MANUSCRISELE ESENIENE DE LA MAREA MOARTĂ

ATHANASE NEGOIȚĂ

BIBLIOTHECA ORIENTALIS

MANUSCRISELE ESENIENE DE LA MAREA MOARTĂ

BIBLIOTHECA ORIENTALIS

APARIȚIA COLECȚIEI
„BIBLIOTHECA ORIENTALIS"
ESTE SPRIJINITĂ DE
ASOCIAȚIA DE STUDII ORIENTALE
DIN ROMÂNIA

COLECȚIE ÎNGRIJITĂ DE **IDEL SEGALL**

Coperta de: VASILE SOCOLIUC

ISBN 973-44-0089-4

BIBLIOTHECA ORIENTALIS

MANUSCRISELE ESENIENE DE LA MAREA MOARTĂ

ATHANASE NEGOIȚĂ

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ
BUCUREȘTI, 1993

CUVÎNT ÎNAINTE

La alcătuirea volumului de față ne-am străduit să utilizăm, pe cît a fost posibil, toate izvoarele aflate în bibliotecile din țară și străinătate. Sperăm că nu am scăpat nimic din ideile de bază privind manuscrisele găsite la Marea Moartă.

În acest Cuvînt înainte țin să-mi exprim marele regret pentru plecarea din viața aceasta a unuia din cei mai autentici „qumranologi" care a fost dr. Constantin Daniel. Deși doctor în medicină (și ce medic!) el era un magister și în orientalistica antică. Studiile sale de orientalistică, apărute atît în cărți cît și în reviste, românești și străine, l-au confirmat ca pe un mare savant. Era însă de o modestie neobișnuită. Cu dînsul am dezbătut toate problemele legate de manuscrisele de la Marea Moartă, cum și alte chestiuni de istoria culturii umane. Prin decesul lui Constantin Daniel orientalistica românească a pierdut o mare personalitate.

Această lucrare a fost lecturată de Constantin Daniel, de ale cărui sugestii și observații am ținut seamă.

ATH. N.

ABREVIERI

1. Periodice şi reviste

AASOR — Annual of the American School of Oriental Research
AFO — Archiv für Orientforschung
AJA — American Journal of Archaeology
AJSL — American Journal of Semitic Languages and Literatures
ANEP — Ancient Near East in Pictures (ed. J. B. Pritchard)
ANET — Ancient Near Eastern Texts (ed. J. B. Pritchard)
ArOr — Archiv Orientalni
BA — Biblical Archaeologist
BASOR — Bulletin of the American Schools of Oriental Research
Bib. — Biblica
BIES — Bulletin of the Israel Exploration Society
BJRL — Bulletin of the John Rylands Library
BO — Bibliotheca Orientalis
BOR — Biserica Ortodoxă Română
BZ — Biblische Zeitschrift
CAH — Cambridge Ancient History
CBQ — Catholic Biblical Quarterly
DOTT — Documents from Old Testament Times (ed. D. W. Thomas)
FRLANT — Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments
GB — Glasul Bisericii
HUCA — Hebrew Union College Annual
IDB — Interpreter's Dictionary of the Bible (ed. G.A. Buttrick)
IEJ — Israel Exploration Journal
JBL — Journal of Biblical Literature
JCS — Journal of Cuneiform Studies
JNES — Journal of Near Eastern Studies
JQR — Jewish Quarterly Review
JSS — Journal of Semitic Studies
MA — Mitropolia Ardealului
MB — Mitropolia Banatului
MM — Mitropolia Moldovei
MO — Mitropolia Olteniei
NovT — Novum Testamentum
N.T. — Noul Testament
OLZ — Orientalistische Literaturzeitung
Or — Orientalia
Ort — Ortodoxia
PEQ — Palestine Exploration Quarterly
RB — Revue Biblique

RQ — Revue de Qumrân
RSO — Rivista degli Studi Orientali
SEA — Svensk exegetisk Arsbok
StANT — Studien zum Alten und Neuen Testament
Str-B — H. Strack und P. Billerbeck, Kommentar zum Neuen Testament
StudOr — Studia Orientalia
SAO — Studia et Acta Orientalia
St. Th. — Studii teologice
TU — Texte und Untersuchungen
TWAT — Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament (ed. H. Ringren und G. J. Botterweck)
VT — Vetus Testamentum — Vechiul Testament
VTSup — Vetus Testamentum Supplements
WO — Die Welt des Orients
WZKM — Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes
ZA — Zeitschrift für Assyriologie
ZAW — Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft
ZDMG — Zeitschrift der Deutschen morgenländischen Gesellschaft
ZDPV — Zeitschrift des deutschen Palästina-Vereins
ZNW — Zeitschrift für die neutestamentaliche wissenschaft

2. *Pentru manuscrisele descoperite la Marea Moartă*

DSS — *Dead Sea Scrolls* (Manuscrisele de la Marea Moartă)
CD — *Documentul de la Damasc*
CDC — *Cairo Damascus Covenant* (Documentul sadokit)
DSD — *Dead Sea Discipline* (Manualul de disciplină sau Statutul Comunității)
DSH — *Dead Sea Habacuc* ori *Pesher Habacuc* (Comentariul la Habacuc)
1QH — *Imnurile* sau *Psalmii*
1QpHab — *Comentariul la Cartea Habacuc*
1QM — *Regula războiului* (Războiul fiilor luminii contra fiilor întunericului)
1QS — *Statutul Comunității* sau *Manualul de Disciplină*

Partea I. MANUSCRISELE DE LA QUMRAN

Capitolul I

ISTORICUL DESCOPERIRII MANUSCRISELOR DE LA MAREA MOARTĂ

1. Prima peșteră din regiunea Qumran[1]

Un păstor arab, pe nume Muhamad ed Dib, în primăvara anului 1947, își căuta capra rătăcită printre stîncile falezei din partea de miazănoapte a Mării Moarte [2]. Obosit de căutare, s-a așezat puțin și în joacă a început să arunce cu pietricele într-o grotă din peretele stîncii, lîngă care se așezase. La aruncarea unei pietre mai mari, un zgomot de cioburi sparte îi răspunde din interiorul grotei. Cuprins de teamă, a plecat de acolo, căutîndu-și mai departe capra pierdută. Totuși, curiozitatea de-a ști ce era în grotă l-a făcut să vină a doua zi, însoțit de vărul său Ahmed Muhamad [3]. Amîndoi s-au strecurat în caverna din stîncă, printr-un orificiu destul de strîmt, unde au dat peste multe cioburi de vase, iar în fund de tot au găsit opt vase intacte, acoperite cu o țesătură de in. Toate erau goale, afară de unul, din care cei doi beduini au scos trei suluri din piele de capră, unul mai mare, iar două mai mici. Oarecum deziluzionați de descoperirea lor, nu știau ce să facă, dar, pînă la urmă, ei au luat toate ulcioarele găsite în grotă și le-au dus la un anticar din Betleem, numit Khalil Iskandar Sahin [4].

La Betleem, cei consultați au socotit că scrierea de pe suluri este siriacă și de aceea manuscrisele au fost duse

[1] La întocmirea acestui scurt istoric, m-am ghidat mai mult după J. T. Milik, deoarece el a fost unul din membrii echipei care a făcut săpături la Qumran. Lucrarea sa este: *Dix ans de découvertes dans le Désert de Juda*, Paris, 1957.

[2] După o declarație ulterioară a beduinului, descoperirea a avut loc în primăvara anului 1945. Cf. W. Brownlee, în *„Journal of Near Eastern Studies"*, nr. 4, oct. 1957, pp. 236–239.

[3] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 14.

[4] J. M. Allegro, *The Dead Sea Scrolls* (Pelican Books), 1956, p. 17.

la mînăstirea siriacă „Sf. Marcu", aflată în Ierusalimul vechi. În acest interval, beduinii au cercetat mai cu atenție grota și, printre dărîmături, au mai dat peste resturi de manuscrise, în stare mai mult sau mai puțin bună, ca și peste o serie de fragmente. În toamna aceluiași an 1947, beduinii și anticarii mergeau pe la poarta instituțiilor științifice din Ierusalim, oferindu-le manuscrisele la un preț destul de moderat, iar în luna decembrie a aceluiași an, Universitatea ebraică din Ierusalim achiziționa trei dintre ele. Profesorul E. L. Sukenik de la această Universitate a fost primul care și-a dat seama de data foarte veche a manuscriselor, bănuind chiar originea lor eseniană [5].

Episcopul siriac Mar Athanase Iosua Samuel, rezident la mînăstirea „Sf. Marcu", a cumpărat patru manuscrise și, în februarie 1948, le-a arătat unor profesori de la Școala arheologică americană din Ierusalim: J. C. Trever și W. H. Brownlee [6], care și-au dat seama de importanța excepțională a manuscriselor și au obținut autorizația de a le fotografia [7].

Situația generală a Palestinei agravîndu-se către finele mandatului britanic [8], episcopul Athanase a plecat în America, luînd cu sine manuscrisele. Dar speranța lui de-a le vinde pe piața americană a fost spulberată [9] și atunci și-a publicat în ziare oferta de vînzare [10]. Cel care le-a cumpărat a fost noul stat Israel, pentru suma de 250 000 de dolari. Pentru păstrarea lor, statul Israel a construit un edificiu special, „Palatul cărții", unde ele pot fi vizionate de oricine, în fotografii bine reușite.

În luna iulie 1948, intervenind un armistițiu între arabi și israelieni, arheologii și savanții au putut să străbată regiunea Qumran [11] a noului stat, Iordania, ca să cerceteze

[5] Y. Yadin, *The Message of the Scrolls*, London, 1957, pp. 21—29.

[6] Mar Samuel, *The Purchase of the Jerusalem Scrolls*, B.A. 12(1959), pp. 26—31.

[7] F. F. Bruce, *Second Thoughts on the Dead Sea Scrolls*, London, 1961, p. 17.

[8] În luna mai 1948.

[9] Nefiind stabilită cu precizie proprietatea manuscriselor, marile biblioteci și universități americane au ezitat să le cumpere.

[10] Publicația de vînzare a fost făcută în coloanele lui „Wall Street Journal", în iunie 1954, cf. F.F. Bruce, *op. cit.*, p. 19.

[11] Numire arabă modernă a locului unde s-au descoperit manuscrisele de la Marea Moartă.

grota ce adăpostise în ea manuscrisele. Grație Legiunii arabe, ce apăra și ajuta pe cercetători, a putut fi explorată această grotă, ce mai tîrziu a primit numele de Grota 1 de la Qumran [12]. De la 15 februarie pînă la 5 martie [13], Departamentul Antichităților din Iordania, cu sediul în Ierusalimul vechi [14], Școala Biblică și Arheologică franceză și Muzeul Arheologic al Palestinei, de asemenea din Ierusalim, au procedat împreună la o cercetare sistematică a grotei. Tentați de prețul ridicat, oferit pe centimetru pătrat de manuscris, beduinii au început să cutreiere grotele din jurul Qumranului și alte zone ale deșertului Iudeii în căutare de manuscrise pe care, apoi, le-au vîndut instituțiilor culturale din Ierusalim. Aceasta a determinat autoritățile să întreprindă săpături și în alte grote. Rezultatele acestor săpături sînt publicate în colecția numită „Discoveries in the Judaean Desert" [15]. În anii 1950 și 1951, școlile americane pentru cercetări orientale [16] au publicat trei manuscrise ce aparțineau la început, cum am amintit, mînăstirii „Sf. Marcu". Acestea erau: Sulul complet al cărții *Isaia* [17], Comentariul la cartea *Habacuc* [18] și *Statutul Comunității* (în ebraică *Serek ha-Yahad*) [19]. Acest ultim manuscris a fost numit de editorii americani *Manualul de Disciplină*, denumire utilizată mult și astăzi, în special în publicațiile de limbă engleză [20].

[12] Manuscrisele aflate în ea sînt desemnate astăzi cu sigla 1Q.

[13] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 15.

[14] Ierusalimul nou trecuse sub administrația israeliană.

[15] Colecția apare la Oxford University Press și pînă acum au apărut cel puțin cinci volume.

[16] American Schools of Oriental Research.

[17] Astăzi desemnat prin sigla 1 Q *Isa*, adică grota 1 Qumran manuscrisul *Isaia*.

[18] Astăzi desemnat prin sigla 1 Q p. *Hab.*, adică grota 1 Qumran, manuscrisul la *Habacuc*; *p* însemnează *pește* — comentar, interpretare, explicare.

[19] Astăzi 1 QS. *Serek* înseamnă regulă, statut.

[20] Dealtfel, publicațiile de limbă engleză încă și astăzi mai utilizează siglele următoare:
DSS — Dead Sea Scrolls — Manuscrisele de la Marea Moartă.
DSD — Dead Sea Discipline — Manualul de Disciplină.
DSH — Dead Sea Habacuc or Peshar Habacuc — Comentariu la Habacuc.
CDC — Cairo Damascus Covenant — Documentul de la Damasc.

Primele trei suluri achiziționate de israelieni prin prof. Sukenik, după cîteva comunicări preliminare ale acestuia[21] în 1954, au apărut într-o ediție postumă completă. Acestea sînt: 1) *Regula războiului* [22], numit de Sukenik *Războiul fiilor luminii contra fiilor întunericului;* 2) Un grup de psalmi [23]; 3) Un sul fragmentar la cartea *Isaia* [24]. Din partea Universității ebraice din Ierusalim, mai rămînea de publicat un sul aflat în Grota 1, foarte deteriorat, care a fost publicat mai tîrziu sub denumirea de *Apocrifa la Cartea Genezei* [25].

La început, lumea savanților a fost foarte rezervată față de descoperirea manuscriselor, dar după începerea săpăturilor rezerva a fost repede împrăștiată, mai ales după descoperirea altor manuscrise în grotele explorate. Poziția intransigentă a unui savant ca S. Zeitlin [26], directorul periodicului *„Jewish Quarterly Review"* nu mai poate fi astăzi luată în serios. Repede, de asemenea, deși în urma unor furtunoase discuții, a intervenit acordul asupra mai multor chestiuni controversate. Acum manuscrisele sînt socotite ca întinzîndu-se pe o perioadă de timp ce începe în secolul al II-lea î.e.n. și ține pînă în sec. I e.n. [27].

Ipoteza unei părăsiri a manuscriselor în grote, ca și cea a distrugerii clădirilor de la Qumran, în cursul primei revolte iudaice (66-71 e.n.), au fost repede acceptate de lumea savantă, deși la început opiniile cercetătorilor vizau o perioadă cuprinsă între epoca elenistică (sec. III î.e.n.) și Evul Mediu (sec. VIII e.n.). Savanții, în marea lor majoritate, sînt acum de acord asupra identificării qumraniților cu secta esenienilor, fiind eliminate ipotezele urmărind identificarea lor, fie cu fariseii, fie cu discipolii Sf. Ioan, fie cu karaiții etc. Discuția ce se mai poartă astăzi vizează elucidarea următoarelor puncte: 1) originea sectei; 2) influențele exterioare exercitate asupra ei (persană, greacă); 3) doctrina

[21] J. T. Milik, *op. cit.*, pp. 15—16.
[22] *Serek ha-Milhamah* cu sigla 1 QM.
[23] *Hodayot*, cu sigla 1QH, — *Hodayot* înseamnă imne, psalmi.
[24] Cu sigla 1 Q *Isa.*
[25] A fost publicat parțial de N. Avigad și Y. Yadin, *A Genesis Apocryphon*, Jerusalem, 1956.
[26] J. T. Milik, *op. cit.*, p 15.
[27] Autorități în materie ca: P. Kahle, G. R. Driver ș.a., care susțineau o dată mai tîrzie pentru manuscrise, au consimțit și ei pentru o dată mai apropiată de cea arătată mai sus.

și practicile eseniene; 4) influențele eseniene asupra doctrinei, instituțiilor, epocii și formei literare a *Noului Testament* [28].

2. Descoperirile de la Murabba'at. Peșterile 2 și 3 Qumran

În timp ce arheologii erau ocupați, în decembrie 1951, cu cercetarea primei grote de la Qumran, beduinii [29] aduceau în Ierusalim un alt lot de manuscrise, descoperite în Wadi [30] Murabba'at, la 25 km sud de Ierusalim [31]. După cercetările întreprinse de specialiști, s-a constatat că, în cea mai mare parte, documentele coboară pînă la cea de-a doua revoltă iudaică (132-135 e.n.). De aceea, în 1952 [32], institutele culturale, menționate mai sus, au efectuat săpături în grotele în care beduinii găsiseră manuscrise, unde au descoperit noi texte și diverse obiecte care au permis să se determine, patru faze: perioada chalcolitică [33], medie bronz [34], fier [35] și epoca greco-romană [36]. De notat că, pentru prima oară în Palestina, au fost găsite obiecte antice din material perisabil, ca vase din lemn, sau resturi de rogojini din stuf [37].

În același timp [38], neobosiții beduini din tribul amintit descoperiseră în regiunea Qumran o a doua grotă cu manuscrise [39], situată la sud de prima. Aceasta nu a furnizat decît foarte puține fragmente, iar conținutul lor era de aceeași natură ca și cel al manuscriselor găsite în prima grotă. Numaidecît, instituțiile științifice din Ierusalim [40] au început să cerceteze peșterile de pe faleza Mării Moarte, din jurul Qumran-ului, pe o întindere de opt km [41]. Mai mult

[28] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 16.

[29] Beduinii care s-au dovedit activi în descoperirea manuscriselor aparțin tribului numit Ta-amirah.

[30] *Wadi* înseamnă vale, în lb. arabă, dar mai degrabă este depresiunea dintre două povîrnișuri.

[31] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 16.

[32] Între 21 ianuarie—3 martie 1952.

[33] Perioada chalcolitică sau a cuprului, circa 4000—3000 î.e.n.

[34] În Palestina, 2000—1600 î.e.n.

[35] În Palestina, sec. IX—VI î.e.n.

[36] Între secolele IV î.e.n. și I e.n.

[37] J. T. Milik, *op cit.*, p. 17.

[38] În luna februarie 1952.

[39] Catalogată cu sigla 2Q.

[40] École Biblique et Archéologique Française, American School of Oriental Research și Palestinian Museum, toate din Ierusalim.

[41] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 17.

de douăzeci de peșteri conțineau resturi de olărie, asemănătoare celei aflate la Khirbet [42] - Qumran. O descoperire mai neașteptată a fost cea dintr-o a treia grotă, în care s-au aflat manuscrise, două din ele fiind suluri din aramă. Textul lor este gravat cu caractere ebraice pătrate, ce apar în relief pe metalul rulat [43].

3. Khirbet-Mird

Descoperirea grotei a treia nu avea să fie ultima în anul 1952, căci pe la mijlocul lui iulie, la Khirbet-Mird, la 14 km spre sud-est de Ierusalim, beduinii aduceau manuscrisele unei vechi mînăstiri amintită în scrierile bizantine sub numele de Castellion sau Marda [44]. Cel de-al doilea nume este aramaic și, ca și termenul latin de *castellion*, are sensul de „fortăreață". Într-adevăr, mînăstirea succedase fortăreței Hyrcanion a hașmoneilor. Resturile de manuscrise au fost degajate dintr-o boltă subterană și în ele s-a constatat utilizarea a trei limbi: greaca, hristo-palestiniana [45] și araba. Criteriile paleografice pledează pentru datarea tuturor acestor texte la finele perioadei bizantine [46] și la începutul celei arabe [47]. Un contract arab poartă o dată ce aparține secolului al II-lea al Hegirei [48]. Universitatea din Louvain (Belgia) a încredințat profesorului de Langhe [49] conducerea unei misiuni belgiene, ce a operat [50] din februarie pînă în aprilie 1953.

Cu începere din iulie 1952, beduinii oferiseră pe piața Ierusalimului documente provenind din grote a căror localizare este dificilă. La 5 august, s-a cumpărat un prim lot, conținînd printre altele papirusuri nabateene [51], iar ceva mai tîrziu a fost achiziționat textul ebraic al celor doisprezece

[42] *Khirbet* — cuvînt arab ce înseamnă dărîmătură, ruină.
[43] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 17.
[44] *Ibidem.*
[45] Dialectul aramaic vorbit de creștinii din Palestina, în epoca bizantină și în primele secole ale ocupației arabe.
[46] Secolele IV—VII e.n.
[47] De la sec. VII e.n. încoace
[48] Sec. VIII—IX e.n.
[49] Prof. de *V. T.* Are publicate în două volume scrierile descoperite la Ras Shamra (anticul Ugarit din Siria).
[50] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 18.
[51] Regatul nabatean a avut epoca de înflorire între sec. III î.e.n.-IIe.n.

mici profeți. Printre manuscrisele găsite, se aflau foarte mici fragmente biblice, scrise în ebraică și documente aramaice și grecești. În totalitatea lor, scrierile acestea au fost datate la finele secolului I e.n. și începutul celui de-al II-lea, *terminus ad quem* fiind cea de-a doua revoltă iudaică [52], căci în acest moment manuscrisele au fost ascunse în grote [53].

4. Grotele 4,5 și 6 de la Qumran

Descoperirea cea mai senzațională, după cea din grota primă, a avut loc la începutul lui septembrie 1952. Într-o seară, sub cortul lor, un grup de beduini Ta'amirah vorbeau despre recentele descoperiri ce le aduseseră o notorietate universală... și despre încasările substanțiale pe care le realizaseră. Un bătrîn, care asculta la cei care vorbeau, le spune celor de față: „Era în timpul copilăriei mele, cînd vînam în părțile Qumran-ului. Urmăream o potîrniche ce-a dispărut deodată într-o scorbură nu departe de mine. Cu greutate m-am cățărat acolo și am luat prada, am văzut un opaiț vechi din argilă și obiecte de ceramică". Tinerii, care-l ascultau, au notat cu atenție detaliile topografice date de bătrîn. A doua zi s-au înarmat cu cele necesare, după care au coborît spre Qumran. Legați cu frînghii, ei au reușit să pătrundă în grota descrisă și au început să sape solul. După săparea a mai mulți metri de pămînt s-au găsit în fața fragmentelor de manuscrise. Curajul și perseverența lor fuseseră recompensate [54].

Cîteva săptămîni mai tîrziu, la Ierusalim, au început vizitele beduinilor la instituțiile științifice. Desigur, ei indicau piste false, căci doreau să-și continue în pace fructuoasele lor căutări. Dar norocoasa echipă își atrăsese invidii și, pînă la urmă s-a aflat exact care era situația. Poliția din Ierihon și-a făcut apariția, iar săpătorii clandestini s-au făcut nevăzuți. Sosind arheologii autorizați [55], au fost cercetate scorburile din vecinătate, găsindu-se sute de mici fragmente de manuscrise [56]. Grota care le adăpostea a primit nr. 5, în timp

[52] Anul 132 e.n.
[53] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 18
[54] *Ibidem*, p. 19.
[55] Școala biblică arheologică franceză, Școala americană de cercetare orientală, Departamentul de antichități și Muzeul Palestinian.
[56] Din nefericire, putrezite din cauza umidității.

ce grota cu potîrnichea a primit nr. 4, nr. 6 primindu-l grota depistată pe faleza amintită mai sus.

În ce privește bucățelele de manuscrise, scoase de beduini din grota nr. 4, acestea nu au putut fi cumpărate decît în loturi succesive, negocierile prelungindu-se pînă în vara anului 1956. Sume considerabile au fost necesare și de aceea s-a făcut apel la contribuția instituțiilor savante din toată lumea [57]. În afară de guvernul Iordaniei, care s-a înscris cu 15 000 lire sterline, și-au dat concursul Universitatea McGill din Montreal, Universitatea din Manchester, cea din Heidelberg, Seminarul Teologic Mc Cormik din Chicago, ca și Biblioteca Vaticanului.

Descoperirile așa de abundente [58], din grota nr. 4, cereau o echipă de cercetători savanți, internațională. Iată numele membrilor ei: P. W. Skehan, profesor la Universitatea catolică din Washington, F. M. Cross Jr., de la Mc Cormik Theological Seminary; J. M. Allegro, asistent la Universitatea din Manchester, abatele J. Starcky, de la Centrul Național de Cercetare Științifică din Paris, I. Strugnell, de la Jesus College Oxford, C. H. Hunzinger, trimisul Universității din Göttingen și J. T. Milik de la Centrul de Cercetare Științifică din Paris [59].

5. Grotele 7-11 de la Qumran. O nouă grotă la Wadi Murabba'at

Anul 1952 s-a dovedit excepțional de fructuos, dar el nu trebuia să însemne sfîrșitul descoperirilor. Am amintit mai sus, de campaniile de săpături făcute la Khirbet-Qumran. În timpul celei de-a patra campanii [60], au fost depistate încă patru grote [61] pe flancurile de terasă de marnă dinspre Marea Moartă. Aproape complet scormonite mai înainte de

[57] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 20.

[58] Toate fragmentele de manuscrise descoperite în grotele amintite, afară de numai cîteva deținute de particulari, se află astăzi în Muzeul Palestinian din Ierusalim.

[59] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 20.

[60] În primăvara anului 1955.

[61] Numerotate de la 7 la 10.

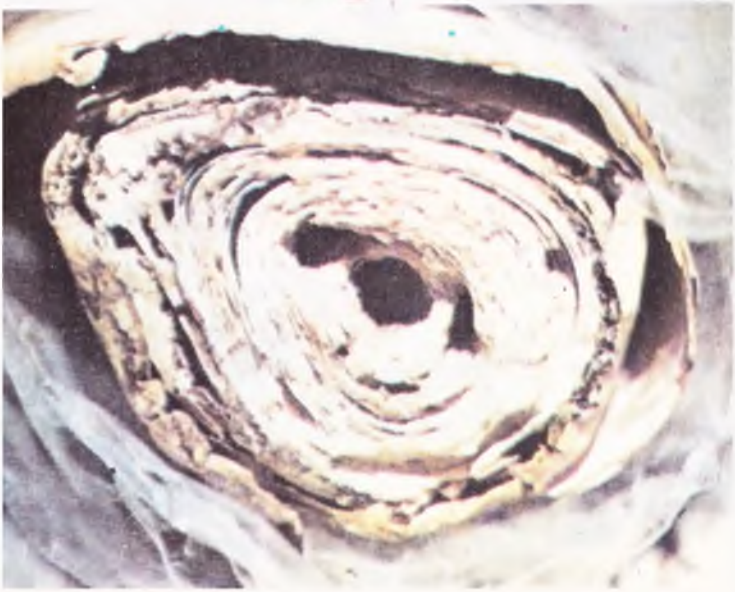

către beduini, ele au furnizat cîteva *ostraka*[62], dar din nefericire puține fragmente de manuscrise[63].

Cam în același timp, un păstor tot din tribul Ta'amirah găsea într-o scorbură din Wadi Murabba'at un sul, dealtfel foarte deteriorat, ce cuprinde textul cărții biblice a celor doisprezece mici profeți, datînd de pe la începutul secolului al II-lea e.n.

Pe la începutul anului 1956, beduinii care cercetau cu febrilitate cele mai mici crăpături în stîncă, de pe imensa faleză a Mării Moarte, reperau a unsprezecea grotă cu manuscrise, în ceea ce privește însemnătatea comparabilă numai cu peșterile întîia și a patra. Această descoperire avea să confirme părerea că aridul deșert al Iudeii nu a epuizat încă surprizele pe care le poate oferi savanților.

Manuscrisele cele mai importante au fost găsite de beduini. Săpăturile făcute de savanți au descoperit numai mici fragmente, unele de dimensiuni milimetrice. Pentru cointeresarea beduinilor în conservarea intactă a manuscriselor depistate, societățile științifice și autoritățile de stat plătesc cu o liră sterlină centimetrul de document găsit.

În 1967, profesorul Y. Yadin, de la Universitatea ebraică din Ierusalim, a achiziționat de la un anticar din Betleem cel mai mare manuscris găsit pînă astăzi[64]. Yadin a făcut o comunicare la Académie des Inscriptions et Belles Lettres din Paris, arătînd în linii mari cuprinsul manuscrisului achiziționat și numindu-l *Manuscrisul Templului*, deoarece tratează despre modul în care trebuie să fie construit Templul și despre venerația care trebuie să i se acorde.

În rezumat, manuscrisele găsite în deșertul Mării Moarte se repartizează în trei grupe[65], atît după data lor, cît și după proveniența geografică: 1) manuscrise provenind din grotele din regiunea Qumran, în apropierea unei reședințe comunitare datînd în linii mari din sec. al II-lea î.e.n. și pînă în sec. I e.n.; 2) documente de la Murabba'at și dintr-un sit nelocalizat, găsite în partea sudică a deșertului Iudeei, în grotele unor văi puțin accesibile și depărtate de centrele locuite. În orice timp, aceste grote au fost locuri de refugiu,

[62] Fragmente ceramice cu inscripții.
[63] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 21.
[64] Are o lungime de 7 m.
[65] J. T. Milik, *op. cit.*, pp. 21–22.

dar mai ales în timpul celei de-a doua revolte iudaice[66]; 3) manuscrise recuperate din pivnița unei mînăstiri bizantine ale cărei ruine, astăzi, sînt numite de către arabi Khirbet-Mird. Mînăstirea se află nu departe de Ierusalim, în „deșertul monastic" înfloritor în secolele V și VI ale erei noastre.

Pentru a completa acest scurt istoric al descoperirilor arheologice de la Marea Moartă[67], este necesar să amintim și de vechile descoperiri ce au avut loc aici, în decursul primelor secole ale erei noastre. Așa, de exemplu, în primul an al secolului nostru, Oskar Braun[68] a publicat o epistolă, scrisă în siriacă, de către episcopul nestorian Timotheos I, către Mar Sarges, mitropolitul din Elam. Ea este nedatată, dar intră în perioada dintre 780—819 e.n., cînd Timotheos I îndeplinea oficiul de patriarh. El ne raportează informația pe care a primit-o de la niște iudei care erau catechizați în doctrinele creștine și care afirmau că, mai înainte cu zece ani, în vecinătatea Ierihonului au fost găsite niște cărți, în următoarele circumstanțe: Într-o zi un arab era la vînătoare, cînd cîinele lui a urmărit un animal pînă într-o grotă. Deoarece cîinele nu mai ieșea, stăpînul a intrat și el în vizuină și acolo a dat de o cavernă mică ce conținea mai multe cărți. El a comunicat acest lucru iudeilor din Ierusalim, care au venit în mare număr și au „găsit cărți ale *Vechiului Testament* ca și altele în scriere ebraică". Expresia „cărți ale *V.T.*" nu ne-ar permite să deducem că chiar toate cărțile ar fi fost găsite; după cum se va vedea mai tîrziu, la Marea Moartă au fost găsite toate cărțile *V.T.*, afară de *Cartea Esterei*. Cel care-i povestea lui Timotheos văzuse cărțile, cum reiese clar din faptul că episcopul aștepta ca el să-i răs-

[66] Între 132—135 e.n.

[67] Pentru un istoric mai detaliat al descoperirilor din grota 1, cf. J. C. Trever, în BA, XI, 1948, pp. 46—57; Mar Athanase, BA, XII, 1949, pp. 26—31; E. L. Sukenik, *The Dead Sea Scrolls of the Hebrew University*, pp. 13—17; G. L. Harding, în seria *Discoveries in the Judaean Desert*, vol. I, pp. 3—7. Pentru celelalte descoperiri din deșertul Iudeei și pentru publicarea de articole asupra lor, cf. RB LX, 1953, pp. 19, 83—88, 245—248, 540—541, RB LXI, 1954, p. 161 și mai ales RB, LXIII, 1956, pp. 49—67. Pentru săpăturile făcute la Murabba'at, cf. R. de Vaux, RB, 1953, pp. 245—275.

[68] O. Braun, *„Der Katholikos Timotheos I und seine Briefe"*, în „Oriens Christianus", I, 1901, 138—152; *Ein Brief des Katholikos Timotheos I*, *ibidem*, pp. 299—313.

pundă la întrebările cu privire la conținutul lor și să-i confirme că: „printre cărți s-au găsit mai bine de 200 psalmi ai lui David" [69].

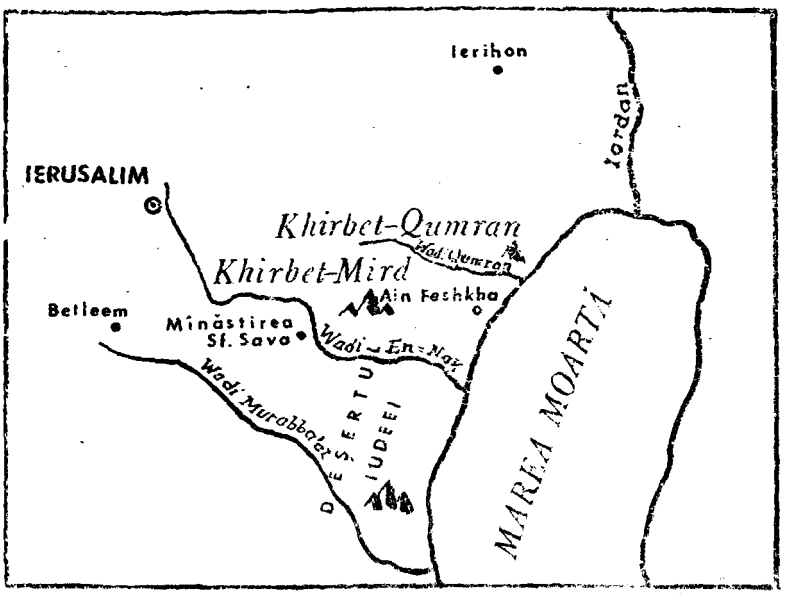

Harta regiunii unde s-au făcut descoperirile

Cu multe secole înainte de scrisoarea lui Timotheos, amintită mai sus, Origen obținuse și el unele manuscrise provenind din ținutul Ierihonului [70]. Informația ne este dată de către marele istoric din secolul IV e.n., Eusebiu din Cezareea [71], care ne spune că sub domnia împăratului Caracalla [72] într-un vas au fost găsite multe manuscrise grecești și ebraice pe care Origen le-a inserat în *Hexapla* [73] lui.

[69] Ed. Sutcliffe, *The Monks of Qumran*, London, 1960, p. 1.

[70] Ierihonul se află la o distanță de 10—15 km la răsărit de Qumran.

[71] *Istoria eclesiastică*, VI, cf. Mercati G., *Studi e Testi*, V, Roma, 1901, pp. 28, 51 sq.

[72] Domnește între 211—217 e.n.

[73] *Hexapla* este vestita lucrare a lui Origen, prin care el încerca să stabilească un text corect al Scripturii.

Aşadar, după cum se vede, importantele vestigii din deşertul Iudeei trebuie să fi fost numeroase şi nu ne îndoim că textele fiind scrise pe piele de capră sau de oaie, în decursul timpului, manuscrisele vor fi servit drept material pentru încălţămintea beduinilor. Poate că aceasta ar fi fost şi soarta celor aflate în 1947 la Qumran, dacă nu s-ar fi găsit un cumpărător pentru ele.

Capitolul II

CONȚINUTUL MANUSCRISELOR DESCOPERITE LA MAREA MOARTĂ

În ce constau documentele descoperite la Qumran și în împrejurimile lui? Pe scurt, este vorba de o colecție de manuscrise, pe piele, pe foi de aramă și pe papirus, dintre care numai cîteva sînt complete, cele mai multe, așa cum am arătat, fiind fragmentate și atingînd, uneori, dimensiuni foarte reduse.

După modul în care au fost păstrate, au primit și denumirea de „suluri", sub care, în paralel cu cea de „documente" sau de „manuscrise" sînt cunoscute în literatura de specialitate.

După cum vom arăta mai jos, în majoritatea lor manuscrisele au fost probabil redactate în secolul I î.e.n., iar cîteva dintre ele pot să provină din secolul al II-lea ori chiar al III-lea î.e.n. Sînt însă cîteva care ar putea aparține secolului I al erei noastre. Îndată, după descoperirea manuscriselor, s-au iscat controverse în legătură cu data posibilă a scrierii lor, dar în prezent se pare că această problemă nu mai este de actualitate, paleografia, arheologia și științele exacte căzînd de acord pentru a plasa manuscrisele cu aproximație în aceeași epocă.

S-a căutat o mai mare precizie în datare, iar specialiștii încearcă încă să descopere care sînt manuscrisele ce aparțin fazei mișcării eseniene. Ei se străduiesc, totodată, să determine dacă un manuscris este original, sau dacă avem de-a face cu o copie a unei opere anterioare, sau cu un manuscris după care au fost copiate altele. Adevărul este că încă nu

s-au făcut mari progrese în această direcție, dar să sperăm că investigațiile care continuă ne vor aduce satisfacții [1].

În grotele din jurul Qumran-ului au fost descoperite peste 600 de manuscrise, dar abia o duzină din ele pot fi considerate complete. După părerea cercetătorilor [2] majoritatea grotelor erau locuite de schimnici, așa că manuscrisele găsite aici reprezentau biblioteci personale. Dar două dintre grote, cel puțin cele purtînd numerele 1 și 4, sînt veritabile ascunzători, unde se punea în siguranță biblioteca comunității sau cea a unui grup de astfel de pustnici.

Manuscrisele aflate în vecinătatea Qumran-ului pot fi divizate în două clase. Prima clasă ar consta din manuscrisele proprii ale comunității religioase ce-a avut cartierul general lîngă Marea Moartă, iar cea de-a doua ar fi reprezentată de manuscrisele redactate de membrii acestei comunități, prin copierea cărților *Bibliei* ebraice. .

Începem cu descoperirea primei clase:

1. Manualul de disciplină.

Manuscrisul a primit acest nume de la una din părțile lui componente. Numele i-a fost dat de cercetătorii de limbă engleză, căci așa cum a fost descoperit îi lipsește începutul, deci și titlul. Cercetătorii de limbă franceză i-au dat numele de *Regula Comunității* [3], iar noi îl vom numi *Statutul Comunității*. El a fost găsit în grota 1 Qumran, iar în grota 4 s-au mai găsit nouă copii fragmentare [4]. La origine, manuscrisul consta din cinci fîșii de piele însumînd doi m în lungime și 20 m lățime, și reprezintă un ansamblu de instrucțiuni, de reguli și de note privind credința adepților, bunul mers al lucrului, disciplina, admiterea noilor membri în congregație sau excluderea celor nedemni, apoi reguli referitoare la cult. Pentru a ne face o idee de stilul lui, prezentăm cîteva citate:

Scopul înalt al Comunității. Col. I, rîndul 1: „Regula comunității este de-a căuta pe Dumnezeu din toată inima, de-a face ce este bun și drept înaintea feței sale, după cum a fost prescris prin Moise și prin toți servii Lui, profeții. Să

[1] D. Howlet, *Les esséniens et le christianisme*, tr. fr. S.M. Guillemin, Paris, 1958, p. 25.
[2] Cf. J. T. Milik, *op. cit.*, p. 23.
[3] *Ibidem*, p. 36.
[4] D. Howlet, *op. cit.*, p. 36.

iubești tot ceea ce El a ales și să urăști tot ceea ce El a lepădat, să te abții de la orice rău și să dorești orice faptă bună, să împlinești credincioșia, dreptatea și justiția pe pământ. Să nu-ți învîrtoșezi inima și să nu-ți desfrînezi ochii, făcînd tot felul de rele. Să faci să intre în comunitate pe toți cei care doresc să împlinească poruncile lui Dumnezeu... Să iubești pe toți fiii luminii... și să urăști pe toți fiii întunericului..." [5].

Cum trebuie să se pregătească neofitul pentru a fi admis în comunitate. Col. I, rîndurile 12—19: „Toți cei voluntari pentru adevărul Lui își vor aduce toată cunoștința lor, toată puterea lor și tot avutul lor, în comunitatea lui Yahweh, pentru ca să-și purifice conștiința prin credincioșia față de poruncile lui Yahweh, pentru a-și orîndui puterea după *desăvîrșirea căilor Sale* și toate bunurile lor după planul dreptății Lui. Ei nu se vor împotrivi nici unuia din cuvintele lui Yahweh cu privire la anotimpurile (sacre) ale lor... Toți cei care vor intra în Regula Comunității *vor trece prin Legămînt* în fața lui Yahweh, *că vor trăi după tot ce El a poruncit, fără a se depărta de El* de frica vreunei temeri, înfricoșeri ori încercări prin foc, venite de la Belial. La trecerea lor *în Legămînt*, preoții și leviții să binecuvînteze pe *Yahweh* și toate lucrările *credincioșiei Sale*. Toți cei care vor intra în Legămînt să zică după ei: «Amin, Amin»" [6].

Ritul de inițiere. Col. I, rîndurile 21—26; col. II, rînd 1: „Preoții să citească (istorisirile cu) *dreptatea lui Yahweh* în lucrările Lui cele atotputernice. Ei vor face să fie auzite faptele (Sale) de milostivire față de Israel. Leviții să citească (istorisirile cu) toate rătăcirile lui Israel și cu toate greșelile vinovăției și păcătuirii lui, în timpul stăpînirii lui Belial. Și toți cei care intră în Legămînt să mărturisească după ei zicînd: «Am fost nelegiuiți, ne-am răsculat, am greșit, am fost necredincioși, noi [și] părinții noștri înainte de noi, mergînd [împotriva poruncilor] adevărate. Dar [Yahweh este] drept și credincioasă este judecata Lui către noi și către părinții noștri. El ne-a răsplătit cu mila milostivirii Lui din veac și pînă în veac..." Urmează, în final, o serie de binecuvîntări, dar mai ales de blesteme la adresa celor care

[5] *Les textes de Qumrân*, traduits et annotés par J. Carmignac et P. Guilbert, vol. I, Paris, 1961, pp. 21—22.

[6] *Les textes de Qumrân*, vol. I, p. 22.

au fost un timp atașați comunității, și care pe urmă au părăsit-o.

Manualul de disciplină sau *Statutul Comunității* ia în considerație principiul binelui (al luminii) și cel al răului (întunericului). Dealtfel, una din caracteristicile comunității căreia îi aparțin manuscrisele de la Marea Moartă o constituie dualismul doctrinei ei: bine și rău; lumină și întuneric; drept și păcătos etc. După începutul pe care l-am citat mai sus, urmează o serie de reglementări care trebuie să guverneze viața comunității, destul de detaliate pe care nu este cazul să le menționăm aici; totuși, un citat ne va da imaginea idealului ce-i anima pe membrii comunității care a redactat manuscrisele: „Ei (adepții sectei, n.n.-Ath.N.) să practice cu toții adevărul și smerenia, dreptatea și justiția, dragostea binevoitoare și modestia purtării, în toate căile lor..." [7].

La finele *Manualului de disciplină*, la origine, urmau alte două documente, astăzi însă detașate de el, care încep cu cuvintele: „Și acestea sînt regulile întregii congregații a lui Israel", fapt pentru care documentele respective au fost numite *Regula Congregației* și *Culegere de binecuvîntări*. Regulile acestui document, diferite în anumite privințe de cele din *Manualul de disciplină* propriu-zis, reflectă un stadiu mai vechi de dezvoltare a congregației [8].

2. Războiul fiilor luminii contra fiilor întunericului

Acest sul a cărui stare de conservare este aproape perfectă este unul din cele mai mici manuscrise, căci nu are decît o lățime de 16 cm și 2 m 85 lungime. El constă din trei fîșii de piele cusute la un loc cu multă grijă, iar la origine se afla învelit în pergament. Și alte suluri par a fi fost conservate în același mod, dar, în timp, învelitoarea lor s-a desprins.

Pentru a ne face o idee de stilul obișnuit al Cărții războiului, iată un citat caracteristic, luat chiar de la începutul textului. Folosirea sistematică a numerelor este una din particularitățile care a făcut pe anumiți savanți să identifice comunitatea ce-a dat naștere manuscriselor, cu cea a neo-

[7] D. Howlet, *op. cit.*, p. 38; *Les textes de Qumrân*, vol. I, p. 41.
[8] Ed. Sutcliffe, *op. cit.*, p. 4.

pitagoricienilor [9], filosofiei născînde în primele secole ale erei noastre: „Într-un timp de treizeci și cinci de ani de serviciu, războiul va fi pregătit (timp de) șase ani și întreaga congregație îl va pregăti, apoi pe etape; războiul (va dura) timp de douăzeci și [nouă] (de ani) rămași. În primul an, se vor lupta cu Aram-Naharaim; în cel de-al doilea, contra fiilor lui Lud; în cel de-al treilea ei se vor război contra restului *fiilor lui Aram*, contra lui Uș și Hul, Togar și Masa, dincolo de Eufrat; în cel de-al patrulea și al cincilea ei vor lupta împotriva fiilor lui *Arfacsad*; în al șaselea și al șaptelea, ei vor lupta contra tuturor fiilor lui Asur și ai Persiei și ai Orientului, pînă la marele deșert; într-al optulea, ei vor lupta contra fiilor lui *Elam*; într-al nouălea, contra fiilor lui Israel și ai Keturei; în cei zece ani după aceea, războiul va atinge în etape, pe toți fiii lui Ham, după [semințiile lor], în locuințele lor, iar în cei zece ani rămași, războiul va atinge, în etape, pe toți [fiii lui Iafet], în locuințele lor..." [10].

Încă un text, tot așa de semnificativ-Col. IV, 6—9: „Cînd vor începe lupta, se va scrie pe steagurile lor: « Dreptul lui Dumnezeu » — « Momentul lui Dumnezeu » — « Grozăvia lui Dumnezeu » — « Morții lui Dumnezeu » și apoi întreaga explicare a acestor nume. Cînd se vor întoarce din luptă, se va scrie pe steagurile lor: « Lauda lui Dumnezeu », « Mărirea lui Dumnezeu », « Gloria lui Dumnezeu », cu întreaga explicare a acestor nume" [11].

S-au purtat numeroase discuții asupra însemnătății acestui sul, dar nu s-a ajuns la nici o soluție definitivă. S-au făcut de asemenea multe tentative de găsire a unor paralele istorice cu războiul descris în sul. În realitate, numerele magice și simbolice, ceremonialul războinic, ce se află în acest text, absolut totul este diferit de ceea ce-ar putea să se întîmple în lumea aceasta sau de viziunea asupra celeilalte. De aceea sîntem, credem, mai îndreptățiți să recunoaștem în scrierea de față, mari trăsături eshatologice [12] și să vedem

[9] D. Howlet, *op. cit.*, p. 27.

[10] *Regula războiului*, col. II, rîndul 9—14, în *Les textes de Qumrân*, vol. I, p. 95.

[11] În *Les textes de Qumrân*, I, p. 98.

[12] Privind finele lumii acesteia și începutul uneia noi.

în ea un gen de istorisire apocaliptică [13]. Este curios faptul că în *Regula războiului*, descoperită la Qumran, nu găsim aproape nimic comun cu ceea ce sîntem familiarizaţi şi cu ceea ce citim în operele acelei epoci, ca, de exemplu, în cărţile *Enoh*, *Daniel* sau *Apocalipsa*, care le este posterioară [14].

Arheologul Yigael Yadin [15] crede a stabili data manuscrisului *Regula războiului*, studiind detaliile militare. Comparate cu alte tactici militare, detaliile arată o descriere a metodelor romane de luptă de la începutul secolului împăratului August [16].

Ca şi alţi autori înaintea noastră, considerăm că manuscrisul *Regula războiului* este o compoziţie literară, în care autorul arată cum are să se desfăşoare lupta fiilor luminii cu fiii întunericului, de la sfîrşitul lumii. Încredinţat că finele veacului va fi marcat printr-o luptă gigantică, autorul scrierii de care ne ocupăm îşi propune să instruiască pe fiii luminii, pentru ca aceştia să ştie ce vor avea de făcut cînd va sosi momentul. El a preluat idei din cărţile *Daniel*, *Numerii*, din *Cartea Jubileelor* şi din *Testamentul celor doisprezece patriarhi* [17].

Este surprinzător faptul că, între manuscrisele aflate la Qumran se găseşte şi acesta al *Regulii războiului*, deoarece din descrierea esenienilor de către Iosif Flavius [18] şi Filon din Alexandria [19] reiese că esenienii erau oamenii păcii şi excludeau folosirea armelor. Chiar în celelalte manuscrise găsite în aşa-numita „bibliotecă qumraniană" se află pasaje în care vedem că esenianului îi era interzisă vărsarea sîngelui, adică folosirea armelor [20]. Cum este deci posibil ca la o asemenea grupare de pacifişti, de oameni retraşi din lume să se afle un manual de artă a războiului? După noi,

[13] Apocalipsa înseamnă „descoperire", dar în sens general literatura apocaliptică desemnează descrierea sau mai bine zis prevestirea sfîrşitului acestei lumi.

[14] D. Howlet, *op. cit.*, p. 28.

[15] Regretatul profesor de arheologie la Universitatea din Ierusalim, catedră ocupată mai înainte de tatăl său, Sukenik.

[16] Finele secolului I e.n.

[17] Primele două cărţi sînt canonice, adică aflate în *Biblie*, iar ultimele două sînt apocrife, adică neaflate în Scriptură.

[18] *Războiul iudaic*, II, VIII, 2—14 şi 119—161; *Antichităţile iudaice*, XIII, V, 9—10, 171—173; XVIII, I, 2—5 şi 11—12.

[19] *Quod omnis probus liber sit*, §§ 75—91.

[20] Documentul sadokit sau *Documentul de la Damasc*, IX, 1.

răspunsul constă în faptul că manuscrisul *Regula războiului* este o scriere eshatologică și că participarea „fiilor luminii" la un război terestru nu urma să aibă loc decît o singură dată, și anume la finele lumii acesteia cînd aveau să ia naștere un cer nou și un pămînt nou, așa cum profețise marele proroc Isaia [21]. Unii autori [22] cred că esenienii au luat parte la războiul dus de partidul zelot, în 66—71 e.n., contra romanilor. Noi nu sîntem de această părere [23]. Cum a demonstrat compatriotul nostru, dr. Constantin Daniel [24], esenienii, ca să scape de prigoana fariseilor și saducheilor, au fost forțați să fie de partea romanilor și a oamenilor acestora, regii din familia lui Irod.

3. Comentariul la cartea Habacuc

După părerea tuturor cercetătorilor, comentariul la cartea *Habacuc* ne oferă o lucrare complet diferită. Printre manuscrisele de la Marea Moartă, acesta este unul dintre cele mai instructive, pentru că ne indică cel mai bine modul de exegeză qumranită și poziția grupării față de restul poporului iudeu. Textul nu este pe deplin clar, unele pasaje putînd fi înțelese, altele însă dînd naștere la controverse.

Comentariul la cartea *Habacuc* este de dimensiuni mai restrînse decît sulul *Regula războiului*, fiind mai îngust și de o lungime de numai 1,50 m. Din el lipsește o bucată ce se presupune a fi de cel puțin 18—20 cm; lățimea sa este de circa 13 cm și ambele capete sînt deteriorate. Textul prezintă una din cele mai îngrijite grafii, iar partea ce s-a descoperit este bine conservată. Aceasta arată că sulul a fost

[21] *Isaia*, 65, 17; 66, 22.

[22] De ex., J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 82.

[23] Într-un articol publicat în „Revue de Qumrân", vol. VI, nr. 24, *Did the esseniens survive the 70 war?* am încercat să demonstrăm că esenienii nu au participat, în grup, la războiul din 70 e.n. Nu este exclus ca anumiți indivizi izolați să fi luat totuși parte.

[24] Articolele lui C. Daniel, în care arată că esenienii se aflau în raporturi de prietenie cu romanii: 1. *Les Hérodiens du Nouveau Testament sont-ils des ésséniens?* 2. *Nouveaux arguments en faveur de l'identification des Hérodiens et des Ésséniens*; 3. *„Irodieni", denumire a esenienilor în Noul Testament*. Revistele în care au fost publicate articolele de mai sus sînt arătate la partea cu bibliografia, unde am inserat lista lucrărilor dr. C. Daniel cu privire la manuscrisele de la Martea Moartă.

mult mai puțin utilizat de comunitate decît sulul la cartea *Isaia*, care este mai uzat [25].

Ca și celelalte comentarii eseniene, cel la cartea *Habacuc* are o schemă uniformă. Textul cărții biblice este transcris și apoi este explicat verset cu verset, comentariul fiind introdus printr-o formulă de acest gen: „sensul *(pește)* versetului este" ori „sensul acestui cuvînt este". De aici, numele de *pește*, adică de „explicații", dat tratatelor asupra cărților biblice de către autorii lor. Ele urmează anumite reguli de interpretare, în parte arbitrare, ca, de exemplu, speculații asupra unui pasaj, separări de termeni uniți în context, metateze etc. *Pește*-ul se prezintă sub trei forme: 1) explicație a unui text, în funcție mai ales de istoria proprie a sectei, cum este cazul *pește*-ului la cartea *Habacuc*, la *Mihea* și la *Psalmi*; 2) explicație vizînd un grup etnic din Palestina, în cadrul istoriei contemporane, cum este cazul *pește*-ului în cartea *Nahum*; 3) interpretare eshatologică a textelor profetice, cum este cazul cu *pește*-ii la cartea *Isaia* [26].

Dăm mai jos cîteva rînduri ce conțin primele două versete din manuscrisul la cartea *Habacuc*, ca să ne facem o idee despre stilul lui. Din nefericire, începutul manuscrisului nu ni s-a păstrat. Comentariul începe cu capitolul I, versetul 4 al cărții *Habacuc*. Cuvintele cursive indică frazele luate din *Vechiul Testament* și comentate:

Hab., I, 4: *„De aceea legea este fără de putere"*: Aceasta se explică cu privire la cei care au lepădat Legea lui Dumnezeu. *„Și dreptatea nu se vede, căci cel rău biruie pe cel neprihănit"*. Aceasta se explică prin faptul că cel rău este Preotul necredincios, iar cel neprihănit este Dascălul Dreptății [27].

Hab., 1, 5: *„Priviți la neamuri și măsurați-le, uimiți-vă și îngroziți-vă. Căci în zilele voastre voi face o lucrare, pe care n-o veți crede dacă v-ar povesti-o cineva"*. Aceasta se explică cu privire la trădătorii (care au fost) împreună cu Omul Minciunii, căci ei nu [au crezut în cuvintele] Dascălului Dreptății, din gura lui Dumnezeu; se referă și la trădă[torii

[25] Cf. D. Howlet, *op. cit.*, p. 31.

[26] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 37.

[27] G. Vermes, *Les manuscrits du Désert de Juda*, Tournai, 1953, p. 125; cf. *Les textes de Qumrân*, vol. II, Paris 1963, pp. 93—94.

Legămîntului] celui nou, căci ei n-au crezut în Legămîntul lui Dumnezeu [și au profanat] sfîntul Său nume" [28].

Acest gen de comentariu, desigur, nu constituia monopolul esenienilor. Procedeul interpretării Scripturilor urcă, în timp, cu mult înaintea esenienilor, în istoria lui Israel și a fost rezultatul normal al credinței mozaicilor, care doreau ca doctrina lor să fie chiar cuvîntul lui Yahweh. Deoarece israeliții gîndeau că voința lui Yahweh, cu privire la ei, poate fi întrevăzută în scrieri, era inevitabil ca să se dezvolte această practică de-a explica și de-a simplifica pasajele obscure. Cum vedem în comentariul la *Habacuc*, esenienii nu numai că au continuat această practică, dar au împins-o mai departe și interpretînd anumite pasaje biblice, căutau în ele un sens profetic ascuns cu privire la evenimentele ce aveau să aibă loc [29].

Autorul comentariului la cartea *Habacuc* nu ținea să descopere ceea ce vechiul profet (Habacuc) voise să spună în realitate. Interpretul esenian aborda scrierile profeților cu idei preconcepute și citea vechile scrieri în lumina propriilor sale vederi. El îl credea pe Habacuc dotat cu puterea de-a cunoaște viitorul și gîndea că el (interpretul) exprima ceea ce acela vedea într-un mod obscur. În felul acesta, cu o oarecare abilitate, s-ar fi putut pătrunde în subtextul profeției lui Habacuc și descoperi acolo istoria evenimentelor ce s-au desfășurat cu mult după epoca profetului [30].

Exegeza cărților biblice se făcea de către celelalte grupări iudaice, în afară de esenieni, după genul numit *midraș* [31] care, ca și în zilele noastre, căuta să afle gîndul autorilor acestora. În sens propriu, *peșer*-ul esenienilor nu este un *midraș*, nici o alegorie și nici chiar o interpretare sau un comentariu în sensul uzual al cuvîntului. El este mai degrabă o tentativă de-a găsi în *V.T.* preziceri sau aluzii la un timp viitor. În practică, viitorul pe care esenienii îl găseau prezis în Scriptură era chiar timpul în care trăiau ei.

Cel care caută profeții ascunse în scrierile vechi și care reușește să descopere acolo aluzii la epoca sa, involuntar află în textul vechi, pe care-l interpretează, evenimentele

[28] G. Vermes, *op. cit.*, p. 125; *Les textes de Qumrân*, vol. II, p. 94.
[29] D. Howlet, *op. cit.*, p. 32.
[30] *Ibidem.*
[31] De la rădăcina *daraș* — a explica, a interpreta.

timpului său propriu. Acesta este și cazul esenienilor. Comentatorul cărții *Habacuc*, de exemplu, cunoscîndu-l probabil pe Dascălul Dreptății, încearcă să descopere urma acestuia în cartea respectivă. Cunoscînd, de asemenea, și existența unui Preot nelegiuit, pînă la urmă, găsește în cartea amintită și urma acestuia. Citind astăzi comentariul de care ne ocupăm, ne dăm seama cît de fantezistă este o astfel de interpretare și pînă la ce punct autorul lui era ingenios în a introduce, în text, propriile sale cunoștințe [32].

De exemplu, la versetul 8, comentatorul vede o aluzie la romanii cotropitori ai Palestinei, sau, dacă nu la ei, la seleucizii [33] care i-au precedat. Desigur, Habacuc n-avusese cunoștință nici de unii, nici de alții, fiindcă trăise cu mult înainte de timpurile seleucizilor și romanilor. Comentatorul numește pe invadatori kittim:

Hab., 1, 8: *„Caii săi sînt mai iuți decît leoparzii; ei sînt lacomi ca lupii de pradă și călăreții se avîntă, vin de departe; ei zboară ca vulturul ce se năpustește ca să sfîșie. Fiecare vine pentru pradă; înfățișarea lor e ca a vîntului hamsin"* [34]. Aceasta se interpretează cu privire la kittim care calcă în picioare pămîntul cu caii lor. Ei vin de departe, din insulele mării, pentru a sfîșia toate popoarele, ca un vultur nesățios. Cu mînie aprinsă și cu față întunecată vorbesc ei cu toate popoarele, căci este ceea ce s-a spus: înfățișarea lor e ca a vîntului hamsin.

În lumina recentelor discuții cu privire la identitatea kittim-ilor, caracterul profețiilor de mai sus pare destul de neclar. Efortul de-a se stabili ce înțelege autorul prin kittim a fost nebănuit de mare, căci dacă acest punct putea fi lămurit cu precizie, atunci data evenimentelor descrise de comentator ar fi fost mai ușor de precizat, iar documentarea noastră asupra sectei eseniene ar fi mai completă. S-a presupus succesiv că este vorba de egipteni, de seleucizii din Siria și de romani. Cea mai mare parte dintre cercetători s-au raliat uneia sau alteia din cele două ultime păreri, cu

[32] D. Howlet, *op. cit.*, p. 33.

[33] Urmașii lui Seleucos, diadohul lui Alexandru cel Mare la tronul Siriei.

[34] Vîntul palestinian înăbușitor.

preferință finală pentru romani [35]. Pasajele din cartea profetului *Habacuc* sînt foarte vagi și de aceea au permis comentatorului său să găsească în ele aluzii la epoca lui Antioh Epifanes sau a romanilor.

Comentatorul își dezvăluie procedeele atunci cînd explică versetele 1 și 2 din cap. II-*Habacuc*. „Și Yahweh a zis lui Habacuc să scrie întîmplările ultimei generații"... Aici aflăm metoda lui de-a ne explica, cum îi este posibil, să descopere într-o carte veche profeții ce tratează evenimente, pe care le-au văzut *numai cititorii* ei ori poate și părinții lor [36]. Apoi el adaugă: „Dar el nu le-a descoperit împlinirea în timp", adică Habacuc n-a putut prevedea evenimentele viitoare, anume pe acelea pe care le trăia comentatorul. În acest mod, autorul și-a procurat lui o explicație valabilă, cu privire la viziunea limitată a profetului. Numai lucrurile trecute puteau fi aflate în *Habacuc*. Evenimentele care aveau să se producă după timpul în care a fost scris comentariul nu erau prezise de către profetul antic. Comentariul adaugă că numai Dascălul Dreptății are puterea de-a discerne adevărata semnificație a cuvintelor vechi, subînțelegînd, fără îndoială, că pătrunderea adevăratei semnificații a cărții *Habacuc* îi revine Dascălului Dreptății și nu comentatorului, acesta nefiind decît însărcinat să transcrie descoperirea.

Deși comentatorul la *Habacuc* este extrem de arbitrar [37], prin modul de-a găsi preziceri ale unor evenimente precise în textul profetului antic, observațiile sale totuși sînt pentru noi de cea mai mare valoare, fiindcă ne furnizează date privind istoria sectei, care nu ne-a lăsat cunoscute etapele trecutului său. Valoarea reală a comentariului la *Habacuc* constă în datele prețioase în legătură cu prima fază a mișcării eseniene și îndeosebi cu personajul numit Dascălul Dreptății, care se pare că a fost fondatorul comunității de la Qumran.

Oarecum înrudite cu comentariul la *Habacuc* sînt așa-numitele *Testimonia*, în care se află adunate și texte din

[35] Pentru epoca lui Antioh Epifanes sînt H. H. Rowley, Ed. Sutcliffe, iar pentru cea romană sînt Dupont-Sommer, M. Burrows, G. R. Driver ș.a.

[36] D. Howlet, *op. cit.*, p. 34.

[37] *Ibidem.*

cărțile biblice cu privire la o temă anumită. Citatele sînt introduse, de obicei, prin formula: „după cum se află scris în cartea profetului *Isaia*" etc.

4. Imnurile

Aceste imnuri sînt poeme ce se aseamănă din toate punctele de vedere cu psalmii biblici. Ele sînt scrise într-un stil destul de amplu, uneori cam prolix, adesea bogat în repetiții, care atestă un real talent literar [38].

Procedeele poetice aplicate de autorul acestor imnuri par să formeze un sistem coerent, deja cunoscut în *V.T.* și utilizat în *N.T.* în cîntarea Mariei [39] și a lui Zaharia [40].

Gîndirea este exprimată în stihuri, ce constituie ceea ce am putea numi în limbaj modern „versuri". Nici o regulă fixă nu determină lungimea acestor stihuri, care variază după inspirația autorului, ca și în poezia modernă.

Gîndirea autorului este în întregime inspirată de *Biblie*, părîndu-se chiar că o cunoaște pe dinafară. Formulele biblice izbucnesc din pana sa în mod spontan și ele constituie canavaua unui curios stil antologic. Uneori formulele sînt reproduse aproape *ad litteram*, dar adesea ele îmbracă o nouă formă, pentru a fi adaptate la situații nebănuit de variate.

Majoritatea imnurilor încep cu cuvintele: „Îți mulțumesc Ție Yahweh", din care cauză, mai ales în publicațiile de limbă engleză, aceste imnuri sînt denumite „Thanksgiving Psalms" (Psalmi de mulțumire). O bună parte încep însă cu cuvintele „Binecuvîntat să fii Tu". Deoarece autorul utilizează frecvent persoana întîia singular, plîngîndu-se la tot pasul de persecutarea celui drept de către păcătos, cercetătorii manuscriselor de la Marea Moartă cred că în majoritatea cazurilor acesta n-ar putea fi altul decît întemeietorul sectei, Dascălul Dreptății.

Imnurile sînt ca niște descărcări ale sufletului, unde autorul, rînd pe rînd, își exprimă sentimentele sale de ascultare de Yahweh, de iubire față de El și de ură față de Belial [41],

[38] J. Carmignac, in *Les textes de Qumrân*, vol. II, p. 130.
[39] *Luca*, I, 46–55.
[40] *Luca*, I, 68–79.
[41] Spiritul cel rău, una din numirile lui Satan în literatura ebraică postexilică.

descurajările și trezirile la încredere totală, zbuciumul său cînd se gîndește la sfîrșitul apropiat al lumii, și bucuria victorioasă cînd se gîndește la viața eternă și fericită în tovărășia îngerilor [42].

Dăm mai jos două versete din imnurile qumraniene pentru a vedea modul în care autorul lor își exprimă sentimentele:

„Cu începerea zilei și a nopții, intru eu în Legămîntul lui Yahweh, cînd încetează ziua și noaptea, eu repet poruncile sale și cît voi trăi, ele vor fi granițele din care nu voi ieși. Recunosc judecata Lui pentru căderile mele, iar greșelile mele vor fi înaintea mea (recunoscute) după Legea Lui cea scrisă.

În clipa începerii torturii și a necazului și pe locul durerii și al deznădejdii, eu îl voi binecuvînta. Îi voi mulțumi pentru toate lucrurile sale cele minunate și-L voi sluji pentru atotputernicia Lui. În toate zilele mă voi sprijini de mila Lui și voi recunoaște că în mîna Lui se află îndreptățirea tuturor vietuitoarelor și toate lucrările Lui sînt adevărul. Cînd durerea va începe, eu voi lăuda și voi cînta eliberarea lui (pentru mine)".

Că aceste imnuri ar fi opera Dascălului Dreptății [43], fondatorul prezumtiv al sectei qumranite, pare să reiasă dintr-unul din psalmii lui: „Tu m-ai destinat slujbei Legămîntului Tău... Tu m-ai făcut părinte al tuturor copiilor evlavioși și dascăl al propovăduitorilor. Ei au deschis gura lor ca niște prunci și se bucură ca niște copii pe genunchii celor ce le dau de mîncare..." (Col. VII, 19—23).

5. Documentul de la Damasc

Acest document împreună cu *Statutul Comunității* sînt cele mai caracteristice opere ale sectei de la Qumran. Din ele se desprind organizarea și o bună parte din ideologia sectei.

Numele de *Documentul de la Damasc* este o abreviere făcută de cercetătorii moderni, căci titlul complet ar fi: „Scrierea Noului Legămînt în țara Damascului". Este posibil ca secta să se fi stabilit în părțile Damascului din cauza

[42] Cf. A. Dupont-Sommer, *Les écrits esséniens découverts près de la Mer Morte*, Paris, 1959, p. 215.

[43] D. Howlet, *op. cit.*, p. 39.

neajunsurilor provocate de iudaismul oficial, adică cel al Templului din Ierusalim. Unii autori susțin această poziție [44], în timp ce alții cred că secta și-a luat acest nume spre a corespunde profeției lui Amos (V, 27), care spune că Israel va fi dus în robia Damascului [45]. Fragmentele descoperite în 1896-1897 de către Salomon Schechter [46], în geniza sinagogii din vechiul oraș Cairo și publicate în 1910, nu conțin acest titlu. Schechter le-a numit „Fragmente ale unei scrieri sadokite" [47], datorită faptului că secta, într-un anumit fel, se pretindea a „fiilor lui Șadok".

După cum se vede, *Documentul de la Damasc* era cunoscut cu mai bine de cincizeci de ani înainte de descoperirile de la Marea Moartă. La Cairo se găsiseră două manuscrise (*A* și *B*) reprezentînd două versiuni ale aceleiași opere. Primul a fost datat aproape de secolul X al erei noastre, iar cel de-al doilea a fost datat cu un secol sau două mai tîrziu. Nici un autor nu a bănuit atunci originea eseniană a operei. După descoperirile de la Marea Moartă, printre manuscrisele aflate la Qumran s-a dat și peste *Documentul de la Damasc*, în special în grotele 6, 4 și 5. Substanțial, textul fragmentelor găsite la Qumran este cel al versiunii *A* din geniza din Cairo, dar cu cîteva adițiuni notabile [48]. Una din aceste adițiuni se plasează înaintea pasajului cu care începe textul din Cairo, iar sfîrșitul operei, ce nu figurează în textul din Cairo, se află în două manuscrise (fragmente) descoperite în grota 4. Multe alte pasaje, cunoscute numai din fragmentele aflate la Qumran, vin să completeze versiunile din Cairo, în special prescripțiile asupra purității rituale [49]. Așadar, *Documentul de la Damasc* nu datează din sec. X e.n., ci din secolul II î.e.n. și este clasat astăzi împreună cu sulurile de la Marea Moartă, din cauza marilor asemănări ce există între ele, *Statutul Comunității* și Comentariul la cartea *Habacuc*. Similitudinea de gîndire și de expresie permite să presupunem că la originea lor există o sursă comună. Ceea ce este clar și nu

[44] Burrows, Milik, Dupont-Sommer, etc.

[45] Th. H. Gaster, *The Scriptures of the Dead Sea Sect*, London, 1957, p. 14.

[46] Cercetător originar din România.

[47] S. Schechter, *Fragments of a Zadokite Work* (coll. „Documents of Jewish Sectaries", vol. I), Cambridge, 1910.

[48] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 35.

[49] *Ibidem*, p. 35.

mai comportă discuție, este că autorul *Documentului* este și autorul unora din manuscrisele de la Marea Moartă, sau că unul din aceste documente este scos din altul, cel puțin în parte [50].

Se știe că *Documentul de la Damasc* comportă două părți. Prima comentează planul lui Yahweh de mîntuire (cap. 1—8), iar partea a doua se ocupă mai în detaliu de viața membrilor „Legămîntului Nou" în cîmpurile Damascului. Manuscrisele aflate la Qumran, dintre care cel mai vechi urcă pînă în epoca haşmoneană (sec. II î.e.n.), prezintă un text continuu, așa că ipoteza ce făcea din aceste două părți două opere independente la origine, trebuie părăsită [51].

În *Documentul de la Damasc* este vorba de un „Dascăl al Dreptății" descendent din casa lui Aaron, care apare la 390 de ani după distrugerea Ierusalimului de către Nabucodonosor, ca și de apariția unui „Om al minciunii" care-l va persecuta și maltrata pe Dascălul Dreptății și pe partizanii acestuia, dar care, în cele din urmă, împreună cu adepții săi, va fi pedepsit de Dumnezeu.

6. Sulul de aramă

Printre manuscrisele de pergament și de papirus, în 1952, în grota a treia, s-a găsit un sul fin de aramă. Manuscrisul constă din două suluri separate care în momentul găsirii erau atît de oxidate, încît, la început, nimeni nu s-a aventurat să le desfacă. Acest lucru a fost realizat în 1956, cu o răbdare și o tehnică deosebită de către H. Wright Baker, de la Colegiul de tehnologie din Manchester și s-a constatat cu acest prilej că sulul constă din 12 coloane scrise pe 3 foi de metal, sudate în mod primitiv.

Această tehnică a scrierii pe metal rar întîlnită pînă acum i-a uimit pe cercetători. Arama, încă din vechime, era costisitoare și, în plus, putea fi cu greu folosită în acest scop. În realitate, literele erau decupate în aramă și apoi erau formate cuvintele. Sulul de aramă de care ne ocupăm nu este singurul caz de folosire a foilor de metal în acest scop. Egiptenii, de pildă, scriau pe foi subțiri de metal care apoi

[50] D. Howlet, *op. cit.*, p. 42.

[51] C. Rabin, *The Zadokite Documents*, Oxford, 1954; cf. Dupont-Sommer, *op. cit.*, p. 132 și J. T. Milik, *op. cit.*, p. 35.

erau rulate, iar orficii scriau [52] pe foi de aur, care erau depuse în morminte constituind un fel pașaport pentru lumea de dincolo [53]. Motivul pentru care arama a fost aleasă de esenieni a devenit evident atunci cînd sulul a putut fi desfăcut și citit. Contrar așteptării generale, textul scris nu era deloc religios și nici biblic, deci în nici un sens, sacru. Textul era o listă de obiecte, ce făceau parte dintr-un tezaur ascuns tezaur care, evaluat după moneda noastră actuală, ar echivala cu aproape 70 miliarde de franci [54]. Iată cîteva extrase din acest sul de aramă:

3. „În groapa cea mare ce se află în curtea peristilului, într-o scobitură din fund, ascunsă într-o gaură așezată în fața deschizăturii superioare: 900 talanți" (I, 6—9).

11. „În groapa ce se află la picioarele zidurilor, în partea de est, într-o gaură scobită în stîncă: 600 bare de argint" (II, 10—12).

52. „Dedesubtul colțului porticului, foarte aproape de mormîntul lui Șadok, sub pilastru, un vas cu tămîie din lemn de pin și un vas cu tămîie din lemn de cassia" (XI, 1—4).

62. „În groapa foarte apropiată de partea de nord, într-o scorbură ce se deschide spre nord, lîngă morminte, se află o copie a acestui document, cu explicații, cu măsuri și toate amănuntele" (XII, 10—13) [55].

Prima reacție a cercetătorilor față de aceste date ale sulului de aramă a fost negativă: tezaurul acesta nu a existat niciodată. Se știe că, în Orient, numeroasele legende cu privire la tezaure ascunse s-au dovedit false [56].

J. T. Milik, de la Centrul Național de cercetare științifică din Paris, căruia i-a fost încredințată grija de-a descifra sulul de aramă, este convins că acest inventar nu se aplică unui tezaur real, ce ar fi fost ascuns. El crede că acest manuscris a fost compus de un individ nequmranit, după o legendă care circula printre iudei.

Importanța sulului de aramă constă în aceea că el prezintă un interes deosebit pentru studiul limbii ebraice

[52] D. Howlet, *op. cit.*, p. 42.
[53] *Ibid.*,
[54] *Ibid.*, p. 43.
[55] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 39.
[56] Semnalăm, în literatura arabă din Egipt, *Cartea perlelor îngropate și a tezaurelor ascunse*, publicată la Cairo, în 1907, de Ahmed Bey Kamal, cf. J. T. Milik, *op. cit.*, p. 39.

După cum se exprimă Milik, avem aici un text scris nu în ebraica biblică, ci într-un dialect ebraic vorbit. Dialectul în chestiune nu a fost cunoscut decît recent și numai prin scrieri religioase iudaice dintr-o epocă mai tardivă, scrieri dintre care cea mai veche este *Mișna*.

MANUSCRISUL TEMPLULUI

I. Prezentarea Sulului

Manuscrisul acesta a fost descifrat și publicat, (în 1985), de către profesorul Yigael Yadin, de la Universitatea din Ierusalim. Sulul cuprinde vreo 60 de coloane și măsoară 14 metri lungime. Scrierea lui este clasificată drept irodiană și anume irodiana tîrzie. Ortografia arată a *scriptio plena* (adică are pe iod și vav de vocale), iar numele divin este redat cu caractere pe care astăzi le numim pătrate. Limba este ebraică, cum se află și în celelalte texte de la Qumran și mai ales în ceea ce numim *Sulul războiului* și *Documentul de la Damasc*. Se găsesc aici și unii termeni tehnici atestați numai în ebraica rabinică.

Ca o regulă generală, Creatorul se adresează lui Moise la persoana întîi singular. Legile pe care el le preconizează se repartizează în două mari categorii.

Prima categorie am putea-o numi *recitirea (reconsiderarea) legilor cunoscute* și din alte părți ale *V.T.* Distingem patru tendințe: *a. cea de-a uni* preceptele cu privire la același subiect spre a ajunge la un singur text limpede și clar; *b. cea de-a unifica* preceptele dublete, cum de exemplu chestiunile de drept, judecată, supunere etc., ce-au fost reunite într-un singur pasaj bazat pe *Exod*, XXIII, 6; *Deuteronom*, I, 16—17, XVI, 18; *c. de-a armoniza* (de exemplu) pe *Deuteronom*, XII, 23—24 cu *Levitic*, XVII, 13—14, ajungîndu-se astfel la preceptul: „Dar sîngele lui nu-l vei mînca; îl vei vărsa *pe pămînt* ca pe apă și-l vei acoperi cu țărînă"; *d. cea de-a aduce schimbări și adaosuri*, spre a se clarifica sensul halahic (legal). În ceea ce privește aceste modificări, exemplele abundă cu sutele. Directivele halahice astfel introduse, totdeauna, sînt mai severe decît regulile rabinice și, în numeroase cazuri, chiar le contrazic.

Cea de-a doua categorie de legi constă din *noi Tore*. Acestea sînt secțiuni absolut noi. Ele ocupă cea mai mare parte a Sulului și n-au paralele în celelalte tradiții cunoscute pînă astăzi. Cele mai importante privesc: *a.* sărbătorile și sacrificiile lor; *b.* Legile Templului; *c.* statutele monarhiei. Peste tot se observă același stil, iar Creatorul vorbește lui Moise, de asemenea, la persoana întîi.

II. Sărbătorile și jertfele legate de ele

Această primă Tora din Sul este o reglementare detaliată a tuturor sărbătorilor descrise de *Pentateuh*. Se prescrie ordinea zilnică de observat și se enumeră toate sacrificiile, cum și maniera precisă de-a le aduce la îndeplinire.

Lista sărbătorilor cuprinde cîteva festivități necunoscute din alte părți, cum, de exemplu, regula după care anumite sărbători, celebrate odată pentru totdeauna. Se prevede că:

1. zilele de ordinație (hirotonie) trebuie celebrate anual;
2. să se observe (respecte) patru solemnități ale pîrgii astfel:

a. ofranda pîrgii de orz și legănarea snopului, duminică 26, luna I.

b. ofranda pîrgii din brînză, duminică 15, luna a III-a;

c. ofranda pîrgii din vin, duminică 3, luna a V-a;

d. ofranda pîrgii din ulei, duminică 22, luna a VI-a.

Sărbătorile și datele sînt bazate pe calendarul bine-cunoscut, utilizat la Qumran. În calculul celor cincizeci de zile, cea de-a cincizecea închide seria precedentă și în același timp deschide pe cea care urmează.

O solemnitate specială și foarte importantă consistă în ofranda lemnului. Ea se desfășoară timp de șase zile și în fiecare zi două triburi vin să-și aducă jertfa lor.

III. Templul, cetatea Templului și legile curățirii

Aproape jumătate din Sul este consacrată Templului, cetății Templului și regulilor de purificare ce trebuie observate.

1. *Cetatea Templului și curățenia ei*

a. Cetatea (curtea) Templului trebuie să fie pură, cum a fost altădată „cîmpul" din deșert. Toate regulile prevăzute

pentru „cîmp" vor fi riguros aplicate cetății; *b.* Între altele nimic nu va fi adus în cetate în piei de animale, afară numai dacă acestea au fost tăiate ritual la Templu (A se vedea Iosif Flavius; *Antichitățile*, XII, 146); *c.* o secțiune foarte detaliată privește impuritatea morților și maniera de-a se curăți. Aceste prescripții sînt excesiv de severe și se opun direct regulilor rabinice.

2. *Templul*

a. Planul Templului cuprinde trei curți separate, pătrate, concentrice. Curtea interioară posedă trei părți orientate către cele patru puncte cardinale. Celelalte două posedă douăsprezece porți, numite după cei doisprezece fii ai lui Iacob, conținînd pe Iosif în locul lui Efraim sau Manase. Curtea exterioară cuprinde numeroase camere atribuite triburilor și celor *patru* familii levite și anume: fiii lui Aaron, Gerșon, Kehat și Merari.

De un interes particular este descrierea precisă a „caselor" *stabilite în curtea interioară* și anume „casa scării", „casa spălătorului", „casa obiectelor de trebuință altarului", „casa măcelăriei" etc. De asemenea, Sulul ne informează asupra *limitelor externe* ale curții Templului.

b. Natura Templului. Se pune întrebarea: Prevede Sulul că Templul va fi construit de către fiii lui Israel (adică asemenea celui al lui Solomon) sau este vorba de Templul eshatologic (similar celui al lui Ezechiel)? Răspunsul pare clar. Creatorul promulgă o lege pentru un Templu care va fi construit de către fiii lui Israel exact în același stil cu cel din instrucțiunile *Exodului* în ceea ce privește construcția Cortului. De nenumărate ori Creatorul declară: „Voi îl veți face în casa pe care o veți construi". De fapt, Sulul stabilește clar distincția dintre cele două temple, cel de zidit de către fiii lui Israel și cel din timpurile eshatologice (mesianice): „Și eu voi consacra Templul meu pentru gloria mea, Templu peste care voi face să locuiască gloria mea, pînă în ziua Binecuvîntării, cînd voi crea Templul meu și-l voi stabili pentru mine însumi, în eternitate".

c. Relația planului Templului cu cele atestate în alte surse. Sanctuarul propriu-zis este conceput în așa fel încît să se acorde cu ceea ce autorul a putut deduce din tradițiile

Templului lui Solomon, armonizate cu dimensiunile sanctuarului postexilic al lui Ezra. În revanșă, el are puțin contact cu templul lui Ezechiel, deși vocabularul acestuia este utilizat din cînd în cînd. Există o diferență fundamentală cu planul curților și instalațiilor lor, față de Templul irodian, așa cum acesta este zugrăvit de Iosif Flavius și de *Mișna*. Din contră, se constată o asemănare generală cu Templul solomonian descris de către Iosif. S-ar putea ca Iosif să se fi servit de Sulul Templului, la descrierea lui.

d. Motivele care au dus la redactarea Legii asupra Templului. Profesorul Yadin consideră că autorul Sulului a fost provocat să compună această lege constatînd că în nici o parte *a Torei* nu ni se prezintă o atare legislație. Numai în I-*Cronici*, XXVIII, 11—19 ni se spune că David a primit planul Templului și că „totul a fost consemnat prin scrierea mîinii Domnului". Această legislație inspirîndu-se din credințele și tradițiile vechi, autorul Sulului s-a gîndit s-o compună el mai pe larg.

Este frapantă asemănarea dintre Templul situat în mijlocul celor trei curți concentrice și desenele de pe copertele sulurilor qumraniene.

IV. Statutul monarhiei

Ca și pentru Templu, *Pentateuhul* nu conține un regulament privitor la domnitor, deși cartea *Samuel* (I-*Sam.*, *X*, 25) face c aluzie: „Samuel a expus apoi poporului dreptul regalității. El l-a consemnat într-o carte pe care a depus-o înaintea Domnului". Dealtfel, autorul Sulului a aflat și din *Deuteronom*, XVII, 14—20, de existența unei atari legi. Sulul prezintă o citire diferită a textului masoretic, introducînd Legea nouă, căreia îi atribuie trei coloane. Relevăm printre prescripțiile principale: *1.* obligația regelui de-a organiza o armată și de-a pregăti războaiele atît ofensive cît și defensive; *2.* cea de-a stabili o curte de justiție cu 36 de persoane, dintre care 12 laici, 12 preoți și 12 leviți; *3.* interzicerea căsătoriei cu mai mult de-o femeie și de-a divorța.

Mult spațiu din Sul este rezervat regulilor cu privire la diviziunea prăzii de război, cu scopul vădit de-a armoniza spusele din *Numerii*, capitolul XXI, cu cele din I-*Samuel*, *XXX*, 24—25.

V. Prescripții diferite

Mult spațiu din Sul este consacrat legilor cu privire la curățenie, în special la necurățenia rezultată din contactul cu un mort. Capitole întregi cu privire la cimitire, la pompe funebre și la femeia al cărei prunc a murit în pîntecele ei. Toate prescripțiile arătate sînt din cele mai severe.

Printre celelalte subiecte tratate, menționăm regulile cu privire la femeia sedusă (*Exod*, XXII, 16) sau violată (*Deut.*, XXII, 28—29) (reguli pe care din grija de-a le armoniza, autorul le reduce la un singur caz), apoi cele cu privire la o „captivă frumoasă" (*Deut.*, XXI, 10—14). În fine, în Sul există un ansamblu de prescripții cu privire la pedeapsa capitală și obligația de a spînzura de vii pe cei culpabili.

Motivele compunerii Torei

Yigael Yadin estimează că autorul a ajuns la compunerea legii cu privire la Templu, din faptul că nicăieri în *V.T.*, nici, chiar în *Pentateuh*, nu figurează o asemenea lege. În I-*Cronici* XXVIII, 11—19 stă scris că planul Templului a fost dat lui David de către însuși Creatorul: „Toate acestea mi le-a făcut cunoscut Domnul, însemnîndu-le în scris cu mîna Lui" (versetul 19). Lipsind din *Pentateuh* această lege, atunci autorul Sulului a voit să ne-o dea el, potrivit credinței și tradiției grupului său.

În redactarea prezentă, Sulul este susceptibil de a urca în secolul al II-lea î.e.n., la începutul și mijlocul perioadei hașmoneene. Se pune chestiunea să știm dacă Învățătorul Dreptății nu este el autorul lui. Învățătorul Dreptății este fondatorul prezumtiv al grupului (sectei) de la Qumran.

* * *

În afară de manuscrisele mai importante de care a fost vorba mai sus, în așa-numita bibliotecă a qumraniților au mai fost descoperite fragmente care indică existența altor specii literare cultivate de către secta eseniană.

Facem aici amintire de următoarele:

Testimonia, care erau un fel de culegere de texte scripturistice privitoare la anumite idei sau probleme de dogmă. Îndeosebi existau asemenea culegeri de texte referitoare la

Mesia şi anume din ce familie are să fie, funcţiile pe care avea să le îndeplinească în viaţa aceasta terestră, cînd are să vină pe pămînt etc.

Mişmarot erau un fel de programe ale serviciilor religioase, ce aveau să fie oficiate în Templul ceresc, în împărăţia mesianică, căci qumraniţii rupseseră orice raport cu Templul din Ierusalim. În această specie literară a fost identificat calendarul sectei de la Marea Moartă, ce diferea complet de cel al iudaismului oficial. Acest calendar era pur solar şi consta din 364 zile, pe cînd cel al iudaismului oficial era luni-solar, adică mergea după lună, dar pentru a nu se depărta de sezoanele anuale (seceriş, cules etc.), o dată la doi-trei ani se introducea luna a treisprezecea intercalară.

Horoscopie. Două coloane fragmentare, aflate în grota 4, indică semnele Zodiacului. Unele din aceste semne se referă la zilele lunii. De exemplu: „13 ori 14 (luna Tebet) sînt în zodia Racului". Altele prezic ce are să se întîmple cînd tună într-o anumită zodie: „Dacă tună în zodia Gemenilor, durere şi necaz venite din afară..."

Manuscrise de dimensiuni mai reduse

În paginile anterioare am amintit de manuscrisele mai voluminoase ce-au fost descoperite la Marea Moartă. Am semnalat mai sus că s-au găsit asemenea manuscrise la toate cărţile *Vechiului Testament*, afară de *Cartea Esterei*. Dintre manuscrisele biblice, cel mai mare, foarte asemănător celui din *Biblie*, aşa cum o avem de secole, este cel la cartea *Isaia*. Celelalte manuscrise la cărţile biblice sînt mici fragmente, unele de numai cîţiva milimetri. La origine, toate aceste fragmente trebuie să fi făcut parte din suluri întregi, care vor fi conţinut integral textul cărţilor *Vechiului Testament*, şi ele trebuie să se fi găsit în biblioteca sectei qumranite. Importanţa lor este destul de mare, şi, în acest sens, putem cita unul din fragmentele cele mai importante, cunoscut sub catalogarea 4 Q *Sam.* şi reprezentînd un pasaj din cartea I-*Samuel*, pe care specialiştii [57] îl consideră drept cel mai vechi manuscris găsit pînă în zilele noastre, datînd din secolul al IV-lea î.e.n. Acest fragment permite paleo-

[57] F. M. Cross Jr., *The ancient Library of Qumran*, 2 nd. ed., New York, 1961, p. 40.

grafilor să reconstituie, cu mai multă certitudine, vechea scriere ebraică.

Este însă ciudat că acest fragment din *Samuel* este mai aproape de textul *Septuagintei* decît de textul masoretic [58] al *Bibliei*, fapt care dovedește ceea ce pînă acum se presupunea doar și anume că, acolo unde se observă diferențe între textul ebraic și cel grec, fenomenul nu provine din vreo modificare a textului, ci din aceea că textul traducerii grecești a fost redactat după un original mult mai vechi decît cel pe care l-au adnotat masoreții. Așadar, traducerea *Septuagintei* reprezintă, cel puțin în anumite părți, o tradiție anterioară textului masoretic.

Din puzderia de fragmente aflate în grotele din jurul Qumran-ului și care reprezintă cărțile *Vechiului Testament* [59], multe provin din cărțile apocrife [60] sau din scrieri religioase iudaice care nu au intrat în canonul *V.T.*

În ce privește literatura qumranită, adică scrierile de proveniență pur eseniană, pînă în prezent [61], au fost identificate 11 fragmente la *Statutul Comunității* 7, la *Documentul de la Damasc* și cîteva comentarii la cărțile *Mihea*, *Nahum* și *Psalmul 37*.

Pe scurt, acestea sînt manuscrisele descoperite la Marea Moartă, care au făcut atîta vîlvă în lume. Să încercăm, în rîndurile ce vor urma, să arătăm importanța lor pentru istoria culturii umane, în general.

Din cele de mai sus, putem conchide că manuscrisele descoperite la Qumran au fost elaborate de o grupare religioasă mozaică, grupare care, adînc dezgustată de moravurile decăzute ale societății palestiniene din epoca respectivă și afectată de oprimarea nemiloasă a populației de către autoritățile Imperiului roman, a hotărît să se consacre unei vieți de dreptate și de moralitate riguroasă. Gruparea consideră că această viață nouă poate fi înfăptuită numai

[58] Textul ebraic așa cum îl avem astăzi în *Biblie*. Masoreții au fost savanții care au vocalizat și adnotat textul ebraic.

[59] Din cele identificate pînă acum, cam 92 sînt texte biblice. Din acestea, 13 sînt la cartea *Deuteronom*, 13 la cartea *Isaia* și 10 la *Psalmi*. Desigur că, după ce toate fragmentele din Muzeul palestinian (Ierusalim) vor fi identificate, numărul de mai sus va fi modificat.

[60] Sînt numite cărți apocrife cele care nu au fost acceptate în cuprinsul *Bibliei*.

[61] D. Howlet, *op. cit.*, p. 47.

prin respectarea și aplicarea integrală a doctrinei mozaice. Fiindcă o revoltă pe față în contra puterii romane era, în mod cert, sortită eșecului, secta și-a pus speranța numai în ajutorul ceresc. Doctrina mozaică învăța că atunci cînd va veni Mesia se va instaura o împărăție de viață ideală și de fericire adevărată, fiindcă paradisul va lua locul pămîntului acestuia cu nedreptățile și suferințele lui insuportabile. Secta de la Qumran aștepta ca această împărăție să se realizeze în curînd și, de aceea, se pregătea febril să asiste la acest eveniment. Pentru grăbirea apropierii erei mesianice, gruparea de la Qumran și-a impus reguli de viață, de cult și de doctrină, care au fost incluse în scrierile care constituie manuscrisele de la Marea Moartă, reguli care se deosebeau net de cele ale altor grupări sau partide existente atunci în Palestina.

Împreună cu majoritatea cercetătorilor manuscriselor de la Qumran, înclinăm să credem că gruparea care a produs aceste scrieri a fost secta eseniană, de care vom vorbi mai jos.

Capitolul III

DATAREA MANUSCRISELOR

După găsirea documentelor vechi, una din primele sarcini ale cercetătorilor este aceea de a stabili, cît mai precis cu putință, data redactării lor. Astfel, documentele ieșite la iveală ne pot da informații asupra mediului care le-a generat, iar, pe de altă parte, la rîndul lor, ele pot fi mai ușor înțelese și mai bine explicate, cu ajutorul cunoștințelor de care dispunem cu privire la perioada respectivă.

Așadar, cînd primii cercetători au anunțat că aceste scrieri provin din secolul I e.n., majoritatea specialiștilor au manifestat scepticism, deoarece pînă atunci cel mai vechi manuscris al *Bibliei* data abia din secolul X e.n. Dacă faptul se dovedește real, atunci înseamnă că ne-am apropiat cu un mileniu de data la care au fost scrise cărțile *Vechiului Testament* și lucrul acesta este important pentru a ne da seama dacă textul biblic de astăzi a suferit sau nu modificări pînă a ajuns la noi.

Pînă la descoperirile de la Marea Moartă, numai *Septuaginta* ne asigura că textul ebraic al *Vechiului Testament* de astăzi nu s-a depărtat prea mult de cel ieșit din mîna autorilor hagiografi. *Septuaginta* este traducerea grecească a *Bibliei* și, după tradiție, ea a fost făcută în Alexandria de către 72 de iudei învățați, în timpul domniei lui Ptolomeu Filadelful (285—246 î.e.n.). S-a tradus atunci numai *Tora* sau *Pentateuhul* [1], celelalte părți ale *Vechiului Testament* fiind traduse ulterior. Manuscrisele *Septuagintei*, cele mai vechi care au ajuns pînă la noi, sînt cam cu șase secole mai

[1] Cuvînt grecesc însemnînd cinci cărți, fiindcă *Tora* cuprinde primele cinci cărți ale *Vechiului Testament*, numite cărțile lui Moise: *Geneza*, *Exodul*, *Leviticul*, *Numerii* și *Deuteronomul*.

vechi decît textul masoretic [2], dar deşi *Septuaginta* constituie o mărturie de mare însemnătate pentru textul masoretic, ea rămîne totuşi o traducere şi ca orice traducere are slăbiciuni faţă de textul original. Făcîndu-se o comparaţie, s-a constatat că *Septuaginta* ne-a păstrat o mai bună versiune a cărţilor istorice [3], decît textul masoretic, ceea ce înseamnă că traducerea greacă a avut în faţă un text ebraic puţin diferit de cel pe care l-au amendat masoreţii. Multă vreme cercetătorii *Vechiului Testament* au făcut eforturi să dea de urma vechiului text ebraic, dar pînă la urmă au ajuns la concluzia că lucrul acesta va fi cu neputinţă.

De aceea, dacă manuscrisele de la Qumran sînt produse autentice ale perioadei precreştine, aşa cum declarau primii cercetători, atunci ele sînt cele mai vechi manuscrise ebraice ce-au supravieţuit şi deci sînt de cel mai mare interes pentru critica textuală a *Vechiului Testament* [4]. Aceasta a făcut ca una din cele mai aprinse discuţii, chiar din primele momente ale descoperirii manuscriselor de la Qumran, să fie stîrnită chiar de autenticitatea lor, pentru că în trecut s-au înregistrat multe falsuri şi mistificări. Astfel, de exemplu, în acest domeniu cea mai cunoscută fraudă arheologică a fost făcută în secolul al XIX-lea de către un anticar din Ierusalim, care a copiat *Deuteronomul* pe marginile late ale unor suluri dintr-o veche sinagogă, cu un scris asemănător celui de pe Stela moabită [5] şi care a pretins că sulul provine din secolul al IX-lea î.e.n. El a reuşit să impresioneze pe specialişti, dar adevărul a ieşit în cele din urmă la lumină, datorită cercetărilor lui Clermont Ganneau [6]. Era cunoscută apoi şi încercarea lui Constantin Simonide, un anticar din Ierusalim, de-a plasa cîteva fragmente plastografiate, dîndu-le drept scrieri vechi ale *Noului Testament*, fără succes însă,

[2] Masoreţii au fost cărturarii iudei care s-au ocupat de stabilirea adevăratului text ebraic al cărţilor *Bibliei*. În special l-au vocalizat, căci pînă la ei textul era numai consonantic. Aşadar, prin *text masoretic* înţelegem textul actual al *Vechiului Testament*, în limba ebraică.

[3] Biblia are o întreită diviziune: cărţi istorice, profetice şi didactice.

[4] Critica textuală aici exprimă efortul depus de savanţi pentru a stabili textul autentic al unei scrieri.

[5] Stela moabită este o coloană de piatră pe care se află o inscripţie săpată de unul din regii Moabului, unde el istoriseşte cum a biruit pe israeliţi, supunîndu-i şi luîndu-le o mare pradă. Stela a fost ridicată în sec. IX î.e.n.

[6] Profesor francez, specializat în arheologia Palestinei.

căci mistificarea a fost dejucată de Constantin Tischendorf [7]. De aceea scepticismul cu care au fost primite la început manuscrisele abia descoperite a fost o reacție firească și o foarte necesară măsură de precauție. Dar cînd s-a anunțat că a fost descoperită grota în care s-au găsit manuscrisele și că ea a fost explorată oficial de specialiști, întreaga chestiune a căpătat o nouă perspectivă. Curînd după aceea, autenticitatea sulurilor a fost pusă în afara oricărui dubiu, rămînînd a se stabili doar data manuscriselor.

Această problemă comportă cîteva aspecte [8]. Primul se referă la data cînd au fost compuse operele literare; al doilea, la data cînd au fost făcute copiile acestor documente; al treilea, la tratarea acoperămîntului lor, confecționat dintr-un fel de stofă, la vasele de ceramică ce-au adăpostit lucrările copiate și la studierea pieselor numismatice aflate în Qumran, iar al patrulea aspect se referă la timpul cînd au fost depozitate ulcioarele ce conțineau sulurile, în grota 1 de la Qumran.

Deoarece pînă în prezent nu s-a ajuns la un consens, este greu de elucidat primul aspect. Transcrierea unui text, pentru vechii evrei, se depărta iremediabil de original, cu fiecare copie ulterioară, în ciuda faptului că, în general, textul biblic era conservat cu exactitate remarcabilă. Astfel, în cazul cărții lui *Isaia*, cel mai vechi manuscris ce există astăzi este cel găsit în grota 1 Qumran și el vine cu cel puțin 600 ani după originalul pe care profetul Isaia l-a încredințat discipolilor lui (*Isaia*, VIII, 16), cam pe la 734 î.e.n. Așadar, data compunerii cărții lui *Isaia* va fi stabilită pe alte temeiuri decît cele oferite de descoperirile de la Qumran, descoperiri ce vor contribui puțin la ceea ce știm deja pînă acum, în această privință.

Comentariul la *Habacuc*, pe de altă parte, prezintă o problemă dublă, deoarece acest *peșer*, în mod evident, este ulterior profeției pe care o explică. Critica literară a cărții *Habacuc*, anterioară descoperirii de la Marea Moartă, ajunsese la concluzia că profeția constă din două părți bine

[7] Profesor german de exegeză, foarte versat în manuscrisele grecești ale *Noului Testament*.

[8] R. K. Harrison, *The Dead Sea Scrolls* (The Teach Yourself Books), London, The English University Press, 1961, p. 51, ale cărui păreri le adoptăm și noi în rîndurile de față.

distincte. Astfel, capitolele I și II au o unitate literară, în timp ce psalmul ce constituie capitolul III a fost de natură diferită față de materialul capitolelor I și II, deși s-ar putea să nu fie produsul unei mîini diferite sau ulterioare. Este evident că primele două capitole ale cărții *Habacuc* au fost compuse pe la 600 î.e.n. în regatul de sud sau Iuda, fiindcă profetul aștepta invazia caldeană ce avea să distrugă Ierusalimul la 586 î.e.n. Cea mai timpurie evidență externă pentru cartea *Habacuc* se află în prefața cărții *Bel și Dragonul* [9] din *Septuaginta* [10], unde este menționată profeția lui Habacuc, fiul lui Ioșua, din tribul Levi.

Dacă unele porțiuni din comentariul la *Habacuc* pot fi datate înainte de 100 î.e.n., atunci acestea devin cea mai timpurie evidență pentru textul cărții *Habacuc* [11]. Dar nici cartea *Bel și Dragonul* și nici comentariul la *Habacuc* n-ar face mai mult decît să afirme că textul profeției *Habacuc* era venerat în secolul II î.e.n. Data compunerii acesteia rămîne să fie aflată tot din evidența internă a cărții. În ce privește stabilirea unei date pentru comentariul la *Habacuc* va trebui să ne bazăm pe evidența prezentată de textul însuși, afară doar de cazul că este posibil să aflăm timpul cînd manuscrisul a fost depozitat în grota I-Qumran, ce ne-ar procura cel puțin un *terminus ad quem*.

Pentru a data comentariul după numirile din text este necesar, într-o anumită măsură, să se identifice cuvîntul *kittim* [12] deoarece comentatorul descrie, evident, persoane și evenimente contemporane cu el. Numeroase opinii au fost avansate de cercetători cu privire la această chestiune, astfel încît *kittim*-ii au fost identificați, succesiv, cu forțele armate ale lui Antioh Epifanes (175—163 î.e.n.) [13], cu o putere militară din perioada lui Alexandru Ianeu (104—76 î.e.n.) [14], cu o armată siriană [15] sau romană [16], ori cu altă

[9] Scrisă cam în sec. II î.e.n.

[10] Textul *Septuagintei* are cam cu 14 cărți mai multe decît textul ebraic

[11] R. K. Harrison, *op. cit.*, p. 52.

[12] Asupra acestui nume s-a discutat mult, unii socotind că este vorba de seleucizi (sirieni), alții de romani.

[13] H. H. Rowley, Bo-Reicke, G. Lambert, A. Michel și alții.

[14] Unul din prinții hașmonei, sub care statul iudeu s-a bucurat de oarecare independență.

[15] R. de Vaux, M. Delcor ș.a. Cf. R. K. Harrison, *op. cit.*, p. 53

[16] I. van der Ploeg, M. H. Segal, W. A. Brownlee, D. Barthélemy

putere din timpul stăpînirii romane în Palestina [17]. Ei au fost plasați în timp, la mijlocul secolului I e.n. și considerați în lumina evenimentelor războiului iudaic din 66-71 e.n. [18], dar nu au lipsit nici autori care să-i plaseze în Evul Mediu [19].

O întreagă serie de opinii contradictorii a stîrnit și data compoziției scrierilor: *Regula Comunității*, *Psalmii* sau *Imnurile* și *Războiul fiilor luminii, contra fiilor întunericului* toate găsite în grota 1 Qumran, ca și scrierile biblice de care s-a amintit mai sus [20]. Așa, de exemplu, manuscrisul denumit *Regula războiului* a fost atribuit chiar din ziua descifrării sale unui mediu macabeic [21] din timpul domniei lui Alexandru Ianeu [22], iar începutul dominației romane în Palestina [23] și perioada creștină medievală au fost și ele propuse ca mediu pentru manuscrisele nebiblice [24].

Utilizarea metodei paleografice va permite stabilirea cu o mai mare precizie a perioadei în care au fost redactate manuscrisele găsite, dar nu și data apariției originalelor lor. Astfel, se va vedea că manuscrisele de la Qumran sînt cu mult mai vechi decît fragmentele sadokite [25].

O concluzie cu privire la perioada în care au fost scrise manuscrisele originale poate fi trasă acum. În cazul documentelor biblice, s-ar putea să se ajungă la o decizie cu privire la timpul compilării lor, desigur, în cadrul unei perioade limitate în timp. Este dificil însă, să se stabilească în ce măsură conținutul *Psalmilor* sau al *Imnurilor* a fost în

[17] A. Dupont-Sommer, R. Goosens, K. *Elliger*, F. F. Bruce ș.a.

[18] *I.* L. Teicher, R. Tournay, G. Vermes. Războiul prim iudaic a fost descris de Iosif Flavius, care la început a fost comandant iudeu, dar care, predîndu-se romanilor, a intrat în grația lui Vespasian, căruia i-a prezis că va ajunge împărat.

[19] P. R. Weis, S. Zeitlin. Acesta din urmă susține că manuscrisele aparțin sectei karaite, apărută pe ecranul istoriei în secolul al VIII-lea e.n.

[20] Cartea *Isaia*, cartea *Habacuc* și alte fragmente scripturistice.

[21] H. L. Ginsberg, în „Bulletin of American School for Oriental Research", 1948, nr. 112, p. 20. Cf. R. K. Harrison, *op. cit.* p. 53.

[22] R. de Vaux, în „Revue Biblique", LVII (1950), p. 428.

[23] A. Dupont-Sommer, *Aperçus préliminaires sur les manuscrits de la Mer Morte*, Paris, 1950, p. 38; R. Tournay, în „Revue Biblique", LVI (1949), p. 232; P. Kahle, în „Vetus Testamentum" (1951), nr. 1, p. 43; R. Marcus, în „Journal of Near Eastern Studies", V (1951), p. 281.

[24] S. Zeitlin, în „Jewish Quarterly Review", XLI (1950—51), p. 32; P. R. Weis, în „Jewish Quarterly Review" XLI (1950—51), p. 125.

[25] Cele găsite în sinagoga karaită din Cairo la finele secolului trecut.

circulație mai înainte de perioada creștină [26], dar se pare că nu există nici un motiv de îndoială că manuscrisul *Imnurilor* nu era decît o copie după un document anterior și nu original. Mai multe obstacole sînt întîlnite atunci cînd se încearcă stabilirea datei redactării compoziției originale și a copiilor.

Dacă documentele extrabiblice de la Qumran sînt atît de vechi cum consideră majoritatea specialiștilor în prezent, atunci ele au fost copiate în special într-o anumită perioadă din secolul al II-lea î.e.n. [27].

Copierea manuscriselor qumrane poate să fi început tot atunci, sau chiar dintr-o epocă mai timpurie. Se poate spune, cu oarecare siguranță, că sulurile de care ne ocupăm au apărut într-o perioadă istorică începînd, cu aproximație, în anul 250 î.e.n. și terminîndu-se cu abandonarea Qumran-ului, la 68 e.n. Profesorul Burrows a atribuit cele mai timpurii fragmente biblice, cu aproximație, secolului al III-lea î.e.n., iar *Regula Comunității*, perioadei anilor 100 î.e.n. El privește comentariul la *Habacuc* ca fiind scris în timpul ultimului sfert al secolului I î.e.n. [28], iar sulul *Războiului*, al *Psalmilor* și cel al lui *Genesis Apocryphon*, în prima jumătate a secolului I î.e.n. Aceste date nu se aplică fragmentelor descoperite în regiunea Wadi Murabba'at redactate la o dată ulterioară [29]. În ciuda tuturor dificultăților întîlnite, opiniile lui Albright [30], Trever [31], Birnbaum [32] și Sukenik [33], bazate în primul rînd pe evidența paleografică, s-au dovedit remarcabil de exacte, cînd au fost comparate cu descoperirile arheologice făcute după aceea.

[26] G. Vermes în „Cahiers Sioniens" (1950), p. 198, unde perioada compoziției este atribuită anilor 70—90. Dupont-Sommer, în „Semitica", VII, 1957, p. 10.

[27] H. H. Rowley, *The Zadokite Fragments and the Dead Sea Scrolls*, Oxford, 1952, p. 83.

[28] Pentru o dată între 65 și 63 î.e.n., cf. G. Vermes, *Discovery in the Judaean Desert*, Pelican, 1956, p. 84.

[29] M. Burrows, *The Dead Sea Scrolls*, New York, 1955, p. 118. Cf. și Y. Yadin, *Megillath Bene Or Bi Bene Hoșek*, p. 222, cf. R. K. Harrison, *op. cit.*, p. 54.

[30] „Bulletin of American School for Oriental Research", nr. 118, 1950, p. 6.

[31] *Ibidem*, nr. 113, 1949, p. 23.

[32] *Ibidem*, nr. 115, 1949, p. 22.

[33] *Megilloth Genuzoth*, vol. I, p. 14.

Cu ocazia explorării grotei 1 de la Qumran a ieşit la iveală material nou, pentru datarea manuscriselor, constînd în special din fragmente de ceramică şi bucăţi de stofă, care serviseră la învelirea manuscriselor din ulcioare. Fragmentele de ceramică au fost împărţite în două categorii, dintre care una conţine resturile a aproape 50 de ulcioare, capacele lor şi două opaiţe ce au fost considerate elenistice şi deci datate în secolul I î.e.n.[34]. O oarecare nesiguranţă s-a semnalat cu privire la forma ulcioarelor, deoarece lipsesc paralele elenistice[35]. În acest timp, Khirbet-urile nu fuseseră săpate, astfel încît nu există nici o posibilitate de a cunoaşte dacă ruinele ascundeau vreun vas intact de aceeaşi formă ca acele găsite în stare fragmentară în grota 1 Qumran[36]. Cealaltă categorie de ceramică includea fragmentele a două opaiţe şi resturi de ulcioare de origine romană, toate datate din secolul III e.n.[37].

Resturile de ţesături descoperite în grota 1 Qumran au format un supliment pentru evidenţa din ceramică, obţinut din acelaşi loc. Examinîndu-se materialul, s-a constatat că este vorba de o pînză de fabricaţie locală, deoarece ţesăturile din in au fost lucrate cam la fel, în Palestina, între secolele al II-lea î.e.n. şi secolul al II-lea e.n. De aceea s-a, emis părerea că ele au aparţinut acestei perioade. Din fericire fizica modernă s-a dovedit capabilă să contribuie în mod hotărîtor la datare, prin folosirea metodei carbon 14[38].

Hotărîndu-se, deci, să se încerce datarea resturilor textile de la Qumran prin această metodă, operaţia a fost făcută sub supravegherea Profesorului W. F. Libby, de la Universitatea din Chicago, un pionier în acest domeniu. A rezultat astfel un spaţiu de timp cuprins între anii 67 î.e.n. şi 133 e.n. Data medie obţinută prin acest proces atesta autenticitatea sulurilor de la Qumran şi rămînea ca săpă-

[34] R. de Vaux, în „Revue Biblique", LVI (1949), pp. 234, 586; G. L. Harding, în „Palestine Exploration Quarterly", XXXI (1949), p. 113. Cf. R. K. Harrison, *op. cit.*, p. 54.

[35] R. de Vaux „Revue Biblique"' LVI (1949), p. 586; J. M. Allegro, *The Dead Sea Scrolls*, Pelican Books, 1956, p. 77.

[36] J. Allegro, *The Dead Sea Scrolls*, Pelican Books, p. 79.

[37] *Ibidem*, Cf. R. K. Harrison, *op. cit.*, p. 54; cf. şi O. R. Sellers, „Bulletin American of Oriental Research", nr. 123 (1954), p. 24.

[38] W. F. Libby, *Radiocarbon Dating* (1954). Funcţia carbonului 14 e discutată în R. Rankona, *Isotope Geology* (1954), p. 181.

turile arheologice ulterioare să arunce o lumină suplimentară în problema datării.

Cînd, în martie 1952, a avut loc explorarea ținutului Qumran s-a recuperat o mare cantitate de olărie din micile depozite aflate în grotele și crăpăturile de pe povîrnișurile stîncilor. Fragmentele ulcioarelor înalte, cu capace, erau similare celor găsite în grota 1 Qumran. Rămășițele unei duzini de ulcioare au fost scoase din grota 2 Qumran [39], în timp ce un opaiț și resturile altor 40 de ulcioare au fost găsite în grota 3 Qumran. Cum la Qumran au fost descoperite mai multe grote, devenea clar că resturile de olărie făceau parte dintr-un depozit general, a cărei natură a fost demonstrată convingător prin săpăturile efectuate la ruine [40], depozit situat pe platou cam la un kilometru și jumătate la sud de grota 1.

Cum am amintit mai sus, primele săpături au început în 1948 și au fost extinse în urma rezultatelor încurajatoare obținute. Nenumărate resturi ceramice au fost găsite în timpul campaniei, unele din ele într-o movilă de dărîmături, chiar la nord de Khirbet și au fost datate la finele perioadei elenistice, dovedindu-se a fi de același tip ca și cele scoase din nivelul cel mai timpuriu al așezării comunității qumrane [41].

Cel de-al doilea nivel de locuire a arătat afinități, în domeniul ceramicii, cu începutul perioadei romane din Palestina. Diferitele zone ale săpăturii au procurat fragmente ceramice pe care erau înscrise cuvinte ebraice, în timp ce alte ostrakale purtau litere grecești. Cea de-a treia campanie [42] de săpături în acest punct a dat la iveală o cămară în care peste o mie de cești de diferite forme și dimensiuni fuseseră depozitate de-a lungul pereților [43]. Într-una dintre camerele centrului comunitar ruinat, un vas cilindric, de tipul celui găsit în grota 1 Qumran, a fost recuperat intact. Astfel, datarea prin ceramică semnala o ocupare sedentară a locului în perioada greco-romană, cu nivelul I datînd de la circa 110 î.e.n. pînă la 31 î.e.n., al doilea nivel urmînd după

[39] R. K. Harrison, *op. cit.*, p. 56.
[40] De la Khirbet-Qumran.
[41] R. de Vaux, „Revue Biblique", LXI (1954), p. 206.
[42] Campania a durat de la 15 februarie la 15 aprilie 1954.
[43] J. M. Allegro, *The Dead Sea Scrolls*, p. 89.

o întrerupere a locuirii sitului și fiind datat la circa 1-68 e.n. Aceasta pare să completeze istoria comunității și a locuirii ulterioare a localității ce a avut loc pentru o scurtă perioadă, la circa 132 e.n. și anume în timpul celui de-al doilea război iudaic contra Romei (132 e.n.) [44].

Aproximativ 250 monede au fost dezgropate din ruinele centrului comunității și deși un număr dintre ele nu au fost identificate cu precizie, totuși astăzi avem suficiente cunoștințe pentru o descriere consistentă a istoriei așezării de la Khirbet-Qumran.

Ulterior au fost găsite și alte monede [45], numărul lor ridicîndu-se la peste 750, dintre care multe aparțineau perioadei hașmoneene și numai una singură perioadei domniei lui Irod cel Mare. Altele au fost bătute în timpul stăpînirii procuratorilor romani, pînă la căderea Ierusalimului în anul 70 e.n., în timp ce cam o duzină datează din perioada celei de-a doua revolte iudaice [46] (135 e.n.). Această evidență numismatică coroborată cu descoperirile făcute de studiul ceramicii, a permis să se facă o legătură între activitatea locuitorilor și conținutul grotelor de la Qumran.

Săpăturile grotelor din regiunea Wadi Murabba'at, în 1952, au dat la iveală nivelurile de locuire umană, ce începe cu perioada chalcolitică (4000—3000 î.e.n.) și se termină cu cea arabă, în secolul al XIV-lea e.n. Au fost descoperite fragmente de olărie din toate perioadele de locuire umană, perioada romană fiind bine reprezentată de către o *ostraka* similară celei de la Qumran. Au fost scoase la suprafață multe monede din nivelul perioadei romane, datînd din timpul lui Nero (54—68 e.n.) pînă la Hadrian (117—138 e.n.), incluzînd nouă din timpul revoltei a doua iudaică [47].

Textele găsite în grotele Wadi Murabba'at aparțin, în special, celui de-al doilea secol al erei noastre, deși un papirus palimpsest fragmentar poate să coboare pînă pe la 600 e.n. Fragmentele ebraice, grecești, aramaice, latine și arabe,

[44] R. de Vaux, *L'archéologie et les manuscrits de la Mer Morte*, London, 1961, pp. 1—40.

[45] R. K. Harrison, *op. cit.*, p. 57.

[46] Unele din aceste monede au fost întabulate în lucrarea lui G. Vermes, *Discovery in the Judean Desert*, New York, 1956, p. 16.

[47] R. K. Harrison, *op. cit.*, p. 58.

găsite în grotele 1 și 2, Murabba'at, atestau lunga istorie a ocupării locului. Textele ebraice, latine și grecești erau din secolul al II-lea e.n., fapt care coincide cu datele procurate de evidența numismatică. Manuscrisele găsite la Khirbet-Mird [48] includeau fragmente scrise în arabă, siriacă și greacă. Ele au apărut într-o perioadă ce începe cu secolul al V-lea e.n. și se termină cu secolul al VIII-lea e.n. Așadar aceste documente sînt considerabil mai tîrzii decît cele de la Qumran și Murabba'at.

Chestiunea finală, ce rămîne să fie luată în considerație este cea care privește data cînd vasele în care au fost puse manuscrisele pentru o conservare sigură au fost depozitate în grotele de la Qumran. Cunoscutul arheolog francez R. de Vaux susține că grotele au constituit o ascunzătoare pentru o adevărată bibliotecă, în anumite perioade grele [49]. Dar, după cum susține profesorul G. R. Driver [50], asemenea ocazii au fost foarte numeroase în lunga și zbuciumata istorie a Palestinei, și, în orice caz, evenimentul urgent ce impunea depozitarea sulurilor de la Qumran putea să fie pur local și temporar.

Cele mai sigure mijloace de-a fixa perioada depozitării constau în a stabili o dată pentru olărie și pentru pînza de in cu care au fost învelite la început-manuscrisele făcute sul. Olăria poartă amprenta perioadei greco-romane, atît în aparență, cît și în compoziție. Nici nu se putea o datare mai precisă, deoarece în ruinele așezării comunității s-a găsit la același nivel un vas de același gen ca cele aflate în grotele de la Qumran și datat prin prezența unei monede din anul 10 e.n. O oarecare îndoială mai poate să persiste în faptul că fabricarea pînzei să se fi produs scurt timp după ce inul fusese cosit și aceasta a avut loc cam pe la 33 e.n., dacă data medie a testului cu carbon 14 trebuie acceptată [51]. După temeiurile paleografice s-ar părea că toate copiile sulurilor

[48] Alte ruine vechi, unde s-au făcut săpături arheologice. Cf. J. T. Milik, *Dix ans* . . ., p. 17.

[49] În „Revue Biblique", LVI (1949), p. 236.

[50] *The Hebrew Scrolls from the Neighbourhood of Jericho and the Dead Sea*, Oxford, 1951. Cf. G. R. Driver, *The Judaean Scroll*, Oxford, 1966. Vezi și R. K. Harrison, *op. cit.*, p. 59.

[51] R. de Vaux, „Revue Biblique", LXIII (1956), p. 567. Cf. *L'archéologie et les manuscrits de la Mer Morte*, London, 1961, pp. 1—40.

depozitate au fost făcute cel mai tîrziu aproape de 70 e.n. Datarea cu ajutorul ceramicii a indicat că obștea religioasă ce-a produs sulurile și-a încheiat existența organizată în anul 68 e.n.

În consecință, se impune concluzia după care manuscrisele au fost depozitate în secolul I e.n., iar evidența ceramică, paleografică și numismatică, luată în ansamblu, susține antichitatea și autenticitatea manuscriselor de la Qumran în această perioadă.

Din cele amintite mai sus, rezultă că datarea manuscriselor descoperite la Marea Moartă este una din problemele cele mai dificile, deoarece este greu de stabilit dacă ele sînt originalele scrise de mîna autorilor lor sau sînt numai niște copii, făcute, la rîndul lor, după alte copii. Se știe că unii membri ai comunității de la Qumran, ca să poată duce o viață mai austeră și mai izolată decît cea a grupării propriu-zise, se retrăgeau în peșterile din împrejurimi unde aveau nevoie atît de imnuri și de psalmi cît și de celelalte scrieri ce cuprindeau regulile de viețuire qumranită. Se înțelege, deci, că a fost de lungă durată copierea scrierilor sectei, așa că o cronografie a lor nu este deloc ușor de făcut.

Totuși, luînd în considerație evidența de ordin ceramic, numismatic, paleografic etc. ca și datele obținute prin analizele cu carbon 14, se poate ajunge la o concluzie probabilă și anume, că manuscrisele de la Qumran au fost scrise între secolul al III-lea î.e.n. și secolul I e.n. În acest interval și-a desfășurat existența secta qumranită, căreia îi aparțin manuscrisele descoperite la Marea Moartă. Pentru moment nu putem stabili care sînt originalele și care sînt copiile făcute după ele. Iarăși cu probabilitate afirmăm că ele au fost ascunse în grote în timpul revoltei iudaice contra romanilor, care a avut loc între anii 66-71 e.n.

Capitolul IV

ALE CUI AU FOST MANUSCRISELE DE LA MAREA MOARTĂ

Pentru a putea să aflăm cui au aparţinut manuscrisele descoperite la Marea Moartă, mai bine zis cine le-a redactat, este necesar să facem o foarte scurtă schiţă istorică a poporului ebreu, deoarece manuscrisele sînt scrise în ebraică şi aramaică, limbi vorbite de acest popor şi conţin ideile sale religioase de bază.

După datele mai noi [1], la origine, poporul ebreu a emigrat din Caldeea, prin mileniul al II-lea î.e.n. Triburile israelite nomade au peregrinat prin Siria şi Canaan, ajungînd pînă în Egipt. Religia lor atunci era henoteistă [2], ele închinîndu-se unui singur zeu, fără însă să excludă existenţa altor zei. După o şedere mai îndelungată în Delta Egiptului [3], triburile ebraice au plecat spre Canaan, sub conducerea lui Moise. Călătoria a durat cîteva zeci de ani, timp în care Moise a dat poporului o religie nouă, de data aceasta monoteistă, afirmînd că Yahweh, divinitatea care le-a ajutat să iasă din robia egipteană, este singurul ocrotitor adevărat, zeii cărora li se închinau celelalte popoare nefiind decît nişte idoli. După cum un om îşi alege logodnica, tot aşa şi Yahweh i-a ales pe ebrei să fie poporul lui ales. Dacă Israel

[1] Ath. Negoiţă. *Istoria poporului Bibliei (Israel) după cercetările mai noi*, în M. B., XXI (1962), nr. 7–12, iulie-decembrie, pp. 25–37.

[2] I. Nikel, *La religion d'Israël*, în „Christus", Manuel d'histoire des religions, par J. Huby, 5 ed., Paris, 1927, p. 845; M. I. Lagrange, *Etudes sur les religions sémitiques*, 2 ed., Paris, 1905, pp. 21, 24, 439; H. Renkens, *The Religion of Israel*, tr. engl., by N. B. Smith, New York, 1966, pp. 14, 31.

[3] A. Rappaport, *Histoire de la Palestine*, tr. G. Roth, Paris, 1932, p. 39; cf. *Cambridge Ancient History*, vol. 4, Cambridge, 1926; R. Kittel, *Geschichte des Volkes Israel*, vol. I, Gotha, 1923–29.

va fi credincios poruncilor divine, atunci Yahweh îl va încărca cu daruri de tot felul, dar dacă Israel se va abate de la credința față de Yahweh, atunci va fi repudiat și pedepsit cu predarea sub jugul altor națiii [4].

Ideea aceasta de Legămînt între Israel și Yahweh, care a făcut din ebrei un popor ales, a rămas mereu vie în inima acestora [5].

Sub conducerea lui Ioșua Navi, israeliții au cuprins Canaan-ul, unde au dat peste o populație sedentară cu o viață citadină mai avansată decît a lor [6]. Aceștia aveau sanctuare impunătoare lîngă ape curgătoare, pe vîrfuri de munți și în mijlocul cîmpiilor mănoase, unde erau adunate numeroase zeități, cu ritualuri pompoase și atrăgătoare [7].

Yahweh fiind nevăzut, iar cultul său prea spiritualizat, ebreii s-au lăsat atrași de practicile vecinilor lor și le-au adoptat.

La alunecarea spre practici și chiar credințe politeiste au contribuit și unii regi ai Israelului, prin înrudirea lor cu familiile încoronate din alte țări, ceea ce era în contradicție cu legea mozaică, ce interzicea orice atingere cu idolii și cu cei care le slujeau [8].

După legea lui Moise, conducătorul lui Israel este Yahweh, iar regii, preoții și poporul sînt slujitorii lui. Apropierea de alte credințe însemna nesocotirea Legămîntului cu Yahweh, ceea ce urma să atragă pedepse asupra poporului pentru încălcarea credinței. Cei care au deschis lupta au fost profeții. De cîte ori era neglijată împlinirea prescripțiilor iudaice, de către conducători și popor, de atîtea ori se ridica din mulțimea credincioșilor cîte un evlavios, care biciuia

[4] Această concluzie se desprinde din citirea atît a profeților anteriori, cît și a celor posteriori.

[5] *Gen.*, XV, 18; *Ex.* XIX, 3—6; *Ier.* II, 4, 7; *Ez.*, XI, 20; *Zach.* II 15; P. Karge, *Geschichte des Bundesgedankes im A.T.*, Münster, 1910; M. Hoepers, *Der Neue Bund bei den Propheten*, Freiburg, i.B., 1933; R. Kraetzschmar, *Die Bundesvorstellung im A.T.*

[6] L. Desnoyers, *Histoire du peuple hébreu*. Tome I, Paris, 1922, pp. 1—26.

[7] A. Bertholet, *Histoire de la civilisation d'Israël*, tr. I. Marti, Paris, 1929, p. 84.

[8] M. L. Margolis et A. Marx, *Histoire du peuple juif*, tr. fr. J. Robillot, Paris, 1930, pp. 36, 73, 92.

încălcarea și milita pentru întoarcerea la vechiul Legămînt al lui Moise [9].

Pentru a evita cotropirea țării de marile imperii din vecinătate ca Egiptul, Asiria, Babilonul etc. domnitorii israeliților căutau scăparea în alianțe cu anumite coaliții formate din micile state contemporane [10].

Profeții se opuneau acestor alianțe cu toată puterea de care dispuneau, deoarece în ele vedeau neîncredere în Yahweh și infiltrarea în rîndurile poporului israelit a influențelor păgîne, ceea ce însemna încălcarea Legămîntului mozaic cu toate consecințele care decurgeau din aceasta. Ne este bine cunoscută opoziția profetului Ieremia față de conducătorii care urmăreau încheierea unei alianțe cu Egiptul [11] împotriva Imperiului neobabilonean. Ieremia nu a fost ascultat, Egiptul a fost învins și consecința a fost ducerea ebreilor în robia babilonică (586 î.e.n.), de unde nu s-au eliberat decît după distrugerea Imperiului neobabilonean de către Cirus (539).

În exilul babilonic, la înflăcăratele cuvîntări ale unor profeți ca Ezechiel [12], ebreii își recunosc greșala de-a se fi depărtat de legea mozaică și de aceea hotărăsc să nu se mai abată de la ea.

Reveniți în țara lor de baștină, Palestina, sub conducători ca Zerubabel, Nehemia și, mai ales, ca Ezra cărturarul[13], ebreii pun bazele iudaismului, reînființează teocrația: Yahweh de sus va fi regele adevărat, toți ceilalți de pe pămînt vor fi slujitorii lui. De acum se va trăi integral după Legea lui Moise. Cine vrea să fie iudeu trebuie să renunțe la orice atingere, la orice compromis cu alte religii. Ezra merge pînă acolo încît cere iudeilor care s-au căsătorit cu femei de alt neam, cum erau samaritenii din nord și moabiții din sud, să se despartă numaidecît de acestea [14]. Iudeii erau hotărîți de acum să respecte integral Legea. La cererea samaritenilor de a-i primi să ajute la reconstruirea Tem-

[9] E. Montet, *Histoire du peuple d'Israël*, Paris, 1926, pp. 104, 124, 136, 148.

[10] I- *Regi*, XV, 16—20; II-*Regi*, XVII, 4; XVIII, 21 etc.

[11] *Ier.*, II, 18; XXXVII, 5—8; *et passim*.

[12] *Ezech.*, capitolele XIV, XV, XVI ș.a.

[13] Cf. Cărțile *Ezra* și *Nehemia*.

[14] *Nehemia*, XIII, 23; *Ezra*, IX, 1—2; X, 17.

plului din Ierusalim, după întoarcerea din robia babilonică iudeii au refuzat, socotindu-i păgîni [15].

Pentru conducerea noului stat iudeu, din punct de vedere atît politic, cît şi religios, se înfiinţează o Curte supremă [16], compusă din şaptezeci de bătrîni, ce aveau menirea să judece procesele în ultimă instanţă şi mai ales să vegheze la completa împlinire a Legii. Preşedintele acestui consiliu este Marele Preot, iar membrii lui, oameni cunoscători ai Scripturii [17].

Curtea supremă, de mai sus, numită mai apoi Sanhedrin, de la cuvîntul grecesc sinedrion [18], nu se mulţumea numai să explice şi să arate cum trebuie aplicată Legea (Tora), ci crea ea însăşi legi cu caracter obligatoriu şi organiza cultul, păstrînd rugăciunile zilnice.

Pe iudeii reîntorşi din exil nu-i interesa acum, în primul rînd, care este imperiul ce va obţine hegemonia Orientului Apropiat, din care făcea parte şi Palestina. Pe ei îi preocupa mai ales problema de-a fi lăsaţi liberi să-şi practice religia lor mozaică.

Sîntem în secolul IV î.e.n. cînd, în lume, intervine o schimbare de mare importanţă. Alexandru cel Mare reuşeşte să unească sub sceptrul său Asia Mică. Iudeea primeşte fără opoziţie pe noul cuceritor şi intră sub conducerea unui guvernator cu sediul în Samaria [19].

Acum viaţa iudaică sobră şi puţin complicată veni în contact cu rafinamentele culturii greceşti. După moartea lui Alexandru, urmaşii lui (diadohii) au împărţit imperiul în patru. Ptolemeu I Soter, numit şi Lagos, a luat Egiptul şi ţările înconjurătoare; Seleucos a luat Siria şi ţările din Asia; Casandru a luat Grecia şi Macedonia, iar Lysimah a luat Tracia.

Din Alexandria Egiptului a venit în Iudeea primul mare val de grecizare, pe care poporul de jos nu-l vedea cu bunăvoinţă, căci îi schimba tradiţiile. Şi într-adevăr, impresionaţi de aspectul fascinant al artei greceşti, iudeii s-au simţit atraşi de noua concepţie asupra vieţii, ce li se

[15] *Ezra*, IV, 1, 6–9; *Neh.*, II, 10.
[16] M. Margolis et A. Marx, *op. cit.*, pp. 126, 146, 153.
[17] *Ibidem*, p. 125.
[18] A. Bertholet, *op. cit.*, p. 304.
[19] J. Cl. Fillion, *Histoire d'Israël*, Tome III, Paris, 1928, p. 109.

oferea. Ignorînd încă filosofia elenă, ei începură să admire cu un entuziasm mereu crescînd modul de viață al grecilor, îl imitară și, pasionați ca toți orientalii, îl adoptară într-un mod excesiv. Astfel, ei împrumutară luxul și strălucirea civilizației elene împreună cu virtuțile, dar mai ales cu viciile ei. Atrase de elenism, clasele de sus încep să neglijeze și să uite religia lui Yahweh [20]. Din rîndul poporului de jos se ridică glasuri împotriva elenizării, ce se întindea tot mai mult în dauna credinței strămoșești. Așa a luat ființă partida asideilor, adică a pioșilor, care căutau să readucă pe cei înstrăinați pe calea obiceiurilor străbune, ei formînd astfel extrema conservatoare. Aceștia nu erau conservatori în sensul actual al cuvîntului, după cum nici clasa de sus nu era progresistă. Asideii erau conservatori prin aceea că luptau pentru salvarea religiei și a națiunii iudaice [21].

După ce Palestina a trecut de sub suzeranitatea ptolemeilor egipteni sub cea a seleucizilor sirieni, cam pe la începutul secolului al II-lea î.e.n., situația a devenit și mai critică pentru poporul iudeu. Ca să obțină favoarea stăpînitorilor sirieni, interesații din păturile de sus au abandonat chiar legea mozaică, adoptînd și modul de viață elen [22]. Astfel, în partea de apus a Ierusalimului (la sud de Acra), se construi un gimnaziu și o efebie [23]. Preoți părăseau altarul, ca să ia parte la luptele atletice, iar nobilii gîndeau că a sosit timpul cînd toată lumea trebuie să se grecizeze, își schimbau chiar vechile nume ebraice. Astfel, Iosua deveni Iason, Eliakim deveni Alkinos, iar Menahem deveni Menelau [24].

Față de curentul venit din Alexandria, cel de proveniență siriană era mult mai grav. Partida asideilor începe să-și strîngă rîndurile pentru luptă. În timp ce în Iudeea întîlnim această stare de spirit, pe tronul sirian ajunge rege Antioh Epifanes, care, chemat de elenizați, vine de mai multe ori în Iudeea, jefuind și pustiind Ierusalimul [25]. În cele din urmă,

[20] J. Pineles, *Istoria evreilor*, Iași, 1928, p. 64.

[21] *Ibidem*, p. 72.

[22] M. Margolis et A. Marx, *op. cit.*, p. 133.

[23] E. Schürer, *Geschichte des Jüdischen Volkes im Zeitalter Jesus Christi*, 3—4 Aufl. Erste Band, Leipzig, 1901, p. 194.

[24] J. Pineles, *op. cit.*, p. 65.

[25] E. Schürer, *op. cit.*, vol. I, pp. 194—213; A. Rappaport, *op. cit.*, p. 132.

el găsește nimerit să decreteze pur și simplu interzicerea religiei iudaice, aceasta fie din capriciu, fie pentru a termina certurile dintre aristocrația iudaică atrasă spre asimilare și partidele populare. Un ordin scris, concis și sever, emanînd de la Antioh, interzicea strict practicarea legilor și obiceiurilor mozaice. Satrapii regelui sînt trimiși în toate părțile Palestinei ca să anunțe noul decret și să vegheze la stricta lui executare. Altare și idoli fură înălțați în toate părțile [26], iar trimișii lui Antioh îi silesc pe ebrei să se închine zeilor și să mănînce carne de porc. În templul din Ierusalim este așezat pe tron Zeus Olimpianul [27]. Pedepse aspre îi loveau pe cei care nu respectau ordinele regale. Începură prigoane și masacre. Încremeniți de absurditatea măsurii, iudeii îndurau mari suferințe [28], fiindcă țineau la Legea lor. Tora și celelalte cărți cultice și sacre fură arse [29]. Persecuția se întindea sistematică, rafinată și violentă. Urmăriți, bătuți, schingiuiți, iudeii părăseau orașele și satele, ascunzîndu-se pe unde puteau. Grotele din munți și locurile greu accesibile urmăritorilor se umpleau de cei fugiți [30].

În fața unei asemenea situații, partida asideilor se hotărăște să iasă la luptă pentru independența țării. Tonul l-a dat orășelul Modin, din apropierea Ierusalimului [31]. Aici, ca și în alte părți, venise trimisul regal ca să ceară populației îmbrățișarea elenismului, așa cum făcuse clasa conducătoare a Iudeei. În Modin, trăia Matitiahu, capul familiei hașmoneilor, denumită mai apoi și a macabeilor [32]. Înconjurat de cei cinci fii ai săi (Iohanan Gadi, Șimon Tarsi, Iuda Macabi, Eleazar-Avraam și Ionatan Apios), Matitiahu se opune trimisului regal și cheamă poporul la lupta contra inamicului care voia ca, pe calea asimilării, să îl desființeze ca națiune. Asideii de pretutindeni se grupează în jurul hașmoneilor și încep să dărîme altarele elene și izgonesc garnizoanele siriene. Înflăcărați de primele succese, sub comanda lui Iuda Macabeul, asideii urmați de întreaga

[26] J. Pineles, *op. cit.*, p. 66.
[27] E. Montet, *Histoire du peuple d'Israël*, Paris, 1926, p. 177.
[28] J. Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 67.
[29] J. Pineles, *op. cit.*, p. 67.
[30] Ororile săvîrșite de Antioh Epifanes și de ceilalți regi sirieni sînt istorisite pe larg, în cărțile *Macabeilor*.
[31] Margolis și Marx, *op. cit.*, p. 134.
[32] J. Pineles, *op. cit.*, p. 67.

națiune reușesc să învingă la cîmp deschis pe generalul sirian Seron [33]. Înfuriat la auzul acestei înfrîngeri, Antioh Epifanes dă ordin generalilor săi să cuprindă, iar în caz de opunere chiar să nimicească Palestina. Știrea aceasta înspăimîntă pe iudei, dar continuă lupta.

Prima ciocnire puternică cu trupele inamice a avut loc la Emaus, în anul 166 î.e.n., cînd iudeii au fost din nou victorioși, iar în lupta de la Betsur (165 î.e.n.) sirienii au fost iarăși înfrînți [34]. Entuziasmați, iudeii au pătruns în Ierusalim și au izgonit de la Templu garda siriană și pe clericii elenizați [35].

Urmașii lui Iuda Macabeul au reușit să obțină independența Iudeii, mai ales că sirienii erau ocupați cu războaiele în răsăritul asiatic al imperiului și macabeii s-au declarat prinți ereditari. Spre a-și consolida mai bine scaunul de domnie, ei și-au luat cu de la sine putere și titlul de Mare Preot [36], ceea ce a indispus mult pe asidei care nu vedeau cu ochi buni această acumulare de funcții și care voiau ca puterea politică să fie separată de cea sacerdotală.

Prinții din familia macabeilor, deși ridicați din popor, cu timpul au început să devină autocrați. După ce și-au consolidat poziția față de sirieni, au început lupte pentru anexări teritoriale și să pună populația la biruri grele. Pentru a nu fi mai prejos decît alte capete încoronate, noii prinți se înconjoară și ei de fast și de curți costisitoare, ceea ce a dus la împovărarea populației. Sclavia era încă în floare, iar vînzarea de către cămătari a celor care nu-și puteau achita datoriile era ceva obișnuit. Decadența morală și socială aduse de influența grecească se făcea tot mai mult simțită.

Asideii, care susținuseră pe prinții macabei spre a întrona în țară o epocă de îmbunătățire a vieții poporului, priveau cu strîngere de inimă la valul de decadență care cuprindea tot mai mult pătura conducătoare a Iudeei. Poporul de la țară nu era acum, sub macabei, mai fericit

[33] E. Schürer, *op. cit.*, vol. I, p. 205; Margolis et Marx, *op. cit.*, p. 134.
[34] E. Schürer, *op. cit.*, vol. I, pp. 206—277; J. Pineles, *op. cit.*, p. 68.
[35] De atunci a luat ființă Hanuka (sărbătoarea reînnoirii), una din sărbătorile iudaice.
[36] Prințul hașmoneu care s-a declarat singur Mare Preot a fost Șimon Tarsi, cel mai tînăr dintre fiii lui Matitiahu.

decît fusese sub dominația perșilor, a egiptenilor și a sirienilor. Partidele își disputau conducerea, iar după preluarea ei uitau de promisiunile făcute poporului. Corupția și arivismul se întronaseră. Vameșii, după ce obțineau funcția lor, speculau fără milă masele de contribuabili. Luptele fratricide pentru tron aduceau în țară armate străine care jefuiau populația și pustiau satele și orașele pe unde treceau.

În mijlocul acestor frămîntări adînci, în Iudeea au apărut două partide adverse, care au condus destinele statului iudaic pînă la distrugerea lui de către romani (70 e.n.). Primul partid este cel al *fariseilor*. Numele de farisei înseamnă „separați" [37]. Dar de cine erau ei separați? Cercetătorii opinează că ei se fereau de necurățeniile corporale și de partidul clenistic, adică al celor care adoptaseră manierele grecești în viața citadină. În ultimul caz, se presupune că ei ar fi fost urmașii asideilor moderați (חסידים = cei pioși) de care am amintit mai sus.

După Iosif Flavius, fariseii numărau cam șase mii de membrii, un procent destul de mic în comparație cu numărul de membrii ai națiunii. De remarcat este faptul că deși Flavius descrie riturile de admitere în secta eseniană, el nu ne amintește nimic despre condițiile înscrierii în partidul fariseilor, deși el personal îi aparținea. De asemenea, este de remarcat că în timp ce noi știm din *Noul Testament* (*Matei*, XXV, 15) și din alte izvoare, zelul fariseilor de-a face adepți pentru gruparea lor, nu aflăm de nicăieri vreo informație cu privire la metodele utilizate de ei pentru convertire și în timp ce cunoaștem zelul lor excesiv pentru *Tora*, nu avem nici o știre în legătură cu modul cum și-l manifestau.

Un grup de învățați ai fariseilor era cunoscut sub numele de „scribi". La început, misiunea scribilor era de-a conserva și transmite Scripturile. În timpul *Noului Testament*, se pare că ei evoluaseră mai degrabă în cercetători ai Legii *(Tora)* și astfel ca niște „cărturari" ori „învățați" înlocuiau pe preoți din ce în ce mai mult. Este posibil ca responsabilitatea pentru judecăți *(mișpat)* să fi căzut în sarcina bătrînilor și numai cea pentru Lege, în cea a scribilor. Sarcinile preoțești erau prerogativa Marelui Preot și a clerului. Carac-

[37] *Perușim*, adică despărțiți, căci se separau de alte secte religioase. Aceasta era o poreclă. Între ei se numeau חברים *(haberim* — confrați).

teristica fariseilor o forma stricta aplicare a Scripturii, mai ales în ce privește sabatul și puritatea rituală. Pe lîngă Legea scrisă, ei acordau o mare considerație și Legii orale, adică interpretării Scripturii de către cărturari. Această Lege orală a fost colecționată mai tîrziu, cînd a apărut *Talmudul*[38]. Direcția imprimată de farisei religiei mozaice a devenit iudaismul oficial. În contrast cu saduceii, fariseii credeau în învierea corpului și în îngeri.

Cel de-al doilea partid este cel al *saduceilor*. Informațiile despre ei le avem tot din Iosif Flavius. Originea numelui sectar al saduceilor este chiar mai obscură decît a numelui fariseilor. Rădăcina cuvîntului, evident, înseamnă „a fi just, a fi drept" și uneori numele de saduceu a fost luat ca un adjectiv „cei drepți". Cercetătorii moderni, în mare majoritate, cred că numele vine de la o personalitate: Șadoq. Trei posibilități ne par evidente: 1) că ei sînt descendenți direcți ai unui om (ca de exemplu „fiii lui Israel", în primele generații); 2) sau un grup fondat de către omul al cărui nume îl poartă; 3) că ei sînt un grup ce și-a ales numele unei persoane pe care-o considerau ideală (cum, de pildă, mai tîrziu „franciscanii", „benedictinii" etc.).

Poate Șadoq să fie identificat? Patru posibilități au fost sugerate: 1) că este Șadoq cel amintit în II-*Samuel*, 8, 17, care oficiase ca preot, împreună cu Abiatar, la curtea lui David. El este identificat ca un fiu al lui Aaron, prin linia lui Eleazar (1-Cr.24,3), care a jucat un rol de seamă în reîntoarcerea Chivotului în Ierusalim (II-*Sam.* 15, 24—29). Ezechiel (40, 46) se bazează pe fiii lui Șadoq, că vor rămîne credincioși (44, 15), deci că ei vor fi preoții noului sanctuar de după revenirea din exilul babilonic; 2) Șadoq este discipolul dascălului Antigon din Socho, care a înființat partida saduceilor, cum relatează o legendă apocrifă (Legenda se află în scrierea *Abot* de Rabi Nathan și este foarte tardivă); 3) Șadoq ar reprezenta un nume pe care și l-a luat secta la întîmplare; 4) Șadoq nu a existat, ci era un ideal spre care țînteau saduceii, deci fiii lui Șadoq ar fi „fiii dreptății".

Saduceii erau o sectă religioasă, recrutată din clasa de sus, cu învățături proprii. Flavius ne evidențiază o caracteristică a lor și anume, atitudinea lor față de tradiție. Ei

[38] *Talmud* — „învățătură", vine de la rădăcina למד a învăța.

repudiau tot ce nu se afla în cuvîntul scris, respingeau Legea orală pe care puneau așa de mare preț fariseii.

Spre deosebire de farisei, saducеii nu credeau în imortalitatea sufletului și în viața viitoare și negau posibilitatea vreunei recompense ori pedepse după moarte. În esență, aceeași diferență între farisei și saducei reisese și din *Noul Testament.*

Între aceste două partide a fost mare animozitate și nu au lipsit nici represaliile unuia contra altuia cînd ajungeau la putere. Fariseii îi acuzau pe saducei că sînt raționaliști renegați și libertini, iar saducеii îi învinuiau pe farisei că sînt bigoți înapoiați și exagerați, căci pun pe umerii poporului sarcini necerute de Scripturi.

Credincioșii intransigenți, care nu împărtășeau nici părerea fariseilor, nici pe cea a saducеilor, erau nemulțumiți de această situație. Ei vedeau că atît fariseii cît și saducеii voiau să ajungă la conducerea statului, spre a-i impune o constituție conform vederilor lor.

Credincioșii intransigenți nu se învoiau cu așa ceva. După cum am amintit, pe ei nu îi interesa conducerea statului, ci posibilitatea practicării nestînjenite a cultului conform vechilor precepte, lucru foarte greu de realizat în tumultul vieții de atunci. Numai o retragere într-un loc liniștit le-ar fi putut asigura o viețuire absolut conformă principiilor Legii *(Torei)*. Și un grup dintre acești credincioși au luat calea pustiei, devenind astfel precursorii monahismului de mai tîrziu. Grupul s-a așezat într-un loc de lîngă Marea Moartă, pe cît de retras, pe atît de aspru, din punct de vedere al condițiilor de viață, formînd o comunitate a „adevăratului Israel".

Această comunitate a elaborat și a colecționat manuscrisele de care am amintit în capitolele precedente.

După descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă s-a încercat să se afle cine le-a redactat, unii cercetători atribuindu-le partidei fariseilor, în cadrul căreia existau unele mici grupări sau frății numite haburot [39], în timp ce alții au considerat că manuscrisele au fost compuse de saducei,

[39] C. Rabin, *The Zadokite Documents*, Oxford, 1954; *Qumran Studies*, Oxford, 1957, pp. VIII și 66.

care își revendicau originea de la preotul Șadok, din timpul lui David [40]. Alți specialiști [41] au socotit ca autori ai manuscriselor de care ne ocupăm, pe zeloții care au jucat un mare rol în primul secol al erei noastre, sau pe primii creștini, deoarece aceștia au avut de suferit din cauza persecuțiilor romanilor [42].

Un cercetător cu renume [43] socotește că manuscrisele de la Marea Moartă sînt elaborate de secta iudaică a karaiților, apărută în secolul al VIII-lea e.n., desprinsă de iudaismul antic, prin lepădarea tradiției, adică a Legii orale. Dar opinia care întrunește cei mai mulți adepți, consideră că manuscrisele au aparțiunt sectei eseniene, multe dintre aceste manuscrise fiind chiar compuse de sectanți [44].

La această părere aderă și autorul acestor rînduri.

Secta esenienilor

În legătură cu existența acestei grupări religioase, ieșită din sînul iudaismului postexilic [45], în secolele II-I i.e.n., scriitorii clasici ebrei ne-au lăsat informații pe care le reproducem în continuare.

[40] R. North, *The Qumran Sadducees*, în „Catholic Biblical Quarterly", VII, 1955, pp. 44—68.

[41] C. Roth, *The Historical Background of the Dead Sea Scrolls*, Oxford, 1958 și *The Dead Sea Scrolls. A new historical approach*, New York, 1965, cum și în alte articole din periodicele „Palestine Exploration Quarterly", 1955; „Journal of Semitic Studies", 1959; „Revue de Qumrân", 1959; G. R. Driver, *The Hebrew Scrolls, from the Neighbourhood of Jericho and the Dead Sea*, și *The Judaean Scrolls*, p. 240.

[42] G. Margoliouth, *The Sadducean Christians of Damascus*, în revista „Exposition", XXXVII, 1911, pp. 499—517; XXXVIII, 1912, pp. 213—235; J. L. Teicher, în „The Journal of Jewish Studies", II, 1951, pp. 67—99; III, 1952, pp. 53—55; 87—88; 111—118; IV, 1953, p. 113; V, 1954, p. 38 ș.a.

[43] S. Zeitlin, profesor la Dropsie College, Cincinatti, într-o serie de articole. S. Zeitlin și-a publicat articolele în „The Jewish Quarterly Review", Philadelphia, Pennsylvania U.S.A.

[44] Campion al acestei păreri a fost A. Dupont-Sommer, profesor la Sorbona. Astăzi teoria sa este adoptată cam de 80% din cercetătorii manuscriselor de la Marea Moartă.

[45] Exilul evreilor a fost cel babilonean (586—533 î.e.n.); în robia egipteană ei nu au fost duși forțat, cum a fost cazul cu robia babilonică.

1. Filon din Alexandria în lucrarea sa *Quod omnis probus liber sit* [46], prezintă pe esenieni în modul următor:

(§ 75). „Siria Palestina, ce este locuită de națiа foarte numeroasă a iudeilor, nu-i nici ea lipsită de merite. Unii dintre ei, în număr de 4 000 și mai bine, sînt numiți cu porecla de eseeni [47]. După părerea mea, acest nume, nefiind la drept vorbind un cuvînt grecesc, poate să fie apropiat de cuvîntul „sfințenie" [48]. Într-adevăr, mai presus de toate ei sînt oameni devotați slujirii lui Dumnezeu, care nu sacrifică animale, ci consideră mai potrivit ca gîndurile lor să fie cu adevărat sfinte.

(§ 76). Mai întîi, vom spune că ei locuiesc în tîrgulețe, evitînd orașele din cauza nelegiuirilor obișnuite printre locuitorii acestora; ei știu bine că așa cum aerul infectat dă naștere la boli, tot așa viața din jur îmbolnăvește sufletul cu metehne de nevindecat.

Printre eseeni, unii lucrează pămîntul, alții practică diferite meșteșuguri care contribuie la pace; astfel, ei se fac folositori lor și aproapelui lor. Ei nu adună argint și aur, nu caută să devină proprietari de moșii întinse, cu gîndul de a scoate profituri, ci își adună numai cele strict necesare pentru a trăi.

(§ 77). Aproape singuri între toți oamenii, ei nu posedă bunuri și proprietăți și aceasta din plăcere mai degrabă decît din dezgust față de bogăție; ei se simt foarte avuți, considerînd, pe drept cuvînt, că buna dispoziție și cumpătarea sînt o adevărată bogăție.

(§ 78). În zadar vom căuta la ei vreun meșter de suliițe sau de lăncii, sau de săbii, sau de coifuri, sau de platoșe, sau de pavăze, într-un cuvînt, de arme și de mașini militare sau de instrumente de război, sau chiar de obiecte pașnice, ce-ar putea produce vreun rău. Ei n-au nici cea mai mică

[46] Textul se află în ediția operelor lui Filon, publicată de L. Cohn și P. Wendland, T. VI, Berlin, 1915.

[47] Filon utilizează termenul „eseeni", în timp ce Iosif Flavius mult mai des pe cel de „esenieni".

[48] După cît se pare, Filon pune în raport cuvîntul aramaic *asaia* cu cel grecesc de *osii* — sfinți, puri. Încă nici pînă astăzi nu s-a ajuns la o cunoaștere precisă a termenului de eseeni. Unii l-au pus în legătură cu terapeuții, socotind pe eseeni ca medici; alții cu aramaicul *hasaiia* — pioșii, iar alții cu ebraicul *esah* — comunitate, partid.

idee, nici chiar în vis, despre micul și marele negoț sau de navigație, respingînd tot ceea ce i-ar aținea la lăcomie.

(§ 79). Printre ei nu se află nici măcar un singur rob, ci liberi cu toții ei se ajută unii pe alții. Și îi condamnă pe stăpîni nu numai ca fiind nedrepți, fiindcă încalcă egalitatea, ci și ca fiind necredincioși, căci înfrîng legea naturii, care lege, născindu-i și hrănindu-i pe toți oamenii la fel, întocmai ca o mamă, îi face adevărați frați, nu numai cu numele, ci în mod real. Acestei legături dintre oameni, numai lăcomia cea nesățioasă i-a dat lovituri de moarte, instaurînd dușmănia în locul dragostei, ura în locul prieteniei.

(§ 80). În ceea ce privește filosofia, ei lasă logica pe seama celor ce aleargă după vorbe, căci ea nu este de nici un folos pentru a cîștiga virtute, iar fizica o lasă celor cu capul în nori, căci ea depășește firea omenească; acceptă doar ceea ce ne învață ea despre ființa lui Dumnezeu și originea Universului. Cu un zel nemărginit, esenul caută morala, folosind mereu legile străvechi, cele pe care sufletul omenesc nu le-ar fi putut concepe fără inspirația divină.

(§ 81). Din aceste legi ei scot învățături tot timpul, dar îndeosebi în fiecare a șaptea zi, căci ea este socotită zi sfîntă. În această zi, ei se abțin de la orice lucrare și se duc în locașurile sfinte ce se cheamă sinagogi; după vîrstă, se așează în locurile stabilite, tinerii după cei bătrîni, totdeauna gata să asculte de bunăcuviință.

(§ 82). Apoi, unul din ei ia cartea și citește, iar un altul dintre cei mai învățați iese în față și explică ceea ce este greu de înțeles. Cel mai adesea, la ei, învățămîntul se face prin simboluri, urmînd astfel o veche metodă de studiu [49].

(§ 83). Ei învață evlavia, sfințenia, dreptatea, ordinea lăuntrică, constituția, știința a ceea ce este cu adevărat bun sau rău sau indiferent, învață modul de-a alege ceea ce trebuie făcut și de-a evita ceea ce trebuie evitat. Pentru aceasta, ei se servesc de definiții și de reguli întreite, adică privind dragostea față de Dumnezeu, dragostea de virtute și dragostea de oameni.

(§ 84). Din dragostea față de Dumnezeu ei scot mii de exemple: puritatea constantă și neîncetată toată viața; refuzul de a jura și de-a minți; ideea că divinitatea este cauza

[49] Probabil că este vorba de metoda alegorică, foarte la modă în timpul în care au trăit Filon și esenii descriși de el.

a tot ce e bun, dar a nici unui rău. Din dragostea față de virtute, scot exemple privind disprețul pentru bogăție, pentru slavă și pentru plăceri, înfrînarea, cumpătarea, simplitatea, bunăvoința, modestia, respectul față de lege, chibzuința și toate darurile asemănătoare. Din dragoste de oameni scot pilda bunăvoinței și a egalității, a vieții de obște care e mai presus de orice laudă și pe care nu-i de prisos să o pomenim aici, pe scurt.

(§ 85). Mai întîi, nu există nici o casă care să fie proprietatea cuiva, nici una care să nu fie casa tuturor; căci în afară de faptul că trăiesc la un loc în confrerii, locuința lor e deschisă și pentru membrii aceleiași secte care vin din afară.

(§ 86). Apoi, nu există decît o singură vistierie pentru toți, iar cheltuielile sînt comune: în comun sînt veșmintele și bucatele; ei au adoptat obiceiul prînzului în comun. Un asemenea obicei al folosirii aceluiași acoperămînt, a aceluiași fel de viață și a aceleiași mese, vom căuta în zadar să-l aflăm mai bine practicat în altă parte. Și iată motivul: ei nu păstrează asupra lor nimic din ceea ce primesc drept răsplată pentru munca din timpul zilei, ci depun totul, în fața tuturor, pentru ca suma să fie folosită în comun de cei care doresc să se servească.

(§ 87). În ce privește bolnavii, aceștia nu-s neglijați pentru motivul că nu pot cîștiga nimic; căci eseenii au la dispoziție tot ce trebuie pentru a-i îngriji datorită fondurilor comune, așa că ei nu au a se teme că vor cheltui prea mult în acest scop. Cît despre bătrîni, aceștia sînt înconjurați de respect și de grijă, întocmai ca și părinții care, la bătrînețe, sînt îngrijiți de propriii lor copii, cu o dărnicie desăvîrșită, fiind purtați de mînă și înconjurați cu mii de atenții.

(§ 88). Ei sînt atleții virtuții, cărora le-a dat naștere această filosofie descătușată de orice rafinament al elocinței grecești, dar care propune drept exerciții atletice împlinirea acțiunilor lăudabile, datorită cărora să se asigure libertatea deplină.

(§ 89). Și iată dovada. În decursul vremurilor, s-au ivit în această țară numeroși suverani cu structuri și înclinații diferite; unii rivalizînd în ferocitate cu animalele cele mai sălbatice, nedîndu-se în lături de la nici un fel de cruzime, înjunghiindu-i pe supuși ca pe niște turme, sfîșiindu-i chiar de vii, bucată cu bucată, ca niște măcelari; ei n-au încetat

decît cînd au avut de îndurat aceleaşi suferinţe, sub loviturile Dreptăţii ce veghează asupra destinului omenesc.

(§ 90). Alţii, înlocuind mînia şi turbarea printr-o altă răutate, nutrind o cruzime nespusă, vorbind cu calm, dar cu ipocrizie, ascunzînd sub cuvinte dulcege un suflet plin de răutate, gudurîndu-se ca nişte cîini a căror muşcătură e veninoasă, autori ai unor rele de nevindecat, au lăsat din oraş în oraş monumente ale necredinţei şi urei lor faţă de oameni, dureri în veci neşterse din amintirea celor care le-au suferit.

(§ 91). Dar nici unul dintre ei, nici cei care au fost cei mai cruzi, nici cei vicleni, nici cei mai prefăcuţi, n-au putut niciodată să învinuiască frăţia zisă a eseenilor sau a sfinţilor [50]. Dimpotrivă, toţi au fost biruiţi de virtuţile acestor oameni şi de aceea i-au tratat ca pe nişte inşi de neclintit şi independenţi prin firea lor, îngăduindu-le să-şi împlinească ospeţele lor în comun şi să-şi ducă viaţa de obşte, mai presus de orice laudă, viaţă care este dovada cea mai clară a unei existenţe desăvîrşite şi pe deplin fericite.

2. Filon din Alexandria în *Apologia iudeilor* [51].

(§ 1). Legiuitorul nostru [52] a îndemnat mulţimea ucenicilor lui să vieţuiască în comun. Aceştia sînt numiţi eseeni. Ei au meritat acest titlu din pricina sfinţeniei lor, cred eu [53]. Ei locuiesc într-un număr de oraşe din Iudeea [54] şi într-un număr de sate şi de grupări [55] cu numeroşi adepţi.

[50] Credem că se face aluzie la domnitorii din familia lui Irod cel Mare, care a comis multe crime, dar care, în mod surprinzător, cu esenienii s-a purtat cu blîndeţe. Explicaţia constă în faptul că, la rîndul lor, esenienii erau favorabili acestei dinastii, ce-i apăra de ura celorlalte partide, în special de zeloţi.

[51] Textul acestei opere a lui Filon nu s-a păstrat. El se află citat *in extenso*, de către istoricul Eusebiu din Cezarea în *Praeparatio Evangelica*, VIII, XI.

[52] Probabil că este vorba de Moise, legislatorul prin excelenţă, al evreilor. S-ar putea însă să fie şi Dascălul Dreptăţii, întemeietorul prezumtiv al sectei eseniene.

[53] Filon menţine mereu aceeaşi explicaţie a numelui esenienilor şi anume de la grecescul *osios* — sfînt.

[54] Informaţia de aici a lui Filon concordă cu cea dată de Iosif Flavius (*Războiul iudaic*, II, VIII, 124), ce va fi redată mai jos.

[55] În greceşte *omiloi*, literal „asociaţii, tovărăşii".

(§ 2). Legămîntul lor nu este datorat neamului, ci are drept cauză zelul virtuții și dragostei fierbinți pentru oameni.

(§ 3). Deci, printre eseeni nu există deloc copii nici chiar băiețandri sau tineri, deoarece caracterele la această vîrstă sînt schimbătoare și atrase spre noutăți, ca urmare a lipsei lor de maturitate; eseenii sînt oameni de vîrstă coaptă și ajunși deja spre bătrînețe, care nu sînt luați de iureșul trupurilor și nici împinși de patimi, ci se bucură de libertatea adevărată și pe drept cuvînt unică.

(§ 4). Acestei libertăți îi stă mărturie însăși viața lor. Nici unul nu suportă să aibă ceva, absolut nimic, nici casă, nici rob, nici cîmp, nici turme, nimic din ceea ce alimentează și generează bogăția. Ci ei depun totul laolaltă și se bucură în comun de veniturile tuturor.

(§ 5). Ei locuiesc în același loc, în frății, adoptînd forma asociațiilor și masa în comun, iar întreaga lor activitate are drept scop lucrul de folos obștesc.

(§ 6). Cu toate acestea, ei au fiecare ocupații diferite, cărora ei se dedică cu zel, întocmai ca atleții, nepretextînd vreodată nici frigul, nici căldura, nici schimbările vremii. Dedați activităților lor obișnuite încă înainte de răsăritul soarelui, ei nu le părăsesc decît la apusul lui. Ei le îndeplinesc cu nu mai puțină bucurie decît cei care se exersează pentru lupte atletice.

(§ 7). În adevăr, ei socotesc că exercițiile pe care le fac sînt mai folositoare vieții, mai plăcute trupului și sufletului și de-o durată mai îndelungată decît jocurile luptătorilor, deoarece exercițiile lor continuă cu vîrsta, chiar cînd trupul nu mai are deplină vigoare.

(§ 8). Printre ei se află agricultori, meșteri în semănatul și lucratul pămîntului; păstori care conduc tot felul de turme; unii se ocupă cu albinăritul.

(§ 9). Alții sînt pricepuți în diferite meșteșuguri, astfel încît să nu sufere de lipsa lucrurilor neapărat trebuincioase nevoilor vitale [56], ei nu lasă niciodată pe a doua zi ceea ce le poate aduce venituri cinstite.

(§ 10). Cînd își primesc plata pentru aceste diferite meșteșuguri, ei o încredințează aceluiași om, intendentul ales

[56] Cu ocazia săpăturilor făcute la Qumran, s-a dat peste o brutărie, o olărie, o lemnărie etc.

de ei. Acesta, după ce primește fondurile cumpără îndată cele trebuincioase și hrană din abundență, ca și celelalte lucruri de care are nevoie viața omenească.

(§ 11). Ei duc zilnic același fel de viață, stau la aceeași masă și au aceleași gusturi, fiindcă iubesc cumpătarea și disprețuiesc luxul ca pe o boală pentru trup și suflet.

(§ 12). La ei nu numai masa este comună, ci și hainele. Într-adevăr, ei au la dispoziție mantale groase pentru iarnă și tunici ieftine pentru vară, astfel că este îngăduit și ușor oricui să ia haina pe care o dorește, admițîndu-se că ceea ce este al fiecăruia aparține tuturor și că aceea ce este al tuturor aparține fiecăruia.

(§ 13). Ceva mai mult, dacă unul din ei cade bolnav, el e îngrijit pe seama frăției, înconjurat de grija și de atențiile tuturor. În ce-i privește pe bătrîni, aceștia chiar dacă n-au copii sînt ca părinții cu mulți și chiar foarte mulți buni copii; de obicei, ei părăsesc această viață, după o bătrînețe minunată și fericită, cinstiți de privilegiile și atențiile altor fii, care îi îngrijesc mai curînd dintr-o proprie pornire, decît dintr-o obligație firească.

(§ 14). Pe de altă parte, prevăzînd cu multă pătrundere obstacolul ce amenință să desființeze viața în colectiv, ei au exclus căsătoria și, în același timp, au hotărît abstinența. Într-adevăr, nici unul dintre eseeni nu-și ia femeie, fiindcă femeia este ascunsă, peste măsură de geloasă, meșteră în a pune piedici vieții înalte a soțului și în a-l ispiti spre netrebnicii deșarte.

(§ 15). Femeia își dă toată silința să găsească cuvinte amăgitoare și sub tot felul de măști, să ademenească, așa cum fac actorii pe scenă. Apoi, cînd ea a încîntat ochii bărbatului și i-a captivat urechile, adică i-a aprins simțurile, îi răpește mintea.

(§ 16). Iar pe de altă parte, după ce naște copii, plină de orgoliul și de trufia pe care mai înainte se mulțumise numai să le insinueze soțului, prefăcută, acum ea le pretinde cu o trufie și îndrăzneală fără rușine; ea folosește pînă și violența pentru ca soțul să comită acte împotriva binelui vieții de obște.

(§ 17). Soțul, înlănțuit de soția lui sau mai bine zis preocupat de trebuințele firești ale copiilor, nu mai este același pentru aproapele lui, ci devine fără să vrea un alt om, rob în loc de om liber.

(§ 18). Într-adevăr, viața eseenilor într-atita este de invidiat, încît nu numai oamenii de jos, ci chiar marii regi se simt cuprinși de admirație în fața unor astfel de oameni, și le place să-i laude pentru evalvia lor, umplîndu-i chiar de daruri și de alte onoruri.

3. Iosif Flavius, în *Războiul iudaic*, II, VIII, 2—13, 119—161.

(§ 119). La iudei există trei școli filosofice: adepții primeia sînt fariseii, ai celei de-a doua sînt saduceii, iar cei ai celei de-a treia, care caută să ducă o viață cinstită, poartă numele de esenieni; ei sînt iudei de neam, dar mai uniți între ei decît alții; aceștí oameni leapădă plăcerile ca pe un păcat și țin drept virtute cumpătarea și renunțarea la patimi [57]. În ce-i privește, ei resping căsătoria, dar adoptă copiii altora, la o virstă fragedă pentru ca aceștia să poată primi învățăturile, considerîndu-i ca pe propirii lor copii și învățîndu-i obiceiurile lor.

(§ 121). În principiu, ei nu condamnă căsătoria și nici consecința ei, procrearea, dar se tem de desfrînarea femeilor, căci sînt încredințați că nici una dintre ele nu păstrează credință unui singur bărbat.

(§ 122). Disprețuind bogăția, ei practică un minunat spirit comunitar. În zadar cauți ptintre ei pe cineva care să-i depășească pe ceilalți prin avuție. Într-adevăr, este lege ca cei care intră în sectă să-și predea bunurile confreriei, în așa fel încît printre ei nu se văd nicăieri nici umilința sărăciei, nici trufia bogăției; posesiunea fiecăruia fiind amestecată, pentru toți, nu există decît o singură avere, ca între frați.

(§ 123). Ei consideră uleiul ca o întinare și dacă vreunul a fost uns fără voia sa își curăță trupul; ei socotesc de datoria lor să aibă pielea uscată și să fie întotdeauna îmbrăcați în alb. Administratorii fondurilor comune sînt aleși și, fără distincție, fiecare este însărcinat, în numele tuturor, cu diferite slujbe.

(§ 124). Ei n-au un singur oraș, ci în fiecare oraș formează cîte un cartier. În afară de aceasta, cînd membrii sectei vin din altă parte totul le este deschis, ca și cînd ar fi la

[57] Dacă Filon lega numele esenilor de grecescul *osios*-sfînt, apoi Iosif Flavius traduce în greacă termenul aramaic *asaia* cu *semnos* — cuvios, venerabil.

ei acasă și aceștia intră la oameni pe care niciodată nu i-au văzut mai înainte, ca la niște prieteni apropiați.

(§ 125). De aceea, ei călătoresc fără să aibă nimic asupra lor. Totuși sînt înarmați din pricina hoților [58]. În fiecare tîrg se află un chestor al sectei însărcinat special cu oaspeții și desemnat ca indendent cu împărțirea hainelor și a celor de trebuință.

(§ 126). Îmbrăcămintea și înfățișarea lor exterioară seamănă cu cea a copiilor educați de un pedagog aspru; ei nu schimbă hainele sau încălțămintea decît cînd s-au rupt de-tot ori s-au învechit de vreme.

(§ 127). Între ei nu se vinde și nu se cumpără nimic; fiecare dă din ceea ce are celui care are nevoie și primește de la acela, în schimb, ceea ce el are nevoie; chiar fără a da nimic în schimb, ei pot primi în voie de la oricine.

4. (§ 128). Evlavia lor față de Creator îmbracă o formă deosebită: înainte de răsăritul soarelui ei nu scot o vorbă lumească, ci rostesc anumite rugăciuni strămoșești către soare, ca și cum l-ar ruga să răsară.

(§ 129). După aceste rugăciuni, conducătorii trimit pe fiecare la meșteșugul pe care-l cunoaște. Apoi, după ce au lucrat cu toată puterea lor, pînă la ora a cincea [59], se întîlnesc din nou, în același loc, și încingîndu-se cu șorțuri de in își îmbăiază tot trupul în apă rece. Apoi, după această purificare se adună într-o clădire specială unde nici un străin de credința lor nu poate să intre; ei înșiși nu intră în trapeză [60], decît curați, ca într-un locaș sfînt.

(§ 130). După ce s-au așezat în liniște, brutarul servește pîinile în ordine și bucătarul îi servește cu o singură strachină, cu un singur fel de mîncare.

(§ 131). Înainte de masă, preotul rostește o rugăciune și nu este îngăduit nimănui să guste din mîncare înainte de rugăciune; după ce au mîncat, preotul pronunță o nouă rugăciune; la început și la sfîrșit, ei îl binecuvîntează pe Dumnezeu, care dăruiește cele trebuitoare vieții. Apoi dezbracă hainele pe care le-au îmbrăcat pentru masă, căci sînt sfinte, și se reîntorc la lucru pînă seara.

[58] Probabil zeloții, care se purtau aspru cu esenienii pacifiști.
[59] Aproape ora 11 dimineața.
[60] Cuvînt grecesc, ce înseamnă „sala de mese".

(§ 132). Atunci ei revin şi cinează, iar oaspeţii, dacă se întîmplă să fie, se aşează la masa lor. Nici un ţipăt şi nici un zgomot nu tulbură vreodată sala. Ei iau cuvîntul unul după altul în ordine [61].

(§ 133). Celor din afară, această tăcere a lor li se pare ca o taină de temut. Pricina acestei tăceri stă în sobrietatea lor dintotdeauna şi în aceea că li se dă cu măsură mîncarea şi băutura, ca să se îndestuleze şi nimic mai mult.

5. (§ 134). În general, nimic nu se îndeplineşte fără ştirea conducătorilor. Două lucruri însă le fac ei cu de la sine putere: ajutorarea aproapelui şi mila. Le este îngăduit deci, să ajute, din propria iniţiativă, pe cei ce merită, de cîte ori aceştia o cer, şi să dea de mîncare celor ce au nevoie. Dar ei nu au dreptul să-i susţină pe membrii propriilor lor familii, fără îngăduinţa căpeteniilor.

(§ 136). Ei se consacră cu un zel extraordinar citirii cărţilor autorilor vechi [62], alegîndu-le cu precădere pe cele folositoare sufletului şi trupului. Acolo caută ei, pentru vindecarea bolilor, rădăcinile şi pietrele tămăduitoare [63].

(§ 137). Cei care vor să intre în sectă nu primesc numaidecît încuviinţarea. Candidatul face un stagiu exterior de un an, în timpul căruia i se cere acelaşi fel de viaţă ca al esenienilor; i se dă un toporaş, şorţul de care am amintit [64] şi o haină albă [65].

(§ 138). Apoi, după ce în acest timp el a făcut dovada cumpătării sale, se apropie şi mai mult de felul de viaţă al confraţilor şi ia parte la băile de purificare de un grad superior, dar nu este încă admis în primele rînduri. Într-adevăr, după ce şi-a dovedit constanţa îi este examinat caracterul

[61] Din cauza acestei interdicţii, Irod cel Mare a dispensat pe esenieni de jurămîntul impus supuşilor lui. Cf. Iosif Flavius, *Antichităţile iudaice* XV, X, 4, 371.

[62] De această chestiune se mai aminteşte şi în § 142. Se poate să fie vorba de cărţile *Enoh* şi *Jubilee*, care după părerea cercetătorilor ar fi de sorginte qumranită.

[63] Esenienii erau buni vindecători. Cf. A. Negoiţă, *Medicina din manuscrisele de la Marea Moartă*, în „Viaţa medicală", An XVI, 1969, nr. 7.

[64] Se crede a fi un simbol de origine pitagoriciană. Vezi şi § 129, cf. J. Carcopino, *Le mystère d'un symbole chrétien*, Paris, Fayard, 1955.

[65] Pitagoricienii erau şi ei îmbrăcaţi în alb. Cf. A. Dupont-Sommer, *Les écrits esséniens découverts près de la Mer Morte*, Paris, 1959, p. 41.

timp de alți doi ani și, dacă se arată vrednic, este primit definitiv în confrerie[66].

(§ 139). Dar mai înainte de-a sta la masa comună, el rostește înaintea fraților jurăminte înfricoșătoare. Mai întîi, jură că va cinsti divinitatea, apoi că va respecta dreptatea față de oameni, că nu va face nici un rău nimănui, nici din propria-i pornire, nici din ordin, că totdeauna va uri pe cei nedrepți și va veni în ajutorul celor drepți[67].

(§ 140). El jură să se arate totdeauna corect față de toți, dar mai ales față de cei care dețin puterea, căci niciodată puterea nu îi este dată cuiva fără voia lui Dumnezeu. El jură că, de va ajunge cîndva el însuși să conducă, nu va manifesta niciodată insolență în exercițiul funcțiunii, nici nu-i va eclipsa pe cei din subordine, prin haine sau podoabe.

(§ 141). El jură să iubească întotdeauna adevărul și să-i urmărească pe mincinoși, să-și păstreze mîinile curate de furt și sufletul curat de cîștigul necinstit. De asemenea, el jură să nu ascundă nimic față de membrii sectei și să nu destăinuiască nimic, nimănui altcuiva decît lor, chiar dacă asupra lui ar fi folosită violența sau dacă ar fi ucis.

(§ 142). În afară de aceasta el mai jură să nu transmită nimănui doctrinele sectei altfel de cum le-a primit el însuși, abținîndu-se de la orice alterare[68] și să păstreze cărțile confreriei cu numele îngerilor[69]. Acestea sînt jurămintele prin care ei se asigură de credința celor care intră în sectă.

6. (§ 143). Pe cei care sînt prinși făcînd greșeli grave ei îi alungă din frăție. Cel dat afară astfel piere adeseori într-un mod groaznic, căci înlănțuit de jurămintele și practicile sale nu poate nici măcar să se atingă de hrana altora; constrîns să mănînce iarbă, el piere, cu trupul sleit de foame.

[66] Acest paragraf comparat cu §§ 129—131, ne duce la concluzia că esenienii trebuiau să facă un noviciat de patru ani.

[67] Acest paragraf, în scrierea lui Hipolit, „*Philosophumena*", IX, 23, este redat mai aproape de ideologia creștină: „Nu va urî pe nimeni, nici pe cel nedrept, nici pe cel dușman, ci se va ruga pentru ei și se va lupta în comun cu cei drepți. Dupont-Sommer se întreabă dacă în Hipolit avem o reminiscență a Predicii, de pe munte, sau dacă aceasta era formula autentică esenianâ. *Les écrits*, p. 41.

[68] În textul grecesc figurează cuvîntul „furt" despre care Dupont-Sommer crede că a fost corectat.

[69] Revelarea numelor îngerilor pare să fi fost ceva foarte important, ea asigurînd inițiaților cunoașterea celor mai importante aspecte ale lumii divine.

(§ 144). De aceea, mulți au fost reprimiți de milă, cînd își dădeau ultima suflare, socotindu-li-se destulă, pentru spălarea greșelilor, această suferință care merge pînă la moarte.

(§ 145). În ce privește judecata, ei sînt foarte precişi şi nepărtinitori. Ei fac dreptate în timpul adunărilor, unde nu sînt mai puțini de o sută, şi ceea ce hotărăsc este irevocabil. După numele lui Dumnezeu, numele Legiuitorului este, la ei, un lucru de mare cinstire; şi dacă vreunul a blestemat pe Legiuitor [70] este pedepsit cu moartea.

(§ 146). Ei își fac o datorie din a asculta de cei bătrîni şi de majoritate; de exemplu, cînd s-au adunat zece împreună, nimeni nu ia cuvîntul dacă ceilalți nouă se opun.

(§ 147). În plus, ei se feresc să scuipe în mijlocul adunării sau în dreapta [71]; ei respectă mai riguros decît toți ceilalți iudei, odihna de sîmbătă, căci nu numai că nu se mulțumesc să pregătească în ajun bucatele, ca să nu aprindă focul în acea zi, dar nu îndrăznesc nici măcar să miște vreun obiect din loc şi nici să-şi facă nevoile firești.

(§ 148). În celelalte zile, in acest scop, ei sapă o groapă cam de un picior, cu ajutorul unei sape, căci aceasta este forma acelei mici toporişti pe care o primesc inițiații în sectă [72].

7. (§ 150). Ei sînt împărțiți în patru clase [73] după vechimea admiterii în slujbe [74]; cei mai tineri sînt atît de inferiori celor mai vîrstnici, încît aceştia din urmă dacă sînt atinşi de cei dintîi, se spală, ca şi cum ar fi fost atinşi de niște străini [75].

(§ 151). Ei ajung la vîrste înaintate, cei mai mulți trec de o sută de ani şi aceasta, cred, datorită vieții lor simple şi regulate. Disprețuiesc pericolele, învîng durerea prin curaj şi consideră că moartea, dacă vine cu cinste, este mai bună decît viața. Războiul cu romanii a dovedit tăria lor de ca-

[70] Legislatorul era Moise. Dar in versetul de față s-ar putea să fie probabil şi Dascălul Dreptății, fondatorul sectei.

[71] Probabil, o prescripție de ordin superstițios.

[72] Cf. paragraful 137.

[73] Filon din Alexandria nu amintește de mai multe clase.

[74] Nu sîntem bine lămuriți dacă e vorba de admiterea in sectă sau de numirea in comitetele administrative.

[75] Iosif Flavius nu arată care erau cele patru clase.

racter, în toate împrejurările; trași pe roată, cu membrele răsucite, arși, rupți, supuși la tot felul de cazne pentru ca să se scoată de la ei un cuvînt de blestem împotriva Legiuitorului sau să-i facă să mănînce mîncăruri oprite, nu au putut să-i forțeze, să verse o lacrimă. Surîzînd în mijlocul torturilor și bătîndu-și joc de călăi, ei își dădeau sufletul cu bucurie, convinși că și-l vor cîștiga din nou.

8. (§ 154). Într-adevăr, la ei există o credință foarte puternică, cum că trupurile sînt coruptibile și substanța lor instabilă, dar că sufletul este și rămîne nemuritor; că venit din eterul cel mai subtil, sufletul se află încercuit în trupul ce-i servește de temniță și care-l atrage în jos printr-un fel de vrajă fizică.

(§ 155). Dar cînd se desfac din legăturile cărnii, eliberat, ca să zicem așa, dintr-o lungă robie, sufletul este plin de bucurie și se înalță către lumea cerească. Ca și fiii grecilor, esenienii spun că locuința sufletelor bune este dincolo de Ocean [76], într-un loc fără ploi, sau ninsori, fără călduri prea mari, unde suflă fără încetare zefirul cel dulce, dinspre Ocean; sufletele rele ei le cred surghiunite într-un abis întunecos și zguduit de furtuni, plin de veșnice pedepse.

(§ 156). Mi se pare că grecii aveau aceeași părere despre vitejii lor [77], pe care-i numeau „eroi" și „semizei", dăruindu-le Insulele Fericiților, iar celor răi dîndu-le locul necredincioșilor în Hades, unde, după legendele lor, suferă chinuri: Sisif, Tantal, Ixion, Tytyos. O atare credință, în primul rînd, presupune că sufletele sînt veșnice; apoi, ea servește să încurajeze spre virtute și să îndepărteze de viciu.

(§ 157). Într-adevăr, cei buni vor deveni și mai buni în timpul vieții, dacă au speranța că vor fi răsplătiți chiar după moarte, iar cei răi își vor struni pornirile de teamă că, chiar dacă scapă în viața asta de răsplată, totuși vor îndura o pedeapsă veșnică dincolo.

(§ 158). Acestea sînt deci învățăturile religioase ale esenienilor cu privire la suflet; ele reprezintă o momeală pe

[76] Această descriere se poate să fie inspirată din *Odiseea*, IV, 562—568; cf. Dupont-Sommer, *Les écrits...*, p. 44.

[77] Fără a spune că am avea de-a face cu un împrumut de la greci, Iosif Flavius declară în altă parte (*Antichitățile iudaice*, XV, X, 4, 371) că esenienii duceau un fel de viață asemănătoare aceleia pe care Pitagora o recomanda adepților săi greci.

care o aruncă și căreia nu-i rezistă cei care au gustat o dată din înțelepciunea lor.

9. (§ 159). Printre esenieni se află unii care excelează în prezicerea viitorului, căci sînt ajutați la aceasta de studiul cărților sfinte și de scrierile sacre [78] și de cuvintele profeților și rareori se înșală în prezideri [79].

10. (§ 160). Mai există și o altă categorie de esenieni care sînt de acord cu ceilalți în ce privește felul de viață, practicile și obiceiurile, dar se deosebesc în chestiunea căsătoriei. Într-adevăr, ei socotesc că oamenii necăsătoriți suprimă o parte de căpetenie din viață, adică continuarea neamului omenesc, deoarece dacă toți ar adopta aceeași părere genul uman ar pieri foarte repede [80].

(§ 161). Totuși ei iau femeile pe încercate și dacă timp de trei perioade [81] au dovedit că pot zămisli, atunci ei se căsătoresc definitiv. Și cînd ele sînt însărcinate, ei nu au raporturi cu ele, arătînd astfel că nu se căsătoresc din plăcere, ci pentru a avea copii. Femeile fac băile învelindu-se cu albituri, așa cum bărbații se încing cu brîul. Acestea sînt deci practicile acestui ordin.

11. Iosif Flavius în *Antichitățile iudaice*, XVIII, I, 5, 18—22

5 (18). Esenienii au credința că totul trebuie lăsat în voia lui Dumnezeu; sufletul, ei îl consideră nemuritor și cred că trebuie luptat pentru a căpăta răsplata dreptății.

(19) Ei trimit ofrande la Templu, dar nu aduc jertfe [82], dat fiind că practică astfel de purificări. De aceea, nu intră

[78] Împreună cu Isidor Levi, Dupont-Sommer corectează textul grec, din „purificațiuni diverse" în „scrieri sfinte".

[79] Din Iosif Flavius aflăm despre unele prezideri făcute de esenieni și care ar fi fost realizate. Astfel, un oarecare Iuda a anunțat moartea lui Antigon (XIII, XI, 2, 311), Menahem prezicea lui Irod că va ajunge rege (XV, X, 5, 373), Șimon explică visul lui Archelau (XVII, XIII, 3, 346).

[80] Filon nu cunoaște această ramură de esenieni (*Apologia iudeilor*, 3) și este în contradicție cu Iosif Flavius în ceea ce privește adoptarea copiilor.

[81] Trei luni; textul grec este corupt și de aceea s-a recurs la corectarea lui. Cf. traducerea lui R. Harmand, în *Oeuvres complètes de Flavius Josèphe*, traduites en français sous la direction de Theodor Reinach, tome V, *Guerre des Juifs*, Livres, I—III, Paris, 1911, p. 166.

[82] Cf. Philon, *Quod omnis probus liber sit*, 75, care spune că esenii nu sacrificau animale. La ei, locul jertfelor îl luaseră abluțiunile.

în incinta comună [83] și aduc jertfe între ei [84]. Încolo, sînt oameni foarte cinstiți și pe de-a întregul dedați muncii pămîntului [85].

(20). Trebuie admirat la ei, dacă îi comparăm cu toți ceilalți adepți ai virtuții, modul lor de-a practica dreptatea, inexistent fie chiar și pentru puțin timp la vreun grec sau la vreun barbar, practică foarte veche la ei [86]. Ei pun bunurile lor în comun și cel bogat nu se bucură de avutul său mai mult decît cel ce nu posedă absolut nimic. Și sînt mai mult de patru mii de oameni care trăiesc astfel [87].

(21). Ei nu se căsătoresc și nu caută să dobîndească sclavi; într-adevăr, ei socotesc că sclavia ar însemna o nedreptate și faptul acesta ar duce la discordie. Trăiesc numai între ei, ajutîndu-se unul pe altul.

(22). Pentru a strînge veniturile și roadele pămîntului, ei aleg pe oamenii cei mai cinstiți, iar pe preoți pentru pregătirea pîinii și alimentelor [88]. Ei nu trăiesc prea diferit de lume, dar viața lor amintește în cel mai înalt grad de cea a dacilor numiți „Fondatori" [89].

[83] Probabil Templul din Ierusalim.

[84] Adică prin ritualul de la Qumran (băi rituale).

[85] Filon, *Apologia iudeilor*, § 8, descrie pe larg viața zilnică a esenienilor.

[86] Textul grec fiind foarte deteriorat, traducerea este conjecturală. Cf. G. Mathieu și L. Herrman în: *Oeuvres complètes de Flavius Josèphe*. Tome IV, *Antiquités Judaïques*, Livres XVI—XX, Paris, Leroux, 1924, p. 136.

[87] Philon, *Quod omnis probus liber sit*, § 75, dă tot cifra de 4 000 pentru numărul esenienilor.

[88] Se poate ca preoții să fi supravegheat îndeaproape fabricarea pîinii și pregătirea alimentelor.

[89] Textul grec de astăzi pare corupt. Cuvîntul „daci" (Dakon) dați ca exemplu de trăire celibatară a nedum erit pe mulți. Posidonius (în Strabon, VII, 3, 7) vorbește despre anumite populații trace, care viețuiau fără femei, așadar esenienii ar putea fi comparați cu dacii. Dupont-Sommer socotește că avem de-a face cu o coruptie a cuvîntului ebraic Șadok și deci ar fi vorba de saduceeni, dar nu de daci. Este drept că qumraniții se numeau „fiii lui Șadok", dar noi am înclina să rămînem la text și anume că este vorba de dacii, lăudați de mulți scriitori antici. Cf. *Oeuvres complètes de Flavius Josèphe*.

Pliniu cel Bătrîn, *Istoria Naturală*, V, 17, 73

La apus de Lacul Asfaltit [90] se află esenienii, dincolo de zona vătămătoare a ţărmului [91]. O populaţie unică în genul său şi de admirat în întreaga lume, mai presus de toţi ceilalţi oameni, fără femei, fără dragoste, fără bani, trăind numai în tovărăşia palmierilor [92]. Zi de zi numărul lor sporeşte datorită celor care vin în masă ; sînt într-adevăr mulţi pe care-i aduce viaţa, obosiţi de valurile ei, ca să le adopte moravurile [93]. Astfel, lucru de necrezut, de mii de veacuri supravieţuieşte un popor, unde nimeni nu naşte, într-atîta este de rodnică pentru ei pocăinţa pe care o resimt alţii faţă de viaţa lor. Ceva mai la vale de esenieni se ridică oraşul Ein Ghedi [94], pe care numai Ierihonul îl întrecea în ce priveşte rodnicia şi palmierii, dar care astăzi este şi el prefăcut într-un morman de cenuşă. Apoi vine cetăţuia Masada [95], în munte, şi ea vecină cu Lacul Asfaltit.

Hipolit [96], la rîndul său, ne oferă o bună informaţie referitoare la esenieni, pe lîngă cele enumerate mai sus. În scrierea sa *Respingerea tuturor ereziilor*, el ne relatează următoarele: „ei duc o viaţă evlavioasă, plină de dragoste reciprocă şi de cumpătare. Ei evită orice faptă pornită din poftă dezordonată şi refuză chiar să audă de asemenea fapte. Ei renunţă la căsătorie, dar iau copiii altora şi în felul acesta

[90] **Marea Moartă.** În scrierile patristice, Lacul Asfaltit este denumirea cea mai frecventă pentru Marea Moartă. În ebraică, Marea Moartă este numită „Marea Sării".

[91] Vaporii produşi de apa mării sub influenţa razelor solare fac un climat greu de suportat. De aceea mînăstirea qumraniţilor se afla cam la un kilometru de ţărmul mării.

[92] Astăzi, palmierii nu se mai văd decît foarte puţin lîngă Ain Feshkha, ceva mai la apus de Khirbet-Qumran.

[93] Pliniu aminteşte şi el despre recrutarea de copii tineri pentru perpetuarea comunităţii despre care au vorbit în mod diferit Filon din Alexandria şi Iosif Flavius.

[94] Ein Ghedi se află la cîteva zeci de kilometri spre vest de Ierihon, tot pe ţărmul Mării Moarte. La nord de Ein Ghedi se întindea deşertul cu acelaşi nume.

[95] Masada nu a fost tîrg, ca Ein Ghedi, ci o fortăreaţă, construită pe un vîrf de munte, într-un loc foarte greu accesibil. În săpăturile făcute în ultimii ani, de către Universitatea israeliană din Ierusalim, s-au găsit aici rămăşiţele din fortăreaţa lui Irod. Curios, în secolul VI e.n. monahii bizantini, retraşi de lume, au construit aici o biserică, dărîmată în timpul invaziilor persane şi apoi arabe.

[96] **Hipolit** este un scriitor eclesiastic, care a trăit în secolele II—III e.n. (170—230 e.n.).

dobîndesc urmaşi pentru dînşii. Îi cresc pe aceşti copii adoptaţi pentru respectarea obiceiurilor lor... dar nu îi opresc să se căsătorească, deşi ei renunţă la viaţa conjugală. Femeile, chiar dacă ar voi să adopte acelaşi fel de viaţă [97], nu sînt admise, căci ei nu au nici o încredere în sinceritatea lor".

„Ei disprețuiesc bogăţia şi nu se dau înlături de a-şi împărţi bunurile cu cei nevoiaşi... Una din reguli constă în aceea că, atunci cînd cineva vine să se alăture sectei, trebuie să-şi vîndă averea şi preţul ei să-l prezinte obştei. La primirea sumei, conducatorul sectei o împarte după trebuinţele fiecăruia... Ei nu folosesc uleiul, considerîndu-l ca pe o murdărie ce trebuie ştearsă [98]. Există supraveghetori aleşi, care au grijă de toate lucrurile ce aparţin tuturor în comun..."

„Ei îşi duc viaţa în chip ordonat, şi se roagă încontinuu, de cum se luminează de ziuă şi nu pronunţă nici un cuvînt, decît cînd îl laudă pe Dumnezeu, cu vreun psalm. În acest fel, fiecare pleacă şi se apucă de lucrul pe care l-a ales..."

„Ei se abţin în special de la mînie, furie şi de la orice patimă, deoarece le consideră pe acestea ca înşelătoare pentru om. Nici unul dintre ei nu are obiceiul să înjure, iar dacă cineva afirmă, afirmaţia sa este privită ca ceva mai serios decît jurămîntul. Dacă cineva vrea să jure este socotit nevrednic de crezare..."

„Celor care doresc să devină ucenici ai sectei, ei nu le descoperă numaidecît regulile, afară doar dacă aceştia le-au trăit mai înainte. Vreme de un an ei pun înaintea (neofitului) aceeaşi mîncare, în timp ce acesta continuă să viețuiască într-o locuinţă în afara locului de adunare al esenienilor... După ce a dat dovezi că este în stare să-şi capete stăpînirea de sine — căci în timp de doi ani îmbrăcămintea unei persoane descrise aici este de încercare — şi dacă se dovedeşte că merită, este primit printre membrii sectei [99].

* * *

În acest capitol am urmărit să arătăm cum a luat fiinţă secta esenianâ. Pentru aceasta, am amintit că, din cauza

[97] Cu cel al esenienilor bărbaţi.

[98] Ungerea cu ulei se făcea, în vechime, pentru înfrumuseţarea corpului. Renunţînd la viaţa lumească, esenienii nu aveau de ce să-şi mai ungă trupul cu ulei. De aceea, ei îl utilizau doar ca aliment.

[99] Hipolit, *Respingerea tuturor ereziilor*, IX, 15.

adoptării modului de viață elen de către prinți din familia hașmoneilor, oprimarea poporului de jos s-a intensificat. Cei mai nemulțumiți au fost asideii, înflăcărații patrioți ai acceptării legii mozaice drept constituție a statului iudaic. Au început frămîntări care s-au soldat cu represiuni din partea conducerii de stat, în urma cărora o parte intransigentă a asideilor s-a constituit într-o grupare sau într-un fel de partid religios, care s-a organizat și și-a impus doctrina. Gruparea care se stabilise lîngă Marea Moartă, la Qumran, nu se numea pe sine esenianâ, ci numirile pe care le întîlnim în manuscrise sînt cele de *„fiii lui Șadok"*, *„fiii luminii"*, *„numeroșii"*, *„vizionarii"* etc. Curios este că nici în *Noul Testament* nu se întîlnește măcar o singură dată numele de *eseean* sau *esenian*. Această omisiune a făcut pe unii autori să susțină că dacă nu întîlnim aceste nume în *Noul Testament* aceasta se datorește faptului că primii creștini n-au fost alții decît esenienii înșiși. Prezumția aceasta a fost respinsă și de autorii români, care au demonstrat că esenienii sînt amintiți de *Noul Testament*, dar sub alt nume: cel de irodieni [100]. Esenienii au fost numiți irodieni de către celelalte grupări sau partide, fiindcă erau ocrotiți de către domnitorii din familia lui Irod, pe care și ei, la rîndul lor, o susțineau, pentru a scăpa de prigoana celorlalte secte opoziționiste (farisei, saducei).

Am redat mai sus aproape toate informațiile despre esenieni furnizate de autorii clasici antici (Iosif Flavius, Filon, Pliniu și Hipolit), deoarece pe baza lor și a datelor pe care ni le oferă manuscrisele, marea majoritate a cercetătorilor au conchis că qumraniții au fost una din orientările esenie ne. De părerea lor este și autorul acestor rînduri. Este drept că nu toate datele procurate de manuscrise concordă pe deplin cu cele furnizate de autorii clasici, dar acest lucru se explică prin faptul că sulurile au fost redactate în prima fază a istoriei sectei esenienilor, iar clasicii au cunoscut secta în faza ei finală, adică în secolul I al erei noastre. De aici și cele cîteva discordanțe dintre textele clasicilor și manuscrise.

[100] C. Daniel, în trei articole publicate în „Revue de Qumrân" și „Studii teologice". Cf. Bibliografia de la fine.

Capitolul V

DASCĂLUL DREPTĂȚII ȘI PREOTUL CEL RĂU

În grupul scrierilor de la Qumran există două personaje menționate insistent și puse în raport cu istoria și probabil cu originile sectei. Primul este „Dascălul Dreptății" [1] numit și „Dascălul Comunității" [2], iar cel de-al doilea este „Preotul Rău" sau „Preotul Necredincios" [3].

Aceste două personaje sînt adversari ireductibili, iar proporțiile la care au ajuns antagonismele dintre ei constituie încă un subiect de discuție pentru cercetători [4]. În rîndurile de mai jos, vom prezenta sumar aceste două personaje enigmatice.

După cum se exprimă un cercetător [5], puține personaje și-au făcut intrarea în arena istoriei așa de brusc și într-un mod atît de frapant ca Dascălul Dreptății. Înainte de 1947 numai cîțiva eruditi auziseră vorbindu-se de ei, iar surscle de informare mai amănunțită asupra lui erau așa de puține, încît, de obicei, el era considerat drept o creație mitică. Personajul este menționat numai în *Documentul de la Damasc*, descoperit în anul 1895, și apoi în literatura sectei karaite [6], fapt pentru care nimeni nu se preocupă de el.

[1] *Moreh haședeq* — Învățătorul Dreptății. Prof. I. L. Teicher, *The Habakkuk Scroll*, în „Journal of Jewish Studies", 5, 1954, p. 59, îl traduce cu „Dascălul cel Drept".

[2] *Moreh ha-yahad* — Învățătorul obștei.

[3] *Ha-kohen haraṣa* — Preotul cel Rău.

[4] J. T. Milik, *Dix ans de découvertes dans le Désert de Juda*, Paris, 1957, p. 48.

[5] D. Howlet, *The Esseens and Christianity*, 1957, trad. fr. S. M. Guillemin, Paris, 1958, p. 77.

[6] Secta karaită — sectă iudaică independentă — a apărut spre finele secolului VIII e.n. Ea reprezintă în iudaism ceea ce reprezintă protestantismul în creștinism.

Astfel, într-un pasaj din *Documentul de la Damasc*, citim că „Yahweh le-a dat (esenienilor) un Dascăl al Dreptății care să-i conducă pe *calea inimii sale* și să facă cunoscut ultimei generații ceea ce El (Yahweh) va face cu ceata necredincioșilor [7]. Lui, Dascălului Dreptății, Yahweh i-a descoperit toate tainele (cuprinse în) cuvintele robilor Săi, profeții" (1 Q p. *Hab.* 7, 5). Acest limbaj identifică pe Dascăl cu o figură eshatologică.

Dascălul Dreptății figurează numai în patru dintre manuscrisele publicate pînă acum și anume: în *Documentul de la Damasc*, Comentariul la cartea *Habacuc*, cel la cartea *Mihea* și cel la cartea *Psalmilor* [8]. În schimb, documentele atît de importante ale grupării qumraniene, ca, de exemplu: *Statutul Comunității*, *Războiul fiilor luminii* și *Psalmii* nu conțin nici o mențiune despre el. Judecînd după mențiunile lui, atîtea cîte sînt, putem deduce că el a jucat un rol de frunte în cadrul sectei, bucurîndu-se de o mare glorie postumă. Din nefericire, documentele de la Marea Moartă nu ne dau numele lui și nici timpul cînd a trăit.

Puținul pe care-l știm cu oarecare certitudine despre Dascălul Dreptății este că era un om de-o mare pietate și de un remarcabil potențial moral. La un moment dat, el a fost Mare Preot [9], iar esenienii îl priveau ca pe un om înzestrat cu darul de-a descoperi înțelesul secret al Scripturilor și, în special, cu cel al prevestirilor cu privire la viitor. El a fost izgonit din iudaismul oficial, adică de la Templul din Ierusalim, din cauza credinței și scrierilor sale. Tot ceea ce se poate spune mai mult despre Dascălul Dreptății se bazează doar pe simple presupuneri [10].

Majoritatea cercetătorilor manuscriselor de la Qumran admit că Dascălul Dreptății este chiar fondatorul comunității

[7] *Documentul de la Damasc*, I, 11—12, în *Les textes de Qumrân*, vol. II, p. 150.

[8] I. D. Amusin, *Manuscrisele de la Marea Moartă*, București, 1963, p. 200.

[9] *Peșer Habacuc* (Comentariul la cartea *Habacuc*), II, 8.

[10] D. Howlet, *op. cit.*, p. 79.

qumranite[11], și că documentele de la Marea Moartă, în special *Psalmii*, ar fi opera lui [12].

Într-un pasaj din Comentariul la *Habacuc* [13], citim: „Sensul acestui pasaj vizează pe Preotul Rău care îl persecută pe Dascălul Dreptății cu dușmănie înfocată și voiește să-l suprime în locuința sa din exil. Cu ocazia sărbătorii de repaos, în ziua Ispășirii (Yom ha-Kipur) el s-a prezentat pentru a-i suprima și a-i face să cadă (din convingerile lor) [14], în ziua postului lor, a sabatului de odihnă." Pe baza acestui text, unii specialiști înclină să creadă că documentele de la Qumran ar face aluzie la supliciul Dascălului Dreptății și văd aici analogii mai mult sau mai puțin evidente cu moartea violentă a lui Iisus, descrisă în Evanghelie. După cum se vede, textul nu vorbește de supliciul Dascălului Dreptății. Explicația cea mai potrivită a fost dată de cercetătorul israelian S. Talmon [15]. Este vorba de o vizită oficială, făcută Dascălului Dreptății de Preotul cel Rău, fără nici o îndoială, Marele Preot din Ierusalim, la sediul central al comunității, adică la Qumran, iar vizita ar fi fost motivată mai ales de chestiunea calendarului liturgic [16].

Alte personaje invocate în sprijinul aceleiași teze vorbesc de caznele ce s-au abătut peste un personaj pe care contextul îl desemnează ca fiind Preotul cel Rău. Din pricina textului deteriorat, unii cercetători insinuează că aici ar fi vorba de Preotul cel Rău sau Necredincios, care ar fi fost pedepsit de divinitate din cauza șicanelor făcute Dascălului Dreptății [17]. Iată ca exemplu un atare text: „Sensul acestor cuvinte vizează pe Preotul care s-a răsculat și a călcat poruncile (lui Dumnezeu), care l-a dat în mîinile dușmanilor, care l-au umilit și chinuit din cauza faptelor lui de păcătuire și l-au supus la chinuri groaznice răzbunîndu-se

[11] A. S. van der Woode, în *Le maître de justice et les deux Messias de la communauté de Qumrân*, în colecția „Recherches bibliques", nr. 4, Paris, 1959, pp. 121—124, se opune identificării.

[12] Să nu se confunde *Psalmii* din *Vechiul Testament* cu cei aflați în grotele de la Qumran.

[13] *Peșer Habacuc*, XI, 4—8.

[14] De remarcat trecerea, nejustificată în context, de la singular la plural, prin schimbarea subiectului.

[15] În revista „Biblica", XXXII, pp. 549—563.

[16] Calendarul a jucat mare rol în sînul comunității de la Qumran.

[17] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 49.

pe corpul lui de carne" [18]. Prima parte se referea sigur la Preotul cel Rău și desigur și partea a doua ce urmează, căci nu există motive să presupunem că în lacuna textului ar fi existat o schimbare de apreciere. În plus, avem alte texte paralele unde echivocul este exclus și unde este vorba de pedeapsa severă dată de Dumnezeu, Preotului cel Rău [19]. Dimpotrivă, Dascălul Dreptății nu are să fie părăsit în voia inamicilor săi, conform doctrinei tradiționale privind răsplata după faptele împlinite. Astfel, Comentariul qumranian la *Psalmi* aplică Dascălului Dreptății versetul 33 din *Ps.* 36: „Yahweh nu-l va lăsa în mîinile celui necredincios". Nu există nici un text sigur care ar proba moartea violentă a Dascălului Dreptății. *Documentul de la Damasc*, cînd face aluzie la moartea acestuia, se servește de expresia „a *fost reunit*" [20] care, evident, se înțelege ca o abreviere a expresiei biblice, întîlnită în cărțile *Vechiului Testament*, „el a fost adăugat la poporul său", sau „el a fost alăturat la părinții săi", adică a murit [21].

Vedem așadar, că mențiunile existente în manuscrisele de la Qumran cu privire la persoana Dascălului Dreptății sînt foarte sărace. Știm numai că lui i se opunea Preotul cel Rău, că și-a dus adepții în exil, unde a continuat să fie urmărit de inamicul său ale cărui uneltiri însă au eșuat și care, pentru

[18] *Peșer Habacuc*, VIII, 16—XI, 2. *Apud* J. T. Milik, *op. cit.*, p. 49.

[19] *Peșer Habacuc*, IX, 9—12: „Aceasta se explică cu privire la Preotul cel Rău, pe care, din cauza actelor sale nelegiuite (comise contra) Dascălului Dreptății și a oamenilor din asociația lui, Dumnezeu l-a dat în mîinile inamicilor săi pentru a-l îndurera prin biciul distrugător, în amărăciunea sufletului, fiindcă a lucrat cu nedreptate împotriva alesului Său." Cf. și *Peșer Habacuc*, XI, 12—15: „Sensul (acestor cuvinte) îl vizează pe Preotul al cărui oprobriu a devenit mai mare decît gloria... și cupa furiei lui Dumnezeu l-a înghițit... cu rușine și dureri"... Cf. și *Peșer, Psalm* 37, col. III, 9: „Și Dumnezeu îi va da (Preotului cel Rău) răsplata, dîndu-l în mîna păgînilor..."

[20] De la verbul *asaf* — a strînge, a adăuga: *Documentul de la Damasc*, 8, 21; 19, 35; 20, 14.

[21] Această expresie este utilizată cu privire la patriarhi și alte personaje biblice, morți în pace și sătui de zile (*Gen.*, XXV, 9; XXXV, 29; XLIX, 29; *Deut.*, XXXII, 50; *Jud.*, 10). Aceeași formă a verbului, fără complement, ca și în *Documentul de la Damasc*, se află și în cărțile biblice, ceva mai rar. Așa, de exemplu, în *Num.*, XX, 26 citim: „Aaron avea să fie adăugat și să moară acolo" (pe muntele Hor), așadar avem de-a face cu o moarte naturală.

răutatea sa, a fost pedepsit de Yahweh să piară de moarte violentă.

Din manuscrisele de la Qumran nu reiese că Dascălul Dreptății era așteptat să revină ca Mesia, deși această idee n-ar putea fi exclusă, deoarece iudeii îl așteptau pe Ilie (Eliahu) care să-i fie precursor lui Mesia. De asemenea, n-avem nici un temei ca să identificăm pe Dascălul Dreptății cu Mesia, laicul sau preotul. Manuscrisele de la Marea Moartă vorbesc de doi Mesia, care urmau să apară la sfîrșitul lumii, unul preot și altul laic. Din ceea ce rezultă din manuscrise, Dascălul nu putea fi prințul davidic, descendent cu alte cuvinte din dinastia lui David, pe care-l așteptau iudeii, dar dată fiind funcția sa el ar fi putut să fie Mesia preotul, descendent din Aaron [22], deși nu avem temeiuri sigure pentru a-i atribui această calitate.

Cercetătorii manuscriselor de la Marea Moartă au încercat să-l plaseze pe Dascălul Dreptății în istorie, cu toate că datele concrete pe care ni le oferă acestea sînt foarte sărace. Deși nu cunoaștem nimic despre acest personaj, s-ar putea totuși reconstitui anumite circumstanțe istorice, opunîndu-l pe Dascălul Dreptății, Preotului Necredincios care, prin actele sale, ne este mai cunoscut.

Unii cercetători l-au identificat pe Dascălul Dreptății cu Nehemia, iar alții cu Ezra, două personaje biblice, dar trebuie spus că părerea specialiștilor diferă, în funcție de modul în care este identificat poporul kittim [23] cu seleucizii (sirienii) sau cu romanii. Cele mai multe adeziuni le-a întrunit identificarea cu romanii, majoritatea cercetătorilor considerînd că ei sînt cei care vin ca niște lăcuste peste țara lui Israel și au să schingiuiască poporul. Dar chiar dacă kittim sînt romanii, cum spune Allegro [24], încă putem admite o dată preromană pentru Dascălul Dreptății [25].

[22] A. N. Gilkes, *The Impact of the Dead Sea Scrolls*, London, 1962, p. 110.

[23] A se vedea capitolul consacrat poporului denumit kittim.

[24] Unul din cei cinci membri din comisia internațională instituită pentru cercetarea manuscriselor de la Qumran.

[25] *Apud* A. N. Gilkes, *op. cit.*, p. 115.

Unul dintre presupușii Dascăli ai Dreptății este Onias III [26], un Mare Preot din perioada precreștină, de înaltă integritate religioasă și morală, care a fost demis din funcție de către Antioh Epifanes (175-163 î.e.n.). Retras în Egipt, a construit acolo un templu [27], asemănător celui din Ierusalim, iar în cele din urmă a fost ucis de Antioh, în urma uneltirilor lui Menelau [28], care ar putea fi identificat cu Preotul cel Rău, persecutorul Dascălului Dreptății. Mare Preot în timpul cînd Antioh Epifanes a profanat Templul din Ierusalim, Menelau a persecutat pe iudeii devotați; a avut un sfîrșit tragic, căci a fost aruncat din vîrful unui turn înalt, în spuza focului de la picioarele turnului [29].

Identificarea lui Menelau cu Preotul cel Rău care a prigonit pe Dascălul Dreptății este totuși dificilă, cel puțin pentru două considerente și anume: el n-a suferit de-o boală grea cum reiese din evidența manuscriselor, și nici nu ni se relatează timpul cînd a ajuns el, pentru prima dată, în funcția de Mare Preot. Cei care-l desemnează pe Menelau ca fiind Preotul cel Rău, îl consideră pe Antioh Epifanes drept „Omul Minciunii", menționat în manuscrisele de la Marea Moartă. Alți cercetători [30] se opun însă acestei păreri, susținînd că atît denumirea de „Preotul cel Rău" cît și cea de „Omul Minciunii" se referă la una și aceeași persoană: prigonitorul Dascălului Dreptății, dar din textele manuscriselor nu reiese clar acest lucru. Partea slabă a acestei presupuneri constă în aceea că puține lucruri ar putea fi spuse despre Onias III ca „Dascăl", el fiind mai mult un administrator decît un învățător.

Un alt personaj presupus a fi Preotul cel Rău este Alcimus [31], numit Mare Preot de către Demetrios I [32]. În cazul

[26] El a succedat lui Șimon la scaunul de Mare Preot (185—174 î.e.n.) Onias III a fost apărătorul ortodoxiei iudaice contra încercărilor seleucide de-a eleniza Palestina. Despre viața și suferințele lui Onias III ne vorbește cartea a II-a a *Macabeilor*.

[27] La Leontopolis, actualul Tell-el Yahudiyeh.

[28] Mare Preot, dar uzurpator (172—162 î.e.n.), căci a obținut funcția contra sumei de 300 talanți plătită regelui seleucid (II-*Mac.*, 4, 42).

[29] II-*Mac.*, 13,5—7.

[30] A. N. Gilkes, *op. cit.*, p. 115.

[31] Formă elenizată din ebraicul Eliaqim. El a succedat lui Menelau (I-*Mac.*, 7, 5—9), tot datorită politicii de flatare a regilor sirieni.

[32] Demetrios I Soter (162—150 î.e.n.), fiul lui Seleucos IV Filopator. El a continuat acțiunea de elenizare a iudeilor (I-*Mac.*, cap. 9 și 14, 1—14).

acesta ar însemna că Dascălul Dreptății ar fi un membru al asidim-ilor despre care am amintit, grupare din care șaizeci de inși au fost uciși de către sirieni, la instigarea lui Alcimus. În acest caz, generalul seleucid Bechides[33] ar fi „Omul Minciunii". Punctul cel mai solid al acestei opinii îl constituie moartea lui Alcimus, care, după o întreagă serie de acte de cruzime, a ordonat să fie dărîmat peretele din curtea interioară a Templului, dar a fost lovit de-o paralizie, murind cîteva zile mai tîrziu. Partea cea mai slabă a acestei păreri constă în aceea că[34], în afară de un unchi direct al lui Alcimus care a fost victima persecuției, nu avem nici o urmă după care să depistăm pe Dascălul Dreptății.

Al treilea personaj presupus a fi Preotul cel Rău, poate cel mai indicat pentru această identificare, ar fi Ionatan[35], fratele lui Iuda Macabeul, a cărui avansare la funcția de Mare Preot ar fi putut afecta profund ortodoxia Dascălului Dreptății. Asasinarea lui Ionatan în închisoare[36] ar corespunde într-o oarecare măsură cu ceea ce ne lasă să înțelegem Manuscrisele de la Marea Moartă. Dar Cross[37] și după el alții[38], sînt înclinați să considere că Șimon, fratele lui Ionatan, ar fi fost Preotul cel Rău. Șimon a avut și el soarta fraților lui[39], căci ginerele său Ptolemeu, căruia i se încredințase conducerea Ierihonului, l-a asasinat în fortăreața Doq, în timpul unui banchet[40]. Dar aici, ca și mai sus, detaliile privind groaznicul sfîrșit al lui Șimon sînt greu de pus în concordanță cu manuscrisele.

[33] A fost generalul lui Demetrios I Soter. În anul 161 î.e.n., regele l-a trimis în Ierusalim spre a-l întrona pe Alcimus ca Mare Preot (I-*Mac.*, 7,5—18).

[34] I-*Mac.*, 9, 54.

[35] Ionatan (152—143 î.e.n.) este primul macabeu care a avut calitatea de Mare Preot, pe lîngă cea de conducător militar. Demnitatea sacerdotală i-a fost însă conferită de sirieni, iar nu de popor, care a fost profund nemulțumit de acest fapt.

[36] I-*Mac.*, 13, 18.

[37] *The Ancient Library of Qumran*, 2nd ed., N.Y., 1961, p. 134.

[38] A. N. Gilkes, *op. cit.*, p. 116.

[39] Șimon Macabeul, numit și Șimon Tarsi (143—135 î.e.n.), s-a declarat singur Mare Preot, fără să mai ceară confirmarea legală de la regele Siriei, conform uzanțelor.

[40] I-*Mac.*, 16, 16.

Printre cei presupuși a fi Dascălul Dreptății se află și Eleazar fariseul [41], cel care a avut marea cutezanță de a-i spune regelui Iohanan Hyrcan [42] că trebuie să renunțe la scaunul de Mare Preot în favoarea celor în drept, adică a descendenților din clasa sacerdotală. Obiecția principală la propunerea de identificare a lui Eleazar cu Dascălul Dreptății constă în aceea că obștea de la Qumran nu era de origine fariseană. Chiar și un fariseu extrem, cu greu l-ar fi putut accepta pe Eleazar ca lider al congregației lor, fiindcă motivul pentru care el cerea lui Iohanan Hyrcan să renunțe la demnitatea de Mare Preot era un pretext [43]. Istorisirea lui Iosif Flavius despre Eleazar și Iohanan Hyrcan se află și în *Talmud*, aici însă este vorba despre Eleazar și Alexandru Ianeu [44]. Dar acest *rău monarh* a cărui domnie s-a caracterizat prin acte de-o cruzime revoltătoare, deși a suferit de o boală spre bătrînețe, a murit în luptă. Pasajul obscur din Comentariul la *Habacuc* cu privire la apariția Preotului Rău, în Ziua Ispășirii, la Qumran, poate fi pus în legătură cu insurecția contra lui Alexandru Ianeu, dar este mai probabil că venirea Marelui Preot la Qumran în Ziua Ispășirii se datorește diferenței dintre calendarul sectei de la Qumran și cel al iudaismului oficial. Se știe că la Templul din Ierusalim era folosit calendarul lunar [45], iar la Qumran cel solar [46].

[41] Un iudeu habotnic, din partida fariseilor. Am văzut mai sus că iudeii nu au văzut cu ochi buni preluarea demnității de Mare Preot de către prinții hașmonei.

[42] Iohanan Hyrcan (135—106 î.e.n.) a fost fiul lui Șimon Tarsi; a fost un prinț înțelept, curajos dar extrem de violent.

[43] Iosif Flavius, *Antichitățile iudaice*, cartea XIII, § X, 292.

[44] Alexandru Ianeu (104—76 î.e.n.) este primul hașmoneu care a primit titlul de rege, după spusele lui Strabon. Cumulul puterii politice cu al celei religioase i-a atras violenta aversiune a fariseilor, care au fost adversarii săi, din numărul cărora Ianeu a ucis șase mii.

[45] Calendarul lunar de 354 zile anual, fusese împrumutat de la babilonieni, în timpul exilului. Pentru ca sărbătorile de primăvară să nu se celebreze toamna și viceversa, iudeii adăugau la doi-trei ani, luna a 13-a căruia îi spuneau și ii spun și astăzi Ve-adar ori Adar Șeni.

[46] Calendarul solar al sectei de la Qumran numără 364 zile anual. Nu știm cum o intercalau pe cea de-a 365-a zi, spre a se ține corect de mersul soarelui. Curios, după 2 000 de ani, acest calendar de 364 zile a fost găsit cel mai bun și se militează la adoptarea lui, cu o zi albă (nesocotită în calendar) în anii obișnuiți și cu două zile albe în anii bisecți.

Profesorul A. Dupont-Sommer [47], după ce propune identificarea Preotului Rău cu Aristobul II, își revizuiește opinia oprindu-se asupra fratelui acestuia Hyrcan II. Într-o argumentare nu lipsită de seducție, citînd următorul pasaj din Comentariul la *Habacuc* (VIII, 8—13): „Explicația acestui fapt se referă la Preotul cel Rău, care a fost numit, la începutul ascensiunii sale, cu numele adevărului, dar, cînd a exercitat conducerea asupra lui Israel, inima lui s-a trufit, l-a părăsit pe Dumnezeu și i-a trădat învățăturile din cauza bogățiilor". Dupont-Sommer distinge în cariera Marelui Preot vizat două faze succesive: cea a „începutului ascensiunii sale" în care era numit cu „Numele adevărului", comportîndu-se ca un preot demn al lui Yahweh și apoi cea în care a exercitat o suveranitate temporară și în care, devenit stăpîn al lui Israel, s-a remarcat prin orgoliu și cupiditate. Hyrcan II ar fi singurul prinț din dinastia hașmoneană care ar corespunde perfect Comentariului. Numit Mare Preot în anul 76, la moartea tatălui său Alexandru Ianeu, nu a exercitat la început decît funcții strict religioase și a fost proclamat rege la moartea mamei sale Alexandra, în anul 67, cînd începe astfel cea de-a doua fază a carierei sale, fază care a durat, cu o scurtă întrerupere datorită uzurpării fratelui său mai mic, Aristobul II, pînă în anul 40 cînd a fost luat prizonier de către parți [48].

Un alt pasaj din Comentariul la *Habucuc* (IX, 9—12), din care aflăm referitor la Preotul cel Rău, că: „...Dumnezeu l-a dat în mîinile dușmanilor săi, ca să-l umilească printr-o lovitură ucigătoare, cu amărăciune de suflet, pentru că s-a purtat în mod nelegiuit cu aleșii săi", concordă, după cum afirmă A. Dupont-Sommer, cu istoria lui Hyrcan II. După cum am amintit mai sus, Hyrcan a fost făcut, în anul 40, prizonier de parții care numiră, în locul său, pe Antigon. Noul Mare Preot, după cum ne relatează Iosif Flavius, îi sfîșie lui Hyrcan urechile cu dinții, spre a-l împiedica, ca, vreodată, chiar dacă o revoluție i-ar reda libertatea, să reca-

[47] *Nouveaux aperçus sur les manuscrits de la Mer Morte*, Paris, 1953, p. 73; *The Jewish Sect of Qumran and the Essenes*, London, 1954, 1955, tr. engl. de R. D. Barnet.

[48] Iosif Flavius, *Bellum Judaicum*, I, XIII, 9, 270; cf. *Antiq. Jud.*, XIV, XIII, 10, 366.

pete sacerdoțiul suprem"; pentru că nimeni nu poate fi Mare Preot dacă nu este scutit absolut de orice defect fizic.

Evident, mai pot fi citați și alți mari preoți, care în epoca hașmoneană au fost „dați în mîinile dușmanilor" lor: Menelau, Ionatan, Șimon, Aristobul II, Antigon, dar numai Hyrcan II îndeplinește, după opinia specialistului francez [49], condițiile cerute.

În sfîrșit, în sprijinul teoriei sale, autorul francez mai aduce un pasaj dintr-o Apocalipsă păstrată în *Testamentul lui Levi* (cap. XVIII), a cărei traducere nu o vom mai da, mulțumindu-ne să arătăm că în ea se vorbește de: „o realizare istorică precisă", și anume de șapte preoți care se succed ca într-o dinastie, al cărei început este sfînt și glorios, în timp ce sfîrșitul este cumplit și criminal. Este vorba, conchide A. Dupont-Sommer, de dinastia hașmoneană care a început atît de bine cu Iuda Macabeul, continuă onorabil cu Ionatan, își începe decadența cu Șimon și Iohanan Hyrcan și și-o desăvîrșește cu Aristobul I, Alexandru Ianeu și Hyrcan II, cei trei preoți care au îndrăznit să-și ia titlul de rege. Ultimului — lui Hyrcan II — în Apocalipsa menționată, i se atribuie un sacrilegiu deosebit de grav: este vorba, crede A. Dupont-Sommer, de persecutarea sectei și chiar de executarea conducătorului ei Dascălul Dreptății [50].

Pentru perioada romană au fost, de asemenea, propuse multe personaje, ca, de exemplu, Hezechia, fiul său Iuda și nepoții săi Iacob și Șimon, toți revoltați contra Romei, amintiți de către Iosif Flavius [51].

Profesorul G. R. Driver ar voi să creadă că cea „de-a patra filosofie" [52], pe lîngă cele trei menționate de Flavius [53], ar fi cea a „fiilor lui Șadok", adică secta de la Qumran.

[49] A. Dupont-Sommer, *Les écrits esséniens découverts près de la Mer Morte*, pp. 362—363.

[50] *Ibidem*, p. 365.

[51] *Războiul iudaic*, II, IV, 1, 56 sq.

[52] În limbajul lui Iosif Flavius, filosofie însemna partid și, mai exact, doctrina acestuia.

[53] *Războiul iudaic*, II, VIII, 2, 119.

Astfel, Menahem [54] ar fi Dascălul Dreptății, Eleazar [55] ar fi Preotul Rău, „casa lui Absalom" [56] ar fi adepții lui Absalom, iar „casa lui Iuda" ar fi iudeii scăpați și refugiați la Masada [57]. Tot după prof. G. R. Driver [58], enigmaticul „leu al miniei" ar fi Șimon bar Ghiora [59], iar „omul miniei" ar fi Iohanan din Gișkala [60].

Theodor Gaster [61] crede că Dascălul Dreptății nu a fost o persoană anume, ci porecla aceasta a fost, în general, denumirea conducătorului grupării de la Qumran. Pe parcursul celor cîteva secole de existență a ei se vor fi perindat mai mulți dascăli. I. Posen [62], ca și I. L. Teicher, de care am amintit mai înainte, consideră că manuscrisele provin de la iudeii creștini.

În concluzie la cele de mai sus, credem că personajul denumit în manuscrise Dascălul Dreptății a fost un preot al Templului din Ierusalim, care, nemulțumit de decadența moravurilor și de comportarea slujitorilor mari și mici, a luat atitudine intrînd astfel în conflict cu conducătorii iudaismului oficial. Afectat și de situația populației oprimate, el a hotărît să se consacre unei vieți strict morale și religioase. Exclus din rîndurile membrilor clerului de la Templu, întemeiază o grupare în cadrul căreia se bucură de mult prestigiu și-i adună în jurul său pe asidei, nemulțumiți de influența nefastă a modului de viață elen, introdus de prinții hașmonei, dar mai ales de faptul că acești suverani își arogaseră și funcția de Mare Preot, care li se cuvenea numai descendenților din casa sacerdotală a lui Aaron.

Acest personaj controversat se retrage lîngă Marea Moartă, unde organizează secta eseniană și-i fixează normele de conducere pe care le cunoaștem din manuscrisele găsite

[54] Căpetenia zelotă, în timpul războiului cu romanii (66—71).

[55] Tot o căpetenie zelotă.

[56] Iudeii care nu făceau parte din gruparea eseniană.

[57] Fortăreață construită de Irod. Aici s-au regrupat ultimii zeloți, după căderea Ierusalimului (70 e.n.).

[58] Cf. A. R. Lanney, I. Posen, R. P. Hanson, *A Guide to the Scrolls*, London, 1958, p. 22.

[59] Conducătorul zeloților sicari, în războiul cu romanii.

[60] Șef al răsculaților iudei, în revoluția din 66 e.n. Făcut prizonier de către Titus, a însoțit carul de triumf al acestuia la Roma.

[61] *The Scripture of the Dead Sea Sect*, London, 1957, p. 14.

[62] În cap. VIII din: *A guide to the Scrolls*, London, 1958, p. 33.

la Qumran. El adoptă un alt calendar decît cel în ființă la Templul din Ierusalim și interzice sacrificiile sîngeroase, înlocuindu-le cu rugăciuni și anumite purificări rituale.

Nu cunoaștem numele Dascălului Dreptății și nici perioada în care a trăit, fapt pentru care s-au emis numeroase ipoteze asupra lui. În orice caz, epoca lui trebuie, credem, situată la începutul istoriei sectei eseniene, al cărei fondator prezumtiv este. După autorul acestor rînduri, Preotul cel Rău ar putea fi identificat cu Ionatan Macabeul, perioada în care am putea plasa ambele personaje fiind deci în secolul al II-lea î.e.n. Nu contează prea mult să cunoaștem numele lor și credem că este suficient să știm că între ele au existat antagonisme acute generate, printre altele, de faptul că Dascălul Dreptății îl considera pe Preotul cel Rău drept uzurpator al drepturilor descendenților casei preoțești a lui Aaron.

Capitolul VI

CINE AU FOST KITTIM-II ?

Cuvîntul *kittim* este cunoscut cu mult înainte de descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă, și anume din *Cartea Genezei* (X, 4), unde se află lista semințiilor pămîntului și unde kittim-ii sînt menționați ca descendenți ai lui Iavan [1]. Unde era situată patria lor, *Geneza* nu ne spune, dar din contextele în care termenul mai este utilizat se pare că teritoriul locuit de ei erau insulele din jurul coastei de nord a Mării Mediterane [2]. Cu timpul, sub numele de kittim a fost localizată insula Cipru, deoarece aici se afla cetatea Kition, astăzi Larnaka, cetate care a fost una din primele așezări comerciale ale fenicienilor în Marea Mediterană, Ciprul fiind insula cea mai apropiată de patria lor. Iosif Flavius ne spune că

[1] Cu acest nume erau indicați grecii, în limba ebraică.

[2] Așa, de exemplu, în *Num.*, XXIV, 24, se menționează că niște „corăbii vor veni din Kittim și vor umili pe Asur și pe Eber". Prin Asur (Asiria) și Eber (de unde vine cuvîntul „ebreu") înțelegem popoarele semite care locuiau un teritoriu începînd din Canaan și terminîndu-se în Mesopotamia. După descifrarea cuneiformelor și hieroglifelor, s-a văzut că triburile indoeuropene, izgonite de pe coasta Asiei Mici și din părțile Mării Egee, în timpul distrugerii palatelor cretane (1 400 î.e.n.) și a invaziei doriene (1 200 î.e.n.) au căutat să intre în Delta Nilului. Ramses III a reușit, cu mari sacrificii, să-i respingă. Unele din aceste triburi s-au instalat în Canaan. Ei sînt filistenii, care au dat numele lor Canaanului, ce de acum înainte se va numi Palestina. În *Isaia*, XXIII, 12 se vorbește de-o amenințare a Sidonului, care își va găsi salvarea numai cu fuga în țara Kittim. Fiindcă în textul din *Isaia* se vorbește de Tyr și de Sidon, teritoriile cele mai apropiate erau insulele Cipru, Rhodos și Chios. Profetul Ezechiel, XXVII, 6, vorbind despre orgoliul cetății Tyr, spune: „Cu chiparoșii de Senir ți-ai construit toate corăbiile. Au luat cedri din Liban ca să-ți ridice catargele, lopețile ți le-au făcut din stejari de Basan și lavițele cu fildeș adus din insulele Kittim." Se vede bine că e vorba de mai multe insule, prima fiind Ciprul. La *Daniel*, 11, 30, prin kittim este, credem, mai indicat să înțelegem pe romani.

A patra peşteră

Bănci şi mese de scris din scriptorium de la Qumran (Muzeul arheologic, Ierusalim).

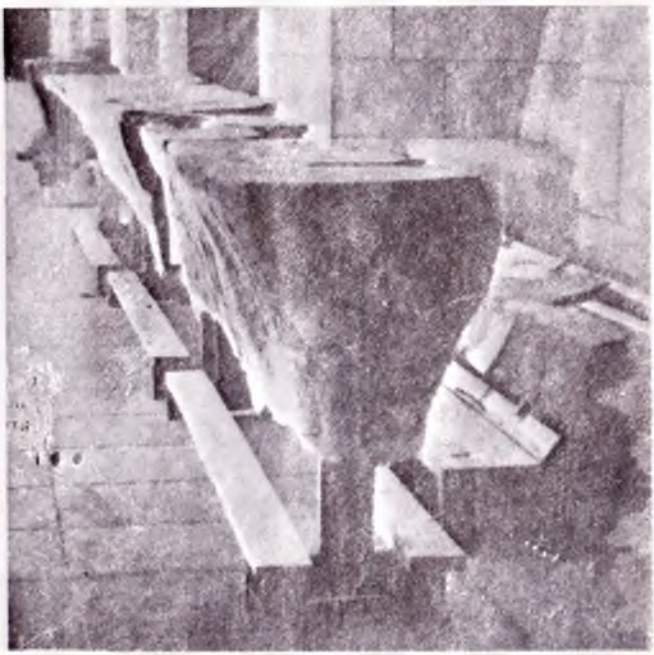

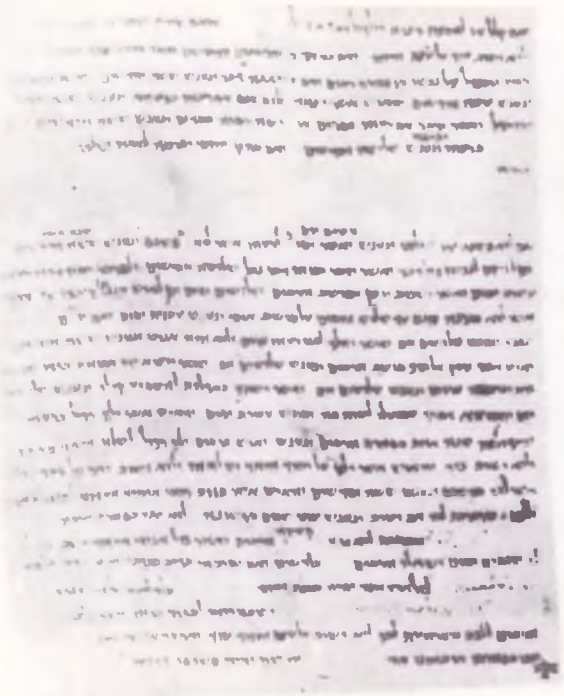

Statutul Comunității de la Qumran (1QS coloana VII)

Profesorul E. L. Sukenik lucrînd la descifrarea unui fragment

Manuscris, în general bine conservat, din *Statutul Comunității* (1Q S^a I 1–29), lizibil la început; w'zeh ha Serek l^e kol 'adat Israel (Şi iată statutul pentru întreaga comunitate a lui Israel). Text asemănător cu cel considerat al *Celor două coloane.*

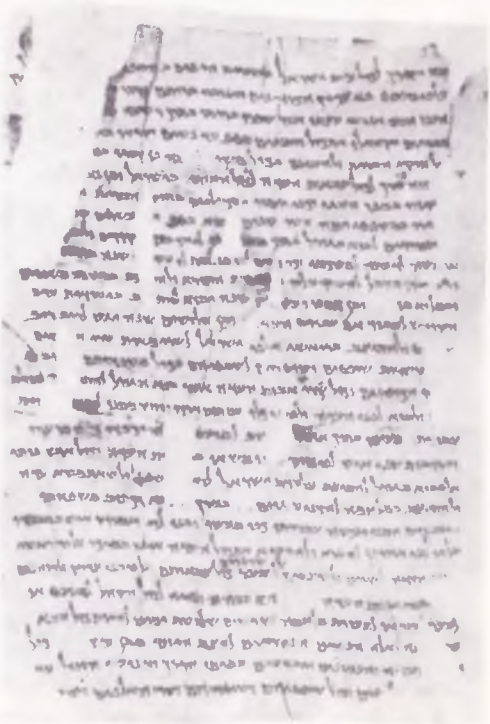

Sala de studiu a Muzeului din Ierusalim. În față PR. J. C. Milik; lîngă fereastră PR. J. Starcky — amîndoi lucrînd la descifrarea manuscriselor găsite la Qumran

Text din Cartea lui *Isaia* (1Q I[sa], tabela XIV, cap. 16—18)

Tezaur de monede de argint găsite printre ruinele de la Qumran. Ele sînt în cea mai mare parte tetradrahme tyriene şi şekeli

Papirusuri găsite la Wadi Murabba'at:
sus-scrisoare din Bet Maskho
jos — scrisoare a lui Bar-Kohba, conducătorul celei de-a doua răscoale a iudeilor împotriva romanilor (132—135)

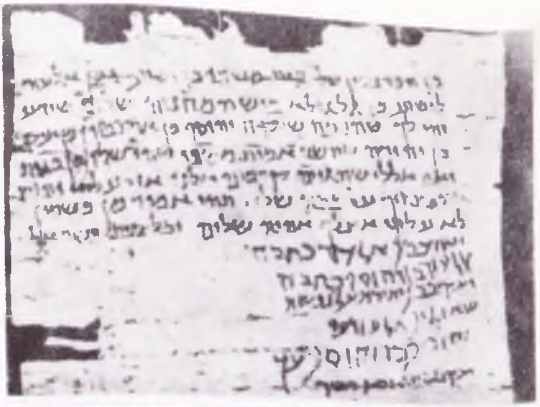

Fragmente din *Sulul Templului*

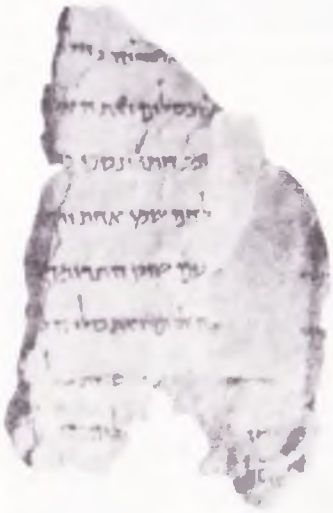

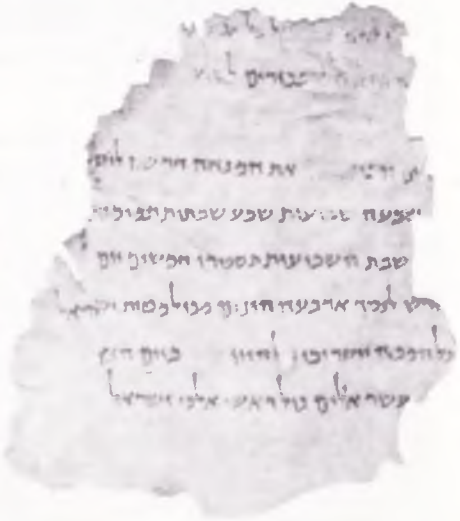

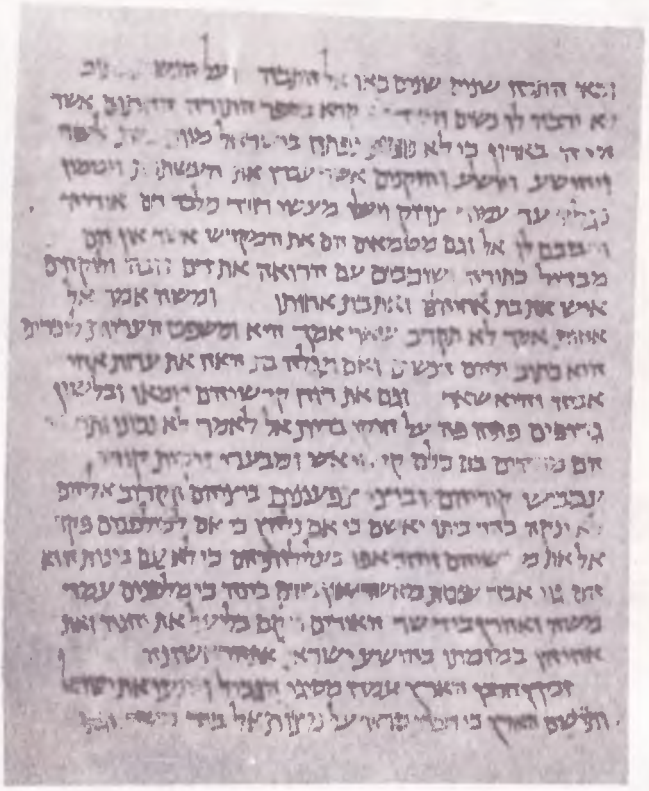

Facsimil al unui text din *Documentul de la Damasc*

Text din Comentariul la Cartea lui *Habacuc* (1Q pHab., coloanele V—VI)

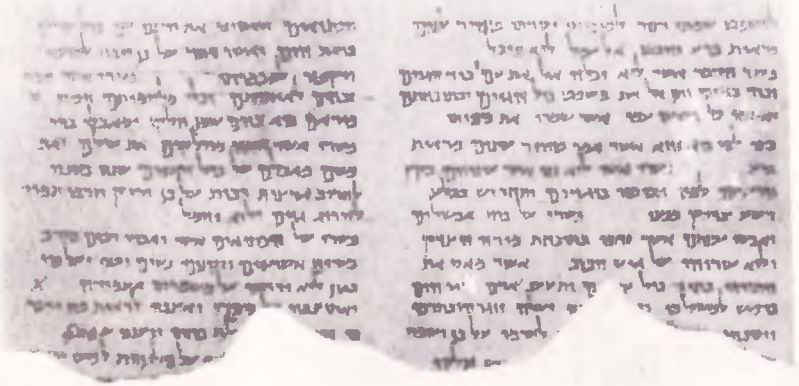

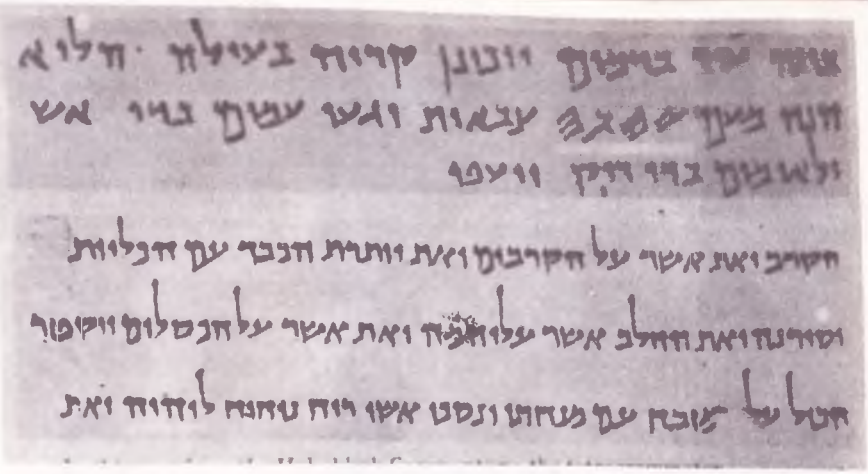

Sus: În acest text din Comentariul la *Habacuc* tetragrama (subliniată) apare în vechea scriere paleo-ebraică, diferită de scrierea pătrată din restul pasajului. Text considerat necanonic.
Jos: Tetragrama YHWH (subliniată) este scrisă în *Sulul Templului* cu aceeaşi scriere pătrată ca şi restul textului care urmează uzanţa scribală a textelor biblice, ceea ce denotă că secta de la Qumran considera *Sulul Templului* ca făcînd parte din cărţile biblice.

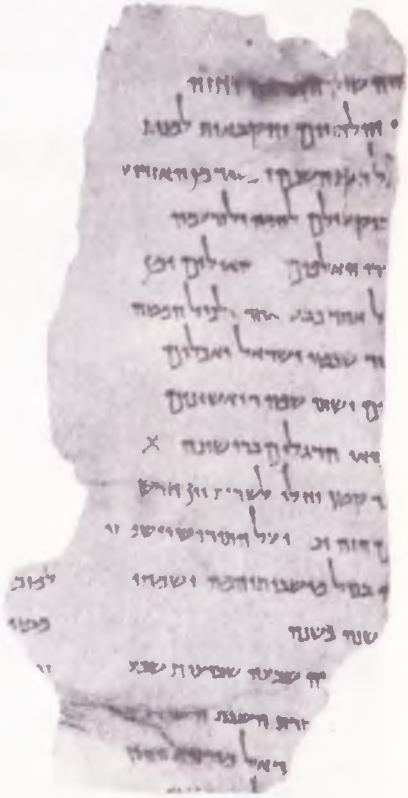

Fragment al *Sulului Templului*, găsit în a doua peşteră (azi la muzeul Rockefeller, Ierusalim)

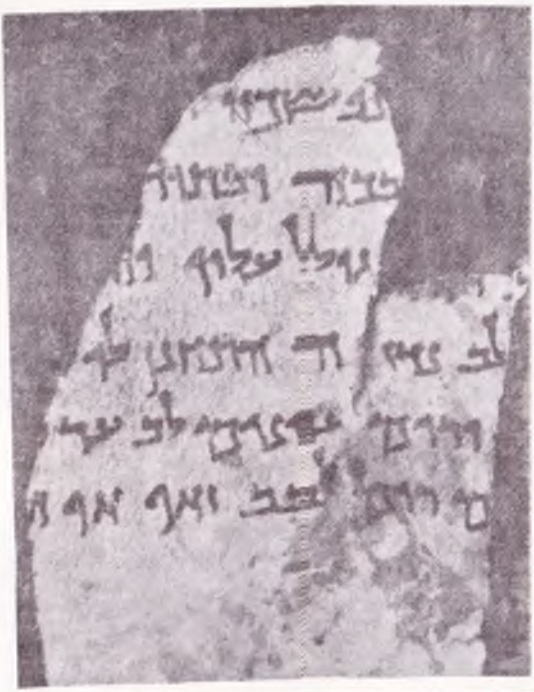

Fragment de pergament al unui sul de psalmi nebiblici descoperit la Qumran (azi la Institutul Oriental, Universitatea din Chicago.

Arheologul Yigael Yadin examinează o scrisoare a lui Bar-Kohba din timpul răscoalei anti-romane.

vechiul nume al insulei Cipru era Kittim, pe care l-a primit de la Kettimos, al treilea fiu al lui Iavan [3].

Cu toate acestea prin Kittim se înțelegeau și celelalte insule din arhipelagul grecesc, cum aflăm din scrierile lui Epifanes [4], episcop de Salamina [5], care utilizează des cuvîntul Kittim, și înțelege prin el nu numai pe locuitorii insulei Cipru, ci și pe cei ai insulei învecinate, Rhodos, și chiar ai insulelor de pe coasta Macedoniei. În cărțile *Macabeilor* [6], Kittim este folosit pentru a indica Macedonia, deoarece ni se spune că Alexandru Macedon a venit din țările lui Kittim [7].

După cît se vede, kittim era utilizat într-un sens mai larg, prin el indicîndu-se regiunile din nordul Mării Mediterane și mai ales erau arătate, în mod metaforic, imperiile cotropitoare, care amenințau popoarele mai mici. După părerea noastră este posibil ca acesta să fie și sensul în care termenul este utilizat în manuscrisele de la Marea Moartă, unde se face mențiune despre kittim-ii din Asur și kittim-ii din Egipt.

După cum am amintit, numele de kittim este întîlnit și în sulurile de la Qumran. Astfel, de exemplu, în Comentariul la *Habacuc* ni se spune despre kittim-i că ei erau iuți și bravi în război [8], că nu credeau (în Dumnezeu). Din istoria secolelor III și II î.e.n., știm că seleucizii au purtat frecvente războaie cu armenii, parții, egiptenii și cu alte populații din Orientul Apropiat, sub Antioh III (223—187 î.e.n.) și sub succesorii acestuia. Că sirienii se bazau pe cavalerie, care are o mare mobilitate de acțiune, ne lasă să întrevedem multe pasaje din cărțile *Macabeilor* [9].

În Comentariul la *Habacuc*, 3, 1 citim că „ei (kittim-ii) fără să fie împiedicați lovesc și jefuiesc orașele țării." Deși rîndurile care le preced pe acestea sînt șterse, este totuși sigur, din context, că ele se refereau tot la kittim. Cu privire la jafurile siriene, un exemplu elocvent este cel al lui Antioh

[3] *Antichitățile iudaice*, I, VI, 1, 128—130.

[4] Secolul al IV-lea e.n.

[5] Cetate veche în insula Cipru, astăzi în ruine, situată în apropiere de Famagusta, în partea de răsărit a insulei. Pe timpul lui Epifanes i se mai spunea și Constantia.

[6] I-*Macabei*, 1, 1.

[7] În I-*Macabei*, 8, 5, sub numele de regi al kittim-ilor sînt amintiți Filip și Perseu, regi macedonieni.

[8] Comentariul la *Habacuc*, 2, 12—15.

[9] I-*Macabei*, 1, 19; 3, 39 ș.a.

Epifanes care a luat bogățiile Egiptului, iar la întoarcerea de acolo, în calea lui prin Palestina, a prădat și Templul din Ierusalim [10]. Cu această ocazie, el a luat altarul de aur și toate obiectele de cult din aur și argint, împreună cu perdeaua de mare valoare, care despărțea Templul în două [11].

În Comentariul la *Habacuc*, 3, 4—6, sîntem surprinși cînd citim că națiunile sînt cuprinse de spaimă și teroare, căci ei (kittim-ii) se folosesc de mașinațiuni diabolice și se poartă cu înșelăciune și perfidie.

Acestea pot să fie referiri la uneltirile lui Alcimus [12], istorisite în cartea II-*Macabei*, 14, 3-5, și la cele relatate în Titus Livius, 45, 12, în legătură cu faptul că Antioh Epifanes dorea un sfat mai înainte de-a da un răspuns lui Pompilius, legatul roman.

În partea finală a pasajului de mai sus se afirmă despre kittim-i că se comportă cu perfidie față de toate popoarele. Perfidia și înșelăciunea constituiau principalele caracteristici ale guvernării seleucide sau siriene. Cărțile *Macabeilor* menționează frecvent asemenea comportări. Strîngătorul de dări trimis de Antioh Epifanes în Iudeea se adresa poporului în mod perfid cu cuvinte de pace. El a fost crezut și astfel a putut să se strecoare în Ierusalim [13]. Antioh V Eupator promitea pacea cu iudeii, iar generalii săi o asigurau prin jurămînt, dar după ce iudeii au acceptat-o el și-a călcat obligațiile luate [14].

În Comentariul la *Habacuc*, 3, 10, se spune că *„ei sfărîmă pămîntul cu caii și cu vitele lor."* De cavaleria seleucidă am amintit mai sus. Ce să se înțeleagă prin „vite"? Credem că este vorba de războiul cu elefanți al armatei seleucide. În

[10] *Ibid.*, 19—23.

[11] Predecesorul lui Antioh Epifanes, Seleucos (IV) se mulțumește numai cu jefuirea tezaurului Templului.

[12] Cf. capitolul precedent, unde este vorba de Alcimus în ipoteza identificării sale cu „Preotul cel Rău."

[13] I-*Macabei*, 1, 30—32.

[14] I-*Macabei*, 6, 60—62. Alte exemple pot fi citite în 7, 10; 7, 27; 11, 53; 12, 42—48; 13, 15—19; 15, 27. Despre viclenia lui Antioh Epifanes ne vorbește Titus Livius, 45, 11.

prima carte a *Macabeilor* [15] avem mai multe referiri la acești elefanți. În capitolul 6, elefanții sînt menționați de patru ori ca atare [16], iar de șase ori cu termenul „vite" [17]. Faptul acesta pare să arate că animalele erau în mod obișnuit numite „vite", în secolul II î.e.n., chiar dacă în limba ebraică a acelei epoci ele puteau avea numiri distincte (boi, cai, elefanți), lucru în cazul de față îndoielnic totuși, deoarece numele de *pil* ori *fil* pentru elefant nu îl aflăm decît în limba ebraică tîrzie [18], unde probabil că este un substantiv împrumutat din limba arabă. S-a obiectat că fraza în discuție poate să însemne „cai și animale de povară" [19]. Dar, în primul rînd, aceste animale de povară în mod obișnuit nu sînt menționate, afară doar de cazul în care se face o descriere specială a unei armate și a rîndurilor ei de înaintare, cum face Iosif Flavius [20]. În al doilea rînd, caii și călăreții, ca și elefanții, sînt menționați împreună în diferite pasaje referitoare la armatele seleucide [21]. În al treilea rînd, menționarea elefanților este deosebit de interesantă în acest pasaj care vorbește de scufundarea pămîntului.

Pasajul de mai sus [22] este urmat imediat de cuvintele „ei vin de departe din insulele mării pentru a devora toate popoarele". Este de remarcat faptul că regii seleucizi luau trupe din insulele apropiate în expedițiile lor războinice. Așa, de exemplu, se spune despre Antioh III că „el și-a întors privirile înspre insule și a cuprins multe din ele" [23]. Despre Antioh V

[15] Prima carte a *Macabeilor*, în original, a fost scrisă în ebraică, dar din nefericire nu ni se păstrează decît traducerea grecească. Origen ne dă titlul ei în ebraică, dar transcris cu litere grecești (citat de Eusebiu din Cezarea, în *Istoria bisericească* (VI, 25, 2). Ieronim, în al său *Prologus Galeatus*, relatează că el a găsit o copie ebraică a cărții acesteia *(Macabeorum primum librum Hebraicum reperi.* P.L., XXVIII, 556).

[16] Versetele 30, 34, 35, 46.

[17] În versetele 36, 37 și 43 de două ori, și apoi ca „vite, animale" în 11, 56. De asemenea, în cartea II-*Macabei*, elefanții sînt pomeniți în cap. 11, 4 și 13, 2, 15, dar ca „animale" în cap. 15, 20—21.

[18] Limba mișnaică, adică cea în care este scrisă prima parte a *Talmudului, Mișna.*

[19] Ed. Sutcliffe. *The Monks of Qumran*, London, 1960, p. 51.

[20] În *Bellum Judaicum*, III, V, 4.

[21] I-*Macabei*, 1, 19; 6, 30; 8, 6; II-*Macabei*, 11, 4; 13, 2.

[22] Comentariul la *Habacuc*, 3, 10.

[23] *Daniel*, II, 18.

Eupator ni se spune că a primit trupe mercenare „din insulele mării" [24]. Iosif Flavius ne relatează că Antioh IV Epifanes avea „mercenari numeroși din insule" [25]. Iar Demetrios II Nicator avea trupe străine „din Creta și din alte insule" [26].

Referindu-se la invaziile militare, autorul Comentariului la *Habacuc* va fi avut poate în minte frecventele expediții împotriva Palestinei și regiunilor învecinate. Poate că el va fi cunoscut unele din războaiele lor mai îndepărtate în Asia Mică, Tracia, Armenia, Bactria și Partia. O armată ce mergea spre Egipt trecea și prin teritoriul iudean [27].

În 4, 5 ni se spune despre conducătorii kittim-ilor că disprețuiau fortărețele popoarelor. Seleucizii aveau experiență în arta asedierii. Ei utilizau metode eficiente, ca, de exemplu, șanțul adînc și lat pentru izolarea cetății asediate [28], făceau uz de turnuri de asediu și de catapulte pentru azvîrlirea suliților, pietrelor și chiar a fierului [29], metodă bine cunoscută în secolul II î.e.n. și utilizată de către Șimon Macabeul, la asediul cetății Betsur [30].

În pasajul 4, 10—13, din Comentariul la *Habacuc* ni se relatează într-un mod destul de neclar despre conducătorii kittim-ilor că ei dispar unul după altul din casa lor de răutăți venind să facă ravagii pe pămînt. Această descriere corespunde nebănuit de mult cu istoria dinastiei seleucide. Din timpul lui Antioh Epifanes au existat în permanență cîte doi pretendenți la tron, fapt care explică de ce într-un interval de treizeci de ani au domnit șase regi. Chiar dacă prin termenul de *moșelim*, tradus de obicei prin conducători, trebuie să înțelegem pe comandanții militari, încă și atunci descrierea din Comentariul la *Habacuc* corespunde situației de fapt. O citire atentă a cărții I-*Macabei* ne va arăta că în timpul

[24] I-*Macabei*, 6, 29.

[25] *Antichitățile iudaice*, XII, VII, 2 (293).

[26] *Antichitățile iudaice*, XIII, IV, 9 (129).

[27] În ce privește cuvintele ce urmează în Comentariul la *Habacuc* și anume 3, 12, „ei nu se mai săturau", este bine să amintim că epitetul de „nesățios" îi este aplicat lui Antioh III cel Mare, de către Maurice Holleaux, în *Cambridge Ancient History*, VIII, 143. Cf. Ed. Sutcliffe, *op. cit.*, p. 52.

[28] Iosif Flavius, *Antichitățile iudaice*, XIII, VIII, 2 (239).

[29] I-*Macabei*, 6, 51. Folosirea valului de pămînt, de către regele seleucid din nord este amintit în *Daniel*, II, 15; II, 24, 39.

[30] *Antichitățile iudaice*, XIII, V, 6 (156). Antioh Epifanes cinstea în mod special pe zeul fortăreței, cf. *Daniel*, II, 38.

fraților Macabei: Iuda, Ionatan și Șimon, s-au perindat la comanda trupelor ce invadau Iudeea generalii: Apollonius, Seron, Ptolemeu, Nicator, Georgios, Lesias, Bacchides, Nicator a doua oară, Bacchides a doua oară, un alt Apollonius și Cendebaeus. Toți aceștia au stat în fruntea armatelor siriene între 166—134 î.e.n.

Jaful amintit în 6, 1, efectuat de către kittim și tributul impus de ei [31] nu prezintă nici o trăsătură caracteristică, care să nu fie comună popoarelor cuceritoare din antichitate. Tributul impus de seleucizi este menționat de mai multe texte [32].

Pentru sensul pasajului din *Habacuc:* „El aduce jertfe mrejei sale și tămîie năvodului său", autorul Comentariului (6, 3—5) spune că ar fi acesta: „ei aduc sacrificii steagurilor (ori insignelor) lor și armele lor de război sînt obiectul venerării lor". După cum spune A. Dupont-Sommer, acest pasaj ar arăta că poporul denumit kittim nu poate fi altul decît cel roman, deoarece doar în legătură cu el avem o relatare asupra sacrificiilor aduse stindardelor militare. Dar, cum ne explică Ed. Sutcliffe [33], raționamentul acesta nu are temei suficient. În primul rînd, după textul din profetul *Habacuc,* caldeenii aduceau jertfe năvoadelor lor de prins pește. Astăzi nu există nici o relatare istorică care să amintească de vreun sacrificiu de acest fel, în bogata literatură cuneiformă și, deci, nimeni nu înțelege cuvintele profetului altfel decît în sens metaforic.

Care este motivul pentru care ar trebui să înțelegem interpretarea din Comentariul la *Habacuc* în sens strict literal? Ipoteza urmărind stricta identificare a kittim-ilor cu romanii are o bază nesigură. Dealtfel, un singur pasaj poate servi pentru demonstrarea faptului că armatele romane aduceau sacrificiile la stindarde, pasaj care se raportează anului 70, în timpul domniei lui Vespasian. Nu există nici o știre referitoare la practica aceasta în armatele romane din timpurile republicane [34], perioadă în care așează Dupont-

[31] Vezi și 6, 6.

[32] I-*Macabei*, 10, 29; Iosif Flavius, *Antichități*, XIII, VIII, 3 (246). Jaful, inclusiv prădarea Templului din Ierusalim, este menționat la I-*Macabei*, 1, 20—61.

[33] *The Monks of Qumran*, p. 53.

[34] *Ibidem.*

Sommer data Comentariului la *Habacuc* și, cu atît mai mult, nu există știri privitoare la această practică la armatele seleucide. În ambele cazuri deci, dacă se consideră că una ori alta din aceste două armate au adus sacrificii stindardelor lor militare, atunci presupunerea trebuie să fie aceea că nu avem nici o mențiune despre ea în literatura și monumentele accesibile cercetării.

Pe ce se întemeiază părerea că armatele romane aduceau jertfe stindardelor? Pe un pasaj din Iosif Flavius [35] unde citim: „Cînd răzvrătiții s-au refugiat în oraș, în timp ce incendiul consuma Templul cu tot ce era împrejur, romanii și-au adus stindardele [36] în incinta sacră și le-au înălțat în fața ușii de răsărit. În acel loc ei au adus sacrificii [37] în onoarea lor și prin puternice aclamații l-au salutat pe Titus cu numele de împărat". Pasajul necesită cîteva considerații. S-a făcut sugestia că verbul utilizat, ce are aceeași rădăcină cu termenul „tămîie" [38], nu poate însemna decît „au oferit tămîie", dar lucrul acesta pare să fie contrar uzanței. Trebuie observat că stindardele purtau chipul împăratului, după cum menționează Flavius [39]. Pilat, procuratorul Iudeii, trimis de către împăratul Tiberius, „a introdus noaptea în Ierusalim, acoperite de un voal, efigiile lui Cezar, ce se numesc stindarde". Aceasta arată că în timpul imperiului, chiar dacă exista practica aducerii de sacrificii stindardelor, ea nu ar dovedi și nici nu ar sugera existența sa în timpurile republicane, deoarece introducerea ei a avut loc, probabil, atunci cînd s-a început reproducerea chipului împăratului pe stindarde. S-a mai emis și părerea că Iosif să se fi înșelat atunci cînd a socotit că un sacrificiu făcut în fața stindardului era o jertfă adusă steagului. Aceasta este o probabilitate, desigur, căreia însă nu i se poate acorda o mare pondere în argumentație. Iosif a fost de față la asediu, deși el nu a luat parte la lupte și nu va fi fost prezent la Templu, cînd s-a adus sacrificiul, dar el putea oricînd să obțină informația autentică. De aceea, pe cît se pare, nu exista temei pentru a nega

[35] *Bellum Judaicum*, VI, VI, 1 (31, 6), tr. fr. par René Harmaud, révisée et annotée par S. Reinach et J. Weill, Paris, 1932, p. 200.
[36] În greceşte τὰς σημαίας.
[37] În greceşte εθυσαν.
[38] În greceşte. Θυμίαμα.
[39] *Bellum Judaicum*, II, IX, 2 (169).

ori chiar pentru a ne îndoi de sacrificiul la stindarde cu acea ocazie.

Chestiunea ce se pune este dacă-i legitim să conchidem, dintr-un singur caz, că un atare sacrificiu era o practică generală pentru armatele romane. Este lucru cert că atunci cînd Titus a adus *sacrificii de mulțumire zeilor, la finele* asediului [40], nu se face nici o mențiune de vreun sacrificiu la stindarde sau de prezența acestor steaguri. În bogata literatură cu privire la războaiele romane nu se află nici o mențiune referitoare la o astfel de jertfă. S-ar părea deci, că sacrificiul la Templu a fost inserat tocmai fiindcă era vorba despre un act foarte neobișnuit [41]. Capitolul V, 2 din cartea a VI-a a lui Iosif ne relatează că soldații romani, cuprinși de furie împotriva iudeilor, acționau din proprie inițiativă, fără să mai aștepte vreun ordin și se prea poate ca sacrificiul adus să fi fost un act spontan al lor, iar nu unul în acord cu obiceiul armatei. Cel puțin el nu a fost rînduit de Titus, comandantul-șef. Să fi fost o dorință de-a batjocori sentimentele iudaice prin acest act păgîn chiar în locașul lor cel mai sfînt? S-ar putea, dar Iosif nu ne sugerează aceasta.

Așadar, să conchidem. Mai întîi, nu există nici un argument decisiv care să probeze că autorul Comentariului la *Habacuc* se gîndea la un alt sacrificiu decît la cel relatat de profetul pe care îl comenta, iar în al doilea rînd dacă autorul avea în minte un sacrificiu real, adus stindardelor, nu există nici o evidență care să ne probeze dacă acest pasaj, luat în sine, trebuie să fie înțeles că se referă la romani sau la seleucizi [42].

[40] *Ibid.*, VII, 13 (16),

[41] Ed. Sutcliffe, *The Monks of Qumran*, p. 54.

[42] Există o bună evidență referitoare la cultul și respectul romanilor față de stindarde, ceea ce nu este tot una cu sacrificiile aduse acestora. Cf. Pauly-Wissowa, „Signa", II, A. 2342. Dupont-Sommer, în *Observations* ..., p. 10 și în *Aperçus préliminaires*, p. 43, înțelege pe romani în pasajul de care vorbim. E. Stauffer ia pasajul ca referindu-se la seleucizi și el a colectat o bună evidență referitoare la cultul stindardelor *la seleucizi*, cf. „Theologische Literaturzeitung", 76, 1951, 672. H. H. Rowley, de asemenea, apără interpretarea seleucidă, v. *Zadokite Fragments*, p. 72 și în „Palestine Exploration Quarterly", 1956, pp. 97—105. Prof. K. Elliger, *Studien zum Habakuk-Kommentar vom Toten Meer*, Tübingen, 1953, p. 187, consideră chestiunea încă deschisă, deși înclină în favoarea romanilor.

Un alt pasaj din Comentariul la *Habacuc*, 6, 10—12 vorbește despre ferocitatea kittim-ilor și despre faptul că ucideau tot ce le ieșea în cale. În antichitate, războiul era crud și nu se acorda nici o considerație demnității, drepturilor și nici vieții umane, iar seleucizii nu făceau excepție. Sirienii au fost și ei cruzi și barbari, atunci cînd se pedepsea violarea legilor lor. În efortul său de a aboli riturile iudaice, Antioh Epifanes, printre alte măsuri, a interzis circumciderea copiilor. Cei care nu respectau această interdicție erau torturați și apoi crucificați de vii, soțiile lor erau strangulate, iar copiii spînzurați de gîtul părinților răstigniți [43]. În cărțile *Macabeilor* [44] citim despre uciderea nu numai a oamenilor care se opuneau, ci și a soțiilor și copiilor. O atare ucidere implică ordinul dat de regele seleucid de-a distruge poporul iudeu [45]. Acest ordin al lui Antioh IV a fost repetat de Demetrios I [46]. Dar nu numai seleucizii, ci și iudei s-au făcut vinovați de cruzimi față de poporul lor însuși. Așa, de exemplu, Alexandru Ianeu a ordonat crucificarea a opt sute dintre iudeii care i se opuneau și decapitarea copiilor și soțiilor înaintea ochilor victimelor crucificate de el [47]. O astfel de barbarie a fost posibilă cu folosirea de către Alexandru Ianeu a unor mercenari din Pisidia și Cilicia [48].

Ultima referire la kittim-i o întîlnim în 9, 4—7, unde Comentariul asupra lui *Habacuc* (2,8) ne spune că este vorba de ultimii mari preoți din Ierusalim, care adună bogății din jefuirea noroadelor, dar că la sfîrșitul zilelor ele le vor fi luate de armata kittim-ilor. După cîte știm, secta de la Qumran credea că ea trăiește ultimile zile ale acestei lumi, perioada mesianică urmînd să înceapă de îndată. Acum dispunem de numeroase date asupra bogăției marilor preoți hașmoneeni, din secolul II î.e.n., deci din timpul seleucizilor. Prada luată de Ionatan este menționată ca obținută de el din Transiordania, Filistia și de la arabi [49]. Bogăția lui Șimon, în aur și argint și pompa din jurul lui a mirat pe

[43] Iosif Flavius, *Antichitățile iudaice*, XII, V, 4 (256).
[44] I-*Macabeilor*, 2—38.
[45] I-*Macabeilor*, 3, 43.
[46] I-*Macabeilor*, 7, 26.
[47] Iosif Flavius, *Antichitățile iudaice*, XIII, XIV, 2 (280).
[48] *Ibidem*, XIII, 5 (374).
[49] I-*Macabeilor*, 9, 40; 10, 84; 11, 61; 12, 31.

Atenobios, legatul seleucid [50]. Nu toate erau obținute de la popoarele străine, dar nu este greu de înțeles că victoriile însemnau pradă, chiar cînd aceasta nu este menționată expres [51].

Cele expuse mai sus au urmărit să arate că autroul Comentariului la *Habacuc* a intenționat ca sub numele de kittim să ne desemneze o putere ale cărei acțiuni în Palestina erau contemporane cu activitățile Preotului Rău. Această putere ar putea să fie cea a seleucizilor dar ar putea să fie și cea a romanilor. Istoria și metodele politice romane sînt mai bine cunoscute decît cele seleucide și de aceea nu le vom mai enumera aici.

Cîteva observații, însă, nu vor fi, credem, de prisos. Înșelăciunea și neloialitatea [52] nu constituiau monopolul exclusiv al seleucizilor. Așa, de exemplu, Iosif Flavius ne relatează despre perfidia lui Crassus, cînd i s-a dat bogăția secretă a Templului, după ce promisese să respecte celelalte tezaure, dar care și-a călcat cuvîntul și a jefuit tot ce-a găsit [53]. În epoca în care s-a scris Comentariul la *Habacuc* și romanii utilizau elefanți în războaie [54], dar aceasta nu reprezintă o caracteristică a lor, cum a fost a seleucizilor. Pe de altă parte, aserțiunea din 3,10 cum că kittim „vin de departe de coastele mării" poate fi aplicată romanilor mai bine decît seleucizilor. Despre sacrificiul adus stindardelor, am amintit mai sus că el a putut fi adus și de seleucizi, dar mai cu seamă de romani. Dealtfel, impresia pe care ne-o face descrierea evenimentului cu sacrificiul, ni-i sugerează într-o măsură mult mai mare pe romani decît pe seleucizi.

Recunoaștem că balanța înclină în favoarea romanilor, dacă se ia în considerare data probabilă a compoziției Comentariului la *Habacuc*. S-a susținut că vehemența cu care este condamnat Preotul cel Rău, din cauza persecutării Dascălului Dreptății, poate fi explicată numai prin aceea că scriitorul și-a alcătuit Comentariul într-un timp relativ scurt. Această considerație ar data compoziția spre sfîrșitul secolului II î.e.n. Această perioadă ar indica o dată cînd

[50] I-*Macabei*, 15, 32.
[51] Ed. Sutcliffe, *The Monks of Qumran*, p. 55.
[52] Comentariul la *Habacuc*, 3, 5.
[53] *Antichitățile iudaice*, XIV, VII, 1 (105—109).
[54] *Cambridge Ancient History*, VIII, 213. În anul 191 î.e.n. ei au fost utilizați în Grecia. Ed. Sutcliffe, *The Monks of Qumran*, p. 254.

puterea seleucidă era în declin, așa că descrierea din Comentariu ar permite cu greu identificarea kittim-ilor cu seleucizii. Dealtfel, argumentul în sine nu este concluziv.

Data morții Dascălului Dreptății nu poate fi stabilită cu certitudine, dar se poate presupune că ea a avut loc între 30 și 50 de ani, cînd el a preluat conducerea asideilor, cam pe la 160 î.e.n. și că a trăit suficient pentru a-și lăsa definitiv amprenta asupra sectei. Cît a trăit nu știm, dar dacă el a atins circa 70 de ani, atunci moartea lui ar putea să fi avut loc cam între 140-120 î.e.n. Atunci, începerea erei mesianice era așteptată cam la 40 de ani după moartea lui [55]. Dar tocmai Comentariul la *Habacuc* este cel care arată că această așteptare nu s-a împlinit. Fiindcă în el nu se spune că sfîrșitul lumii a fost amînat dincolo de ceea ce au indicat [56] cuvintele profeților. Aceasta ar data compoziția scrierii Comentariului între 95 și 75 î.e.n. cel mai devreme timp în care stăpînirea seleucizilor se terminase definitiv, iar romanii controlau de-acum destinele Orientului Apropiat. Dacă această datare a Comentariului este corectă, atunci afirmația din 9,4—7 că marii preoți din Ierusalim adună bogății din jaful noroadelor, dar o vor preda armatei lui kittim este o referire generală la conduita marilor preoți hașmoneeni. Aceștia constituiseră arbitrar o castă a lor și este posibil ca la ei să se refere Comentariul, ca ultimi preoți. Hyrcan II și Aristobul II, ultimii doi pe lista marilor preoți, departe de-a strînge bogății prin cuceriri au cheltuit și ceea ce aveau în războiul dintre ei.

În încheiere, recapitulăm, amintind că manuscrisele de la Marea Moartă se referă la un popor care pustiește Iudea ca un stol de lăcuste nimicitoare. Această națiune poartă numele de kittim și ea va fi cea care va răzbuna persecutarea Dascălului Dreptății de către Preotul cel Rău care va fi ucis. S-a scris extrem de mult în legătură cu identificarea acestor năvălitori și două ipoteze au fost cele care au întrunit cele mai multe adeziuni: *a.* grecii (sirienii sub dinastia seleucidă) și *b.* romanii. Este extrem de dificilă alegerea uneia dintre ele, fiindcă ambele puteri au stăpînit Palestina împilîndu-i

[55] *Documentul de la Damasc* (20, 14) stipulează că la 40 de ani după moartea Dascălului Dreptății va începe o altă lume. Cei 40 de ani vor fi un timp de mari convulsii apocaliptice.

[56] 1 Q, p H, 7, 71; 12.

pe locuitorii ei. Mai întîi au fost sirienii, iar după ce Orientul Apropiat a intrat sub stăpînire latină, romanii au fost cei care au stăpînit Palestina pînă în secolul al VIII-lea al erei noastre, cînd ea a fost cucerită de arabi, de la Imperiul bizantin (roman de Răsărit).

Autorul acestor rînduri înclină pentru identificarea poporului kittim cu sirienii, printre altele și pentru că aceștia l-au ucis pe Marele Preot Ionatan (Preotul cel Rău), în timp ce, în legătură cu un mare preot ucis de romani, deocamdată nu avem nici o știre documentară. Însă, după cum am arătat mai sus, identificarea poporului kittim cu romanii prezintă argumente la fel de puternice ca și identificarea lui cu sirienii. Să nu uităm că mai sînt manuscrise nedescifrate și să sperăm că viitorul va duce la elucidarea acestei probleme.

Capitolul VII

DOCTRINA ȘI ORGANIZAREA QUMRANIȚILOR

Printre scrierile descoperite la Marea Moartă nu se află nici una care să se ocupe în mod special de doctrina și de obiceiurile comunității de la Qumran. Referiri la practicile rituale și ideile morale ale acesteia sînt menționate la întîmplare printre chestiunile ce fac obiectul scrierilor de care am amintit, cînd am vorbit despre manuscrisele care au constituit odinioară biblioteca membrilor sectei de la Marea Moartă. Așadar, datele cu privire la învățăturile și practicile qumraniților sînt colectate din informațiile pe care ni le oferă manuscrisele, coroborate cu cele aflate de la scriitorii iudei clasici Iosif Flavius [1] și Filon din Alexandria [2].

Este util să reamintim și aici că qumraniții au fost iudei, ale căror credințe erau în general identice cu cele ale celorlalți mozaici, bazate pe cărțile sacre ale *Vechiului Testament* și îndeosebi pe *Tora* [3]. Ceea ce-i caracteriza pe qumraniți era hotărîrea lor de a împlini prescripțiile Legii cu cea mai mare scrupulozitate și de-a nu cruța nici un efort pentru a se asigura că stăpînesc semnificația Legii și că nu încalcă nici involuntar vreuna din implicațiile sale ascunse. Acest entuziasm se vede în multe pasaje din scrierile lor. Așa, de exemplu, scopul intrării în congregație este cel de „a

[1] *Războiul iudaic*, II, VIII, 119—161; *Antichitățile iudaice*, XVIII, I, 11—22.

[2] *Quod omnis probus liber, sit*, par. 75—92; *Apologia pro Judaeis*, citată *in extenso* de Eusebiu din Cezarea, în *Praeparatio evangelica*, VIII, XI.

[3] *Tora* — Legea, care constă din cele cinci cărți ale lui Moise, primele cinci cărți ale *Bibliei*, numită colectiv *Pentateuhul* de către greci, numire ce-a intrat în limbile moderne.

face ceea ce este bun şi drept înaintea lui (Yahweh), după poruncile lui (date) prin Moise şi prin servii săi profeţii" [4].

Vom da mai jos cîteva din caracteristicile esenţiale ale qumranienilor [5].

1. Ierarhia

Qumranienii considerau că numai ei reprezintă adevăratul Israel, adică cel care se va mîntui, deci Israelul eshatologic [6]. Gruparea lor era constituită după modelul vechiului Israel, cel care primise Legea pe muntele Sinai, în pustiu şi de aceea adunarea qumranită era divizată în grupări de cîte cincizeci şi de cîte zece (1QS, II, 21). Spre deosebire de partidele religioase existente în acel timp [7], qumranienii făceau mare deosebire între fiii lui Aaron şi leviţi [8], pe de o parte, şi laici pe de altă parte.

Puterea legislativă şi cea judecătorească reveneau de drept fiilor lui Aaron, adică descendenţilor din această familie. Totuşi, adunării compuse din fiii lui Aaron şi din laicii cu drept de vot (Moşab ha-Rabim) îi erau atribuite problemele ce depindeau atît de puterea judecătorească, cît şi de cea executivă (1QS, VI, 8) [9].

Sistemul ierarhic era şi mai complex. Comunitatea descrisă de *Documentul de la Damasc* avea doi şefi, unul preot, care se intitula „Preotul inspector al celor numeroşi" [10] şi altul laic, „Superintendentul tuturor taberelor" (C D, 14, 8) [11]. Funcţiile celui dintîi erau, înainte de toate, religioase, iar cel de-al doilea avea în sarcina sa, în special, bunurile comunităţii (CD, 14, 13). Fiecare tabără avea un intendent (Me-

[4] *Manualul de Disciplină*, I, 2.

[5] La alcătuirea acestui capitol m-am călăuzit după J. T. Milik, *op.cit.*, unul dintre cei cinci membri ai comisiei internaţionale instituită pentru studierea manuscriselor descoperite la Marea Moartă.

[6] De la finele lumii acesteia.

[7] Fariseii, saduceii şi zeloţii.

[8] Clerul mozaic era recrutat numai din tribul lui Levi (drept exclusiv), iar din acest trib casa lui Aaron era cea din care se recrutau preoţii, prin succesiune.

[9] Iosif Flavius, *Războiul iudaic*, II, VIII, 7, 145, cu privire la tribunalul comunităţii, compus din 100 de persoane.

[10] C D, 14, 6 şi „ha-Kohen ha-Mupqad'al ha-Rabim", în fragmentele de manuscrise aflate în grota 4.

[11] „ha-Mebaqer aşer lekol ha-Mahanot."

baqer), care îi instruia și iniția pe candidați (CD, 13, 7). Acest curios cumul de puteri administrative și cultice se va găsi mai tîrziu la episcopul Bisericii primare [12].

Textele de la Qumran sînt uneori, în această privință, foarte neclare. Deși întîlnim o denumire dublă: „Inspectorul din fruntea celor numeroși" (1QS, VI, 14) [13] și „Superintendentul celor numeroși" (1QS, VI, 11) [14], care, fără îndoială, este același cu „Superintendentul lucrului celor numeroși" (VI, 20), este totuși posibil ca la Qumran să nu fi fost decît un singur superior, care cunoscută fiind direcția preoțească a qumraniților, va fi fost un membru al sacerdoțiului [15].

La Qumran exista un fel de „consiliu al comunității", compus din doisprezece laici și trei preoți (1 QS, VIII, 1) care reprezenta cele douăsprezece triburi ale lui Israel și cele trei familii sacerdotale, descendente din Levi, prin fiii săi Gerșon, Qehat și Merari. În Damasc, taberele nu aveau decît un corp de zece judecători: patru membri din tribul lui Levi [16] și șase membri pentru „Israel", adică poporul (C D, 10, 4). Rabinii [17] cunoșteau și ei un tribunal cu zece judecători, dar avînd în vedere funcțiile administrative ale celui pe care-l menționează *Documentul de la Damasc* (14,13), este, credem, mai indicat să-l considerăm un consiliu municipal al cetăților elenistice, care adesea era compus din zece membrii *(dekaprotes)* [18].

Au fost menționați, mai înainte, intendenții taberelor, în fruntea cărora se găsea superintendentul general. Ei

[12] În asociațiile cultice elenistice, administratorul însărcinat cu finanțele se intitula *episcopos (Theologisches Wörterbuch zum N.T.*, II, 608—610). *Apud* J. T. Milik, *op. cit.*, p. 64).

[13] *Ha-'Iș ha-Peqid bero'ș ha-Rabim.*

[14] *Ha-'Iș ha-Mebaqer'al ha-Rabim.*

[15] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 64.

[16] Probabil trei preoți și un levit.

[17] Prin rabini înțelegem mozaismul de nuanță fariseană.

[18] Asupra dekaproților, cf. E.Schürer, *Geschichte des Jüdisches Volkes im Zeitalter Christi*, 4 Aufl., 2. B., Leipzig, 1907, p. 218. În ce privește. *Biblia*, amintim pe „cei zece prinți care sînt în cetate" *(Eclesiast*, 7, 19). *Apud* J. T. Milik, *op. cit.*, p. 65.

aveau sarcini diverse ce corespundeau „epimeleţilor" şi „epitropilor", amintiţi de Filon din Alexandria şi Iosif Flavius [19].

Anumite pasaje (1, Q S, VI, 3; CD, 13, 2; 1, Q 28 a, II, 22) presupun existenţa unor veritabile „celule", de cel puţin zece laici, cu un preot ca preşedinte.

Această analiză ne arată că deşi mişcarea de la Qumran era fundamental sacerdotală, ierarhia ei constînd exclusiv din preoţi, laicii formau totuşi majoritatea cum ne şi indică expresia *ha-Rabim*, textual „numeroşii" [20]. Milik [21] precizează că în afară de acest sens restrictiv, expresia *ha-rabim* are sensul mai larg de adunare generală, cu nuanţă democratică, avînd în vedere puterile legislative, cu care era prevăzută. Ambele sensuri se află în traducerile greceşti care redau expresia *ha-Rabim*. Aşa, de exemplu, Iosif Flavius [22] utilizează cuvîntul πλεῖστοι pentru comunitatea esenian̆ă în general şi πλεῖονες pentru membrii subalterni [23]. Se ştie că în *Noul Testament*, πολλοί indică comunitatea creştină a celor răscumpăraţi [24]. Din contra, πλήθος (în F.A. VI, 25 şi XV, 30) vizează adunarea generală şi trebuie dat un sens alegoric lui πλεῖονες (din II-*Cor.*, 2, 6), unde este vorba de îndreptarea fraţilor între ei (1QS, VI, 1).

2. Primirea noilor membri

La tot pasul, alăturînd informaţiile oferite de *Statutul Comunităţii* celor pe care ni le dau Iosif Flavius şi Filon din Alexandria, ne putem face o idee clară de etapele ini-

[19] Iosif Flavius, *Războiul iudaic*, II, VIII, 7, 146. De asemenea, pentru rabini, grupul comunitar cel mai mic trebuia să numere cel puţin zece membri *(Megillah*, 4,3).

[20] Diviziunea tripartită în 1 Q S, II, 19—21 (preoţi, leviţi, popor) şi în VI, 8 (preoţi, bătrîni, restul poporului). Diviziune cvadripartită în CD, 14, 3—6 (preoţi, leviţi, fiii lui Israel, prozeliţi). Cf. Iosif Flavius, *Războiul iudaic*, II, VIII, 7, 150, mai dezvoltat în Ipolit, *Elenchus*, IX, 26, unde ni se spune că existau patru clase de esenieni. *Apud* J. T. Milik, *op. cit.*, p. 65.

[21] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 65.

[22] *Antichităţile iudaice*, XVIII, I, 3, 22.

[23] *Războiul iudaic*, II, VIII, 7, 146.

[24] *Matei*, XXVI, 28; *Marcu*, XV, 24; înlocuit prin ὑμεῖς în *Luca*, XXII, 20 şi în I-*Cor.*, 11, 24.

ţierii la secta de la Qumran [25]. Candidaţii erau supuşi unei încercări de un an, în timpul căreia se sileau să vieţuiască conform regulilor sectei, pe care, dealtfel, o puteau părăsi în orice moment. Milik se întreabă dacă aceasta nu a fost cazul lui Iosif însuşi care şi-a petrecut un timp oarecare sub conducerea unui anahoret cu numele de Banus [26].

A doua etapă, noviciatul, avea o durată dublă, dar la finele primului an novicele era admis la anumite practici comunitare, ca, de exemplu, la abluţiuni. La capătul celui de-al doilea an, novicele devenea frate cu drepturi depline şi, între altele, el participa la „adăparea celor numeroşi" (mişqeh ha-Rabim) pe care Milik [27] şi alţi autori [28] îl consideră ospăţul sacru.

O dată intrat în comunitate, novicele renunţa la posesiunea privată a bunurilor [29]. Cel care făcea o declaraţie falsă în această privinţă era pasibil de excluderea de la practicile comune, pe durata de un an (1, QS, VI, 25 şi CD, 14, 20). Aceasta ne aduce aminte de episodul cu Anania şi Safira din *F.A.*, V, 1—2, unde minciuna a fost considerată demnă de moarte, conform doctrinei din profetul Ezechiel (XVIII, 4—13), pentru care, la sfîrşitul lumii orice transgresiune majoră va fi pedepsită cu moartea.

Admiterea candidatului la noviciat şi la mărturisire se făcea printr-o ceremonie adecvată. Textele nu ne permit să facem distincţie clară între riturile de purificare în raport cu iniţierea şi abluţiunile, ce se repetau în fiecare zi, după cum nu se poate face o comparaţie între abluţiunile eseniene şi botezul creştin sau iniţierile în misteriile elenistice. Marele număr de cisterne dezgropate la Qumran nu poate aduce

[25] 1, Q S, VI, 13—23. Cf. *Războiul iudaic*, II, VIII, 7, 137—139.

[26] Iosif Flavius, în a sa *Viaţă* (par. 11) ne spune că a făcut un noviciat în pustie.

[27] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 66.

[28] H. H. Rowley, *The Qumran Sect and Christian Origins*, în „From Moses to Qumran", London, 1964, p. 265.

[29] Tezaurul găsit în ruine, cînd s-au făcut săpăturile în 1956, era constituit din 550 de piese de argint, ce se eşalonează între a doua jumătate a sec. II î.e.n. şi începutul erei noastre. El poate fi un depozit, conţinînd probabil banii celor ce intraseră în comunitate, la începutul celei de-a doua ocupări a reşedinţei de la Qumran. Notăm aici că pe timpul domniei lui Irod cel Mare (37—4 î.e.n.), care a manifestat bunăvoinţă faţă de esenieni, ocupanţii Qumranului au revenit în Ierusalim şi alte localităţi. După moartea lui Irod, ei au revenit lîngă Marea Moartă.

o soluţie decisivă, căci nu trebuie să pierdem din vedere cantitatea de apă necesară la multe sute de persoane [30].

Trebuie subliniat că în interiorul comunităţii, fiecare preot şi fiecare laic ocupa un loc precis, distanţa între inferiori şi superiori fiind respectată cu stricteţe [31].

3. Esenianul şi viaţa de fiecare zi

Anumite prescripţii şi rituri de purificare reglementau minuţios viaţa esenianului. Cele două ocupaţii principale erau munca în vederea satisfacerii necesităţilor comunităţii şi reuniunea liturgică, ce cuprindea „a treia parte din noapte", adică toată seara (1 QS, VI, 7). Săpăturile făcute pe ruinele Qumranului au adus numeroase mărturii privind activităţile laborioase, meşteşugăreşti şi agricole ale esenienilor [32]. Muncile agricole aveau loc în oaza numită astăzi Ain Feshkha [33] la cîţiva kilometri de Qumran.

Ritualul reuniunilor liturgice cotidiene nu ne este cunoscut din nefericire decît vag, dintr-o scurtă indicaţie a *Statutului Comunităţii:* „Numeroşii (adică esenienii — n.n.-Ath.N.) vor veghea împreună a treia parte a fiecărei nopţi a anului, pentru a citi Cartea, a explica sensul ei şi a se ocupa cu rugăciunea în comun" (VI, 7—8) [34]. În sens qumranit, Cartea [35] cuprindea cea mai mare parte a scrierilor sacre, din canonul palestinian [36] ce avea să fie fixat puţin timp după aceea, iar explicaţia sensului trebuie să fie înţeleasă în funcţie de principiile hermeneutice, aplicate de *peşarim*, adică de comentariile de care a fost vorba mai înainte. În ce priveşte rugăciunile — căci aşa trebuie să traducem cuvîntul „binecuvîntări" din textele qumranite —

[30] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 67.

[31] Philon, *Quod omnis probus liber sit*, par. 81.

[32] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 67.

[33] Asupra muncilor agricole şi meşteşugăreşti la esenieni, a se vedea: Philon, *Quod omnis probus liber sit*, par. 76—78 şi Iosif Flavius, *Bellum Judaicum*, II, VIII, 5, 129, 132; *Antiquitates judaicae*, XVIII, I, 5, 19.

[34] Filon vorbeşte de reuniunile din sinagogile din Egipt, *în zilele de sabat*, în cursul cărora cărţile sacre erau citite şi explicate alegoric. *V. Quod omnis probus liber sit*, par. 81 sq. şi în *De vita contemplativa*, par. 30.

[35] La greci βίβλος, de unde a derivat cuvîntul *Biblie* de astăzi.

[36] Canonul palestinian este mai scurt decît cel alexandrin, căci nu cuprinde cărţile deuterocanonice.

fără îndoială că ele sînt cele atestate de cîteva manuscrise fragmentare din grota IV [37].

4. Lustrații rituale

Dorința de-a evita orice contact ce-ar putea întina chiar involuntar puritatea levitică sau rituală se pare că a fost unul dintre motivele, dacă nu chiar rațiunea fundamentală a qumraniților „de-a se separa de sălașul oamenilor păcătoși și de-a se retrage în pustietate" (1 QS, 8, 13).

Aceleași motive au dictat numeroasele prescripții ce interziceau externilor, novicilor și delincvenților să atingă „puritatea oamenilor sfinți" (1 QS, V, 13; VI, 16, 7, 3; 8, 17; CD, 9, 21). În afară de aceste opreliști, manuscrisele de la Marea Moartă conțin puțină legislație în materie. *Documentul de la Damasc* cuprinde numai cîteva reguli cu privire la termenii *curat* și *necurat* (CD, 11, 19; 12, 116—118). *Statutul Comunității* are puțin de spus în această privință, dar el arată clar că lustrațiile singure nu pot avea nici un efect în ce privește spălarea petelor unei vieți de păcat, dacă nu sînt însoțite de-o pocăință sinceră și de începerea unei vieți noi. „Omul nu va fi mîntuit prin expiațiile sale, nici purificat prin apele lustrale, nici sfințit de mări și fluvii, nici curățat de toate apele de spălare. El va fi necurat atîta timp cît va dura disprețul său față de Dumnezeu..." (1 QS, III, 4—6).

Într-un alt pasaj se spune că omul nu se spală de păcatele lui decît dacă se întoarce de la căile cele rele (1 QS, V, 13).

Din cele mai sus expuse, se vede că la Qumran erau practicate anumite lustrații, dar nu rezultă că erau însoțite de anumite rituri, care le-ar putea numi botezuri. Lustrația ori îmbăierea era un rit practicat de-o persoană asupra sa însăși; botezul este un rit, un serviciu religios, efectuat de către o persoană asupra altei persoane. Din citatele de mai sus se observă că lustrațiile ori abluțiunile qumranite nu erau prescrise la intrarea unui novice în comunitate, sau la avansarea sa de la un grad la altul, ci reprezentau un obicei al iudeilor ca, înainte de masă, sau după o muncă mai grea, să-și spele mîinile ori chiar tot trupul.

[37] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 68.

5. Ospețele

Reuniunile esenienilor nu difereau prea mult de cele care aveau loc la sinagogile din epoca romano-bizantină. Există totuși un element care le diferențiază, apropiindu-le mai mult de cele ale primilor creștini și anume ospățul sacru ce avea loc seara [38]. Esențial, el consta din consumarea pîinii și vinului, precedată de-o rugăciune (benedicțiune), pe care-o rostea un preot. Vinul utilizat la aceste reuniuni pune o problemă destul de interesantă. În locul termenului obișnuit de *yain*, vin, la care ne-am fi așteptat, în textele de la Qumran există cuvîntul *tiroș*, care propriu-zis înseamnă must. Și cum esenienii îl consumau în tot timpul anului nu poate fi vorba de mustul strugurilor storși în timpul culesului, ci de-un vin dulce, foarte puțin fermentat, pentru ca să se conserve.

Utilizarea vinului dulce este atestată și de textele rabinice, care precizează că opreliștile de nazireat nu sînt întrerupte prin „băutura dulce" [39]. Acesta este un detaliu important, căci la Eusebiu din Cezarea [40] aflăm că primul episcop al Ierusalimului era nazirean și nu bea vin fermentat. De aceea, pe bună dreptate, Milik [41] pune întrebarea dacă nu vinul dulce era cel consumat, de regulă, la reuniunile liturgice din Ierusalim. Un pasaj din *Faptele sfinților apostoli* (II, 13) ne sugerează un răspuns afirmativ. În ziua Cincizecimii, apostolii se văd acuzați că sînt „plini de must". Textul grecesc are cuvîntul γλυκός, „dulce", ce corespunde termenului rabinic *metiçah*. Oricum, la Cincizecime, sărbătoare ce cade în lu-

[38] Ospățul sacru al esenienilor este menționat de către Filon din Alexandria, în *Quod omnis probus liber sit*, par. 86 și în *Apologia pro Judaeis*, 11. De asemenea, este descris de Iosif Flavius, în *Bellum Judaicum*, III, VIII, 5, 129, 132 și în *Antiquitates Judaicae*, XVIII, I, 5, 19 (ei celebrează între dînșii sacrificii) și în § 22 (preoții sînt cei care „prepară" pîinea).

[39] Este concluzia de tras din expresia *per oppositum*, din textul talmudic *Ierușalaim, Nedarim*, VII, 1: „Celui care-a făcut jurămîntul de-a nu se atinge de *tiroș* îi sînt interzise toate băuturile dulci, dar îi este permis să bea vin" (cf. *Ieruș. Nedarim*, II, 1). A se vedea și articolul lui J. M. Grinz, în revista „Sinai", XXI, 1952, pp. 11—43 (cele două citate la p. 15). Cînd Iosif vorbește de „sobrietatea lor perpetuă" face probabil aluzie la abstinența de a bea vin fermentat (*Bellum Judaicum*, II, VIII, 5, 133).

[40] *Istoria bisericească*, II, XXIII, citează la rîndul ei pe Hegesip.

[41] *Op. cit.*, p. 69.

nile noastre mai și iunie sîntem cu mult înainte de culesul viilor, se vede bine că este vorba de-un must ușor fermentat, pentru ca să se poată conserva. Notăm răspunsul lui Petru, care nu pune accentul pe consumarea vinului, lucru cunoscut tuturor celor de față, ci pe ora din zi: „Ei nu sînt beți, cum spuneți voi, căci iată este abia a treia oră din zi" (II, 15) [42]; Milik deduce de aici că euharistia se celebra seara și la ea se utiliza vin dulce.

Ospețele rituale ale esenienilor se asemănau cu cele ale primilor convertiți, printr-o altă trăsătură. Unul din texte ne descrie ospățul eshatologic esenian, care nu diferă esențial de cele obișnuite [43]. De aici deducem că ospățul constituia pentru esenieni o gustare premergătoare ospățului de la sfîrșitul lumii. Existența unui raport între ospățul esenian și banchetele din religiile cu mistere, care înfloreau în epoca qumraniților, nu este exclus. În esență, totuși, ospețele rituale ale esenienilor nu făceau decît să prelungească ospețele ce însoțeau sacrificiul din Legea Veche, unde credincioșii care ofereau victima intrau în comuniune cu divinitatea (I-*Cor.*, 10, 18) [44].

6. Calendarul

La toți semiții, calendarul a jucat un rol deosebit, atît în viața socială cît și în cea religioasă. La evrei el are și astăzi o importanță de prim ordin. Dar secta qumranită pare să fi depășit pe toate celelalte secte ieșite din iudaism în ce privește calendarul.

Alături de *Tora*, atît în textele din *V. T.*, cît și în scrierile descoperite la Marea Moartă, se acorda o mare atenție respectării zilelor sfinte, adică a sărbătorilor. Știm ce înseamnă sabatul pentru iudei, chiar astăzi. Zilele sfinte, lunile noi, anii și soroacele fixate se află toate menționate și în literatura qumranită. Dintre toate sărbătorile mozaice, Ziua Ispășirii [45] ocupă un loc de căpetenie în istoria sectei (1 Q p. *Hab.*, 11, 7).

[42] După numărătoarea iudaică de atunci, ora 8—9 dimineața.

[43] În prima anexă a *Manualului de Disciplină* (1 Q, 28 a, II, 11—22), anexă numită și „Cele două coloane".

[44] J. T. Milik, *op. cit.*, p. 70.

[45] În ebraică, *Yom Kipur*.

Îndată după publicarea documentelor de la Marea Moartă, cercetătorii lor au observat că sectarienii de la Qumran aveau o considerație habotnică pentru calendar. *Statutul Comunității* (IX, 13) vorbește de obligația membrilor „de-a face voia lui Yahweh la timpul sorocit". Această prescripție nu reprezintă un îndemn la punctualitate și la atenție față de vreo întîrziere, ci autorul are în minte respectarea riguroasă a unui calendar, considerat de el ca reprezentînd voința revelată a lui Dumnezeu, și de aceea prescrie aceeași îndatorire și în alte texte. Membrii comunității nu trebuiau să facă ceva împotriva vreunei porunci divine după placul lor și nici să anticipeze sau să amîne vreo sărbătoare (1 Q SI, 13—15). Aceasta însemna că ei trebuiau să aplice calendarul *în mod corect*, sărbătorind fiecare praznic la ziua lui adevărată [46]. Un atare îndemn, de-a urma cronologia corectă a sărbătorilor este posibil numai atunci cînd există două calendare ce se confruntă. Și în adevăr, *Documentul de la Damasc* (*16, 3*) se referă la o carte a Diviziunilor timpului prin jubileele și săptămînile lor, carte cunoscută mai demult sub numele de *Cartea Jubileelor* [47], o lucrare binecunoscută sectarienilor, căci nu mai puțin de șase copii ale ei au fost găsite în grota *4* de la Qumran [48]. Originalul ebraic fiind pierdut, pînă la descoperirea de la Marea Moartă, cartea era cunoscută numai în limba etiopiană veche. Calendarul solar, pe care îl întîlnim în această *Carte a Jubileelor*, este cel pe care-l utilizau și qumraniții. Printre fragmentele de manuscrise dezgropate la Qumran s-a dat și peste unul care cuprinde o listă în care sînt prevăzute săptămînile de rînd, la serviciul Templului, ale preoților din Ierusalim. Acolo se armonizează calendarul solar qumranit cu cel lunar ierusalimitean [49].

Calendarul qumraniților ar fi cam acesta: anul era de 364 de zile și era divizat exact în 52 de săptămîni. Săptămînile sînt înglobate în 12 luni, la rîndul lor divizate în

[46] 1 QS, IX, 12, 18; CD, 6, 18.

[47] Numele acestei scrieri apocrife vine de la diviziunea pe care ea o face istoriei lumii. Scrierea este împărțită în cincizeci de jubilee a cîte patruzeci și nouă de ani. *Cartea Jubileelor* a mai fost numită și *Mica Geneză*, deoarece faptele istorisite în ea sînt cele amintite în cartea biblică a *Genezei*.

[48] J. T. Milik, în „Vetus Testamentum", Supplement IV, p. 24.

[49] *E. Vogt, în revista* „Biblica", 36, 1955, pp. 403—408 și nr. 39, 1958, pp, 72—77.

4 sezoane de cîte 3 luni, fiecare sezon conținînd 91 de zile. Primele două luni ale fiecărui sezon sînt de cîte 30 zile, iar cea de-a treia lună are 31 zile. Alternativ, deci, la finele fiecărui sezon, de trei luni a cîte 30 de zile, era adăugată o zi intercalară. Nu știm dacă această zi intercalară era numărată la luna precedentă ori nu. În acest sistem de computare, anul avea 52 săptămîni, exacte, ceea ce făcea ca datele lunare să cadă mereu în aceeași zi a săptămînii. Astfel Anul Nou și prima zi a fiecărui sezon (trimestru) cădea totdeauna într-o zi de miercuri [50] și nu în oricare zi a săptămînii, cum se întîmplă astăzi, în calendarul iulian. Datele sărbătorilor erau și ele riguros fixate, fiecare dată lunară căzînd regulat în aceeași zi a săptămînii.

Iată schema calendarului de la Qumran:

	Ziua săptămînii	Luna I, IV, VII, X	Luna II, V, VIII, XI	Luna III, VI, IX, XII
IV	(miercuri)	1 8 15 22 29	6 13 20 27	4 11 18 25
V	(joi)	2 9 16 23 30	7 14 21 28	5 12 19 26
VI	(vineri)	3 10 17 24	1 8 15 22 29	6 13 20 27
VII	sabat	4 11 18 25	2 9 16 23 30	7 14 21 28
I	(duminică)	5 12 19 26	3 10 17 24	1 8 15 22 29
II	(luni)	6 13 20 27	4 11 18 25	2 9 16 23 30
III	(marți)	7 14 21 28	5 12 19 26	3 10 17 24

Acesta pare să fie cel mai vechi calendar solar din antichitate la care au aderat habotnic membrii tradiționaliști ai sectei de la Qumran și care este în contradicție cu calendarul lunar, adoptat de mozaismul oficial într-un timp mai recent. Drept rezultat al acceptării acestui calendar solar, ce diferea de cel lunar de la Templul din Ierusalim, sărbătorile și posturile qumranite erau celebrate în zile diferite față de cele ale iudaismului oficial. Desigur, aceasta va fi fost una din cauzele de ostilitate dintre Templul din Ieru-

[50] După *Geneză* (I, 14—19), soarele a fost creat în ziua a patra a săptămînii. Numărînd 4 zile, începînd cu duminică, cum fac iudeii, ajungem la ziua de miercuri. Qumraniții începeau anul cu miercurea noastră, deoarece, după socotința lor, atunci a început soarele să lumineze, dînd naștere la zile și nopți.

salim și secta de la Qumran. Un exemplu al acestei diferențe îl întîlnim în Comentariul de la *Habacuc* (11, 4—8). Acolo ni se spune cum Preotul cel Rău a venit să persecute pe Dascălul Dreptății, în ziua în care comunitatea de la Qumran serba Ziua Ispășirii, care, după Legeà lui Moise, era o zi de odihnă (*Levitic*, XVI, 29). Marele Preot din Ierusalim pentru nimic în lume nu ar fi putut părăsi Templul într-o zi cînd el trebuia să conducă ceremonia celei mai mari sărbători mozaice și să plece la un drum de 60—70 km. Lucrul acesta ne dovedește că secta de la Qumran prăznuia sărbătorile mozaice în alte zile decît Templul din Ierusalim.

Calendarul în uz la *qumraniți* s-ar fi depărtat gradual tot mai mult de sezoanele anuale naturale (primăvară, vară etc.), deoarece adevăratul an solar este cu o zi și aproape un sfert mai lung decît anul de 364 zile de la Qumran. Cum vor fi intercalat ei această zi și un sfert, pentru ca să rămînă în concordanță cu mersul soarelui, este greu de spus. Datele prezente nu ne permit nici un fel de presupunere. Totuși, o intercalare trebuia să fi avut loc, fie prin introducerea unei săptămîni întregi, după un număr de ani, fie altfel pentru ca să poată fi menținut tradiționalul început de an, întotdeauna, în ziua a patra a săptămînii (miercuri) și în anotimpul respectiv.

Calendarul solar de la Qumran era net superior celui lunar, în uz la mai toate popoarele din Orientul Apropiat în secolele premergătoare erei noastre, fapt dovedit prin aceea că proiectul de calendar propus de ONU pentru a fi adoptat de toată lumea secolului nostru este cel cu 364 zile anual [51].

Ciclul festival al esenienilor, în principiu, se compunea din șapte sărbători. El începea cu Paștele, în seara lui 14 al primei luni [52], urmat de cele șapte zile ale sărbătorii Azimilor. Dăruirea snopului [53], ce trebuia adus la altar „a doua

[51] Cu o zi albă, adică neînregistrată, nenumărată, în anii obișnuiți și cu două zile albe, în anii bisecți.

[52] Luna prima era Nisan; cu ea începea și primăvara.

[53] Se-aducea la altar un snop de orz, din care cauză festivitatea mai avea și numele de sărbătoarea Orzului.

zi" de sabat (*Levitic*, XXIII, 15), era fixată la 26 a primei luni, deci duminică, după sabatul ce urma octavei pascale [54].

Cincizeci de zile mai tîrziu, la 15 din luna a treia, cădea sărbătoarea Săptămînilor [55] care, ca sărbătoare a Reînnoirii Legămîntului, era cea mai importantă pentru esenieni [56].

Ciclul sărbătorilor de toamnă începea cu Anul Nou (ziua I, luna a şaptea a anului) care, detaliu interesant, nu se numea Roş ha-Şanah, ci Yom ha-Zikron = „ziua Comemorării" [57].

Cea de-a zecea zi a aceleiaşi luni, deci o vineri, era Ziua Ispăşirii, iar miercuri 15, luna a şaptea, era sărbătoarea Tabernacolelor sau a Corturilor. În afară de aceste sărbători tradiţionale pe care le aveau toţi iudeii, existau şi alte zile de odihnă la esenieni. Astfel, cele patru zile intercalate, care inaugurau sezoanele sau anotimpurile, sînt numite „Zilele Comemorării" [58]. Ele poartă nume speciale, judecînd după 1 QS, X, 7: „Sărbătoarea Secerişului, sărbătoarea Verii, sărbătoarea Semînţei, sărbătoarea Ierbii de primăvară", ce corespundeau respectiv cu 1/I, 1/IV, 1/VII şi 1/X. Într-un fragment din grota 4 Qumran, se face menţiune de sărbătoarea Undelemnului, ce se celebra la 22 ale lunii a şasea. Între altele, erau practicate comemorări ale evenimentelor istorice, asemănătoare celor amintite în cartea I - *Macabei* şi în tratatul talmudic *Taanit* [59].

Cu privire la acest calendar se pun două probleme întîlnite atît la autorii cărţilor apocrife *Jubilee* şi *Enoh*, cît şi la eremiţii de la Qumran şi anume: cea cu privire la originile sale şi apoi cea a sincronismului cu calculul astronomic.

[54] După cît se ştie, pentru farisei „a doua zi după sabat" era a doua zi după Paşte (16 Nisan), ce era asimilată unui sabat, chiar dacă nu cădea sîmbăta, deoarece în ea nu se lucra. Din contra, bethusienii, identificaţi prin tradiţie cu saduceii şi samaritenii, înţelegeau „a doua zi după sabat" în sensul propriu-zis, adică în sîmbăta ce venea la rînd după 16 Nisan, ziua Paştelui. Profesorul israelian, I. M. Grinz a propus ca bethusienii să fie identificaţi cu esenienii, deoarece Bet-Isi-im nu ar fi altceva decît „şcoala esenienilor". În revista „Sinai", XVI, 1952, p. 11.

[55] *Jubilee*, 15, 1; 44, 1–5.

[56] La Qumran, înaintea sărbătorii Săptămînilor, se celebra cel de-al doilea Paşte (joi, în seara zilei de 14 luna a doua a anului), lucru care în *Biblie* nu era prevăzut decît în cazuri speciale (*Numerii*, IX, 9–12).

[57] 1 QS, X, 6 face menţiune de „începuturile anului".

[58] *Jubilee*, 6, 23.

[59] J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 73.

După cum am amintit, textele de la Marea Moartă nu ne procură nici o informaţie care să ne permită să rezolvăm cea de-a doua problemă: intercalarea unei zile şi un sfert, adică diferenţa aproximativă între anul de 364 zile şi anul tropic de 365, 2422 zile [60].

Cît despre origine, cercetătoarea franceză Annie Jaubert [61] a demonstrat temeinic că acest calendar este cel al profetului Ezechiel şi după el, al redactorilor *Pentateuhului* şi al Cronistului [62]. Deci, el datează cel puţin din epoca exilului (sec. V î.e.n.). Milik se întreabă [63] dacă acest calendar nu ar putea urca ceva mai sus. Într-adevăr, cu toată probabilitatea, acest calendar religios al lui Israel este o copie a calendarului religios din Egipt, unde anul se compunea din douăsprezece luni de cîte treizeci de zile, plus cinci zile epagomene [64]. Nimic nu ne împiedică să presupunem posibilitatea împrumutării calendarului solar de la egipteni prin intermediul fenicienilor, la începutul monarhiei israelite. Oricare ar fi fost schimbările introduse în acest calendar după exil (diviziunea în patru anotimpuri, după influenţa grecească, precum şi cele patru zile epagomene), el a rămas în uz la Templu pînă în epoca elenistică. Dar în viaţa civilă, după epoca persană, a început să fie utilizat calendarul luni-solar, de origine babiloniană [65]. Se poate presupune că la o anumită

[60] După calculul scribilor de la Qumran, sincronismul între calendarul lor şi cel tropic se stabilea în trei ani ($364 \times 3 = 354 \times 3 + 30$). Dar trebuiau şase ani, pentru ca rîndul succesiv al celor 24 de familii sacerdotale să revină la punctul de plecare: $52 \times 6 = 312 : 24 = 13$. Deci în şase ani celor 24 clase sacerdotale le revenea rîndul de 13 ori. Dat fiind ciclul trienal şi sexaenal, trebuia stabilit un ciclu de 24 de ani: patru cicluri sexaenale cu cîte o lună intercalară de 29 zile (exact 29, 76), la finele celui de-al patrulea. În modul acesta, se conservă corespondenţa anilor de 364 zile şi a fazelor lunare. Dar o astfel de lună epagomenă cerea un serviciu la Templu, de patru familii sacerdotale, la fiecare 24 de ani; deci, pentru a face să participe cele 24 de familii era necesar un ciclu de 144 ani ($24 \times \times 6$).

[61] *La date de la Cène*, Paris, 1957.

[62] Unii specialişti afirmă că textul actual al *Pentateuhului* şi al cărţilor *Cronici* a suferit mai multe redactări, pînă la forma actuală. Cronist numesc ei pe ultimul redactor al cărţilor *Cronici*.

[63] J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 73.

[64] Termen grecesc pentru zilele intercalare, ce se introduceau în calendar, spre a-l menţine în acord cu anul solar sau tropic.

[65] Ebreii au stat în robia babiloniană pînă ce au fost eliberaţi de perşi. Întorşi în Palestina, din robia babiloniană, iudeii au adus cu ei şi calendarul lunar, adoptat de la caldeeni.

dată s-a încercat introducerea acestui calendar de origine babiloniană și în serviciul liturgic al Templului. Preoții favorabili elenismului [66] vor fi fost pentru, în timp ce adversarii acestui curent vor fi fost împotriva introducerii unui calendar păgîn, ca cel babilonian. La aceste dispute și chiar lupte se pare că face aluzie autorul cărții *Daniel*, cînd îl acuză pe Antioh IV Epifanes că a voit să „schimbe sărbătorile și Legea" (*Daniel*, VII, 25). *Cartea Jubileelor*, prin atitudinea sa contrară acestui calendar de origină babiloniană, ca și prin apologia insistentă a calendarului tradițional [67], pare să fi fost compusă cu ocazia unui act de mare însemnătate, ca, de exemplu, suprimarea calendarului tradițional la serviciile liturgice. Milik [68] se întreabă dacă această schimbare n-a fost făcută de Ionatan, Mare Preot și prinț hașmonean, grijuliu de-a se integra pe deplin în viața politică și culturală a lumii elenistice. El va fi luat această măsură drastică. Tot Milik se întreabă dacă nu va fi fost aceasta unul din motivele principale ale exodului esenian, adică plecarea din Ierusalim a preoților care țineau la vechiul calendar solar.

7. Principalele puncte doctrinare ale qumraniților

Oamenii de la Qumran erau, așa cum s-a văzut, iudei. În general, credințele lor nu difereau de cele ale celorlalți iudei și se bazau în special pe *Tora* care consta din cele cinci cărți ale lui Moise, dar ce-i caracterizează pe qumraniți era hotărîrea lor de-a îndeplini cu cea mai mare fidelitate prescripțiile Legii. Substanțial, deci, doctrina lor despre Dumnezeu nu diferea de cea a *Vechiului Testament*, pe care ei n-au făcut altceva decît s-o dezvolte. Esenienii au meditat mult asupra ideii conducătoare a cărților Scripturii și au găsit că, din cauza defectelor „poporului ales", planul de mîntuire al lui Yahweh va fi realizat de către fracțiuni din ce în ce mai restrînse ale acestui popor, și că, în cele din urmă, ultimul grup va fi „restul lui Israel" prin excelență (CD, 1—8 și 19—20). Mînați de convingerea că sfîrșitul este aproape și că ei reprezintă acest „rest" ales de Dumnezeu,

[66] Cf. J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 74. Seleucizii erau eleni în ce privește conducerea politică, dar masa cea mare a poporului era semită.

[67] Insistență vizibilă și în scrierile de la Qumran.

[68] J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 74.

adepţii Dascălului Dreptăţii s-au reunit pentru a vieţui în comun, sub o disciplină aşa de severă.

8. Adevăratul Israel şi Legămîntul cel nou

Raporturile qumraniţilor cu divinitatea erau bazate pe Legămîntul cel Nou, anunţat de Ieremia (XXXI, 31—34; *Ez.*, XXXVI, 22—28). În special, *Documentul de la Damasc* se află sub semnul acestei expresii a profetului Ieremia: *ha-Berit hadaşah*[69] (CD, 8, 21—29, 33; 20, 12; poate şi 1 Q p. *Hab.*, II, 3).

Acest Legămînt reînnoit a fost însoţit de revelaţia specială făcută Dascălului Dreptăţii. Numai el a primit o înţelegere a promisiunilor divine, care o depăşeşte chiar pe cea a autorilor *Vechiului Testament*. Iată cum se exprimă un text qumranian: „Dumnezeu a spus lui Habacuc să scrie tot ce-are să se întîmple ultimei generaţii, dar timpul împlinirii nu i l-a făcut cunoscut... Înţelesul se referă la Dascălul Dreptăţii, căruia Dumnezeu i-a făcut cunoscute toate misterele cuvintelor (pronunţate prin) profeţi, servitorii Lui" (1 Q p *Hab.*, VII, 1, 4—5; cf. şi II, 5—10). Deci, această gnoză este de ordin apocaliptic, iar aşteptarea eshatologică însemna toată viaţa membrilor Noului Legămînt. În timpul acestei perioade are să se întîmple finele timpurilor, căci legile în vigoare n-au decît o valoare provizorie (1 QS, IX, 10; CD, 14, 18). Desigur, ele vor fi înlocuite printr-o Nouă Lege de-o valoare eternă [69a].

O diferenţă există totuşi între *Vechiul Testament* şi învăţătura qumranienilor. Pentru a face parte din Legămînt nu mai era suficient să aparţii „poporului ales", ci trebuia pe deasupra şi libera decizie a candidatului [70], dar, la drept vorbind, această liberă hotărîre comportă şi ea cîteva limite. În afară de refuzul pe care putea să-l opună ierarhia şi de excluderile pe care ea le putea pronunţa, anumite defecte de ordin fizic sau moral constituiau şi ele obstacole elimi-

[69] Legămîntul cel Nou.

[69a] I. T. Milik, *Dix ans...*, p. 74.

[70] Pentru expresia „voluntarii Legii" (1 QS, V, 1) să se facă comparaţie cu I-*Mac.* 2, 42 („tot cel care voia Legea"), unde se vorbeşte de asidei. De asemenea, Filon arată că recrutarea de noi membri implică libera decizie a candidatului *(Apologia pro Judaeis*, 2).

natorii. O copie inedită a *Documentului de la Damasc* [71], ale cărei resturi au fost găsite în grota *4* [72], ne permite să completăm lacunele pasajului corespunzător din manuscrisul din Cairo [73]: „proștii, nebunii, reduși mintal și dementii [74], orbii [75], șchiopii, schilozii [76], surzii, minorii, nici unul dintre ei nu vor intra în sînul comunității, căci îngerii sfinți (se află în mijlocul ei)" [77].

O listă similară se află inclusă în prima anexă a *Statutului Comunității*, dar acolo nu este vorba de comunitatea terestră, ci de „congregația" viitoare (1Q 28 A, II, 3—9). Gîndul ne duce numaidecît la parabola cu cei invitați la nuntă, așa cum este istorisită de Luca: „săracii, schilozii, orbii și șchiopii" sînt chemați să înlocuiască pe primii „invitați" să ia parte la „ospățul din împărăția lui Dumnezeu" (XIV, 12—21), iar Milik se întreabă dacă aici nu este o aluzie polemică la adresa esenienilor [78].

În orice caz, acest exclusivism a contribuit să dea sectei un caracter închis și esoteric. Iosif Flavius ne precizează că cel care era candidat la intrarea în congregație trebuia să jure că n-are să divulge secretele sectei, chiar dacă ar fi torturat pînă la moarte [79]. În această privință, o confirmare curioasă ne este dată de existența a două alfabete criptice, atestate de fragmentele din grota 4 [80].

În *Vechiul Testament* se afirmă că Dumnezeu s-a servit de mediatori pentru a încheia sau reînnoi Legămîntul. Tot așa, Noul Legămînt al esenienilor își are mediatorul său în persoana Dascălului Dreptății. Cel puțin el este cel care a precizat modul de realizare al noului pact. După cum am spus mai sus, în esență, era vorba de-a se reface experiența părinților care locuiseră în deșertul Sinai timp de

[71] J. T. Milik, *Dix ans...*, p, 76.

[72] Sigla provizorie 4 QDb.

[73] Cap. 15, 15—17. Cum am mai amintit, manuscrisul din Cairo fusese descoperit de S. Schechter, într-o sinagogă din Cairo, la sfîrșitul secolului trecut.

[74] Cuvîntul din original este *mšwgh.*

[75] Cuvînt cu cuvînt: cei care fiind debili de ochi nu pot vedea.

[76] Cuvîntul din original este *hgr.*

[77] J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 76.

[78] *Ibidem.*

[79] Iosif Flavius, *Bellum Judaicum*, II, VIII, 141; cf. 1 QS, IX, 17, 22; X, 24 și CD 15, 10.

[80] J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 76.

patruzeci de ani, dar ei, esenienii, învingînd încercările și necazurile la care au fost supuși strămoșii în pustiu.

În practica cotidiană, acest program general al Legămîntului se traducea prin respectarea scrupuloasă a regulilor sociale și religioase, care nu lăsau nimic la voia întîmplării. Intrarea în sectă căpăta o importanță specială; ea avea loc în ziua sărbătoririi „Reînnoirii Legămîntului", descrisă de *Statutul Comunității* (1 QS, I, 7—11, 19) și cuprindea rugăciuni de laudă și mulțumiri lui Dumnezeu, o scurtă formulă de mărturisire publică și mai ales o binecuvîntare la adresa „oamenilor partidei lui Dumnezeu" și un dublu blestem la adresa „oamenilor partidei lui Belial", ceea ce ne reamintește faimoasa ceremonie de pe munții Garizim și Ebal, prescrisă de Moise (*Deut.*, XXVII, 11—26). Un pasaj din *Cartea Jubileelor* (6, 17) lasă să se înțeleagă că această reînnoire a Legămîntului coincidea cu Cincizecimea [81], supoziție confirmată de un fragment inedit al *Documentului de la Damasc* (4QDb), ce situează ceremonia în luna a treia a anului, care este cea a Cincizecimii. Fără îndoială, aceasta era ocazia pentru qumranițiii disperați de-a se găsi la casa-mamă din Qumran și astfel sîntem tentați [82] de-a pune în raport cu această sărbătoare qumranită oasele de animale (berbeci, capre, vaci) descoperite în săpături, precum și o serie de fragmente ceramice.

9. Cele două spirite

Viața după Noul Legămînt inaugurat de qumranieni îmbrăca un dublu aspect: lupta pentru grăbirea venirii timpurilor eshatologice și trăirea anticipată a vieții fericite, pe care-o vor instaura acele timpuri. După concepția qumranită moral-dualistă, forțele binelui și ale răului își dispută întîietatea și se înfruntă chiar în interiorul fiecărui om. De-o parte Belial, numit și Îngerul întunericului, cu ceata spiritelor nedreptății sau ale întunericului, iar pe de altă parte, Prințul luminii cu spiritele adevărului sau ale luminii [83]. Acest dua-

[81] J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 77.

[82] *Ibidem.*

[83] 1 QS, III, 13 — IV, 1. Să se facă comparație cu expresia „duhul adevărului și duhul rătăcirii" din I-*Ioan*, IV, 6. Găsim expresia „spirit de lumină" în CD, 5, 18, în opoziția cu Belial; cf. și expresia „înger de lumină" din II-*Cor.*, 11, 14 (opus lui Satan, deși se preface în înger al luminii).

lism cosmic se prezintă în termeni etici, în catalogul virtuților și viciilor [84].

Se știe că doctrina celor două spirite constituia una din temele de predilecție ale mediului iudeo-creștin [85]. Capitolul din *Didahii*, numit „al celor două căi", face impresia unei traduceri din *Statutul Comunității* (III, 13—IV, 1) și este reluată aproape integral de *Epistola lui Barnaba* [86].

Deși dualistă, concepția pe care esenienii și-o făceau despre lume și despre sufletul uman nu iese din cadrul monoteismului biblic, pentru că Dumnezeu va asigura victoria finală a Binelui asupra Răului. Chiar dacă am avea aici o influență iraniană, totuși ortodoxia mozaică rămîne salvată [87].

Observații similare se impun pentru doctrina transcendenței divine. Qumraniții aveau o conștiință foarte vie, iar un determinism destul de evident colora viziunea lor despre lumea fizică și spirituală. Sub influența concepțiilor astrologice ale epocii, ei socoteau că viața și activitatea omenească erau strict reglate de mișcarea corpurilor cerești. În plus, pe plan etic, omul este lăsat în voia jocului de forțe antagoniste ale Binelui și Răului, care și-l dispută. O scriere descoperită în grota 4 ne dă un exemplu curios despre acest dublu determinism fizic și psihic [88], descriindu-ne morfologia indivizilor născuți sub un anumit semn al Zodiacului și proporția matematică a participării lor la lumea spiritelor luminii și la cea a spiritelor întunericului. Textul ebraic este scris de la stînga la dreapta, ca în grecește [89]. Acest procedeu criptic arată importanța acordată acestei doctrine, al cărei ecou se face Iosif Flavius [90].

[84] 1 QS, IV, 2—14. În ce privește practicarea virtuții de către esenieni, cf. Philon din Alexandria, *Quod omnis probus liber sit*, par. 84 și Iosif Flavius, *Bellum Judaicum*, II, VIII, 7, 139—142. O listă a virtuților se găsește și la Paul *(Galateni*, V, 19—23; *Efes.*, IV, 25—32, I-*Cor.*, 6, 9; *Colos.*, III, 5—9),

[85] J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 78.

[86] *Didahiile celor doisprezece Apostoli*, I, 1; *Epistola lui Barnaba*, XVIII—XX. *Apud* J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 78.

[87] J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 78.

[88] *Ibidem.*

[89] „Revue Biblique", LXIII (1956), p. 63.

[90] *Antiquitates Judaicae*, XIII, V, 172 și XVIII, I, 18.

10. Moralitatea qumranită

Ca orice sectă ce se desprinde dintr-o religie, spiritualitatea qumranită se distinge net față de cea a grupurilor mai vechi. Semnalăm în primul rînd delicatețea morală pe care ne-o atestă anumite pasaje din scrierile descoperite la Marea Moartă și putem cita, în acest sens, capitolul din *Statutul Comunității* (1 QS X, 16—25), care tratează despre mărturisirea păcatelor.

Caritatea este cea care întărește raporturile mutuale. Iată ce scrie, în această privință, *Documentul de la Damasc:* „Solicitudinea colectivității să se îndrepte către săraci și nenorociți, bătrîni, infirmi, sinistrați, către cei care sînt în robia străinătății, către fecioarele care nu au pe nimeni în ajutor, către copiii părăsiți și către orice semen a cărui casă se află în pericol, într-un fel sau altul, cărora să le dăruiască o parte din cîștigurile ei" [91].

„Trebuie admirat la ei, spunea Iosif Flavius [92], practicarea justiției, cum nu se află la greci și la nici unul dintre popoarele barbare... ei nu acceptă sclavia... ei pun bunurile lor în comun". „Ei sînt obligați să sară în ajutorul celor neputincioși de cîte ori li se cere și să le dea de mîncare celor sărmani" [93]. „În zadar se va căuta printre ei, să se găsească vreunul care să facă sulițe, săgeți, săbii, platoșe ori scuturi, într-un singur cuvînt arme ori unelte de război..." [94]

11. Războiul eshatologic

După spusele autorilor amintiți mai sus și conform scrierilor descoperite la Marea Moartă, esenienii erau total pacifiști. Unicul lor scop era să grăbească instaurarea unei împărății mesianice, adică a stării de fericire, care, după cum preziseseră profeții, urma să aibă loc la sfîrșitul lumii.

Ei priveau acest moment mai ales sub aspectul lui moral și uman și nu se lăsau fascinați de aspectul cosmic al luptei

[91] CD, 14, 14—17. Asupra practicii individuale a carității la esenieni, cf. Iosif Flavius, *Bellum Judaicum*, II, VIII, 134. Bolnavii și bătrînii erau ajutați din fondurile comunității. Cf. și Filon din Alexandria, *Quod omnis probus liber sit*, par. 87; *Apologia pro Judaeis*, 13.

[92] *Antiquitates Judaicae*, XVIII, I, 5 (20).

[93] Iosif Flavius, *Bellum Judaicum*, II, VIII, 6 (134).

[94] Philon din Alexandria, *Quod omnis probus liber sit*, par. 78.

dintre spiritele bune şi spiritele rele, cum este cazul în Cartea *Enoh* [95]. Îşi formaseră o opinie în ceea ce priveşte conflagraţia finală a Universului [96]. Dar ei nu separau omul de momentul naşterii unei lumi noi, pe care, pentru a o descrie se serveau de termeni şi de imagini inspirate de naşterea unui copil sau de simbolul unei corăbii bătute de uragan (1 QH, III, 1—8).

Fiii luminii par să formeze două grupuri [97]. Primul ar consta din „fiii lui Levi, Iuda şi Beniamin", numiţi deopotrivă „exilaţii deşertului" (deşertul Qumran-ului şi al Iudeei, în general). Grupul al doilea ar fi format din „fiii luminii, exilaţi în deşertul popoarelor" (în taberele Damascului şi în diaspora, în general), care, pentru a participa la războiul apocaliptic (cel de la finele lumii) se vor întoarce în „deşertul Ierusalimului" (1 QM, 1, 2 sq.). De observat că această ultimă denumire a deşertului Iudeii ne este cunoscută, de asemenea, din scrierile monastice ale perioadei bizantine [98].

Un manual, *Regula războiului* [99], dădea qumraniţilor instrucţiunile care să le asigure triumful în războiul eshatologic. În acest manual, se precizează că sosirea erei eshatologice va avea loc la finele unei perioade de patruzeci de ani, care se subdivide în şase ani de pregătiri şi douăzeci şi nouă de ani ocupaţi în campanii succesive împotriva diferitelor popoare, campanii întrerupte numai de cinci ani sabatici [100], consacraţi repaosului legal (1 QM, II, 9 sq.).

Doi conducători sînt în fruntea partidei celor buni (qumraniţilor): Marele Preot [101] şi Prinţul Comunităţii [102]. Deşi ei poartă titluri mesianice, este greu să ne dăm seama dacă este vorba de doi Mesia sau, pur şi simplu, de precursorii lor [103].

[95] Cartea *Enoh* este o scriere apocaliptică şi cuprinde un ansamblu de exhortaţii, parabole şi profeţii atribuite patriarhului Enoh, din care tradiţia iudaică a făcut o figură legendară.

[96] 1 QH, III, 28—36.

[97] J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 81.

[98] *Ibidem*, p. 82.

[99] I s-a dat sigla 1 QM. *Milhama* înseamnă război.

[100] Din şapte în şapte ani, pămîntul era lăsat nelucrat, ca să profite şi el de odihnă, aşa cum oamenii au repaosul lor, după şase zile de muncă. Acest tot al şaptelea an de repaos era numit an sabatic.

[101] Ha-Kohen ha-Roş.

[102] Nesiah-edah.

[103] J.T. Milik, *Dix ans . . .*, p. 82.

Această carte, adică *Regula războiului* [104], pare să fi fost compusă în prima jumătate a secolului I al erei noastre, perioadă ce-a văzut cum se ridica tensiunea dintre poporul iudeu şi puterea romană, tensiune ce trebuia să ducă la explozia primei revolte. Grota 1 de la Qumran a furnizat un manuscris destul de complet, iar grota 4 a procurat resturile altor patru copii ale *Regulei războiului*. Cu toată probabilitatea [105], scrierea aceasta era răspîndită în numeroase exemplare, printre qumraniţi şi printre esenienii din afara Qumranului.

S-ar putea ca şefii rezistenţei iudaice [106] să fi considerat *Regula războiului* ca pe-o excelentă lucrare de propagandă conform căreia era eshatologică a sosit şi astfel, la primul semnal al revoltei, anumiţi esenieni să fi abandonat Qumranul după ce mai înainte vor fi ascuns manuscrisele lor în grotele din jur, alăturîndu-se celor care luptau contra romanilor consideraţi fii ai lui Belial prin excelenţă. Partidul esenian în totalitatea lui, însă, a stat departe de conflict, căci nu adera la politica de violenţă a zeloţilor [107]. Acest război „sfînt" avea să eşueze lamentabil, iar printre esenieni deziluzia a fost aşa de mare încît ei n-au mai ajuns să formeze un partid ca mai înainte, ci, trecuţi dincolo de Iordan, au încetat pînă în secolul al VIII-lea e.n., cînd, probabil, au apărut iarăşi, dînd naştere sectei karaite [108].

12. Cei doi Mesia

Atît după *Vechiul Testament*, cît şi după manuscrisele de la Marea Moartă, instaurarea erei eshatologice va fi opera lui Dumnezeu. Asupra acestui punct esenienii erau în acord

[104] Unii specialişti o denumesc *Manualul războiului*.

[105] J.T. Milik, *Dix ans* . . . , p. 82.

[106] Este vorba în primul rînd de partida zeloţilor.

[107] Dr. C. Daniel, în mai multe articole publicate în ţară şi în străinătate, a dovedit acest lucru. Cf. lista publicaţiilor lui C. Daniel în Bibliografia volumului.

[108] Majoritatea cercetătorilor manuscriselor de la Marea Moartă consideră că esenienii au dispărut după eşecul revoltei dintre 66—71 e.n. Pe baza unor texte din Epifane, *Panarion*, 19, 1; 29, 1 şi Nil Ascetul, în *Filocalia*, trad. de D. Stăniloaie, vol. I, Sibiu, 1946, p. 153, autorul acestor rînduri crede că esenienii nu s-au pierdut, ci au vieţuit ermetic, dincolo de Iordan, fiind cunoscuţi autorilor creştini. Cf. „Revue de Qumrân", tome 6, nr. 24, p. 517—531.

cu toate celelalte grupări religioase iudaice. În ce privește agenții de execuție ai acestei ere, doctrina qumranită ieșea din comun. În *Statutul Comunității* se afirmă că prescripțiile sale sînt valabile „pînă la venirea Profetului, apoi a lui Mesia lui Aaron și a lui Mesia lui Israel" (1 QS, IX, 11). *Documentul de la Damasc* se face ecoul *Statutului*, atunci cînd precizează că reglementările sale vor valora „pînă la venirea lui Mesia lui Aaron și a celui lui Israel" (CD, 14, 19; 20, 1 etc.).

Textul din *Statutul Comunității* își află o ilustrare remarcabilă în așa-numitele *Testimonia* [109] transcrise pe o fișie de piele, conservată aproape integral, ce provine din grota 4 [110]. După trei citate biblice urmează un extras din *Imnurile* (apocrife) ale lui Iosua. Autorul reia mai întîi pasajul din *Deut.*, XVIII, 18 sq.: „Voi ridica din mijlocul vostru un profet...", combinîndu-l cu V, 27 sq. Apoi citează oracolul lui Balaam asupra stelei lui Iacob (*Num.*, XXIV, 15—17). Urmează apoi binecuvîntarea acordată de Iacob lui Levi (*Deut.*, XXXIII, 8—11) [111].

În *Pentateuh*, cartea de temelie a qumraniților, își găseau esenienii justificarea scripturistică a concepției lor, în cele trei persoane mesianice. Revenind la aceste trei personaje eshatologice, vedem că Profetul, precursor al celor doi Mesia, nu pare să mai fie menționat în altă parte a textelor de la Qumran, așa că nu se poate spune nimic despre funcțiunile sau despre personalitatea lui [112]. Rolul lui Mesia, lui Aaron și cel al lui Mesia lui Israel ne sînt ceva mai clare. Că este vorba de două persoane distincte și nu de una singură, care și-ar asuma o dublă funcțiune, este astăzi un lucru stabilit.

Mesia lui Aaron este Marele Preot, care va revela adevăratul sens al cuvîntului divin și care, probabil, va promulga noua Lege, ce va fi eternă. Într-adevăr, comentariul autorizat al Scripturii constituie o prerogativă sacerdotală și de

[109] Colecție de citate din cărțile *Vechiului Testament*, urmărind a stabili o anumită idee, de exemplu venirea lui Mesia.

[110] J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 83.

[111] Anumite serii de citate ale autorilor *Noului Testament* dau de gîndit, dacă acești autori n-aveau la dispoziție colecții de *Testimonia*, de acest gen. Textul acestui florilegiu, descoperit în grota 4, a fost publicat de J. M. Allegro, în „J.B.L.", 1956, p. 147.

[112] J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 83.

aceea Mesia Preotul poartă titlul de scrutator al Legii [113], în anumite texte din grota 4 unde este asociat cu Vlăstarul din David [114]. Ca fondator prezumtiv al grupului de la Qumran, el este numit şi „Dascăl al Dreptăţii" [115]. Această ultimă denumire ar putea fi redată şi prin „Învăţătorul Legitim", adică cel care are dreptul de a învăţa, în opoziţie cu pseudo-Mesia şi pseudo-profeţii [116].

Mesia lui Israel corespunde cu Mesia lui Iuda, tradiţional, de regulă ieşit din familia regală a lui David, căci lui i se spune „Vlăstarul din David" [117] în cîteva texte din grota 4 [118], al cărui rol însă este strict politic. Astfel, în epoca eshatologică va fi restaurată situaţia din perioada preexilică, cînd prosperitatea regatului se datora, credeau qumraniţii, conducerii unite a celor doi şefi, unul religios, Marele Preot, altul laic, regele. Contrar realităţii istorice, qumraniţii dădeau primul loc Marelui Preot şi nu regelui, proiectînd astfel în trecut şi viitor organizaţia teocratică a Iudeii, din epocile persană şi elenistică, cînd Marele Preot conducea şi afacerile administrative ale statului iudaic. Această trăsătură confirmă şi ea originea sacerdotală a mişcării de la Marea Moartă [119].

După cum se vede, această concepţie mesianică se opune atît celei a *Vechiului Testament*, cît şi celei a *Noului Testament*, care nu cunosc decît un singur Mesia, pe cel de descendenţă regală [120].

Sintetizînd cu Milik esenţa doctrinei qumranite sau eseniene putem spune că această doctrină se situează pe o linie ce pleacă din *Vechiul Testament*, pentru a se termina în *Noul Testament*. Totuşi, va trebui să ţinem seama de elementele proprii ale sectei. Aceste elemente nu constituie

[113] Doreş ha-Tora — cercetător al *Torei*.

[114] Cf. Revista „J. B. L", LXXV, 1956, pp. 144—177.

[115] *Documentul de la Damasc*, 6, 10.

[116] J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 84.

[117] Şemah David — sămînţa lui David, Cf. *Zah.* VI, 12.

[118] Revista „J. B. L", LXXV, 1956, pp. 174—177.

[119] J. T. Milik, *Dix ans...*, p. 84.

[120] A se vedea totuşi şi *Zah.*, 13 şi *Ier.*, XXXIII, 14—18.

o simplă dezvoltare a ideilor *Vechiului Testament*, ci, evident, ele se datoresc unor influențe din afara lui. De asemenea, nu se poate nega că *Noul Testament* conține, la rîndul său, surprinzătoare paralele cu textele qumranite. Dar, prin integrarea lor în noua realitate aceste elemente au obținut o semnificație și un rol pe care nu le-au avut și nici nu le puteau avea în cadrul qumranismului.

Capitolul VIII

CREȘTINISM ȘI ESENIANISM

Renumitul membru al Academiei franceze Ernest Renan, care a fost și un orientalist de seamă, a făcut săpături arheologice în Siria și Liban —, vorbind despre originile creștinismului [1] are următoarea frază: „le christianisme est un essénisme qui a largement réussi" (Creștinismul este un esenianism care a reușit pe deplin). Renan era influențat de școala rațională germană, care începuse să privească *Biblia* cu alți ochi decît pînă în secolul al XVIII-lea. El chiar ne spune textual: „Pe la finele secolului [2] trecut și la începutul acestuia [3] era la modă explicarea creștinismului numai prin prisma esenianismului. După această teză, Iisus a fost un esenian care a dezvoltat anumite laturi ale sectei [4] și și-a creat o comunitate aparte. Evangheliile n-au fost altceva decît redactarea moralei esenience". Și Renan continuă: „O dificultate capitală se ridică, însă, contra unei atari ipoteze, căci nici cel puțin un cuvînt din toată literatura creștină a secolelor întîi și al doilea nu amintește nici de numele și nici de existența așa de caracteristică a acestor solitari [5]. Însuși Ioan Botezătorul a făcut parte din marea familie autentic israelită a profeților — a acelor agitatori religioși [6] — dar, el nu venea din vreun ordin anume. Ascetismul lui era cel al profetului Ilie, din vechii proroci, căci

[1] Ernest Renan, *Histoire du peuple d'Israël*, vol. V, Paris, 1891, p. 70.

[2] *Ibidem*, p. 71.

[3] Secolul al XIX-lea în care a viețuit Renan.

[4] Adică a grupului esenian.

[5] Esenienii.

[6] Așa numea Renan pe profeții biblici.

vieţuia adesea în pustie şi deci n-avea ascetismul unui om crescut într-o anumită grupare. Cum se face atunci că numele de esenian nu se află nicăieri în literatura creştină primitivă?". Şi neputînd da răspuns la această chestiune, Renan conchide: „Între creştinism şi esenianism raporturile directe sînt îndoielnice, dar asemănările sînt adînci" [7].

Cel care-a propagat nebănuit de mult, în Franţa, ideea că Iisus a făcut parte din grupul esenian a fost Edouard Schuré [8]. După acesta, sufletul tînărului Iisus n-a fost satisfăcut de învăţăturile profesate în Templul din Ierusalim şi atunci nu şi-a găsit ceea ce căuta decît la esenienii care se depărtează de Templu, adică de mozaismul oficial.

Evangheliile nu spun nimic despre manifestările lui Iisus, ce-au avut loc înainte de întîlnirea lui cu Ioan Botezătorul. După aceea, îl vedem apărînd în Galilea cu o doctrină închegată şi cu asigurarea că este un profet, profetul prin excelenţă, adică Mesia. Însă este evident, afirmă Schuré [9], că acest început impetuos şi premeditat a fost precedat de-o evoluţie lungă şi de o adevărată iniţiere. Nu este mai puţin cert că această iniţiere a trebuit să aibă loc la singura asociaţie ce păstra pe atunci, în Israel, adevăratele tradiţii moştenite de la profeţi, comunitatea esenianâ. Faptul acesta reiese, după Schuré, nu numai din raporturile intime dintre noua doctrină şi cea a esenienilor, ci şi din tăcerea păzită de Iisus şi adepţii săi cu privire la secta esenienilor. Pentru ce Iisus, care ataca cu o rară vehemenţă toate grupările religioase ale timpului său, ca fariseii, saduceii, irodienii etc. nu-i numeşte niciodată pe esenieni? Evident, zice Schuré, fiindcă ei erau legaţi de esenieni prin jurăminte şi mistere, şi fiindcă secta se contopise cu gruparea creştină.

În timpul acela, continuă Schuré, ordinul esenian constituia ultimul rest al acelor confrerii de profeţi, organizaţi

[7] E. Renan, *op. cit.*, p. 72.

[8] Edouard Schuré, *Les grands initiés*, care pînă în anul 1935 apăruse în ediţia a 123-a.

[9] Ed. Schuré, *op. cit.*, Paris, 1936, p. 473 sq.

de către Samuel [10]. Despotismul stăpînitorilor Palestinei și gelozia unui sacerdoțiu ambițios și servil au silit pe cei religioși să se limiteze la tăcere și să se retragă în locuri dosnice.

Pînă acum cîteva decenii nici nu se bănuia existența unor manuscrise, cum sînt cele ce-au fost aflate lîngă Marea Moartă. După descoperirea acestora și după descifrarea lor s-a văzut că ele au o bună apropiere de zugrăvirea pe care clasicii autori Iosif Flavius și Filon din Alexandria ne-au lăsat-o despre secta esenianā. Motivați de faptul că între manuscrisele de la Qumran și între descrierile lui Iosif și Filon sînt și multe amănunte ce nu corespund unele cu altele acești autori preferă să pună manuscrisele descoperite la Marea Moartă pe seama altui grup decît cel esenian, pe care l-au denumit „secta qumranită".

Cum s-a arătat, descoperirea manuscriselor din deșertul de lîngă Marea Moartă s-a făcut în etape, așa cum au reușit să le depisteze beduinii din tribul Ta-amirah printre darîmăturile nenumăratelor peșteri din partea sudică a Palestinei. Ele au ajuns mai întîi în mîna comercianților, colecționari de antichități din Betleem, și numai apoi au fost achiziționate de instituțiile culturale, dintre care cea mai mare parte se află în Ierusalim. Un bun număr din aceste manuscrise a ajuns chiar pe piața americană, de unde au fost cumpărate de către statul Israel și așezate într-un impozant edificiu special. Abia după depozitarea manuscriselor în bibliotecile respective, a început cercetarea lor de către cărturari din multe țări.

După descifrarea manuscriselor, s-a văzut că ele au aparținut unei comunități iudaice ce se despărțise de mozaismul de la Templul din Ierusalim, propagînd unele învățături proprii, unele provenite din idei împrumutate de la alte doctrine ce au fost profesate în Orientul Apropiat antic.

În urma cercetărilor din decada a șasea și a șaptea a secolului nostru, s-a constatat că unele idei din manuscrisele

[10] Schuré a adoptat opinia teologilor liberali care au emis părerea că, prin secolul al X-lea î.e.n., în Israel a existat un fel de școală unde se pregăteau cei care voiau să devină proroci. În urma cercetărilor, s-a văzut că mai toate religiile vechi din Orientul Apropiat, pe lîngă preoți oficianți ai cultului aveau și profeți, care se ocupau mai mult cu predica. Deci și profeții erau slujitori ai cultului.

de la Qumran sînt oarecum asemănătoare celor din doctrina creştină. Cercetătorii au ajuns la părerea că aceste asemănări provin din următoarele motive: 1. Izvorul comun care a fost canonul cărţilor sacre mozaice; 2. Limbile aramaică şi ebraică utilizate în secolele II şi I î.e.n. în toată Palestina; 3. Monoteismul ce-a fost profesat de către doctrina mozaică întotdeauna. În ce priveşte deosebirile, ele vor fi menţionate mai jos.

O bună parte dintre cercetătorii teologi admit că, după catastrofa războiului dintre iudei şi romani (66—71 e.n.), deziluzionaţi de înfrîngerea lor, esenienii au părăsit gruparea lor, trecînd în masă la creştinism, de bună seamă acceptînd integral doctrina şi practicile creştine. Cercetătorii liberali [11] se situează pe altă poziţie decît teiştii.

R. I. Wipper afirmă că „asemănarea dintre esenieni şi creştini nu este o asemănare între două curente existente concomitent şi în paralel, ci este o asemănare între două generaţii, între părinţi şi copii sau, mai bine zis, între bunici şi nepoţi" [12]. Într-un alt pasaj, R. I. Wipper arată că „esenienii trebuie trecuţi în rîndul celor mai importanţi precursori" [13]. Deoarece numeroase date vin să întărească presupunerea că obştea de la Qumran a fost una dintre ramurile esenienilor, părerea academicianului R. I. Wipper despre legătura între esenieni şi formarea creştinismului poate fi extinsă şi asupra qumraniţilor. Cercetătorul marxist englez A. Robertson identifică fără rezerve pe membrii comunităţii de la Qumran cu esenienii [14]. Iar raporturile dintre mişcarea eseniană şi creştinism sînt definite de A. Robertson astfel: „Multe dintre cele ce citim despre esenieni amintesc surprinzător de creştinismul primitiv". Esenienii şi nazareii erau secte înrudite, avînd, probabil, aceeaşi origine".

În articolul „Manuscrisele de la Marea Moartă şi originea creştinismului", profesorul A. Donini, cercetător al istoriei

[11] Amintim aici numai cîţiva: E. Wilson, *The Scrolls from the Dead Sea*, New York, 1955; A. P. Davies, *The Meaning of the Dead Sea Scrolls*, London, 1957; D. Howlet, *Les esséniens et le christianisme*.

[12] Citat după I. D. Amusin *Manuscrisele de la Marea Moartă*, tr. rom., Bucureşti, 1963, p. 253.

[13] *Roma şi creştinismul primitiv*, Moscova, 1954. Cf. I. D. Amusin, p. 253.

[14] Archibald Robertson, *Originea creştinismului*, traducerea rom., Bucureşti, 1958, pp. 57, 107.

religiilor, spune clar: „Aici (adică în manuscrisele de la Qumran-*I.A.*) ne aflăm în fața uneia dintre cele mai bruște tranziții calitative (salturi) din întreaga istorie a poporului evreu, cu alte cuvinte ne găsim deja în planul ideologiei creștine net exprimate" [15]. După părerea lui Donini, manuscrisele de la Qumran constituie veriga ce lipsea din lanțul evenimentelor care au dus la formarea creștinismului.

A. P. Kajdan își exprimă opinia într-o formă mai prudentă și mai generală: „Vechea religie ebraică, și, îndeosebi, doctrina esenienilor au exercitat o mare influență asupra formării moralei creștine și asupra mitului care s-a constituit în curînd despre Hristos" [16]. Într-un articol consacrat descoperirii manuscriselor de la Qumran, A. P. Kajdan scrie că chipul „Învățătorului Dreptății", care a existat la esenieni „cu mult înaintea epocii în care tradiția situează nașterea legendarului Hristos", a fost preluat și adaptat de primii creștini. În același timp, A. P. Kajdan ia atitudine împotriva exagerării importanței manuscriselor de la Qumran pentru istoria formării creștinismului: „Noi nu putem să deducem creștinismul din mișcarea eseniană. Aici n-a avut loc o simplă filiație de idei" [17]. Manuscrisele de la Qumran „nu fac decît să precizeze cunoștințele noastre despre unele fenomene din viața sectelor iudaice și despre constituirea creștinismului primitiv" [18].

În articolul *Problemele fundamentale ale originii creștinismului*, profesorul S. I. Kovalev remarcă: „Ce-i drept, la unele secte iudaice, de exemplu la esenieni, a existat un comunism al consumului, dar nu avem nici un temei să-i considerăm pe esenieni drept precursorii direcți ai creștinilor, sub raport ideologic și organizatoric, cum afirmă R. I.

[15] Citat după I. D. Amusin, *Manuscrisele de la Marea Moartă*, p. 254. Profesorul I. D. Amusin, din Leningrad, era unul dintre cei care s-au cupat mult de manuscrisele de la Marea Moartă. Articolele sale sînt întîlnite în multe reviste străine ce dezbat probleme de orientalistică. Amusin spunea că în faza actuală a cercetării manuscriselor de la Marea Moartă este prematur a identifica pe qumraniți cu creștinii.

[16] A. P. Kajdan, *Religia și ateismul în lumea antică*, Moscova, 1957, p. 103. Cf. I. D. Amusin, *op. cit.*, p. 254.

[17] La I. D. Amusin, *op. cit.*, p. 254.

[18] A. P. Kajdan, *Noi manuscrise descoperite pe țărmul Mării Moarte*, citat după Amusin, *op. cit.*, pp. 254—255.

Wipper" [19]. Într-un alt articol intitulat *Descoperirile din regiunea Mării Moarte și mitul despre Iisus Hristos*, apărut în numărul din 3 ianuarie 1959 al ziarului „Vecernii Leningrad", S. I. Kovalev scrie: „Putem spune cel mult că esenienii au fost unii dintre precursorii creștinilor, dar nici pe departe singurii" [20].

În cartea sa *Originea creștinismului*, apărută în 1958 [21], I. A. Lențman spune că în persoana „preceptorului dreptății" de la Qumran rezidă „elementul principal al legendei despre Iisus, dar fără vreun alt indiciu referitor la creștinism". În ceea ce privește *Statutul* de la Qumran, I. A. Lențman afirmă că „acest document coincide întru totul cu informațiile date de scriitorii antici despre esenieni, dar nu are nimic comun cu creștinismul primitiv". Pe de altă parte, comparînd ideologia și modul de trai al comunităților creștine din Asia Mică, așa cum reiese din « Apocalips », cu datele corespunzătoare din manuscrisele de la Qumran, I. A. Lențman găsește, pe lîngă numeroase elemente comune și o seamă de deosebiri radicale. Nu există astăzi vreun cercetător serios, spune I. A. Lențman, care să considere sulurile de la Qumran drept monumente creștine" [22].

În prefața la traducerea *Statutului* [23], K. B. Starkova scrie: „Oricît de restrînsă ar fi sfera de influență a comunității de la Qumran, cert este că ea a exercitat o influență și, în lumina ei, izvoarele creștinismului și ale literaturii creștine ne apar mai limpezi" [24].

I. D. Amusin se ocupă pe larg de asemănările sau apropierile dintre manuscrisele de la Marea Moartă și cărțile *Noului Testament*. Iată ce spune el despre aceste apropieri: „Luate la un loc, ele alcătuiesc o dovadă peremptorie că autorilor nucleului inițial al *Noului Testament* fie că le era nemijlocit cunoscută literatura comunității de la Qumran,

[19] „Analele Muzeului de istorie a religiei și ateismului" al Academiei de științe a U.R.S.S., II, 1958. Cf. I. D. Amusin, *op. cit.*, p. 255.

[20] Cf. I. D. Amusin, *op. cit.*, p. 255.

[21] I. A. Lențman, *Originea creștinismului*, traducerea rom., București, 1961.

[22] Cf. I. D. Amusin, *op. cit.*, p. 255.

[23] *Manualul de Disciplină* sau *Regula Comunității*.

[24] K. B. Starkova, *Statutul pentru întreaga obște a Israelului în zilele cele din urmă*, în „Palestinskii Sbornik", 4 (67), 1959.

fie că îi lega aceeași tradiție apropiată" [25]. Mai departe, iată cuvintele sale: „Alături de numeroasele asemănări între literatura de la Qumran și cea a *Noului Testament* există și multe deosebiri. Deosebirea fundamentală și hotărîtoare este că autorii qumranieni se mărginesc să vestească venirea iminentă a unui Mesia, pe cînd însăși apariția creștinismului este legată de credința că Mesia-Hristos a și venit..." [26].

Concluzia ce se desprinde din lucrarea lui Amusin este aceea că *Noul Testament* a împrumutat doctrina qumraniană, cu alte cuvinte pe cea eseniană. Dar ca nu cumva să fie dezis de studii și descoperiri ulterioare, I. D. Amusin scrie: „Aici trebuie să dăm dovadă de multă prudență și, în primul rînd, să nu ne lăsăm antrenați pe panta exagerării asemănărilor, să nu încercăm să deducem aproape întreg creștinismul primitiv direct din comunitatea de la Qumran. Dacă am face astfel, am repeta greșeala supărătoare a „panbabiloniștilor" [27] și am ajunge la un „panqumranism" *suigeneris* [28].

Cu alte ocazii, scriitorul acestor rînduri a arătat mai pe larg asemănările și deosebirile dintre qumraniți și creștini, în unele din revistele noastre [29]. În paginile ce urmează, el se limitează la a arăta cît se poate de succint deosebirile dintre aceste două comunități. Spre a putea face comparația, el expune mai jos concepția riguros creștină, potrivit căreia nu există îndoieli privind existența istorică a lui Iisus și realitatea relatărilor evanghelice referitoare la ființa, viața, moartea și nemurirea sa (fără să intenționeze luarea în discuție a acestei teme socotită de alții drept un mit). El lasă pe cititor să-și facă singur o idee despre apropierile dintre ele și să tragă concluziile considerate adecvate.

[25] I. D. Amusin, *op. cit.*, p. 272.

[26] *Ibidem*, p. 273.

[27] Teorie, lansată pe la începutul secolului nostru, ce susținea că întreaga cultură modernă își are originea la Babilon.

[28] Autori, ca americanul Wilson, au afirmat acest lucru.

[29] „Mitropolia Banatului", XVI, 1966, pp. 596—613; „Glasul Bisericii", XXVIII, 1973, pp. 143—150.

DEOSEBIRI ÎNTRE QUMRAN ŞI NOUL TESTAMENT

În ce priveşte izvoarele

Qumran

Manuscrisele de la Qumran au fost scrise în timpul primului secol î.e.n. şi prima parte a secolului întîi al erei noastre[30].

Manuscrisele au fost descoperite în anii 1947-1956[31].

Există texte originale[32].

Manuscrisele de la Qumran sînt scrise unele în ebraică[33] unele în aramaică; numai cîteva fragmente sînt papirusuri greceşti.

Scrierile noutestamentare

N.T. a fost scris în partea ultimă a secolului întîi al erei noastre.

N.T. a fost în uz chiar de la compoziţia sa.

În ce priveşte *N.T.* există numai copii din secolul al IV-lea; avem cîteva fragmente din secolul al II-lea.

N.T. este scris în greceşte; numai o mică porţiune, posibil, să fi fost scrisă în aramaică[34].

În ce priveşte cele două comunităţi

Comunitatea de la Qumran

Spunem azi „comunitatea Qumran", căci numele ei este necunoscut[35].

A fost o mişcare iudaică cu totul aparte, în sec. II-I î.e.n.[36].

Comunitatea creştină

Comunitatea creştină primară a fost numită astfel chiar de la început (sec. I e.n.).

A apărut în sec. I (anul 30)[37].

[30] Se consideră că secta qumranită a apărut în secolul II î.e.n.

[31] Manuscrisul cel mai lung (în ce priveşte dimensiunile) a fost recuperat de profesorul Y. Yadin.

[32] S-ar putea ca nu toate să fie originale, dar şi copiile după copii au fost făcute unele chiar în acelaşi an cu originalul.

[33] În secolul I e.n. poporul nu mai vorbea limba ebraică, ci pe cea aramaică. Totuşi cărturarii şi habotnicii mozaici utilizau încă limba ebraică, desigur sub o formă evoluată. Ebraica manuscriselor de la Qumran se numeşte ebraica mişnaică în care a fost scrisă *Mişna*, prima parte a *Talmudului*.

[34] *Evanghelia după Matei*, în prima ei redactare, se pare că a fost scrisă în aramaică, limba vorbită de popor în acea epocă.

[35] În texte găsim denumiri ca acestea: „cei numeroşi", „fiii lui Şadok" etc., dar adevăratul nume al sectei qumranite nu ne este cunoscut.

[36] Acesta este timpul în care cei mai mulţi cercetători ai manuscriselor aşează apariţia sectei.

[37] Spunem anul 30, fiindcă este data la care se opresc cei mai mulţi autori, pentru data morţii şi învierii lui Hristos. Sînt însă şi istorici care consideră anul 33, iar alţii anul 29. În afară de an, există diferenţe şi cu privire la ziua morţii şi învierii. Aşa, de exemplu, unii fixează ziua răstignirii, vineri 7 aprilie şi a învierii duminică 9 aprilie, iar alţii, împotriva lor, la 3 şi 5 aprilie.

A fost o mișcare sectariană iudaică, adică neschimbînd esența religiei mozaice[38].

Nu dispunem de nici un document privitor la origine.[40].

Originea mișcării ne este necunoscută[42]. Sufletul ei, pe cît se pare, a fost Dascălul Dreptății[43].

Qumraniții

Erau devotați numai Legii și *V.T.*[44]

Membrii proveneau din preoți și mireni, cu prioritatea preoților care aveau autoritatea necontestată.

Admiterea în comunitate se făcea numai după o probare de doi-trei ani.

Se făcea deosebire între membrii după cum cunoșteau Legea și regulile comunității. Cei cu invalidități corporale nu erau admiși.

A fost o mișcare iudaică cu totul aparte[39].

A început în Ierusalim, la sărbătoarea Cincizecimii[41].

A fost fondată de către Iisus Hristos, care a chemat pe primii adepți, i-a inițiat și i-a trimis în toată lumea.

Creștinii

Acceptau *V.T.* drept cuvîntul Creatorului, dar nu impuneau adepților toate prevederile Legii Vechi.

Nu făceau nici o deosebire între preoți și laici.

Admiterea se făcea numaidecît, după mărturisirea credinței în Iisus.

Nu există nici o deosebire de rang ori de întîietate. Așa ceva era contra principiilor lui Iisus. Oricine era primit[45].

[38] Qumraniții nu se deosebeau de ceilalți iudei decît printr-o observare mai atentă a principiilor mozaice. Decadența preoților de la Templu i-a făcut să se retragă *în pustie, spre* a vieții integral Legea. Ei nu desființaseră sacrificiile cum s-ar crede, ci nu le mai trimiteau la Templu deoarece considerau decăzuți pe preoții de-acolo.

[39] Doctrina creștină diferă totalmente de cea iudaică, ceea ce nu este cazul cu sectele ieșite din mozaism: saducei, farisei, esenieni, etc.

[40] Atît manuscrisele de la Qumran, cît și autorii clasici iudei (Iosif și Filon) nu ne spun nimic despre data și locul cînd a luat ființă secta.

[41] A se citi întreg capitolul II din *Faptele Apostolilor*.

[42] Se pare că asideii (zeloșii pentru Lege) au fost dezgustați de prinții hașmonei, care, ajunși la scaunul de domnie, se depărtaseră de trăirea Legii și de aceea s-au constituit în grup aparte.

[43] Cercetătorii manuscriselor sînt în mare divergență în ce privește persoana Dascălului Dreptății. Ipotezele sînt numeroase.

[44] Se pare că nu aprobau doctrina fariseană cu așa-numita „Lege orală", adică conservată alături de Legea din Scriptură.

[45] Poate că în contra qumraniților, spune Iisus: „Să vină orbii, șchiopii, ciungii, etc. "(*Luca* XIV, 21).

Comunitatea bunurilor era impusă tuturor celor care intrau în sectă.

Trăiau în sărăcie și poate că o considerau ca pe ceva plăcut lui Yahweh.

Existau clauze speciale pentru membrii căsătoriți. Probabil că erau un grup semimonastic.

Preotul (ori Marele Preot) pare să fi fost prima personalitate în ce privește autoritatea.

Supraveghetorul ori „Superintendentul" avea responsabilități de guvernator.

Consiliul „Celor doisprezece și celor trei" avea o pronunțată funcție administrativă în comunitate[46].

Alte detalii organizatorice se centrau pe sistemul preoțesc [48].

Erau devotați studiului Legii pe care o interpretau în mod special și aplicînd totul la comunitatea lor [49].

Comunitatea bunurilor nu era impusă. Ea a fost aplicată de unii membri, dar numai după ce intraseră în obște.

Vieţuiau în sărăcie, cel puțin cei din Ierusalim, dar n-avem nici un indiciu că era socotită ca un dar.

Căsătoria era considerată ceva normal. Celibatul era privit ca ceva neuzual, dar nu prohibit.

Nu exista nici o autoritate într-o singură persoană. Numai totalitatea apostolilor avea autoritate.

Iacob, primul discipol, a fost conducătorul Adunării din Ierusalim. Paul își revendică aproape aceeași autoritate asupra comunităților pe care le fonda.

Doisprezece apostoli au fost instruiți de către Iisus și trimiși la predicare. Nu există nici un text că ei au funcționat ca un corp administrativ.

Cei șapte (diaconi) [47] îndeplineau munca de ajutorare a săracilor din Ierusalim. Nu avem nici un indiciu despre vreo atribuție exclusiv preoțească a lor.

Era studiată Scriptura, pe cît se pare mai mult pentru a se găsi profeții împlinite în persoana lui Iisus. Studiau de asemenea cuvinte și fapte ale lui Iisus.

[46] Manuscrisele de la Qumran, vorbesc despre existența acestui consiliu cu vădite atribuții de ordin administrativ.

[47] După cele ce desprindem din *Fapte*, VI, 1 sq., cei șapte diaconi au fost aleși, tocmai ca apostolii să aibă timp liber de învățătură.

[48] După studierea manuscriselor, s-a observat că gruparea qumranită avea un caracter sacerdotal foarte pronunțat, lucru ce-a făcut pe cercetători să afirme că fondatorul comunității a fost un preot.

[49] Toate profețiile asupra lui Israel și popoarelor vecine, ei le comentau ca aplicîndu-se asupra comunității și timpului lor. De exemplu, unde profetul Habacuc vorbește despre babilonieni, comentatorul qumranit înțelege pe kittim, adică pe sirienii ori romanii care au venit asupra Palestinei în perioada dintre 178 î.e.n. și 70 e.n.

Observau cu rigiditate sabatul [50].	Observau simbăta, dar puteau face fapte bune în această zi.
N-avem nici un indiciu că ei aduceau jertfe la Qumran. Se poate să fi trimis daruri și jertfe la Ierusalim.	Membrii iudei din Ierusalim participau la serviciile divine de la Templu.
Repudiaseră complet preoțimea din Ierusalim și nu voiau să mai facă parte din ea, socotind-o depărtată de Legea lui Moise [51].	Iisus critica fățiș pe farisei. Apostolii criticau pe conducătorii iudei pentru că îl resping pe Iisus dar continuau să-i recunoască ca atare. Paul „se îndreptase spre neamuri", dar nu încetase să participe la cultul de la Templu.
Recunoșteau valoarea sacrificiilor spirituale [52].	Accentuau numai valoarea spirituală a sacrificiilor, respingînd sacrificiile animale (cf. *Epistola către evrei*).
Practicau băi rituale numai membrii definitivi; le opreau pentru cei care cereau înscrierea (novici).	Administrau botezul noilor membri la mărturisirea credinței în Iisus și la pocăirea de păcate [53].
Aveau un act de cult, mai bine-zis un ospăț, cunoscut sub numele de „purificare".	Nimic similar cunoscut. Cina cea de Taină, în nici un mod nu poate fi pusă în paralelă cu ospățul qumran.
Observau un calendar altul decît cel în uz la Templu [54].	N-avem nici un indiciu despre un calendar special al creștinilor.

[50] După cele desprinse din manuscrise, depășeau pe farisei în minuțiozitățile cu privire la respectarea sabatului.

[51] Tensiunea dintre qumraniți și mozaismul oficial ajunsese la un grad foarte mare, încît se urau și se disprețuiau.

[52] Unii cercetători consideră că cei de la Qumran desființaseră sacrificiile materiale, în favoarea celor spirituale, dar din manuscrise nu reiese clar acest lucru.

[53] Unii critici raționaliști au afirmat că botezul creștin ar fi un împrumut de la qumraniți, deoarece la Marea Moartă erau repetate zilnic lustrații rituale. Botezul qumranit era un act ritual, pe cînd botezul creștin este o taină.

[54] Calendarul utilizat la Templul din Ierusalim era cel lunar, ce la 2—3 ani avea luna intercalară a treisprezecea, pe cînd qumraniții utilizau un calendar solar de 364 zile, ce era invariabil. Curios, calendarul universal, propus de O.N.U. spre a fi adoptat în locul celui iulian în uz astăzi, tot 364 zile are.

Ţineau sărbătorile iudaismului[55], dar acordîndu-le alte zile de observare decît la Templu [56].	Membrii iudei păzeau sărbătorile mozaice. În principiu, Biserica susţinea că nici o zi nu-i mai sfîntă decît alta, dar a fixat prima zi a săptămînii ca ziua de odihnă, sabatul creştin [57].
Prevedeau amenzi şi pedepse precise pentru anumite ofense. Aplicau excluderea temporară ori definitivă pentru ofense mai serioase.	Impuneau disciplina în anumite cazuri prevăzute. Nu aflăm un sistem specific de amenzi şi pedepse, ca la Qumran.
Se închinau Dumnezeului lui Israel [58].	Se închinau Dumnezeului iudeilor şi lui Iisus Hristos ca Fiului egal cu Dumnezeu în cinstire.
Aveau un sistem dualist, acceptînd rolul spiritelor rele şi celor bune în determinarea căilor oamenilor [59]; ei erau monoteişti [60].	Aveau un sistem monist pur. Singur Dumnezeu este creatorul tuturor. Doctrina despre Satan şi demoni venea mult sub doctrina despre divinitate.
Aveau un sistem elaborat despre îngeri.	Un sistem mai puţin elaborat despre angelologie.
În esenţă omul este păcătos şi incapabil să placă lui Dumnezeu.	Omul este esenţial păcătos şi incapabil să placă lui Dumnezeu.

[55] Sărbătoarea Corturilor, Paştilor şi în special a Cincizecimii erau în mare cinste la Qumran. Dealtfel, *Cartea Jubileelor*, ce are calculate foarte minuţios perioadele de cîte cincizeci de ani, este de origine qumranită.

[56] Este natural să nu corespundă calendarul lunar cu cel solar. De aceea, praznicele mari cădeau în zile diferite. Aşa se explică de ce Marele Preot din Ierusalim a putut să participe de ziua Cincizecimii la comunitatea de la Qumran. Dacă zilele de sărbătoare ar fi corespuns, ar fi fost cu neputinţă ca Marele Preot să fi putut să părăsească Templul din Ierusalim, unde avea rolul prim în desfăşurarea ritualului prevăzut pentru această zi.

[57] Biserica creştină nu s-a depărtat de comandamentul mozaic de cinstire a zilei a şaptea, ci-l păzeşte cu atenţie. Ea a transferat cinstirea zilei a şaptea din simbătă în ziua duminicii, pentru motivul că, dacă sărbătoarea zilei a şaptea în zi de simbătă amintea iudeilor şi de scăparea lor din robia egipteană, apoi pentru creştini este mai importantă ziua învierii Domnului cînd omenirea a scăpat din moarte (blestemul strămoşesc) şi a intrat în viaţă (împărăţia cerurilor).

[58] Lui Yahweh care era Dumnezeu unic. Nu găsim la Qumran nici o urmă de doctrină trinitară, doctrină aflată numai la creştini.

[59] La qumraniţi, dualismul, cum de exemplu: întuneric şi lumină, bine şi rău, Yahweh şi Satan etc., este foarte frecvent. Aveau şi doctrină despre îngeri foarte dezvoltată.

[60] Deşi cunoşteau influenţa spiritelor rele asupra vieţii umane, totuşi nu îndreptau către ele rugăciuni ori jertfe, cum făceau vecinii din jur.

Salvarea vine prin grația lui Dumnezeu față de cei care păzesc Legea, dar după interpretarea comunității, nu după cea a mozaismului oficial.	Salvarea vine prin grația divină dată celor care cred în Iisus Hristos; faptele bune sînt o evidență necesară a mîntuirii.
Aveau o cunoaștere esoterică cu privire la interpretarea Legii și locul comunității la finele lumii acesteia [61].	Nici o cunoștință esoterică, afară pe învățătura sub formă de parabole. Oricine vrea să înțeleagă învățătura *N.T.* o poate obține fără inițierea în anumite secrete.
Se socoteau o comunitate viețuind la sfîrșitul veacului, așteptînd Judecata de Apoi [62]. Nu prevedeau nimic pentru generația viitoare.	„Ziua de Apoi", care uneori pare să indice sfîrșitul lumii, se află și în *N.T.*
Judecata lumii era prescrisă pentru cei din afara comunității [63].	Judecata va începe cu toată făptura Creatorului. Salvarea de pedeapsă este promisă numai celor ce au crezut în Iisus și au făcut fapte bune.
Răsplata pentru cei binecuvintați (buni) era pacea, liniștea și viața pămîntească cu îndestulare [64].	Răsplata pentru cel mîntuit este fericita conviețuire cu Dumnezeu în ceruri.

[61] Nici unui profet, nici unui văzător nu i se dăduse cunoașterea sfîrșitului lumii, ci numai Dascălului Dreptății și, desigur, și adepților acestuia.

[62] Grație contribuției sectei, prin războiul la care va participa, se va termina cu împărăția pămîntului (întunericului) și se va instaura împărăția cerurilor.

[63] După cele ce aflăm în scrierile ce constituie așa-numita literatură apocrifă, dar mai ales cea apocaliptică, majoritatea grupărilor sau sectelor iudaice din perioada intertestamentară (secolul IV î.e.n. și pînă în secolul II e.n.) credeau că la judecată vor veni numai păginii și păcătoșii. Membrii grupărilor sau sectelor nu vor merge la judecată, ci vor intra direct în împărăția mesianică.

[64] Secta de la Qumran conserva încă vechea concepție mozaică după care fericirea sau nefericirea (mîntuirea sau condamnarea) vor avea loc pe acest pămînt. Vechii ebrei nu așteptau mîntuirea în viața viitoare, deoarece ideea despre această viață era foarte vagă în vechime. Abia după exilul babilonic (cf. Cartea *Daniel* și cărțile *Macabeilor*), ideea despre viața eternă prinde un contur bine precizat. Qumraniții, deși viețuiesc după exil, încă mai conservau concepțiile dinaintea acestui exil. Pe cît se poate vedea, ei erau utilitariști.

Ei așteptau un Mesia din semințiа lui David. Unii savanți sînt de părere că așteptau și un Mesia profetic [65].

Nu aveau nici o doctrină despre un Fiu al Omului din ceruri. Cel puțin din textele de pînă acum nu se vede așa ceva [66].

Creștinii credeau că Iisus este Mesia din David, care a venit ca Mare Preot, Rege și Profet. El are să revină la finele veacului.

Creștinii credeau că Iisus este și Fiul Omului care a venit intîi în chip de om pămîntean, dar care va veni a doua oară.

Conducătorii religioși

La qumraniți era Dascălul Dreptății.

Data nașterii lui este necunoscută.

Locul nașterii este necunoscut.

Părinți necunoscuți.

Nici o mențiune despre nașterea mai presus de fire.

Nu ne este istorisită viața copilăriei și învățătura primită de Dascăl.

Probabil că Dascălul s-a dezvoltat sub influența mișcărilor sectariene ce începuseră în iudaism mai dinainte [67].

Iisus din Nazaret este numit Hristos.

Iisus s-a născut în anul 7 ori 5 era noastră.

Născut în Betleemul Iudeii.

Fiul Mariei. Fiu legal al lui Iosif din Nazaret.

Relatările despre Maria și Iosif nu ne indică o uniune maritală între ei. Copilul este numit Fiul lui Dumnezeu prin Duhul Sfînt.

Avem puține detalii despre viața de copilărie și învățătura primită de Iisus.

Pare să se fi dezvoltat în mediul iudaic normal și în comunitatea mozaică obișnuită [68], adică cea de la Templul din Ierusalim.

[65] Manuscrisele vorbesc la tot pasul de doi Mesia: unul de Aaron, iar altul de Israel. Cel de Aaron ar fi Marele Preot, iar cel de Israel ar fi comandantul laic. Aceasta ne zugrăvește caracterul teocratic al lui Israel, după revenirea din exilul babilonian, cînd Marele Preot era primul în stat, în rîndul al doilea abia plasîndu-se principele (domnitorul) laic. După qumraniți, Mesia aaronit (Mesia preoțesc) avea întîietate și numai apoi venea principele, conducătorul de oști.

Lucrurile se complică și mai mult, cînd manuscrisele ne vorbesc de așteptarea și a unui profet, ceva mai înainte de venirea celor doi Mesia amintiți mai sus. Va fi acesta un precursor? Chestiunea aceasta este încă dezbătută de cercetători.

[66] Expresia de „Fiul Omului", indicînd pînă la urmă pe Yahweh, era cunoscută în iudaism cu secole înainte de apariția creștinismului. Proba ne-o face cartea canonică *Daniel*, dimpreună cu cărțile apocrife și apocaliptice, nebănuit de numeroase.

[67] În perioada numită macabeică apar în iudaism sectele cunoscute: farisei, saducei etc. Acum ia ființă și secta eseniană, pe care cercetătorii moderni o identifică cu autorii manuscriselor descoperite la Marea Moartă.

[68] Iisus a crescut în inima iudaismului ortodox, adică așa cum era predicat și practicat la Templul din Ierusalim.

Probabil că a fost un preot.	Iisus n-a fost preot. Era numit însă „Rabi".
Data începerii ministeriului Dascălului nu ne este cunoscută; probabil a avut loc pe la anul 177 î.e.n.	Iisus își începe ministeriul cam pe la anul 26—27 e.n.
Detalii asupra începerii ministeriului necunoscute.	Iisus a fost botezat de Ioan și anunțat de către acesta ca „Cel care trebuia să vină".
Nu există nici o urmă de indiciu că el a chemat și a învățat discipoli. N-avem nici o mărturie că au existat discipoli ori apostoli.	Iisus a chemat discipoli, și, după un timp, a hotărît ca cei doisprezece să fie apostoli. În ei și-a concentrat învățătura Lui.
Nu există vreo istorisire despre minuni ori vreun indiciu că Dascălul era o persoană supranaturală.	Iisus a făcut semne și minuni. Adepții Lui îl socoteau a fi un om mai presus de fire.
N-avem nici o relatare despre învățătura Dascălului.	Iisus învăța prin parabole și prin exemple.
Dacă Imnele descoperite la Qumran sînt scrise de Dascălul Dreptății, apoi vedem că în ele se face mărturisire de păcate.	Iisus se declară fără de păcat. El își spune deschis desăvîrșirea Sa. În evanghelii ni se spune că o atare declarație a fost auzită din cer.
Dascălul nu s-a numit profet, dar el interpreta pe profeți.	Iisus a fost numit profet. Învățătura lui a pus-o mai presus decît a tuturor învățătorilor de mai înainte. A declarat deschis că el desăvîrșește pe profeți.
Dascălul a murit; în ce fel nu se cunoaște. A fost persecutat, posibil să fi fost și dat morții. N-avem nici o amintire despre o crucificare.	Iisus a fost chinuit de către oficialități; condamnat la moarte și executat de către procuratorul roman Pontius Pilat; a fost crucificat pe colina de lîngă Ierusalim, în fața miilor de martori.
N-avem nici o relatare despre înmormîntarea Dascălului.	Iisus a fost îngropat în mormîntul lui Iosif din Arimateia. Pînă la locul înmormîntării, a fost urmat de adepții Lui și aici a fost plasată gardă militară, din soldați romani.
N-avem nici o mărturie despre învieri ori apariții ulterioare ale Dascălului.	Mormîntul lui Iisus a fost găsit gol a treia zi. Iisus a fost văzut viu de către mulți, în variate ocazii, tot timpul pericadei de patruzeci de zile cît a stat pe pămînt.

N-avem nici o mărturie despre înălțarea Dascălului Dreptății.

N-avem nici o mărturie despre promisiunea unei reintoarceri.

N-avem nici o mărturie despre făgăduința Duhului.

Iisus s-a înălțat la ceruri de pe Muntele Măslinilor.

Iisus a făgăduit să revină pe pămînt în chip vizibil, la sfîrșitul veacului.

Iisus a făgăduit că va trimite pe Sfîntul Duh pentru adepții Săi, care să fie cu ei pînă la sfîrșitul lumii.

ÎNCHEIERE

Din cele expuse în capitolele precedente ar putea reieși că problemele legate de manuscrisele de la Qumran au fost definitiv rezolvate și că, în consecință, aceste documente ar fi aparținut unui grup ascetic iudaic care a trăit în partea de nord-est a Mării Moarte, cam din secolul II î.e.n. și pînă în secolul I e.n. Manuscrisele ar fi fost ascunse de grupul amintit, de teama romanilor, în urma revoltei iudaice dintre 66—71 e.n.

Dar lucrurile nu stau tocmai așa. Concluzia de mai sus se bazează pe o serie de mari prezumții, care impun încă cercetări serioase. Într-adevăr, încă nu s-a stabilit cu precizie dacă edificiile de la Qumran [1] au avut un caracter religios sau nu [2]. Oasele de animale dezgropate în săpăturile efectuate, începînd din 1952, au sugerat cercetătorilor ideea că ar putea fi resturile unor ospețe rituale, dar ele sînt prea puține pentru ca să poată fi trasă această concluzie. Camera considerată a fi un scriptorium [3] a fost ea care așa ceva cu adevărat? În această încăpere au fost scrise toate manuscrisele sau numai o parte din ele? După cîte știm, nici un manuscris n-a fost găsit în ruinele construcțiilor explorate, de la Qumran, ci în cele douăsprezece grote din jur. Se poate preabine ca documentele să fi fost redactate în locuri diferite și chiar în epoci diferite. Așa-numitele mese de scris,

[1] Ruinele acestor construcții au fost săpate de specialistul francez R. de Vaux și de alții.

[2] Savanții care le-au cercetat înainte au avut alte păreri. Așa, de exemplu, Abel a spus că sînt ruinele unui cimitir musulman; G. Dalman a spus că sînt resturile unui fort roman.

[3] Sala unde erau copiate textele Scripturii și ale scrierilor qumranite.

lungi și înguste [4], le par multor cercetători anacronice [5], deoarece ar fi fost necunoscute înainte de secolele III—IV ale erei noastre. Cele trei călimări pentru cerneală, aflate în scriptorium, ar sugera, este adevărat, ideea că încăperea ar fi avut această destinație, dar ele sînt prea puține față de nebănuita activitate de scriitori și copiști ai grupului care a dat naștere unei atît de vaste biblioteci.

Care a fost secta care a ocupat construcțiile de la Qumran și a redactat manuscrisele? O avalanșă de răspunsuri au fost date acestei chestiuni. Qumraniții au fost identificați cu aproape toate sectele cunoscute în perioada de la finele Templului II [6], cu fariseii, cu saduceii, cu sadokiții, cu terapeuții, cu esenienii, cu zeloții, cu creștinii ebioniți și cu creștinii propriu-ziși [7]. Dintre toți aceștia, esenienii și zeloții au fost cei mai acceptați, iar dintre aceste două secte, esenienii [8] întrunesc cele mai multe adeziuni. După cum am văzut esenienii ne erau cunoscuți mai demult, de la scriitorii secolului I e.n.: Filon [9], Iosif [10] și Pliniu [11], dar mărturia lor nu este totdeauna în acord, în anumite privințe, cu manuscrisele, ca, de exemplu, în chestiunea căsătoriei.

Din *Statutul Comunității* este clar că membrii sectei se căsătoreau, iar Filon se referă la un grup de esenieni care nu se căsătoreau, ci numai adoptau copii străini, pentru perpetuarea ordinului. Iosif Flavius menționează că esenienii obișnuiau să se scoale înainte de răsăritul soarelui și să rostească anumite rugăciuni către soare, ca și cînd l-ar implora ca să răsară, dar manuscrisele nu conțin nici o mențiune în legătură cu această practică. Filon ne spune că esenienii nu confecționau arme, dar la qumraniți a fost găsit un docu-

[4] Astăzi reconstituite din ipsos, se află în Muzeul palestinian din Ierusalim.

[5] G. R. Driver, *The Judean Scrolls. The Problem and Solution*, Oxford, în special capitolele VIII, IX și X.

[6] Templul I a fost construit de Solomon pe la 950 î.e.n. Templul al doilea este cel construit după reîntoarcerea din captivitatea babilonică și înfrumusețat de Irod cel Mare, distrus de Titus, în urma revoltei iudaice, în anul 70 e.n.

[7] D. W. Thomas, *The Dead Sea Scrolls. What may be believed*, în „The Annual of Leeds University Oriental Society", vol. VI, 1966—68, p. 10,

[8] A căror origine merge înapoi, în secolul III î.e.n.

[9] Philon din Alexandria, *Quod omnis probus liber sit*; *Apologia pro Judaeis* și *De vita contemplativa*.

[10] Iosif Flavius, *Antiquitates Judaicae* și *Bellum Judaicum*.

[11] Pliniu cel Bătrîn, *Historia Naturalis*, V, 15.

ment cu un caracter special [12], un adevărat manual militar. Astfel de diferențe de idei și practici între esenieni și secta de la Qumran ar putea fi explicate prin presupunerea că secta, deși strîns legată de esenieni nu era totuși identică cu ei, după cum este posibil ca documentele de la Qumran să ne prezinte secta într-o epocă anterioară celei descrisă de scriitorii clasici amintiți [13].

Ce vom spune despre zeloți? Constituiți în partid de către Iuda Galileanul, ei au fost foarte activi în răscoala de la 66—71 contra romanilor, pînă ce ultima lor fortăreață, Masada, a căzut în mîinile generalului Flavius Silva. La Masada au fost găsite fragmente de manuscris de același gen ca și cele de la Qumran, iar descoperirea lor a fost privită ca procurînd un bun suport pentru identificarea sectei qumranite cu zeloții [14]. Dar majoritatea cercetătorilor au argumentat cum că o mînă de esenieni participanți la răscoala zeloților [15] au putut duce cu ei, la Masada, aceste manuscrise. Dar explică partizanii tezei zeloților: dacă esenienii puteau să fie pacifiști și totuși să nutrească și gînduri războinice, tot așa puteau și zeloții să spună, în clipele lor de liniște sufletească, cuvinte ca acestea: „eu nu voi plăti cu rău cuiva; eu voi trata cu bunătate pe orișicine, căci judecarea oricărei ființe vii stă numai în puterea lui Yahweh" *(Manualul de Disciplină,* cap. V) [16].

Traducerea expresiei ebraice *moreh ședeq* prin „Dascălul Dreptății" este nesigură. Ea ar putea fi redată mai bine prin „corectul dascăl", „dascălul ortodox", adică nu eretic. Cine a fost acest dascăl? Cum am amintit, lista propusă este nebănuit de mare. Dascălul a fost identificat cu Onias III, cu Matitiahu, tatăl lui Iuda Macabeul, cu Iuda Macabeul însuși, cu Menahem ben Iuda, cu Ioan Botezătorul și chiar cu Iisus. Atît de multe identificări inspiră foarte puțină încredere asupra autenticității lor.

[12] *Războiul fiilor luminii contra fiilor întunericului.* După spiritul ei această scriere este o operă eshatologică, adică arată cum va fi lupta apocaliptică de la finele lumii.

[13] D. W. Thomas, *articolul citat*, p. 11.

[14] C. Roth, *The Dead Sea Scrolls. A new Historical Approach*, New York, 1965, p. 16 și G. R. Driver, *The Hebrew Scrolls from the Neighbourhood of Jericho and The Dead Sea*, Oxford, 1951.

[15] Iosif Flavius, *Bellum Judaicum*, II, XX, 4, par. 567, ne spune că Ioan Esenianul ajunsese general, în războiul contra Romei.

[16] D. W. Thomas, *articolul citat*, p. 12.

Cînd încercăm identificarea Preotului Rău, iarăşi avem o listă lungă de candidaţi, ca, de exemplu, Menelau, Alcimus, Marele Preot Ionatan, Şimon fratele lui [17], apoi Alexandru Ianeu, Aristobul II, Hyrcan II, Eliazar ben Hanania [18] şi, în fine, chiar Paul apostolul [19].

O altă identificare dubioasă este cea a kittim-ilor din Egipt şi din Asiria, termen sub care se face aluzie la puterile străine, în manuscrisele de la Qumran. Aceşti kittim sînt ei seleucizii din Siria, Ptolomeii din Egipt ori latinii din Roma? Toate aceste trei identificări se întind pe o mare perioadă şi îşi au apărătorii lor. Afirmaţia din Comentariul la *Habacuc*, conform căreia kittim-ii aduceau sacrificii stindardelor lor militare, i-ar viza pe romani, care, după cum ne relatează Iosif Flavius, în anul 70, au adus drapelele la Templu şi le-au făcut jertfe. Aceasta implică, pentru Comentariul la *Habacuc*, o dată anterioară, sau imediat următoare anului 70 e.n. [20].

În general, se poate spune că aluziile din manuscrise sînt prea vagi ca să ne permită să identificăm cu precizie persoanele şi evenimentele la care se fac referiri. În consecinţă, ele ne procură numai informaţii neconcludente pentru determinarea datei compunerii manuscriselor nebiblice [21].

În ce priveşte data compunerii acestora, fie că ele aparţin perioadei creştine ori postcreştine, trebuie să fie distinse net alte două date şi anume: data copierii manuscriselor şi data depozitării lor în grote. Ce mijloace există pentru datarea copierii manuscriselor? Mai întîi se face apel la paleografie, dar şi aici există divergenţe de opinie în rîndul specialişti-

[17] Toţi din secolul al II-lea î.e.n.

[18] Aceştia se întind pe un interval de timp, între 182 î.e.n. pînă la 73 e.n.

[19] Aceste multiple identificări ale Dascălului Dreptăţii şi Preotului Rău ne amintesc de eforturile făcute de-a se identifica „Servul Domnului" din profetul Isaia cu vreuna din personalităţile istorice ale epocii.

[20] Aceasta este data spre care argumentează G. R. Driver, pentru compunerea Comentariului la *Habacuc*. *Apud* D. W. Thomas, *art. citat*, p. 13.

[21] Cum am amintit în capitolele respective, datarea manuscriselor se întinde pe un interval de timp, ce pleacă din secolul II î.e.n. şi ţine pînă în secolul I e.n.

lor [22]. Trebuie însă accentuat, spune D. W. Thomas, că, în fapt, avem la îndemînă puţin material comparabil şi atunci cînd se face comparaţia materialului scris este de mare importanţă cunoaşterea locului său de origine (Egipt, Siria, Palestina) şi de asemenea şi a diferenţei dintre mijloacele folosite, deoarece forma literelor va varia inevitabil în funcţie de materialele utilizate [23]. Deoarece scrierea ebraică pătrată s-a dezvoltat foarte încet este foarte dificil să ne dăm seama cît timp au putut să fie utilizate literele folosite la redactarea manuscriselor.

În afară de documentele scrise în ebraica pătrată, la Qumran au fost găsite manuscrise alcătuite în ebraica veche, numită impropriu „feniciană", cunoscută din inscripţiile preexilice [24]. Şi pentru aceste fragmente a fost sugerată, pe baze arheologice, o dată între 400 î.e.n. şi 100 e.n. Notăm încă o dată imprecizia în datarea manuscriselor şi lipsa materialului de comparat.

Pe de altă parte, trebuie neapărat să ţinem cont de conservatorismul cercurilor religioase. Este posibil ca vechea scriere ebraică să fi durat mai tîrziu de primele două secole ale erei noastre, în anumite pături ale populaţiei Palestinei [25]. Astăzi este bine cunoscut că ea era utilizată pe monedele macabeice şi pe cele ale revoltei a doua iudaice. Folosirea ei pe aceste monede, însă, putea fi datorată perspectivei naţionaliste a timpurilor, fiindcă în astfel de timpuri scrierea şi limbajul vechi erau reînviate. De aceea, despre fragmentele din vechea scriere ebraică se poate spune că o dată înainte de era noastră este posibilă, dar nu necesară [26].

În ce priveşte datarea manuscriselor de la Qumran au fost utilizate şi alte mijloace, ca, de exemplu, metoda cu carbon radioactiv, care dă o dată între 67 î.e.n. şi 133 e.n., o dată variind cu plus sau minus 100 de ani faţă de anul 33 e.n. Testul s-a făcut pe ţesătura cu care erau înfăşurate vasele cu manuscrise şi nu chiar pe manuscrise. Nu se ştie dacă ţesă-

[22] Datele paleografilor asupra manuscriselor se întind cam de pe la 175 î.e.n. şi pînă în era noastră.

[23] Dacă scrierea este pe piele, pe papirus, pe fragmente ceramice sau pe piatră.

[24] Aşa-numita *ostraka* samariteană, inscripţia de la Siloam, ostraka-Ma de la Lachiş.

[25] D. W. Thomas, *art. citat*, p. 14.

[26] *Ibidem*, p. 14.

tura este contemporană cu manuscrisele.Vaselor, găsite în grote, care anterior erau considerate a fi elenistice și unice în caracter, acum li se atribuie o altă origine și sînt socotite ca aparținînd unui tip curent din era noastră. Ele pot fi mai vechi decît manuscrisele ori mai tinere. Însă, data vaselor chiar dacă ar fi în mod cert cunoscută n-ar aduce cu ea și data redactării manuscriselor. Nu este sigur că vasele au adăpostit chiar de la origine manuscrisele, deși nu este exclus faptul, deoarece în Asiria și Babilonia exista practica punerii documentelor în ulcioare mari în vederea bunei lor conservări [27].

Cînd încercăm să stabilim data depunerii manuscriselor în grote, ne aflăm iarăși într-un domeniu al incertitudinilor. Au fost ele depuse într-un moment de criză, pentru a fi bine conservate și, ulterior, recuperate? Au fost sugerate mai multe posibilități, ca, de exemplu, persecuția iudeilor de către Antioh Epifanes [28], sau mai tîrziu cea a romanilor, din cauza primelor două revolte ale iudeilor [29]. Au fost propuse și date mai tîrzii [30], dar după evidența arheologică depozitarea manuscriselor trebuie să fi avut loc înainte de anul 68 e.n.[31]

Este bine cunoscut: cărțile de ritual deteriorate erau retrase din uz, prin dispoziție rabinică și depozitate în așa-numitele „genizot" [32]. În primele zile ale cercetărilor manuscriselor de la Qumran circula mult ipoteza conform căreia grotele au fost un fel de genizot. Am amintit mai sus că toate cărțile *V.T.* au fost găsite în grote, afară de cartea *Ester*. Unul dintre imperativele rabinice era că o carte ce conține în ea numele lui Dumnezeu trebuie dosită atunci cînd nu mai este utilizabilă. Cartea *Ester* nu conține numele lui Yahweh și, prin urmare, lipsa ei din genizot nu trebuie să surprindă. Acest argument nu trebuie să fie întins prea departe, spune D. W. Thomas, alți factori trebuind să fie considerați aici, cum, de exemplu, data compunerii cărții *Ester* și data cano-

[27] Cum aflăm din *Ier.*, XXXII, 14, la fel se proceda și în Palestina.

[28] În secolul II î.e.n.

[29] În secolul I și II e.n.

[30] În special cea a lui Teicher, care spune că manuscrisele ar fi ale creștinilor, depuse în grote, în timpul persecutării lor de către împărații romani (sec. I—IV). După profesorul Zeitlin, manuscrisele ar fi ale sectei iudaice karaite (sec. VIII—IX).

[31] D. W. Thomas, *art. cit.*, p. 15.

[32] Loc retras. Și astăzi pe lîngă sinagogi există o cameră aparte pentru asemenea depozitări.

nicității ei, ce-a fost dezbătută mult timp și în mod înverșunat, de către cercurile iudaice, în ultimele secole î.e.n. Absența ei din grotele de la Qumran poate fi accidentală, deși acest lucru pare straniu, dacă ținem cont de faptul că fiecare carte a *V.T.* este reprezentată acolo.

În rîndurile de mai sus, s-a văzut cît de multă nesiguranță înconjoară unele din problemele centrale, izvorîte din studiul manuscriselor. O problemă rămîne de necontestat și anume că manuscrisele sînt cu multe secole mai vechi decît cele care stau astăzi la baza scrierilor sacre[33] ebraice.

În concluzie, cu D. W. Thomas, spunem că:

1. Încă nu s-a dovedit faptul că edificiile de la Qumran, manuscrisele descoperite și grotele, au o legătură de necontestat între ele. Atîta timp cît chestiunea rămîne deschisă, putem postula numai cu mare precauție existența unui grup iudaic pe care-l putem numi mai propriu sectă, a cărei identitate continuă să fie în discuție.

2. Nici Dascălul Dreptății, nici Preotul cel Rău, nici poporul numit kittim nu au fost identificați pînă în prezent, în mod cert.

3. Data compoziției manuscriselor necanonice de dinainte și după era noastră este încă dezbătută. La fel stau lucrurile și cu data la care ele au fost copiate, precum și cu cea la care au fost depozitate în grote. Cine au fost cei care le-au depozitat și în ce scop, încă se discută.

4. Manuscrisele biblice preced cu multe secole manuscrisele ebraice ale *V.T.*, cunoscute pînă în 1947, și valoarea lor pentru critica textului ebraic al *Vechiului Testament* și al vechilor sale traduceri în greacă, siriacă și latină, ca și pentru gramatica istorică ebraică, este nebănuit de mare.

5. În timp ce există similitudini de frazeologie pentru credințele religioase și practicile morale aflate în manuscrise și în *N.T.*, există de asemenea și izbitoare diferențe, iar comparația făcută între Dascălul Dreptății și Iisus trebuie primită cu mare rezervă. Nimic nu există în manuscrise care să justifice credința că Dascălul Dreptății a fost crucificat și nici că învierea lui era așteptată de către sectă.

[33] *Biblia* ebraică cunoscută astăzi a fost tipărită pe baza unui manuscris ce data din secolul IX sau X al erei noastre. Dacă manuscrisele de la Qumran sînt din sec. II î.e.n., atunci ele sînt cu 1 200 ani mai vechi decît manuscrisul ce stă la baza ei.

În capitolele de mai sus nu s-a dat răspuns la multe probleme privitoare la manuscrisele de la Qumran. În starea de cunoștințe actuale acest lucru nu este posibil. Este nevoie de timp pentru a fi traduse complet toate manuscrisele și pentru a se face studii asupra lor, studii care vor confirma ori infirma supozițiile făcute de savanți și amintite mai sus.

În încheiere, exprimăm convingerea că manuscrisele de la Marea Moartă aduc o contribuție nebănuit de prețioasă la o mai bună înțelegere a caracteristicilor unei epoci și a istoriei culturii umane.

Partea a II-a. CONTRIBUȚIILE ROMÂNEȘTI LA DEZLEGAREA ENIGMELOR MANUSCRISELOR DE LA MAREA MOARTĂ

Capitolul I

CÎTEVA PRELIMINARII

Cum se va vedea din rîndurile de mai jos, contribuția românească la elucidarea problemelor legate de manuscrisele descoperite la Marea Moartă este importantă. Orientaliștii și alți studioși români s-au plasat printre cei dintîi care s-au străduit să găsească soluțiile cele mai adecvate pentru anumite chestiuni ce păreau insolubile lectorilor de rînd ai nou descoperitelor documente de la Marea Moartă. Într-o oarecare măsură, lucrul acesta pare firesc. După cum se știe, țările noastre, Muntenia și Moldova, au stat aproape cinci secole în strînse legături cu Turcia, care-și întinsese stăpînirea peste Asia de Vest și peste o parte din Africa de Nord. La Istanbul se discutau destinele țărilor noastre și tot aici își primeau învestitura domnitorii români. Pentru a fi cît mai pe placul sultanilor, principii valahi își trimiteau odraslele la studii în capitala osmanlîilor, dimpreună cu reprezentanții pe lîngă Sublima Poartă.

Așa se explică de ce orientalistica română este una din cele mai vechi din Europa. Primul orientalist a fost un student ardelean, luat în captivitate de către turci, pe la 1438, cu ocazia unei incursiuni făcute de otomani în Transilvania, pe timpul sultanului Murad al II-lea. După douăzeci de ani de captivitate otomană, el scapă și scrie o carte: *Tratat despre religia, obiceiurile și răutatea turcilor* [1], ce apare între 1480 și 1550 în douăzeci și cinci de ediții, în Italia, Germania și Franța. Cartea apare în limbile latină și germană, în aceasta din urmă cu o prefață de Martin Luther. Prizonierul din Transilvania nu și-a dezvăluit numele, probabil fiindcă a fost pus de turci să jure a nu face cunoscut nimic din cele

[1] *Tractatus de ritu, moribus et nequitia Turcorum.*

ce-a văzut și a aflat de la ei sau poate de teama unor represalii ce s-ar fi răsfrînt asupra tovarășilor de captivitate. Numit de către contemporanii care i-au citit scrierea: „Prizonierul transilvan" [2], „Studentul din Romos", „Transilvăneanul anonim", el este într-adevăr primul turcolog european și, desigur, cel dintîi orientalist român.

După el a urmat pleiada de orientaliști din țările noastre dunărene. Adevăratul precursor a fost învățatul moldovean Nicolae Milescu, spătarul (1636—1708). În tinerețe, studiind la Constantinopol, iar mai tîrziu ca reprezentant diplomatic al Țării Românești [3] pe lîngă Înalta Poartă, el a reușit să învețe nu numai limba turcă, ci chiar și araba. Faptul că a fost un timp și dragoman [4], adică interpret pe lîngă agenția diplomatică [5] moldovenească din Istanbul, explică în bună măsură de ce Nicolae Milescu cunoștea bine cele două limbi musulmane. Începînd din 1671 și pînă la moarte, Nicolae Milescu a viețuit în Rusia, unde fiind apreciat pentru cunoașterea cîtorva limbi, cum și a politicii orientale, i s-a încredințat un post important [6] în corpul diplomatic moscovit. Însărcinat de țarul Alexei Mihailovici și de guvernul rus, spătarul Nicolae Milescu face o călătorie în China, la curtea împăratului Kansi, despre care călătorie a scris (în rusește) patru cărți [7], care nu se limitează la simple însemnări geografice, ci conțin numeroase observații personale asupra vieții, obiceiurilor și riturilor diferitelor popoare transsiberiene.

Scrierile lui Nicolae Milescu au depășit frontierele țării. Unii dintre contemporanii lui, printre care și filosoful Leibniz, au considerat pe acest *vir polyglotus* și *pereruditus* ca o mare autoritate în problemele Extremului Orient [8].

[2] Captivus Septemcastrensis.
[3] Kapukehaia.
[4] Tergiuman.
[5] Kapukehaialik.
[6] M. Guboglu, *Orientalistica română*, în „Studii și articole de istorie", vol. I, București, 1956, p. 315.
[7] a. *Călătorie prin Siberia de la Tobolsk la Nercinsk și la frontiera chineză*; b. *Jurnal de călătorie*; c. *Descrierea primei părți din lumea Asiei, Imperiului chinez, a orașelor și provinciilor sale*; d. *Descrierea marelui fluviu Amur*.
[8] M. Guboglu, *art. citat*, p. 315.

Dar primul orientalist de renume mondial, cu adevărat, a fost Dimitrie Cantemir (1673—1723). După propria sa mărturie, el a trăit douăzeci şi doi de ani în capitala sultanilor de pe Bosfor. Fiind un spirit ascuţit, dornic de-a cunoaşte cît mai mult şi dotat cu o mare putere de muncă, el a reuşit să-şi asimileze cele trei mari culturi ale timpului său: greacă, latină şi musulmană, devenind un adevărat enciclopedist. Afară de limba turcă pe care o cunoştea temeinic, el a reuşit să înveţe araba şi persana, pe atunci la modă în Orientul Apropiat.

Datorită relaţiilor politice ale tatălui său, tînărul Dimitrie Cantemir s-a împrietenit cu numeroşi demnitari şi reprezentanţi ai vieţii intelectuale şi spirituale turceşti. Aceste relaţii l-au ajutat să cunoască mai aprofundat istoria, limba, religia, obiceiurile, muzica şi viaţa cea de toate zilele ale osmanliilor. Observînd decadenţa ce-şi făcea apariţia în sînul Imperiului otoman, atunci cînd ajunge domn el se gîndeşte să-şi scape ţara de jugul turcesc şi de aceea trece de partea lui Petru cel Mare. Dar după dureroasa înfrîngere a ruşilor, la Stănileşti (iulie 1711), Cantemîr se stabileşte definitiv în Rusia, unde îşi desfăşoară rodnica lui activitate mai ales în domeniul scrisului. Opera sa: *Istoria creşterii şi descreşterii Imperiului otoman* [9], i-a adus un renume mondial [10], deoarece era prima lucrare ce dădea o privire de ansamblu asupra apariţiei, dezvoltării şi începutului decadenţei osmanliilor. Cît de bine cunoştea Dimitrie Cantemir limba arabă ne-o probează lucrările sale în legătură cu *Coranul* [11].

Exemplul marilor orientalişti N. Milescu şi D. Cantemir a fost continuat, deşi pe o scară de mai mică anvergură, de către Ienăchiţă Văcărescu [12], Dionisie Fotino [13], iar mai aproape de noi, Lazăr Şeineanu, M. Gaster, Nicolae Iorga [14] şi elevii lor.

[9] *Historia incrementorum atque decrementorum Aulae othomanicae.*

[10] A fost tradusă mai întîi în engleză (1734 şi 1756), iar după textul englez s-a făcut traducerea franceză (1743) şi cea germană (1745).

[11] *De curano; Curanus; Cartea sistemei sau despre situaţia religiunii mahomedane.* Cf. M. Guboglu, *Orientalistica română*, p. 319.

[12] *Istoria otomană a prea puternicilor împăraţi.*

[13] *Vieţile sultanilor.*

[14] *Istoria Imperiului otoman (Geschichte des osmanischen Reiches)*, Gotha, 1908—1913, 3 volume.

* * *

Cum s-a amintit în cuprinsul opusculului de față, manuscrisele de la Qumran au ieșit din sorginte iudaică și au fost scrise unele în ebraică (cele mai numeroase) și altele în aramaică (mai puține). Pentru orientaliștii români aceste limbi nu erau chiar necunoscute. Cunoașterea limbii ebraice, în ținuturile noastre, trebuie să fi fost foarte veche, de îndată ce, la 1582, *Palia* de la Orăștie [14a] a fost făcută după textul original (ebraic), iar nu după cel grecesc (al *Septuagintei*), cum era cazul traducerii cărților sacre mai înainte și chiar pînă în primele decade ale secolului nostru. Cunoștința ebraicei la români venea pe două căi: una din sorginte iudaică și alta pe linie direct autohtonă. Iudeii s-au stabilit în Principatele Române cu multe secole în urmă. Pentru educarea specifică a conaționalilor lor, iudeii din părțile noastre au început să-și publice cărți în limba ebraică chiar la noi în țară, în afară de cele pe care le importau. Așa, de exemplu, la Iași, în 1849, la „Institutul Albina", apare lucrarea lui Nathan N. Hannover cu titlul *Șaare Zion* (= *Porțile Sionului*) [15]. Pe cît se vede, tipografia lui Gh. Asachi era nebănuit de bine utilată, dacă ea poseda și alfabet ebraic. Desigur, cărțile mozaicilor ajungeau și în mîinile nemozaicilor, așa încît de-acum înainte românilor nu li se va mai părea ceva de mirare cînd vor vedea cărți scrise în limba ebraică [16].

Cunoștința limbilor ebraică și aramaică, pe linie direct românească a ajuns în țara noastră și datorită ideilor timpului. După cum se știe, odată cu apariția umanismului, pe la începutul secolului al XV-lea e.n., oamenii de știință își îndreptară privirea către studiile clasice, pentru a cunoaște literaturile antice în original și nu în traducere latină, cum era cazul pînă aci. Pentru studierea literaturii ebraice, univer-

[14a] *Palia*, adică vechea Scriptură, este traducerea *V.T.* făcută de Mihail Tordaș, episcopul românilor calvini, din Transilvania, în colaborare cu alți bărbați luminați. Traducerea *Palia* conține numai *Geneza* și *Exodul*.

[15] Alte cărți, în ebraică, care circulau în țara noastră pe la începutul secolului al XIX-lea, sînt: *Dereh Haim* (= *Calea vieții*), *Deghel Mahne Efraim* (= *Steagul armatei lui Efraim*), *Or Pnei Moșe* (= *Lumina feței lui Moise*), *Siduro șel Sabat* (= *Orînduiala de Sabat*), *Beer Maim Haim* (= *Fîntîna apelor vieții*), *Bircat Iosef* (= *Binecuvîntarea lui Iosif*) ș.a.

[16] Aici ar trebui să amintim și de cele cîteva ziare evreiești ce apăreau în limba ebraică, ca, de exemplu „Hajoetz" ș.a., care desigur ajungeau și în mîna nemozaicilor.

sitățile europene au înființat catedre speciale pentru această limbă.

În țara noastră, Universitatea a luat ființă abia în secolul al XIX-lea; la una din facultățile sale, catedra de limbă ebraică a fost totdeauna prezentă. De lucrul acesta ne încredințează cele cîteva manuscrise de gramatici semite aflate în biblioteca Patriarhiei Române [17]. Zicem semite, căci în afară de ebraică, există un manuscris pentru limba siriacă și două pentru limba arabă. Aceste gramatici scrise cam pe la 1880 sînt niște rezumate făcute de studenți de la Universitatea din Cernăuți [18], după prelegerile în românește ale profesorilor respectivi. Aceasta ne arată că mai înainte de jumătatea secolului trecut (al XIX-lea), limbile semite erau studiate de către români. Așa se explică cum la noi în țară a apărut traducerea *Coranului* de către eminentul cărturar (semitolog) profesorul Silvestru Octavian Isopescu [19], iar ceva mai tîrziu profesorul Vasile Radu a izbutit să dea o ediție științifică, însoțită de traducerea în limba franceză, a faimoasei *Călătorii în Țările Române* a Patriarhului Macarie al Antiohiei (Siria), descrisă de diaconul Paul din Alep [20].

Că români cunoșteau limba ebraică și erau chiar la curent cu studiile orientale, ne-o probează și numeroasele gramatici ale limbii ebraice, apărute în românește. Cea mai cunoscută nouă este cea a profesorului de la Universitatea din București, dr. Nicolae Nitzulescu [21]. Din titlurile de pe coperta acestei gramatici aflăm un lucru foarte măgulitor pentru noi românii și anume că dr. N. Nitzulescu era membru al societății germane de orientalistică [22].

[17] Athanase Negoiță, *Manuscrise de gramatici semite în biblioteca Patriarhiei Române*, în „St. Th.", Anul XVII (1965), nr. 1–2, pp. 100–117.

[18] Manuscrisele acestea, aproape în totalitate, au fost alcătuite sau numai copiate după alte exemplare mai vechi, de către Conon Aranescul Donici, viitorul mitropolit primat al României, în timpul primului război mondial, — Cernăuți, 1912, p. 538.

[19] O. Isopescu a tradus, din limba siriacă, *Comentarul la Geneză* al lui Efrem Sirul, din secolul al IV-lea e.n., Cernăuți, 1914, p. 556.

[20] Înserată în colecția de studii orientale numită „Patrologia Orientalis", ce apare la Paris.

[21] Ea poartă titlul: *Elemente de gramatică a limbii ebraice*, București, Tipografia jurnalului „Hajoetz", 1877, 187 pagini.

[22] N. Nitzulescu, născut în comuna Bordușani, județul Ialomița, la 14 februarie 1837, își făcuse studiile de specializare la Leipzig. În felul acesta se explică cooptarea lui ca membru al societății germane. N. Nitzulescu a încetat din viață la 4 ianuarie 1904.

După încetarea din viață a lui N. Nitzulescu, catedra de limbă ebraică rămînind vacantă, doritorii de ocuparea ei trebuiau să aibe lucrări de specialitate. Așa se explică apariția a trei gramatici ebraice în anul 1904.

Prima a fost a lui Constantin I. Popescu [23]. Acesta își luase doctoratul la Cernăuți în 1896, unde avusese ocazia să vadă numeroasele gramatici ebraice în limba germană, unele mai ample, altele mai simple. În plus, avea în fața sa și pe cea a fostului lui profesor de la București, N. Nitzulescu. Meritul gramaticii lui Constantin I. Popescu stă în aceea că el a întocmit-o absolut pentru începători și de aceea era foarte simplă și astfel nu descuraja pe studentul care pînă aci n-avusese nici o idee despre conformația limbilor semite.

A doua gramatică ebraică apărută în 1904 a fost a lui Ioan Popescu-Mălăești [24], cu titlul: *Gramatica limbii ebraice și biblice aramaice* [25]. În vederea concursului pentru ocuparea catedrei de la Universitate, Popescu-Mălăești, tot în 1904, publicase și lucrarea *Limbile semite*, studiu istorico-filologic [26]. Juriul examinator, judecînd după calitatea lucrărilor prezentate și studiile făcute în țară și în străinătate, l-a recomandat pe Popescu-Mălăești să ocupe catedra [27]. Gramatica lui era concepută în genul celei a lui N. Nitzulescu, dar în plus a adăugat și cîteva noțiuni de limbă aramaică biblică. La ediția a II-a a gramaticii sale [28], Popescu-Mălăești a eliminat noțiunile de aramaică, amplificînd în schimb gramatica ebraică, la nivelul celor germane, făcînd-o deci mai greoaie pentru începători, lucru care făcea pe studenți să caute gramatica mai simplă a lui C. I. Popescu. În ediția din 1927, a treia [29], Popescu-Mălăești a renunțat la regulile de gramatică, tipărind numai paradigmele, adică tabelele cu

[23] Născut la Tîrgoviște, la 10 iulie 1862, a fost profesor secundar la seminariile „Nifon" și „Central" din București și la Școala Normală „Elena Doamna".

[24] Născut în comuna Mălăești județul Prahova, la 30 ianuarie 1874. Ca să nu mai fie confundat cu alți Popești, și-a atașat la numele său propriu și pe cel al comunei de naștere. A făcut studii de specializare la Berlin și la Strasbourg, unde și-a obținut titlul de doctor.

[25] București, Carol Göbl, 1904, pagini 158.

[26] București, Carol Göbl, 1904, pagini 48.

[27] A fost pensionat la finele anului școlar 1938/39.

[28] Craiova, tipografia Samitca, 1921, pagini 264.

[29] *Exerciții de gramatică ebraică*, București, 1927, pagini 88.

exemple de conjugarea verbelor și declinarea substantivelor De această a treia ediție s-au folosit studenții celor trei facultăți din România [30], pînă la cel de-al doilea război mondial.

A treia gramatică, din cele apărute în 1904, în vederea concursului pentru ocuparea catedrei, a fost cea a lui M. Mihăileanu [31], intitulată: *Gramatica limbii ebraice*, ce nu arată nici un progres față de cea a lui N. Nitzulescu. Menționăm gramaticile limbii ebraice elaborate de marii ebraiști David Faibiș, Mendel P. Mendel.

Ultima gramatică, tipărită în limba română, în recentele decenii, a fost cea a lui Athanase Negoiță, cu titlul: *Elemente de gramatică ebraică* [32]. Fiindcă în timpul războiului al doilea mondial toate gramaticile ebraice în limba română se epuizaseră [33], Ath. Negoiță a întocmit o gramatică pentru începători. Ea urmează obișnuita diviziune: fonetica, morfologia și sintaxa, indicîndu-se numai ceea ce era absolut necesar pentru pătrunderea în tainele limbii ebraice. Această lucrare a fost căutată de studenți, fiindcă nu făcea uz de „excepții la excepții", care obosesc pe începători, făcîndu-i chiar să părăsească acest studiu.

Din 1948, pe lîngă Universitatea din București a luat ființă chiar o facultate de limbi romanice, clasice și orientale. În cadrul acestei facultăți se află la locul cuvenit și studiul ebraicii, alături de chineză, persană, arabă, hindi, etc.

Din cele spuse pînă aci, se vede clar că în anul 1957, cînd revistele de specialitate au început să vorbească pe larg despre epocala descoperire a „Manuscriselor de la Qumran", cărturari din România nu erau deloc străini de acest domeniu al orientalisticii și au trecut la studierea și aprecierea lor.

* * *

[30] București, Cernăuți și Chișinău.

[31] București, Carol Göbl, 1904, pagini 112. Autorul a fost profesor secundar la liceele din București.

[32] București, Tipografia „Socec", 1946, pagini 144. Autorul s-a născut în comuna Seaca, județul Teleorman, la 3 iulie 1903. A făcut studii de specializare la Ierusalim și a ocupat posturile de asistent, conferențiar și profesor suplinitor la Universitatea București.

[33] Și gramatica lui Ath. Negoiță s-a epuizat în cîțiva ani. Studenții se servesc de una xeroxată, a lui Ioan Alexandru, editată de Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale a Universității București, cu titlul: *Gramatica limbii ebraice vechi*, București, 1975. Ioan Alexandru, dr. în filologie s-a profilat pe studiul ebraicii, fiind mult apreciat de auditorii săi.

Capitolul II

PRIMELE LUĂRI DE CONTACT

Cînd am enumerat manuscrisele găsite la Marea Moartă şi am vorbit de aşa-numitul *Document de la Damasc*, am spus că o copie a acestuia fusese descoperită deja înainte de războiul întîi mondial, cînd nu se bănuia că el aparţine sectei esenienilor. Găsirea acestei copii ne face cinste nouă românilor, deoarece ea a fost descoperită de către învaţatul profesor Salomon Schechter [1], originar din ţara noastră. În geniza [2] sinagogii karaite din Cairo, S. Schechter află un manuscris pe care-l publică în Anglia [3]. Abia după descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă s-a văzut că şi cel din Cairo ieşise din aceeaşi sorginte, din care au ieşit şi celelalte scrieri vechi ce-au constituit arhiva sau biblioteca secţei de la Qumran.

În ţara noastră, prima semnalare a descoperirii de manuscrise la Qumran a fost făcută de Virgil Godeanu [4], care, într-o scurtă relatare de trei pagini, anunţa dezgroparea sulurilor şi interesul pe care-l vor avea aceste texte pentru studierea scrierilor biblice.

[1] S. Schechter s-a născut la Focşani, în 1850 şi a decedat în America, în 1915.

[2] O cămăruţă (boxă) alăturată altarului sinagogii, unde se conservă de obicei cărţile de ritual şi obiectele de cult uzate.

[3] Salomon Schechter, *Documents of Jewish Sectaries*, vol. I, *Fragments of a Zadokite Work*, Cambridge, 1910.

[4] *Importanţa marilor descoperiri biblice de la Marea Moartă*, în revista „Ortodoxia", Anul VII, 1956, pp. 628—631.

Același lucru face și Iancu Moscovici, anunțînd pe cititorii revistei în care scrie despre epocala descoperire de la Marea Moartă [5].

Bizantinologul Emilian Popescu [6] vestește arheologilor din țara noastră descoperirea unor foarte vechi texte lîngă Marea Moartă și în pustia Iudeii, care preocupă mult pe orientaliști.

Cum se știe, grotele cu manuscrise au fost explorate ani în șir și, de aceea, anunțările dezgropărilor mai recente se semnalau succesiv. Este ceea ce face Iancu Moscovici într-un al doilea articol al său [7], pentru informarea cititorului general.

Descoperirea de documente în Iudeea, compuse cam în același timp cu scrierile *N.T.*, a dat naștere la probleme de ordin cronologic și ideologic. Unii cercetători au afirmat că Ioan Botezătorul a făcut parte din gruparea sectanților de la Qumran și numai mai tîrziu s-a despărțit de ea. Tit Simedrea [8] aderă la această părere, dar consideră că Ioan a ieșit repede din secta eseniană, formîndu-și un grup propriu, care după moartea lui a trecut *in corpore* la creștinism. Dintre ucenicii lui Ioan cunoscuți nouă ar fi Petru și Andrei, fratele său.

După trecerea primei decade de la descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă, revistele din multe țări au început să publice considerații variate cu privire la scrieri. La noi în țară încearcă o sintetizare profesorul Grigore Marcu [9].

Fiindcă orice centimetru pătrat de manuscris era plătit cu o liră sterlină de către instituțiile arheologice și culturale din Ierusalim și Aman (Iordania), pentru aceasta triburile de beduini se întreceau în scormonirea peșterilor și hrubelor din deșertul iudeean, spre a da de fragmente de pergament ori papirus, pe care să le vîndă. Iancu Moscovici anunță noile achiziții de manuscrise făcute de Muzeul „Rockefeller" din

[5] *Manuscrisele de la Marea Moartă*, în revista „Glasul Bisericii", Anul XVI, 1957, pp. 736—753.

[6] *Descoperirile de la Marea Moartă și din deșertul iudaic*, în revista „Studii și cercetări de istorie veche", Anul IX, 1958, pp. 481—490.

[7] *Manuscrisele de la Marea Moartă. Descoperiri ulterioare*, în revista M.M. Anul XXXIV, 1958, pp. 394—409.

[8] *Sf. Ioan Botezătorul în lumina descoperirilor de la Qumran*, în revista St. T. Anul XX, 1959, nr. 9—10, pp. 607—618. Tit Simedrea își însușește părerea autorului francez Jean Steinmann.

[9] *Zece ani de la descoperirea manuscriselor străvechi din depresiunea Mării Moarte*, în revista St. T. Anul X, 1958, pp. 126—136.

vechiul Ierusalim [10], iar într-un nou articol el face o mică dare de seamă despre persoana lui Iisus [11], sintetizînd informațiile furnizate de textele qumranite.

Deoarece revistele de orientalistică străine discutau vechimea manuscriselor de la Marea Moartă și contemporaneitatea lor cu scrierile *N.T.*, doctorandul S. Verzan sintetizează discuțiile purtate, încercînd să dea o cronologie a manuscriselor [12] și apoi să arate cîteva din învățăturile sectarilor [13], așa cum se desprind ele din textele în discuție.

În *Noul Testament* numele esenienilor nu este întîlnit, deși în timpul compunerii lui aceștia existau. Cercetătorii s-au sforțat să-i depisteze și unii, în cap cu O. Cullmann [14], consideră că au dat de urma lor în „eleniștii" amintiți în *F.A.*, VI, 1 și IX, 29. Prof. Athanase Negoiță se opune acestei identificări. El afirmă: Se știe că la marile sărbători mozaice, mulți iudei din afara Palestinei (diaspora) veneau la Ierusalim, spre a-și îndeplini obligațiile pe care li le impunea Legea. Ei veneau din întinsele regiuni ale Imperiului roman, unde se vorbea limba timpului, adică elină și de aceea ei erau numiți de către ceilalți iudei localnici cu porecla de „eleniști". Unii dintre cei veniți pentru sărbători nu se mai reîntorceau în țara de unde veniseră, ci rămîneau în Ierusalim și împrejurimi. Se știe că, totdeauna, dorința cea mai înaltă a unui evreu era să-și termine viața în țara strămoșilor. Au nu-și urează ei și astăzi: „La anul la Ierusalim"? Stabiliți aci, ei deveneau cei mai habotnici păstrători ai tradițiilor de la Templu. Ori, după cît se știe, esenienii nu mergeau la Templu, ci-l evitau cu strășnicie, mai ales jertfele sîngeroase, așa că „eleniștii", adică iudeii noi stabiliți în Iudeea nu veneau în contact cu aceia; ceva mai mult, îi evitau ca pe niște eretici. Așadar, eleniștii din *N.T.* nu pot fi identificați cu esenienii. Cum va demonstra mai tîrziu compatriotul nostru

[10] *Descoperiri arheologice făcute în 1958. în apropiere de Qumran*, în St. T. Anul XI, 1959, pp. 9—10.

[11] *Persoana Mîntuitorului în lumina manuscriselor de la Marea Moartă*, în St. T. Anul XI, 1959, nr. 3—4, pp. 138—163.

[12] *Cronologia manuscriselor de la Qumran*, în St. T. Anul XII, 1960, pp. 40—59.

[13] *Cîteva probleme de teologie qumranită și creștinism*, în G.B. Anul XIX, 1960, nr. 1—2, pp. 66—78.

[14] În comunicarea făcută la colocviul de la Strasbourg, apărută apoi în volumul: *Les Manuscrits de la Mer Morte*, Paris, 1957, pagini 140.

Constantin Daniel, „irodienii" și nu „eleniștii" sînt esenienii, nume ce într-adevăr în *Noul Testament* nu se întîlnește.

Printre manuscrisele aflate la Marea Moartă este și unul care a fost numit de către cercetători: Comentariul la cartea *Habacuc*. De el s-a ocupat Ath. Negoiță [15], care arată că acest manuscris este unul din cele mai interesante, fiindcă din el se desprinde curioasa explicare a cărților sacre mozaice de către sectarienii de la Qumran. Aceștia utilizau la maximum metoda interpretării alegorice, foarte la modă în timpul lor, după cum aflăm din scrierile lui Filon din Alexandria și ale altor autori contemporani [16]. Potrivit acestei metode, se putea afirma orice părere, indiferent dacă ea avea sau nu temei real. Așa și qumraniții explicau cartea *Habacuc* ca vizînd secta lor, ce se socotea Israelul cel autentic, iar nu pe evreii de dinainte și de după exil. După qumraniți, sub numele de babilonieni, amintiți în cartea *Habacuc* din cuprinsul *Vechiul Testament*, trebuie să înțelegem pe kittim.

Cine au fost acești kittim? După cît s-a văzut în capitolul respectiv din prezentul opuscul, cercetătorii s-au împărțit în două tabere cu privire la poporul kittim-ilor. Unii consideră pe romani, alții pe greci, mai bine zis pe seleucizi. Seleucizii sau sirienii au fost stăpînitorii Palestinei pînă la trecerea Orientului Apropiat sub dominație romană. Numirea de seleucizi venea de acolo că unul din diadohii [17] lui Alexandru cel Mare, după împărțirea Imperiului macedonean, a fost generalul Seleucos, avînd în stăpînire Palestina, Siria și Mesopotamia. Ath. Negoiță consideră că prin kittim este bine să înțelegem pe seleucizi, deoarece aceștia erau stăpînii Palestinei în secolele III și II î.e.n.; ei au împilat pe iudei, forțîndu-i să-și grecizeze credințele și obiceiurile; ei utilizau elefanți în războaie, etc. Dimpotrivă, în secolele amintite, iudeii au fost în pace cu romanii, ba chiar au avut un tratat de alianță cu ei contra seleucizilor. Este adevărat că iudeii au

[15] *Cum se interpreta Scriptura acum 2000 de ani? Comentariul la Habacuc*, în G.B., XX, 1961, nr. 3–4, pp. 308–320.

[16] Aristobul, Hecataios din Abdera, ș.a. în secolele II și I î.e.n. Inițiată mai întîi în Alexandria Egiptului, metoda alegorică avea să fie utilizată pe scară largă în secolele prime ale erei noastre, atît de scriitorii de limbă greacă, cît și de cei de limbă latină.

[17] Cuvînt grecesc care însemnează „moștenitor", „urmaș".

avut de suferit după ce Palestina a intrat sub stăpînirea romană, dar aceasta s-a întîmplat în secolele I și II din era noastră, cînd textele de la Qumran fuseseră scrise cu aproape două veacuri mai înainte.

Pe la începutul deceniului al șaptelea al secolului nostru, descoperirea manuscriselor de la Qumran se arată aducătoare de lumini în direcția mai tuturor disciplinelor umanistice. Istoria veche, geografia Orientului Apropiat, dar mai ales istoria comparată a religiilor, au tras foloase substanțiale după descifrarea și publicarea majorității manuscriselor din pustia Iudeii. Aceste lumini au fost semnalate de către Ath. Negoiță, într-un articol de strictă sinteză [18].

O privire de ansamblu asupra descoperirilor de la Marea Moartă, pentru cititorii din părțile Banatului, a făcut-o autorul de mai sus [19], unde a arătat, pe înțelesul lectorului general, interesul pe care-l prezintă curioasele manuscrise dezgropate la Qumran.

O grupare umană în pustia Iudeii alături de Marea Moartă, unde viața este aproape imposibilă [20], mai ales în timpul verii! O comunitate cu o viață nebănuit de aspră, cu o disciplină mai mult decît severă, cu trei părți din zi dedicată studiului, cu un calendar de 364 zile, mai pus la punct decît toate cele cunoscute în Orientul Apropiat antic! Toate acestea au pus în mirare pe cercetătorii care s-au dedat studiului manuscriselor qumrane. Ca de obicei, s-au lansat păreri, s-au făcut ipoteze. Cea cu mai mulți aderenți a fost părerea că pustnicii [21] de la Qumran au luat exemplul de la adepții școlii lui Pitagora. Ath. Negoiță [22] arată că grupul de la Qumran a luat ființă numai din impulsul dat de credințele pioase ale iudeilor. Același lucru s-a întîmplat și cu iudeii din Egipt. Filon din Alexandria ne povestește că un grup,

[18] *Manuscrisele de la Marea Moartă în studiile mai noi*, în M.A. Anul V, pp. 333–345.

[19] *Descoperirile de la Marea Moartă. Manuscrisele de la Qumran*, în M.B., Anul XII, 1962, pp. 51–76.

[20] În vara lui 1931, scriitorul acestor rînduri n-a putut să stea decît două zile în pustia de lîngă Marea Moartă, din cauza excesivei călduri și mulțimii de țînțari care făceau viața nebănuit de insuportabilă.

[21] Unii autori nu s-au sfiit a-i numi călugări. Cf. Edmund Sutcliffe, *The Monks of Qumran* (= Călugării de la Qumran), London, 1960, pp. XVI–272.

[22] *Organizarea și doctrina esenienilor*, în St.T. Anul XIV, 1962, pp. 202–220.

pe care el îl numește al terapeuților, se retrăsese într-un loc mai liniștit, unde își ducea viața în concordanță cu severele idei doctrinare mozaice. Tot așa și grupul qumraniților din Palestina se retrăsese în deșertul Iudeii, în locul cel mai arid și mai pustiu, ca acolo netulburat de mulțime să-și ducă viața lor de purificare și întărire morală. Același lucru îl vor face, ceva mai tîrziu, și monahii creștini. Suportul care-i împingea pe esenieni spre acest fel de viețuire era mai ales convingerea lor că în curînd va veni la ei Mesia cel așteptat, care va începe cu ei și numai cu ei un veac nou.

Cărțile *V.T.* aproape că nu amintesc despre viața de dincolo de mormînt. Ath. Negoiță [23] arată cum această idee s-a înfiripat la iudei după întoarcerea lor din exilul babilonian, cum a fost clarificată în manuscrisele de la Qumran și cum a fost apoi îndoctrinată în literatura rabinică.

Fiindcă neobosiții beduini, în alergarea lor după cîștig, procuraseră multe fragmente de manuscrise, iar instituțiile arheologice din Ierusalim, Aman și din străinătate cercetaseră cele unsprezece grote, cum s-a amintit la capitolul respectiv din această lucrare, de aceea, din cînd în cînd, era nevoie să se amintească cititorilor români despre noile achiziții și aportul lor prezumtiv pentru studiul textelor qumranite, lucru făcut de Ath. Negoiță [24] într-un articol rezumativ.

După cît s-a văzut din cuprinsul acestei lucrări, personalitatea cea mai de vază din manuscrisele de la Qumran este cea a Dascălului Dreptății. Ocupîndu-se de această figură, Ath. Negoiță [25] arată că la începutul carierii sale, Dascălul Dreptății a făcut parte din tagma sacerdotală de la Templul din Ierusalim, în vremea cînd pretendenții la tronul Iudeei făceau compromis după compromis, iar clerul, cel chemat să stimuleze viața morală a societății, ajunsese la un nivel nebănuit de scăzut. Zelos pentru legea mozaică și aprins pentru o trăire fără compromisuri, urmat de un grup de fanatici, Dascălul s-a retras în pustia de lîngă Marea Moartă și acolo a pus bazele sectei qumranite. Identificările Dascălului Dreptății cu una din personalitățile istorice, cunoscute

[23] *Problema învierii din morți în manuscrisele de la Qumran și în literatura rabinică timpurie*, în G.B. Anul XXI, 1962, pp. 267—279.

[24] *Manuscrisele de la Marea Moartă și studiile mai noi*, în M.B. Anul XXXVIII, 1962, pp. 244—254.

[25] *Dascălul Dreptății din manuscrisele de la Qumran*, în G.B. Anul XXI, 1962, nr. 5—6, pp. 485—495.

din descrierile lui Iosif Flavius, cărțile *Macabeilor* și alte izvoare ce-au ajuns pînă la noi, identificări propuse de cercetători contemporani, sînt simple ipoteze [26]. Mai degrabă considerăm că Dascălul Dreptății n-a ocupat nici un loc înalt, ci provocat de decadența din capitala țării s-a hotărît să se depărteze de ea.

Dușmanul cel mai neîmpăcat al Dascălului Dreptății a fost Preotul cel Rău pe care manuscrisele de la Qumran ni-l înfățișează în culori foarte sumbre: lacom, avar, invidios, răzbunător, etc. Din faptul că Preotul cel Rău a venit la Qumran, în nici un caz cu gînd curat de împăciuire, ci cu cel de-a distruge cuibul vrăjmaș de aci, ce făcea dezbinare în popor, dar mai ales leza veniturile de la Templu, Ath. Negoiță [27] consideră că acest cleric nu era altul decît Marele Preot din Ierusalim. Acesta a venit la Qumran, în ziua în care aci se celebra sărbătoarea de Yom Kipur (= Ziua Ispășirii), una din cele mai mari sărbători mozaice, ceea ce însemnează că qumraniții celebrau marile sărbători în alte zile decît Templul, căci dacă sărbătorile ar fi fost concomitente, atunci Marele Preot n-ar fi putut părăsi Ierusalimul. Acum cunoaștem bine că cei de la Qumran aveau un calendar pur solar [28] de 364 zile, pe cînd cei de la Templu aveau un calendar lunar. Pentru aceste schimbări și altele arătate în corpul lucrării, mozaicii oficiali (cei de la Templu) căutau pe orice cale să extermine gruparea din pustie care le făcea atîta sînge rău. Ca și pentru Dascălul Dreptății, tot așa și pentru Preotul Impios s-au propus multe ipoteze cu privire la persoana istorică a lui, identificîndu-l cu unii din marii preoți din epoca respectivă. Și de data aceasta părerile propuse sînt simple ipoteze, pentru un moment. Poate, după achiziționarea de izvoare noi, să se poată spune cu precizie cine a fost Preotul Impios.

După cele cuprinse în cărțile *V.T.* și chiar și în literatura de mai tîrziu, mozaicii totdeauna au așteptat un Mesia. Cuvîntul este ebraic și însemnează „uns, ales". Numele de uns se dădea de obicei domnitorilor la urcarea lor pe tron.

[26] A se vedea identificările, la capitolul respectiv, din corpul lucrării.

[27] *Preotul Necredincios din manuscrisele de la Qumran*, în M.B. Anul XII, 1962, nr. 9—10, pp. 485—495.

[28] Un calendar excelent. Nu știm unde și cum intercalau qumraniții ziua a 365-a și cele aproape șase ore, cu cît anul real (solar) este mai lung.

Ca și suveranii hittiți ori babilonieni, principii evrei își inaugurau înalta lor demnitate printr-o ceremonie deosebită ce simboliza legătura lor cu divinitatea. Titlul de „uns" se dădea și marilor preoți, deoarece și aceștia, prin ceremonia ungerii, deveneau slujitorii lui Yahweh. Era atribuită această titulatură și patriarhilor, strămunii evreilor, întrucît ei singuri s-au bucurat de alegerea directă a lui Yahweh. În fine, această titulatură a fost dată salvatorului care avea să vină cîndva să scape poporul din mîna asupritorilor lui. Această ultimă denumire a rămas cea mai utilizată deoarece ea a trecut și în lumea creștină.

Ocupîndu-se de această chestiune, Ath. Negoiță [29] arată că în manuscrisele de la Qumran sînt așteptați doi Mesia: unul de Aaron [30] și altul de Israel [31], cum și un profet, deci trei persoane oarecum enigmatice. Explicația este aceasta: Eliberarea evreilor din robia babiloniană și sosirea lor pe pămîntul patriei străvechi a fost apreciată ca un mare act de bunăvoință divină. Convoiul plecat din Babilonia spre Canaan avea în fruntea lui pe Marele Preot Iosua și pe Zerubabel [32], un descendent din familia domnitoare.

Aceștia au colaborat la refacerea Templului distrus cu decenii mai înainte de către babilonieni. Această armonioasă cooperare a părut ideală qumraniților și de aceea ei așteptau doi Mesia, unul Mare Preot și altul conducător militar, pentru ziua cînd se va inaugura un cer nou și un pămînt nou. Cum s-a menționat în altă parte, obștea de la Qumran era ferm convinsă că ea trăiește ultima etapă a lumii acesteia și că sfîrșitul veacului este iminent. Secta aștepta cu înfrigurare sfîrșitul lumii, fiindcă atunci vor fi nimiciți toți cei răi de pe pămînt și vor rămîne numai cei evlavioși. Desigur, acești evlavioși vor fi membrii sectei qumranite.

[29] *Dascălul Dreptății și cei doi Mesia din manuscrisele de la Marea Moartă*, în M.B. Anul XII, 1962, nr. 11—12, pp. 650—667.

[30] Aaron, fratele lui Moise, a fost capul familiei din care s-au recrutat preoți mozaici.

[31] Israel, adică poporul evreu, compus din toate cele 12 triburi. Din acestea numai unuia și anume tribului lui Levi i se atribuise slujirea la Templu. În acest trib al lui Levi, casa sau familia lui Aaron avea întîietate.

[32] *Ezra*, II, 1—2; III, 2—8.

După traducerea celor mai importante suluri [33], a început studierea lor și cum era și natural se căutau asemănările dintre ele și cărțile *N.T.*, apărute în același timp. Bibliografia scrierilor în acest sector este întinsă. Printre cei care au scris despre paralele dintre manuscrisele de la Marea Moartă și *Noul Testament* se numără și profesorul D. Flusser [34], de la Universitatea din Ierusalim, care afirmă că a dat de urma „fericirilor" din *N.T.*, într-un pasaj din manuscrisele de la Qumran [35] și anume trei din ele. Spre a ne face o idee le redăm aci:

Imnul 18, 14–15	*N.T.*
Că m-ai numit în adevărul **tău** un vestitor (al păcii), al bunătății tale să predic celor umili mulțimea milelor tale	3. Fericiți cei *săraci cu duhul*, pentru că a lor este împărăția cerurilor
și să-i fac să au(dă salvarea) pe cei care sînt cu *duhul umilit* din izvor (veșnic)	5. Fericiți *cei blînzi*, căci aceia vor moșteni pămîntul
și *celor care plîng* bucurie veșnică.	4. Fericiți *cei ce plîng*, căci aceia vor moșteni pămîntul.

Concluzia lui D. Flusser este că cele trei *fericiri* de mai sus, în fond, sînt o reproducere după *Isaia* și după *Psalmii* biblici, cum aflăm și în *Imnul 18* descoperit la Qumran.

Ath. Negoiță [36] arată că nu observă o vizibilă apropiere, necum o identitate între *Imnul 18* de la Qumran și *N.T.* El nu contestă că între scrierile de la Qumran și cele ale *N.T.* există unele asemănări de limbaj și chiar de ideologie. Iisus a spus răspicat că n-a venit să strice Legea [37], ci s-o desăvîrșească și de aceea învățătura lui, la tot pasul, este plină de citate din *V.T.* În acest mod, n-ar fi de mirare ca și în *fericiri* să se afle unele expresii luate din *Psalmi* și din celelalte cărți ale *V.T.* Dar în cele indicate de profesorul ierusalimitean nu este cazul. Textele celor două comunități,

[33] *Regula Comunității, Documentul de la Damasc, Imne*, Comentariul la *Habacuc*.

[34] *Blessed the poor in spirit*, în IES, vol. 8, 1960, fasc. I.

[35] *Hodayot* (= *Imnele*), *Imnul 18*, 14–15.

[36] *Paralele între Biblie și Manuscrisele de la Marea Moartă*. (Fericirile se află în aceste manuscrise?), în M.B. Anul XVIII, 1968, nr. 7–9, pp. 387–401.

[37] Prin *Lege*, după spiritul vorbirii iudaice, atît cel din timpul qumraniților cît și cel de astăzi, se înțelege religia dată de Yahweh lui Moise.

citate mai sus, diferă destul de evident. Ca să-şi poată justifica spusele, Flusser modifică ordinea textului din *N.T.*, intercalînd fericirea cincea între a treia şi a patra. Apoi lipsesc complet celelalte şase *fericiri*. În plus, dacă se citeşte întreg imnul de la Qumran, se vede bine că ideile urmărite în el diferă total de cele din scrierile *N.T.* Cei de la Qumran nu fericesc decît pe cei care fac parte din gruparea lor, pe cînd cei care nu fac parte din ea, toţi fără excepţie, să se aştepte la nimicirea definitivă.

* * *

În rîndurile de mai sus, s-a arătat contribuţia română la soluţionarea problemelor legate de manuscrisele de la Marea Moartă, pe măsura achiziţiilor de texte furnizate de către săpăturile arheologice, dar mai ales de către beduinii din deşertul iudean care căutau prin toate scorburile din stînci să dea peste pergamente şi obiecte.

În rîndurile de mai jos, se vor indica contribuţiile majore ale autorilor români. Ele au fost publicate în revistele din ţară, dar mai ales din străinătate, unde au fost apreciate cu interes de către criticii competenţi. Deoarece cele mai multe au fost publicate în afara ţării noastre şi într-o limbă de circulaţie (franceză şi engleză) şi deci n-au putut fi accesibile lectorului general de limbă română, de aceea le sintetizăm, ca cei interesaţi să ia cunoştinţă de ele şi să le aprecieze ca atare.

Capitolul III

AU SUPRAVIEȚUIT ESENIENII DUPĂ RĂZBOIUL DIN 66-71 e.n.?[1]

1. După cele ce aflăm din Iosif Flavius, se pare că esenienii au luat parte la războiul contra romanilor. El menționează că un general, Ioan Esenianul [2], a luptat aproape de Lyda și Iafa, unde și-a aflat și moartea. Dacă răsculații iudei și-au încredințat apărarea lor unui esenian, atunci înseamnă că esenienii au luat și ei parte la război. Mai departe, Flavius amintește că romanii au schingiuit înfricoșător pe esenieni, iar aceștia își dădeau viața, dar nu se lepădau de credința lor. Din aceste pasaje s-ar putea conchide că esenienii au participat la luptele împotriva romanilor.

2. Totuși un număr de argumente pledează contra participării esenienilor la războiul din 66-71 e.n. Același Iosif Flavius afirmă că esenienii erau pacifiști declarați, căci erau contra vărsării de sînge [3], deci împotriva războiului. Știm din alte izvoare că atunci cînd esenianul intra în sectă, el jura să se supună autorităților [4] și pe timpul lor autoritatea era cea romană. Esenienilor le era interzis să jefuiască pe păgîni (deci pe romani și pe greci) și de a-i ucide. În plus, am putea să amintim și spusele lui Flavius, că la intrarea în sectă, esenienii trebuiau să jure că nu se vor asocia cu „briganzii", adică cu zeloții, căci aceștia, inamici înfocați ai romanilor, sînt numiți „tîlhari" de către Flavius și de *N.T.*[5].

[1] Athanase Negoiță, *Did the Essenes survive the 66—71 War?* în „Revue de Qumrân", Nr. 24, Tome 6, fascicule 4, Paris, 1969, pp. 517—530.

[2] *Războiul iudaic*, II, XX, 4 (567).

[3] *Ibidem*, II, VIII, 7 (142).

[4] *Ibidem*, Cf. și *Regula Comunității*, V, 4; X, 18.

[5] *Războiul iudaic*, II, VIII, 4 (125); *Luca*, X, 30.

În ce privește relațiile dintre zeloți și esenieni, trebuie să spunem că din cauza pacifismului extrem al lor, esenienii erau atacați de către „briganzii" zeloți. Dată fiind această ostilitate dintre zeloți și esenieni, nu era cu putință ca ei să se alieze să lupte împreună contra romanilor. S-ar putea ca vreun grup izolat de esenieni să fi luat parte la război. De asemenea, nu este exclus ca vreun personaj esenian să fi luat parte la răscoală, căci chiar Iosif Flavius, care în tinerețe fusese esenian, iar mai apoi farisean, a comandat trupele iudaice din nord și nu se poate susține că fariseii nu erau favorabili răscoalei contra romanilor. Este mai probabil că romanii au schingiuit pe esenieni ca să afle de la ei unde au visteriile și poate pentru că au dat azil revoltaților zeloți. În scrierile lui I. Flavius, esenienii apar ca protejații lui Irod cel Mare și ai urmașilor lui. Ori aceștia erau amicii romanilor, căci îi puseseră pe tron, așa că protejații lor, esenienii, nu puteau să lucreze contra lor. Săpăturile făcute la Ierihon de K. Kenyon [6] au regăsit în acest oraș un mare cimitir esenian, ca și cel de la Qumran, ceea ce probează că la Ierihon exista o importantă comunitate esenianâ [7]. Ori tocmai la Ierihon, Irod își ridicase un palat, unde a fost și înmormîntat, căci aci romanii aveau o puternică garnizoană. Așadar, esenienii trebuie să fi fost în bună pace cu romanii, căci altfel ar fi trebuit să părăsească localitatea (Ierihon).

După I. Flavius, esenienii erau împărțiți în două grupe: cei căsătoriți și cei necăsătoriți [8], iar după Filon esenienii aveau comunități în întreg Imperiul roman [9] și tot el este cel care face distincție între esenieni și terapeuți [10]. S-ar putea ca unele comunități eseniene să fi avut atitudini diferite față de romani, de exemplu cea de la Qumran să fi fost contrară, iar cea din Ierihon favorabilă. În acest fel am admite că o parte din esenieni a fost împotriva romanilor și că aceștia au fost torturați de legiunile romane [11].

[6] *Digging up Jericho*, New York, 1957, p. 264.
[7] În literatura rabinică, esenienii sînt numiți „oamenii din Ierihon" Cf. I. D. Amusin, în „Qumran Probleme", Berlin, 1963, p. 20.
[8] *Războiul iudaic*, II, VIII, 13 (160).
[9] *Quod omnis probus liber sit*, § 75.
[10] *De vita contemplativa*, §§ 1—2.
[11] *Războiul iudaic*, II, VIII, 10 (132—153).

3. Dacă examinăm opiniile qumranologilor asupra soartei esenienilor după războiul din 66-71 observăm două teze:

a. Unii cărturari susțin că esenienii au dispărut complet în anul 71, de ex. M. Simon [12] și S. Baron [13].

b. După alți cărturari, esenienii au trecut la creștinism după 66-71, deci încetînd să mai existe ca o sectă separată. Astfel, O. Cullmann [14] crede că după împrăștierea comunității de la Qumran după 70-71, rămășițele au fost asimilate de către grupurile creștine de la est de Iordan. Aceste grupuri iudeo-creștine au suferit tot felul de influențe sincretiste. Cam aceeași este și părerea lui J. T. Milik, de care am amintit în corpul lucrării.

4. Totuși, scriitorul acestor rînduri consideră că avem motiv temeinic să credem că după războiul din 66-71 esenienii n-au dispărut, ci și-au continuat pe ascuns existența, timp de secole, pînă ce s-au transformat într-o altă sectă iudaică, ce există și azi. Iată argumentele sale:

a. Esenienii erau protejați de regii din familia lui Irod cel Mare și de fapt de către romani, cum am amintit. De aceea contemporanii îi porecliseră pe esenieni „irodieni" fiindcă se așezaseră la adăpostul regilor irodieni; poate că esenienii o făcuseră și din interes ca să scape de prigoana zeloților și Sinedriului din Ierusalim, format din saduchei și farisei contrari lor. Așadar esenienii n-au fost distruși de romani.

b. Esenienii se aflau răspîndiți și în alte ținuturi, nu numai în Palestina. Din *Epistolele* lui Paul aflăm că existau esenieni în Corint, iar din scrierile lui Filon că se aflau și în Egipt, la lacul Mareotis, sub numele de terapeuți [15]. Este bine cunoscut că cea mai mare parte dintre iudeii exilați de Nabucodonosor în Babilonia nu s-au mai întors în Palestina, ci au înființat o mulțime de contoare comerciale în cele mai importante orașe din Imperiul persan. Printre acești iudei trebuie să se fi aflat și esenieni. Chiar dacă s-ar admite că au fost uciși toți esenienii din Imperiul roman, fiindcă

[12] *Les sectes juives...*, în „Studia Patristica", Berlin, 1957, vol. I, p. 528.

[13] *Histoire d'Israël...*, tr. fr. Tome II, Paris, 1957, p. 659.

[14] *The Significance of Qumran Texts...*, în K. Stendahl, *The Scrolls and the N.T.*, N.Y., 1957, pp. 32—35.

[15] *De vita contemplativa*, § 24.

au luat parte la răscoala din 66-71, totuși esenienii din Imperiul parților n-au fost atinși, căci parții erau dușmanii înverșunați ai romanilor. Așadar, trebuie să concludem că esenienii au ființat în Orientul Apropiat și după 66-71.

c. După cît se pare esenienii erau divizați în grupuri ale căror rituri și practici diferau. I. Flavius spune că erau două soiuri de esenieni: unii care permiteau căsătoria, alții care o condamnau [16]. De asemenea, Filon [17] ne informează că esenii din Egipt (terapeuții) aveau cîteva particularități, care-i deosebeau de cei din Palestina, ceea ce ar fi făcut ca să nu fie tratați la fel. Dacă grupul esenienilor din Palestina ar fi fost distrus de către romani, pentru participarea lor la răscoală, grupul din afara Palestinei n-a luat parte și deci n-a fost distrus la 66-71.

d. Pe de altă parte, pe la mijlocul secolului al II-lea e.n., au început să apară sectele gnostico-iudaice. Unele din ele profesau doctrine ce nu erau observate decît de esenieni, cum de ex. celibatul obligatoriu, oprirea de la mîncarea de carne, genealogiile angelice, etc.[18]. Dacă esenienii ar fi dispărut după 71, atunci ar fi greu de explicat cum s-au conservat doctrinele lor. Aceasta ne duce la concluzia că ei n-au dispărut după 71.

e. Apariția în secolul al VIII-lea e.n. a sectei karaite, ce arată multe similarități cu cei de la Qumran, pledează de asemenea în favoarea existenței sectei esenienilor, în secolele ce-au urmat după distrugerea Ierusalimului și desființarea statului iudeu. Dacă n-ar fi supraviețuit unii aderenți ai sectei esenene, nu s-ar putea explica un bun număr din practicile karaite similare celor de la Qumran, cum, de ex., eliminarea tradiției orale, un calendar special altul decît al fariseilor, apoi o mai strictă observare a sabatului, înmormîntarea morților cu capul spre sud, menționarea „Dascălului Dreptății", în rugăciuni, etc. S. Zeitlin susține că scrierile descoperite la Marea Moartă sînt chiar produsul sectei karaite. Dar teza lui n-are aderenți. În capul opozanților stă A. Dupont-Sommer [19]. Fără a identifica cele două secte, studii ca

[16] *Războiul iudaic*, II, VIII, 2 (120); II, VIII, 13 (160).
[17] Atît în *De vita contemplativa*, cît și în *Quod omnis probus liber sit*.
[18] Iosif Flavius, *Războiul iudaic*, II, VIII, 7 (142).
[19] *Les écrits esséniens découverts près de la Mer Morte*, Paris, 1959.

cele ale lui N. Wieder [20] și S. Szyszman [21] au contribuit mult în a stabili similarități între qumraniți și karaiți.

Că secta esenianâ a supraviețuit anilor 66-71 ne-o probează și faptul că Iosif Flavius, care-și scrie operele sub împăratul Vespasian (69-79 e.n.), deci după aproape zece ani de la terminarea războiului, nu amintește nimic despre dispariția grupului solitarilor din pustiul iudean.

Este evident că dacă secta esenianâ, pe care Iosif o cunoștea și a descris-o cu lux de amănunte, ar fi încetat să mai existe, pentru un motiv sau altul, în momentul cînd el își alcătuia cele trei mari scrieri ale sale, el n-ar fi ezitat să fi notat acest lucru, pentru cititorii lui. Desigur, el ar fi relatat pe larg circumstanțele acestei dispariții.

5. Există vreo informație în documentele istorice cu privire la existența esenienilor după anul 71? Există, dar ele n-au fost puse în valoare de alți cercetători, în afara românilor. Este cea procurată de Sf. Epifane [22], care a trăit în secolul al IV-lea e.n. El vorbește de secta *oseenilor* ca viețuind dincolo de Iordan, dimpreună cu alte secte ca cea a nazareenilor, sampseienilor, ș.a., chiar în secolul al IV-lea și al V-lea e.n. Sînt și unii qumranologi care amintesc de scrierea lui Sf. Epifane, cum, de ex., M. Simon [23], dar nu o apreciază la justa ei valoare. Împotriva lor, scriitorul acestor rînduri consideră că evidența procurată de Sf. Epifane este de cea mai mare importanță, pentru următoarele motive:

a. Epifane s-a născut în Palestina, într-un sat nu departe de Eleuteropolis, astăzi arabicul Bet Gibrin, 50—60 km de Qumran și Marea Moartă.

b. Încă tînăr, nici 20 de ani, el a înființat un așezămînt monahic în satul său, pe care l-a condus 31 de ani. Cei care veneau în așezămîntul lui îl informau despre sectele din Palestina, în special cei care veneau din părțile Mării Moarte.

[20] *The Doctrine of the two Messiahs among the Karaites*, în JJS, VI, 1955, pp. 14—23 și idem, *The Qumran Sectaries and Karaites*, în JQR, XLVIII, 1957, p. 97 sq.

[21] *A propos du Karaïsme et des textes de la Mer Morte*, în V.T., II, 1952, pp. 343—344.

[22] *Panarion*, Erezia XIX, în „Ancoratus und Panarion", herausgegeben... von Karl Holl, Band I, Leipzig, 1915, pp. 217—224.

[23] M. Simon, *Les sectes juives...*, p. 88 sq.

c. Epifane vorbea cinci limbi: greaca, latina, ebraica, coptica și aramica. Putea deci consulta cu ușurință documentele și scrierile cu privire la sectele timpului său, cum o recunosc toți istoricii care vorbesc despre el.

Aceste argumente ne duc la concluzia că evidența lui Epifane este de mare valoare și trebuie să ținem cont de afirmația lui, cînd studiem istoria esenienilor.

Pentru ce numește Epifane pe esenieni oseeni? Cum am amintit, esenienii viețuiau în toată lumea veche. Se poate ca cei din Egipt și cei de dincolo de Iordan să fi fost numiți *oseeni*. Nu-i imposibil ca datorită interesului pe care ei îl purtau pentru soare și răsăritul lui, esenienii să fi fost porecliți mai tîrziu *sampseeni*, alt nume menționat de Epifane (în limbile semite *şemeş* = soare).

6. Dac mai există și alte documente care probează existența esenienilor după războiul din 66-71. Așa de exemplu, Nil Asceticul [24] laudă viața meditativă și de înaltă moralitate a esenienilor, dar regretă că ei nu cred în adevărata filosofie. Pe de altă parte Nil critică moravurile asceților din timpul său și tocmai acest lucru ne face să credem că el nu se gîndea la esenienii din secolul I î.e.n., ci la cei care viețuiau în epoca lui (sec. IV și V e.n.), pe care-i compară cu asceții timpului său.

Tratatul *Quaestiones hebraice in libros Regum et Paralipomenon*, atribuit lui Ieronim [24a], spune că în filacterii se află și cele zece porunci. Dar tradiția iudaică, chiar din timpul lui Bar-Kosiba [25], stabilise ca filacteriile să nu conțină decît două texte [26]. Lucru ciudat, filacteriile găsite în săpăturile de la Marea Moartă conțin cele zece porunci. De aici conchidem că Ieronim, în secolul al V-lea, își luase informațiile de la esenienii din timpul lui.

În scrierea *Ad Dardanum, De diversis generibus musicorum* [27], găsim niște denumiri de trompete, identice cu cele din manuscrisul *Războiul*. Aceasta înseamnă că esenienii viețuiau în primele secole ale erei noastre și din gura lor se

[24] *Tractatus de monastica exercitatione*, cap. 3, Migne, P.G., vol. 79, col. 719—810, tr. rom. de D. Stăniloaie, Sibiu, 1946, p. 153.

[24 a] Migne, P.L., vol. 23, col. 1394.

[25] Finele sec. I, începutul celui de-al II-lea e.n.

[26] *Exod*, XIII, 2; *Deuteronom*, VI, 4—13, 21.

[27] Primele secole ale erei noastre.

aflase de aceste denumiri, căci cărțile lor erau ermetice și ținute în mare secret.

Ceea ce ne probează că esenienii au continuat să existe și după războiul din 66-71 este apariția sectei karaite. Se știe că, în vechea sinagogă din Cairo, S. Schechter a găsit manuscrisul *Documentul de la Damasc*. Dacă karaiții au conservat scrierile esenienilor, este probabil că ei se asemănau mult cu esenienii, altfel *Documentul de la Damasc* ar fi fost considerat o carte eretică și aruncată la foc. Pe baza acestor considerente, scriitorul acestor rînduri este înclinat să creadă că secta esenienilor a vegetat obscur timp de mai multe secole, după anul 71, pînă în secolul al VIII-lea, cînd se va fi transformat și ar fi dat naștere sectei karaiților.

Capitolul IV

ESENIENI ȘI VĂZĂTORI[1]

1. În opera sa *Contra Apionem*, Iosif Flavius[2] scria următoarele rînduri: „După timpul lui Artaxerse, pînă în zilele noastre, au fost povestite toate cele ce s-au întîmplat, dar acestor scrieri nu li se acordă aceeași încredere ca celor mai dinainte[3], fiindcă n-a mai existat succesiunea strictă a prorocilor". Aceste cuvinte ale scriitorului iudeu exprimau părerea dominantă a partidei fariseilor, din care făcea parte și I. Flavius, și anume că după colecționarea cărților *V.T.* de către Ezra, în canonul cărților sacre n-au mai intrat alte cărți apărute printre iudei, deoarece profeția încetase. După I. Flavius, numărul cărților sacre ar fi fost de 22, din care 13 erau cele profetice. În consecință, nici un proroc nu mai putea să apară de aici înainte.

Literatura rabinică, ce-a apărut după Flavius, a făcut și mai clară opinia că prorocia a încetat după exilul babilonian. Tratatele talmudice[4] deseori afirmă clar că ultimii profeți au fost Agheu, Zaharia și Maleahi. Această opinie se pare că era numai a fariseilor[5].

2. Dar cu toate că fariseii considerau profeția încheiată, totuși chiar în acel timp au avut printre ei oameni care se dădeau drept inspirați, deoarece pe vremea lui Irod cel Mare existau farisei așa de plăcuți lui Yahweh, încît acesta le

[1] Athanase Negoiță, *Esséniens et voyants*, în SAO, vol. VIII, 1971, pp. 45–58.

[2] I, VIII, § 41.

[3] Celor care au fost scrise înainte de Artaxerse.

[4] *Tos. Sotha*, XIII, 2; *Baba Bathra*, 14 b; *Sotha*, 48 b; *Yoma*, 9 b.

[5] Fariseii aveau interesul să arate că Dascălul Dreptății de la Qumran și Iisus n-au avut revelații reale și deci nu pot fi considerați profeți.

făcea cunoscute lucrurile viitoare [6]. În plus, secta de la Qumran avea printre membrii ei indivizi care se pretindeau a cunoaște viitorul, datorită unor revelații speciale. Iată cum spune Iosif Flavius [7]: „Printre ei se află unii care se sforțează să prevadă viitorul, fiindcă sînt foarte exersați în studiul cărților sacre și rar li se întîmplă să se înșele în previziunile lor". Iosif chiar ne face cunoscuți pe cîțiva din acești vizionari. Unul dintre ei este Menahem „care ducea o viață așa de virtuoasă încît era lăudat de toată lumea, căci avea darul anunțării lucrurilor viitoare" [8]. Acesta a prezis lui Irod cel Mare, cînd era încă copil, că va ajunge domn. După ce Irod a ajuns rege, i-a prezis că domnia lui va fi lungă și strălucită dar că regele va fi un nefericit. Și Iosif conclude: „Nu mă îndoiesc că aceasta, în mintea multora, pare de necrezut, totuși eu am socotit că trebuie s-o amintesc, fiindcă multora din această sectă Yahweh nu s-a dat înapoi de-a le descoperi taine, pentru evlavia vieții pe care o duc" [9].

Iosif Flavius scrie, de asemenea, cu privire la un alt „vizionar" esenian: „Nu știu cum să nu ne mirăm de un iudeu anume Iuda, din secta eseniană ale cărui preziceri s-au adeverit totdeauna. Acesta văzînd pe Antigon [10], cînd urca spre Templu, a zis către discipolii săi... că ar fi voit să fie mai degrabă mort, deoarece viețuirea lui Antigon îi face netemeinice prezicerile sale. Fiindcă el spusese că Antigon avea să moară sub turnul Straton, ceea ce acum era cu neputință, căci acest turn era departe ca la șase sute de stadii, iar cea mai mare parte din zi trecuse deja. Pe cînd el încă vorbea astfel, a sosit cineva și a anunțat că Antigon fusese omorît într-un loc subteran, cu același nume de Straton..." [11]. Un alt esenian, Șimon, a reușit să-i prezică lui Archelau, fiul lui Irod cel Mare, ceea ce-i rezervase soarta.

Mărturii asupra darurilor de prezicere ale esenienilor se află chiar la autori care nu par să depindă de izvoarele lui

[6] Iosif Flavius, *Antichitățile iudaice*, XVIII, II, 4 (41—44). Spusele lui Flavius sînt confirmate și de literatura rabinică *(Sotha*, 33), unde ni se spune că Marele Preot Iohanan Hyrcan a avut o vedenie, ce s-a confirmat.

[7] *Războiul iudaic*, II, VIII, 12 (159).

[8] *Antichitățile iudaice*, XV, V, 5.

[9] *Ibidem*, XV, V, 5 (373—380).

[10] Antigon, fiul lui Iohanan Hyrcan.

[11] *Antichitățile iudaice*, XIII, XI, 2 (311—314); *Războiul iudaic*, I, III, 5 (78—81).

Iosif Flavius, ca, de ex., Ipolit, unde citim: „se exercita la ei prezicerea și viziunea lucrurilor viitoare" [12] și la Porfiriu [13]: „Pentru felul lor de viață și pentru asceza lor... existau la ei unii dintre cei care preziceau lucrurile viitoare..."

Se pare că la esenieni chiar Iosif Flavius a învățat arta de-a prezice viitorul, ceea ce i-a salvat viața. Într-adevăr, prizonier al romanilor, după căderea fortăreței Iotapat pe care-o comanda, Iosif a prezis lui Vespasian și fiului său Titus că ei vor ajunge împărați [14]. De asemenea, Filon, vorbind despre terapeuți, adică esenienii din Egipt, spune: „mulți dintre ei, care au vise în somn, ajung pînă la a descoperi secrete tainice" [15]. Și Sf. Epifane [16] ne vorbește de-un vizionar, Exoi, care-a apărut la esenieni, pe timpul lui Traian.

După cît se pare, esenienii s-au ocupat de domeniul divinației, iar mantica lor era fondată pe astrologie, cum o probează horoscoapele și scrierile astrologice aflate la Qumran [17]. Cărțile ieșite din sorgintea esenienilor, *Enoh*, *Jubilee* ș.a., sînt pline de viziuni.

3. După cele ce aflăm în manuscrisele de la Qumran, esenienii dau mai multe numiri vizionarilor, cum, de ex. „Oamenii sfatului divin" (*Colecția benedicțiunilor*, IV, 24; *Imne*, VI, 11), „Oamenii lotului lui Yahweh" (*Manualul de Disciplină*, I, 6), „Fiii luminii" (*Regula Comunității*, I, 9), „Oamenii care înțeleg" (*Manualul de Disciplină*, III, 13); „Membrii comunității" (*Manualul de disciplină*, V, 1,) „Exilații din țara Damasc" (*Documentul de la Damasc*, VI, 5), „Fiii adevărului", „Fiii Legămîntului (*Regula Comunității*, XVIII, 8), „Fiii lui Șadoq", „Comunitatea celor săraci", „Convertiții din deșert", „Voluntarii", Numeroșii" [18]. Printre aceste numeroase denumiri se află una ce însemnează „proroc", ceea ce probează că printre aceste secte existau unii cărora li se dădea aceste nume. În *Imne*, XIV, 7, găsim denumirea

[12] Migne, PG, vol. 16, col. 340.
[13] Citat de Ciril din Alexandria, Migne, PG, vol. 76, col. 776.
[14] *Războiul iudaic*, III, VIII, 9 (399—403).
[15] *De vita contemplativa*, § 26.
[16] În *Ancoratus und Panarion*, citate, pp. 217—224.
[17] J. Carmignac, *Les horoscopes de Qumrân*, în RQ, 1965, 18, p. 199 sq.
[18] Această ultimă apelație se întîlnește de 27 ori în *Regula Comunității*.

„Oamenii viziunii". Această denumire înseamnează proroc, cum știm din cărțile *Vechiului Testament* [19].

4. Dacă esenienii sînt vizionari, adică „profeți", dimpotrivă, adversarii esenienilor sînt porecliți „văzători de înșelăciune" (*Imne*, IV, 10) sau chiar „văzători de aberații" (*Imne*, IV, 20), „profeți ai minciunii" (*Imne*, IV, 16).

În textul ebraic din manuscrisele de la Qumran, termenul folosit este cel de *hozeh*, iar în aramaică *hazoia*, termen foarte apropiat de grecescul *essaios*. Apelativul „esenian" este deci un termen aramaic cu însemnarea de „văzător", „proroc". Ca și profeții *V.T.*, profeții esenieni credeau că primesc mesaje de la Yahweh, că spiritul divin era asupra lor și aveau darul viziunii. În ceea ce privește pe Dascălul Dreptății, însușirea de proroc pare incontestabilă, deoarece lui i s-au descoperit tainele divine mai mult decît profeților *V.T.* Afirmațiile lui Iosif Flavius că anumiți esenieni studiau „cărți sacre" pentru a se exercita în prezicerile lor pare să ne sugereze ideea că esenienii posedau cărți de mantică speciale, cu ajutorul cărora ei anunțau oracolele lor. Se prea poate ca exorciștii [20] din Efes (*F.A.*, XIX, 19), care au ars cărți valorînd cincizeci de mii de dinari din argint să fi ars tocmai aceste cărți eseniene de mantică. De asemenea, I. Flavius scrie că esenienii, la intrarea în sectă, jurau să păstreze secrete numele îngerilor. Se poate ca esenienii să fi căutat cunoașterea viitorului, invocînd îngerii să le facă descoperiri prin vis, după procedeul magic bine cunoscut [21].

O probă decisivă că esenienii de la Qumran aveau printre ei profeți, dacă nu toți se considerau profeți, este faptul că în manuscrisul publicat de curînd de către profesorul Yigael Yadin, Yahweh vorbește la persoana întîi, adică transmite mesaje direct către membrii comunității de la Marea Moartă, de care s-a amintit în corpul acestei lucrări [22].

Pentru a concluda asupra profeților esenieni, considerăm că putem afirma că profeții esenieni sînt clar menționați în documentele nou descoperite la Marea Moartă, care-i numesc „văzători" și că existența lor printre esenieni era un fapt incontestabil. Pe de altă parte, ni se pare destul de probabil

[19] *I-Regi*, 8, 9; *Isaia* XXIX, 10 și XXX, 10.
[20] Cei care alungau spiritele.
[21] *Războiul iudaic*, II, VIII, 7 (142).
[22] Yigael Yadin, *Manuscrisul Templului*.

că în *N.T.*, esenienii sînt cei care au fost numiți „profeții cei falși": „Păziți-vă de prorocii mincinoși" (*Matei*, 12, 15). Această ipoteză a unuia din compatrioții noștri [23] este cu atît mai probabilă cu cît fariseu și saduceii, inamicii esenienilor, nu voiau să audă de darurile profetice ale esenienilor [24].

[23] C. Daniel, *Esséniens, zélotes et sicaires et leur mention par paronymie dans le Nouveau Testament*, în „Numen", XIII, 1966, pp. 83—115.

[24] În literatura rabinică, profeții esenieni nu sînt amintiți niciodată ca și esenienii.

Capitolul V

OSTILITATEA ZELOȚILOR FAȚĂ DE ESENIENI ȘI CAUZELE EI[1]

1. În primul secol al erei noastre, iudeii evlavioși din Palestina apar, după izvoarele noastre istorice, divizați în mai multe secte: farisei, saducei, esenieni, zeloți, creștini, pentru a nu cita grupurile pioase mai puțin importante ca sicarii, discipolii lui Ioan Botezătorul, bethusieni, etc. Toate aceste fracțiuni politico-religioase se urau și duceau o luptă mai mult sau mai puțin deschisă între ele. Fariseii sînt adversarii saduceilor, partidul marilor preoți și bogaților, saduceii sînt contra zeloților, zeloții contra esenienilor. Ostilitatea fariseilor față de saducei data de pe timpul lui Alexandru Ianeu (104-76 î.e.n.), care, amic al saduceilor din care își recruta sfetnicii și demnitarii, a trimis la moarte un mare număr de farisei, prin chinuri înspăimîntătoare. După moartea lui, sub domnia soției sale Alexandra-Salomea (76—67 î.e.n.), fariseii revin la putere și execută numeroși saducei[2].

2. Dar, pe cît se pare, mai ales qumranienii erau persecutați de către celelalte secte iudaice. În scrierile qumranite găsite la Marea Moartă se pot citi plîngerile qumranienilor și acuzațiile lor contra altor secte contemporane[3].

3. Pe baza operelor lui Iosif Flavius și Filon din Alexandria, cum s-a văzut din corpul lucrării, majoritatea cercetătorilor manuscriselor de la Qumran este de părere că qumranienii, care au dat naștere sulurilor de la Marea Moartă, trebuie identificați cu secta esenienilor. Sînt unii și de altă

[1] Ath. Negoiță *L'hostilité des Zélotes envers les esséniens et ses causes*, în SAO, volumul IX, 1977, pp. 91—107.

[2] Iosif Flavius, *Antichitățile iudaice*, XIII, XVI, 2 (411).

[3] *Imne*, IV, 10; V, 17.

părere, cum, de ex. Cecil Roth [4] și G.R. Driver [5] care-i identifică cu zeloții. Această identificare nu este temeinică pentru motivele de mai jos:

a. În apropierea edificiilor de la Qumran se află un cimitir cu 1 200 morminte, care arată o stabilire umană aci mult mai veche decît cea propusă de Roth.

b. Există o asemănare între mormintele descoperite la Qumran și cele de la Ierihon, căci în ambele morții sînt așezați cu capetele spre sud, iar nu spre Ierusalim, cum făceau ceilalți iudei. Ori era cu neputință să se stabilească zeloți la Ierihon, unde se afla o garnizoană romană. Aceasta o puteau face numai esenienii prieteni cu prinții irodieni.

c. Numele profetului Ilie este complet absent în documentele de la Qumran [6]. Ori, pentru zeloți, Ilie era patronul, chiar modelul de urmat, fiindcă și acela fusese plin de zel și intolerant față de neiudei. Dacă textele de la Marea Moartă ar fi fost scrise de către zeloți, fără doar și poate, ele ar fi trebuit să amintească de acest înfocat proroc, în mare cinste la mozaici.

d. După afirmațiile categorice ale lui Iosif Flavius, zeloții aveau aceleași doctrine religioase ca și fariseii [7], poate chiar mai habotnice decît aceia. Din cele ce știm astăzi, între esenieni și farisei erau conflicte de neîmpăcat, fapt care a dus la părăsirea Ierusalimului de către qumranieni.

e. Pliniu cel Bătrîn [8] scrie, într-un chip ce nu comportă nici o îndoială, că esenienii erau instalați pe malul Mării Moarte aproape de cetatea Ein Ghedi, deci foarte aproape de Ierihon, unde se afla castrul armatei romane, de care se fereau zeloții cu grijă.

f. În manuscrisele de la Qumran lipsește complet orice aluzie la istoria zbuciumată a zeloților, de la fondarea partidei lor și pînă la începutul războiului din 66, după care ei dispar. Dacă manuscrisele ar fi ale zeloților, nu se putea să nu menționeze ele despre revolta armată și de luptă înverșunată dusă de această partidă contra romanilor și contra regilor descendenți din Irod cel Mare. De asemenea, nici o

[4] *The Historical Background of the Dead Sea Scrolls*, Oxford, 1958.
[5] *The Judean Scrolls*, Oxford, 1965.
[6] Hans Kosmala, *Hebräer-Essener-Christen*, Leiden, 1959, p. 91.
[7] Ivan Goudoever, *Biblical Calendars*, Leiden, 1961, pp. 62, 193.
[8] *Naturalis Historia*, V, 17, 73.

amintire despre revolta zelotă din anul 6 e.n. contra plății impozitului *(census)* datorat romanilor, revoltă în care au pierit căpeteniile zelote și însuși fondatorul sectei Iuda Galileanul. Ar fi imposibil ca în scrieri presupuse zelote să nu se facă mențiune de miile de luptători omorîți de către romani sau de către prinții irodieni sau cel puțin de șefii zeloți crucificați de către romani.

g. În jurămintele pe care le făceau qumraniții înainte de intrarea în sectă [9] nu găsim nici o mențiune despre lupta armată, de exerciții militare, de pregătire de război, cum ar fi fost normal dacă sulurile ar fi aparținut zeloților.

h. În manuscrise, qumranienii își dădeau și numele de „văzători" [10], care în ebraică sună *hozeh*, iar în aramaică *hazoia*, care stă la baza cuvîntului grec *essaios*, nu la cel de zelot.

i. Cînd zeloții sînt numiți expres în manuscrise, ei sînt desemnați prin termenul de „brigand, tîlhar" [11], exact cum găsim pe zeloți numiți în scrierile lui Iosif Flavius [12] și cele ale *N.T.* [13] și chiar în Filon din Alexandria [14].

4. Dacă zeloții urau mult pe esenieni, se înțelege că aceștia din urmă nu avea nimic de-a face cu zeloții. Și în adevăr, I. Flavius ne informează că intrînd în sectă, orice membru nou trebuia să jure că se va ține departe de brigandaj [15]. Această clauză a jurămîntului esenienilor este bizară, deoarece niște asceți prin definiție n-au nimic a face cu tîlharii și cu brigandajul. Însă cuvîntul grecesc *lesteia* nu însemnează numai „brigandaj", ci și partidul zeloților. Prin urmare, orice membru al sectei eseniene trebuia să jure, la intrarea în congregație, să n-aibă nici o legătură cu zeloții. Așadar, cuvîntul *lesteia* indică secta zeloților, fiindcă în textul jurămîntului esenienilor raportat de Flavius, aceștia juraseră deja că nu vor fura [16], deci n-ar mai fi fost nevoie să repete încă o dată că nu vor fura. Pe cît se vede, esenienii se legau prin jurămînt

[9] *Regula Comunității*, V, 7 sq.
[10] *Imne*, II, 14—15; *Documentul de la Damasc*, II, 11—13.
[11] *Imne*, III, 24—26; IV, 34—35.
[12] *Antichități*, II, XIII, 6 (264—266); *Războiul*, II, VIII, 4 (57).
[13] *Luca*, X, 30.
[14] *De vita contemplativa*, § 24.
[15] *Războiul*, II, VIII (142).
[16] *Ibidem* (141).

să n-aibă nimic comun cu zeloții și aceștia sînt cei care trebuie urîți cu o „ură eternă", cum sună un text qumranit [17].

5. Se pare că repulsia esenienilor față de zeloți este pe de-antregul confirmată de un izvor istoric cu privire la esenieni. Așa, de ex., Ipolit amintește și el de această ostilitate dintre esenieni și zeloți, spunînd că esenienii refuzau să aibe legături cu ei: „ei nu-i atingeau și dacă se întîmpla să-i atingă se spălau numaidecît, ca și cum ar fi atins un străin" [18].

6. Multe pasaje din scrierile eseniene condamnă doctrinele zelote și tezele lor fundamentale. Iosif Flavius relatează că la intrarea în sectă esenienii trebuiau să jure că „se vor arăta fideli către toți, mai ales față de cei care dețin puterea, fiindcă niciodată nu-i parvine cuiva puterea fără voia divinității" [19]. Ori cei care dețineau puterea în acel timp erau romanii.

În *Documentul de la Damasc*, XII, 2—3, citim: „Orice om stăpînit de Belial [20] și care unelteste spre revoltă trebuie să fie socotit ca un ghicitor și necromant". Tot în *Documentul de la Damasc*, XII, 6—8 se află o prevedere care oprește pe membrii sectei eseniene de-a imita ceva din practicile zeloților. *Imnele* de la Qumran (IV, 20) numesc pe cei care uneltau la revoltă, cum făceau zeloții, „proroci ai minciunii", „profeți falși". Cine caută cu atenție află în textele de la Qumran multe aluzii polemice contra zeloților și doctrinei lor, care confirmă ostilitatea lor. O probă de ostilitate a zeloților contra esenienilor ne este oferită de masacrul cetățenilor din orășelul Ein Ghedi, situat foarte aproape de Qumran, de către zeloți [21]. Este adevărat că acești locuitori din Ein Ghedi, dată fiind apropierea de Qumran și așezămintele eseniene de la Ain Feshkna, erau mai mult sau mai puțin influențați de către doctrinele eseniene și prietenia cu acești sectanți. Simpatia lor pentru esenieni ni se pare singura explicație valabilă a acestui masacru comis de zeloți, într-o zi de sărbătoare, asupra fraților de același neam și de aceeași religie, iar nu asupra păgînilor greci, sirieni ori romani.

[17] *Regula Comunității*, IX, 21—22.
[18] *Philosophumena*, Migne, PG, vol. 16[3], col. 3403.
[19] *Războiul*, II, VII, 140.
[20] Spiritul cel rău.
[21] *Războiul iudaic*, IV, VII (402—404).

7. Această ură a zeloților contra esenienilor pare să fi fost mai degrabă din *motive politice decît din motive* pur religioase. Într-adevăr, zeloții erau mai ales un partid politic și de aceea inamicii lor, în principiu, trebuie să fi fost cei care admiteau dominația romană sau o sprijineau în vreun fel oarecare.

Această ură a zeloților față de esenieni pare să fie un argument în plus pentru a identifica pe irodienii din *N.T.* cu esenienii, deoarece irodienii erau nebănuit de uriți, fiindcă erau legați de Irod cel Mare.

În acest fel, ura zeloților pare să fie motivată de relațiile amicale ale esenienilor cu prinții irodieni și deci și cu romanii.

Capitolul VI

ENIGMA IRODIENILOR

Domnia lui Irod cel Mare (37-4 î.e.n.) a fost una din cele mai sîngeroase și mai crude pe care le-au cunoscut iudeii în decursul istoriei lor. Fiu al lui Antipater, ministru al regelui iudeu din familia hașmoneilor, Irod a fost numit de tatăl său, care era adevăratul stăpîn al țării, prefect în Galilea pe vremea cînd avea doar douăzeci și cinci de ani. Dar o mișcare de luptători pentru libertate, care aspira la dobîndirea independenței complete a iudeilor, apăruse în Galilea, și detașamente armate ale răsculaților atacau și ucideau pe aceia care nu li se supuneau. Irod prinse pe căpetenia lor și pe un număr mare de tovarăși ai săi și îi execută pe toți. Fapta aceasta n-a fost pe placul Sanhedrinului, consiliul de stat din Ierusalim și Irod a fost citat ca vinovat de omoruri înaintea acestuia. Dar grație romanilor care îl apărau Irod scapă de orice pedeapsă și continuă să guverneze Galilea pînă cînd, cu ajutorul legiunilor romane, asediază Ierusalimul și după cinci luni de împresurare îl cuceri (37 î.e.n.) ucigînd prin decapitare pe ultimul rege din familia hașmoneană, pe Antigon. În locul acestuia Irod a devenit rege al iudeilor.

Irod, în decursul întregii sale domnii, a urmat o politică bine definită: absolutism în țara sa și loialism față de Roma căreia îi datora înălțarea lui. Spre a zdrobi puterea aristocraților, rude cu dinastia hașmoneană, primul său act de guvernămînt a fost executarea a 45 membrii din aristocrația iudaică și confiscarea averilor lor. După aceștia urmează lungul șir de crime și fărădelegi, care s-au înșirat de-a lungul domniei lui: uciderea cumnatului său Aristobul, Mare Preot,

a unchiului său Iosif, a reginei soția sa Mariamna, a soacrei sale Alexandra, dar mai ales a propriilor săi fii, Alexandru și Aristobul; apoi alt fiu al său Antipater, pe lîngă mulți alți iudei care încercaseră să se opună sîngerosului tiran. Ura poporului iudeu împotriva lui Irod cel Mare a fost atît de puternică încît ziua morții sale a fost fixată ca sărbătoare ce trebuie prăznuită an de an.

Cu toată ura aceasta pe care o purtau iudeii lui Irod cel Mare și desigur și regilor din familia lui, totuși citim în *N.T.* despre o grupare politico-religioasă numită *a irodienilor*. Cine puteau fi acești irodieni care *a priori* trebuiau să fie urîți de toți iudeii ca fiind prieteni apropiați de el, partizani sau protejați ai lui Irod și ai regilor coboritori din el, de vreme ce le purtau numele?

Orientalistul român Constantin Daniel, într-o serie de lucrări apărute la Paris, începînd din 1967, a făcut demonstrația deplină că irodienii trebuie identificați cu esenienii. Prin aceasta, pentru prima oară în literatura mondială de specialitate, sînt regăsiți esenienii în *N.T.* și totodată se face dovada că aceste scrieri ale *N.T.* datează dinaintea anului 70 e.n., cînd Ierusalimul este cucerit de romani, iar esenienii nu mai există ca grupare în Palestina.

Să arătăm care sînt argumentele lui Constantin Daniel pentru identificarea esenienilor irodieni [1].

I. Nu există decît trei surse istorice contemporane esenienilor care menționează pe acești eretici iudei și anume: Filon din Alexandria, Iosif Flavius și Pliniu cel Bătrîn [2]. Într-adevăr, toate celelalte relatări despre esenieni sînt mult mai tîrzii și apoi toate par derivate din aceste surse. Tocmai această paucitate a surselor cu privire la esenieni a determinat pe unii autori să nege existența esenienilor ca sectă iudaică și să afirme că ei trebuie considerați mai degrabă membrii ai unei biserici creștine.

Totuși, atît numeroasele manuscrise de la Marea Moartă cît și ruinele obștei lor, dar mai ales mărturiile scrise ale celor trei autori antici cu privire la ei fac cu neputință considerarea esenienilor drept membrii ai unei comunități creștine.

[1] Constantin Daniel, *Les Hérodiens du Nouveau Testament sont-ils des esséniens?*, în „Revue de Qumrân" (Paris), 1967, Nr. 21, pp. 31—54.

[2] Pentru celelalte surse istorice care menționează pe esenieni, a se vedea: Alfred Adam, *Antike Berichte über die Essener*, Berlin, 1961.

Mai bizar a apărut faptul că esenienii nu sînt menționați decît în cele trei surse oarecum contemporane lor și nu în scrierile redactate în timpul existenței lor. Ceva mai mult, esenienii nu sînt menționați nici în scrierile de la Marea Moartă, găsite în peșterile din jurul ruinelor de la Qumran, adică nici *Regula Comunității*, nici *Războiul fiilor luminii cu fiii întunericului*, nici *Imnele*, nici *Documentul de la Damasc* nu menționează *expressis verbis* numele esenienilor. În scrierile ce ne-au rămas de la esenieni, constatăm că aceștia își dădeau un mare număr de denumiri, ca de ex.: „oamenii lotului lui Dumnezeu", „fiii luminii", „oamenii sfatului lui Dumnezeu", „oamenii care înțeleg", „oamenii comunității", „surghiuniții din țara Damascului", „fiii alianței", „fiii lui Sadoq", „Obștea săracilor", „convertiții din pustiu", „voluntarii", „Cei numeroși", etc. [3].

Dat fiind marele număr de apelații pe care și le dădeau esenienii, avem tot dreptul să presupunem că ei se regăsesc în alte opere antice contemporane lor — sec. I î.e.n. și sec. I e.n. —, fiind menționați în alt fel decît prin denumirea de esenieni.

Pe de altă parte, din datele ce le avem de la sursele istorice pe care le posedăm despre esenieni, putem constata că gruparea politico-religioasă a esenienilor era împărțită în fracțiuni deosebite între ele. Astfel, Iosif Flavius ne face cunoscut că existau două categorii de esenieni: unii admiteau căsătoria, ceilalți o interziceau. Apoi, în cadrul esenienilor după același autor exista o ierarhie cu patru trepte, cei din ierarhia superioară nu aveau legături cu cei din treapta inferioară. Faptul acesta e confirmat și de Ipolit. Filon din Alexandria însuși descrie două secte deosebite: esenienii și terapeuții care sînt destul de apropiați, din punct de vedere doctrinar.

Din aceste fapte putem trage concluzia că esenienii ar putea să fie menționați în operele antice sub nume cu totul diferite de acela de esenian. Iosif Amusin a susținut că în tratatele *Talmudului* există apelații care ar putea să se refere la esenieni [4].

[3] C. Daniel, *op. cit.*, p. 31, nota 3.

[4] I. D. Amusin, *Spre determinarea apartenenței ideologice a Comunității de la Qumran* (lb. rusă), în „Vestnik Drevnej Istorii", 1961, nr. 1, pp. 3—22. Idem, *Urme ale polemicii antiqumraniene în tradiția talmudică* (lb. germană), în „Qumran Probleme", Berlin, 1963, pp. 5—27.

Dar esenienii au fost căutați mai cu seamă în *N.T.* și au fost identificați, de pildă, cu evreii din *Epistola către evrei* sau cu eleniștii din *F.A.*; însă aceste aserțiuni n-au fost acceptate. Într-adevăr, era absolut imperios ca cele două grupuri identificate între ele să aibă un număr important de caractere comune între ele, ceea ce nu s-a putut demonstra.

Există totuși un grup de personaje în *N.T.* care pot fi identificați întrutotul cu esenienii și aceștia sînt *irodienii*, după cum se va vedea:

II. Din relatarea lui Iosif Flavius despre esenieni reiese un fapt ce ni se pare esențial: marea afecțiune a lui Irod cel Mare față de esenieni. Căci Iosif Flavius scrie că Irod cel Mare cinstea nespus de mult pe esenieni, „gîndind despre ei mai mult bine decît despre o ființă omenească", adică considerîndu-i mai presus de simpli muritori și drept ființe care nu se deosebesc de îngeri și de sfinți, așa cum se vedeau esenienii pe ei înșiși, în scrierile ce ne-au rămas de la ei. Marele istoric iudeu dă și motivele acestei dragoste atît de mari a lui Irod cel Mare pentru esenieni. Pe vremea cînd Irod era încă copil, un esenian cu numele de Menahem, care ducea o viață plină de fapte bune i-a prezis într-o zi că va domni peste iudei, și spre a-l face să-și amintească de această prorocire i-a dat o lovitură ușoară peste umăr. Cînd Irod s-a urcat pe tron, îl chemă pe Menahem și îl întrebă cu privire la durata domniei sale. Acesta îi răspunse că domnia sa va fi mai mare de douăzeci și de treizeci de ani. Din ziua aceea, Irod cel Mare a dat cinstire mare tuturor esenienilor. Faptul că Iosif Flavius insistă și repetă de două ori despre simpatia lui Irod față de esenieni, apoi termenii în care se exprimă aceasta ne determină să gîndim că legătura afectivă între esenieni și Irod cel Mare era un fapt bine cunoscut în timpul acestui rege. În fond, Iosif Flavius vrea să găsească o scuză a relațiilor atît de amicale dintre esenieni, pe care îi laudă atît de mult, și tiranul crud și sîngeros care a fost Irod cel Mare Dealtfel, esenienii au fost singurii iudei care au fost îndrăgiți de Irod, pentru că acesta ura de moarte nu numai pe farisei și pe saducei, ci și pe membrii propriei sale familii, pe care i-a ucis în cea mai mare parte.

Chiar după moartea lui Irod cel Mare, esenienii rămîn atașați de familia lui, iar fiul și succesorul lui Irod, Archelau, cheamă un esenian ca să-i tălmăcească un vis pe care l-a

avut și interpretarea visului a fost pe de-a întregul exactă. Stima de care se bucurau esenienii din partea lui Irod cel Mare se află confirmată de două ori într-o altă sursă istorică contemporană esenienilor și anume în scrierile lui Filon din Alexandria. Filon scrie despre esenieni că ei au fost protejați de principii „chiar cei mai despotici", ceea ce reprezintă o aluzie clară la Irod cel Mare. Într-un alt pasaj din scrierile sale, Filon afirmă: dar chiar regi mari admiră pe acești oameni [5].

Desigur, acești mari regi sînt cei cu care esenienii puteau fi în contact, în primul rînd Irod cel Mare și regii din familia sa.

Pe de altă parte, atașamentul tiranilor din toate timpurile față de astrologi, de prezicători, de clarvăzători este un fapt constatat (să ne amintim de atașamentul lui Hitler de astrologie și de „științele" oculte) și putem înțelege de ce Irod cel Mare, terorizat de atîtea conspirații și de atîția inamici, pe care opresiunea le stîrnea, a putut să se atașeze atît de mult de prezicătorii esenieni și a cinstit așa de mult această sectă. Dar cinstea și favorurile ce le acorda esenienilor au stîrnit, cum era și firesc, ura împotriva lor a fariseilor și saducheilor, apoi a zeloților, care au dat esenienilor porecla infamantă de irodieni.

În lucrarea sa, orientalistul român arată că simpla demonstrație a faptului că irodienii erau o grupare religioasă și nu funcționari ai lui Irod sau demnitari ai regilor irodieni ori persoane particulare fără apartenență la o grupare religioasă este o dovadă peremptorie că irodienii sînt esenieni. Într-adevăr, grupările religioase în timpul secolului I al erei noastre nu erau decît fariseii, esenienii, saduceii și zeloții, în afară de samariteni.

Singura grupare religioasă care ar fi putut fi numită a irodienilor nu era decît aceea a esenienilor, fiindcă toate celelalte grupări erau dușmănite și chiar aspru prigonite de Irod cel Mare. Din rîndurile lor marele tiran ucisese un număr mare de credincioși. Mai departe, C. Daniel demonstrează că irodienii erau cu adevărat o grupare politico-religioasă.

III. Posedăm, e drept, puține informații istorice cu privire la favorurile făcute de Irod cel Mare esenienilor. Știm însă că el îl numește pe esenianul Menahem, cel care-i prezi-

[5] *Apologia iudeilor*, § 18.

sese că va ajunge rege, vicepreședinte al Sanhedrinului (Sinedriului). Un alt fapt doveditor al recunoștinței lui Irod cel Mare este următorul: Iosif Flavius relatează că la Ierusalim exista o poartă numită „poarta esenienilor", în partea de apus a orașului, în colțul pe care-l făcea zidul orașului cînd cotea spre miazăzi [6]. Denumirea aceasta de „poarta esenienilor" pare extrem de bizară, căci se pune întrebarea: ce nevoie aveau esenienii de o poartă specială a lor ? Dar Ipolit, în relatarea sa despre esenieni, arată că unii dintre ei nu voiau să intre într-un oraș, spre a nu trece pe sub o poartă ornamentală cu statui și chipuri de împărați romani sau de divinități ale Romei. Esenienii socoteau că a trece pe sub o astfel de poartă era o încălcare a Legii lui Moise, care prescrie „să nu-ți faci ție chip cioplit". Ori zidul Ierusalimului fusese refăcut de Irod cel Mare, și se pare că tocmai această parte, așezată la apus și vecină cu palatul său, a fost reconstruită. Putem infera că Irod a pus să se înalțe o poartă special construită pentru esenieni, care să nu fie împodobită de nici o statuie și de nici un chip, ca astfel acești sectanți să poată intra în Ierusalim fără să calce Legea. Poarta aceasta a esenienilor era destul de aproape de monumentul ce trebuia să se ridice peste mormîntul regelui, după moartea sa [7].

Este însă evident că înălțarea unei porți speciale pentru esenieni este o mărturie limpede a aprecierii lui Irod cel Mare față de ei.

O altă favoare făcută de Irod cel Mare esenienilor a fost aceea de a-i scuti de jurămîntul de credință față de el, jurămînt pe care l-a cerut de la toți supușii săi; după *Regula Comunității*, esenienii nu aveau îngăduința să jure. Dar scutirea de jurămîntul de credință dovedește că Irod avea o încredere nețărmurită în esenieni, pe care nu-i putea nici măcar bănui că ar complota împotriva lui.

IV. Pe de altă parte, pot fi depistate învățăturile eseniene la regii din neamul lui Irod cel Mare, care rostesc cuvinte în acord deplin cu doctrinele eseniene. Așa este cazul lui Irod-Antipa, care se exprimă cu privire la Hristos: „Acesta este Ioan Botezătorul, care a înviat din morți și de aceea Puterile lucrează într-însul" (*Matei*, XIV, 2) [8].

[6] *Războiul iudaic*, V, IV, §§ 1, 145.

[7] Totuși Irod cel Mare n-a fost îngropat în Ierusalim, din cauza urii generale împotriva lui.

[8] În textul grec: *Kai dia touto ai Dynameis energousin en auto.*

Învierea morților apare în *V.T.* într-un text destul de vechi (*Iov*, XIX, 25: „Dar eu știu că răscumpărătorul meu este viu și că el, în ziua cea de pe urmă, va ridica iară din pulbere această piele a mea, ce se destramă și din carnea mea voi vedea pe Creatorul. Pe el îl voi vedea, ochii mei îl vor privi și nu ai altuia. Și de dorul acesta măruntaiele mele tînjesc în mine"). Dar saduceii nu credeau și nu recunoșteau învierea morților, nu credeau nici în îngeri, nici în duhuri, în timp ce fariseii credeau în acestea trei. Ori Irod-Antipa nu putea să urmeze învățăturile fariseilor dintre care tatăl său pusese să fie răstigniți un mare număr. Pe de altă parte, știm din relatările lui Filon și ale lui Iosif, esenienii credeau în învierea morților, ceea ce reprezenta o parte însemnată a doctrinei lor. Tot astfel în textul din *Matei*, XIV, 2, acele *dynameis*, de care pomenește Irod-Antipa par să nu aibă sensul de „miracole", ci de „Puteri", adică să denumească o categorie de îngeri. Drept urmare, Irod-Antipa afirmă că îngerii numiți *Puterile* lucrează prin Hristos, care ar fi Ioan Botezătorul înviat. Dar o astfel de teză este în mod evident o influență a angelologiei, a învățăturii despre îngeri a esenienilor.

Apoi chiar dacă nu se admite această traducere a orientalistului român a termenului grec *dynameis* din *Matei*, XIV, 2, și versetul ar avea înțelesul: „și de aceea se fac minuni prin el", totuși această doctrină a învierii celor sfinți sau a drepților acum și nu în zilele venirii lui Mesia, nu este o doctrină fariseană, căci nicăieri nu se regăsește în tratatele *Talmudului*.

Pe deasupra, doctrinele esenienilor se regăsesc la un prieten și consilier intim al lui Irod cel Mare, la filosoful și istoricul Nicolae din Damasc, care se numea pe sine un discipol al lui Aristotel și se purta cu sclavii săi ca cu niște egali ai lui, ceea ce era un lucru extraordinar în vremea aceea. Dar prin aceasta el urma învățăturile esenienilor și nu ale lui Aristotel, care, precum se știe, considera pe sclavi ca pe niște oameni inferiori, avînd chiar caractere fizice care îi predestinau condiției lor de robi. Tot așa, în operele sale, Nicolae din Damasc face de mai multe ori aserțiunea că disprețuiește bogățiile și scrie că cei bogați sînt de obicei oameni depravați, astfel că preferă să aibă de-a face mai curînd cu oamenii din popor. De asemenea, Diogene Laerțiu, în a sa *Viață a filosofilor*, X, 4, menționează pe Nicolae

din Damasc ca adversar al epicurienilor, deci ca dușman al hedonismului și al unei vieți consacrate desfătărilor și plăcerilor, el fiind un partizan al unei vieți ascetice similare celei a esenienilor. În opera lui Nicolae din Damasc, unele idei etice sînt deci sigur de origine esenian, și astfel se poate regăsi la acest prieten al lui Irod cel Mare influența esenian.

V. Un alt fapt dovedește că Irod-Antipa era strîns legat de esenieni. Într-adevăr, în *Luca*, XIII, 31—32, se citește că niște farisei au venit și au spus lui Hristos: „Ieși și du-Te de aici, că iată Irod vrea să Te ucidă". Răspunsul lui Hristos a fost: „Duceți-vă și spuneți vulpii acesteia: iată eu scot demonii și săvîrșesc tămăduiri astăzi și mîine și poimîine isprăvesc". În fapt, trebuia ca Irod-Antipa să fie determinat să permită încă două zile șederea lui Hristos pe pămînturile lui. În acest scop, Hristos îi spune că săvîrșește tămăduiri și scoate demoni. Ori tocmai în vremea aceea și esenienii erau doctori buni și săvîrșeau vindecări spectaculoase după Iosif Flavius [9], dar ei efectuau și exorcisme, scoțînd demonii din cei posedați. Astfel, adresîndu-se lui Irod-Antipa, Hristos îi spune că efectuează acțiuni similare cu cele ale esenienilor și de aceea îi cere să-l mai lase două zile pe pămînturile lui. Cuvintele din *Luca*, XIII, 31 sq. constituie o aluzie la vindecările esenienilor și la exorcismele lor.

VI. Un alt argument ne arată cît de legați erau esenienii de Irod și de prietenii săi. Un autor american, Ben Zion Walcholder [10], afirmă că opera lui Nicolae din Damasc reprezintă sursa istorică din care s-au inspirat atît Filon din Alexandria cît și Iosif Flavius, cînd au scris despre esenieni. Și argumentele pe care le aduce par foarte consistente, deoarece autorul american arată că Filon, în descrierea felului de viață al terapeuților, compară viața lor în comun și disprețul lor pentru bogăție cu viața galactofagilor din *Iliada*. Această descriere a vieții galactofagilor (în traducere „băutorii mîncătorii de lapte") și a moravurilor lor se regăsește în opera lui Nicolae din Damasc. Autorul american presupune că Nicolae din Damasc a descris traiul și obiceiurile esenie-

[9] *Războiul iudaic*, II, VIII, § 6, 136.

[10] *Nicolaus of Damascus*, University of California Press, Berkeley, 1962.

nilor într-o lucrare a lui *Culegere de moravuri remarcabile*, operă din care nu ne-au rămas decît cîteva fragmente.

În ceea ce privește pe Iosif Flavius și el compară modul de viață al esenienilor cu acel al *polistai*-lor daci, iar aceștia erau așezați în vecinătatea sciților, popor din care făceau parte galactofagii. Pe de altă parte, dacă Nicolae din Damasc ar fi relatat în opera sa despre sectele iudaice, el, în calitate de filosof grec, le va fi comparat cu școlile filosofice grecești. Se pare deci că din operele prietenului lui Irod cel Mare, care cunoaște bine și școlile filosofice grecești și sectele iudaice, a preluat Iosif Flavius comparațiile sale dintre sectele iudaice și școlile filosofice grecești.

În plus, insistența lui Iosif Flavius și a lui Filon asupra cinstirilor și favorurilor acordate esenienilor de Irod cel Mare, nu putea avea ca sursă decît scrierile lui Nicolae din Damasc, care, fiind prieten apropiat al lui Irod, știa prea bine cît îi copleșise acest rege pe esenieni cu daruri și onoruri.

Întrucît scrierile lui Nicolae din Damasc au putut fi socotite sursa principală a textelor lui Filon din Alexandria și a lui Iosif Flavius cu privire la esenieni, faptul acesta constituie o dovadă a relațiilor strînse dintre Irod cel Mare și esenieni.

VII. Dușmănia esenienilor, a autorilor manuscriselor de la Marea Moartă, împotriva fariseilor și a saducceilor este un fapt ce reiese limpede din citirea *Regulei Comunității*, a *Documentului de la Damasc* și a *Imnelor*, aceasta fiind de altfel notată de numeroase lucrări științifice consacrate scrierilor eseniene. Irod cel Mare avea ca dușmani pe saducei, partizani ai vechii familii regale, a hașmoneilor, și de asemenea pe farisei, din rîndul cărora pusese să fie uciși numeroși adepți [11]. Pe cît se vede, esenienii și Irod cel Mare aveau aceiași dușmani și pare destul de logic ca ei să fie strîns legați într-un front comun împotriva vrăjmașilor lor. De aceea inamicii esenienilor care erau aceiași cu aceia ai lui Irod, ar fi putut foarte ușor să le dea porecla infamantă de irodieni.

VIII. O altă dovadă a strînselor relații amicale care uneau pe esenieni cu Irod cel Mare și cu regii din neamul

[11] I. Flavius, *Antichitățile iudaice*, XVII, II, § 4, nr. 44—46.

său este descoperirea făcută de Y. Yadin [12], în săpăturile efectuate la Masada între anii 1963-1964. Fortăreața Masada, clădită de Marele Preot Ionatan, a fost mărită de Irod, care nu a economisit nici o cheltuială pentru a o fortifica și care și-a construit aici un splendid palat. Masada a fost ocupată în anul 66 de către sicari, o ramură extremistă a zeloților, care își ucideau adversarii cu ajutorul unui pumnal îndoit, de origine tracă, numit de romani *sicca*. Sicarii au putut să se mențină și să apere această cetate pînă în anul 73, adică timp de șapte ani. Cercetările și explorările lui Y. Yadin au putut să regăsească într-o cameră (*locus* 1039) șapte manuscrise redactate în ebraică, dintre care unul *Regula cîntărilor pentru jertfe de ardere detot de sîmbătă*, fusese regăsit, de asemenea în peștera a patra de la Qumran. Deci era vorba de o carte liturgică ce aparținea esenienilor de la Qumran. Desigur, această descoperire a fost interpretată în chip diferit, dar Y. Yadin emite ipoteza că fugari de la Qumran au venit la Masada să se alăture sicarilor pentru a combate pe romani. Dar noi știm că esenienii jurau credință stăpînitorilor țării în care locuiau, deci nu puteau fi adversari hotărîți ai romanilor. Prezența unor scrieri eseniene într-o cetățuie a lui Irod care îi proteja pe esenieni și îi cinstea atît de mult poate să se explice mai degrabă prin faptul că esenienii au locuit pe vremuri la Masada, ca protejați și oaspeți ai lui Irod.

IX. Există în *Ev. lui Marcu* un pasaj care ne silește să considerăm pe irodieni ca pe o mare grupare politico-religioasă, ale cărei învățături erau tot atît de primejdioase pentru apostoli ca și acelea ale fariseilor. Ori *illo tempore* nu puteau să fie decît esenienii care să aibă o doctrină cu atît de mare putere de expansiune, căci saduceii aveau o foarte mică influență, iar zeloții — după Iosif Flavius — urmau învățăturile fariseene și ei nu ar fi putut fi numiți în nici un caz prieteni ai lui Irod. Într-adevăr, în *Marcu*, VIII, 15 se citește: „Păziți-vă de aluatul fariseilor și de aluatul lui Irod", iar în *Matei*, VI, 12 se explică clar că *aluat* înseamnă *învățătură*: „Atunci au priceput ei că nu le-a spus să se păzească de învățătura" *(apo tes didahes)*. Se știe că nici Irod cel Mare și nici fiul său Irod-Antipa nu au

[12] Y. Yadin, *Masada, Herod's Fortress and the Zealots'Last Stand*, London, 1976.

fost creatorii vreunei doctrine religioase și nu știm nimic despre această învățătură a lor. Cuvintele din textele de mai sus fac aluzie la o învățătură pe care Irod și regii din neamul său au protejat-o sau au îmbrățișat-o ca simpatizanți ai ei. Este vorba de o învățătură religioasă și nu politică, pentru că ea este pusă pe același plan cu cea a fariseilor, care constituiau o grupare religioasă mai mult decît politică. Dealtfel, apostolii n-ar fi arătat nici un fel de atracție pentru o doctrină politică, mai ales dacă ar fi fost îmbrățișată de Irod cel Mare. Însă protecția și favorurile arătate de Irod cel Mare esenienilor justifică apelația de „învățătură a lui Irod" (fie că e vorba de Irod cel Mare, fie de fiul său Irod-Antipa) dată doctrinelor eseniene.

Totuși, trebuie să observăm că textul din *Marcu*, VIII, 15 se ferește să numească pe esenieni „irodieni", adică refuză să insulte și să calomnieze poate pe esenieni, dîndu-le această poreclă infamantă, pe care le-o dădeau vrăjmașii esenienilor: fariseii, saduceii și zeloții. Dar fiindcă această poreclă de „irodieni" era foarte răspîndită și pentru că era necesar ca apostolii să înțeleagă despre ce personaje e vorba, textul face aluzie la esenieni, numind doctrina lor: „aluatul lui Irod". Aceasta demonstrează că nu se acordă crezămînt, în *Marcu*, VIII, 15, calomniilor răspîndite împotriva esenienilor. De fapt, în *Matei*, XX, 16 și *Marcu*, XII, 13, termenul de *irodieni* aparține autorilor evangheliilor de mai sus. Dimpotrivă, apelația „aluatul lui Irod" este pusă în gura lui Hristos de evangheliști, care reproduc cuvintele lui, pronunțate în aramaică. Astfel, limba inițială a *Ev. lui Marcu* nu se discută, fiindcă în acest text sînt reproduse cuvinte rostite în aramaică. Cunoștința limbii aramaice îl determină pe C. Daniel să facă remarca ce urmează: există un joc de cuvinte, o amfibologie intențională, o paranomasie, în aramaică, între „aluat" și „doctrină". În aramaică „aluat" este *HMYR'*, iar în siriacă *hemiro*. Pe de altă parte, termenul ebraic și aramaic *'MRH*, „cuvînt, discurs, doctrină", de la verbul *'MR*, se pronunță în același fel, fiindcă consoana *het* ca guturală în arameana palestiniană se omite. Acest joc de cuvinte arată similitudinea între *aluat* și cuvîntul care învață o doctrină, fiindcă amîndouă lucrează sporind, augmentînd substanța la care sînt încorporate. Există aici o comparație, o parabolă implicită, care insinuează asemănarea între cei doi termeni.

Acest joc de cuvinte dovedește că Hristos a vorbit în aramaică, întrucît apostolii nu puteau să confunde *aluatul* cu *doctrina* decît în aramaică, unde cei doi termeni erau asemănători și sunau la fel. Aceasta, întrucît în ebraică *aluat* este *S'R* (cf. *Ieșirea*, XII, 19).

În orice caz, trebuie să admitem că *aluatul lui Irod*, adică doctrina eseniană, trebuie să fi fost foarte răspîndită în vremea aceea (sec. I e.n.), întrucît putea constitui o primejdie pentru apostoli. Pe de altă parte, Iosif Flavius pomenește și el de puternica atracție exercitată de doctrinele esenienilor: „Acestea sînt doctrinele religioase ale esenienilor cu privire la suflet și ele sînt o momeală pe care o întind și căreia nu-i rezistă cei care au gustat o dată din înțelepciunea lor" [13].

Așadar, era necesar ca apostolii să fie preveniți din timp de momeala pe care o exercita *aluatul* sau învățătura lui Irod.

X. Trebuie adăugat că un număr de fapte vin să confirme că și esenienii, la rîndul lor, erau credincioși lui Irod și regilor din neamul lui. Mai întîi esenienii se legau cu jurămînt să fie credincioși celor „puternici" din lumea aceasta. Devenind membrii ai acestei grupări, novicii jurau „să se arate totdeauna credincioși față de toți, dar mai cu seamă față de cei care posedă puterea, căci niciodată autoritatea nu cade pe mîna cuiva fără voința cerului" [14].

Dar dacă orice autoritate provine de la divinitate, atunci urmează că pentru esenieni puterea regilor din semințiа lui Irod, ca și cea a lui Irod însuși, vine de la ea, și nu trebuie să se opună regilor, se cuvine să-i asculte orbește, ca pe divinitate însăși. Este de observat că, credința față de regi și de cei care dețin puterea se afla și în poruncile *Exodului*, XXII, 28: „pe căpetenia poporului tău să nu o hulești". Dar după spusele lui Iosif Flavius nu mai făceau în toată viața lor nici un fel de jurămînt și socoteau că pronunțarea unui alt jurămînt este un lucru mai rău decît călcarea jurămîntului [15]. Drept urmare, acest jurămînt făcut celor care posedeau pute-

[13] *Războiul iudaic*, II, VIII, §§ 11, 158.

[14] *Ibidem*, § 7, 140. Cf. și Ipolit, *Contra Haereses*, liber IX, 26. MPG, vol. 16, col. 3399.

[15] *Războiul iudaic*, II, VIII, § 6, 135.

rea era foarte solemn, și un al doilea jurămînt nu era numai inutil, ci ar fi avut sensul că esenienii și-au călcat primul jurămînt.

Poate de aceea regele Irod i-a scutit pe esenieni de jurămîntul de credință, ce trebuia să i-l facă lui.

Iosif Flavius explică veneratia lui Irod față de esenieni, prin profeția pe care i-a făcut-o în tinerețea lui, Menahem. Dar ne putem pune întrebarea: dacă cinstirea pe care-o acorda Irod esenienilor nu era răspunsul său firesc la jurămîntul de credință al acestor sectanți iudei. Căci care rege nu ar fi fost legat de un grup de oameni a căror regulă fundamentală consistă în a fi credincioși suveranului lor, care îi jurau credință în mod solemn și care pe deasupra erau niște oameni cinstiți, căci nu voiau să posede nici un fel de bogăție care să fie a lor proprie?

XI. Esenienii trebuiau, pe de altă parte, să beneficieze de protecția regelui Irod și a suveranilor din spița lui, căci ei erau foarte urîți de celelalte grupări politico-religioase iudaice, fiind ereticii prin excelență din acea epocă. Erezia lor nu se vădea doar în doctrine proferate de ei, ci și în numeroase rituri și acte care erau cu totul contrare celor urmate ce ceilalți iudei. Într-adevăr, esenienii nu aduceau jertfe în Templul din Ierusalim, apoi ei urmau un alt calendar și de aceea nu prăznuiau sărbătorile la aceeași dată cu ceilalți, nu se căsătoreau (deci contraveneau poruncii din *Gen.*, I, 28: „Creșteți și vă înmulțiți"); apoi, neavînd avere nu plăteau zeciuială Templului, iar pe deasupra jurau să urască pînă la moarte pe toți cei care nu făceau parte din gruparea lor. Pentru aceasta urau din inimă pe căpeteniile din Ierusalim și pe conducătorii Templului care, (este logic să gîndim în felul acesta), trebuie să fi avut aceleași sentimente față de ei. În acest fel esenienii aveau nevoie de apărători, căci puteau fi oricînd osîndiți la moarte de către conducătorii Templului, așa cum au fost osîndiți nenumărați alți eretici sau numai socotiți eretici. Și acești protectori ai esenienilor au fost, pentru multă vreme, Irod și regii din descendența lui, ceea ce-a determinat pe vrăjmașii esenienilor să le dea numele de irodieni, adică protejații lui Irod, prietenii săi.

XII. Deoarece esenienii au fost protejați de Irod cel Mare și apărați de el, este probabil că cei mai înverșunați dușmani ai esenienilor trebuie să fi fost inamicii regilor din

familia lui Irod cel Mare, adică zeloții. Dacă esenienii sînt irodienii, zeloții ar fi trebuit să-i atace cu armele în mîini pe esenieni. Izvoarele noastre istorice confirmă că esenienii erau atacați de zeloți.

Filon din Alexandria ne informează că esenienii nu fabricau nici un fel de arme, dar nu scrie că nu purtau cu ei arme. Iosif Flavius [16], însă, afirmă în chip ciudat: „călătoresc fără să ducă nimic cu ei, dar din pricina tîlharilor poartă arme". Dar de vreme ce nu duc cu ei nimic în călătorie, dacă ei sînt săraci, dacă nu se gîndesc să strîngă bani, ba după spusele lui Ipolit [17] chiar nu aveau voie să privească o monedă, pe care era desigur întipărit chipul cezarului sau vreo altă asemănare, dacă ei sînt ușor de recunoscut datorită veșmintelor lor albe, atunci de ce erau ei oare atacați de tîlhari? Pentru care motiv tîlharii ar fi atacat niște asceți pașnici care își închinaseră viața slujirii divinității? Mai cu seamă dacă acești asceți erau bine cunoscuți ca fiind săraci (căci își dădeau și numele de săraci) și nu aveau voie să poarte bani la ei?

Termenul de „tîlhari" însă, în textul grec *lestai*, indică aici, ca pretutindeni în scrierile lui Iosif Flavius, pe *zeloți* [18] și de aceea vom trage concluzia că esenienii erau atacați cu armele de către zeloți. Dealtfel, cu privire la terapeuți, Filon din Alexandria pomenește de incursiunile tîlharilor și folosește același termen, la genetiv plural *leston*, ceea ce dovedește că e vorba de aceiași zeloți, însă sălășluiți în Egipt.

XIII. Nu poate fi îndoială asupra înțelesului acestui termen de *tîlhari*, în scrierile lui Iosif Flavius, dar dacă ne-am îndoi totuși, ezitările noastre ar dispărea repede citind textul jurămîntului depus de esenieni la intrarea în secta lor, căci esenienii jurau „să rămînă îndepărtați de tîlhărie" [19]. Ce sens poate avea această clauză din jurămîntul esenian, și ce poate fi comun între niște asceți evlavioși care și-au consacrat viața slăvirii divinității și niște hoți de drumul mare? Expresia aceasta de *tîlhărie* a fost socotită atît de stranie, încît unii traducători ai lui Iosif Flavius au consi-

[16] *Războiul iudaic*, II, VIII, § 4, 125;

[17] *Op. cit.*, col. 3403.

[18] *Războiul iudaic*, IV, III, § 3, 135; § 4, 138; *Antichitățile iudaice*, XVII, X, § 8, 285. A se vedea și M.I. Margolis et Alex. Marx, *Histoire du peuple juif*, p. 181.

[19] *Ephexesthai de lesteias*, cf. *Războiul iudaic*, II, XIII, § 7, 142.

derat că se află înaintea unui text corupt și că trebuiau să-l corecteze.

Dar dacă *lestai* înseamnă, la Iosif Flavius, „tîlhari", apoi *lesteia* înseamnă „partida zeloților". Pe de altă parte, această interpretare este confirmată de însuși textul jurămîntului depus de esenieni care jurau să „păzească mîinile lor neprihănite de hoție și sufletul lor nepătat de un cîștig nedrept" [20].

Nu există nici un motiv pentru ca esenienii să jure să nu fure, de vreme ce furtul era oprit de către Decalog și de toată legislația lui Moise. De aceea acest termen grecesc *lesteia* nu are sensul de „furt, tîlhărie", ci de „partidă a zeloților", fiindcă nu se poate admite ca esenienii să jure de două ori să nu fure, o dată cu jurămîntul lor, iar a doua oară tot în jurămîntul lor că se vor menține îndepărtați de tîlhărie.

Putem trage concluzia că esenienii jurau, de fapt, intrînd în această grupare a lor, să nu se însoțească niciodată cu zeloții, dușmanii romanilor și ai regilor din spița lui Irod. Astfel, credința lor față de Irod era întărită și prin aceste jurăminte. Această interpretare a termenului grec *lesteia* aparține unui orientalist maghiar J. Hahn [21] și ea a fost admisă de mulți cercetători.

XIV. În *Marcu*, III, 6 și XII, 13, apoi în *Matei*, XXII, 16, este menționat acest grup atît de enigmatic al irodienilor. Iosif Flavius menționează pe *irodieni* ca pe membrii unei grupări favorabile lui Irod cel Mare [22]. El scrie: „După aceea, galileenii răsculîndu-se împotriva căpeteniilor lor au înecat pe partizanii lui Irod" *(Tous ta Erodou phronountas)*. Iosif Flavius [23] arată că generalul Macheros, trimis cu o mie de călăreți și două legiuni ca să vină într-ajutor lui Irod, a ucis pe toți iudeii pe care i-a întîlnit în cale, purtîndu-se cu ei ca și cum ar fi fost cu toții partizanii regelui hașmoneanu Antigon [24]. Dar aici e vorba de un episod din războiul civil din Palestina, și este limpede că irodienii de care vorbește Iosif Flavius *(oi Erodeioi* și nu *oi Erodianoi*, ca în *Marcu* și *Matei)* sînt acei iudei care îmbrățișează cauza lui Irod în

[20] *Războiul iudaic*, II, VIII § 7, 141.

[21] J. Hahn, *Zwei dunkle Stellen in Josephus*, în „Acta Orientalia Academiae Hungaricae", tom. XIV, fasc. I (1962), pp. 131—138.

[22] *Antichitățile iudaice*, XIV, XV, § 6, 11, 450.

[23] *Războiul iudaic*, I, XVI, § 319.

[24] *Medemian ton Erodeion pheida poiumenos* — necruțînd cîtuși de puțin pe partizanii lui Irod.

războiul civil. În textele din Marcu și Matei, irodienii sînt o grupare religioasă avînd o doctrină și nu pot fi confundați cîtuși de puțin cu acei dintre iudei care au trecut de partea lui Irod în războiul civil și împotriva regelui Antigon. Deci acest epitet de *irodieni* numește indivizi cu totul diferiți, care nu pot fi confundați între ei, cu atît mai mult cu cît cei despre care vorbește Iosif Flavius *au trăit 60 de ani înaintea celor din Marcu și Matei*. Filon din Alexandria nu menționează pe irodieni, tocmai din cauza sensului ostil pe care îl are această apelație, iar dacă admitem că se referă la esenieni, atunci acest nume nu se poate întîlni în scrierile exegetului din Alexandria, care admiră așa de mult pe esenieni. Dintre autorii antici, Tertulian [25] ca și Sf. Epifane [26] susțin că irodienii erau un partid politic care credea că Mesia va veni în persoana unui descendent din Irod cel Mare. Ieronim [27] socotea că irodienii erau slujbași și ostași ai lui Irod cel Mare.

Printre autorii moderni, opiniile sînt și ele diferite: H. H. Rowley [28] admite că irodienii erau notabili iudei cîștigați la cauza și dinastia lui Irod cel Mare și a regilor din spița lui, în timp ce alți autori afirmau că aceștia erau dregători ai tetrarhului Irod-Antipa [29]. Tot astfel, M. Simon consideră că termenul irodieni are un sens exclusiv politic și denumește pe partizanii lui Irod sau pe oamenii în slujba lui [30]. Nici un autor modern nu vede în irodieni o grupare religioasă.

XV. Pe de altă parte, în cărțile *Talmudului*, secta religioasă prietenă și favorabilă lui Irod este aceea a bethusienilor (BYTWSYM), care apar în multiple controverse și dispute cu fariseii. Și acești bethusieni ar fi o sectă religioasă separată de saducei [31] care își luau numele de la întemeietorul lor Boethos, ucenic al lui Antigon din Socho [32].

[25] MPL, vol. II, col. 75.

[26] MPG, vol. XLI, col. 269 și 272.

[27] MPL, vol. XXVI, col. 168.

[28] *The Herodians and the Gospels*, în JTS ,vol. XLI (1950), p. 14 sq.

[29] G. G. Montefiore, *The Synoptical Gospels*, London, 1927, vol. I, p. 83, W. Grundmann, *Das Evangelium nach Markus*, Berlin, 1959, pp. 73—74.

[30] *Les sectes juives d'après les témoignages patristiques*, în „Studia Patristica", vol. I, Berlin, 1957, p. 528.

[31] Cf. S. Dubnow, *Die alte Geschichte des jüdischen Volkes*, Berlin, 1925—1929, Band I, p. 191.

[32] Cf. tratatul talmudic *Abbot de Rabbi Natan*, V, 2.

Dar în scrierile lui Iosif Flavius, bethusienii nu mai sînt o sectă religioasă, ci doar o familie sacerdotală, protejată de regii din descendența lui Irod cel Mare, din rîndul cărora acesta numea pe marii preoți. La Iosif Flavius, bethusienii își luau numele de la Șimon fiul lui Boethos, un iudeu din Alexandria a cărui fată s-a căsătorit cu Irod cel Mare și a fost făcut Mare Preot [33].

Pe de altă parte, *Talmudul*, scris mai tîrziu decît opera lui Iosif Flavius care o redactează pe timpul lui Traian, descrie pe bethusieni drept membrii unei secte religioase nelegiuite, pomenite alături de necredincioși, ticăloși și „epicurieni", dar și alături de saducei [34].

Cum pot fi conciliate aceste afirmații atît de contrarii ale lui Iosif Flavius și ale *Talmudului?*

Încă din Evul Mediu s-a susținut că *bethusienii sînt identici cu esenienii* și aceasta pentru că denumirea de BYT-WSYM poate să aibă sensul de „școală, sectă a esenienilor" [35]. Această ipoteză a fost reluată de J. M. Grintz [36]. Pe de altă parte, E. Renan, care era un mare semitolog și un savant foarte original, i-a identificat cu irodienii din evanghelii [37].

Ni se pare că această contrazicere între *Talmud* și scrierile lui Iosif Flavius poate să se concilieze ușor, dacă ne gîndim că familia marilor preoți din timpul lui Irod trebuia să fie urîtă tot atîta cît și Irod însuși, iar dovada este că în *Talmud* numele bethusienilor este însoțit de cele mai insultante epitete [38]. Astfel, porecla de bethusieni apare tot atît de insultătoare ca și aceea de irodieni, încît cele două porecle pot avea aceeași valoare și ambele să se aplice aceluiași grup și anume partizanilor lui Irod. În modul acesta porecla de *bethusieni*, dată de *Talmud* esenienilor, are aceeași valoare ca și denumirea de *irodieni* din *Matei* și *Marcu*, adică partizani ai lui Irod și protejați de el. Dar denumirea de *bethusieni*

[33] *Antichități iudaice*, XV, IX, §§ 3, 320—322; XVII, IV, §§ 2, 78.
[34] Cf. E. Renan, *Vie de Jésus*, Paris, 1895, p. 226.
[35] BYT, „casă, familie" are și sensul de „școală", iar WSIM sau 'WSIM poate corespunde cu denumirea esenienilor.
[36] Într-un articol publicat în revista „Sinai", XVI (1952), pp. 11—15.
[37] E. Renan, *op. cit.*, p. 126, nota 2.
[38] E. Renan, *Histoire du peuple juif*, Paris, 1891, vol. V, p. 253.

este și mai adecvată, căci constituie un joc de cuvinte — așa cum cărțile *Talmudului* conțin nenumărate — și are oarecare similitudine cu numele de esenieni.

Dealtfel Manfred R. Lehmann[39] observă că în *Talmud* bethusienii nu sînt niciodată menționați în controverse cu fariseii, în ce privește problema jertfelor. Ori esenienii nu aduceau jertfe în Templu. Dimpotrivă, bethusienii discută cu fariseii probleme legate de calendar și se știe că esenienii de la Qumran urmau un alt calendar decît acela al Templului. În modul acesta apelația de bethusieni din *Talmud* (dar nu aceea din scrierile lui Iosif Flavius) ar fi o poreclă insultătoare dată esenienilor și ar fi echivalentul complet al denumirii de *irodieni*, dată esenienilor în *Matei* și *Marcu*. Această identificare a bethusienilor cu esenienii *confirmă pe deplin* că *irodienii* din *Matei* și *Marcu* sînt într-adevăr esenieni, întrucît amîndouă aceste apelații au aceeași valoare de protejați ai lui Irod.

XVI. Așa cum aminteam mai sus, dacă se poate dovedi că irodienii au fost o sectă religioasă, iar nu un partid politic (deși în vremea aceea partidele politice la iudei aveau fiecare și o doctrină religioasă) și nu erau demnitari sau slujbași ai lui Irod, atunci ar fi cu putință să se afirme cu certitudine că irodienii sînt esenieni. Aceasta fiindcă nu erau decît trei secte pe vremea aceea în Palestina, iar irodienii nu pot fi identificați nici cu fariseii nici cu saduccii, dușmani de moarte ai lui Irod.

Cuvintele din *Marcu*, VIII, 15, cu privire la „aluatul lui Irod", *aluat* care are înțelesul de „doctrină, învățătură", demonstrează că exista o sectă religioasă legată de Irod și această sectă nu putea fi decît a esenienilor.

În *Marcu*, XII, 13, citim că fariseii împreună cu irodienii au venit special spre a-l întreba pe Hristos dacă trebuie sau nu să se plătească darea cuvenită cezarului roman. Această asociere a fariseilor cu irodienii ar fi cea mai stranie cu putință, dacă irodienii nu sînt o sectă religioasă, ci slujbași ai regilor din semințiа lui Irod. Așa cum scrie E. Tocme[40]: „juxtapunerea este surprinzătoare, oricare ar fi explicația exactă ce se dă celui de-al doilea nume (adică al irodienilor).

[39] În articolul său *Yom Kippur la Qumrân*, publicat în „Revue de Qumrân", 1961, p. 117.

[40] *La formation de l'Ev. selon Marc*, Paris, 1963, p. 73.

Partida celor drepți s-ar compromite cu politicieni disprețuiți care colaborau cu ocupantul (străin)? Unii au ripostat că nu este de crezut asemenea lucru, iar alții au replicat evocînd compromisurile vrednice de mirare care le-au îngăduit ura politică și religioasă".

Însă este mai mult decît probabil că irodienii nu erau nici slujbași nici demnitari ai lui Irod, căci în *Ev. lui Marcu* se citește: *kai apostellousin pros auton tinas ton Pharisaion kai ton Erodianon*, „și au trimis la el pe unii dintre farisei și dintre irodieni", adică aceștia au fost trimiși de căpeteniile Templului, de șefii religioși ai iudeilor. Dacă irodienii ar fi fost dregători sau slujbași ai lui Irod, n-ar fi fost trimiși ei la Hristos, căci în acest caz planul viclean al căpeteniilor Templului ar fi fost cu neputință de împlinit, căci Hristos n-ar fi vorbit deschis și fără reținere, înaintea acestor personaje oficiale și n-ar fi spus că nu trebuie plătit impozit cezarului. Cel puțin acesta trebuia să fie raționamentul celor care i-au trimis pe farisei și pe irodieni.

În realitate, era desigur intenția de a-l dovedi pe Hristos un zelot „ascuns", care avea legături cu această sectă. Se știe într-adevăr că zeloții aveau ca scop esențial să lupte împotriva romanilor și desigur să oprească pe toți iudeii să plătească darea cuvenită cezarului, adică *censul*.

Pe deasupra, irodienii se află în aceste texte, mai sus arătate, menționați alături de farisei, și *legea paralelismului* care domină atît de mult „stilul oral" aramean și ebraic, cere ca cele două grupuri de personaje să fie de aceeași speță, deci fariseii și irodienii sînt membrii unei secte religioase.

Trebuie să subliniem acest fapt, adică răspunsul pe care Hristos îl dă fariseilor și irodienilor dovedește că el știa prea bine despre apartenența acestora la o sectă religioasă, deci că erau *homines religiosi*, oameni care cunoșteau foarte bine Scripturile, studiaseră în amănunt *Tora* și nu erau deloc *'am ha-'aret*, „ignoranți", așa cum ar fi fost, desigur, slujbașii lui Irod. Într-adevăr, răspunsul ce se dă fariseilor și irodienilor este destul de complicat și pare să nu fi fost înțeles prea bine de numeroși comentatori vechi și moderni. Ispititorii întrebau: „Învățătorule, ...trebuie să plătim darea către Cezar sau nu?" La acestea, răspunsul a fost: «Ce mă ispitiți? Aduceți-mi un dinar ca să-l văd». Și ei I-au adus. El le-a zis: «Al cui este chipul și scrierea de pe el?» Ei i-au răspuns: «Ale Cezarului». Și răspunzînd Iisus le-a zis

«Dați Cezarului ce este al Cezarului și pe cele ce sînt ale Cerului, dați-le Cerului»[41]. Și textul adaugă că fariseii și irodienii au admirat acest răspuns, căci acesta este sensul exact al verbului folosit *exethaumazon ep'autō*, „și ei l-au admirat". Deci ei au înțeles perfect sensul și implicația acestui răspuns, precum și comparația pe care-o conținea.

Într-adevăr, banul trebuie restituit Cezarului roman, căci el poartă pe el „imaginea, chipul, asemănarea" Cezarului. Dar ce trebuie oare restituit divinității? Ce trebuie să aparțină divinității, fiindcă purta în el imaginea, chipul, asemănarea divinității? Desigur, acesta era omul însuși, după textul din *Geneză*, I, 26—27. Ispititorii farisei și irodieni cunoșteau atît de bine acest text din *Geneză* încît au înțeles imediat aluzia făcută la aceste versete. Drept urmare, trebuie să admitem că ispititorii erau niște oameni ce cunoșteau bine *Tora* și înțelegeau numaidecît citatele din *Tora*. Răspunsul dat înseamnă evident că banii și bunurile materiale în general trebuie abandonate, date toate lui Cezar, însă persoana umană în totalitatea sa, omul care poartă în sine imaginea, chipul și asemănarea divinității, trebuie să se consacre în întregime divinității și poruncilor sale, fără să aibă nimic în comun cu Cezarul roman. Dacă textul din *Marcu*, XII, 14—17, arată că fariseii și irodienii au admirat acest răspuns, aceasta înseamnă că ei au înțeles întru totul această parabolă (după sensul grec al termenului: „comparație, apropiere"), asupra misiunii omului în lume și despre ce trebuie să facă cu banii și cu bunurile sale materiale.

XVII. Cealaltă mențiune a irodienilor în *Marcu* dovedește că aceștia erau membrii unei grupări religioase iudaice foarte grijulii de păzirea cu strictețe a simbetei și a odihnei acelei zile, căci în *Marcu*, III, 1—6, după pericopa cu privire la vindecarea într-o zi de simbătă a unui infirm care avea mîna atrofiată, citim: „Dară fariseii ieșind îndată afară, au făcut sfat cu irodienii împotriva Lui, cum L-ar prinde". Deci fariseii au ieșit din sinagogă, unde irodienii nu se aflau și știm că esenienii nu frecventau Templul, deci nici sinagogile, pe care trebuie să le fi considerat drept locuri de adunare a „fiilor nedreptății". Dacă irodienii s-ar fi aflat și ei în sinagogă, textul din *Marcu* ar fi precizat că fariseii au ieșit din sinagogă „cu irodienii". Ori textul din *Marcu* preci-

[41] *Marcu*, XII, 14—17; *Matei*, XXII, 16—22; *Luca*, XX, 21—26.

zează că fariseii au ieşit singuri, iar după aceasta au ţinut sfat cu irodienii, care evident nu erau în sinagogă şi pe care fariseii i-au găsit după ce-au ieşit din sinagogă.

Pe deasupra, se ştie atît din relatările lui Iosif Flavius [42], cît şi din manuscrisele găsite la Marea Moartă [43] că esenienii păzeau cu mare strictețe sabatul, poate mai habotnic decît ceilalţi iudei.

E deci de înţeles şi logic ca fariseii să ţină sfat cu irodienii împotriva lui Hristos care tămăduise un bolnav într-o zi de sîmbătă, căci irodienii, adică esenienii, erau cei mai grijulii de păzirea sabatului. Apoi esenienii înşişi erau doftori pricepuţi după spusele lui Iosif Flavius [44] şi ale lui Filon din Alexandria [45], deci irodienii erau foarte calificaţi să judece legalitatea — după Legea lui Moise — a unei tămăduiri făcute în ziua de sabat.

Dimpotrivă, dacă irodienii ar fi fost slujbaşi, sau dregători în serviciul regilor din neamul lui Irod, nu se justifică logic deloc ce interes ar fi putut avea pentru păzirea scrupuloasă a zilei de sîmbătă. Aceşti slujbaşi ai regilor din familia lui Irod fiind profani şi, desigur, ne-păzitori ai Legii *('am ha'areţ)* n-ar fi avut nici o motivaţie serioasă pentru a interveni într-un conflict esenţialmente religios. Chiar dacă Irod-Antipa putea să fie influenţat mai uşor de „irodieni", aceasta nu înseamnă deloc că irodienii erau slujbaşi sau dregători ai lui, căci în probleme de ordin religios şi de interpretare a *Torei*, Irod-Antipa trebuia mai degrabă să dea ascultare membrilor unei secte religioase decît slujbaşilor şi dregătorilor săi.

XVIII. Un alt fapt dovedeşte că irodienii erau într-adevăr o sectă religioasă. După intrarea în Ierusalim *(Marcu,* XI, 8—11*)* şi după izgonirea negustorilor din Templu *(Marcu,* XI, 15*)*, căpeteniile preoţilor căutau să-l piardă pe Hristos *(Marcu,* XI, 18; XII, 12*)* şi în acest scop încercau să-l determine să pronunţe cuvinte subversive, ostile dominaţiei romanilor sau să spună cuvinte de hulă pedepsite cu moartea de Legea lui Moise. Cei care îl „ispitesc" sînt mai întîi căpeteniile Templului, învăţaţii şi bătrînii *(Marcu,* XI, 27), apoi

[42] *Războiul,* II, VIII, § 9, 147.

[43] *Documentul de la Damasc,* X, 14—23, după traducerea lui A. Dupont-Sommer, p. 167.

[44] *Războiul iudaic,* II, VIII, § 6, 136.

[45] *Quod omnis probus liber sit,* § 87.

reprezentanții sectelor religioase ce existau atunci în Palestina, adică: fariseii *(Marcu,* XII, 13*)* și saduceii *(ibidem,* 18*)*. Dar alături de ei lipsește marea sectă iudaică a esenienilor care exista în acea vreme în Palestina și în locul lor textul numește pe irodieni care ocupă exact locul ce trebuie să revină esenienilor *(ibidem,* 13*)*. Fiindcă trebuie să observăm că aceste secte sînt enumerate aici în ordinea însemnătății lor: farisei, irodieni, și saducei, întrucît după relatările lui Iosif Flavius, fariseii erau în număr de 6 000 oameni, iar esenienii erau 4 000 după același Iosif Flavius și după Filon din Alexandria, iar saduceii aveau un număr mult mai mic de aderenți. Astfel, în textul din *Marcu*, irodienii ocupă exact locul care trebuie să revină esenienilor în ordinea importanței sectelor iudaice în epoca aceea.

Mai mult, în acea zi descrisă de *Marcu*, XI, 27, controversele sînt toate începute de personaje care au o mare cultură teologică și care cunoșteau bine Scripturile. Ar fi cu totul neverosimil ca irodienii singuri să fie niște profani în probleme de credință și de interpretare a *Torei*.

XIX. Dealtfel, pentru ce textul din *Marcu* ar fi scris că se cunoștea fățărnicia, adică ipocrizia lor *(ibidem,* 15*)*, căci dacă ar fi fost slujbași sau dregători ai lui Irod-Antipa, lucrul acesta ar fi fost evident (pentru că erau uneltele opresorilor și prieteni ai tiranilor), iar faptul de-a fi recunoscut ipocrizia, fățărnicia unor astfel de irodieni, agenți ai romanilor și ai regilor supuși lor, ar fi fost un lucru normal și deloc extraordinar.

Tocmai faptul că irodienii nu erau slujbași și demnitari ai lui Irod-Antipa, tocmai fiindcă formau o grupare sectantă religioasă, această cunoaștere pe care a avut-o Hristos despre fățărnicia lor și despre intențiile lor este un lucru remarcabil și vrednic de „cel care cunoaște inimile" *(Fapte,* I, 24; XV, 8 etc.*)*.

Tot așa nu se poate afirma logic că fariseii au luat cu ei slujbași sau dregători ai lui Irod-Antipa (care ar fi acești irodieni) pentru a avea martori ai cuvintelor subversive pronunțate de Iisus, pentru că în legiuirea iudaică, doi sau trei martori, chiar farisei toți, puteau aduce o mărturie valabilă împotriva lui Hristos. Dimpotrivă, prezența slujbașilor și a dregătorilor lui Irod-Antipa l-ar fi făcut pe Iisus mai prudent și l-ar fi împiedicat să vorbească deschis, astfel că numai

prezența acestor slujbași sau dregători ai lui Irod-Antipa ar fi fost suficientă pentru a face să eșueze cursele și ispitele împotriva lui Hristos. Cel puțin acesta era raționamentul care trebuie să-l fi făcut logic cei care voiau să-l ispitească pe Iisus.

XX. Dacă irodienii sînt slujbași sau dregători ai lui Irod-Antipa, atunci fariseii, acești inamici neîmpăcați ai lui Irod cel Mare și familiei sale, nu ar fi putut în nici un caz să se asocieze și să se înțeleagă cu uneltele opresiunii romane. Dar se pare, dimpotrivă, că esenienii s-au apropiat uneori de farisei. J. T. Milik, făcînd o schiță de istorie a esenienilor, notează tocmai această apropiere dintre cele două secte [46]. Astfel, prezența esenienilor alături de farisei, cu toată ostilitatea care-a existat uneori între aceste două secte, este mult mai verosimilă decît cea a slujbașilor și a dregătorilor lui Irod.

XXI. Unele argumente *ex silentio* confirmă de asemenea, această identificare a esenienilor cu irodienii. În evanghelii, irodienii nu iau niciodată masa cu Iisus, așa cum făceau fariseii; se știe că esenienii își luau masa aparte între ei.

Tot astfel irodienii nu vin niciodată să ridice controverse și să dispute cu apostolii, nu se află amestecați cu poporul care îl urmează pe Iisus, ei n-au nici un rol activ în procesul și crucificarea lui Iisus, astfel ei par să se țină la o parte și să adopte aceeași atitudine ca și esenienii. Faptul acesta este cu atît mai semnificativ cu cît acești irodieni au o doctrină aproape tot atît de importantă și tot atît de primejdioasă pentru apostoli ca și fariseii *(Marcu, VIII, 15)*.

Apariția lor atît de fugitivă dovedește că voiau să rămînă la o parte de „cei care au trădat Legămîntul" și aceasta era de fapt atitudinea obișnuită a esenienilor.

XXII. De aici urmează că putem deduce faptele următoare cu privire la irodieni, dacă studiem cu atenție textele din *Matei* și *Marcu:*

1. Irodienii, după numele lor, aveau relații cu Irod cel Mare și regii din familia lui.

2. Irodienii stăteau deoparte și nu se amestecau cu iudeii din Palestina.

3 Irodienii erau foarte grijulii de observarea sabatului și nu aprobau vindecările efectuate în acea zi.

[46] J. T. Milik, *Dix ans de découvertes*, pp. 105—112.

4. Irodienii nu intrau în sinagogi.

5. Irodienii nu erau de acord cu zeloții de-a nu se plăti dările datorate Cezarului roman.

6. Irodienii erau o sectă religioasă.

7. Irodienii aveau o doctrină religioasă pomenită în *N.T.* drept „aluatul lui Irod".

8. Această doctrină ocupa al doilea loc ca importanță după cea a fariseilor.

9. Irodienii puteau în unele împrejurări să se alăture fariseilor.

Ori toate aceste atribute ale irodienilor convin pe deplin esenienilor și numai lor și ni se pare că această identificare a irodienilor cu esenienii se impune în mod logic, căci dacă irodienii sînt o sectă religioasă din vremea sec. I e.n. și o sectă protejată de Irod și de familia lui, atunci irodienii sînt neapărat esenienii, autorii manuscriselor de la Marea Moartă, grupare politico-socială practicînd un comunism de consum, pacifistă, obligînd pe toți membrii ei să muncească și dușmană a sclaviei.

Desigur, această apelație puțin onorabilă de „irodieni" este o poreclă insultătoare dată de adversarii acestei secte, care erau în același timp inamicii lui Irod-Antipa și ai lui Irod cel Mare. Și este foarte natural ca această poreclă să nu se regăsească niciodată în scrierile esenienilor.

Capitolul VII

ESENIENII ȘI CEI CE STAU LA CURȚILE ÎMPĂRAȚILOR

Irod cel Mare domnește în Palestina de la 37-4 î.e.n. și moare în anul 4 î.e.n. de un cancer al intestinului, detestat de poporul iudeu. În timpul bolii regelui, poporul, sub conducerea a doi învățători farisei, răsturnase vulturul, semnul puterii romane, de pe poarta Templului. Cu toată boala sa, Irod puse să fie înăbușită răscoala și arse de vii pe principalii inițiatori ai ei.

După testamentul lăsat de Irod, a fost numit rege Archelau fiul cel mai mare al Malthacei, soția samariteană a regelui, iar cel mai mic fiu al lui Irod, Antipa, a fost numit tetrarh al Galileii și al Pereii, regiune de dincolo de Iordan, în timp ce Filip, fiu al unei alte soții a lui Irod cel Mare, Cleopatra din Ierusalim, a devenit tetrarh al provinciilor din Nord-Est. Acești fii ai lui Irod cel Mare erau suveranii din Palestina care își aveau fiecare palatele și curțile lor, deși Octavian-August nu ratificase în întregime testamentul lui Irod cel Mare.

Ostilitatea iudeilor împotriva lui Irod s-a revărsat și asupra fiilor săi, căci poporul a cerut răzbunare împotriva acelora ce au ucis — din ordinul lui Irod cel Mare — pe răsculații din Ierusalim care înlăturaseră acvila de pe poarta Templului. La refuzul lui Archelau de a-i pedepsi pe ucigași, a izbucnit o nouă răscoală, înăbușită iarăși în sînge. După plecarea lui Archelau la Roma, pentru a obține învestitura regală, noi răscoale se-aprind, încît a fost necesară intervenția legatului Siriei, Varus, spre a le potoli. Acesta lasă o legiune la Ierusalim pentru a menține ordinea. Dar măsurile arbitrare ale lui Sabinus, guvernator imperial al Palestinei, au dus la alte răscoale. S-au produs lupte crîncene în jurul Templului, între iudei și romani. Cei dintîi au rezistat cu

vitejie, dar au fost în cele din urmă biruiți, iar visteria Templului a fost jefuită, Sabinus luînd pentru el singur patru sute de talanți de aur [1]. O parte din armata lui Irod a trecut de partea răsculaților și Sabinus a fost împresurat în palatul lui Irod cel Mare. În același timp, Iuda, fiul lui Ezechia, un șef al răsculaților împotriva romanilor pe care îl executase Irod chiar înainte de-a fi numit rege al iudeilor, adună un grup de viteji, îi armează cu arme luate din arsenalul orașului Sephoris și începe o luptă în Galilea. Varus coboară împreună cu două legiuni și risipește pe răsculați, care constituiau cea dintîi apariție a zeloților, despre care istoria Palestinei avea să povestească atîtea. În Iudeea, Varus stîrni răscoala zeloților și puse să fie răstigniți peste două mii dintre ei. Dar mișcarea zeloților începută în Galilea de Iuda, fiul lui Ezechia, și de fariseul Șadoq, avea să mocnească încă, iar în pustiul Iudeei zeloții vor duce o luptă de partizani împotriva romanilor, a regilor din spița lui Irod cel Mare și a iudeilor care se vor alătura acestor regi, vreme de cîteva decenii, pînă la marele război al iudeilor împotriva romanilor din anii 66—71 e.n.

I. Zeloții și esenienii sînt menționați în alte pericope din *Matei*, XI, 7—8, unde Iisus adresîndu-se iudeilor veniți în pustia Iudeii să vadă pe Ioan Botezătorul le spune:

„Ce ați ieșit să vedeți în pustiu?
Au trestie bătută de vînt?
Sau ce ați ieșit să vedeți?
Poate om îmbrăcat în haine moi?
Iată, cei ce poartă haine moi
Stau la curțile împăraților".

În *Luca*, VII, 24—25, se repetă aceleași pericope, deși ultimul verset este puțin diferit:

„Iată cei ce se îmbracă în haine scumpe și trăiesc în desfătări
Se află la curțile împărătești"

Fără îndoială, oamenii despre care e vorba în aceste texte sînt iudeii veniți să audă învățăturile lui Ioan Botezătorul, și acesta este sensul termenului „să vedeți" din aceste versete. Acești iudei erau locuitorii din Ierusalim, din Iudeea și din Perea *(Matei*, III, 5*)*. Printre aceștia se aflau fariseii

[1] Un talant avea 60 de mine sau 6 000 de drahme, adică 25,500 kg, deci 400 talanți reprezintă 24 000 de mine sau 10 200 kg aur sau argint.

şi saduceii *(Matei*, III, 7*)*, dar şi vameşi *(Luca*, III, 12*)*, precum şi ostaşi *(Luca*, III, 14*)*, făcînd parte din trupele regilor din neamul lui Irod cel Mare, singurii ostaşi iudei în vremea aceea. Mulţi primeau botezul lui Ioan şi dădeau ascultare învăţăturilor sale [2]. Iosif Flavius afirmă şi el că o mare mulţime venea să asculte pe Ioan Botezătorul şi că toţi erau foarte mişcaţi de cuvintele lui. Iisus însă grăieşte către mulţimile venite să audă învăţătura sa, şi aceste mulţimi nu erau prea diferite de cele venite la Ioan Botezătorul. Întrebarea ce li se pune este dacă au venit să vadă „o trestie bătută de vînt", „un om îmbrăcat în haine scumpe" sau „un proroc" [3].

II. Este vorba oare de persoane reale în aceste denumiri „trestie bătută de vînt", „om îmbrăcat în haine scumpe" şi „proroc", pentru că aceste apelaţii sînt aşezate în paralelă cu Ioan Botezătorul, şi pentru că în aceste versete există o enumeraţie cu trei termeni, fiecare termen avînd valoarea şi semnificaţia unui *homo religiosus*. Pe deasupra, în aceste versete găsim o comparaţie între Ioan Botezătorul şi „trestia bătută de vînt" sau cu „omul îmbrăcat în haine scumpe" şi orice comparaţie nu se poate face decît între fiinţe sau obiecte de acelaşi gen, deci aici între diferite specii de *homines religiosi*. Dar mai ales precizarea adăugată că „omul îmbrăcat în haine scumpe" locuieşte în casele regilor face foarte improbabilă ipoteza că aceste apelaţii nu s-ar referi la personaje istorice, la persoane în carne şi oase. Atît „trestia" cît şi „omul îmbrăcat în haine scumpe" sînt pe de altă parte *singulare colective* şi se cunoaşte frecvenţa atît în ebraică cît şi în aramaică a singularului colectiv [4].

Fără îndoială, numele acestor personaje constituie un contrast izbitor cu modul de viaţă al lui Ioan Botezătorul, al cărui caracter ferm şi decis se opune „trestiei bătută de vînt" şi a cărui viaţă ascetică se opune vieţii „omului îmbrăcat în haine scumpe", nu poate să fie o simplă expresie retorică sau o banală figură de stil, care ar fi fost folosită spre a se scoate în relief, prin contrast, modul de viaţă şi

[2] Iosif Flavius, *Ant. iud.*, VIII, V, §§ 2, 118.

[3] *Matei*, XI, 9—15; *Luca*, VII, 26—28.

[4] Cf. Johs. Pedersen, *Israel, its Life and Culture*, vol. I—II. English translation, London, 1926, p. 110 şi Friedrich Uhlemann, *Grammatik der Syrischen Sprache*, Berlin, 1857, p. 108 şi 211.

persoana lui. Trebuie să ne întrebăm dacă aceste versete n-au și un sens istoric.

III. Într-adevăr, „trestia" este o apelație criptică pentru a denumi pe zeloți, personaje istorice reale, care tocmai se aflau în vremea aceea în pustiul Iudeei și luptau împotriva opresorilor romani și a slugilor lor, regii din descendența lui Irod cel Mare. Astfel, textele din *Marcu* și din *Luca*, menționate mai sus, în realitate, întreabă poporul dacă a ieșit spre a vedea pe zeloți, adică pentru a asculta învățăturile și predania lor. Căci trestiile nu cresc în pustiu și nu se putea pune iudeilor această întrebare stranie. Nu poate fi vorba nici de trestiile care cresc de-a lungul malurilor Iordanului, cum afirmă unii comentatori moderni, izbiți de absurditatea întrebării care afirmă că trestiile se află în pustiu. Întrebarea exprimă clar că trestiile cresc în pustiu: „Ce ați ieșit să vedeți în pustiu?" și nu pe malurile Iordanului, care nu se află deloc „în pustiu", întrucît acest rîu are pe țărmurile sale stufișuri, arbuști și oarecare vegetație. De fapt, nu putea fi pusă această întrebare, dacă nu ar fi fost ceva ascuns sub acest nume de trestie. Vom observa că întrebarea privitoare la trestiile ce cresc în pustiu este în sine *absurdă*, iar absurditatea, în *V.T.*, este semnul unui sens diferit de cel literal aparent. În acest sens, să se vadă tratatele clasice de hermeneutică, dar și lucrarea mai nouă a lui J. Pepin [5].

„Trestie" se spune în ebraică *qaneh* (cf. grecul *kanna*), în siro-aramaică *qanio'*, iar în aramaică palestiniană, limbă vorbită în sec. I e.n., trestie este *QN*, în timp ce în *Talmudul din Babilon* este *qania'* [6]. Pe de altă parte, „zelot" este în ebraică *qanna'* și de asemenea *qannai*, la plural *qannaim*, substantiv derivat din verbul ebraic, ce există și în aramaică *QN'*, „a fi plin de zel, a fi zelos". În aramaică există și substantivul *qanne'an*, „trestie" [7].

[5] *A propos de l'histoire de l'exégèse allégorique: l'absurdité signe de l'allégorie*, în „Studia Patristica", 1957, p. 359 sq.

[6] Max L. Margolis, *Lehrbuch der aramäischen Sprache des Babylonischen Talmuds*, München, 1910, p. 161.

[7] J. Buxtorf, *Lexicon chaldaicum, talmudicum et rabbinicum*, denuo edidit ... Bernardus Fischerus, Lipsiae, 1869. Pentru ebraicul *qaneh* „trestie", să se vadă W. Gesenius, *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch*, 14. Auflage, Leipzig, 1905. De asemenea și A. Elmalech, *Nouveau dictionnaire hébreu-français*, Tel Aviv, 1961, 5 volume, *sub verbo*.

Așadar, aceasta înseamnă că termenul „trestie" în aramaică, dar și în ebraică are un sens dublu, căci indică într-adevăr „trestie" dar și „zelot", iar textele arătate mai sus fac o *amfibologie intențională*, un *joc de cuvinte*, o *paronomasie*, spre a menționa într-un chip ascuns (criptic) pe zeloți și vom înțelege motivul, cunoscînd că zeloții erau o grupare interzisă, din cauza luptei armate cu romanii și cu regii din familia lui Irod. Într-o ordine de idei asemănătoare vom cita pe I. L. Teicher, care, într-un studiu [8], arată că romanii considerau, într-o anumită epocă, drept o acțiune criminală menționarea numelui de „creștin". Textele din *Matei* și *Marcu* citează cuvinte pronunțate în aramaică. Pentru noi, multe amănunte cu privire la această mențiune criptică a zeloților ar trebui menționate în legătură cu o altă lucrare a lui Constantin Daniel [9].

De asemenea, știm că zeloții se ascundeau în pustiu și se aflau acolo ca și esenienii de la Qumran și de aici făceau incursiuni împotriva romanilor și a complicilor lor [10].

Dar zelotul *qanna'* sau trestia *qanneh* era bătută, agitată de vînt, adică zeloții erau atacați de romani și de către ostașii regilor succesori ai lui Irod cel Mare, de aceea trebuiau să fugă și să se ascundă dinaintea superiorității militare a vrăjmașilor lor. Dar poate că „vîntul" (în ebraică *ruah*, în siro-aramaică *ruho'* și în aramaică palestiniană *ruha'*) are sensul așa cum se întîmplă cînd este folosit fără adjectivul „sfînt" de „vînt", suflu", „duh rău", „demon" [11].

În acest caz, am putea înțelege că expresia „bătut", „agitat de vînt" are sensul de „agitat de un duh, un spirit rău", pentru că zeloții, în cele din urmă, vor fi considerați de unii vinovați de catastrofa națională a poporului iudeu, mai întîi în anul 70, apoi după răscoala lui Bar-Kohba.

Vom observa, de asemenea, că zeloții sînt menționați de mai multe ori în evanghelii sub această apelație de *trestie*. Așa cum se știe, acuzația împotriva lui Iisus era că el răscula poporul împotriva romanilor (*Luca*, XXIII, 5 și 14) adică așa cum făceau zeloții. Iar în epoca aceea nu erau decît zeloții

[8] *The Essenes*, în „Studia Patristica", Berlin, 1957, p. 544, sq.

[9] *Les Esséniens, les zélotes et les sicaires et leur mention par paronymie dans le N.T.*, în „Numen", Revue internationale pour l'histoire des religions, Leiden, vol. XIII (1966), fasc. 2, pp. 88–115.

[10] Cf. Martin Hengel, *Die Zeloten*, Leiden und Köln, 1961, *passim*.

[11] Cf. J. Brun, *Dictionarium syriaco-latinum*, Beyrouth, 1911, s.v.

care chemau poporul la răscoală împotriva romanilor, așadar acuzarea că răscula poporul împotriva romanilor însemna că Iisus era zelot sau prieten al zeloților. În orice caz soldații romani au raționat în acest fel, considerînd că orice revoltat iudeu trebuie să fie *ipso facto* zelot, și Iisus a fost acuzat că este zelot de către romani. De aceea i s-a pus în mîna dreaptă, în locul sceptrului regal, o *trestie* ca semn de apartenență a sa la secta zeloților (*Matei*, XXVII, 29). Tot așa, el a fost bătut cu o trestie (*Marcu*, XV, 19) și ne putem întreba de ce a fost bătut cu o trestie, care nu este un instrument prea contondent. De ce a fost bătut cu o trestie și de ce trestia era acolo, dacă trestia nu avea un înțeles binecunoscut și pe care ostașii romani îl auziseră desigur de la iudei. Astfel, trestia *qaneh* era un simbol sau un semn binecunoscut în timpul acela (sec. I e.n.), spre a indica un zelot *qanna'*. Acuzat de-a fi zelot, Iisus trebuie să fie lovit și bătut cu emblema, cu simbolul acestei secte, trestia.

Credem, dimpotrivă, că trebuie înlăturată ipoteza că termenul „trestie" ar fi un *nume simbolic*, ce indică pe scribi. Desigur, în greacă *kalamos*, în latină *calamus*, cu sensul de „trestie", numește în același timp instrumentul folosit de scribi spre a scrie. Astfel, luînd partea drept un tot (*pars pro toto*), termenul *trestie* ar putea denumi simbolic pe scribii care în deșertul Iudeii, la Qumran, copiau manuscrise esenieneîn scriptorium-ul ale cărui ruine au fost regăsite. Dar această ipoteză nu poate fi susținută, deoarece termenul „trestie" se regăsește de mai multe ori în *N.T.*, unde îi indică pe zeloți, iar nu pe scribii qumranieni din deșertul Iudeei. Tot astfel, amfibologia intențională este prea clară, prea evidentă, pentru a nu admite că „trestie", *qaneh* nu desemnează pe „zelot", *qanna'*.

Vom arăta tot astfel că în *Isaia*, XXXVI, 6 trestia este simbolul Egiptului și al regelui său: „Ah, știu! Ți-ai pus nădejdea în Egipt; luat-ai ca ocrotitor această trestie frîntă, care sparge și intră în mîna oricui se sprijină de ea. Așa este Faraon pentru toți cei care se bizuiesc pe el!". Această simbolizare a Egiptului printr-o trestie se datorează poate pentru că titlul de faraon, ca rege al Egiptului de Sus, era „cel al trestiei", *nswt* [12].

[12] A. Erman und H. Grapow, *Wörterbuch der aegyptischen Sprache*, Berlin, 1957, vol. II, p. 325.

Iar în *Fapte*, XXI, 38, ofiţerul roman întreabă pe Pavel: „Nu cumva eşti tu egipteanul care mai deunăzi a stîrnit o răzvrătire şi a scos în pustie patru mii de sicari?". Dar acest egiptean, adică acest iudeu probabil din Alexandria, a vieţuit într-un timp cu mult anterior, căci ofiţerul precizează „mai deunăzi", adică acum cîteva luni înainte de anul 56, dată la care a fost închis Pavel. Nu este vorba deci de acest egiptean, zelot sau sicar în textele menţionate din *Matei* şi *Luca*.

Astfel cuvintele cu privire la „trestia bătută de vînt" se referă realmente la zeloţi, iar întrebarea pusă poporului era dacă nu cumva ieşise în pustiu să asculte propaganda zeloţilor.

IV. Întrucît, — aşa cum s-a arătat anterior — primul termen al acestei enumeraţii şi al acestei comparaţii se raporta la personaje istorice reale, adică la zeloţi, care se găseau în vremea aceea în pustiu şi întrucît ultimul termen al acestei enumerări şi comparaţii se referă şi el la un personaj real, Ioan Botezătorul, care se afla şi el în deşertul Iudeei înainte de detenţia sa, trebuie să admitem că şi al doilea termen al acestei enumeraţii, care este în acelaşi timp şi o comparaţie „omul înveşmîntat în haine scumpe", nu este o figură de stil, o creaţie imaginară şi retorică, slujind pentru a pune în evidenţă şi a reliefa virtuţile ascetice ale lui Ioan Botezătorul. Acest „om înveşmîntat cu haine scumpe" trebuie să reprezinte personaje concrete ca şi Ioan Botezătorul şi zeloţii, şi astfel trebuie ca noi să dezlegăm enigma acestei apelaţii, care pentru iudeii ce trăiau în timpul scrierii acestor texte — prima jumătate a sec. I — nu era insolubilă cîtuşi de puţin, fiindcă aceste personaje erau binecunoscute.

V. Dacă zeloţii şi Ioan Botezătorul erau nişte *homines religiosi*, persoane al căror scop esenţial în viaţă era să se supună prescripţiilor divinităţii, atunci urmează în chip necesar că şi „omul înveşmîntat în haine scumpe" trebuie să fi fost neapărat membru al unei grupări religioase, al unei secte instalată în vremea aceea în pustiu. Căci este cu neputinţă ca acele cuvinte din *Matei* şi *Marcu* să se refere la dregători, demnitari, slujbaşi sau acoliţi ai regilor din neamul lui Irod cel Mare, şi deci nu ei sînt vizaţi prin cuvintele: „Iată cei care poartă veşminte scumpe stau în casele regilor". Aceasta pentru că aceşti demnitari, slujbaşi, dregători ai regilor din spiţa lui Irod cel Mare, erau prea urîţi de iudei, ca fiind unelte ale romanilor. Şi nu se poate presupune, în chip

cu totul absurd, că iudeii din Ierusalim, din Iudeea și din regiunea de dincolo de Iordan ar fi venit în pustiu spre a auzi spusele și învățăturile lui Irod, care era disprețuit și urît atît de mult de poporul iudeu.

În fine, ar fi fost tot atît de absurd să se reproșeze dregătorilor și slujbașilor că poartă veșminte moi sau luxoase ori scumpe și niciodată și nicicînd nu s-ar fi putut face un asemenea reproș unor dregători ai unor regi, obligați prin funcțiile și slujbele lor să se îmbrace cu veșminte scumpe.

Numai dacă „cei care stau în casele regilor" ar fi fost și ei niște *homines religiosi*, adică persoane care pretindeau că trăiesc după poruncile și după dorințele divinității o viață ascetică în pustiu, numai atunci acest reproș ar fi fost justificat pe deplin.

Pe deasupra, se reproșează acestor „oameni învești mbrați în haine scumpe" că stau și locuiesc în casele regilor. Or acest reproș nu putea să fie justificat decît dacă acești oameni *(atunci cînd se folosește singularul, este vorba de un singular colectiv atît de frecvent în limbile semite)* pretindeau că sînt pioși, că împlinesc poruncile divinității și că viețuiesc în chip ascetic în pustiu. Adică li se reproșează că sînt fățarnici, ipocriți. Dacă n-ar fi fost așa, atunci acest reproș ar fi fost *absurd*, pentru că oamenii îmbrăcați luxos se află de obicei în preajma celor puternici din lume.

Concluzia generală este că, menționînd pe acest „om învești mbrăcat în haine moi", textul se gîndea la niște *homines religiosi*, la membrii unei grupări religioase, ai unei secte, care trăiesc în pustiu, în palatele regilor din vremea aceea, adică a succesorilor lui Irod cel Mare.

VI. Astfel stînd lucrurile, trebuie să ne întrebăm cine erau *illo tempore* acei *homines religiosi*, care erau îmbrăcați în veșminte scumpe și se aflau în pustiu?

Este adevărat că se reproșează în *N.T.*, de mai multe ori, fariseilor și învățătorilor iudei că se îmbracă elegant (*Luca*, XX, 46). Dar fariseii, ca și saduceii nu locuiau în pustiu și pe deasupra ei urau din suflet pe regii din casa lui Irod cel Mare. Esenienii însă acordau o mare însemnătate veșmintelor curate și se îmbrăcau cu îmbrăcăminte „moale" de in, căci hainele de in sînt cu mult mai moi decît cele de lînă, și mai ales decît cele din păr de cămilă, purtate de Ioan Botezătorul. Esenienii locuiau în pustiu așa cum nu făceau fariseii. Este drept că, mult mai tîrzu, Iosif Flavius ne arată

că învăţătorul său, ascetul Bannus, locuia şi el în pustiu şi era îmbrăcat cu frunze sau cu scoarţă de copac [13], sau poate din fibre de palmier. Acest ascet, Bannus, nu mînca decît ierburi şi buruieni sălbatice. Contrastul între viaţa unor asceţi veritabili ca Ioan Botezătorul şi Bannus, cu viaţa esenienilor de la Qumran care stăteau în pustiu, în „palatele regilor", justifică în întregime reproşurile ce li se fac acestora din urmă. Este probabil că esenienii aveau o îmbrăcăminte de lucru, despre care Iosif Flavius scrie: „ei nu-şi schimbă nici încălţămintea nici veşmintele înainte ca să fie rupte cu totul sau roase de timp" [14]. Totuşi această aserţiune a lui Iosif Flavius este în contradicţie totală cu cele prescrise de *Regula Comunităţii*, care, dimpotrivă, interzice unui esenian să poarte veşminte rupte, ceea ce pare să arate aceeaşi grijă pentru eleganţa vestimentară, ca cea remarcată de către toţi autorii vechi care au scris cu privire la esenieni, şi ca cea pe care textele din *N.T.*, mai sus citate, o reproşează acestor pseudoasceţi, care locuiau în pustiu, în „casele regilor". Vom observa că acei care locuiau în casele regilor erau *ipso facto* obligaţi să fie îmbrăcaţi cît mai elegant. *Regula Comunităţii*, VII, 14, chiar porunceşte în chip categoric esenienilor: „(acela) ale cărui (veşminte) sînt zdrenţăroase şi lasă să se vadă goliciunea va fi pedepsit timp de treizeci de zile" („cu excluderea de la masa comună") [15]. Rezultă de aici că nu putem să dăm crezare spuselor lui Iosif Flavius cu privire la veşmintele esenienilor.

Esenienii posedau, de asemenea, şi veşminte pe care nu le purtau decît la masă şi la întrunirile solemne ale grupării lor. Iosif scrie astfel: „După aceea, ei depun la o parte veşmintele pe care le-au îmbrăcat pentru masă, întrucît sînt veşminte sacre" [16]. Aşadar, în loc de veşminte de lucru — toţi esenienii erau obligaţi să presteze o muncă fizică — purtau, de pildă, atunci cînd călătoreau, haine curate şi albe, iar nu rupte şi roase de timp. Această albeaţă a veşmintelor esenienilor voia, fără îndoială, să exprime dorinţa lor de puritate şi această puritate rituală era realizată nu numai prin băi zilnice, ci şi prin albeaţa îmbrăcămintii lor, aşa cum se porun-

[13] *Estheti men apo dendron kromenon.* Iosif Flavius, *Vita*, § 2, 11.
[14] *Războiul iudaic*, II, VIII, §§ 64, 126.
[15] Cf. J. Carmignac et P. Guilbert, *Les textes de Qumrân*, vol. I, p. 50.
[16] *Războiul iudaic*, II, VIII, §§ 5, 128.

ceşte şi în cartea *Kohelet*, IX, 8: „Toată vremea veşmintele tale să fie albe".

Această albeaţă a veşmintelor constituia, fără îndoială, un mare lux, în epoca aceea în Palestina, întrucît săpunul nu exista, apa era rară, iar praful se găsea din abundenţă. Dar pentru esenieni, albeaţa veşmintelor era obligatorie, căci chiar în afara meselor lor solemne esenienii „erau totdeauna îmbrăcaţi în alb", după cum scrie Iosif Flavius: „ei îşi impun ca o îndatorire ... să fie totdeauna îmbrăcaţi în alb" [17].

Dealtfel, problema veşmintelor pare să fi avut o mare însemnătate pentru esenieni, cu toată clima caldă a Palestinei, pentru că în fiecare oraş, fiecare dintre esenieni, numit ca supraveghetor, distribuia confraţilor săi, care treceau prin acel oraş, veşminte curate şi albe [18]. Şi poate trebuie să considerăm ca o trăsătură polemică, împotriva acestei preocupări excesive a esenienilor pentru albeaţa şi curăţenia veşmintelor, cuvintele din *Matei*, VI, 28: „Şi de haină de ce să vă îngrijiţi? Priviţi crinii cîmpului cum cresc! Ei nu se ostenesc, nici nu torc". Vom adăuga că şi crinii sînt albi ca şi veşmintele esenienilor.

În plus, esenienii dădeau ca semn al primirii novicilor în secta lor: „o securică, un şorţ de in şi o rochie albă" [19].

Este de remarcat că Iosif Flavius nu discută despre veşminte sau de vreun mod deosebit de îmbrăcăminte, nici cînd tratează despre farisei, nici despre saducei. Doar atunci cînd expune modul de viaţă al esenienilor discută problema veşmintelor, chestiune ce pare a fi, prin urmare, foarte însemnată pentru esenieni. Şi se reproşează tocmai esenienilor această importanţă exagerată acordată problemelor vestimentare, grijă care este în dezacord total cu viaţa unor asceţi.

Pe de altă parte, Ipolit afirmă şi el într-un chip peremptoriu că veşmintele esenienilor erau elegante [20], că îmbrăcămintea lor de masă era de in, apoi că ei considerau aceste haine ca sacre. Tot aşa femeile eseniene purtau la baia lor rituală o robă de in, iar bărbaţii un şorţ ce era şi el de in [21].

[17] *Războiul iudaic*, II, VIII, §§ 3, 123.
[18] *Ibidem*, nr. 125.
[19] *Ibidem*, nr. 137.
[20] *Katastole de aulon kai schema kosmon*, în „Philosophumena", MPG, vol. 16, col. 3399.
[21] *Ibidem*, col. 3398–3399.

Tot astfel Filon din Alexandria scrie cu privire la terapeuți, care erau o grupare din Egipt esenienilor, că „ei se adună îmbrăcați în alb și strălucitor" [22].

Drept urmare, singurii *homines religiosi* care locuiau în pustiu și purtau veșminte „moi", adică scumpe, erau esenienii. Textele mai sus citate relevă contrastul între veșmintele moi de in ale esenienilor și îmbrăcămintea de păr de cămilă a lui Ioan Botezătorul (*Matei*, III, 4), tot așa cum accentuează contrastul cu veșmintele desigur murdare, pătate de praf și rupte ale luptătorilor de gherilă zeloți, care viețuiau în condiții foarte grele în pustiu. Astfel aceste cuvinte, care privesc pe „omul îmbrăcat în haine moi" exprimă în mod implicit o condamnare a acestui mod de viață în pustiu care nu era deloc ascetic. Pentru că este inutil să mergi în pustiu, dacă vrei să te îmbraci în veșminte moi și scumpe și să duci o viață comodă în „curțile regilor", mîncînd nu lăcuste și miere sălbatică, precum făcea Ioan Botezătorul (*Matei*, III, 4), ci pîine coaptă la cuptor, mîncăruri pregătite de un bucătar și însoțite de vin din palmier [23]: „Cînd s-au așezat la masă liniștiți, brutarul servește pîinea în rînduială și bucătarul pune înaintea fiecăruia un singur blid cu un singur fel de mîncare". Dealtfel, viața aceasta comodă și îndestulată a lăsat urme la Qumran, căci s-a găsit acolo o bucătărie, veselă abundentă, o brutărie, o moară, cuptoare de pîine și multe oase de animale avînd urme de fierbere și de gătire a lor [24].

Deci, în ultimă analiză, se critică modul de viață al esenienilor, al oamenilor îmbrăcați în veșminte moi, căci ei cred a trăi o viață ascetică în pustiu, cu toate că în realitate modul lor de viață nu este deloc ascetic, în comparație cu viața zeloților și mai ales cu acea a lui Ioan Botezătorul în deșert.

VII. În timpul regilor din neamul lui Irod cel Mare, esenienii locuiau în mod cert în pustiu și lucrul acesta îl cunoaștem după mărturia lui Pliniu cel Bătrîn: „La apus (de Marea Moartă), esenienii stau departe de malurile ei acolo unde sînt nocive" [25]. Dealtfel, ruinele de la Qumran

[22] *De vita contemplativa*, § 66.
[23] I. Flavius, *Războiul iudaic*, II, VIII, §§ 5, 130.
[24] I. D. Amusin, *Manuscrisele de la Marea Moartă*, tr. rom., Buc., 1961, pp. 69—70.
[25] *Naturalis Historia*, V, 17, 4.

și numeroasele manuscrise găsite lîngă Marea Moartă sînt dovezi evidente că în această regiune se aflau esenienii Biografiul scriitorului Dion Hrisostomos, Synesius, ne informează că Dion „elogiază într-un loc din scrierile sale pe esenienii care formează un oraș întreg prosper, așezat lîngă Marea Moartă în centrul Palestinei, nu departe de Sodoma [26]. De asemenea, în pustiu se găseau zeloții, deoarece nu se puteau întruni decît în pustiu și numai acolo puteau scăpa de urmărirea romanilor și a regilor din familia lui Irod. Dealtfel, încă din vremea macabeilor cei care nu voiau să dea ascultare poruncilor regelui macedonean al Siriei, Antioh Epifanes, fugeau și se ascundeau în pustiu (I - *Macabei*, II, 29 și 31). Cea mai mare parte a răsculaților iudei împotriva romanilor și-au găsit adăpost în pustiu. Astfel, după moartea lui Irod cel Mare, Theudas, care se pretindea proroc, a adunat în jurul lui o mare mulțime de oameni și s-a dus în pustiu, spre malurile rîului Iordan [27].

În timpul procuratorului roman Festus, un proroc-mincinos, de asemenea, a strîns poporul în pustiul Iudeei, făgăduindu-i libertatea și izbăvirea de toate relele [28]. În fine, am menționat pe acel fals proroc iudeu din Egipt care a strîns în jurul lui patru mii de sicari în pustiu (*Fapte*, XXI, 38).

Pe de altă parte, în pustiu se afla și Ioan Botezătorul și discipolii săi (*Matei*, III, 1). Știm, de asemenea, de la Iosif Flavius [29] că în pustiu a locuit și alt ascet iudeu Bannus care a fost învățătorul istoricului iudeu. Este posibil ca Bannus să fi fost zelot, căci Iosif Flavius folosește, cu privire la el, un termen ambiguu, cînd scrie că a fost ucenicul lui, căci spre a exprima această noțiune utilizează un termen care înseamnă totodată „discipol zelos", „emul", dar și zelot, membru al sectei zeloților. El scrie: *Zelotes egenomen auton*. Poate că Iosif Flavius întrebuințează această expresie ambiguă pentru că numele zeloților trebuie îndepărtat ca un *nomen odiosum*, „nume vrednic de ură", dintr-o carte destinată lectorilor romani și fiindcă n-a vrut să scrie clar că a fost elevul unui învățător zelot. De fapt, sub numele de Bannaius, tratatele *Talmudului* fac mențiune despre o

[26] *Apud* A. Dupont-Sommer, *Les écrits esséniens...*, p. 49.
[27] *F.A.*, V, 36; *Antichitățile iudaice*, XX, V, §§ 1, 97.
[28] *Ibidem*, XX, VIII, §§ 10, 188.
[29] *Vita*, §§ 2, 11.

sectă iudaică din primul secol al erei noastre. Aceștia, după părerea unor învățați moderni, ar putea fi esenieni. Această apelație ar avea ca etimologie termenul *bani*, „baie" (în siro-aramaică *bano*, „baie", pentru că acești *bannaini* făceau numeroase băi[30], dar este posibil ca acești *bannaini* să fie în realitate discipolii lui Bannus, învățătorul lui Iosif, al cărui nume poate deriva și de la verbul *banah*, „a zidi, a clădi" și să aibă înțelesul de „cel care zidește, clădește", evident sufletele discipolilor săi.

Dar printre toate aceste grupări religioase, care la un moment dat se aflau în pustiu, singuri esenienii puteau fi prezentați ca „îmbrăcați în veșminte moi", adică scumpe, în contrast cu cele din păr de cămilă aspre ale lui Ioan Botezătorul. Esenienii singuri au fost protejați de Irod și de către fiii săi, deci esenienii erau singurii despre care se putea spune că „stau în casele regilor". Zeloții, fiind vrăjmași de moarte ai regilor din neamul lui Irod, nu poate fi vorba despre ei, căci n-ar fi stat la „curțile regilor". Cît despre Bannus, în afară de faptul că a trăit ceva mai tîrziu, el pare a fi fost zelot, după cum am amintit.

VIII. Am arătat, în capitolul anterior, relațiile amicale strînse dintre esenieni și Irod cel Mare și legăturile dintre esenieni și regii din neamul acestui Irod. Căci fariseii, conduși de unul din gruparea lor, Șimon, atacaseră violent pe Irod-Agripa I, nepotul lui Irod cel Mare și încercase să răscoale poporul împotriva lui, la Ierusalim[31]. Împotriva acestui rege ca și împotriva tuturor regilor din neamul lui Irod cel Mare, fariseii erau plini de dușmănie. Astfel pietatea și obiceiurile iudaice ale lui Irod-Antipa[32] nu se datorau învățămîntului unor dascăli farisei, ci esenienilor, căci la rîndul lor saduceii, partizani ai familiei regilor hașmoneeni și inamici ai romanilor, erau tot atît de ostili regilor irodieni. Faptul acesta este confirmat de dorința regelui Irod-Antipa de-a rămîne totdeauna pur; ori puritatea era, precum se știe, dorința și grija esențială a esenienilor; de aici băile frecvente și refuzul lor de a se atinge de tot ce este necurat.

[30] Cf. *Jüdisches Lexikon*, Berlin, 1929, Band I, col. 708—709.
[31] *Antichitățile iudaice*, XIX, 7, §§ 4, 332.
[32] *Ibidem*, §§ 3, 331.

De fapt esenienii erau singura sectă iudaică care a beneficiat de favorurile și de protecția lui Irod cel Mare, așa cum ni se confirmă și de către Iosif Flavius [33] și de către Filon din Alexandria [34]. Acesta din urmă scrie că „regi mari au fost cuprinși de admirație înaintea unor astfel de oameni și au adus omagiile caracterului lor venerabil, covîrșindu-i cu favoruri și cu onoruri".

IX. În săpăturile efectuate la Masada de către Y. Yadin [35], acest învățat israelian a reușit să descopere într-o cameră *(locus 1039)* șapte suluri sau fragmente de suluri de piele și papirusuri scrise în ebraică, dintre care unul *Regula cîntărilor pentru jertfa de ardere detot de sîmbătă*, a fost găsit și în peștera a 4-a de la Qumran. Acest text este o carte liturgică, ce-a aparținut qumraniților, și deci cei care au fost posesorii acesteia au trebuit să oficieze o ceremonie liturgică, cîntînd aceste texte. Desigur, ei n-au fost simpli lectori ai acestor texte. Aceasta înseamnă că esenienii au locuit la Masada și au celebrat acolo liturghia lor de sîmbătă. Fortăreața Masada a fost clădită de Marele Preot Ionatan și Iosif Flavius scrie în această privință: „Marele sacrificator Ionatan a fost cel dintîi care-a ales acest loc spre a clădi pe el un castel căruia i-a dat numele de Masada, iar Irod cel Mare nu a cruțat nici o cheltuială pentru a-l fortifica cu multă rîvnă. El l-a închis cu un zid clădit cu pietre albe, înalt de doisprezece coți și larg de opt coți... Regele Irod a construit în cuprinsul acestei fortărețe, în partea ei dinspre miazănoapte un palat superb... a săpat atîtea cisterne în stîncă, pentru a conserva apa de ploaie cîte multe fîntîni nu ar fi putut să aducă mai multă apă acolo". În timpul invaziei parților, Masada a fost un loc de refugiu pentru membrii familiei lui Irod cel Mare. Pe de altă parte, cînd Irod a plecat spre a se justifica și a se apăra de acuzațiile ce i se aduceau înaintea împăratului Augustus la Roma, el a așezat întreaga sa familie și pe toate rudele sale în fortăreața Masada sub paza fratelui său Pheroras [36]. Astfel Masada era pentru Irod cel Mare fortăreața cea mai sigură dintre toate. La Masada, Irod, precum și familia sa au stat un timp

[33] *Antichitățile* XV, X, §§ 4, 372.
[34] *Apologia iudeilor*, § 18.
[35] *The Excavations of Masada*, 1963—1964. *Preliminary Report*. În IEJ, vol. XIII, nr. 1—2 (1963), pp. 1—126.
[36] *Antichitățile iudaice*, XV, VI, §§ 5, 184.

îndelungat. În anul 66 e.n. sicarii, o ramură a zeloților, au ocupat fortăreața Masada și s-au apărat în ea pînă în anul 73 e.n., la doi ani după cucerirea și incendierea Templului.

Ni se pare totuși mult mai verosimil să presupunem că textele eseniene găsite la Masada provin dintr-o epocă anterioară, dat fiind lungul interval de timp în care fortăreața a fost utilizată de Irod cel Mare și de urmașii săi.

Pe de altă parte, Irod cel Mare poseda un palat magnific de iarnă la Ierihon [37], iar fiul lui, Archelau, a restaurat complet acest palat [38], într-un stil grandios. El a pus să se construiască un apeduct pentru palmierii pe care îi plantase la miazănoapte de Ierihon. În *Talmud*, esenienii par să fie numiți „oamenii din Ierihon" [39]. În *Mișna* [40], se discută despre oamenii de la Ierihon ca despre o sectă, fără îndoială evitîndu-se să se pronunțe numele esenienilor ca un *nomen odiosum* al unor eretici. Citim în acest text: „Înțelepții au diminuat rigurozitatea unor obiceiuri ale oamenilor de la Ierihon, dar pe alte obiceiuri ei le-au condamnat". Așadar, înțelepții n-au avut nimic de obiectat împotriva culturii palmierilor, împotriva recitării rugăciunii *Șema Israel* („Ascultă Israele") fără întrerupere. Totuși unele practici, precum refuzul de-a lăsa săracilor un colț al terenului cultivat (după prescripția din *Levitic*, XIX, 9 și XXIII, 22) trebuie să fie considerate ca un păcat al oamenilor din Ierihon [41]. Apelația „oamenii de la Ierihon" este întru totul echivalentă apelației „cei care sînt în casele regilor", pentru că la Ierihon regii irodieni posedau un palat superb. Pe de altă parte, „înțelepții" sînt evident fariseii, numiți în felul acesta în multe tratate ale *Talmudului* care, precum se știe, este de inspirație fariseană. Dealtfel, R. Travers Herford [42] scrie cu privire la această chestiune: „Apelația originară cu ajutorul căreia fariseii se numeau pe ei înșiși pare să fi fost « înțelepții lui Israel »... (ei) se denumesc « cei înțelepți » precum se poate vedea aproape la fiecare pagină din *Mișna*".

[37] *Jüdisches Lexikon*, Band III, col. 184.
[38] *Antichitățile iudaice*, XVII, XIII, §§ 1, 340.
[39] Tratatul *Pesahim*, 55 b—56 a.
[40] *Pesahim*, IV, 8.
[41] *Apud* I. Amusin, *Spuren antiqumranischer Polemik in der talmudischen Traditionen*, în „Qumran Probleme", herausg. von H. Bardtke, Berlin, 1961, pp. 5—27.
[42] *Les Pharisiens*, Paris, 1928, p. 34, nota 3.

Tot astfel „cei care au diminuat rigoarea" sînt, evident, cei pe care manuscrisele de la Marea Moartă îi numesc „cei care caută ușurări", deci fariseii, numiți în felul acesta în multe locuri din textele de la Qumran [43]. Iar cultura palmierilor era ocupația agricolă principală a esenienilor după Pliniu cel Bătrîn [44].

Pe de altă parte, săpăturile arheologice efectuate de K. M. Kenyon la Ierihon au regăsit un cimitir esenian tipic identic celui de la Qumran [45]. Aceasta este dovada incontestabilă că la Ierihon exista o obște esenianâ. Vom aminti iarăși că după spusele lui Origen, la Ierihon s-au descoperit multe manuscrise vechi ale Scripturii. Astfel săpăturile arheologice dovedesc incontestabil prezența esenienilor în două dintre casele sau palatele regilor, la Masada și la Ierihon, așa că nu poate fi nici o îndoială asupra identității reale a acestor oameni îmbrăcați în haine moi care se aflau în curțile regilor.

X. În *Luca*, VII, 25, se reproșează celor care viețuiesc la curțile regilor nu numai de-a fi îmbrăcați elegant, ci și de-a trăi o viață comodă, de bună stare și abundență *(oi en imatismo endoxo kai truphe uparhontes)*. S-a arătat că această acuzație nu are sens decît dacă oamenii care viețuiesc în casele regilor nu sînt demnitari sau slujbași ai regilor, ci niște *homines religiosi* care pretind că trăiesc după poruncile divine. Deci acest reproș nu este fondat decît dacă e vorba de membrii unei grupări religioase care se află în pustiu.

Esenienii de la Qumran, hrăniți cu pîine, mîncînd bucate proaspete pregătite într-o bucătărie proprie, „beau vin de palmier, pe care îl numesc tiros " [46]. Se știe că Ioan Botezătorul nu bea vin, ca un veritabil ascet, la fel ca și grupări religioase iudaice din trecut, cum au fost *rehabiții* și *nazireii*, dar și ca Sf. Iacob și la fel ca numeroși sihaștri creștini. Dealtfel, în scrierea dernumită la ortodocși *Pa-*

[43] J. Carmignac et al., *Les textes de Qumrân*, vol. II, p. 75.

[44] *Gens socio palmorum*. Cf. *Naturalis Historia*, V, 17, 4.

[45] *Digging up Jerihon. The Results of the Jericho Excavations*, 1952—1956, New York, 1957, p. 264.

[46] *Regula Comunității*, VI, 4—5; *Regula Congregației* II, 17—20. Asupra modului de pregătire a acestui vin de palmier, făcut din curmale, să se vadă C.Daniel, *Civilizația asiro-babiloneană*, Buc., 1981, pp. 187—188.

tericul [47], se relatează viața asceților din pustiurile egiptene, dar și din deșertul Iudeei, e drept într-o epocă mai tardivă.

Așadar, se reproșează esenienilor falsul lor ascetism, subliniindu-se contrastul dintre viața lor ușoară și comodă pe de-o parte, iar pe de altă parte lupta perpetuă împotriva foamei, setei, căldurii, singurătății, a ispitelor de orice fel, apoi a fiarelor sălbatice pe care o duceau Ioan Botezătorul și zeloții.

XI. Oare din ce pricină se folosesc aceste apelații criptice „trestie bătută de vînt" și „oameni care stau la curțile regilor" pentru a-i denumi pe zeloți și pe esenieni?

Trebuie să remarcăm mai întîi că aceste apelații nu sînt enigmatice decît pentru cei de azi și pentru cei care citesc aceste texte în limba greacă veche, fiindcă textul original al lui Matei a fost scris în aramaică. Astfel, necunoașterea limbii aramaice, poate fiindcă este extrem de dificilă, să fie motivul esențial pentru care orientaliști occidentali nu-i pot regăsi pe esenieni în scrierile din veacul I e.n. Vom adăuga că spre a fi identificați esenienii în aceste scrieri era imperios necesar ca orientaliștii români să cunoască bine atît limba greacă veche cît și pe cea aramaică și cea ebraică, dar și să caute să-i identifice pe esenieni în textele aramaice, nu în cele grecești. Numai prin studiul textelor aramaice, orientaliștii români au putut înregistra acest răsunător succes, al descoperirii unui *limbaj criptic* în *N.T.* pe lîngă acela al unui *limbaj aluziv, per innuendum* (de la *innuere*, „a face semn"), cum s-ar exprima aceasta în limba latină.

Desigur, acela care auzea sau citea aceste texte aramaice în secolul I e.n., înțelegea fără nici o greutate amfibologia intențională, jocul de cuvinte dintre *qaneh*, „trestie" și *qanna'*, „zelot", cu atît mai mult cu cît trestia devenise poate simbolul sau semnul de recunoaștere al sectei zeloților.

Persecuțiile împotriva zeloților, exercitate de romani și de prietenii lor regii din familia lui Irod cel Mare, făceau ca să fie neapărat obligatorie această mențiune voalată, criptică, a numelui zeloților, care apare foarte greu de înțeles în traducerea greacă.

Cît despre esenieni, această apelație „oameni care stau la curțile împăraților" este mult mai clară, deși aluzivă,

[47] În latinește *Apophtegmata patrum aegyptiorum*, în MPG, vol. LXV, col. 71—140 și vol. LVII, col. 663 sq, iar PL, vol. LXXIII, col. 855 sq.

per innuendum, fiind echivalentă cu acea de *irodieni*, întrucît singurii regi care au domnit în acea epocă peste poporul iudeu au fost Irod cel Mare și urmașii săi. Tot echivalentă este denumirea de *bethusieni*, folosită de *Talmud* sau aceea de *oamenii de la Ierihon* aflată în aceleași cărți. Dar formula folosită în *Matei* și *Marcu*, cu privire la esenieni nu era deloc ambiguă pentru contemporani, care cunoșteau protecția și favorurile acordate esenienilor de către Irod cel Mare. Totuși este demn de relevat că în cuvintele puse în gura fondatorului creștinismului nu se folosește apelația insultantă și defăimătoare de *irodieni*, care a fost dată esenienilor de către adversarii lor, farisei, saducei sau zeloți, ci textele menționate pun în gura sa expresia „aluatul lui Irod", vorbind despre doctrina esenienilor, sau îi numește pe irodieni „oamenii care stau în curțile regilor", spre a nu-i chema în chip defăimător *irodieni*.

Astfel identificarea esenienilor cu irodienii și cu „cei ce stau în curțile regilor" pare în întregime justificată.

Capitolul VIII

ENIGMA FAMENILOR ȘI ADEVĂRATA LOR IDENTITATE

Esenienii nu sînt menționați în chip limpede în întreaga literatură rabinică, dar unele urme ale lor pot fi decelate în *Talmud* [1], iar numele esenienilor în calitate de eretici nu trebuie să fie nici scris necum pronunțat. Într-adevăr, se pare că într-o vreme *homines religiosi* iudei evitau cu orice preț să pronunțe numele vrednic de ură *(nomen odiosum)* al unui eretic sau al unui vrăjmaș al Templului, ori al unui renegat. Astfel, în *Fapte*, V, 28, Marele Preot evită să pronunțe numele lui Iisus și spune folosind o perifrază „acest nume" și „acest om". Tot așa în *Fapte*, IV, 17, cîrmuitorii Templului înlocuiesc numele lui Iisus prin expresia „acest nume". De asemenea, la romani exista obiceiul foarte frecvent de-a șterge din orice document sau act ori inscripție oficială numele acelora care deveniseră nedemni de stima concetățenilor lor. Acest procedeu era numit de romani *damnatio memoriae* sau *erasio nominis* [2]. Tot așa se constată acest fapt în literatura rabinică, căci R. Elizeu ben Abuya, devenind sceptic, a rupt-o cu iudaismul și cu credința în el. De-atunci foștii lui colegi, rabini ca și el, nu mai vorbeau de el decît cu apelația impersonală *'Aher* ce înseamnă „un altul" și care este o denumire reprobatorie [3]. Filon din Alexandria pare să fi fost tratat în același fel, căci cu toată marea sa reputație și numeroasele sale opere (el a scris peste patruzeci de cărți, mai cu seamă de exegeză biblică) el nu se află menționat în nici unul din tratatele *Talmu-*

[1] I. D. Amusin, *Spuren antiqumranischer Polemik...*, pp. 5—27.
[2] Cf. M. Meinertz und F. Tillmann, *Die Gefangenschaftsbriefe des hl. Paulus*, 4. Aufl., Bonn, 1931, p. 55.
[3] A. Cohen, *Le Talmud*, tr. fr., Paris, 1933, p. 72, nota 1.

dului, probabil fiindcă era prieten și *laudator* al esenienilor din care poate făcea parte. De asemenea, Iosif Flavius, care ne-a lăsat cele două tratate așa de importante, *Antichitățile iudaice* și *Războiul iudaic* nu este nicăieri menționat în cărțile *Talmudului*, fiindcă era considerat un trădător și a trecut de partea romanilor.

Pe de altă parte, esenienii ei înșiși se înconjurau de un secret profund pe care jurau să nu-l descopere [4]. Iosif Flavius arată că esenienii jurau în chip solemn să nu descopere neinițiaților profani secretele sectei lor. Toate aceste fiate dar și altele trebuie să ne îndrituiască să considerăm că esenienii, dacă sînt menționați în *N.T.*, ei sînt numiți în chip voalat. Căci și numeroasele denumiri pe care și le dădeau—dintre care vom cita pe cele de: cei numeroși, oamenii sfatului Creatorului, oamenii lotului lui Yahweh, fiii luminii, oamenii care înțeleg, membrii obștii, exilații din țara Damascului, fiii Alianței, fiii adevărului, fiii lui Șadoq, cei săraci, convertiții din pustiu, voluntarii, etc. — toate aceste denumiri deci, precum și numeroasele amfibologii intenționale pe care le făceau pentru a dovedi virtuțile lor, ne fac să presupunem că esenienii se află într-adevăr citați în *N.T.* și au avut contacte frecvente cu primele comunități creștine. Că esenienii făceau numeroase amfibologii intenționale cu privire la numele lor, pare a fi fost observat pentru prima oară de A. Dupont-Sommer [5]. El reproduce ceea ce scrie Filon din Alexandria [6], ca să explice originea și sensul termenului de esenian: „Acest nume, după părerea mea, cu toate că nu este propriu-zis un nume grec, poate să fie apropiat de cuvîntul care înseamnă «sfințenie», căci ei sînt în cel mai mare grad oameni consacrați slujirii divinității. Și A. Dupont-Sommer adaugă: „Filon pare să facă un joc de cuvinte prin asemănarea celor doi termeni *essaioi*, «esenieni» și grecescul *osioi*, «sfinți, puri». Tot astfel după Dupont-Sommer, Iosif Flavius pare să facă și el un joc de cuvinte cu privire la numele esenienilor, cînd scrie că numele lor are sensul de *semnos* în greacă [7], adică „venerabil, sfînt", ceea ce corespunde cu termenul aramaic *hasaia*,

[4] *Regula Comunității*, VIII, 11—12, 18—19; IX, 17; 24—25. Cf. și *Războiul iudaic*, II, VIII, § 7, 141.

[5] *Les écrits esséniens...*, p. 31, nota 3 și p. 38.

[6] *Quod omnis probus liber sit*, § 75.

[7] *Războiul iudaic*, II, VIII, §§ 2, 119.

„sfînt, pur". Jocul de cuvinte este deci între termenul grecesc și cel aramaic. Tot astfel O. Betz [8] scrie că un joc de cuvinte este la originea apelației „fiii lui *Șadoc*", denumirea ce și-o dădeau esenienii în scrierile lor, fiindcă BNY SDWQ, „fiii lui Șadoq" este foarte apropiat fonetic și grafic de BNY HSD(W)Q, „fiii dreptății". Pe de altă parte, Sf. Epifane [9], explicînd sensul termenului „esenieni" pe care îi numește *ossenoi*, afirmă că acest nume înseamnă „puternic, robust", ceea ce corespunde fără îndoială termenului ebraic *'asum*, „puternic, robust" și siro-aramaicului *hasin*, „validus, fortis". Este probabil că Epifane relatează un joc de cuvinte făcut de esenienii înșiși, căci această apelație are un sens laudativ ca toate denumirile pe care le-am menționat deja.

Referindu-ne doar la relatările lui Filon din Alexandria, ale lui Iosif Flavius și ale Sf. Epifane cu privire la numele esenienilor, trebuie să facem observația că dacă numele lor au atîtea sensuri laudative, aceste etimologii ale numelor lor nu puteau să provină de la vrăjmașii esenienilor (căci aveau mulți dușmani), ci erau, fără îndoială, creația esenienilor înșiși. Trebuie să conchidem că toate aceste multiple sensuri ale numelui esenienilor sînt jocuri de cuvinte laudative, *kalofemii*, făcute de către esenieni spre a arăta și a dovedi în felul acesta virtuțile și superioritatea lor. Căci esenienii înșiși trebuiau să știe prea bine care este înțelesul real și adevărat al numelui lor, înțelesul primar am zice, și ei nu ar fi propus toate aceste înțelesuri laudative dacă aceste sensuri nu erau jocuri de cuvinte. Rezultă de aici că existența jocurilor de cuvinte făcute de esenieni cu privire la numele lor este un lucru indubitabil și corespunde și cu multiplicitatea de apelații pe care am văzut că și le dădeau.

Dar tocmai această diversitate de numiri ale esenienilor sugerează posibilitatea ca numele lor *(essenoi*, sau *essaioi)* care reprezintă un termen ebraic sau aramaic, să fi fost tradus pe grecește în *N.T.* De asemenea, aceste denumiri laudative pe care și le dădeau esenienii sugerează refuzul adversarilor lor atît de numeroși de a-i numi cu acest apelativ laudativ. De aceea *a priori* puteam să ne așteptăm că

[8] *Le ministère cultuel à Qumrân*, în volumul „Secte de Qumrân et les origines du Christianisme", Paris, 1959, p. 167.

[9] *Panarion*, MPG, vol. XLI, col. 261.

esenienii vor fi numiți cu apelații *kakofemice*, insultătoare, defăimătoare, de către adversarii lor și o astfel de apelație *kakofemică* este și aceea de *irodieni*; denumire datorită protecției și favorurilor lui Irod cel Mare, tiranul asupritor care a pricinuit atît rău iudeilor, consacră tocmai o asemenea denumire insultătoare. Tocmai aceste denumiri ce se aplicau esenienilor au făcut să fie dificilă vreme îndelungată identificarea lor în scrierile *N.T.*, cu toate că era puțin probabil *ab initio*, ca ei să fie absenți din ele. Într-adevăr, în aceste scrieri, așa cum au remarcat unii autori, se regăsesc învățături care sînt exact contrariul doctrinelor esenienе și care par îndreptate contra acestor învățături, constituind o adevărată polemică antieseniană.

Constantin Daniel a publicat din 1966 o serie de lucrări care au regăsit în mod efectiv pe esenieni în scrierile *N.T.*, dovedind astfel contacte dar și o adversitate între creștinismul primitiv și esenieni. În volumul de față sînt prezentate principalele lucrări care îi identifică pe esenieni în aceste texte, iar unul din locurile în care par a fi menționați aceștia este pericopa din *Matei*, XIX, 10—12, cu privire la celebra enigmă a famenilor.

I. Iată textul acestei enigme: „Atunci au zis către dînsul ucenicii lui: «Dacă este așa pricina bărbatului cu femeia nu e de folos a se căsători». Iar el a zis: «Nu cuprind toți cuvîntul acesta, ci numai aceia cărora le e dat. Căci sînt fameni care din pîntecele mamei lor s-au născut așa; sînt fameni care s-au scopit de oameni și sînt fameni care singuri s-au făcut fameni pentru împărăția cerurilor. Cine poate să cuprindă, să cuprindă" (*Matei*, XIX, 10—12).

În acest text se repetă de două ori că această enigmă este greu de înțeles și că numai acelora cărora divinitatea le-a acordat această favoare pot să înțeleagă cuvintele acestea. Astfel, prin expresia „nu toți cuprind cuvîntul acesta", adică nu-l înțeleg toți rezultă că nu oricine înțelege pentru cine celibatul este util și pentru cine nu este de folos.

II. Totuși afirmația ucenicilor „nu este de folos omului a se căsători" se referă, fără îndoială, la utilitatea pentru a intra în împărăția cerurilor —, deci are sensul că nu este de folos pentru a fi mîntuit a se căsători. Căci singurul scop în viață pentru ucenici și singurul lucru care era cu adevărat „de folos" era de-a fi mîntuit (*Luca*, XII, 16—41; VI, 26;

Matei, VI, 19—20 etc.). Şi în răspunsul pe care-l primesc ucenicii, este aşezată tocmai această ultimă categorie de fameni (adică „cei care s-au făcut fameni pentru împărăţia cerurilor"), cei despre care vorbesc ucenicii. Pentru că doar pentru această ultimă categorie de fameni este pregătită împărăţia cerurilor, singurul lucru „de folos" omului; urmează că pentru celelalte două categorii de fameni, a nu se căsători nu este un lucru „de folos", întrucît singura „utilitate" pentru ucenici este intrarea în împărăţia cerurilor.

Pe de altă parte, după părerea ucenicilor, omul pentru care nu este „de folos" să se căsătorească, omul care vrea să moştenească împărăţia, este acela care vrea să asculte de poruncile divinităţii. Astfel, apostolii afirmă în esenţă: „Cei care nu se căsătoresc au dreptate, căci ei pot intra mai uşor în împărăţia cerurilor şi să fie mîntuiţi". Dar dacă acesta este sensul cuvintelor ucenicilor, atunci înseamnă că vorbele lor sînt o *aluzie evidentă* la acei dintre iudei care nu se căsătoreau, adică la esenieni. Întrucît în întreaga istorie a iudaismului esenienii au fost singura grupare care s-a lepădat de căsătorie şi au respins-o, şi cum ei trăiau în aceeaşi epocă cu apostolii, *ni se pare cu neputinţă să se nege că vorbele lor sînt o aluzie clară la esenieni*, cei mai celebri dintre *homines religiosi* iudei care nu se căsătoreau. Rabinii au afirmat totdeauna că „a se căsători şi a creşte o familie este o poruncă religioasă, cea dintîi dintre toate poruncile divinităţii pe care ea le-a dat-o oamenilor" (*Facerea*, I, 28). *Talmudul din Babilon* învaţă: „Cel care nu se căsătoreşte trăieşte fără bucurie, fără binecuvîntare, fără facere de bine" [10] şi un celibatar nu este un om în sensul deplin al cuvîntului, căci s-a spus: „El i-a zidit bărbat şi femeie, i-a binecuvîntat şi le-a dat numele de oameni" (*Geneza*, V, 2) [11].

Fără îndoială, cuvintele ucenicilor puteau să se refere şi la Ioan Botezătorul, apoi la Iisus însuşi sau la unii dintre apostoli, cum erau Ioan şi Iacob fiii lui Zevedeu [12].

Totuşi dat fiind numărul mare de esenieni (erau patru mii, afirmă Filon din Alexandria şi Iosif Flavius), notorietatea de care se bucurau esenienii printre iudei şi chiar printre

[10] Tratatul *Yebamot*, 62 b.

[11] În tratatul talmudic *Yebamot*, 63 d. Cf. A. Cohen, *Le Talmud...*, p. 21.

[12] Epifane, *Panarion*, MPG, vol. XLI, col. 1016.

străini, cum a fost Pliniu cel Bătrîn, cuvintele ucenicilor trebuiau să se refere în chip necesar la esenienii care sînt menționați implicit alături de toți ceilalți care nu se căsătoreau, spre a îndeplini mai bine poruncile divine. Iar dacă esenienii sînt cuprinși în rîndul celor care nu se căsătoreau — și e cu neputință să nu fie cuprinși — ucenicii afirmă, în fond, că doctrina eseniană a celibatului obligator este mai „de folos" omului pentru a putea să se mîntuiască.

III. Dar se pare că Iisus în răspunsul său nu este deloc de acord cu părerile ucenicilor săi, căci mai întîi le spune că nu toți oamenii înțeleg aceste cuvinte, privitoare la căsătorie și la celibat în mod evident. Le înțeleg însă cei cărora li s-a dat, ceea ce înseamnă că teza ucenicilor cum că „nu este de folos omului să fie căsătorit" nu este adevărată pentru toți cei care nu sînt căsătoriți. Celibatul este de folos celor pentru care el constituie o grație acordată lor de către divinitate. Într-adevăr, apostolii afirmaseră că toți *hommes religiosi*, care nu se căsătoreau, fie ei esenieni, fie ei ca Ioan Botezătorul sau ca unii dintre ucenici înșiși, prin faptul că nu se căsătoreau, posedau un avantaj la moștenirea împărăției cerurilor. Textul din *Matei*, XIX, 10—12, stabilește un *distinguo limpede*, arătînd că nu pentru toți celibatarii este cu adevărat de folos să nu fie căsătoriți. Acest text împarte pe celibatari în trei categorii și pentru noi se pune întrebarea de a ști cărei categorii textul de mai sus îi repartizează pe esenieni, menționați implicit de către apostoli printre oamenii care nu se căsătoresc. Putem însă să intuim imediat că esenienii trebuiau să fie cuprinși printre cele două dintîi categorii de fameni, de scapeți sau de eunuci, întrucît ei, nefiind apostoli, nu aspirau și nu tînjeau după adevărata împărăție a divinității, întrucît scrierile lor nu pomenesc de împărăția cerului, ci de împărăția, de regatul lui Israel [13].

IV. Trebuie mai întîi să precizăm și să explicăm sensul acestui termen „famen" (sau eunuc ori scopit) pe care îl utilizează textul pe care îl discutăm aici. Întrucît ucenicii spun: „Nu este de folos a se căsători", în răspunsul ce li se dă trebuie neapărat să se vorbească de cei care sînt celi-

[13] J. Carmignac et P. Guilbert, *Les textes de Qumrân*, vol. I, p. 101, nota 9.

bătări, de cei care nu sînt căsătoriți, deoarece nu putea fi vorba de un răspuns dat alături de întrebarea pusă de apostoli. Într-adevăr, cazul adevăraților eunuci sau fameni, cei care sînt castrați, este cu totul diferit de acela al oamenilor care nu sînt căsătoriți, întrucît adevărații fameni, castrații, nu pot să se căsătorească chiar dacă ar voi să facă aceasta. Dealtfel, ucenicii spun: „Dacă așa este pricina bărbatului cu femeia", ceea ce înseamnă „dacă așa este condiția, situația, raportul bărbatului cu femeia", aceasta arată că e vorba de omul normal, de omul care nu are nici o împiedicare naturală sau artificială pentru a se căsători. Astfel, apostolii nu vorbesc de cazul special al celui castrat, despre adevăratul famen și răspunsul ce li se dă trebuie în mod absolut necesar să răspundă cu privire la omul normal necăsătorit, așa cum sînt Ioan Botezătorul, apostolii Ioan și Iacob fii lui Zevedeu și ca esenieni, — toți aceștia renunțînd la căsătorie nu în urma faptului că ar fi castrați.

Care este rațiunea utilizării acestui termen de *famen* în răspunsul dat? Este poate verosimil că răspunsul folosește termenul de *famen* în același sens ca și profetul Isaia și că în acest răspuns se face o citare din versetele lui Isaia, unde termenul de *famen* înseamnă celibatar, necăsătorit. Într-adevăr, se poate citi în *Isaia*, LVI, 4—5: „iar famenul să nu zică: Iată eu sînt ca un copac uscat. Căci așa zice Domnul către fameni: Toți cei care păzesc sîmbetele mele și aleg ceea ce îmi este plăcut mie și stăruiesc în Legămîntul meu, le voi da în casa mea și înlăuntrul zidurilor mele un nume și un loc de pomenire mai de preț decît feciori și fete, pomenire veșnică și nepieritoare". În acest text din *Isaia* este cu neputință de susținut că famen are sensul de castrat și exegeza tradițională n-a admis niciodată acest înțeles. De exemplu, Sf. Ciril din Alexandria afirmă clar că famenul este omul fără copii, în acest text din *Isaia*, iar întreg comentariul său dezvoltă această teză centrală [14]. Pe de altă parte, cartea *Înțelepciunea lui Solomon*, III, 13—14, folosește acest termen *famen* exact în același sens, ca Isaia și textul din *Matei*: „Drept acela, fericită este cea stearpă care nu s-a pîngărit și care n-a cunoscut pat cu păcat; ea avea-va roadă la cercetarea sufletelor. Tot așa famenul ale cărui mîini n-au săvîrșit fărădelegea și împotriva Domnului n-a gîndit

[14] *Commentarium in Isaiam prophetam*, MPG, vol. LII, *in loco*.

cele rele; el va primi aleasă plată pentru credința lui". Deoarece famenul este pus în acest text pe același plan cu femeia stearpă, sterilă, termenul *famen* are evident sensul de „om sterp, steril, fără copii". Pe de altă parte, după *Levitic*, XXI, 17 și 20, castratul complet sau parțial nu are dreptul să aducă prinoase (ofrande) în Templu, prin urmare nu poate fi vorba de un castrat în textele mai sus menționate. Tot astfel, comparația făcută în textul din *Isaia*, între un famen și un copac uscat nu se poate aplica unui om castrat, căci acela ar putea fi comparat mai curînd cu un copac mutilat, căruia i s-au tăiat crengile. Dealtfel, *Înțelepciunea lui Solomon*, cîteva versete mai jos din textul pe care l-am menționat, enunță: „Mai bine este să nu ai copii, dar să ai bunătate, căci pomenirea bunătății este nemuritoare" (IV, 1).

Astfel este foarte sigur că exegeza acestui termen *famen*, în sec. I al erei noastre, era aceeași cu cea de mai tîrziu și apostolii care cunoșteau bine textele sacre dar mai cu seamă pe Isaia, au înțeles deîndată termenul *famen* folosit în răspunsul ce îl primesc, apelația de *famen* referindu-se la oamenii necăsătoriți, întrucît întrebarea pusă este privitoare la oamenii necăsătoriți și la căsătorie.

Trebuie observat că termenul grec *eunouhos*, „famen", nu are totdeauna, în *Septuaginta*, sensul de „castrat". Destul de des acest termen are înțelesul de „servitor, slujbaș, înalt demnitar", ca în *Geneză*, XXXIX, 1, unde se poate constata că Putifar, acela care l-a cumpărat ca sclav pe Iosif în Egipt, era *demnitarul* faraonului, *„o eunouhos Pharao,"* dar era căsătorit [15], ceea ce, desigur, era cu neputință pentru un castrat. Pe deasupra, atunci cînd *Septuaginta* vrea să precizeze că este vorba de-un *castrat* propriu-zis nu folosește termenul *eunouhos*, ci *thladias*, „attritus" și *apokebommenos*, „abscisus". Tot astfel, textul masoretic ebraic folosește în acest pasaj din *Deuteronom*, XXIII, 1 (*Septuaginta*, XXIII, 1) nu termenul SRYS care corespunde grecescului *eunouhos* și care posedă și semnificația de slujitor, înalt demnitar, ci termenul ebraic KRWT SPKH. Tot așa, în siro-aramaică, termenul *periso* (la statul emfatic) are sensul de „servitor, înalt demnitar", dar și acela de „famen", la

[15] *Geneză*, XXXIX, 7—17.

fel ca și termenul *ʿhaim ʿno* siro-aramaic (limbă vorbită în sec. I e.n. în Palestina).

Această identitate între înțelesul termenului de *famen* în textul din *Matei* și acela al lui *Isaia*, menționat mai sus, a fost observată de numeroși autori, pentru că aproape toate comentariile trimit la *Isaia*, LVI, 4, cînd explică capitolul XIX, 10—12. Dar ne vom întreba de ce cartea lui *Isaia* și cea a *Înțelepciunii lui Solomon* folosesc expreia *famen* pentru a indica pe un om necăsătorit și fără copii? Sîntem înclinați să credem că omul necăsătorit și fără copii este *comparat* cu famenul, și este vorba de o *metaforă* pentru care textul din *Isaia* oferă numeroase exemple. De obicei în ebraică particula care exprimă asemănarea și cu care se face o comparație este *qi*, „ca, precum". Dar în unele metafore, mai cu seamă în poezie, la fel ca și în poezia modernă, această particulă care servește să fie introdusă și demonstrată o asemănare, o comparație sau o similitudine, nu mai este folosită. Pe de altă parte, se știe că în *N.T.* se găsesc într-un sens metaforic și spiritual chiar cuvintele cele mai simple, ca, de pildă, *apă*, *pîine*, *pește*, *viață*, *naștere* [16]. Este posibil ca această apelație de *famen*, ce este o *metaforă*, să fi fost inițial o poreclă de dispreț, ce se aplica omului necăsătorit și fără copii. Într-adevăr, după legea mozaică viața sexuală în afara căsătoriei nu era admisă; în principiu bărbatul necăsătorit nu putea avea o viață sexuală, întocmai ca un famen, un eunuc. Astfel, bărbatul necăsătorit era la fel de disprețuit ca și femeia stearpă, sterilă. Deci numind *famen* un bărbat necăsătorit și fără copii, i se spunea că este ca un famen, *asemenea* unui famen. Nu este deloc de mirare că se citează implicit în acest text din *Matei* profețiile lui Isaia, fiindcă Isaia era cel mai mare dintre profeți, iar pe de altă parte Isaia folosește termenul de *famen* în același context ca și *Matei*, XIX, 10—12, căci el vorbește de „nume și loc de pomenire", apoi de „pomenire veșnică", deci face aluzie la viața de veci pe care o vor primi famenii care vor asculta de poruncile divinității, așa cum spun și apostolii cînd menționează „folosul" pentru viața de veci, desigur. Putem trage concluzia din cele arătate mai sus, că termenul *famen* din acest text discutat are același înțeles ca și în *Isaia*, LVI, 4, însemnînd „necăsătorit și fără copii".

[16] Cf. J. Hasting, *A Dictionary of Christ and Gospels*, vol. II, p. 312.

V. Aceștia fiind „famenii care din pîntecele mamei lor s-au născut așa" nu pot să fie castrați veritabili, întrucît din tratatele de urologie pe care le-am putut consulta, practic, nu există oameni care se nasc fără organele de reproducere și deci asemenea fenomene sînt inexistente [17]. În ceea ce privește frecvența acestei monstruozități, unul din cele mai recente tratate de urologie americane scrie: „Fenomenul survine în proporție de 1 la 30 000 000 de feți masculini. Nu a fost observat în circa 50 000 de bolnavi internați în serviciul de urologie al Spitalului Bellevue, ci a fost observat mai cu seamă la autopsie și la monștri" [18]. Cum populația Palestinei în timpul acela nu putea depăși două milioane de locuitori, rezultă că nu exista nici un famen născut fără organele de reproducere „din pîntecele mamei sale", dacă proporția incidenței acestei anomalii este de un caz pentru 30 000 000 de masculi. Deci la 60 000 000 de nașteri feminine și masculine apare o asemenea anomalie, după învățatul american, și acest individ născut cu o astfel de anomalie ar fi un monstru care nu ar putea trăi după afirmațiile savantului american. Drept urmare, vom conchide că este foarte puțin verosimil ca textul din *Matei* să se refere la cazuri atît de rare pe care, fără îndoială, nu le cunoșteau și despre care nu ar fi auzit niciodată vorbindu-se. Dealtfel, în comentariile făcute la acest text s-a arătat încă din primele secole ale erei noastre că famenii care se nasc astfel, din pîntecele mamei lor, nu sînt oameni care se nasc fără organele de reproducere, ci care n-au nici o atracție pentru căsătorie. Așa, bunăoară, Teofilact [19] scrie: „Căci există fameni din pîntecele mamei lor, adică unii oameni care rămîn, în urma constituției lor humorale naturale, fără nici o înclinație pentru frecventarea femeilor, — aceștia sînt înțelepți". Bineînțeles, există oameni care se nasc cu malformații congenitale ale organelor de reproducere, și s-ar putea, la rigoare, denumi acești oameni „eunuci, fameni".

Totuși nu există la cei care au astfel de malformații congenitale absența poftei erotice, a ceea ce Sigmund Freud

[17] F. Leguen et E. Papin, *Précis d'Urologie*, Paris, 1937, p. 462, afirmă că această monstruozitate e extrem de rară.

[18] *Urology*, edited by M. F. Campbell, Philadelphia and London, vol. II, p. 1770.

[19] Arhiepiscop al Bulgariei, MPG, vol. CXXIII, col. 313.

numea *libido*, și foarte adesea oamenii născuți cu astfel de malformații se căsătoresc, așa cum se pot cita numeroase exemple. Ori discuția cu ucenicii avea tocmai ca subiect dacă este de folos omului să se căsătorească sau nu. Și famenii de care vorbește textul discutat (acei care se nasc fameni din pîntecele mamei lor) sînt oameni care nu se căsătoresc. Dimpotrivă, cei care se nasc cu malformații congenitale, ce ar putea să-i facă să fie numiți la rigoare „fameni", se căsătoresc adesea. Deci, nu despre ei este vorba și nu despre ei se pomenește în textul discutat.

Prin urmare, termenul *famen* are aici, în textul ce ne preocupă, sensul din *Isaia*, LVI, și în *Înțelepciunea lui Solomon*, III, 14, și înțelesul pe care trebuie să-l aibă *în mod logic*, întrucît ucenicii puseseră o întrebare cu privire la oamenii necăsătoriți, iar nu la castrați sau famenii propriu-ziși.

Trebuie să conchidem, așadar, că famenii care sînt născuți fameni „din pîntecele mamei lor" sînt cei *impotenți, neputincioși* în mod congenital, adică din născare (fără ca să fie lipsiți de organele de reproducere) sau sînt aceia care nu au nici o atracție, nici o înclinare pentru căsătorie și întemeiere a unei familii ca urmare a unor anomalii psihice sau a unei boli psihiatrice, cum ar fi, de pildă, de ilitatea mintală, personalitatea psihopatică schizotimă, antistă sau tulburări de caracter, etc. Pe de altă parte, expresia „din pîntecele mamei lor" implică evident că acești fameni sînt născuți așa prin voința divinității. Dar acești oameni necăsătoriți și fără copii, asemenea unor fameni, nu au nici un merit personal în ceea ce privește celibatul lor, întrucît castitatea lor este *involuntară*, nu implică o alegere, o luptă continuă pentru puritate și împotriva concupiscenței.

VI. Cît despre famenii care s-au făcut ei înșiși fameni pentru împărăția cerurilor, aceștia sînt, desigur, oamenii care nu s-au căsătorit și nu au avut copii, făcînd așa „spre a moșteni împărăția cerurilor." Pe de altă parte, „împărăția cerurilor" este predicată de *Ev.*, în traducere „știrea cea bună", care vestește că tot omul poate fi mîntuit și să fie cetățean al acelei împărății. Deci aceia care s-au făcut „fameni pentru împărăția cerurilor" sînt mai întîi ucenicii, apoi toți cei care au renunțat la căsătorie și și-au părăsit soțiile pentru a trăi în neprihănire, devenind astfel părtași ai împă-

răției cerurilor. Exegeza tradițională a interpretat întotdeuna în acest sens textul pe care îl discutăm, și au fost totdeauna osîndiți toți cei care au înțeles aceste cuvinte în sens literal și s-au castrat ei singuri. Sinoadele care au condamnat castrarea sînt: Sinodul de la Niceea, în primul său canon și al doilea Sinod din Arles în al șaptelea canon al său. Canoanele 21, 23 și 24 ale Apostolilor au interzis practicarea castrării la creștini. În acest fel scrie și Ioan Hrisostom [20], arătînd că cel care se castrează este blestemat și că este vinovat de aceeași faptă criminală ca și omuciderea; căci este o faptă diabolică amputația membrelor și chiar de la început a fost o lucrare a curselor satanice săvîrșită spre a se calomnia opera de creație a divinității. Au fost socotiți totdeauna eretici sectanții care se castrau singuri, așa cum au fost valesienii în secolul al IV-lea e.n. și *scapeții* din Rusia și România. Sf. Epifane [21] vorbește de-o sectă care se afla în Palestina, pe vremea sa, în părțile de dincolo de Iordan. Toți membrii acestei secte erau castrați și ei cugetau că și îngerii erau castrați. Acela care intra în secta lor, atîta timp cît nu suferise castrarea nu avea îngăduința să mănînce carne. Ei răpeau călătorii în trecere prin acele regiuni ale lor și îi castrau, spre a avea adepți ai sectei, întrucît neavînd copii, secta s-ar fi stins repede.

Secta scapeților a fost întemeiată în Rusia țaristă de un țăran Selivanov, mort în 1832, care afirma că păcatul originar era actul sexual și întemeindu-se pe textele din *Matei*, XIX, 12; V, 28—30; XVIII, 8—9; *Isaia*, VI, 5 ca și *Apoc.*, XIV, 4, suprima posibilitatea ca omul să săvîrșească păcatul trupesc, sexual, castrînd pe bărbați și tăind sînii femeilor. Acești sectanți deosebeau printre ei pe cei care au primit „pecetia cea mare", adică cei care au fost cu totul castrați și cei care au primit „pecetia cea mică", adică au fost castrați parțial. Totuși, dat fiind marile pericole ale unor asemenea intervenții chirurgicale, efectuate de vraci empirici, o parte din scapeți (în rusește *skopți*) au renunțat la castrare și dîndu-și numele de „spirituali" (duhovnicești, *duhoborți* în lb. rusă) nu se căsătoreau, ci trăiau ca niște celibatari. Urmăriți cu înverșunare de autoritățile țariste, o parte din acești scapeți s-au refugiat către mijlocul seco-

[20] MPG, vol. LVIII, col. 589—600.

[21] *Panarion*, MPG, vol. XLI, col. 1009 sq.

lului al XIX-lea în unele județe ale României, unde au trăit în comunități, obștii, pe care le numeau „corăbii" ale căror căpetenii se numeau „cîrmaci", iar membrii obștilor își ziceau „năieri, corăbieri".

Dar famenii pentru „împărăția cerurilor" care au renunțat la căsătorie pentru viața de veci, au devenit astfel fameni ca urmare a unui act *voluntar* și sînt singurii pentru care „este de folos", după expresia ucenicilor, să nu se căsătorească. Astfel se răspunde la întrebarea apostolilor, arătîndu-li-se că numai cei care nu sînt căsătoriți și nu au copii pentru împărăția cerurilor, deci pentru viața de veci, cei care au devenit similari unor fameni, au săvîrșit o acțiune utilă, „de folos", pentru mîntuirea lor, pentru că este o acțiune voluntară care implica un război continuu și nevăzut împotriva dorințelor și poftelor sexuale.

VII. Cine sînt acuma famenii care au devenit fameni prin acțiunea și voința oamenilor? Trebuie să remarcăm că expresia greacă din *Matei* XIX, 12: *upo ton anthropon*, „prin oameni", poate avea trei sensuri:

1. Sau este vorba de o acțiune fizică — de bărbați care au fost castrați de către oameni.

2. Sau este vorba de o acțiune morală și în acest caz textul discutat menționează niște oameni asemănători unor fameni, *care au fost convinși și determinați de doctrinele unor oameni* să nu se căsătorească, să nu aibă copii și să viețuiască la fel ca niște fameni.

3. Sau cuvintele despre fameni se referă *în același timp* la cei care au fost castrați de oameni și totodată la cei care au fost determinați de doctrine (desigur ale sectelor din acea vreme) să trăiască ca niște fameni și în acest caz aceste cuvinte din textul lui Matei discutat au în același timp un sens literal și unul alegoric.

Dacă expresia „prin oameni" înseamnă o acțiune morală sau doctrinală exercitată prin oameni și nu o acțiune fizică de castrare, dacă acești fameni, deveniți astfel prin oameni, au rămas neînsurați și fără de copii, ca urmare a unor doctrine și a unor învățături, *în acest caz este absolut obligatoriu să admitem că textul discutat se referă la esenieni* și numai la ei, constituind *o aluzie foarte clară* la acești sectanți. Căci esenienii constituiesc singura grupare eretică iudaică, care în tot decursul istoriei iudeilor a învățat pe membrii ei că

omul trebuie să trăiască la fel ca un famen, fără să se căsătorească și fără să aibă copii.

Ne vom strădui să dovedim, în cele ce urmează, că textul din *Matei* discutat cu privire la fameni face aluzie la esenieni atunci cînd menționează pe cei care au fost făcuți fameni de către oameni, și că nu este vorba cîtuși de puțin în acest text de castrați, adică de eunuci adevărați.

VIII. Într-adevăr, în aceste trei categorii de fameni, adică de oameni necăsătoriți, răspunsul la întrebarea ucenicilor trebuie să cuprindă și pe esenieni. Aceasta pentru că esenienii erau cei mai cunoscuți ca și cei mai numeroși dintre iudeii necăsătoriți în epoca aceea (sec. I e.n.), iar ucenicii făceau și ei, fără îndoială, o aluzie la esenieni atunci cînd spuneau: „Nu este de folos omului să se căsătorească". Totuși esenienii nu se nășteau fameni „din pîntecele mamei lor", iar, pe de altă parte, ei nu năzuiau să intre în împărăția cerurilor, ci doar în împărăția lui Israel. Se poate conchide de aici că esenienii trebuiau să intre în mod absolut necesar în a doua categorie de fameni, cei care au fost făcuți fameni de către oameni, fie ei singuri, fie și cei care au fost castrați de către oameni. Dar castrații nu se pot căsători, nu pot să aleagă de bună voie căsătoria și a avea copii, iar pe de altă parte am arătat că termenul de „famen" pare a fi o citare făcută din textul lui *Isaia*, LVI, 4, unde această expresie are sensul de „necăsătorit", „fără copii". Astfel, în aceste cuvinte ale *Ev. lui Matei*, XIX, 10—12, este vorba despre oameni care au fost făcuți să fie „asemănători, similari" unor fameni de către oameni, mai exact prin doctrinele lor, deci este vorba despre esenieni.

IX. Pe de altă parte, ni se pare destul de greu de susținut că în textul discutat din *Matei*, famen are sensul de „necăsătorit, fără copii" în sens alegoric pentru prima categorie de fameni (cei care se nasc fameni din pîntecele mamei lor) și pentru cea de-a treia categorie și ultima (cei care devin fameni pentru împărăția cerurilor), în timp ce *famen* ar avea sensul de „castrat, scopit, eunuc real", pentru cea de-a doua categorie (famenii făcuți de oameni). Căci este vorba de același text în care se face distincție între *specii* (în sensul logic al termenului) a unui aceluiași *gen* (tot în sens logic), genul *famen*. Și aceste specii ale genului *famen* trebuie, în chip necesar, din punct de vedere al logicii să

fie cuprinse în același sens. Este evident că textul discutat vorbește despre *genul* famen, în care distinge trei specii. Dar „a trece de la gen la specie, înseamnă să ne oprim că considerăm o valoare oarecare a acestei variabile din pricina interesului momentan pe care poate să o prezinte", iar pe de altă parte „proprietatea speciei nu este un atribut nou care se adaugă la atributele genului; ea se află deja în numărul atributelor genului; doar că se află în calitate de *variabilă*" [22]. Ori castrarea famenilor din a doua specie de *fameni* ar fi un atribut cu totul nou în raport cu famenii din prima și mai ales din ultima specie de *fameni* care nu sînt castrați. Astfel, dacă genul famen, din textul discutat, posedă ca atribut esențial sau ca *proprietate inițială* [23] faptul de-a fi castrat, speciile acestui gen trebuie în chip necesar să reprezinte *toate* indivizi castrați. Dacă, dimpotrivă, genul *famen* din *Matei*, XIX, 10—12, reprezintă oameni necastrați, dar asemenea unor fameni, speciile genului trebuie să reprezinte, în chip absolut necesar, *toate*, oameni necastrați dar asemănători famenilor. Căci pentru genul *famen*, faptul de-a fi castrat este *proprietate inițială* sau *esența* ori *definiție esențială* [24].

În felul acesta ori este vorba de adevărați castrați pentru toate cele trei specii de *fameni* (ceea ce este cu neputință, pentru că famenii care s-au făcut fameni pentru împărăția cerurilor nu sînt castrați) sau atunci cele trei specii de *fameni* reprezintă oameni care sînt asemenea, similari, unor fameni și sensul alegoric este singurul valabil. Vom încheia arătînd că termenul *famen* trebuie neapărat să aibă în fiecare dintre cele trei *specii* sau *cazuri* același sens ca și în *Isaia*, adică om asemenea unui famen. Dar în acest caz a doua categorie de fameni reprezintă neapărat pe esenieni.

X. Ar exista încă un alt obstacol major de-a interpreta acest termen *famen* nu în sensul din *Isaia* și din *Înțelepciunea lui Solomon*, ci în sensul de „castrat, scopit" în ceea ce îi privește pe famenii făcuți fameni prin oameni. Într-adevăr, dacă cuvintele din textul discutat se referă la iudei numai, se pare că nu exista printre iudeii din acea epocă, dar și printre cei care au trăit mai tîrziu, bărbați castrați, întrucît

[22] E. Goblot, *Traité de Logique*, Paris, 1941, p. 110.
[23] *Ibidem*, p. 108.
[24] *Ibidem*, p. 108.

castrarea era interzisă. Desigur, după spusele lui I. Flavius [25] existau fameni la curtea lui Irod cel Mare, dar în afară de faptul că acest termen de *famen* (în greacă *eunouhos*) poate însemna și la Iosif Flavius „slujitor, dregător", aceștia fameni puteau să nu fie iudei, întrucît Irod se ferea de iudei.

După porunca mozaică exprimată în *Deuteronom*, XXIII, 1, „scopitul și famenul să nu intre în obștea Domnului". Aceasta înseamnă că cei castrați erau eliminați din obștea poporului iudeu și considerați ca niște străini. Drept urmare, orice iudeu va fi evitat să facă o asemenea castrare unui copil al lui, iar acela care ar fi fost castrat înceta să mai fie iudeu. Tot așa, după porunca din *Levitic*, XXI, 17 și 20, famenul (scopitul) complet sau parțial nu se poate apropia să aducă prinoasele sale divinității, și această interdicție pare să nu se refere numai la preoți, ci la toți care aduceau prinoase, deci la orice iudeu. S-ar putea ca această poruncă referitoare la fameni să nu fi fost aplicată în toate comunitățile iudaice din diaspora, dar tratatele literaturii rabinice interzic absolut castrarea pentru oameni ca și pentru animale [26], interpretînd interdicția castrării animalelor aduse pentru jertfă ca referindu-se și la om, conform poruncilor din *Levitic*, XX, XXIV și XXV.

În *Fapte*, VIII, 27, apostolul Filip întîlnește pe drumul său către Gaza „un om etiopian, famen, înalt dregător al reginei etiopienilor Candace, care era mai mare peste toate visteriile ei". Dar pare să nu fi fost vorba de un famen adevărat, fiindcă textul grec din *Fapte* plasează termenul grec de *dynastes*, „înalt dregător", după cel de famen și pare să fie vorba mai degrabă de-o explicație exactă a termenului famen, *eunouhos*, cu eliminarea înțelesului de castrat.

Dealtfel, a fost cu neputință să se găsească de Constantin Daniel, care a cercetat literatura rabinică, numele unui singur rabin castrat, deci a unui veritabil *famen*, ceea ce dovedește că interdicția din *Deuteronom*, XXII, 1, era scrupulos aplicată de către *homines religiosi* iudei. Dimpotrivă, existau fameni printre asceții care au trăit în pustiurile Egiptului și ale Palestinei în primele secole ale erei noastre, printre Părinții Bisericii, căci în conformitate cu canonul 21 al

[25] *Antichități*, XV, VII, 4, 226; XVI, VIII, 1, 230.
[26] *Talmudul din Babilon, Sanhedrin*, 56 b și *Sabat*, 3 b.

Sf. Apostoli și după primul canon al Conciliului de la Niceea, famenul care a fost castrat de către barbari putea intra în rîndurile călugărilor, ba putea chiar să devină și preot. Întrucît Palestina făcea parte din Imperiul roman, castrarea sclavilor a fost interzisă și aci. În tot Imperiul roman, ca urmare a legii Aquila și după dispozițiile legii edililor [27], a unui decret al împăratului Domițian (81—96 e.n.) s-a interzis castrarea [28]. Mai tîrziu alți împărați romani au emis decrete, pedepsind cu osîndele cele mai grele cu putință castrarea sclavilor. De aceea este greu de-admis că legile iudaice cu privire la această interdicție nu erau aplicate pe vremea aceea, în sec. I e.n., cu atît mai mult cu cît legile romane valabile și în Palestina interziceau castrarea chiar și a sclavilor.

Am putea presupune însă că ucenicii, spunînd că „nu este de folos omului să se căsătorească", ei se referă doar la iudeul care trăia în vremea lor. În acest caz este vorba, desigur, de un *homo religiosus* iudeu, iar nu de un om iudeu care nu urma poruncile legilor lui Moise, de către un *am ha-'areț*. Dar atunci nu se poate admite să fi existat printre *homines religiosi* iudei oameni castrați, fameni adevărați, pentru că cel castrat ar fi fost eliminat din comunitatea iudaică, considerat ca un străin și nu ar fi putut să-și împlinească îndatoririle sale în Templu. În consecință, dacă ucenicii și tot textul discutat mai sus se referă doar la iudei — și e logic să admitem că așa este — atunci este cu neputință să admitem că *famen* are sensul de *castrat, scopit*, în ceea ce privește pe famenii făcuți de oameni. Dimpotrivă, dacă cuvintele din *Matei*, XIX, 10—12, cu privire la fameni, nu se referă doar la *homines religiosi* iudei, ci au un sens general foarte larg, valabil pentru toți oamenii și pentru toate timpurile, atunci sîntem obligați să constatăm, că aceste cuvinte privitoare la famenii făcuți de oameni nu sînt adevărate deloc, nici actualmente, nici în trecut, dacă famen înseamnă castrat. Și aceste cuvinte nu sînt valabile și adevărate nu numai în lumea noastră contemporană, dar nici în toate țările și națiunile creștine în decursul secolelor, și sîntem

[27] Cf. Ch. Daremberg et E. Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, Paris, 1877, vol. I², p. 959, la termenul *Castration*. Cf. și Pauly-Wissowa, *Real-Encyclopädie der classischen Altertumwissenschaft*, Stuttgart, 1897, 5. Halfband, col. 1772—1773.

[28] *Ibidem*.

siliți să constatăm că nu erau valabile în tot Imperiul roman, pentru că împărații romani pedepseau cu moartea castrarea.

Existau printre popoarele din antichitate care locuiau în afara hotarelor Imperiului roman, grupări de oameni care trăiau în castitate, fără să se căsătorească, la fel ca și esenienii și acești bărbați au trăit în sec. I e.n. Iosif Flavius [29] descrie la daci pe *pleistoi* care nu se căsătoreau și trăiau ca și esenienii celibatari (în manuscrise se întîlnește doar această formă *pleistoi*, pe cînd forma *polistai* este o emendație a textului, propusă de filologii moderni). Tot așa Strabon [30] afirmă că există printre traci niște asceți numiți de el *ktistes*, al căror ascetism era de asemenea religios. Dar și sciții vecinii din nord-est ai dacilor aveau printre ei pe așa-zișii *enarei* [31], pe care textul lui Herodot îi explică prin *androgini*, *„bărbați-femee"*, iar Hipocrate prin *impotenți*. Dealtminteri, aceeași castitate era impusă druizilor celți propriu-ziși (și nu *barzilor* sau *ovaților*, categorii subordonate druizilor propriu-ziși), cel puțin în perioada lor de inițiere care putea să dureze și douăzeci de ani.

XI. Fapt sigur este că amputarea unor membre ale corpului, cum este castrarea practicată de oameni, a fost întotdeauna explicată de Părinții Bisericii ca lipsită de sens literal și avînd un sens alegoric. De exemplu, versetele din *Matei*, V, 29 și 30: „Deci de te smintește ochiul tău drept, scoate-l și-l aruncă, căci e mai bine pentru tine să piară unul dintre membrele tale, decît tot corpul tău să fie aruncat în gheenă. Și de te smintește mina ta dreaptă, taie-o și aruncă-o de la tine, căci e mai bine pentru tine să piară unul dintre membrele tale, decît tot corpul tău să fie aruncat în gheenă". Aceste pericope sînt interpretate în sens alegoric de către Sf. Chiril al Alexandriei [32], care arată că ochiul înseamnă cugetarea, pofta, dorința și mîna înseamnă prietenul. Tot o interpretare alegorică este dată de Sf. Teofilact [33], ca și de cei mai mulți comentatori vechi și moderni.

[29] *Antichitățile iudaice*, XVIII, I, 5, 22.
[30] *Geografia*, VII, cap. IV, § 3.
[31] Herodot, I, 105 și IV, 67.
[32] Cf. *Matthäus-Kommentare aus der griechischen Kirche...*, von J. Reuss, Berlin, 1957, p. 182. Vezi și MPG, vol. LXXII s.v.
[33] MPG, vol. CXXIII, col. 197.

Astfel această amputare a membrelor și părților unui corp (*Matei*, V, 29—30) nu trebuie deloc să fie înțeleasă într-un sens literal, căci nu este vorba de o amputare fizică. Dar dacă nu este vorba de o amputare fizică în acest text, atunci pare destul de greu de susținut că acțiunea oamenilor care îi fac pe unii bărbați *fameni* trebuie înțeleasă ca o operație de castrare în sensul literar al termenului.

XII. De asemenea, dacă termenul de *famen* înseamnă castrat, scopit, pentru această a doua categorie de eunuci, trebuie să ne întrebăm pentru care motiv textul discutat din *Matei*, XIX, 10—12, omite alte categorii de castrați, de fameni veritabili, care n-au fost făcuți fameni nici de către oameni, nici de către divinitate („din pîntecele mamei lor"), așa cum sînt de exemplu: 1. Castrații ca urmare a unui accident. Astfel, Strabon [34] vorbește de un oarecare Philetaeros din Tiana căruia i s-a încredințat paza orașului Pergam și pe care un accident l-a făcut să fie famen din fragedă sa copilărie. 2. Castrații de medici ca urmare a unei maladii (tuberculoză, ulcerații, micoze, etc.). 3. Castrații care s-au castrat ei singuri, cum erau adoratorii zeiței Cibela. Lucian din Samosata [35] istorisește cum la sărbătorile de primăvară ale zeiței siriene Astarte din Hierapolis, numită și Cibela, Ma, sau Marea Mamă a zeilor, preoții acestei zeițe numiți *galles* își scrijelează brațele cu cuțitele, apoi se flagelează unii pe alții. La această sărbătoare, mulți flăcăi erau cuprinși de frenezie, își smulgeau veșmintele de pe ei și se castrau ei înșiși, apoi fugeau prin tot orașul ținînd în mîinile lor înălțate organele tăiate, pe care le aruncau după aceea în orice casă găseau și după aceea deveneau preoți ai acestei zeități *(galles)*. Această castrare îi făcea oarecum să fie asemănători zeului Attis, iubitul zeiței Cibela, care se castrase pe sine însuși după ce-a fost necredincios iubirii acestei zeițe. Cultul zeiței Cibela era răspîndit prin Frigia, Siria, Lidia, Capadocia, Pont și *Galatia* [36]. În acest mod, Galatia este patria galatenilor, cărora apostolul Pavel le trimite cartea lui sau *Epistola* sa și le scire: „O de s-ar tăia de tot cei care vă tulbură" (*Gal.*, V, 12), făcînd un joc de

[34] *Geografia*, XIII, cap. IV, § 1.
[35] *Despre zeița siriană*, §§ 49—52.
[36] E. O. James, *Le culte de la déesse Mère dans l'histoire des religions*, Paris, tr. fr., 1960, pp. 177—178.

cuvinte între *galles*, preoții zeiței Cibela și *galateni* cărora le era adresată epistola.

De vreme ce această categorie de fameni adevărați, castrați în realitate, erau bine cunoscuți în epoca aceea, de ce textul discutat de noi nu amintește deloc de acești castrați voluntari care sînt fameni cu adevărat?

Vom observa mai întîi că, în limbaj de *logică formală*, textul din *Matei* despre fameni stabilește o clasificare a speciilor de fameni, atunci cînd enumeră cele trei specii. Ori, orice clasificare este ținută să urmeze, în general, două reguli: 1. Nu trebuie să lase reziduuri. 2. Trebuie să existe mai multă similitudine între două categorii reunite în aceeași clasă decît între două categorii plasate în clase diferite [37]. Dar dacă clasificarea celor două spețe de fameni făcută în textul discutat de noi se referă la fameni castrați și *în același timp* la aceia care seamănă, sînt similari famenilor, atunci această clasificare este proastă și inexactă, căci ea lasă un reziduu, ea omite pe castrații de bunăvoie, pe castrații prin accident și prin maladie.

În plus, nu există nici o similitudine între categoriile acestei clasificări, căci ea strînge la un loc fameni adevărați, castrați, cu bărbați care nu sînt cu adevărat castrați (famenii pentru împărăția cerurilor).

Dar dacă clasificarea din textul discutat, a categoriilor de fameni, se referă în mod exclusiv la cei care sînt asemenea famenilor (necăsătoriți și fără copii), atunci clasificarea aceasta este exhaustivă, ea nu omite nimic și nu lasă nici un reziduu. În plus, cea de-a doua regulă a oricărei clasificări perfecte este și ea satisfăcută. Căci este cu neputință să-și închipuie careva, ni se pare, alte specii de fameni, de bărbați necăsătoriți și fără copii (deci asemenea unor fameni), decît cele enumerate în textul din *Matei* comentat de noi, adică fameni din pricina naturii, a oamenilor, și a lor înșiși pentru împărăția cerurilor. Și este evident că această clasificare cuprinde o mare similitudine a speciilor reunite în ea. Așadar, nu este vorba deloc de castrați, în cuvintele despre a doua categorie de fameni (care au fost făcuți fameni de către oameni), ci este vorba de bărbați asemenea unor fameni și Isaia este citat în mod implicit aici.

[37] E. Goblot, *op. cit.*, pp. 143—144.

XIII. Pe de altă parte, putem să ne întrebăm: pentru care motiv textul din *Matei* discutat cu privire la fameni conține fraza: „Nu cuprind toți cuvîntul acesta, ci numai aceia cărora le este dat". De ce nu înțeleg oare toți porunca aceasta? Unde se află dificultatea și unde este enigma, dacă cuvintele textului sînt atît de clare? Ni se pare că dificultatea de-a înțelege corect aceste cuvinte se referă *de asemenea* și la propoziția: „sînt fameni care s-au făcut fameni de către oameni". Sensul exact al acestei propoziții nu este cel mai direct, cel mai simplu și cel care ni se pare mai evident, ci este sensul pe care l-a atribuit Isaia acestei expresii *famen*, și acest înțeles este cel valabil. Dar famenii care au fost făcuți fameni de către oameni au ajuns așa datorită acțiunii morale și doctrinare a singurilor sectanți iudei, care au propovăduit celibatul, în decursul întregii istorii a iudaismului: esemenii.

XIV. Dacă totuși cineva ar vrea să susțină, împotriva oricărei evidențe, că acești fameni făcuți de oameni sînt castrați, atunci vom observa că această categorie de fameni este mult prea vastă și că acțiunea aceasta fizică, castrarea, este prea generală și prea vagă în același timp. Și textul din *Matei* ar fi precizat despre ce gen și ce specie de castrați de către oameni e vorba, fără ca să rămînă în vag.

Într-adevăr, pot fi castrați de către oameni: 1. Niște sclavi de către stăpînii lor, spre a fi vînduți cu un preț mai bun, așa cum se practica în mod curent în Orientul Antic. Împărații romani — după cum am arătat — au fost obligați să pedepsească cu moartea castrarea sclavilor. Împăratul Domițian a interzis castrarea și a coborît prețul de vînzare a sclavilor *spadones*, „castrați", care mai erau încă în posesia negustorilor de sclavi. Această interdicție a fost reînnoită de împăratul Nerva. În fine, împăratul Hadrian pedepsește acest delict al castrării, aplicînd legea *Cornelia de sicariis* autorului castrării, medicului și chiar celui care a consimțit la facerea operației. Pedeapsa aplicată era confiscarea bunurilor, pedeapsa cu moartea pentru sclavi, moartea pentru *humiliares*, deportarea pentru *honestiores*. Este pedepsit cel care predă pe scalvul său ca să fie castrat *(ad castrandum)* prin confiscarea jumătății averei sale. Această dispoziție rezultă dintr-un *senatus-consultus* dat sub împăratul Hadrian. Împăratul Constantin cel Mare a aplicat împotriva

făptuitorilor acestei crime pedeapsa capitală, confiscarea sclavului mutilat și chiar a casei unde a fost săvîrșită castrarea cu știrea proprietarului ei, dacă acesta tăcuse și nu denunțase delictul [38]. 2. Putem considera apoi și pe alți castrați: pe bolnavii amputați de organele lor de reproducere de către medicii epocii, practică obișnuită și autorizată de Sinoade. 3. Oameni care au fost surprinși în flagrant delict de adulter au fost castrați de către soți geloși. Un astfel de caz este raportat în *Apophtegmata patrum aegyptiorum* [39], unde un soț pedepsește cu castrarea pe iubitul soției sale. 4. Pentru unele crime, justiția din unele țări din antichitate pedepsea pe vinovați cu castrarea. Așa, bunăoară, Diodor din Sicilia [40] scrie că în Egipt „acela care era dovedit că a siluit o femeie trebuia să i se taie părțile genitale". Tot așa în Asiria, omul prins în flagrant delict de adulter era pedepsit de tribunale cu castrarea și era lipsit de bărbăția sa [41]. Tot așa în China din secolul I î.e.n., una din sentințele pronunțate cel mai des de tribunale era castrarea. Astfel, unul din cei mai mari istorici chinezi, Sîma Țean (145?—86 î.e.n.) a fost condamnat de către împăratul Wu să fie castrat. El a preferat să sufere această condamnare mai degrabă decît să se sinucidă, spre a putea sfîrși istoria Chinei pe care-o începuse cu ani de zile în urmă [42]. 5. În fine, vrăjmașii învinși erau castrați de către biruitorii lor, în unele țări din Orient, de ex. în Asiria [43].

În cazul că textul discutat despre fameni nu se adresează decît iudeilor, unde castrarea era total interzisă *(vide supra)*, atunci sensul propoziției „fameni făcuți de către oameni" nu poate să fie literal, deci nu este vorba de castrați sau de eunuci veritabili, ci de oameni, *asmenea acestora*. Dacă textul discutat nu se adresează doar iudeilor, ci și „păgînilor", atunci ar fi putut fi vorba de speciile de castrați, de eunucii pe care i-am enumerat mai sus. Dar în acest caz — întrucît existau prea multe specii de castrați în acest grup — textul ar fi trebuit să precizeze despre ce specie de fameni era

[38] Ch. Daremberg et E. Saglio, *op. cit.*, p. 359.
[39] Migne, PG, vol. LIII, col. 724.
[40] *Bibliotheca Historica*, I, cap. 78.
[41] Cf. L. Delaporte, *La Mésopotamie*, Paris, 1923, p. 315.
[42] Rhoda Hoff, *China*, New York, 1965, p. 15.
[43] C. Daniel, *Civilizația asiro-babiloniană*, Buc., 1981, p. 143.

discuția, dintre acești fameni „făcuți de oameni". În caz contrar, întreaga propoziție și tot enunțul ar fi fost confuz și neclar. Deoarece textul discutat de noi nu face alte precizări absolut necesare (precizări pe care le fac Sinoadele și Canoanele Apostolilor), urmează că trebuie să păstrăm termenului *famen* același sens pe care îl are și în *Isaia* și că este vorba de esenieni.

XV. Dacă famenii făcuți de oameni sînt castrați cu adevărat, pare destul de ciudat că în acest text din *Matei* nu sînt înfierați criminalii care săvîrșesc această nelegiuire de a castra pe semenii lor. Într-adevăr, textul nu acuză în chip explicit pe acești oameni care castrează pe semenii lor și care, în principiu, ar trebui considerați drept niște nelegiuiți, mari făcători de rele. Mai mult, textul arătat situează pe acești fioroși criminali alături de aceia care caută împărăția cerurilor, deci alături de ucenici și apostoli, ca și cum acești presupuși criminali ar fi și ei niște oameni care vor să se mîntuiască și caută divinitatea.

Numai din acest singur aspect putem conchide că textul din *Matei*, XIX nu pomenește de adevărații castrați, ci pe aceia care sînt *asemenea, similari* unor castrați. Iar acești oameni care îi făceau pe semenii lor să fie fameni, nu sînt deloc niște criminali, ci erau niște sectanți iudei — esenienii — care învățau pe discipolii lor să nu se căsătorească și să nu aibă copii.

XVI. Dealtfel, aceste trei specii de oameni reprezintă categorii de bărbați necăsătoriți, pentru că în textul din *Matei* se răspunde la întrebarea apostolilor: „dacă aceasta este situația bărbatului față de femeie nu este de folos să se însoare omul". La această chestiune, se răspunde printr-un *distinguo*, arătîndu-se că sînt trei specii de oameni necăsătoriți, pe care îi numește *fameni* ca și *Isaia* și cartea *Înțelepciunii lui Solomon*.

Dar famenii adevărați, cei castrați, nu sînt cuprinși în aceste trei specii de oameni „necăsătoriți" și logic nu pot fi cuprinși în rîndurile lor, pentru că adevărații fameni, castrații, n-au putința să se căsătorească și n-au posibilitatea să aleagă între căsătorie și celibat.

În consecință, „famenii făcuți de oameni" nu sînt castrați, ci sînt aceia care au fost determinați de doctrinele oamenilor — adică ale esenienilor — să nu se căsătorească. Așadar aceștia sînt esenieni.

XVII. Dealtfel, exegeza aceasta a textului din *Matei*, XIX, 10—12, nu aparține deloc orientalistului român, ci ea provine de la unul din cei mai faimoși și discutați Părinți ai Bisericii. Într-adevăr, se pare că Origen a fost primul care a interpretat și explicat acest text în sensul arătat mai sus. Ori pentru Origen, înțelegerea exactă a acestui text cu privire la fameni a fost o problemă centrală a vieții sale și este probabil că el a meditat profund, în decursul întregii sale existențe, asupra acestor pericole cu privire la fameni, căutînd să culeagă toate tradițiile cu privire la exegeza acestora. Într-adevăr, în tinerețea sa, Origen, având mai puțin de 25 ani, la Alexandria, se castrează voluntar dînd un sens literal acelor pericope din *Ev. lui Matei* privitoare la eunucii care s-au făcut fameni pentru împărăția cerurilor [44].

Mai tîrziu, el a recunoscut eroarea sa, pentru că în *Comentarul său la Ev. lui Matei*, scris către anul 244 e.n. (cînd avea deci 59 ani, fiind născut la 185—186 e.n.), el afirmă limpede că aceste pericope privitoare la fameni au un sens alegoric și nu literal. Argumentele lui Origen pentru a afirma că acest pasaj cu privire la fameni nu trebuie înțeles în sens literal (și că nu este vorba aici de castrați cîtuși de puțin) sînt următoarele:

a. sensul alegoric, spiritual este foarte frecvent în tot *N.T.*;

b. trebuie să se păstreze coerența și legătura între aceste trei specii de fameni;

c. trebuie să se acorde un sens alegoric ultimei specii de fameni, cei care s-au făcut fameni pentru împărăția cerurilor. De aceea trebuie să se atribuie același sens alegoric termenului de famen și cu privire la celelalte două specii de fameni, cei născuți fameni din pîntecele mamei lor și cei făcuți fameni de către oameni.

Origen afirmă că aceia care s-au făcut fameni prin acțiunea oamenilor sînt cei ce n-au ascultat de cuvintele divinității, ci de vorbele oamenilor. Și aceste vorbe ale oamenilor erau rostite, după Origen, fie de către filosofii greci, fie de către acei eretici de care vorbește Sf. Pavel, care interziceau oamenilor să se căsătorească și îi opreau de la anumite mîncă-

[44] Eusebiu din Cezarea, *Istoria Bisericii*, cartea VI, cap. VIII, Migne, PG. vol. XX.

ruri (cf. I. *Tim.*, IV, 3). Ori aceştia din urmă erau foarte probabil ei înşişi esenieni, după cum vom vedea mai jos.

Cît despre filosofii greci, de care pomeneşte Origen, trebuie arătat faptul extrem de semnificativ că, în toată antichitatea greacă sau romană, nu a existat nici un filosof sau vreo şcoală filosofică elină care să predice celibatul şi asceza sexuală şi să o impună elevilor ei. Fără îndoială, există la numeroşi filosofi greci trăsături polemice împotriva căsătoriei sau împotriva famenilor, de pildă la Diogene, fondatorul şcolii filosofice a cinicilor [45], dar el propovăduie comunitatea femeilor (§ 72) şi nu castitatea. Stoicii ca şi cinicii, cu care se înrudesc dealtminteri, nu impuneau şi nici nu învăţau celibatul. Astfel Zenon, fondatorul stoicismului, afirmă că omul înţelept trebuie să se căsătorească şi să aibă copii [46]. Dar Zenon era fenician de origine şi cunoştea, desigur, doctrinele tradiţionale cananeene. Tot aşa Pitagora sfătuia pe elevii săi să nu abuzeze de plăcerile trupeşti, dar nici el nu învăţa castitatea.

XVIII. Nu numai aceste pericope din *Matei* discută despre oamenii care învaţă pe ucenicii lor să nu se căsătorească şi să nu aibă copii, făcîndu-i să fie asemenea unor famenі. Într-adevăr, aşa cum băgase de seamă şi Origen, Sf. Pavel aminteşte de asemenea de aceşti oameni şi despre doctrinele lor în *Epistola I către Timotei*, IV, 3, „care opresc pe oameni de-a se căsători şi de-a întrebuinţa în mîncare ceea ce Creatorul a făcut". Dar în toată istoria iudaismului nu au existat, înainte de apariţia gnosticismului, decît esenienii care au învăţat pe adepţii lor celibatul obligator şi tot ei sînt acei care aveau numeroase interdicţii alimentare, asupra cărora nu sîntem dealtfel prea bine informaţi. De exemplu, untdelemnul, acest aliment aşa de uzual în Palestina în vremea aceea, era interzis esenienilor [47] şi Filon din Alexandria pare să afirme că esenienii erau vegetarieni, pe cînd Iosif Flavius arată că esenienii, în epoca războiului cu romanii, preferau să moară decît să se atingă de alimentele ce le erau interzise [48]. Tot aşa esenianul e[xclus] din secta

[45] Diogene Laerţiu, *Viaţa şi doctrina filosofilor*, cartea VI, cap. II, §§ 29, 46, 51.

[46] *Ibidem*, cartea VII, cap. I. 64, § 121.

[47] Iosif Flavius, *Războiul iudaic*, II, VIII, §§ 3, 123. Cf. Ipolit, *Philosophumena*, IX, IV, 19, în Migne, PG, vol. 16, col. 3395.

[48] *Ibidem*, §§ 10, 152.

sa era obligat — fiind legat prin jurăminte —să se hrănească doar cu ierburi și cu legume verzi [49].

Dar Sf. Pavel arată că aceste doctrine cu privire la interdicția căsătoriei și a unor alimente sînt „învățături ale demonilor" (I-*Tim.*, IV, 1) și că acești eretici iau seama la duhurile înșelătoare *(prosechontes pneumasin planois)* și poate trebuie să înțelegem în această propoziție o aluzie la cultul îngerilor, care era foarte dezvoltat la esenieni, cum este binecunoscut. După Iosif Flavius, într-adevăr, esenienii intrînd în această sectă trebuiau să jure că nu vor comunica nimănui numele îngerilor [50], ceea ce dovedește că socoteau că ei sînt singurii care cunoșteau numele îngerilor și grație acestei cunoașteri puteau să-i cheme și să fie în comunicație permanentă cu ei. Dealtfel, manuscrisele eseniene de la Marea Moartă au confirmat pe de-a întregul această aserțiune a lui Iosif Flavius, fiindcă ceea ce frapează în *Imnele* de la Qumran este rolul mare atribuit îngerilor care sînt asociați îndeaproape la viața esenienilor de la Qumran [51].

De asemenea, Sf. Pavel pare a face aluzie la numeroasele scrieri ale esenienilor, atunci cînd îi scrie lui Timotei: „De basmele cele lumești și băbești să te ferești" (I-*Tim.*, IV, 7), căci în vremea aceea doar esenienii produceau o literatură apocrifă, ce putea fi numită în felul acesta (cf., de pildă, *Cartea Jubileelor, Testamentele celor 12 Patriarhi, Spusele lui Moise*, etc.). Pare verosimil să credem că Sf. Pavel face aici, în această Epistolă, aluzie la esenieni, a căror influență putea să fie nocivă pentru creștini.

În consecință, pericopele din *Matei* discutate, ce menționează pe oamenii care-i fac pe alții fameni, adică necăsătoriți și fără copii, se referă la aceste personaje ca și Sf. Pavel, adică la esenieni.

XIX. Prin urmare, cuvintele din *Matei*, XIX, ce se referă la famenii pe care oamenii i-au făcut astfel, sînt întrutotul valabile și adevărate, dacă le raportăm la esenieni așa cum sîntem obligați să o facem. Într-adevăr, esenienii rămîneau celibatari nu ca urmare a unei porunci divine și

[49] *Ibidem*, §§ 10, 143—144.

[50] *Războiul iudaic*, II, VIII, §§ 7, 142.

[51] Cf. și C. Daniel, *Une mention paulinienne des Esséniens de Qumrân*, în „Revue de Qumrân", No. 20 (1966), pp. 553—567, în special pp. 563—565.

a ccmandamentelor Legii lui Moise (care, dimpotrivă, le ordona să se căsătorească), ci ca urmare a unor doctrine şi învăţături omeneşti, deci ei ajungeau să fie la fel ca famenii prin acţiunea oamenilor. Şi cuvintele din *Matei*, XIX, sînt pe deplin adeverite de motivele pe care le dădeau Filon din Alexandria şi Iosif Flavius pentru celibatul esenienilor. Într-adevăr, Filon scrie: „Pe de altă parte, prevăzînd cu perspicacitate obstacolul care risca el singur să dizolve legăturile vieţii lor ccmunitare, (esenienii) au interzis căsătoria şi în acelaşi timp au instituit practica unei abstinenţe desăvîrşite. Nici unul dintre esenieni, într-adevăr, nu-şi ia soţie, pentru că femeia este egoistă, excesiv de geloasă, iscusită să prindă în cursă moravurile soţului ei şi a-l seduce prin vrăji neîncetate. Femeia face tot ce-i stă în putinţă să folcsească cuvinte măgulitcare şi tot felul de măşti, ca şi actorii ce sînt pe scenă, apoi după ce-a fascinat ochii şi a captivat urechile, adică a înşelat simţurile care sînt ca nişte subalterni, ea umple de rătăcire inteligenţa suverană. Dacă, pe de altă parte, se nasc copii, se umflă de mîndrie şi de cutezanţă, iar cuvintele pe care se mulţumea altădată să le insinueze graţie unor aluzii, acuma ea le spune deschis cu o aroganţă plină de îndrăzneală; fără ruşine şi sfială, ea foloseşte *violenţa pentru a comite fapte dintre care fiecare este contrariu binelui vieţii obşteşti*. Soţul, înlănţuit de farmecele soţiei sale sau ccupat cu copiii săi, în urma unei tendinţe naturale, nu mai este acelaşi pentru ceilalţi, ci devine fără voia şi ştirea sa un alt om, un sclav în loc de un cm liber" [52]. Tot aşa, Iosif Flavius scrie: „Pe deasupra (esenienii) nu îşi iau soţii şi nu dobîndesc nici sclavi; ei consideră că faptul acesta ar constitui o nedreptate şi că ar aduce discordia printre ei" [53]. După cum se vede, motivele invocate de esenieni pentru a nu se căsători — care ne sînt înfăţişate de Filon şi de Iosif — sînt cu totul omeneşti. Nu dintr-o poruncă divină sau a legii divine, revelate iudeilor, nu se căsătoreau esenienii, ci pentru că prezenţa femeilor ar fi făcut cu neputinţă viaţa în comun, asceza lor şi regulele aspre de viaţă pe care şi le impuseseră în obştea lor.

Celibatul esenienilor este o măsură luată de oameni, care nu a fost adoptată ca urmare a unei porunci sau unei

[52] Filon din Alexandria, *Apologia iudeilor*, §§ 14—18.
[53] *Antichităţile iudaice*, XVII, I, §§ 5, 21.

revelații speciale divine făcute Învățătorului Dreptății sau „văzătorilor" esenieni. Și într-adevăr, lipsa acestei revelații este confirmată de absența, din textele esenieme, a oricărei prescripții cu privire la celibatul membrilor sectei. Pentru că nici *Regula Comunității*, nici *Regula Congregației*, nici *Documentul de la Damasc* nu recomandă și nu impun celibatul. Într-adevăr, după *Documentul de la Damasc* poligamia este interzisă esenienilor (IV, 21—V, 2), dar nu și căsătoria monogamă a membrilor sectei „dacă își iau neveste (în condiții prescrise de lege) și dau naștere la copii" (VII, 6—7; XIX, 3—4). În plus, *Documentul de la Damasc* recomandă o oarecare abstinență între soț și soție (XII, 1—2), această înfrînare fiind însă temporară. De asemenea, în capitolul XVI, 10—12 tratează despre jurămîntul impus femeilor și este interesant de observat că *Documentul de la Damasc* discută cazul unui jurămînt făcut de o femeie „pentru a călca legile Alianței", ceea ce dovedește că femeile erau uneori bănuite că vor să calce regulele comunității; iar afirmațiile lui Iosif și Filon, cu privire la acțiunea și influența femeilor asupra coeziunii sectei esenieme nu erau cu totul lipsite de temei.

Tot așa *Regula Congregației* discută despre femei printre membrii Alianței esenieme (Alianță sau Legămînt fiind pactul încheiat cu divinitatea de către esenieni, — în cap. I, 4; I, 10; I, 11—12) și mai cu seamă dă unele dispoziții cu privire la copii (I, 6—7; 1, 8), tot așa cum face vorbire despre căpeteniile familiilor (I, 16).

Dimpotrivă, *Regula Comunității* face cu totul abstracție de femei. Ni se pare destul de evident că *Regula Comunității* presupune o oarecare evoluție a sectei, căci organizarea obștei esenieme este cu mult mai complicată decît în *Documentul de la Damasc*. De aceea pare că *Regula Comunității* este posterioară celor două reglementări mai sus citate: *Documentul de la Damasc* și *Regula Congregației*. Drept urmare, este posibil să ne închipuim că esenienii, după ani de viață în comun reglată de un comunism de consum, și-au dat seama că legăturile căsătoriei și prezența femeilor printre ei riscau să dizolve secta lor și de aceea ei au interzis căsătoria. Poate Învățătorul Dreptății venit printre esenieni, douăzeci de ani după crearea sectei, a introdus această interzicere a căsătoriei. Dar această interzicere a căsătoriei, implicită în *Regula Comunității* care nu pomenește nici un

cuvînt despre căsătorie, despre soți și despre copii, nu este pronunțată *expressis verbis*, poate fiindcă era contrară poruncilor din *Geneza*, I, 28. Această repudiere a căsătoriei era mai degrabă o *practică*, un *obicei* decît o regulă scrisă.

S-ar putea presupune că esenienii refuzau să primească în secta lor oameni căsătoriți, dar primeau pe cei care fuseseră căsătoriți și se despărțiseră legal, sau părăsiseră pe soțiile lor [54]. Totuși, ni se pare important să arătăm că Iosif Flavius precizează în mod expres că esenienii *nu au nici o obiecție teoretică împotriva căsătoriei* [55] și că, în toate scrierile lor nu găsim nici o obiecție contra căsătoriei. Acestea dovedesc că esenienii au fost siliți să admită celibatul *din rațiuni umane*, așa cum precizează textul din *Matei*, XIX, atunci cînd scrie despre „fameni care au fost făcuți de oameni", adică pentru rațiuni practice și nu datorită unor porunci divine și aceste motive omenești aveau ca scop esențial să împiedice disoluția sectei lor. De aceea este foarte verosimil să admitem că celibatul a apărut mai tîrziu, cînd a devenit evident că femeile trebuiau înlăturate din mijlocul acestor sectanți spre a împiedica *discordia* (cum scrie Iosif) sau risipirea obștei lor.

XX. Dar există încă un argument care vine să confirme că „famenii făcuți de oameni" sînt într-adevăr esenieni. Căci termenul ebraic SRYS înseamnă, la fel ca și în aramaică, „castrat, famen", dar și „slujitor, demnitar" și lucrul acesta este valabil și pentru expresia greacă din *Septuaginta*, unde *eunouhos* are și el aceste două înțelesuri: „famen" și „slujitor". Esenienii din Egipt se numeau pe ei înșiși *terapeuți*, apelație care în grecește înseamnă mai întîi „slujitori" [56]. Dar denumirea greacă de *therapeutai* „slujitori", pare a fi traducerea în greacă a unui substantiv ebraic ce are și el același sens de slujitor *(HZN, hazan)*, care este foarte apropiat fonetic de termenul grec *essenos*, „esenian". Drept urmare, această etimologie a denumirii de esenian a fost propusă mai de mult de către Ewald [57] și a fost reluată de

[54] Filon din Alexandria, *De vita contemplativa*, § 18, arată că terapeuții părăsiseră soțiile lor, fugind de ele.

[55] *Războiul iudaic*, II, VIII, §§ 2, 121.

[56] M. A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*, Paris, 1935, *sub voce*.

[57] *Apud* Ed. Zeller, *Die Philosophie der Griechen*, Leipzig, 1881, B.I. III[2], p. 278.

către H. E. Del Medico [58]. Dar mai verosimil este că acest substantiv ebraic *hazanim*, „slujitori", „păzitori", este unul din numeroasele jocuri de cuvinte pe care le făceau esenienii spre a dovedi că numele lor arată virtuțile și excelența lor. Acest joc de cuvinte arată, pe de altă parte, identitatea între *therapeutai* din Egipt și esenieni, fiindcă primul substantiv *therapeutai* este traducerea greacă a unui termen ebraic, tradus în grecește prin *essenoi*, „esenieni". *Therapeutai* descriși de Filon nu mai erau căsătoriți, căci își părăsiseră soțiile lor [59], tot așa ca și *therapeutidai*, „terapeutidele", care erau în cea mai mare parte fecioare vîrstnice [60]. Astfel, cînd se citește în *Matei*, XIX, „sînt fameni (celibatari) făcuți fameni (celibatari) de către oameni", aceste cuvinte — dat fiind dublul sens al termenului *famen eunouhos* — înseamnă în același timp: „există slujitori (ai divinității) făcuți slujitori (ai divinității) de către oameni". Dublul sens al termenului *famen* (care înseamnă în același timp și „castrat" și „slujitor" al divinității) și mai ales adăugarea expresiei „de către oameni", indică în mod clar că este vorba de esenieni, pentru că nu existau alți iudei care să fie în același timp: 1. celibatari; 2. care să-și dea apelația de slujitori ai divinității; 3. practicînd celibatul ca urmare a unor învățături omenești; 4. care să uzurpe titlul de slujitori ai divinității pe care nici Creatorul, nici învățăturile omenești nu li-l conferise.

XXI. Constantin Daniel a arătat că este necesar să se studieze înțelesul acestei apelații de *famen* în textele literaturii rabinice. Într-adevăr, întreaga lume din aceste versete este o lume iudaică, strîns legată de tradițiile și de textele ebraice ale *Torei*.

Exegeții iudei, ca și cei creștini, n-au dat înțelesul de „castrat" termenului *famen* [61]. Opera mare a lui Herman L. Strack și Paul Billerbeck [62] a reunit principalele texte din literatura rabinică ce se refereau la fameni și a arătat că învățații iudei distingeau două specii de fameni: 1. SRYS HMH, „famen al soarelui (literal: al căldurii) care este nu-

[58] *L'énigme des manuscrits de la Mer Morte*, Paris, 1957, pp. 85, 88, 90.

[59] *De vita cotemplativa*, § 18.

[60] *Ibidem*, § 68.

[61] Cf. *Jüdisches Lexikon*, Bd. II, col. 544, articolul *Eunuch*.

[62] *Das Evangelium nach Matthäus erläutert aus Talmud und Midrasch*, München, 1922, pp. 805—806.

mit uneori şi SRYS SMYM, famen al cerului" şi 2. SRYS 'DM, „famen al omului". În ceea ce priveşte pe SRYS HMH, „famen al soarelui", substantivul HMH poate avea în ebraică înţelesul de: *căldură* (*Ps.* XVIII, 7) şi *soare* (*Iov*, XXX, 28). Dar acest famen al soarelui sau al căldurii este pentru învăţaţii iudei ca şi pentru comentatorii lor „famenul din naştere", cel care este famen „din pîntecele mamei sale", aşa cum se arată şi de către J. Lewy[63]. Şi marele exeget Raşi[64] arată limpede că *famen al soarelui* este cel născut aşa din pîntecele mamei sale[65]. Tot astfel citim în *Ier. Yebamot*, VIII, 9, d 17: „Cine este famen al soarelui?" R. Hiyya (către 280 e.n.) a spus în numele lui R. Yohanan (mort în 279 e.n.): „Orice om pe care soarele nu l-a văzut chiar vreme de un ceas, pe cale să procreeze". Şi R. Isaac ben Iosef (către 330 e.n.) a spus că R. Yohanan afirmase ca fiind *famen al soarelui* cel care n-a trăit, nici timp de o oră în stare de-a putea procrea (*Yebamot*, 79 b). Conform altor explicaţii, famen al soarelui a devenit cineva şi din pricina febrei sau a căldurii. După o altă explicaţie, un copil devine famen al soarelui dacă mama lui a copt pîine în vreme ce soarele, la prînz, era foarte strălucitor şi care a băut după aceea o băutură alcoolică neamestecată cu apă (*Yebamot*, 80 b şi *Tosephta* la tratatul *Yebamot*, X, 6). Dar acest famen „născut aşa din pîntecele mamei sale" nu este un castrat, adică el are organele sexuale intacte, neamputate.

De fapt învăţaţii iudei talmudişti au discutat în mod îndelungat după ce semne poate fi recunoscut un astfel de „famen al soarelui". Trebuie să fim de acord şi să constatăm că, dacă un famen al soarelui era cu adevărat un castrat, o astfel de discuţie între învăţaţii iudei ar fi fost cu totul inutilă. Citim într-un tratat rabinic[66]: „Se numeşte famen de la natură acela care după zece ani nu are doi peri (pe organele sale), chiar dacă mai pe urmă i-au crescut după aceia trebuie scoţit ca un famen. Şi iată care sînt semnele: Cel care n-are barbă, cel a cărui piele este netedă. R. Şimon ben Gamaliel, în numele lui R. Iuda ben Yair (spune):

[63] *Neuhebräisches und chaldäisches Wörterbuch*, Bd. II, p. 69 b.

[64] Salomon Raşi, fiul lui Isaac, născut la Troyes, în 1040 şi mort la 1105 e.n.

[65] H. L. Strack und P. Billerbeck, *op. cit.*, Bd. I, p. 806.

[66] Pentru explicarea termenilor ce denumesc aceste tratate rabinice, să se vadă Constantin Daniel, *Scripta aramaica*, Buc., 1980, p. 171 sq.

cel a cărui urină nu produce spumă. Alții adaugă: cel a cărui urină nu fermentează, cel care nu are erechi..." (*Tosephta* la tratatul *Ier. Yebamot*, X, 6). După cît se vede famenii soarelui sau din naștere nu sînt deloc niște castrați, în sensul ce dăm astăzi acestui cuvînt, nu sînt deloc fameni în sensul dat de *Deuteronom*, XXIII, 1. Nu sînt nici impotenți, așa precum rezultă din aceea că unii dintre ei sînt capabili de-o activitate sexuală, ci sînt exclusiv oameni care nu pot procrea, nu pot avea copii, oameni nefecunzi, sterili.

Din punct de vedere medical, acești fameni ai soarelui, din literatura rabinică, sînt — după semnele enumerate în aceste tratate rabinice — tineri care suferă de stări patologice foarte felurite, ca, de pildă: Sindromul lui Froelich-Babinsky (sau distrofie adiposo-genitală), sindromul lui del Castillo, Tnabrica și La Bolza[67], sindromul lui Klinefelter, Reifenstein și Albright, azoospermii de origini diverse, mongolism, infantilism, sindrom de hipopituilerism, sindroame de hipotiroidie, de hipoorchidie, etc.[68].

Pe de altă parte, tinerii care au o criptorechidie unilaterală sau bilaterală (sau: ectopie testiculară) sînt considerați de asemenea de învățații iudei, *tanaimi* sau *amoraimi*, ca niște fameni ai soarelui, căci citim: „R. Șimon ben R. Yohanan ben Bereqa (a spus): «am învățat la viță-de-vie (adică la academie, la școală) de la Yabne, că cel care nu are decît un singur testicul este ca un famen de la natură»"[69]. Tot așa unele cazuri de peladă generalizată, unde toți perii capului și ai corpului cad, pot să fie considerate ca aparînd la un famen al soarelui. În sfîrșit, „famenul soarelui este deopotrivă ca femeia stearpă". Tot așa cum femeia stearpă a devenit sterilă prin mîna divinității, tot așa s-a făcut și famenul (*Bab. Yebamot*, 80, b). După cît se vede famenii soarelui sau ai cerului nu sînt adevărații castrați, ci e vorba de oameni *similari*, *asemenea* famenilor, iar învățații iudei folosesc acest termen ca *metaforă*. Astfel, vederile lui Origen, care cel dîntîi afirmase că versetele din

[67] Cf. P. Sainton, H. Simonet et L. Brontia, *Endocrinologie clinique*, Paris, 1952, vol. II, p. 1097.

[68] R. H. Williams, *A Textbook of Endocrinology*, N.Y., 1955; E. B. Astwood, *Clinical Endocrinology*, N.Y., 1960.

[69] *Tosephta* la tratatul *Yebamot*, X, 3; cf. J. Bonsirven, *Textes rabbiniques des deux premiers siècles chrétiens*, Rome, 1955, p. 312.

Matei, XIX, 10—12, trebuie înțelese ca metaforă sînt confirmate de învățații iudei. Așadar famenii din prima categorie, „famenii din pîntecele mamei lor" sînt famenii soarelui și nu sînt adevărații castrați.

Cît despre „famenul omului", SRYS 'DM, tratatele rabinice îl definesc drept un bărbat care a dobîndit această infirmitate în cursul vieții sale, deci nu este un famen din naștere, ci un bărbat privat la un moment dat al existenței sale de capacitatea de-a procrea. Însă este cu neputință să se traducă SRYS 'DM prin „bărbat *castrat* de către oameni", căci din aceleași tratate rabinice rezultă că „famenul omului" este cel care-a fost castrat în urma unui accident, a unui traumatism sau a unei boli. Această speță de famen are testicolele strivite sau uretra sa mutilată, într-un fel sau altul. Iar astfel de procese sînt efectele unei maladii a organelor genitale care în țările calde și înainte de era antibioticelor aveau o gravitate mult mai mare decît în zilele noastre. Ori strivirea testicolelor era efectul unui traumatism sau reducerea lor de volum era efectul unui procedeu de torsionare și apăsare a testicolelor, procedeu folosit în Orientul islamic mai tirziu pentru a face eunuci pe unii copii. Mutilarea, găurirea uretrei putea să fie efectuată și de un traumatism dar și de un proces patologic (ulcer fagedenic, tuberculoză uretrală, periuretrită difuză, abcese urinare, periuretrită circumscrisă, gangrenă genitală, actinomicoză genitală, fistulă după un proces infecțios) [70]. În literatura rabinică se dau numeroase exemple de bărbați care prin traumatisme de orice fel au devenit fameni [71]. Cei castrați ca urmare a unui traumatism sau a unei boli erau numiți SRYS 'DM, „fameni ai omului"; nu se poate traduce această expresie din tratatele rabinice prin „castrat de către oameni", ci trebuie tradusă prin „famen din cauza omului", întrucît bolile erau, în mare parte, după concepția învățaților iudei, consecința unui păcat comis de către omul însuși [72]. Sau această expresie SRYS 'DM ar putea fi redată prin perifraza „famen în

[70] *Urology*, edited by M. Campbell, Philadelphia and London, 1954, vol. I și II.
[71] J. Bonsirven, *op.cit.*, No. 1216
[72] *Ibidem*, No. 636, 637.

cursul vieții omului", întrucît această infirmitate era dobîndită în cursul vieții sale.

Dealtfel, așa cum s-a arătat mai sus, în epoca în care s-au scris tratatele *Talmudului din Ierusalim*, castrarea era cu totul interzisă în Imperiul roman, cum arată Ammianus Marcellinus [73]. Iudeii care locuiau în Imperiul persan al regilor sasanizi nu erau castrați, deși în acest imperiu se practica des castrarea și știm că printre dregătorii regilor erau și fameni. Iudeii se bucurau în Persia de oarecare autonomie și erau guvernați de-o căpetenie iudaică (exilarhul: *roș galuta*) și de către gaoni. Justiția era împărțită după obiceiurile și legile iudaice [74]. Ca urmare, castrarea nu era numai oprită, ci trebuia să fie pedepsită, căci învățații iudei o interziceau într-un chip categoric, nu numai a copiilor, dar și a animalelor, și, bineînțeles, a bărbaților adulți (*Tosephta* la tratatul *Yebamot*, VIII, 4). Dealtfel, în tratatele rabinice se precizează clar că famenul poate deveni astfel după ce s-a căsătorit și după ce-a avut organele virile strivite sau tăiate, deci nu este vorba de-o castrare artificială, ci de una accidentală sau ca urmare a unei boli [75]. Așadar, nici expresia rabinică „famen al omului", ca și cea din *Matei*, XIX, 10—12, nu are sensul de „famen castrat de către oameni". Tratatele rabinice cunoșteau fără îndoială pe esenieni, dar nu îi menționau din pricina interdicției de-a pomeni numele ereticilor și al zeilor păgîni. De aceea nu se află *mențiuni privitoare* la doctrina celibatului esenian, iar „famen al omului" are sensul de „castrat din cauza păcatelor omului" sau „famen în cursul vieții omului", tot așa cum în *Matei*, XIX, „famen făcut de oameni" are înțelesul de famen făcut astfel de doctrinele oamenilor, în speță a esenienilor.

Totuși „fameni făcuți de oameni" din *Matei*, XIX, 10—12, nu sînt deloc aceiași cu „famenii omului" din textele rabinice, fiindcă primii au devenit fameni în chip *metaforic*, acceptînd doctrinele eseniene, iar cei din literatura rabinică sînt castrați cu adevărat însă nu *de către oameni*, ci din cauza păcatelor omului (în contrast cu famen al divinității, famen născut așa din pîntecele mamei sale) și în cursul

[73] Mort către 400 e.n. Cartea XVIII, cap. IV.
[74] M. Margolis și A. Marx, *Histoire du peuple juif*, p. 221 sq.
[75] J. Bonsirven, *op. cit.*, No. 1156.

vieții omului. Mai este încă o deosebire însemnată între „famenii care au fost făcuți de oameni" din *Matei*, XIX, 10—12, și SRYS 'DM, „famen al omului" din literatura rabinică. Cei dintîi „fameni făcuți de oameni" nu puteau sau nu voiau să se însoare din pricina învățăturii oamenilor, adică a esenienilor. Căci ucenicii întrebaseră dacă este de folos omului să se căsătorească, iar răspunsul dat că sînt „fameni făcuți de oameni" însemna că acestora, cei care acceptau doctrinele eseniene despre căsătorie, nu le este de folos să nu se căsătorească. După textele rabinice, „famenul omului" poate să se căsătorească [76]. Este drept că mai tîrziu și învățații iudei au interzis căsătoria famenilor [77]. Desigur, pentru învățații iudei, răspunsul din *Matei*, XIX, 10—12, „fameni care s-au făcut fameni pentru împărăția cerurilor" nu este de acceptat și nici un argument nu poate justifica în principiu celibatul, care echivalează cu un homicid (*Tosephta* la tratatul *Yebamot*, VIII, 4). Totuși, se pare că au existat rabini care nu s-au căsătorit (cel puțin pentru o vreme) în scopul de-a se consacra mai mult studiului *Torei*, căci Ben Azzay răspunde lui R. Eleazar, care îi reproșă că nu este căsătorit: „Ce să fac? Sufletul meu este legat de Tora..." [78].

XXII. Putem trage următoarele concluzii cu privire la sensul cuvîntului „fameni" din Matei, XIX, 10—12, că această expresie de fameni nu se referă cîtuși de puțin la adevărații castrați, deoarece:

1. Termenul de *famen* nu are în această pericopă înțelesul de castrat, ci are sensul pe care i-l dă *Isaia* și *Înțelepciunea lui Solomon*, acela de „asemenea, similar" unui castrat.

2. Famenul adevărat nu se poate căsători, deci nu este vorba de castrați adevărați, pentru că în aceste versete se răspunde la întrebarea apostolilor asupra utilității căsătoriei, presupusă *a priori* posibilă pentru toate cele trei categorii de fameni.

[76] *Ibidem*, No. 1155, 1157, 1160.

[77] *Jüdisches Lexikon*, Band II, col. 251—252.

[78] J. Bonsirven, *op. cit.*, No. 1210—1212.

3. Legea și tradiția orală din tratatele iudaice interzic cu desăvîrșire castrarea la iudei. Tot astfel împărații romani au interzis castrarea sub amenințarea cu pedeapsa capitală, chiar la sclavi.

4. Nici prima categorie de fameni, „cei din pîntecele mamei lor", nici celelalte două categorii nu sînt fameni cu adevărat, fiindcă nu sînt castrați.

5. Întrucît în această pericopă se vestește de două ori că sensul acestui text este greu de înțeles, nu este verosimil ca *sensul aparent* al acestor versete din *Matei*, XIX, 10—12, cu privire la famenii făcuți fameni de către oameni să fie cel real și adevărat.

6. Sf. Pavel menționează și el niște oameni care interziceau căsătoria și, drept urmare, făceau pe iudei să devină *asemenea, similari* unor fameni.

7. Dar dacă nu era vorba de fameni reali, de castrați, în cuvintele cu privire la „fameni care s-au făcut fameni de către oameni", dacă aici este o aluzie clară la cei care fac pe oameni să fie asemenea unor fameni, adică celibatari și fără copii, în acest caz *esenienii sînt menționați aici într-un mod foarte limpede*, deoarece:

1. Esenienii au fost singurii sectanți iudei care au interzis căsătoria.

2. Erau numeroși și foarte cunoscuți.

3. Dacă era vorba de oameni necăsătoriți și fără copii în discuția cu ucenicii din *Matei*, XIX, 10—12, atunci esenienii trebuiau să fie menționați în chip absolut necesar. Întrucît ei nu se născeau cu o inaptitudine pentru căsătorie și întrucît esenienii nu căutau adevărata împărăție a cerurilor, este consecvent să admitem că ei intrau în chip obligatoriu în categoria famenilor făcuți de oameni.

4. Esenienii deveneau asemenea unor fameni, adică celibatari și fără copii, nu ca urmare a unei porunci divine, ci ca urmare a unor *reguli* stabilite de oameni, care au fost instituite spre a se menține coeziunea comunității lor.

5. În fine, această interpretare a cuvintelor enigmatice din *Matei*, XIX, 10—12, cu privire la „famenii făcuți fameni de către oameni" este foarte veche și aparține lui Origen, care a arătat, cel dintîi, că acei oameni erau cei care interziceau căsătoria în învățăturile lor și despre care Sf. Pavel vorbea de asemenea. Ori înainte de apariția gnosticismului, doar esenienii profesau asemenea doctrine cu privire la celibat.

Capitolul IX

PROROCII MINCINOȘI ȘI APELAȚIA ENIGMATICĂ A ESENIENILOR ÎN CUVÎNTAREA DE PE MUNTE

Cuvîntarea de pe munte cuprinde în esență o introducere generală a mesajului din *N.T.* și de aceea doctrinele din acest text sînt în general clare și exprimate în termeni foarte puțin voalați.

Totuși, în acest text se menționează două categorii de *homines religiosi* care trăiau în sec. I e.n.: „fățarnicii, ipocriții" (*Matei*, VI, 2, 5, 16) și „prorocii mincinoși", falșii profeți (*Matei*, VII, 15). Fără îndoială, toți hermeneuții antici și moderni au admis că „fățarnicii" este o apelație dată fariseilor, care dealtfel sînt menționați cu numele lor întreg în același text (*Matei*, V, 20). Ca argument pentru această identificare, s-a adus motivul că se citează alături de farisei, sinagogile, adunările, locurile de rugăciune create de farisei și frecventate de ei (*Matei*, VI, 2 și 5), apoi faptul că fariseii sînt numiți *expressis verbis* „fățarnici" (în *Matei*, XV, 7). Apoi se pare că fariseii se rugau într-un chip teatral și ostentatoriu (*Matei*, VI, 5), așa cum reiese și din parabola vameșului și a fariseului (*Luca*, XVIII, 8—12).

Cît despre prorocii mincinoși, acești falși profeți, pomeniți în *Cuvîntarea de pe munte*, trebuie să fi fost un grup de *homines religiosi* destul de numeros (căci cu privire la ei se spune *polloi*, „mulți", iar, pe de altă parte, erau oameni care trăiau în epoca aceea, a sec. I e.n., iar nu oameni care aveau să vină mai tîrziu, cum apar și în alte texte (*Matei*, XXIV, 11 și 24; *Apoc.*, XVI, 13; XIX, 20; XX, 10), pentru că noi cunoaștem numele unui astfel de proroc mincinos care trăia în vremea aceea, Bar Iisus sau Elymas (*Fapte*, XIII, 6—8). Este vorba deci de personaje care pretindeau că posedă daruri profetice și faptul acesta trebuie să fi fost

bine știut de toți iudeii în epoca aceea, căci în Cuvîntarea de pe munte, vorbele trebuiau să fie clare spre a fi înțelese de toți auditorii, căci ideile nu puteau fi exprimate prin aluzii criptice de neînțeles.

Drept urmare, trebuie să conchidem că „proroci mincinoși" pare să fie o apelație, o poreclă, dată unui grup de *homines religiosi* din vremea aceea, tot așa cum „fățarnici" era porecla dată fariseilor. Ca și aceștia din urmă „proroci mincinoși" trebuie să fi fost personaje contemporane, pentru că se vorbește la prezent (*prosehete*, „păziți-vă" — *Matei*, VII, 15), apoi în aceeași Cuvîntare de pe munte se menționează alte grupuri care trăiau în vremea aceea: scribii (*Matei*, V, 20), vameșii (*Matei*, V, 46) și păgînii (*Matei*, V, 47; VI, 32). Constantin Daniel și-a propus să rezolve *enigma* acestei apelații de *proroci mincinoși* dată unor *homines religiosi* care trăiau în Palestina pe vremea aceea [1]. În acest scop, el studiază mai întîi cine erau sectanții iudei din secolul I e.n. și cărora dintre ei li se potrivea mai bine această poreclă infamantă de „proroci mincinoși", care erau sectele iudaice care în acea epocă posedau profeți în rîndurile lor, numiți „proroci mincinoși", în Cuvîntarea de pe munte.

I. *Fariseii și profeții*. Este puțin verosimil ca această apelație de „proroci mincinoși" să fie dată fariseilor. Iosif Flavius scrie că printre fariseii din vremea lui Irod cel Mare erau oameni „atît de scumpi divinității încît le comunica mesajele sale și le aducea la cunoștință faptele viitoare" [2]. Totuși, nicăieri în *N.T.* fariseii nu primesc mesaje divine și nu prezic viitorul, dar mai cu seamă părțile cele mai vechi ale literaturii rabinice — acelea care sînt scrise după părerea unanimă sub influența rabinilor farisei —afirmă în chip peremptoriu că cei din urmă proroci au fost Agheu, Zaharia și Maleahi [3], deci că nu au existat proroci în rîndul fariseilor. Astfel se mai poate citi în tratatele rabinice: „Cînd au ajuns să moară cei din urmă proroci Agheu, Maleahi și Zaharia, Duhul Sfînt s-a retras din Israel" (*Bab. Sanhedrin*, 11[a]). „Din ziua în care Templul a fost nimicit, darul

[1] C. Daniel, *„Faux prophètes", surnom des esséniens dans le Sermon sur la Montagne*, în RQ, Nr. 25 (1969), pp. 45—79.

[2] *Antichitățile iudaice*, XVII, II, § 4 (41—44).

[3] Cf. *Tosephta* la *Sota*, XIII, 2; *Bab. Sota*, XLVIII b; *Baba Bathra*, 14 b; *Yoma*, 9 b.

prorociei a fost luat de la profeți și dat înțelepților" (*Bab. Baba Bathra*, XII). În tratatul *Seder 'Olam Rabba*, 30, R. Yose ben Halafta declară: „Pînă acuma (epoca lui Alexandru cel Mare?) prorocii au prorocit prin puterea Duhului Sfînt, cu începere de acum ascute-ți urechile și ascultă cuvintele înțelepților" [4]. Pe de altă parte, *înțelepții* este numele ce și-l dădeau fariseii în tratatele cele mai vechi ale literaturii rabinice [5]. Astfel că pare absolut sigur faptul că în sec. I e.n. fariseii nu admiteau că ar putea să existe profeți adevărați în poporul lui Israel, adică exprimau aceeași părere ca și cea din tratatele rabinice menționate mai sus. Căci pentru Iosif Flavius, care el însuși era fariseu, nu existau decît douăzeci și două de cărți canonice care constituiau Scriptura sacră a iudeilor, dintre care treisprezece erau cărți ale profocilor: „De la moartea lui Moise pînă la Artaxerxes, succesorul lui Xerxes pe tronul Persiei, profeții care au venit după Moise au povestit istoria vremurilor lor în treisprezece cărți" (*Contra Apionem*, I, 37—43). Drept consecință, canonul, adică lista cărților Scripturii sacre a iudeilor, era închis pentru farisei, care n-au admis ca nici o altă prorocire să fie adăogată cărților profetice. Și Iosif Flavius scrie cu privire la Scriptură: „Nimeni nu și-a permis nici o adăugire" (*Contra Apionem*, I, 42). Iar în *Cartea Înțelepciunii lui Iisus fiul lui Sirah*, XXXVI, 17—18, se înalță rugi pentru ca divinitatea să stimuleze prorociri făcute în numele său și ca profeți credincioși să se ivească iarăși. Aceasta înseamnă că profeți „ai adevărului" nu se mai iviseră în vremea cînd această carte a fost scrisă (secolul II î.e.n.). Sau în cartea I a *Macabeilor*, IX, 27, se poate citi: „Și s-a făcut mare necaz în Israel, cum nu s-a mai făcut din ziua din care nu se mai arătase proroc între ei".

Deci dacă fariseii sînt numiți *fățarnici*, *ipocriți* în Cuvîntarea de pe munte, se poate ușor deduce că prorocii mincinoși nu puteau fi aceleași personaje.

II. *Saduceii și profetismul.* Cunoaștem puține lucruri relativ la doctrinele religioase ale saducelior, dar aceasta fiind secta marilor preoți este puțin probabil că ea ar fi

[4] *Apud* A. Neubauer, *Medieval Jewish Chronicles*, Oxford, 1895, p. 65.

[5] R. T. Herford, *Les Pharisiens*, tr. fr. Paris, 1928, p. 34, nota 3.

admis venirea profeților mesageri ai divinității, pentru că în general profeții canonici au fost destul de ostili preoților din *V.T.* Dealtfel, este probabil că saduceii admiteau împreună cu fariseii că se încheiase canonul cărților din *V.T.*, deci nu mai puteau să existe profeți adevărați în afară de cel care trebuia să vestească venirea lui Mesia.

Pe de altă parte, Marele Preot putea poseda darul profeției ca urmare a funcției ce deținea, și de aceea Iohanan Hyrcan rege și Mare Preot totodată (devine în 135 î.e.n.) avea cunoștință despre viitor și ar fi putut prezice că fiii săi cei mai vîrstnici nu vor domni mult timp [6]. Tot așa Iosif Flavius relatează că acest rege, în timp ce oficia la Templu, ar fi auzit o voce care îi spunea că cei doi fii ai săi l-au învins pe regele Antioh al Siriei și această prevestire este confirmată și de *Talmud* (*Bab. Sota*, 35 *a*).

În *Ev. după Ioan* (XI, 51) se arată de asemenea că Marele Preot Caiafa avea darul profeției în calitatea sa de Mare Preot. Într-o epocă anterioară, înaintea exilului, preoții vesteau viitorul cu ajutorul a două obiecte a căror natură nu o cunoaștem exact, *urim* și *tumim* (*Deuter.*, XXXIII, 8 etc.). Dar în sec. I e.n., saduceii deși aveau mulți preoți printre ei nu aveau deloc proroci și nici nu prevesteau viitorul.

III. *Profeții samariteni.* Se pare că samaritenii au avut proroci printre ei în sec. I e.n. Cel mai cunoscut este fără îndoială Șimon magicianul (*Fapte*, VIII, 9—24) și de asemenea Dositei învățătorul său. În plus, Iosif Flavius relatează că în anul 35 e.n., un fals profet samaritean făgăduise să arate pe muntele Garizim vasele liturgice ale celui dintîi Templu [7]. Dar în textul din *Matei*, ca și în tot *N.T.* nu poate fi vorba de falși proroci samariteni, fiindcă s-ar fi precizat acest fapt, în general samaritenii nefiind considerați iudei.

IV. *Profeții zeloți.* Hermeneuții moderni căutînd să identifice pe acești *proroci mincinoși* au afirmat că aceștia erau oameni ca Iuda Galileanul, deci zeloți, pentru că aceasta din urmă a fost creatorul celei de-a patra secte iudaice în vremea celui de-al doilea Templu. Într-adevăr, zeloții au avut numeroși profeți printre ei [8] și Werner Förster afirmă

[6] I. Flavius, *Războiul iudeilor*, I, II, § 8 (69).
[7] *Antichitățile iudaice*, XVIII, XV, § 1 (85).
[8] Cf. Martin Hengel, *Die Zeloten*, Leiden, u. Köln, 1961, p. 235 sq.

că această sectă „producea profet după profet, care vorbeau toți despre împlinirea apropiată a prorocirilor din Vechiul Legământ" [9], căci sursele noastre istorice Iosif Flavius și *F.A.* relatează activitatea acestor falși profeți înainte de nimicirea celui de-al doilea Templu. Sub procuratorul Cuspius Fadus (44—46 e.n.) apare un proroc mincinos zelot, Theudas, care spune despre el că e „cineva" (fără îndoială Mesia, dar textul *Faptelor* evită să precizeze exact ce anume spunea despre el, pentru ca să nu se comită o blasfemie în felul acesta). Deci acest Theudas era un profet (*F.A.*, V. 36) și Iosif Flavius spune despre el că era „un impostor și un șarlatan" [10]. Sub procuratorul M. Antonius Felix (52—59 e.n.) numărul acestor „impostori și șarlatani", după expresia lui Iosif Flavius, a crescut mult și sub acoperământul inspirației divine produceau tulburări [11]. Acești profeți erau niște *homines religiosi*, zeloți, pentru că duceau în pustiu un mare număr de oameni, făgăduindu-le că, acolo, divinitatea le va descoperi „semnele libertății", fără îndoială, libertatea dobîndită după ce vor fi fost izgoniți romanii. Desigur, aceste „semne ale libertății" care puteau să fie văzute de toți în pustiu, erau, evident, miraje, fenomene de iluzie optică și se produceau în atmosfera caldă a pustiului, în unele locuri binecunoscute de acești falși profeți. Mirajele se produc, cum este bine știut, mai cu seamă în pustiuri.

Mai tîrziu, un iudeu din Egipt, care afirma și el că este profet [12], a adunat un număr de patru mii de sicari, deci de zeloți, sicarii fiind o ramură extremistă a zeloților, făgăduindu-le că „era în stare să pornească la luptă împotriva Ierusalimului, și să-l cucerească cu puterea sa, după ce va birui garnizoana romană, apoi va cîrmui poporul". Sub procuratorul Porcius Festus (59—61 e.n.) un nou „impostor", deci un fals profet zelot, s-a ivit și el „făgăduie mîntuirea și sfîrșitul tuturor relelor" [13], dar a fost biruit și ucis de trupele romane.

[9] *Palestinian Judaism in the N.T.Times*, english tr., Edinburgh-London, 1964, p. 90.

[10] *Antichitățile iudaice*, XX, V, 1 (97—99).

[11] *Războiul iudaic*, II, XIII, § 4 (259—260); *Antichități*, XX, VIII, § 6 (167).

[12] *Antichități*, XX, VIII, 6 (169); *Războiul*, II, XIII, 5 (261); *F.A.* XXI, 38.

[13] *Antichitățile iudaice*, XX, VIII, § 10 (188).

Vom observa că Iosif Flavius pare să facă o distincție netă între zeloți, pe de-o parte, și așa-zișii impostori, prorocii mincinoși, cel puțin în vremea lui M. Antonius Felix (52—59 e.n.), pentru că el scrie clar: „S-a format încă o altă grupare de nelegiuiți, ale căror brațe erau mai neprihănite dar sentimentele mai lipsite de cuviință și care au contribuit tot atît ca și asasinii (deci tot atîta cît zeloții și sicarii -*Ath. N.* n.n.) la ruinarea prosperității orașului Ierusalim. Niște indivizi vagabonzi și vicleni, care nu căutau decît schimbări și revoluții sub masca inspirației divine, împingeau mulțimea spre un delir furios și o atrăgeau în pustiu, unde divinitatea, spuneau ei, trebuia să le arate semnele libertății lor" [14]. Apoi Iosif Flavius scrie că acești „impostori", deci acești falși profeți, s-au asociat zeloților într-o anumită epocă [15]. Așadar, această grupare de impostori, de falși profeți, nu era identică deloc cu zeloții, cu asasinii, doar mai tîrziu probabil către anul 60 aceste două grupări s-au reunit. Dar din faptul că falșii proroci s-au unit cu zeloții și cu sicarii în preajma războiului cu romanii, din anul 66—71, se poate deduce că la începutul sec. I e.n., zeloții nu aveau printre ei mulți sau numeroși *homines religiosi* care proroceau, deci prorocii mincinoși din Cuvîntarea de pe munte nu pot fi zeloți.

Este greu să formulăm ipoteze valabile cu privire la apartenența acestor „impostori și șarlatani" cum îi numește Iosif Flavius, la una din sectele iudaice ce ne sînt cunoscute, dar putem afirma cu certitudine că ei nu erau zeloți, cel puțin la început. Ei par mai degrabă a fi foarte apropiați de esenieni, care, după cum vom arăta, aveau proroci printre ei, fiind singurii sectanți iudei care aveau profeți, în afară de zeloți, în vremea războiului cu romanii și înainte cu puțin. Căci numărul falșilor profeți zeloți a crescut în mod vertiginos în timpul asediului Ierusalimului de către romani: „Tiranii (adică zeloții — n.n. *Ath. N.*) au pus atunci pe mulți oameni să afirme că trebuia să se aștepte ajutorul divinității" și un astfel de profet fals a provocat moartea a 6 000 de iudei într-o sală a Templului, făgăduindu-le „semne ale mîntuirii" [16]. Chiar după cucerirea Ierusalimului

[14] *Războiul iudaic*, II, XIII, § 4 (258-260).

[15] *Ibidem*, II, XIII, § 6 (264).

[16] *Ibidem*, VI, V, § 2 (283 și 286).

de către romani, un proroc mincinos zelot, refugiat la Cirene (în nordul coastei africane) a chemat un mare număr de iudei spre a le arăta minuni... Furia sicarilor a cuprins ca o epidemie și orașele Cirenaicei. Ionatan, cel mai ticălos dintre oameni, de meserie țesător, a fugit la Cirene. El a convins pe un mare număr de oameni săraci să-l urmeze și i-a dus în pustiu, făgăduindu-le să le arate semne divine și aparițiii"[17]. Fără îndoială, este vorba de aceleași miraje care apăreau în deșerturi și pe care acest impostor le arăta celor care îl urmau.

Așadar, existau proroci mincinoși zeloți înaintea nimicirii celui de-al doilea Templu, dar aceștia nu par deloc a fi contemporani cu Cuvîntarea de pe munte (circa 33 e.n.), pentru că cel dintîi dintre prorocii zeloți apare în vremea procuraturii lui L. Cuspius Fadus (44—46 e.n.). Ori în textul din *Matei*, VII, 15, e vorba de proroci mincinoși care trăiau în vremea aceea și se dau amănunte precise despre ei.

V. *Prorocii esenieni*. În acel timp exista o altă sectă iudaică, care avea profeți în rîndurile ei: secta esenienilor. Știm că esenienii aveau printre ei proroci, adică oameni care primeau mesaje divine (*prophetes*, „profet", în limba greacă are sensul de: cel care aduce mesaje zeilor) și, drept urmare, erau în stare să cunoască viitorul. Mărturia lui Iosif Flavius este absolut categorică în această privință: „Există chiar printre ei unii care pretind că pot prevedea viitorul, fiind exercitați în studiul cărților sacre și este rar ca ei să se înșele în prezicerile lor" (*Războiul iudeilor*, II, VIII, 12, 159). Și marele istoric iudeu redă cîteva preziceri ale prorocilor esenieni. Astfel, el relatează cum un esenian a prezis lui Irod cel Mare că va fi rege: „Un esenian, Menahem, care ducea o viață atît de plină de fapte bune, încît era lăudat de toată lumea. El primise de la divinitate darul de-a prezice cele viitoare. Văzînd pe Irod, atunci destul de tînăr, studiind cu copii de vîrsta sa, îi spuse că într-o zi va domni peste iudei. Irod crezu că nu-l cunoaște sau că-și bate joc de el, și îi răspunse că își dă seama că nu cunoaște nașterea sa, care nu era deloc ilustră, spre a putea nădăjdui la o asemenea cinste. Menahem îi răspunse surîzînd și dîndu-i o mică lovitură peste șale: V-am spus și repet

[17] *Ibidem*, VII, XI, § 1 (437—438).

iarăși: vei fi rege și vei domni cu fericire, pentru că așa a vrut divinitatea. Adu-ți aminte de această lovitură pe care ți-am dat-o, spre a-ți înfățișa în minte diferitele schimbări ale soartei tale... Irod n-a ținut seamă atunci de aceste cuvinte, dar cînd s-a văzut înălțat pe tron și într-o așa de mare îmbelșugare, puse să-l cheme pe Menahem și-l întrebă despre durata domniei sale, dacă va fi de zece ani. (Menahem) răspunse că va fi de douăzeci și de treizeci, fără să spună nimic precis. Irod, satisfăcut de acest răspuns, îl trimise acasă cu cinste și de atunci s-a purtat întotdeauna frumos și bine cu esenienii. Nu mă îndoiesc că faptul acesta va fi considerat în mintea unora de necrezut, totuși eu am socotit că trebuie să-l relatez, pentru că sînt mai mulți membri ai acestei secte cărora divinitatea nu se dă în lături să le descopere tainele sale din cauza evlaviei vieții lor" [18].

În aceeași direcție Iosif Flavius scrie: „Nu poate fi îndestul admirat faptul că un om, Iuda esenianul, ale cărui preziceri se verificau întotdeauna, văzînd pe Antigon (fratele lui Aristobul și fiu al regelui iudeu Iohanan Hyrcan) că intră în Templu, spuse discipolilor și ucenicilor săi care aveau obiceiul să-l urmeze spre a verifica efectele acestei științe care îl făceau să cunoască viitorul, că ar dori mai degrabă să fie mort, deoarece viața lui Antigon arăta falsitatea previziunilor sale. Căci el era sigur că Antigon va muri în ziua aceea chiar în turnul Straton, ceea ce era cu neputință, întrucît acest turn era la o distanță de 600 de stadii (circa 90 km — n.n. *Ath. N.*) de Ierusalim, iar ceea mai mare parte a zilei trecuse. În timp ce spunea acestea, a venit știrea că Antigon a fost ucis într-un loc subteran numit cu același nume de Straton" (*Războiul iudaic*, I, III, 5 (78—81)). Tot așa un esenian numit Șimon a reușit să-i prezică lui Archelau, fiul lui Irod cel Mare, care văzuse în vis nouă spice de grîu, mîncate de oi, ce i se va întîmpla în viitor. Șimon explică acest vis arătînd că cele nouă spice de grîu erau numărul de ani pe care Archelau avea să domnească, iar boii însemnau o schimbare a soartei lui. Drept urmare, visul însemna că Archelau trebuia să se pregătească pentru moarte. Și după cinci zile Archelau

[18] *Antichitățile iudaice*, XV, V, § 5 (373—379).

a primit ordin să se ducă și să întîlnească pe împărat la Roma, care l-a detronat și l-a trimis în exil" [19].

Pentru a prezice viitorul, profeții esenieni foloseau mai multe tehnici. Werner Förster scrie în acest sens: „Iosif Flavius atribuie daruri profetice membrilor sectei eseniene (în sensul că ei preziceau viitorul)... Aceasta este în acord cu faptul că scriitorul *Imnelor* de la Qumran este convins că el este hărăzit cu duh sfînt. Refuzul de-a admite inspirația divină a Învățătorului Dreptății este probabil unul din punctele prin care mișcarea eseniană se diferențiază de farisei" (*op. cit.*, p. 5, nota 3).

Dar în afară de inspirația divină, profeții esenieni prezic au viitorul, folosindu-se de astrologie și au fost regăsite printre manuscrisele de la Qumran horoscoape și documente criptice astrologice [20].

Pe de altă parte, mărturiile asupra darurilor profetice ale esenienilor sînt unanime și se regăsesc chiar și la autorii care par să nu depindă de sursele lui Iosif Flavius, cum ar fi, de pildă, Ipolit, care scrie: „Se utilizează la ei prorocirea și predicția lucrurilor viitoare" [21] și Porfiriu, citat de Chiril al Alexandriei, scrie: „Din pricina felului lor de viață și din cauza înfrînării spre a ajunge la adevăr și la cuviință, se află printre ei, pe dreptate, din aceia care prezic cele viitoare, pentru că se exercitează studiind cărțile sacre și, de asemenea, diferitele modalități de-a deveni neprihăniți" [22].

Fără îndoială, fiind pe lîngă ei Iosif Flavius, care a fost ucenicul esenienilor, a învățat arta de-a prezice adevărul, lucru ce i-a izbăvit viața după cum scrie el. Într-adevăr, prins prizonier de către romani, după cucerirea fortăreței pe care-o comanda, numită Iotapata, Iosif Flavius a prezis lui Vespasian și lui Titus că vor fi împărați romani. Vespasian întrebîndu-l de ce nu a prevăzut cucerirea fortăreței pe care

[19] *Antichitățile*, XVII, XIII, 3 (345—348); *Războiul*, II, VII, 3 (111—114).

[20] Cf. J. Carmignac, în RQ, No. 18 (1955), p. 199 sq.; J. M. Allegro, *An Astrological Criptic Document from Qumran*, în ISS, vol. IX, no. 2, 1964, pp. 291—294; M. M. Delcor, *Recherches sur un horoscope en langue hébraïque provenant de Qumrân*, în RQ, No. 20 (1966), pp. 521—542; Felipe Sen, *Les horoscopes de Qumrân*, în „Cultura Biblica", vol. 23 (1966), pp. 365—367; A. Dupont-Sommer, *La secte des Esséniens et les horoscopes de Qumrân*, în „Archéologie", No. 15 (1967), pp. 24—31.

[21] Migne, PG, tom XVI, col. 3406.

[22] Chiril al Alexandriei, Migne, PG, tom. LXXXVI, col. 776.

o comanda și că va ajunge prizonier al romanilor, Iosif a răspuns că a prezis locuitorilor acestei cetăți că va fi cucerită după o rezistență de 47 zile și că el va cădea viu în mîinile romanilor. Vespasian a cercetat adevărul spuselor lui Iosif printre ceilalți prinși de război iudei și a aflat că aceasta era adevărat" [23].

Tot așa Filon din Alexandria, vorbind despre terapeuți scrie: „Toată vremea au mintea îndreptată spre Creator, în așa fel că în vis chiar nu-și reprezintă altceva decît frumusețea Virtuților și Puterilor. Căci mulți dintre ei avînd vise în somnul lor ajung pînă acolo încît descoperă secretele admirabile ale filosofiei sacre" [24]. Astfel, *terapeuții* văd în visele lor Virtuțile și Puterile care sînt: categorie de îngeri, iar, pe de altă parte, au revelații cu privire la doctrinele teologice. În plus, Filon scrie tot despre ei că văd „lucrurile divine" (*ibidem*, § 11). Aceasta înseamnă că terapeuții erau niște văzători, niște vizionari, care primeau mesaje divine în viziuni nocturne, la fel ca și profeții canonici. Terapeuții aveau revelații în vis nu numai cu privire la viitor (deci nu erau simpli ghicitori care preziceau viitorul), dar, după spusele lui Filon, „ei descopereau secretele admirabile ale filosofiei sacre". Așadar, erau profeți adevărați, *iar nu simpli ghicitori*.

Una din sursele cele mai demne de încredere cu privire la esenieni, după nimicirea celui de-al doilea Templu, este Sf. Epifane, care-a scris opera intitulată *Panarion*. El este născut în Palestina, la Eleutheropolis în anul 315 e.n. și a întemeiat în orașul în care s-a născut o mînăstire, al cărei egumen a fost vreme de peste treizeci de ani. El știa foarte bine ebraica și aramaica, apoi latina și greaca, poate și copta, astfel că relatările sale despre esenieni și resturile acestei secte după nimicirea celui de-al doilea Templu ni se par foarte însemnate, pentru că el a viețuit pe însești locurile unde au trăit esenienii și fiindcă a putut, în felul acesta, să adune informațiile cele mai veridice cu privire la această sectă, *în secolul al IV-lea al erei noastre*. Ori Epifane afirmă că în timpul său existau esenieni *(essenoi)* printre samariteni [25] și o altă sectă esenianâ pe care el o

[23] *Războiul iudaic* II, VIII, 9 (399–400).
[24] *De vita contemplativa*, § 26.
[25] *Panarion, Erezia*, a X-a, Migne, PG, tom XLI, col. 232–233.

numește *ossenoi*, printre iudei (*ibidem*, col. 260—279). Și această ultimă sectă a avut și ea proroci printre membrii ei. Într-adevăr, pe vremea împăratului Traian, un fals profet numit Elxai (numele poate avea sensul de *'LCSH*, „Creator ascuns") și un alt profet mincinos numit Iexeos frate al celui dintii (Iexeos poate însemna de asemenea YH CSH, deci tot „Creator ascuns", unde YH este jumătatea numelui teofor).

Vom menționa cu acest prilej că în *Matei*, XXIV, 26, se cere ucenicilor să nu fie înșelați de vreun Mesia *ascuns* în pustiu. Aceasta fiindcă esenienii care locuiau în pustiu, la Qumran, se înconjurau de mult mister și jurau să păstreze tainele lor. După Iosif Flavius, zeloții care locuiau și ei în pustiu urmau doctrinele fariseilor și n-ar fi putut să admită un Mesia ascuns în pustiu, deci Elxoi și Iexeos au avut revelații divine care au reformat această sectă. Iexeos a determinat pe sectanții iudei să adore sarea, pământul, pâinea, cerul, aerul și vînturile. Influența veche persană este evidentă în aceste doctrine, pentru că soarele, luna, focul, apa, aerul și celelalte elemente erau adorate de către persani în epoca sasanidă [26]. Apoi Epifane scrie că pe timpul său mai trăiau două surori care coborau din acest fals profet Elxoi și se numeau Marthaus și Marthana. Sectanții esenieni din vremea lui Epifane utilizau scuipatul acestor două surori și alte „murdării" ale lor spre a vindeca bolnavii.

Vedem deci că mai ales esenienii aveau profeți printre ei și aceasta nu sporadic, ci în mod constant, întrucît exista la ei un adevărat învățământ profetic după Iosif Flavius [27]. Tot așa K. Schubert scrie: „Putem să tragem concluzia că membrii acestei secte sau cel puțin unii dintre membrii săi se socoteau pe ei profeți" [28].

De aceea, dacă s-a putut avansa ipoteza că prorocii mincinoși din *Matei*, VII, 15, au fost zeloți, ni se pare mult mai logic și conform faptelor istorice să presupunem că acești proroci mincinoși au fost esenieni.

Dealtfel, faptele și argumentele care vor urma vor convinge pe oricine că prorocii mai sus menționați au fost esenienii.

[26] Cf. C. Huart et L. Delaporte, *L'Iran antique*, Paris, 1943, p. 408 sq.

[27] *Războiul iudaic*, II, VIII, 12 (159); cf. și I, III, 5 (78—81), unde se arată că Iuda esenianul care era profet avea discipoli.

[28] Cf. Volumul colectiv editat de K. Stendahl, *The Scrolls and the New Testament*, New York, 1959, pp. 118—128.

VI. *Prorocii mincinoși din Matei, VII, 15, nu sînt zeloți.* Reiese din expunerea precedentă asupra profeților în sectele iudaice din timpul acela că prorocii mincinoși din *Matei*, VII, 15, nu puteau să fie, în mod verosimil, decît sau zeloți sau esenieni, pentru că doar în aceste două grupări se aflau proroci a căror existență era bine cunoscută de către toți iudeii și care a fost consemnată în sursele noastre istorice.

Trebuie să observăm că porunca: „Păziți-vă de proroci mincinoși" se referea la aceia care trăiau în timpul acela sau care aveau să se ivească puțin timp după aceea, deci la profeții mincinoși zeloți și esenieni, singurii care existau în acea vreme. Chestiunea care trebuie elucidată este dacă apelația „proroci mincinoși" se referă doar la esenieni, sau în această denumire sînt cuprinși și *esenienii și zeloții*. Ni se pare că acești proroci mincinoși menționați nu puteau în nici un caz să fie zeloți și aceasta din următoarele motive:

1. Prorocii zeloți apar mai tîrziu, căci cel dintîi profet zelot pe care îl cunoaștem, după spusele lui Iosif Flavius, a fost Theudas în timpul lui L. Cuspius Fadus (44—46 e.n.). Drept urmare, prorocii zeloți nu sînt deloc contemporani, ori textul din *Matei* VII, 15, vorbește la prezent: „Păziți-vă de proroci mincinoși" și descrie obiceiurile și maniera lor de-a se prezenta, „care vin la voi îmbrăcați în haine de oi, dar pe dinlăuntru sînt lupi răpitori" (*ibidem*). Spusele acestea aluzive îndreptate împotriva prorocilor mincinoși, par a indica faptul că aceste personaje erau bine cunoscute de toți iudeii care ascultau Cuvîntarea de pe munte și care erau contemporani cu acești proroci. Ori esenienii nu aveau proroci printre ei în mod *sporadic, întîmplător* și *excepțional*. S-a arătat că Iosif Flavius indică existența unui adevărat învățămînt al profeției, pe care poate l-a căpătat și el de la esenieni, unde și-a făcut o parte din educație, și care l-a ajutat să facă prezicerile sale atît de exacte lui Vespasian și lui Titus. Acest învățămînt profetic se făcea prin studiul cărților sacre, căci Iosif Flavius scrie: „Se află chiar printre ei unii care se arată capabili să prezică viitorul, fiind exercitați în studiul cărților sacre și este rar ca ei să se înșele în prezicerile lor" (*Războiul iudaic*, III, VIII, 12, 159).

De aceea, acești proroci mincinoși despre care se face mențiune în Cuvîntarea de pe munte nu puteau fi zeloți, ci esenieni.

2. Pe de altă parte, prorocii zeloți apăreau *sporadic, cîte unul;* nu era un grup, un ansamblu cum par să arate cuvintele din Cuvîntarea de pe munte. Căci în acest text se vorbește de *numeroși* proroci mincinoși: „Mulți îmi vor zice în ziua aceea: Doamne, Doamne, oare nu în numele tău am prorocit?" (*Matei*, VII, 22). Acești numeroși proroci mincinoși, acest grup, nu putea în nici un caz să fie compus din zeloți, care au avut proroci mincinoși, *dar cîte unul deodată și succesiv*, pentru că este probabil că fiecare prooroc mincinos zelot afirma că este „profetul", adică prorocul care trebuia să vestească venirea lui Mesia. Aceasta, cel puțin pînă la începutul războiului cu romanii. Dealtfel, Iosif Flavius afirmă că zeloții urmau doctrinele teologice ale fariseilor. Aceștia din urmă așteptau un singur prooc care trebuia să fie *Prorocul*, cel care avea să preceadă venirea lui Mesia, iar nu mai mulți și numeroși proroci, împotriva cărora Cuvîntarea de pe munte cere ferire.

În ceea ce privește „învățămîntul" prorocirii, se pare că el exista și înainte de dărîmarea primului Templu, căci în IV-*Regi*, II, 3, 5, 7, 15 se menționează „fiii prorocilor", cuvîntul fiu avînd sensul de discipol, ucenic și ne arată că la Ierihon erau peste 50 de fii ai prorocilor. Aceștia sînt menționați și în capitolul IV, 38 al aceleiași cărți, din textul căreia reiese că viețuiau laolaltă într-o obște și nu în casa părinților lor, ca niște copii. Esenienii au reluat acest învățămînt al proorociei, poate fără să întemeieze „școli de proroci", cum s-a pretins despre vechiul profetism dinainte de exilul babilonic. Astfel, acești proroci în număr mare nu pot fi decît proroci esenieni iar nu zeloți.

3. În textul *F.A.*, XIII, 6, se face mențiune de Bar Iisus și se spune despre el că era un prooc mincinos care trăia în preajma proconsulului roman Sergius Paulus, *fiind* protejat al lui. Ori zeloții erau mari dușmani ai romanilor și cum romanii, la rîndul lor, trebuie să se fi păzit de zeloți, este cu neputință de afirmat că prorocii mincinoși contemporani Cuvîntării de pe munte au fost zeloți.

4. Dar mai cu seamă este cu neputință ca zeloții să fie numiți în Cuvîntarea de pe munte *oi*, adică cu numele unui animal cunoscut prin blîndețea sa, ca și prin pasivitate. Deci: „Păziți-vă de prorocii mincinoși care vin la voi îmbrăcați în haine de oi" (*Matei*, VII, 15) nu s-ar putea referi

la zeloții care luptau împotriva romanilor cu armele în mîini, ca și împotriva slugilor romanilor. Zeloții chemau poporul să se răscoale și să lupte cu romanii, ceea ce nu este o faptă a unor oi, mamifere supuse și ascultătoare. Iar zeloții sînt numiți de cele mai multe ori *tîlhari* în scrierile lui Iosif Flavius, adică sînt numiți cu o apelație ce se aplică unor oameni puțin supuși și nepacifici.

5. Pe deasupra, zeloții sînt numiți cu totul altfel decît „proroci mincinoși" în *N.T.*, unde este adesea vorba de ei. Într-adevăr, zeloții sînt numiți fie *tîlhari* (*Ioan*, XVIII, 40, *Matei*, XXVI, 55), fie *galileeni* (*Luca*, XIII, 1—2), fie zeloți (*F.A.*, I, 13), fie *canaaneeni* (*Matei*, 4), sau chiar prin amfibologie intențională „trestie" cum a încercat să arate Constantin Daniel [29]. Niciodată zeloții nu sînt numiți proroci mincinoși și niciodată *Noul Testament* nu face vreo aluzie la activitatea lor profetică.

6. Dar în *N.T.* sînt descriși acești proroci mincinoși ca făcînd numeroase vindecări prin izgonirea duhurilor necurate (*Matei*, VII, 22). Ori, după sursele noastre istorice actuale, nu prorocii mincinoși zeloți vindecau boli. Dimpotrivă, esenienii se ocupau de medicină după Iosif Flavius: „Ei se dedau cu un zel extraordinar la studiul operelor vechi, alegînd mai cu seamă cele ce au în vedere folosul sufletului și al trupului. În acestea ei studiază, spre a tămădui bolile, rădăcinile care le vindecă și proprietățile pietrelor prețioase" (*Războiul iudaic*, II, VIII, 6, 136). O serie de instrumente medicale au fost găsite în peșterile locuite altădată de esenieni [30]. Dar în plus *therapeutai*, „terapeuți" pare să însemne mai ales „vindecători, vraci" după numeroși cercetători, avînd aceeași rădăcină cu verbul grecesc *a vindeca* și cu numele grec al vindecării, al metodelor de tămăduire: *therapia*. Tot așa s-a afirmat că numele esenienilor *essaios*, „esenian", are ca etimologie termenul aramaic *'esah*, „medic,

[29] *Esséniens, zélotes et sicaires et leur mention par paronymie dans le N.T.* în „Numen", vol. XIII, fasc. 2 (1966), p. 83 sq. *Idem, Les esséniens et „ceux qui sont dans les maisons des rois"*, în RQ, No. 22 (1967), pp. 261—277.

[30] L. Stefaniek și D. Dobicka, *Instrumentele medicale din grotele de la Wadi Murabba'at*, în „Meander", XXI (1966), pp. 310—322.

doctor"[31]. Astfel, acești proroci mincinoși-vindecători nu erau zeloți.

7. Însă zeloții nu s-au numit pe ei înșiși niciodată — ca sectă și în totalitatea lor — *profeți* sau „văzători", ceea ce are același sens, fiindcă grecescul *prophetes* traduce termenii ebraici *hozeh* și *ro'eh* din textul masoretic al Scripturii (cf. I-*Cronici*, XXVI, 28; II-*Cronici*, XVI, 7 etc.) spre a putea fi numiți de adversarii lor „proroci mincinoși". Dealtminteri, în Dicționarul celebrului lexicograf grec din Alexandria, Hesychius, termenul *essetioi* grecesc este tradus prin *manteis*, „ghicitor". Ori *essetioi* este foarte apropiat de *essenoi*, „esenieni"[32], adică înțelesul numelui de *esenian* pare a fi pentru Hesychius acela de prezicător, de ghicitor. Și esenienii și-au dat foarte des numele de „văzători" care are sensul de „profet" și poate fi tradus în grecește prin *prophetes*, cum arată citatele din *Septuaginta*.

8. Dar profetismul zelot este un aspect puțin esențial și cu totul secundar în activitatea acestei secte, al cărei scop principal era lupta împotriva romanilor și trădătorilor iudei, slugile romanilor și a regilor irodieni. Așadar, *homines religiosi* zeloți, destul de puțin numeroși dealtfel, nu erau personajele cele mai importante din această sectă, pentru a putea împrumuta numele lor întregii secte.

9. În fine, cei numiți *proroci mincinoși* trebuiau să fie cunoscuți de toți iudeii sub acest nume, pentru că li se dă acest nume în Cuvîntarea de pe munte, la care asistau mulțimi de oameni *(tous ochlous-Matei*, V, 1*)*. Trebuia neapărat ca toți oamenii care asistau la această Cuvîntare să înțeleagă bine de cine era vorba și nu se putea grăi într-un chip obscur și neclar în această Cuvîntare adresată tuturor iudeilor. Drept urmare, această apelație de *proroci mincinoși* trebuie să fi fost o apelație comună și bine cunoscută dată unor *homines religiosi* știuți de toți. Ori niciodată zeloții, în nici un text cunoscut de noi, n-au fost numiți în felul acesta. Așa cum s-a arătat, Iosif Flavius relatează existența, puțin timp înainte de războiul împotriva romanilor (66—71

[31] Printre alții: G. Vermes, *The Etymology of Essenes*, în RQ, No. 7, pp. 437—443; *idem*, *Essenes and Therapeutai*, în RQ, No. 12, pp. 495—504.

[32] Cf. Hesychii Alexandrini Lexicon, Jenae, 1862, 5 volume, *sub vocabulo*.

e.n.) a unui grup de sectanți, pe care îi numește „șarlatani", dar aceștia nu erau identici cu zeloții, fiindcă Iosif ne arată că ei s-au asociat cu zeloții la un moment dat (*Războiul iudaic*, II, XIII, 6, 264).

Toate aceste motive ne determină să afirmăm că procrocii mincinoși, împotriva cărora se cere păzire și fereală, în Cuvîntarea de pe munte, nu erau zeloți. Dar dacă nu erau zeloți, ei trebuiau în chip necesar să fie esenieni, pentru că nu existau decît aceste două secte iudaice care aveau proroci în rîndurile lor. În afară de acest argument negativ ni se pare cu putință să avansăm mai multe argumente pozitive care dovedesc că acești proroci mincinoși sînt într-adevăr esenienii.

VII. *Esenienii își dădeau numele de „văzători" ceea ce înseamnă profeți.* Există o apelație pe care și-o dădeau esenienii al cărei sens este acela de *profet*, care dovedește că cei de la Qumran credeau cu adevărat că sînt slujitorii divinității și mesagerii săi. În plus, așa cum vom vedea mai jos, acest nume de „văzători" pe care esenienii și-l atribuiau pare să corespundă, mai mult ca oricare altul, numelui grec sub care sînt cunoscuți esenienii.

Într-adevăr, autorul *Imnelor* eseniene — poate Învățătorul Dreptății — vorbind despre persoana sa, exclamă cu privire la discipolii și adepții săi: „Am fost un om al certei pentru tîlcuitorii aberanți, dar un om al păcii pentru *văzătorii sinceri* — LKWL HWZY NKWHWT" (*Imne*, II, 14—15). În acest text este evident că *văzătorii sinceri* arată pe partizanii Învățătorului Dreptății autorul Imnelor, deci pe esenieni, întrucît el nu poate numi „sinceri" decît pe adepții săi care l-au urmat și i-au admis doctrinele.

Tot așa în textul *Regulei războiului fiilor luminii cu fiii întunericului*, XI, 7—8, citim: „Prin intermediul unșilor tăi *văzătorii oracolelor (tale)* (HWZY T'WDWT), tu ne-ai vestit [vremea] războaielor tale, spre a te slăvi în dușmanii noștri, spre a dărîma hoardele lui Belial". În acest pasaj nu poate fi vorba de prorocii canonici, căci aceștia nu au vestit perioadele războiului fiilor luminii cu fiii întunericului și, dimpotrivă, *Regula războiului* profetizează perioadele acestui război eshatologic. Pe deasupra, pentru care motiv ar putea fi numiți profeții canonici „văzători", cînd ei înșiși își spun cel mai des NB'YM și cînd această denumire a profeților canonici se regăsește des în scrierile eseniene?

Dealtfel, adversarii celor de la Qumran sînt numiți *văzători ai relaxării* — HWZY RMYH (*Imne*, IV, 10) sau *văzători de aberație*, HWZY T'WT (*Imne*, IV, 20) și aceste expresii se referă în mod sigur la adversarii celor de la Qumran, cum afirmă și Jean Carmignac[33], întrucît contextul discută despre uneltirile acestor „văzători" împotriva autorului *Imnelor*, desigur Dascălul Dreptății. Dacă adversarii esenienilor erau *văzători de aberație* sau *văzători de relaxare (ai moliciunii)* sau *proroci ai minciunii* (*Imne*, IV, 16), în acest caz *văzătorii* sinceri trebuiau neapărat să fie esenienii. Tot astfel, în *Documentul de la Damasc*, II, 11—13, citim: „În tot timpul (Divinitatea) și-a ridicat oameni renumiți, în scopul de-a lăsa o rămășiță în țară și spre a umple suprafața pămîntului cu descendenții lor. Ea i-a învățat prin unșii Spiritului său sfînt și prin *văzătorii de adevăr* (HWZY 'MT) și cu exactitate ea le-a determinat numele lor". În acest pasaj este vorba de două categorii diferite de *homines religiosi* care au instruit această rămășiță din Israel: esenienii. Aceste două categorii sînt mai întîi: miruiții Spiritului său sfînt, care, fără îndoială, erau profeții canonici. În al doilea rînd veneau *văzătorii de adevăr*, diferiți de cei dintîi. Ori nu există nici un motiv ca profeții canonici numiți în general NB'YM să fie numiți *văzători*. Cei care au instruit această rămășiță a lui Israel, esenienii, au fost mai întîi profeții canonici, dar, de asemenea — cum este și logic — propriii lor profeți care sînt numiți *văzători*.

În fine, în *Imne*, XIV, 7, esenienii în general sînt numiți *oameni ai vederii* ('NSY HZWNKH). Pe de altă parte, dacă ne gîndim că adesea esenienii scriu în manuscrisele lor că *vedeau*, că *contemplau pe îngerii sfinteniei* (*Regula războiului*, X, 10—11), minunile divinității (*Regula Comunității*, XI, 3), ființa eternă, deci pe creatorul însuși (*Regula Comunității*, XI, 6; *Imne*, IV, 6, 23), misterele divinității (*Regula Comunității*, XI, 19), este cu neputință de negat că acești văzători, sînt esenieni și că acest nume de *văzători* este unul din numeroasele denumiri pe care și le dădeau.

Tot așa, cărțile apocrife scrise în mediul esenian, cum ar fi *Cartea lui Enoh*, *Testamentul celor douăsprezece Patriarhi*, ca și *Cartea Jubileelor*, relatează adesea viziuni, iar autorul

[33] *Les textes de Qumrân*, vol. I, p. 207, nota 12.

Testamentului celor doisprezece Patriarhi îl face să spună, pe Levi, de pildă, că l-a văzut pe Creatorul însuși, iar Enoh relatează cum l-a văzut pe Creator. În aceste scrieri se vorbește adesea despre viziuni. Iar Filon din Alexandria, care admiră atît de mult pe esenieni și a trebuit să fie în preajma învățaților esenieni, afirmă că omul înțelept vede pe Creator [34].

Dar *văzător* înseamnă *profet*, căci citim în I-*Regi*, IX, 9: „Și pe vremuri în Israel fiecare spunea așa, mergînd să-l întrebe pe Creator: « Haidem să mergem la văzător », pentru că poporul numea odinioară *văzător* pe profet". De asemenea, textul din II-*Regi*, XXIV, 11, care sună: „Și David se sculă dis de dimineață și cuvîntul lui Yahweh a fost peste Gad, profetul, văzătorul care spuse..." Adică *profet* și *văzător* sînt termeni sinonimi pentru *V.T.*, așa cum se vede și din faptul că profetul Samuel este numit adesea *văzător* în același context (I-*Regi*, IX, 11, 18, 19). Cei doi termeni *văzător* și *proroc* sînt sinonimi și într-o epocă mai tardivă, în *Amos*, VII, 11—14, căci preotul Amasias se adresează lui Amos numindu-l *văzător* (VII, 12), iar Amos îi răspunde: „Nu eram profet nici fiu de profet" (VII, 14). De asemenea, în textul din *Isaia*, XXIX, 10, văzător este sinonim cu proroc, dar acest nume dat profeților NB'YM este arhaic și nu se regăsește în cărțile profeților mai recenți. Totuși esenienii foloseau acest termen pentru a numi pe profeții lor, poate tocmai din dorința de arhaism, de reîntoarcere la trecut, așa cum scriau și numele lui Yahweh cu caractere feniciene sau cum foloseau un calendar dinainte de exilul din Babilon și cum refuzau să scrie în aramaică sau greacă, limbi folosite după întoarcerea din exilul babilonian. Ni se pare probabil că acești *văzători* esenieni au fost numiți profeți mincinoși de către cei care nu acordau nici un crezămînt prezicerilor lor. S-a arătat că *văzător* înseamnă *profet* într-o epocă arhaică și în textul *V.T.*

VIII. *Numele de esenieni are sensul de văzători, deci de proroci.* Cînd Filon din Alexandria vrea să explice sensul și originea numelui de *esenian*, el scrie: „Acest nume, după părerea mea, cu toate că nu este strict vorbind un substantiv grec, poate să fie apropiat de cuvîntul « sfințenie »;

[34] *Quod Deus sit immutabilis* § 2; *Legum Allegoriae*, III, VIII, 27 etc.

într-adevăr, ei sînt în cel mai mare grad oameni consacrați serviciului Creatorului" [35].

Se pare că cel dintîi A. Dupont-Sommer a explicat jocul de cuvinte făcut de Filon pentru a clarifica etimologia numelui de esenian, căci el scrie: „Filon pare să facă un joc de cuvinte cu asemănarea dintre termenii greceşti *essaioi*, «eseeni» şi *osioi*, «sfinţi»[36]. Pe de altă parte, după altă observaţie a lui A. Dupont-Sommer, Iosif Flavius face un alt joc de cuvinte, cînd vrea să explice sensul şi etimologia termenului de *esenian* (*ibidem*, p. 38, nota 1). Într-adevăr, Iosif scrie că numele esenienilor înseamnă, evident în ebraică şi în aramaică, *semnoi* (*Războiul iudaic*, II, VIII, 9, 119), ceea ce se traduce în greceşte prin „venerabil, sfînt, august", deci corespunde termenului aramaic *hasaia*, „sfînt, pur", în timp ce în siriacă *heso*, *hasio* are sensul de „pur, sfînt". Astfel, pentru Iosif etimologia numelui de esenian este termenul aramaic *hasaia*, „sfînt, pur" (care corespunde termenului ebraic *hasid*, „bun, milostiv, pios") şi credem că A. Dupont-Sommer are dreptate cînd socoate că şi aici este vorba de-un joc de cuvinte, ca şi în cazul etimologiei numelui esenienilor, aşa cum e dată de Filon din Alexandria.

Pe de altă parte, Sf. Epifane scrie că acest nume de esenian înseamnă *stibaron genos*, „speţă, gen tare, puternic". În ebraică „puternic, robust" se spune *hasin*, la fel ca în siro-aramaică, unde *hasin* şi *hesin* au sensul de „tare, robust, puternic"[37]. Este foarte probabil că şi Epifane relatează un joc de cuvinte făcut de esenieni cu privire la numele lor, căci acest adjectiv „tare, puternic" are un sens laudativ, ca şi toate celelalte epitete pe care le-am menţionat pînă acum. Referindu-ne la etimologiile numelor esenienilor date de Iosif Flavius şi de Epifane, putem afirma că aceste apelaţii laudative nu puteau proveni de la duşmanii esenienilor (aveau mulţi adversari), ci erau etimologii create de esenieni ei înşişi.

Acestea fiind spuse, trebuie să acordăm o însemnătate mai mare unei etimologii propuse deja de Suidas în celebrul

[35] *Quod omnis probus liber sit*, § 75.
[36] *Les écrits esséniens découverts près de la Mer Morte*, p. 31, nota 3.
[37] *Panarion*, Migne, PG, vol. XLI, col. 261.

său *Lexicon* [38], care afirmă că esenieni, *essaioi* are sensul de *theoretikoi*, „văzători" și „contemplativi". Despre această etimologie, Alfred Adams [39] afirmă că termenul *essaioi* vine de la verbul siriac *heza*, „a vedea, a privi". De fapt această etimologie, care se găsește în *Lexiconul* lui Suidas, a fost reluată de A. Hilgenfeld, acum mai bine de un secol. În adevăr, acest autor [40] a arătat că termenul grec *essaios* nu poate avea altă origine decît ebraicul *hozeh*, „văzător" și mai ales aramaicul *hazoya'*, „văzător", „profet". Deoarece esenienii aveau profeți printre ei care au compus numeroase cărți pline de profeții și întrucît afirmau în scrierile lor că au viziuni profetice, pare că această etimologie a numelui de „esenian" *essaios* este foarte valabilă cu atît mai mult cu cît această apelație de văzător, *hozeh* este singura apropiată fonetic de numele de „esenian", *essaios*, care se regăsește în manuscrisele aflate lîngă Marea Moartă.

Totuși, pentru ca această etimologie să poată fi admisă, ar trebui să explice și acest termen grec folosit pentru a numi pe esenieni, *essenos*. Acesta se regăsește de patrusprezece ori la Iosif Flavius, pe cîtă vreme forma *essaios*, „esenian", el n-o întrebuințează decît de șase ori. Filon din Alexandria nu utilizează decît forma *essaios*, iar Pliniu cel Bătrîn nu are decît forma latină *esseni* care corespunde fără îndoială lui *essenoi*, în grecește. Ori există în aramaică un termen care derivă tot de la verbul *haza*, „el a văzut", care corespunde fonetic foarte bine cuvîntului grec *essenos* și are același sens de „văzător, proroc". Este termenul aramaic *hezwana*, „văzător" [41]. Litera inițială *het* din *hazoya'* și *hezwana* nu se pronunța în aramaica vorbită în Palestina din epoca traducerii *Septuagintei*. Iar *hozeh* trebuie să se fi pronunțat *ose*, căci *he* final nu era nici el, în ebraică, niciodată pronunțat. Pe de altă parte, consoana *zain* era adesea confundată și se pronunța ca *sin* și chiar ca *șin*. Astfel *hazoya'*, „văzător" trebuie să se fi pronunțat *asoya'* sau *azoya'*,

[38] Cf. Adda Adler, *Suidas Lexikon*, Leipzig, 1931, p. 422.
[39] *Antike Berichte über die Essener*, Berlin, 1961, nota 24.
[40] A.Hilgenfeld, *Jüdische Apokaliptik in ihrer geschichtlicher Entwicklung*, Jena, 1857. *Apud* E. Zeller, *Die Philosophie der Griechen*, vol. III, 2, p. 216.
[41] G. Dalman, *Aramäisch-Neuhebräisches Handwörterbuch*, Frankfurt am Main, 1922, *sub voce*.

căci numele de persoane ebraice, care încep cu un *het* sînt întrebuințate în greaca din *Septuaginta* fără acesta [42].

Totuși, se pare că există încă un alt argument puternic pentru a dovedi cît de bine este întemeiată această etimologie, în afară de prezența termenului *hozeh* care numește pe esenieni în textele de la Marea Moartă. Căci în textele masoretice ale *V.T.* „văzător" este exprimat nu numai prin *hozeh* de la verbul *hazah*, „el a văzut", dar și de termenul *ro'eh*, „văzător", de la verbul *ra'ah*, „el a văzut". Dar în textele eseniene găsite în jurul Mării Moarte nu se regăsește niciodată termenul *ro'eh*, „văzător", pentru a indica pe „*văzătorii* adevărului", deci pe esenieni, ceea ce dovedește, se pare, că *hozeh* denumește pe esenieni și corespunde lui *essaios* grec. Cu privire la absența termenului ebraic *ro'eh* cu sensul de „văzător" în scrierile eseniene, a se vedea K. G. Kuhn [43]. Pe de altă parte, termenul ebraic *ro'eh* se întîlnește destul de des în *V.T.* (*Iov*, X, 15; I-*Samuel*, IX, 3, 11, 18 și 19; I — *Cron.*, IX, 22; XXVI, 28; XIX, 29; II-*Cron.*, XVI, 7, 10; *Isaia*, XXX, 10).

Astfel dacă *hozeh*, „văzător" este termenul ebraic ce corespunde grecescului *essaios*, trebuie să admitem că în Cuvîntarea de pe munte spunîndu-se „proroci mincinoși" se face o aluzie foarte clară la cei care își dădeau numele de „văzători", adică la esenieni. De asemenea, în scrierile lui Filon din Alexandria (termenul grecesc *o oron*, „văzătorul", indică și el pe esenieni (fiind un plural colectiv).

IX. *Esenienii au scris cărți profetice ca și prorocii V.T.* Printre apocrifele iudaice existau — precum se știe — un număr de cărți scrise în mediul esenian, cum reiese din conținutul lor și din faptul că au fost regăsite lîngă Marea Moartă, în peșteri. Ura esenienilor împotriva tuturor celorlalte secte iudaice ar fi împiedicat ca o carte scrisă de un *homo religiosus* străin de secta de la Qumran să fie admisă și studiată de către discipolii Dascălului Dreptății. Cea mai importantă din aceste cărți profetice (sau apocaliptice, dacă vrem să le numim în felul acesta) este fără îndoială *Cartea lui Enoh*, unde viziunile profetice abundă, unde este vorba de un viitor

[42] C. Daniel *„Faux prophètes", surnom des Esséniens dans le sermon sur la montagne*, în RQ, No. 25 (1969), p. 63, nota 43.

[43] *Konkordanz zu den Qumrantexten*, Göttingen, 1950.

război de eliberare a celor drepți numiți „oi", împotriva celor răi numiți „fiarele sălbatice". Au fost regăsite mai multe fragmente din această *Carte a lui Enoh* în peștera a patra de la Qumran, ceea ce dovedește că era studiată în mod asiduu de către esenieni. Tot așa *Cartea Jubileelor*, operă sigur esenianâ [44], fiindcă în ea se regăsește calendarul esenienilor ca și doctrina lor și cuprinde foarte numeroase pasaje profetice [45].

De asemenea, *Testamentul celor doisprezece Patriarhi*, operă iarăși esenianâ, întrucît atacurile împotriva Templului și preoților cuprinse în ea sînt extrem de frecvente, pentru că în această carte se vădește o concepție dualistă a lumii, căci voința divinității se luptă aici cu voința lui Belial. În această carte se regăsesc numeroase prorociri.

Multe fragmente din aceste opere au fost regăsite în peșterile de la Qumran, dovadă peremptorie că avem de a face cu opere esenienе. Alte apocrife iudaice scrise tot în mediul esenian conțin numeroase prorociri, care pot fi cu greu menționate cu amănuntul. Fără îndoială, despre asemenea cărți scrie Sf. Pavel în *Epistola* sa *către Tit.* și le numește „mituri, basme iudaice" (*Tit.*, I, 14; I-*Timotei*, IV, 7), deci le consideră ca minciuni și povești înșelătoare. În cartea numită *Ascensiunea lui Isaia*, operă studiată de David Flusser [46], cei care sînt ucenicii și urmează învățătura lui Isaia, nume care după acest autor trebuie atribuit și Dascălului Dreptății, sînt discipolii săi și își dau numele de *profeți*, ceea ce pare a fi un argument în plus pentru a dovedi adevărul tezei care afirmă că în Cuvîntarea de pe munte esenienii sînt numiți „proroci mincinoși". În acest fel, dacă esenienii au scris numeroase tratate profetice, ca și profeții canonici, este foarte probabil că pe ei Cuvîntarea de pe munte îi numește „proroci mincinoși". Matthew Black [47], dealtfel, a arătat că și esenienii de la Qumran au avut propriile lor cărți apocaliptice și sulul *Războiului fiilor luminii* sau *Armagedor* este un exemplu de scriere apocaliptică.

[44] M. Testuz, *Les idées religieuses du livre des Jubilées*, Genève, 1969.
[45] I. D. Amusin, *Manuscrisele de la Marea Moartă*, p. 115.
[46] În „Bulletin of the Israel Exploration Society", An 17, pp. 28—46.
[47] *The Scrolls and Christian Origins*, London, 1961, p. 150.

X. *Scrierile eseniene cuprind numeroase pasaje profetice.* Cărțile descoperite la Qumran conțin și ele multe texte profetice, căci în textele lor esenienii afirmă că ei cunosc viitorul la fel ca și profeții: „Inima mea este luminată de taina viitorului" (*Regula Comunității*, XI, 3—4). Ca urmare a acestei iluminări profetice a inimii lor (sediul inteligenței pentru iudei), esenienii fac numeroase preziceri cu privire la viitorul sectei lor, cum citim în *Documentul de la Damasc:* „Toți cei care urmează regulile acestea sînt încredințați că vor trăi o mie de generații" (VII, 5—6). Sau: „Sceptrul este principele congregației și la înscăunarea sa, el va dărîma pe toți fiii lui Set" (*Ibidem*, VIII, 20—24, a se observa că Set pare a fi asimilat aici cu un patriarh rău, nociv, așa cum era zeul egiptean Set, și nu un fiu bun și ascultător al lui Adam și Eva, ca în *Cartea Facerii*, V, 3). Numeroase proorociri se află în *Imne*, ca, de pildă: „Atunci se va repezi împotriva lor sabia Creatorului; în vremea judecății, toți fiii credincioși se vor deștepta pentru a da foc la nelegiuire, și toți fiii nelegiuirii nu vor mai exista" (VI, 27—30). Sau: „pămîntul va răcni pentru nenorocirea căzută pe capul lumii, toate făpturile care înțeleg vor urla, tot ce va fi pe pămînt își va pierde cumpătul din pricina marii nenorociri" (*Imne*, III, 32—36). Se găsesc pasaje profetice în *Cartea tainelor*, I, 5—8 și, așa cum observă M. Black, se găsesc proorociri în prima parte a *Documentului de la Damasc.*

Dealtfel, autorii scrierilor eseniene sînt foarte conștienți că vestesc proorociri, căci în *Cartea tainelor* citim: „Această vorbă este sigur că se va împlini și prezicerea este adevărată. Prin semnul acesta să vă fie bine cunoscut că ea nu poate fi îndepărtată cu nimic" (I, 8). După autorul cărții *Imnele* — care este poate Dascălul Dreptății — Creatorul însuși i-a descoperit tainele sale: „Tu ai descoperit urechii de țărînă... intenția pe care ai dezvăluit-o" (XVIII, 4—5). Sau în același sens: „Tu ai descoperit urechii trupești... inima ta... și ai făcut cunoscut ființei trupești vremea oracolelor tale" (*Imne*, fragmentul V, 10—11). Tot așa se citește în *Imne*, XVIII, 27—28: „...și tu ai putut săpa în inima slujitorului tău scopurile tale veșnice". Desigur, „slujitorul tău" este autorul *Imnelor* și trebuie să observăm că profeții își dau uneori și ei titlul de slujitori ai Creatorului, căci Moise este

„slujitorul lui" (*Deut.*, XXXIV, 5; *Ioșua Navi*, XIV, 6) Amos, ca și toți profeții, este slujitor al divinității (*Amos*, III, 7). E de remarcat, pe de altă parte, că termenul grecesc *therapeutai*, „terapeuți", numele sub care Filon din Alexandria descrie pe esenienii din Egipt (*De vita contemplativa*, § 1 sq.) înseamnă mai întîi „slujitori". În consecință, terapeuții sînt servitorii divinității, adică ei își dau aceeași apelație ca și profeții canonici. Totuși Filon nu folosește același termen grecesc ca *Septuaginta*, pentru a numi pe „slujitorul Creatorului" și nu traduce termenul ebraic prin același cuvînt grecesc, adică prin *therapeutai*. Într-adevăr, *Septuaginta* are pentru cuvîntul *slujitor* termenii greceşti *pais*, *doulos* și *therapon*, cînd vorbește de Moise „servitorul Creatorului" (*Exod*, XIV, 31). Astfel terapeuții fiind slujitori ai divinității ca și profeții trebuie să posede și ei daruri profetice. Și într-adevăr, vorbind despre terapeuți, Filon descrie darurile lor profetice: „Totdeauna ei au gîndirea îndreptată spre divinitate, în așa fel încît chiar și în somn nu își reprezintă inima altceva decît frumusețea Virtuților și a Puterilor. Căci mulți dintre ei avînd vise în somnul lor, ajung pînă într-acolo încît descoperă tainele vrednice de mirare ale filosofiei sacre" (*De vita contemplativa*, § 26). Se pare deci că această apelație de *terapeuți* ce are sensul de *slujitori* (ai divinității) dovedește că tema noastră privitor la identitatea profeților mincinoși este exactă, întrucît acest titlu de servitor (al divinității) era rezervat profeților din *V.T.*

În *Imne* putem regăsi însă numeroase pasaje unde autorul, dar și cei care cîntă aceste imne pe care le rostesc la persoana I afirmă că divinitatea i-a descoperit tainele și misterele sale minunate, ca, de pildă; „Tu ai descoperit minunea tainelor tale" (XI, 4, 9—10; 16—17; I, 21; XVII, 9, etc.). Ori revelația „tainelor sale minunate" Creatorul nu o face în tot *V.T.* decît profeților [48]. Prin urmare, porecla de „profeți mincinoși" se potrivește acestor sectanți, care pretindeau că știu secretele divine ca urmare a unor revelații făcute lor.

[48] P. van Imschoot, *Théolcgie de l'Ancien Testament*, vol. I, Paris, 1954.

XI. *Esenienii sînt numiți* în *N.T.„văzători", deci oameni dotați cu darul cunoașterii viitorului.*

Numele de *văzători* pe care esenienii și-l dădeau în scrierile lor se regăsește în *N.T.* aplicat într-un sens peiorativ ca și în *Talmud (vide infra)*, unor sectanți ostili creștinismului și aceștia nu pot fi decît esenienii. S-a arătat de către Constantin Daniel [49] că în textul siro-aramaic al *Apocalipsei* există următorul pasaj: „Și desfrînații și ucigașii de oameni și idolatrii afară! Și cei prihăniți și toți *văzătorii* și toți cei care rostesc *minciună*" (XXII, 15). Această versiune siro-aramaică a *Apocalipsei* (amintim că aramaica sau siriaca sau caldaica era limba vorbită *illo tempore* în Palestina) figurează în *Scriptură* [50] și manuscrisul ei se află în Biblioteca „John Ryland" din Manchester.

Acest termen de „văzător", în siro-aramaică *hazoiai*, se regăsește în tot *V.T.* siriac, în locul cuvîntului ebraic din textul masoretic *hozeh*, „văzător", însemnînd și în siro-aramaică „văzător, proroc" (I-*Regi*, IX, 9). Folosirea acestui termen în *Apoc.*, XXII, 15, cu sens peiorativ (deci ca o excomunicare), înseamnă că apelația de „văzători" era una din apelațiile pe care și le dădeau lor esenienii. Așadar, dacă esenienii sînt numiți „văzători", în *Apoc.* XXII, 15, cu sensul peiorativ de „proroci mincinoși", de „falși profeți", fiindcă sînt dați afară și excomunicați, rezultă că apelația de proroci mincinoși din *Matei*, VII, 15, se aplică în adevăr esenienilor.

Orientalistul român mai sus arătat a putut demonstra într-un articol [51] că în scrisoarea lui Iuda Apostolul este vorba de un grup de personaje care s-au strecurat printre creștini *(Iuda, 8)* și pe care apostolul îi numește „văzători în vis" *(enypniazomenoi)*, deci „vizionari". Acest termen grec nu există totuși decît în textul grecesc al *Epistolei* apostolului Iuda. „A vedea în vis, a avea viziuni în vis, a avea vise" se spune în aramaică *hezo*, iar în ebraică *hazeh*. Drept urmare, termenul grec *essaioi* (care reprezintă traducerea în grecește a unui cuvînt ebraic sau aramaic, fiindcă Apostolul Iuda n-a putut să scrie epistola sa în grecește), corespunde participiului

[49] *Une mention des Esséniens dans un texte syriaque de l'Apocalypse*, în „Le Muséon", tome LXXIX, 1966, p. 155 sq.

[50] *New Testament in Syriac*, London, 1905, 1920.

[51] C. Daniel, *La mention des Esséniens dans le texte grec de l'épître de S. Jude*, în „Le Muséon", tome LXXXI, 1968, p. 503 sq.

ebraic luat ca substantiv *hozim*, „văzători", în aramaică, *azoya'*, cuvinte foarte apropiate fonetic de *essenoi* și de *essaioi*, și care pe deasupra sînt numele pe care esenienii de la Qumran și le dădeau în scrierile lor. Prin urmare, Apostolul Iuda numește „văzători în vis" *(enypniazomenoi* în greacă, *hozim* în ebraică și *azoya'* în aramaică), pe niște sectanți care nu pot fi decît esenienii. Aceasta pentru că Iuda menționează în aceeași *Epistolă* și două cărți eseniene, scrise în acest mediu, *Cartea lui Enoh* și *Ascensiunea lui Moise* și pentru că esenienii din Egipt aveau asemenea viziuni în somn. Dar Iuda folosește apelația de „văzători în vis" cu sensul peiorativ de văzători mincinoși, falși văzători și de aceea apelația din Cuvîntarea de pe munte „proroci mincinoși" este foarte verosimil că se referă la esenieni.

XII. *Irodienii, numele dat esenienilor în N.T., sînt niște „văzători".*

Constantin Daniel a putut arăta în două articole [52] că numele cu care erau numiți esenienii la începutul sec. I e.n. era porecla infamantă de „irodieni", și aceasta din cauza protecției și a favorurilor de care beneficiau esenienii din partea lui Irod cel Mare și a succesorilor săi, toți urîți de popor. În literatura rabinică există un text care menționează niște *hommes religiosi* pe care îi numește „văzători", iar pe de altă parte afirmă atașamentul acestor „văzători" de dinastia regilor din familia lui Irod.

Într-adevăr, în *Tosephta*, la tratatul *Sota*, XIV, 1—5, se poate citi: „Rabi Yohanan ben Zakay spunea: «De cînd s-au înmulțit văzătorii, ei nu mai cunosc răgazul, nu se mai tem de text, ei au lepădat jugul cerului spre a face să domnească asupra lor jugul unui rege din trup și din sînge»" [53]. Ori R. Yohanan ben Zakay trăia înainte și după nimicirea celui de-al doilea Templu de către romani [54] și, ucenic al lui Hillel, el a fost unul din învățații cei mai celebri printre tanaimi [55]. El a condus, înainte de nimicirea celui de-ale doilea

[52] *Les Hérodiens du Nouveau Testament sont-ils des Esséniens?* în RQ, No. 21, 1967, pp. 31—54 și în: *Les Esséniens et „ceux qui sont dans les maisons des rois"*, în RQ, No. 22, 1976, pp. 261—277.

[53] J. Bonsirven, *Textes rabbiniques des deux premiers siècles chrétiens*, Roma, 1955, Nr. 1503.

[54] J. Neusner, *A Life of Rabban Yohanan ben Zakkai*, Leiden, 1962.

cf. [55] Cu privire la terminologia și epoca ce-a precedat scrierea *Talmudului*, C. Daniel, *Scripta aramaica*, Buc., 1980.

Templu, o importantă școală rabinică, iar după distrugerea Templului a fondat faimoasa școală de la Yabne. Așadar, el a putut cunoaște foarte bine pe esenieni și a fost contemporanul lor, întrucît trebuie să fi avut mai mult de 40 de ani cînd a fost scos din Ierusalim, în anul 67 sau 68 e.n., spre a întemeia Academia de la Yabne.

În acest text din *Tosephta*, R. Yohanan ben Zakay arată că acești văzători nu mai cunosc „răgazul, timpul liber fără muncă manuală", adică studiul — după interpretarea lui J. Bonsirven — și, fără îndoială, este vorba de studiile făcute în sinagogile fariseilor și în școlile învățătorilor tanaimi, unde era studiată legea nescrisă, adică legea orală, pe care esenienii evident nu o recunoșteau drept valabilă. Pe deasupra, R. Yohnan ben Zakay spune că acești văzători nu se mai tem de textul — evident al *Torei* — și aceasta înseamnă că ei interpretau într-un chip foarte liber textul *Scripturii*, așa cum făceau esenienii. Cu privire la interpretările inexacte și false ale textelor din *V.T.* de către qumranieni, să se vadă J. van der Ploeg [56] și alți autori citați mai jos.

Dar în afară de aceasta, văzătorii arătați fac să domnească peste ei jugul unui rege din trup și din sînge. Singurii regi în epoca ce-a precedat nimicirea celui de-al doilea Templu erau cei din familia lui Irod cel Mare, căci nu poate fi vorba de împărații romani. În acest ultim caz textul n-ar fi folosit această expresie de *regi*, ci ar fi scris *împărați*, așa cum sînt numiți suveranii romani în întreaga literatură rabinică. Așadar, celebrul învățat tanait vorbește de supunerea și de atașele pe care acești văzători esenieni le aveau față de regii din familia lui Irod cel Mare, adică Agripa I (41—44 e.n.) și mai ales Agripa II care a fost însărcinat cu supravegherea Templului și numirea marilor preoți [57]. La acest ultim rege pare să facă aluzie R. Yohanan ben Zakay, iar nu la împărații romani, fiindcă Agripa II a avut o autoritate importantă în probleme religioase și întrucît cei care ascultau ordinele sale, porunci ale unui rege din carne și sînge, lepădau oarecum jugul cerului.

[56] *Exegeza biblică la Qumran* (în l. olandeză), Amsterdam, 1960; A. Dupont-Sommer, *Les écrits esséniens découverts près de la Mer Morte*, p. 322; C. Daniel, *Une mention paulinienne des Esséniens de Qumrân*, în RQ, Nr. 20, 1966, pp. 554—567. În aceste lucrări se arată că în II-*Cor.* 11, 17, se reproșează esenienilor că ei falsifică cuvîntul divin.

[57] Iosif Flavius, *Antichitățile iudaice*, XX, VIII — X, Nr. 179, 196, 197, 203.

Astfel, acești văzători atașați de regii irodieni care ascultau de ei, par a fi aceia care în *N.T.* sînt numiți *irodieni* și care nu sînt alții decît esenienii. Totuși dovada *decisivă* că acești *văzători* care ascultă cu fidelitate de poruncile unor regi sînt cu adevărat esenieni, ne este dată de același text din *Tosephta* la tratatul *Sota*, XIV, 1—5, care înfățișează pe R. Yohanan ben Zakay imediat după acele cuvinte privind pe văzători: „De cînd s-au înmulțit celibatarii și de cînd a scăzut numărul discipolilor (celor învățați) slava *Torei* a încetat". Ori discipolii celor înțelepți erau discipolii fariseilor, căci acest nume de „înțelepți" este numele pe care și l-au dat fariseii în tratatele cele mai vechi ale literaturii rabinice. *Dar esenienii au fost singurii sectanți din toată istoria iudaică ce au fost celibatari* și această apelație de celibatari nu poate să se refere decît la ei, singurii *homines religiosi* care nu se însurau. Deci acești văzători, despre care vorbește întemeietorul școlii de la Yabne, sînt esenienii, pentru că în același text el vorbește și de *celibatari*, care sînt în mod sigur esenieni. Și pe deasupra, dacă discipolii învățaților sînt farisei — așa cum e mai mult decît probabil — care este, în acest caz, secta iudaică al cărei număr de membrii poate să facă concurență fariseilor? Știm din spusele lui Iosif Flavius că esenienii, din punct de vedere al numărului de aderenți, formau o a doua sectă religioasă după cea a fariseilor [58]. Așadar, în textul de mai sus, secta esenienilor este vizată, pentru că ea singură putea să aibă un atît de mare număr de membrii încît să neliniștească pe R. Yohanan ben Zakay. Astfel văzătorii despre care vorbește vestitul învățat iudeu sînt esenienii și aceștia au putut fi numiți în Cuvîntarea de pe munte proroci mincinoși, întrucît nici învățatul iudeu nu acordă nici un crezămînt viziunilor profetice ale acestora și îi consideră și el niște falși proroci.

XIII. Versetele Cuvîntării de pe munte în care sînt menționați prorocii mincinoși sînt următoarele:

„Păziți-vă de prorocii mincinoși,
Care vin la voi îmbrăcați în haine de oaie,
Iar pe dinăuntru sînt lupi răpitori,
După roadele lor îi veți cunoaște.
Au doară se culeg struguri din spini

[58] Iosif Flavius scrie că erau 6.000 de farisei (*Antichități*, XVII, 4, 42), în timp ce pentru Filon existau 4.000 de esenieni.

Sau smochine din ciulini?
Așa că tot pomul bun face roade bune,
Iar pomul rău dă roade rele.
Nu poate pomul bun să facă roade rele,
Nici pomul rău să facă roade bune.
Tot pomul care nu face roade bune,
Se taie și se aruncă în foc."
(*Matei*, VII, 15—20; *Luca*, VI, 43—44).

Termenul grecesc *prophetes*, „profet" din aceste pericope, traduce nu numai ebraicul *nabi'* dar și cuvîntul *hozeh*, „văzător, profet", așa cum s-a putut constata, comparînd textul grec al *Septuagintei* cu textul masoretic (II—*Cronici*, XIX, 2; XXIX, 30; XXXV, 15), unde grecescul *prophetes*, „profet", traduce termenul ebraic *hozeh*. Astăzi, nemaiposedînd textul aramaic al lui *Matei* ne este cu neputință să afirmăm în chip precis că s-a folosit în acele versete termenul aramaic *hazoya'*, corespunzînd ebraicului *hozeh*, ceea ce ar fi indicat încă și mai clar pe esenieni. Totuși, așa cum se arată în continuare, versetele din *Matei*, VII, 15—20, conțin amfibologii intenționale care fac aluzie la esenieni. Amfibologiile intenționale sînt frecvente în *V.T.*, în tratatele celor două Talmuduri și mai ales în literatura midrașică [59]. Ele au fost utilizate de asemenea de cei mai mari oratori greci și romani [60] și erau studiate în amănunte de vechile tratate de retorică. Unii autori greci și romani ca Apuleius sau Maxim din Tir au făcut multe jocuri de cuvinte în scrierile lor, astfel că stilul lor obosește prin abundența acestor figuri.

Trebuie spus că asemenea jocuri de cuvinte apar pentru *prima oară în literatura* Egiptului din epoca Imperiului de Mijloc și de asemenea, se pot regăsi și în texte sumeriene și accadiene. În *V.T.* jocurile de cuvinte create, plecînd de la omonime sau de la substantive paronime, sînt utilizate în scopuri multiple. Unele jocuri de cuvinte explică sensul unui substantiv, nume propriu, sau nume de loc, ceea ce este foarte aproape de ce s-a numit „etimologie populară" sau „atracție paronimică". Așa, de pildă, în *Gen.*, XXIX, 34, numele de Levi, apoi în *Gen.*, XXIX, 35, numele de Iuda și în *Gen.*, XXX, 6, numele de Dan. Literatura midrașică explică foarte des un episod printr-un joc de cuvinte. Profeții au folosit cel mai des

[59] *Jüdisches Lexicon* Band V, Col. 1505.
[60] R. Volkman, *Die Rhetorik der Griecher und Römer*, Berlin, 1872, p. 407, sq.

jocurile de cuvinte, punînd alături termeni similari prin fonetică sau scrierea lor, dar cu înțeles diferit. Uneori aceste jocuri de cuvinte deformează un nume de persoană sau de loc spre a evoca ideea unui defect sau a unui păcat al personajului ori a locului în cauză (kakophemie sau disphemie). Prin faptul că nu posedăm textul aramaic al lui *Matei* ne este greu azi să ne dăm seama de frecvența reală a acestor jocuri de cuvinte care n-au putut să fie păstrate evident în traducerea greacă a textului. Dar jocul de cuvinte existent în textul siriac (cum se mai numește această limbă siro-aramaică, atît de apropiată de aramaica palestiniană) nu au putut fi opera celui ce le-ar fi transpus dintr-un dialect siriac (aramaic) într-altul.

Pe de altă parte, nu mai posedăm, e drept, textul lui Matei scris, probabil, în hristo-palestiniană, pe care Ieronim[61] l-a citit și după care Pappias afirmă că ar fi fost scris în ebraică, (de fapt, în aramaică, limba vorbită de evrei la această epocă). Dar siriaca este foarte apropiată de hristo-aramaica, fiindcă sînt două dialecte ale aceleiași limbi: arameana. Iosif Flavius afirmă că cei care vorbeau aramaica, în Palestina, erau înțeleși de cei care vorbeau aramaica din Siria (deci siriaca sau proto-siriaca dacă voim). Dealtfel, fondul lexical și gramatical al celor două dialecte este același, doar frecvența utilizării unor termeni diferă.

Revenind la amfibologiile intenționale din textul lui *Matei*, trebuie să arătăm că în Cuvîntarea de pe munte se susține despre acești proroci mincinoși că vin îmbrăcați în „haine de oi" *(en endymasin probaton)*. Unii dintre prorocii canonici erau îmbrăcați în veșminte făcute din piei de miel, de oaie *(mēlotē*, „piele de miel", în *Septuaginta* și *'adderet*, „cojoc de lînă, veșmînt de lînă" în textul ebraic masoretic, unde acest termen pare să aibă sensul nu de „cojoc", ci de o manta de lînă grosolană, ca cea a profetului Ilie (IV-*Regi*, 2, 8, 13). Trebuie admis mai degrabă sensul de „manta", din lînă aspră, pentru ebraicul *'adderet*, căci Ioan Botezătorul purta și el o manta *(apo trihon kamelou*, „din păr de cămilă" — *Matei, III*, 4). Din perii de cămilă se face un țesut mai aspru, însă nu se face un cojoc.

[61] *De viris illustribus*, cap. III.

Filon din Alexandria, apologetul esenienilor, afirmă că acești sectanți erau îmbrăcați în mantale de lînă mai groasă, ceea ce înseamnă că purtau aceleași veșminte ca unii proroci canonici *(Apologia iudeilor,* § 12). În consecință, „aceste haine de lînă", pe care le menționează *Matei* VII, 15, sînt în sensul literal mantale de lînă ca acelea ale esenienilor despre care vorbește Filon. Hainele de lînă erau, fără îndoială, haine albe și tocmai esenienii erau învești mîntați în alb: „Considerá de datoria lor ... să fie întotdeauna învești mîntați în alb", scrie despre esenieni Iosif *(Războiul iudaic,* II, VIII, 3, 123). Esenienii dădeau ca semn al primirii în secta lor: „o mică secure, un șorț de in și o manta albă" *(ibidem,* 137*)*. Ipolit[62] observă și el că esenienii poartă totdeauna cu toții veșminte albe: *pantes de aei leuheimonousi,* iar femeile purtau la baie o rochie de in, deci albă (*ibidem,* col. 3399). Filon din Alexandria scrie cu privire la terapeuți: „cînd se adună laolaltă sînt îmbrăcați în alb și strălucitori" *(De vita contemplativa,* § 66*)*. Dealtfel, această albeață a robelor, mantiilor esenience, pare să fi avut o mare însemnătate pentru secta lor, întrucît în fiecare oraș din Palestina un esenian numit „supraveghetor" distribuie esenienilor, în tăcere, veșminte albe și curate[63]. Fără îndoială, albeața aceasta a mantalelor esenience, asemănătoare albeței lînii oilor, era consecința dorinței lor de puritate după cuvintele *Ecleziastului:* „În toată vremea veșmintele tale să fie albe" (IX, 8). Drept urmare, „în haine de *oi*", ar putea însemna în „haine de esenian", albe ca lîna oilor.

Ni se pare foarte probabil că această mențiune a oilor făcută în Cuvîntarea de pe munte, cu privire la proroci mincinoși, are un sens și mai precis încă, tocmai fiindcă esenienii își dădeau numele de *oi* în scrierile lor. Într-adevăr, există o operă în care oile apar foarte belicoase și poartă război, atacînd fiarele sălbatice. Aceasta este *Cartea lui Enoh,* scriere esenianâ, din care s-au găsit numeroase fragmente în a patra peșteră de la Qumran. În această carte, *cei drepți,* adică esenienii sînt de multe ori figurați prin oi[64]. De pildă, putem citi în această *Carte a lui Enoh:* „Am văzut cum un mare corn i-a crescut uneia din oi și atunci ochii lor s-au deschis ... .

[62] *Philosophumena,* Migne, PG, tom, XVI, col. 3395.
[63] Iosif Flavius, *Războiul iudaic,* II, VIII, 4, 125.
[64] Cf. *The Book of Enoch,* ed. R.A. Charles, Oxford, 1893, cap. XCIX, 12 *et passim.*

Am văzut cum s-a dat o sabie mare oilor și oile au atacat fiarele sălbatice de pe cîmpuri, spre a le aduce moartea și toate fiarele sălbatice și păsările cerului fugeau dinaintea lor" (*ibidem*, cap. XC, 8—19).

Dar această alegorie care înfățișează pe cei drepți (deci pe esenieni, fiindcă autorul acestei cărți era esenian) este destul de surprinzătoare și ne putem întreba pentru ce motiv autorul sau autorii acestei scrieri au ales un animal atît de pacific, spre a face război cu fiarele sălbatice. Este destul de probabil că această alegorie există în *Cartea lui Enoh* prin aceea că există un joc de cuvinte între cuvintele *oaie* și *esenian*. Într-adevăr, *oaia* (cu articol) se spune în ebraică, *ha-seh*, care se pronunță probabil *hase* sau mai curînd *ase* (fiindcă guturalele de cele mai multe ori nu erau pronunțate). Ori *ase* fonetic este foarte apropiat de *essaios*, „eseean, esenian", constituind un joc de cuvinte evident. În plus, în ebraică, *ha-son* înseamnă „oile" și acest termen servește drept plural colectiv substantivului *ha-seh*, „*oaie*". Dar *ha-son* nu este deloc îndepărtat fonetic de *essenos*, „esenian". În consecință, este foarte probabil că în Cuvîntarea de pe munte a fost folosită în mod intenționat această comparație între prorocii mincinoși și oi, pentru că în *Cartea lui Enoh*, sectanții esenieni sînt denumiți prin joc de cuvinte „oi". În acest caz este cert să prorocii mincinoși erau esenienii înșiși. Trebuie adăugat că în *Cartea lui Enoh*, LXXXIII, 1 sq. și LXXXIX, 59 sînt înfățișați șaptezeci de păstori, adică de îngeri (exprimat alegoric) pe care divinitatea i-a așezat spre a apăra și a păzi pe Israel [65]. Dar păstor este în ebraică *ro'eh*, care se pronunță exact ca și *ro'eh*, „văzător, profet", de la verbul *ra'ah*, „el a văzut" (fiind participiul prezent *qal*). Ori s-a arătat că esenienii se numeau pe ei „văzători", astfel că și aici se vede același procedeu al *amfibologici intenționale* folosit de autorul *Cărții lui Enoh*, spre a pune în evidență excelența esenienilor. Dar aceasta dovedește că identificarea prorocilor mincinoși cu esenienii nu poate fi îndoielnică.

Pe de altă parte, trebuie să observăm că în Cuvîntarea de pe munte jocul de cuvinte între *oaie* și *esenian* nu există decît în ebraică. Dar Cuvîntarea de pe munte a fost rostită în aramaică, iar spre a se arăta această apelație laudativă a esenienilor au fost rostite cuvinte și în ebraică, limbă care

[65] R. H. Charles, *Eschatology*, 1963, New York, p. 221.

era cunoscută. Pe de altă parte, această apelație laudativă a esenienilor trebuie să fi fost binecunoscută de toți lectorii iudei ai *Cărții lui Enoh*, destul de numeroși, cum reiese din *Epistola lui Iuda*.

Se pare că în versetele Cuvîntării de pe munte, esenienii sînt menționați și în alt mod. Într-adevăr, în aceste versete este repetat de cinci ori termenul *copac, pom* (în greacă *dendron*). Această insistență are o cauză precisă, aceea de-a face aluzie la esenieni. Căci esenienii își dădeau în scrierile lor denumirea de *pomi, arbori*. Astfel, în *Imne*, VIII, 5, autorul numește pe esenieni „arbori de viață în jurul fîntînii secrete". Tot în *Imne*, VIII, 6 și 9, esenienii sînt numiți „arbori", în timp ce în *Imne*, VIII, 12, sînt numiți „poporul etern al arborilor". Dar se pare că autorul *Imnelor*, numind pe esenieni „arbori" a voit să le dea un nume care prin amfibologie intențională, prin joc de cuvinte, putea să indice pe esenieni. Căci în ebraică *pom, arbore* este *'eș*, la plural *'eșim*, iar acest ultim termen este foarte apropiat fonetic de *essenoi*. Pare că în Cuvîntarea de pe munte s-a folosit același cuvînt *arbori*, pentru a indica pe esenieni, mai ales fiindcă acest joc de cuvinte între *esenieni* și *arbori* trebuie să fi fost cunoscut și înțeles de auditorii Cuvîntării.

Dealtminteri, s-a afirmat că „nu pare improbabil ca audiența (acestei Cuvîntări) să fi fost formată din persoane care cunoșteau doctrina esenian㠄[66]. Tot așa alt cercetător scrie: „Cuvîntarea arată o cunoaștere a sectei (eseniene) și poate că este o polemică împotriva ei" [67].

Rezultă din cele arătate mai sus că prorocii mincinoși numiți *arbori* în Cuvîntarea de pe munte, arbori răi desigur, sînt în mod evident esenieni. Astfel, în versetele din *Matei*, VII, 15—20, esenienii sînt indicați prin mai multe amfibologii intenționale, și nu este cu putință să admitem ca aluziile prin jocuri de cuvinte, semnalate în aceste versete, să fie efectul hazardului, să fie o simplă coincidență. Căci în cinci versete din *Matei*, VII, 15—19, regăsim trei jocuri de cuvinte referitoare la esenieni, adică: proroci, oi și arbori. Acest triplu joc

[66] K. Schubert, în „The Scrolls and the New Testament", edited by K. Stendahl, New York, 1957, p. 112.

[67] W. D. Davies, *The Setting of the Sermon on the Mount*, Cambridge, 1964, p. 235

de cuvinte prin similitudine fonetică între numele esenienilor și termenii mai sus menționați nu poate fi ceva întîmplător.

Pe de altă parte, în *Matei*, VII, 22, se citește: „Oare n-am făcut noi o mulțime de minuni în numele Tău ?". Acele minuni se referă, fără îndoială, la darurile de magicieni ale esenienilor, adică vindecarea de bolnavi și prezicerea viitorului cu care știm, din sursele noastre istorice, că se îndeletniceau esenienii. Chiar dacă mai tîrziu alți iudei au fost exorciști (*F. A.*, XIX, 13—17, 19), totuși ei nu erau *în același timp* atît proroci cît și exorciști. Numai esenienii puteau să fie totdeauna și exorciști și profeți. Așadar prorocii mincinoși din Cuvîntarea de pe munte erau esenieni.

XIV. *Cei care făceau profețiile false, fără să fie esenieni, nu sînt numiți proroci mincinoși, în N.T.*

Dacă aserțiunile din acest opuscul, cu privire la identitatea esenienilor și a prorocilor mincinoși contemporani cu Cuvîntarea de pe munte (dar nu cu identitatea prorocilor mincinoși contemporani cu prorocii canonici sau cei care vor veni în viitor) sînt adevărate, în acest caz, cei care fac profețiile false *dar nu sînt esenieni* nu vor fi numiți „proroci mincinoși" în *N.T.* Căci dacă aserțiunile din acest volum sînt exacte, apelația de „proroci mincinoși" este rezervată esenienilor singuri, pentru că au fost numiți de la început în Cuvîntarea de pe munte în felul acesta. Această probă, *a contrario*, va ajuta, credem, să convingă că esenienii sînt aceia pe care Cuvîntarea de pe munte îi numește *proroci mincinoși*, așa cum în același text fariseii sînt numiți *fățarnici*, ipocriți. Căci dacă în această cuvîntare este menționată cea mai mare dintre sectele iudaice, cea a fariseilor, trebuia să se fi făcut aluzie și la a doua sectă iudaică din punct de vedere al numărului de aderenți, cea a esenienilor. Aceasta fiindcă paralelismul membrelor versurilor semite cere să existe și un paralelism în ceea ce privește sectele cele mai însemnate din acea vreme. Dacă în această Cuvîntare s-a vorbit despre farisei trebuia să fie menționată și o altă sectă iudaică, iar cea de-a doua după farisei erau esenienii.

Dar dacă în Cuvîntarea de pe munte esenienii sînt numiți proroci mincinoși, este foarte probabil că autorii scrierilor din *N.T.* nu au dat acest nume *tuturor* acelora care rosteau prorociri mincinoase, și nu au dat acest nume celor care spu-

neau profeții false *dar nu erau esenieni*. Aceasta tocmai pentru a respecta porecla din Cuvîntarea de pe munte dată esenienilor. Ori în *Apoc.*, II, 20, citim: „Dar am împotriva ta aceea că îngădui femeii Iezabela, *care se numește pe sineși proroci*ță, să învețe și să ducă în rătăcire pe robii Mei, făcîndu-i să mănînce din cele jertfite idolilor și să facă desfrînare". Astfel, deși Iezabela este o proroci*ță* mincinoasă și face profeții mincinoase, totuși nu este numită proroci*ță* mincinoasă *expressis verbis*. Nu este chemată *proroci*ță *mincinoasă* cum ar fi fost natural și logic, ci autorul *Apocalipsului* folosește o expresie complicată spre a evita termenul și scrie: „care se numește pe sineși proroci*ță* *(elegousa eauten prophetin)*. Ori Iezabela nu era eseniană, ci creștină, precum reiese din context și acesta este motivul pentru care nu e numită „proroci*ță* mincinoasă".

Tot astfel, în textul *F.A.* VIII, 9—10, citim: „Era însă în cetate un om anume Șimon, care înainte de aceasta vrăjise și amăgise pe norodul samaritean, zicînd că ar fi cineva mare. La acestea luaseră aminte toți, de la mic și pînă la mare, zicînd: „«Aceasta este puterea cea mare a lui Dumnezeu»". Ori apare evident în acest context că Șimon vrăjitorul pretindea că are daruri profetice, întrucît „Puterea Creatorului" (care este fără îndoială numele unui înger, căci această Putere este numită „cea mare"), locuia în el. Dar textul *F.A.* evită cu grijă, ni se pare, să numească pe Șimon vrăjitorul „proroc mincinos", cu toate pretinsele sale daruri spirituale, pentru că această apelație este rezervată celor numiți „proroci mincinoși" în Cuvîntarea de pe munte. Căci Șimon vrăjitorul, fiind samaritean, nu era esenian, întrucît doar iudeii puteau face parte din această sectă, și nu samaritenii considerați străini de către iudei.

De asemenea, în *F.A.*, V, 36, Gamaliel menționează un *homo religiosus* Theudas care spunea că el este cineva *(legon einai tina eauton)*. Or acest Theudas este numit de către Iosif Flavius în *Antichitățile iudaice*, XX, V, 1, 97, *goes*, „șarlatan", „impostor", deci pare că făcea preziceri cu privire la viitor, că profetiza. Dar el nu era esenian, ci era zelot sau un prieten al zeloților, pentru că romanii s-au luptat cu ai lui și cu el, și el a fost ucis de către romani. Or textul *F.A.* nu îl numește cîtuși de puțin „proroc mincinos", cu toate că n-ar fi putut să strîngă în pustiu 4 000 de oameni dacă n-ar fi

făcut prorociri, profeții cu privire la viitor și la viitoarea înfrîngere a romanilor. De altfel, Iosif Flavius folosind expresia *goes*, utilizează un termen echivalent cu acela de „proroc mincinos".

* * *

Rezumăm mai jos argumentele care ne fac să recunoaștem în prorocii mincinoși din Cuvîntarea de pe munte pe esenieni:

1. Esenienii numărau printre membrii lor oameni dotați cu „daruri profetice" și posedau chiar un fel de învățămînt de școală de profetism, pentru cei care își dezvoltau aceste calități. Apelația ce li se dă în *Matei*, VII, 15, de „proroci mincinoși" este deci foarte potrivită pentru ei.

2. Acești esenieni hărăziți cu daruri profetice erau binecunoscuți în sec. I e.n. și descoperirile de la Qumran confirmă că esenienii cultivau artele diviniatorii.

3. În *Matei*, VII, 15, nu poate fi vorba de falși profeți zeloți. Drept urmare, despre falșii profeți esenieni este vorba în acest text, pentru că singuri esenienii și zeloții aveau printre membrii lor (aceștia din urmă cu două-trei decenii mai tîrziu) oameni care făceau profeții.

4. Esenienii își spuneau în scrierile lor „văzători", ceea ce înseamnă „oameni dotați cu calități profetice", iar „văzător" se poate traduce în greacă prin *prophetes*, „profet". Deci apelația de profeți falși se potrivește perfect esenienilor.

5. Termenul *esenian* poate avea sensul de „văzător" deci personaj dotat cu daruri profetice (cf. I-*Regi*, IX, 9) și, prin urmare, apelația de proroci mincinoși se potrivește esenienilor.

6. Esenienii au scris mai multe cărți profetice, așa cum au făcut dealtminteri și profeții canonici.

7. Scrierile eseniene descoperite lîngă Marea Moartă cuprind numeroase proroci; în consecință, porecla de „proroci mincinoși" se potrivește autorilor acestor scrieri descoperite în vremea noastră, adică esenienilor.

8. Esenienii sînt numiți într-un sens peiorativ „văzători", „văzători în vis" de către unele texte din *N.T.* deci apelația echivalentă de „proroci mincinoși" li se potrivește pe deplin. Această poreclă îi asimilează pe esenieni cu falșii proroci care făceau profețiile false pe vremea prorocilor canonici Ieremia și Isaia.

9. Irodienii care sînt esenieni sînt numiți și ei „văzători", deci personaje „dotate cu aptitudini profetice", în literatura rabinică, într-un sens peiorativ. Această poreclă este întru totul echivalentă cu acea de proroci mincinoși.

10. Dar mai ales în Cuvîntarea de pe munte se indică prin aluzii clare și prin amfibologii intenționale că acești „proroci mincinoși" sînt esenieni.

11. Dimpotrivă, cei care făceau prorociri false dar nu erau esenieni nu sînt numiți „proroci mincinoși" în *N.T.* Această apelație este rezervată doar esenienilor.

12. Dacă în Cuvîntarea de pe munte erau menționați fariseii, nu putea fi omisă cealaltă mare sectă iudaică din acea vreme, eseniană. Această sectă nu este absentă din Cuvîntarea de pe munte și esenienii sînt numiți aici „proroci mincinoși", tot așa cum fariseii sînt numiți „fățarnici" (ipocriți).

Capitolul X

ALTE MENȚIUNI ALE AUTORILOR SCRIERILOR DE LA MAREA MOARTĂ ÎN NOUL TESTAMENT

I. Absența numelui esenienilor în *N.T.* poate surprinde mai puțin dacă vom ști că numele lor nu este menționat nici în tratatele celor două Talmuduri, nici în apocrife și nici măcar în manuscrisele găsite lîngă Marea Moartă.

Pentru absența numelui esenienilor din *N.T* și din cele două Talmuduri s-ar putea presupune că esenienii fiind eretici, în cel mai mare grad aveau alt calendar, deci sărbătoreau în alte zile marile festivități religioase, nu aduceau jertfe la Templu, nu se căsătoreau, etc.), numele lor ca al tuturor ereticilor era asimilat divinităților păgîne și nu trebuia pronunțat. Numele esenienilor putea fi un *nomen odiosum*, „nume vrednic de ură" sau să fi fost șters în mod voit, printr-un proces similar celui de *errasio nominis*, „ștergerea numelui" sau de *destructio memoriae*, „nimicirea memoriei", pe care o realizau vechii romani. Constantin Daniel [1], într-o lucrare apărută în 1966, semnalează mențiunea esenienilor într-un text siriac al *Apocalipsului*. Numeroși cercetători au arătat că în *N.T.* există frecvente aluzii polemice împotriva doctrinelor esenienilor [2]. De asemenea, au fost regăsite aluzii similare la doctrinele autorilor manuscriselor de la Marea Moartă

[1] *Une mention des esséniens dans un texte syriaque de l'Apocalypse*, în „Le Muséon", vol. LXXIX, pp. 155–164.

[2] J. Daniélou, *Les Manuscrits de la Mer Morte et les origines du Christianisme*, Paris, 1957, p. 106 *et passim*; B. Hjerl-Hanses, *Did Christ Know the Qumran Sect?* în RQ, I, 1959, pp. 495–508; J. T. Milik, *Dix ans de découvertes dans le désert de Juda...*, p. 76.

în tratatele *Talmudului*[3]. Toate aceste aluzii dovedesc că esenienii și doctrinele lor erau bine cunoscuți în sec. I e.n. Pe deasupra, prezența în *N.T.* a unor termeni și expresii identice celor ce se pot citi în multe din pasajele scrierilor găsite în jurul Mării Moarte este un argument destul de valabil pentru a dovedi că esenienii au fost cunoscuți în *N.T.*

Cum să explicăm atunci absența numelui de *esenieni* din textul *N.T.*? De fapt nu sîntem siguri că lipsește acest nume, căci numele lor ebraic sau aramaic care corespunde lui *essenoi* sau *essaioi* din limba greacă poate să se găsească în *N.T.* dar tradus în elină. Se știe că multe nume de persoane și de locuri iudaice erau adesea traduse în greacă, cum, de pildă, Hristos este traducerea elină a ebraicului Mașiah; tot așa Phoibos este traducerea aproximativă a cuvîntului ebraic Ori, „lumina mea". În *F.A.* XIII, 8, numele ebraic Bar Iisus Elymas este tradus în greacă prin *magos*. De asemenea, numele zeloților, sectă contemporană *N.T.* și esenienilor, este traducerea greacă a ebraicului *kanaim*. Deci ipoteza aceasta a traducerii numelor esenienilor în termeni grecești nu are nimic surprinzător în sine. Dar în prealabil trebuie să cercetăm dacă nu cumva esenienii nu sînt numiți chiar cu acest nume de esenieni în textele hristo-palestiniene sau siriace ale *N.T.* În bună parte aceste texte nu sînt traduse din greacă, și de aceea este cu mult mai probabil să fie regăsiți esenienii numiți cu acest nume.

Într-adevăr, textul *Apocalipsului*, XXII, 15, tradus în românește cuvînt cu cuvînt după cel grecesc, este acesta: „Afară cu cîinii, cu vrăjitorii, cu desfrînații, cu ucigașii și închinătorii la idoli și cu tot cel care îndrăgește și săvîrșește minciuna!". Totuși în siriacă există altă versiune a acestui text care sună astfel: „Și desfrînații și ucigașii și idolatrii afară! Și cei prihăniți și vrăjitorii și *toți profeții* și toți care (grăiesc) minciuni". Această versiune se află în *N.T.* siriac[4]. În prefața acestei ediții se poate citi (în traducere): „Textul *Apocalipsului* este luat cu permisiune dintr-o ediție publicată în 1897, care a fost îngrijită de răposatul Rev.

[3] I. D. Amusin, *Pentru determinarea apartenenței ideologice a comunității de la Qumran*, în „Vestnik Drewnei Istorii", 1961, I, pp. 3-22; *Idem*, *Spüren antiqumranischer Polemik in der talmudischen Tradition*, în „Qumran Probleme", Berlin, 1963, p. 5 sq.

[4] *The New Testament in Syriac.*

John Gwynn, profesor titular de teologie la Universitatea din Dublin, dintr-un manuscris în posesia contelui (Earl) de Crawford și Belcarres, dar care este acum păstrat în Biblioteca „John Ryland" din Manchester".

În textul siro-aramaic cuvîntul pentru profeți este *hazoiai* care este pluralul lui *hazoi* și înseamnă „văzător, spectator", dar și „profet, proror, înțelept" [5]. El derivă din verbul *hezo*, „el a văzut". Acest termen corespunde participiului prezent *qal* ebraic *hozeh* și verbului *hazah* ebraic ce înseamnă „el a văzut". În siro-aramaică însă verbul *hezo*, „el a văzut", este foarte frecvent și nu are niciodată un sens peiorativ. El nu indică niciodată (în forma sa participială aramaică *hazoi* sau ebraică *hozeh*) un șarlatan, un mincinos, un înșelător, ci înseamnă totdeauna un proror veritabil și acest sens este dat de toate dicționarele siriace, aramaice sau ebraice. În acest caz cum este cu putință ca textul *Apocalipsei* să scrie „afară cu profeții!" Textul siriac al *Apoc.* pe care îl citim scrie *„afară toți prorocii"*, fără nici o excepție, și se știe că existau profeți chiar printre membrii Bisericii creștine primitive, după cum în trecut existaseră profeții canonici. În ebraică pentru „profet" exista cuvîntul *nabi* căruia îi corespunde în aramaică *n'bi*, „profet" și acești termeni sînt folosiți mai ales cînd este vorba de proroci canonici.

În ebraică, participiul *qal* al verbului *hazah*, „el a văzut" avînd forma *hozeh*, are sensul de „profet" și el se întîlnește adesea menționat în *V.T.* (cf. I-*Regi*, IX, 9; I-*Cron.*, XXI, 9; II-*Regi*, XXIV, 11 etc.). Tot așa și în aramaică acest termen are sensul de „profet", iar în *Regi*, IX, 9, se precizează că „văzător" este numele vechi, ieșit din uz, al profetului. De aceea, trebuie să fim surprinși peste măsură de mult de această izgonire sau excomunicare a profeților, a văzătorilor din obștea creștină.

C. Daniel însă arată că *hazoi* în aramaică și *hozeh* în ebraică constituie denumirea esenienilor, și pe ei îi vedem izgoniți din rîndul obștei creștine primitive, nu pe profeții creștini nici pe cei canonici. Căci termenul grecesc de *essaios* sau *essenos*, „esean" și „esenian", — cele două forme sub care se întîlnește numele esenienilor, trebuie să fie pus în legătură cu acest cuvînt *hazoi* (la statul emfatic în aramaică *hazoia*). Această etimologie a numelui esenienilor a fost propusă cu

[5] J. Brun, *Dictionarium Syriaco-Latinum*, Beyrouth, 1911, *sub voce*.

un secol înainte de A. Hilgenfeld [6]. Dar pentru ca ea să fie valabilă ar trebui să regăsim numele acesta de „văzător profet" în textele aflate în peșterile de la Marea Moartă. Ori orientalistul român, primul, reușește să regăsească numele esenienilor printre textele aflate la Marea Moartă. Se susținea pînă la publicațiile lui Const. Daniel că esenienii nu sînt menționați în aceste scrieri ale lor. Ori D-sa arată că ei apar sub numele de *văzători* în *Documentul de la Damasc*, II, 12—13 și în *Războiul fiilor luminii cu fiii întunericului*, XI, 7—8, precum și în alte pasaje din scrierile eseniene.

Pe de altă parte, numele de *văzători*, de *profeți* convine perfect esenienilor, căci ei pretindeau că sînt hărăziți cu facultatea de-a cunoaște viitorul, așa cum arată Iosif Flavius (*Războiul iudeilor*, II, VIII, 159). În altă parte a operelor sale marele istoric iudeu arată și profețiile pe care le făceau esenienii, de pildă cum un esenian i-a prezis lui Irod cel Mare, pe cînd era copil, că va ajunge rege și va domni mult (*Antichitățile iudaice*, XV, cap. XXII) sau cum alt esenian a prezis că va fi ucis în ziua aceea chiar un principe iudeu (*Antichități*, XXIII, 11, 2). Sf. Chiril din Alexandria citîndu-l pe Porfiriu [7], arată și el profețiile pe care le făceau esenienii. Numele de profeți se potrivește esenienilor din pricina imensei literaturi în care se fac profețiile apocaliptice, literatură scrisă în mediul esenian.

Apoi trebuie observat că termenul aramaic *hazoia* (la statul emfatic) înseamnă literal „cel care vede". Ori este cu neputință de negat că o mare parte din doctrinele eseniene sînt exprimate prin simbolul viziunii, al vederii, dar mai ales al luminii sau al celui care vede, în opoziție cu cel care este orb și nu vede lumina. Rugăciunea ce se adresa soarelui în fiecare dimineață de către esenieni, numele ce și-l dădeau esenienii „Fiii luminii" sau „cei care văd" (adevărul, dar mai cu seamă divinitatea), apoi faptul că Filon din Alexandria, atît de apropiat de esenieni, interpretează termenul *Israel* ca însemnînd „cel care vede pe Creator" (*'is ra'ah El*) și nu ca în cartea *Facerii*, XXXII, 28 sau în *Osie*, XII, 4, unde Israel are sensul de „cel care luptă cu Creatorul", sau etimologia pe care o dă Filon termenului Ierusalim („viziune a

[6] *Jüdische Apokaliptik...*, p. 278, cf. nota 352.
[7] In *De abstinentia*, IV, 3, — Migne, PG, LXXVI, col. 776.

păcii", *ir ha-șalom*), în fine faptul că pentru esenieni Binele este lumina, iar Răul este întunericul, — toate acestea justifică apelația de „oameni ai vederii" pe care și-o dădeau esenienii.

Filon din Alexandria face aserțiunea următoare: „Cel care vede este cel înțelept, căci sînt orbi sau lipsiți de o vedere limpede cei care nu au minte; de aceea mai înainte se numeau profeți «cei care văd»[8]. „Cel care vede", din textul grec al lui Filon, este aramaicul *hazoia*, adică a termenului aramean care pare a constitui etimologia lui *essaios*, „esenian". Filon mai scrie: „Singur omul virtuos *vede*, de aceea cei vechi numeau pe profeți văzători"[9]. Dimpotrivă, pentru Filon cei răi sînt cei incapabili să vadă divinitatea: „Cei care nu sînt în stare să vadă pe Creator"[10]. Dacă facem constatarea că pentru Filon esenienii singuri erau înțelepți și drepți (căci nu vorbește de nici o altă sectă și nu laudă pe alta; pe esenieni doar îi propune ca *modele de virtute*), se poate trage concluzia că esenienii singuri *vedeau* divinitatea și de aceea își dădeau nume cum ar fi „cei care văd pe Creator" în texte. Este foarte posibil, de asemenea, ca textul din *Matei*, V, 8: „Fericiți cei curați cu inima, căci aceia vor vedea pe Creator" să fie o aluzie polemică împotriva esenienilor, fiindcă esenienii se îmbăiau des, se îmbrăcau în alb și țineau o curățenie exterioară scrupuloasă, pretinzînd totdeodată că ei sînt văzători și că văd divinitatea, cum reiese din unele pasaje (*Imn*, IV, 5—6, 23; *Regula Comunității*, XI, 6)[11]. În *Matei*, 8, se arată deci că nu cei care au hainele, veșmintele curate, albe, ci aceia care au inima curată vor vedea Divinitatea. De asemenea, Filon scrie tot atît de categoric: „Și Scriptura sacră atestă darul profeției pentru orice om virtuos" (*kai ponti de anthropo asteio o hieros logos prophcteian marturei*)[12], de unde reiese că orice esenian (fiindcă ei singuri sînt virtuoși, după cele arătate de Filon) are darul de-a face profeții. De aici se poate deduce că numărul de profeți esenieni trebuie să fi fost foarte mare, de vreme ce prin definiție esenienii

[8] *De migratione Abrahami*, §§ 8—9.
[9] *Quis rerum div. haeres*, § 15.
[10] *Comment. alleg. la legi*, III, XVIII, § 55.
[11] C. Daniel, *Vederea lui Dumnezeu în Noul Testament și teofaniile esenienilor*, în St.Th., Anul XXV, 1973, nr. 3—4, pp. 188—206.
[12] *Quis rerum div. haeres*, § 52.

cel puțin cei ajunși la o treaptă superioară de desăvîrșire — sînt virtuoși, posedînd virtutea în cel mai înalt grad.

Așa cum Filon din Alexandria trece sub tăcere o parte din doctrina secretă a esenienilor ce ne-a fost arătată de manuscrisele de la Marea Moartă [13], tot așa el nu dă o etimologie exactă a numelui de esenian, ci face un joc de cuvinte cu un termen grec ce are sensul de „sfînt, cuvios", *osios*. Dar termenul ebraic de *hezo* sau cel aramaic de *hazoia'* (la statul emfatic) este adevărata etimologie a cuvîntului esenian, fiindcă ei pretindeau că sînt profeți, iar Filon ne confirmă că orice om virtuos, deci orice esenian, are darul profeției. De asemenea, că e vorba de esenieni în *Apoc.*, XXII, 15 și că expresia aramaică *hazoiai* (la plural) se referă la esenieni, pe care textul îi izgonește din obștea creștină. Faptul acesta ne este dovedit de versetele anterioare (*Textus receptus latin Apoc.*, XXII, 14): *„Beati qui lavant stolas suas in sanguine Agni"*, „Fericiți cei care spală mantiile lor în sîngele Mielului". Mielul este apelația lui Hristos, iar textul acesta afirmă în esență că nu esenienii care își spală mantiile, veșmintele lor în apă sînt fericiți, ci creștinii care și le spală în sîngele lui Hristos; aluzie evidentă la albeața veșmintelor esenienilor, care și le spălau des în apă, căci esenienii erau totdeauna îmbrăcați în veșminte albe, curate deci [14].

Tocmai fiindcă termenul inițial *hazoiai*, „văzători", putea fi înțeles ca însemnînd „profeți", de aceea din multe texte ale *Apocalipsei* s-a eliminat mențiunea lor, prin expresia „ciini", *kalbe* în siro-aramaică, deși în versiunea inițială a *Apocalipsei* siro-aramaice trebuie să fi figurat „toți văzătorii, toți profeții", așa cum citim în textul pe care l-am prezentat. Dar această expresie de *cîini* reprezintă apelația pe care Sf. Petru, într-o Epistolă, o atribuie unor proroci mincinoși. Ori prorocii mincinoși sînt esenienii, după cum s-a arătat în capitolul anterior. Într-adevăr, în II - *Petru*, 2, 15, după ce vorbește de cei „care s-au rătăcit apucînd pe urmele lui Balaam, fiul lui Bosor" (Balaam era un proroc mincinos, cf. *Num.*, XXII, 7, 23), spune despre ei, despre

[13] Cf. J. Daniélou, *Philon d'Alexandrie*, Paris, 1968, pp. 52—53.
[14] Ipolit, Migne, PG, XVI, col. 3406; Iosif Flavius, *Războiul iudaic*, II, VIII.

acești proroci mincinoși care sînt desigur și aici esenienii: „Dar cu ei se întîmplă ceea ce ne spune așa de bine zicătoarea: cîinele se întoarce la vărsătura lui" (cap. 2, 22). Drept urmare, termenul „cîini" din *Apoc.*, XXII, 15, numește pe prorocii mincinoși care intrați în obștea primitivă creștină au revenit la vechile lor doctrine și la profețiile lor.

II. Esenienii sînt însă indicați în chip clar prin amfibologie intențională în acest text din II-*Petru*, 2, 22, după cum vom vedea în cele ce urmează. În prealabil însă trebuie să amintim despre descoperirile făcute de Marcel Jousse, cu începere din 1924. Lucrările lui au dovedit că se poate decela în compunerile ebraice și aramaice ale iudeilor și ale *N.T.* o ordine meticuloasă, realizată în scopul ca orice text să fie învățat pe dinafară cu ușurință și reținut în mod impecabil de la o generație la alta. Aceste compoziții, ebraică din *V.T.* și aramaică din *N.T.*, nu sînt de *stil scris*, ci sînt în *stil oral* care utilizează ritmul, paralelismul membrelor, clișeele tip și schemele. Amintim că paralelismul membrelor este un procedeu stilistic folosit și de egipteni și de asiro-babilonieni și de sumerieni, în care stihurile unei compoziții își corespund membru cu membru. Se distinge un paralelism *sintetic*, unul *sinonimic* și unul *antitetic*. În *stilul oral*, paralelismul membrelor este nespus de frecvent, dar de aici urmează că textele din *V.T.* și *N.T.* trebuie cercetate cu metode adecvate stilului oral și nu cu metode hipercritice grafice. Astfel, în stilul oral se observă, foarte des, degradarea fonetică a guturalelor și a siflantelor, confuzia între consoane apropiate din punct de vedere fonetic, apariția semi-vocalei șeva, aliterații și rime. Astfel, o sintagmă are un sens nu numai prin ceea ce exprimă ea strict gramatical, ci prin sintagmele care le sugerează prin similitudinile cu termeni apropiați fonetic dar de sens diferit. Compozițiile în stil oral ebraice sau aramaice oferă nenumărate exemple de asemenea factori lingvistici, iar în Cuvîntarea de pe munte se pot regăsi multe pasaje de stil oral.

Lucrările lui Marcel Jousse cele mai importante sînt: *Études de psychologie linguistique*, Paris, 1924, și *La Pensée et le geste*, Paris, 1925. Un rezumat al lucrărilor lui Marcel Jousse se află la Fr. Lefèvre, *Une nouvelle psychologie du langage*, în „Chroniques", *Le Roseau d'or*, 1977, pp. 3—32.

Revenim acum la II-*Petru*, 2, 1, în care se face mențiune de acești „proroci mincinoși", adică despre esenieni: „Au

fost însă și proroci mincinoși în popor, cum vor fi și între voi învățători mincinoși, care vor semăna în popor eresuri vătămătoare". Că e vorba de proroci mincinoși, în această lungă diatribă, se poate vedea din aserțiunea că ei au păşit „apucînd pe urmele lui Balaam fiul lui Bosor" (v. 15); ori acest Balaam era un profet mincinos. Iar ultimele versete ale acestei lungi expuneri a faptelor profeților mincinoși arată:

„Dar se întîmplă cu ei,
Ceea ce ne spune așa de bine zicătoarea:
Ciinele se întoarce la vărsătura lui
Și porcul spălat la bălăceala mocirlei" (II-*Petru*, 2, 22) [15]

Zicătoarea de care se amintește în aceste versete se află în *Pilde*, XXII, 11: „Ca un ciine care se întoarce unde a vărsat, așa este omul nebun care se întoarce la nebunia sa". Și este probabil că această zicătoare spusă cu privire la profeții mincinoși face aluzie la niște esenieni care au intrat în obștea creștină primitivă dar și-au reluat apoi profețiile lor false. Însă ultimul stih al acestei pericope: „Și porcul spălat la noroiul mocirlei" este o creație a apostolului Petru, iar nu o citare dintr-un alt text. Ori tocmai în acest ultim verset sînt menționați esenienii prin amfibologie intențională, indicîndu-se că despre ei este vorba. Desigur, nu cunoaștem textul originar hristo-palestinian (aramaic) al acestei epistole, dar avem traducerea lui în siro-aramaică, dialect foarte apropiat. Ori în aramaică „mocirlă, lut, noroi" este *siana* și *siona* [16], iar acest termen aramaic are și sensul de *erezie* [17]. În acest ultim verset, termenul *siona*, „mocirlă" și „erezie" este precedat de particula genetivului *d* (în aramaică), iar între această particulă și *siono* se interpune o vocală șeva ori *e* ori *a*, ceea ce face ca cei care ascultau aceste versete în aramaică să audă *d-esino* sau *d-asino*, adică o amfibologie intențională cu termenul aramaic ce corespunde grecescului *essenos*, adică *(h)ezwana* (citit *esuana*, fiindcă guturalele nu se pronunțau în aramaică). Așadar, ultimul

[15] S-a tradus prin „bălăceală" termenul grecesc, *kylismon*, care lipsește în traducerea românească.

[16] J. Brun, *Dicționarul citat, sub voce.*

[17] G. Dalman, *Aramäisch-Neuhebräisches Handwörterbuch...sub voce.*

verset menționat mai sus exprimă prin paronimie (joc de cuvinte):

„Și porcul spălat la bălăceala ereziei"
sau
„Și porcul spălat la bălăceala de esenian".

Dacă ne gîndim că esenienii își făceau foarte des băi lustrale în comun aluzia este și mai transparentă la esenienii care, odată intrați în obștea creștină se întorc din nou la vechile lor datini și rituri. Iar în cap. 2 din II-*Petru* se folosește procedeul retoric clasic numit în greaca veche *ysteron proteron*, „ce este la urmă este cel dintîi, cel însemnat", întrucît acest ultim verset al Epistolei apost. Pavel indică cine sînt prorocii mincinoși și ce făceau ei în comunitatea creștină.

III. Același procedeu al amfibologiei intenționale este folosit și în Cuvîntarea de pe munte (*Matei*, VII, 16; *Luca*, VI, 44), pentru a indica pe esenieni. Într-adevăr, versetul următor este:

„După roadele lor îi veți cunoaște!
Au doară se culeg strugurii din spini
Sau smochine din ciulini?" (*Matei*, VII, 16).

Aceste cuvinte au fost rostite în aramaică și arată cu evidență paralelismul membrelor din *stilul oral* al compunerii aramaice. Ori considerînd doar ultimele două stihuri, termenul „struguri" în aramaică este *'en^{e}be* (la plural), iar „spini" tot în aramaică este *sene* (ca în textul lui *Luca*, VI, 44 siriac), de aceea stihul „au doară se culeg strugurii din spini" se află în siro-aramaică (*textus receptus*) astfel: *Lo men sene Kot(f) i^{n} 'en^{e}be* (literal: *Nu din spini se culeg strugurii*). Dar între două consonante, pentru a facilita pronunția se rostește de obicei un *șeva*, adică un *e* slab și scurt, cum se află în siro-aramaică: *Lo men sene Kot(f)in*. Dar *'sene* în siro-aramaică este apropiat de grecescul *essenos*, „esenian", care poate deriva de la termenul siro-aramaic *(h)ezwana* (citit *esuana)*, adică există un joc de cuvinte între vorba *spin* la singular sau plural și *esenieni*, joc de cuvinte perceptibil doar în aramaică și nu în greaca veche, limbă în care ne-a parvenit textul lui *Matei*. Apoi, referindu-ne la celălalt termen aramaic din acest stih, adică *'en^{e}be*, „struguri", este evident că reprezintă un joc de cuvinte foarte limpede cu *n^{e}bie*, plural aramaic al singularului *n^{e}bia*,

„profet, proroc". Astfel, prin joc de cuvinte, stihul care în traducere literală greacă înseamnă: „Nu din spini se culeg strugurii", capătă sensul paronimic: *„nu dintre esenieni se culeg profeți"*.

În ceea ce privește ultimul stih: *„Sau smochine din ciulini"* el este în aramaică (și probabil în hristo-palestiniană, aramaica vorbită în epoca aceea): *av men Kurᵉbe tene*, literal: sau din ciulini smochine. „Smochină" în aramaica palestiniană este sg. *tena*, pl. *tene;* iar în ebraică, sg. *tena*, pl. *tanim*. Dar *tena* și *tene* (plural aramaic) sau *tanim* (plural ebraic) reprezintă un joc de cuvinte cu termenul ebraic la singular *tana*, plural *tanaim*, cu sensul de „dascăl, învățător"; învățații iudei care au trăit de la Hillel la Iuda I și care au scris *Mișna* se numeau *tanaim* [18] în ebraică, *tane* în aramaică. Observăm că *tana*, „învățător" în ebraica *Talmudului* vine de la verbul *tana*, „a repeta, a învăța", fiindcă învățarea se făcea prin repetare. Acest verb corespunde verbului ebraic clasic SNH, *Șana*, de unde vine cuvîntul Mișna. În felul acesta stihul: *sau smochine din ciulini?* devine prin amfibologie intențională: *sau învățați din ciulini?*

Versetele citate:
„Au doară se culeg struguri din spini
Iar smochine din ciulini?"
au devenit prin joc de cuvinte:
„Au doar se culeg profeți dintre esenieni?
Sau învățați din ciulini?"

III. *Stilul oral* descris de Marcel Jousse este caracteristic profeților canonici din *V.T.*, ori tocmai profeții folosesc în stilul lor oral, cu o mare frecvență, jocurile de cuvinte, apropiind termenii ebraici asemănători prin forma lor, dar având un sens diferit. În felul acesta profeții creiază o puternică emfază și accentuează mult o dimensiune a unei personalități. Căci adesea aceste jocuri de cuvinte deformează numele unui personaj sau al unui loc, spre a forma un cuvînt ce exprimă un defect sau un păcat. E ceea ce se numește o *disfemie* sau o *kakofemie*. În textul grec al lui Matei nu ne putem da seama de jocurile de cuvinte, existente în textul inițial aramaic, dar jocurile de cuvinte din textul

[18] C. Daniel, *Scripta aramaica*, p. 174.

siriac al lui Matei nu pot fi opera celui care a transpus textul hristo-palestinian în siro-aramaică (dialecte foarte asemănătoare, căci vorbitorii acestor dialecte se înțelegeau între ei). Fără îndoială, jocurile de cuvinte aveau scopul — atunci cînd se refereau la secte iudaice — să ascundă numele lor și să indice într-un fel voalat și enigmatic o sectă al cărui nume vrednic de dispreț *(nomen odiosum)* pentru romani nu trebuia să fie pronunțat, ca să nu provoace represalii din partea romanilor sau a slugilor lor, regii din familia lui Irod cel Mare. Acest limbaj criptic, cifrat, era folosit cînd era vorba de zeloți, care purtau un război de gherilă cu romanii. În ceea ce privește esenienii erau socotiți eretici.

Dar atît esenienii cît și zeloții sînt menționați încă o dată prin joc de cuvinte, în Cuvîntarea de pe munte. Într-adevăr, în *Matei*, XII, 20, se citește:

„Trestia sfărîmată nu o va frînge
Și inul ce fumegă nu-l va stinge".

Aparent, aici este un citat din *Isaia*, XLII, 3, cel puțin primul stih, căci „trestie" este în aramaică palestiniană *qana*, în ebraică *qane* (cf. grecul *kanna*). Iar „zelot" se spunea tot *qana* în ebraică și *qanai* în aramaică palestiniană. Totuși, profetul Isaia a trăit în sec. al VIII-lea î.e.n. și nu ar fi putut avea nici o legătură cu zeloții. Așa ar fi dacă cel de-al doilea stih menționat mai sus, „și inul ce fumegă nu-l va stinge" nu ar fi deloc, în textul din *Matei*, XII, 20, similar, ci cu totul *diferit* de textul ebraic masoretic din *Isaia*, XLII, 3. Pe de altă parte, toate citatele din *V.T.* în *Matei* reproduc textul masoretic ebraic al *Bibliei*, iar nu cel grecesc al *Septuagintei*. Textul masoretic actual al acestui stih este: WPSTH CHH L'ICBNH, iar cel al *Septuagintei* este *Kai linon typhomenon ou sbesei*. Drept urmare, termenul grecesc *typhomenon*, „ce fumegă, fumegînd", nu traduce termenul ebraic *CHH Keha*, „slab". Acesta din urmă este un adjectiv care derivă din verbul *kaha*, „el a slăbit, a devenit slab". Corespondentul ebraic exact și traducerea literală a termenului grec *typhomenon*, „ce fumegă, fumegînd", ar fi *'asen*, care și el este un adjectiv și derivă din verbul *'așan*, „a emite fum", „a fumega", de la *'așan*, „fum". Cum termenul „in" în ebraică este femenin PSTH, *pișʿtah*, acest adjectiv *'așen*, „fumegînd" la femenin ar fi

'aşena. Dar acest ultim adjectiv este un joc de cuvinte clar cu termenul aramaic sau ebraic ce-a dat în greacă *essenos*, în aceste versete din *Matei*, XII, 20:

„Trestia sfărîmată nu o va frînge
Şi inul ce fumegă nu-l va stinge",

căpătînd prin amfibologie intenţională sensul de:

„Pe *zelotul* sfărîmat nu îl va frînge (cu totul)
Şi pe *inul* esenian nu-l va stinge",

ştiut fiind că esenienii se înveşmîntau în mantii de in alb, că purtau această îmbrăcăminte cu un mare respect şi devoţiune. Prin amfibologie intenţională cele două secte iudaice, zeloţii şi esenienii, sînt arătaţi cu numele unor *plante*, zeloţii prin numele trestiei, iar esenienii prin cel al inului.

Pe de altă parte, se poate emite ipoteza că textul din *Matei*, XII, 20, citează un text din *Isaia*, nu din textul ebraic masoretic, ci din targumul (traducerea) aramaică a lui *Isaia*, XLII, 3. În acest caz, termenul grec *typhomenon*, „ce fumegă, fumegînd", a fost tradus prin cuvîntul aramaic *tenonoio*, „fumegînd", care constituie o amfibologie intenţională, cu termenul foarte apropiat din punct de vedere fonetic, termen aproape omonim, *tanono*, „zelot". În acest caz, al doilea stih repetă pe cel dintîi şi sîntem în prezenţa unui paralelism sinonimic al membrelor acestei compoziţii aramaice. Dar dacă acceptăm că primul stih în care există „trestie frîntă" se referă la zeloţi, sîntem siliţi de legea paralelismului membrelor să acceptăm că „inul fumegînd" arată prin paronimie fie pe esenieni, fie pe zeloţi. Lucrarea lui Constantin Daniel [19], care expune toate aceste fapte şi limbajul cifrat de mai sus, cu privire la sectele iudaice din sec. I e.n., a apărut în publicaţia prestigioasă „Numen" [20].

IV. Numărul mare de adepţi pe care i-a avut secta esenienilor, apoi vasta literatură pe care a scris-o şi răs-

[19] *Esséniens, zélotes et sicaires et leur mention par paronymie dans le Nouveau Testament.*

[20] „International Review for the History of Religions". Issued by the International Association for the History of Religion, vol. XIII, fasc. 2, August 1966, New York-Leiden, pp. 88—115.

pîndit-o — fără îndoială în scop propagandistic spre a-și spori numărul adepților — a făcut să intre în conflict cu creștinismul incipient. Așa se face că regăsim pe esenieni menționați și în alte cărți și epistole din *N.T.*, unde deseori sînt combătute învățăturile lor. Întrucît secta esenienilor a încetat practic să mai rămînă în Palestina, după războiul cu romanii (66—71 e.n.) și după răscoala lui Bar Kohba mai cu seamă (132 e.n.), mențiunile din *N.T.*, mai ales cele care evită să-i numească pe esenieni în mod deschis (întrucît fiind eretici numele lor nu putea fi pronunțat pe față fără a intra în conflict cu autoritățile Templului) au o deosebită valoare pentru stabilirea datării unora din textele *N.T.* Într-adevăr, s-a crezut de către Școala critică din secolul al XIX-lea că aceste texte datează din sec. II e.n., însă prezența esenienilor și a zeloților în aceste texte, numirea lor cu apelații criptice care nu puteau fi înțelese decît de contemporani ai acestor secte, adică de oameni care au trăit înainte de dărîmarea Templului și a războiului cu romanii, stabilesc o vechime mult mai mare a textelor de mai sus.

Esenienii apar menționați prin paronimie și în alte pasaje din textul lui *Matei*, XII, 29: „Sau cum va putea cineva să intre în casa unui puternic și să-i răpească lucrurile, de nu va lega *întîi* pe *cel puternic* și *numai atunci* să-i prade casa?" Textul grec (*Matei*, XII, 29) însă folosește pentru termenul „lucrurile" cuvîntul *ta skeye* care are sensul de „vase, veșminte, obiecte valoroase". De pildă, titlul de *schevofilax* care se dă călugărilor ortodocși, are sensul de păzitor al vaselor și al veșmintelor din altar (în franceză *sacristain*). Dar întreg acest verset este straniu și ridică o seamă de întrebări. Mai întîi de ce textul menționează pe un oarecare, pe cineva (în greacă *tis*) care pătrunde prin spargere și prin tîlhărie în casa cuiva și nu îi dă acestui hoț calificativul de tîlhar. De ce nu-l înfierează pe tîlhar și de ce nu se ia o atitudine de acuzare împotriva faptei reprobabile a acestui *cineva*, care nu e nici măcar numit spărgător?

Apoi, de ce acest om puternic (grec. *ishuros*) nu are paznici, nu are slujitori, robi care să-l apere și să sară în ajutorul lui? Cum poate un om realmente *puternic* să fie lipsit de servitori? Pe urmă, de ce acest om puternic nu are arme, săbii, securi, lănci, pumnal cu care să se apere; de ce nu posedă la el arme de apărare?

Tot așa trebuie să se pună întrebarea: de ce tîlharul nu-l ucide pe omul puternic, ci doar îl leagă și apoi îl jefuiește? Era mai simplu să-l ucidă și apoi să-l fure în liniște! Ce fel de tîlhar este acesta care respectă anumite reguli pe care, de obicei, tîlharii nu le urmează? Cel mai bizar lucru este că tîlharul, care pătrunde în casa celui puternic, nu-i fură bani, nici măcar nu caută bani la el! Dacă avem de-a face cu un *puternic* real, acesta trebuia să aibă bani în primul rînd, dinari, drahme, didrahme de argint sau de aur. De ce puternicul nostru nu are asemenea monede pe care tîlharul nici măcar nu le caută? În schimb, și acest fapt e tot atît de straniu, tîlharul care a pătruns în casa acestui puternic îi jefuiește *lucrurile*, adică veșmintele și vasele, fără să cerceteze dacă are bani. Însă versetul 29 din *Matei*, XII este precedat de versetul 27, în care se citește: „Și dacă Eu izgonesc dracii cu puterea lui Belzebut, atunci fiii voștri cu a cui putere îi izgonesc? De aceea ei vă vor fi judecători". Cuvintele se adresează fariseilor care îl acuzau pe Iisus că izgonește demonii cu puterea lui Belzebut și în acele cuvinte se menționează deci fiii fariseilor.

Cine erau fiii fariseilor care izgoneau dracii? Izgonirea dracilor sau exorcismele erau practicate în epoca aceea de esenieni [21]. În ceea ce privește expresia „fiii voștri" s-a afirmat de mulți cercetători că secta eseniană derivă din cea a fariseilor, de care s-a despărțit la un moment dat și din care s-a detașat ca niște fii din părinții lor. Dacă fariseii coboară din secta asideilor de pe vremea macabeilor, cum s-a susținut [22], esenienii pot fi considerați „fii ai lor". De fapt fariseii sînt urmașii asideilor din vremea macabeilor (cf. I-*Macab.*, I, 42) asideii erau *homines religiosi* cărora le-au urmat fariseii [23]. Această descendență din asidei (sau hasidei) este afirmată și de alți autori, dar demn de observat că din ei descind și esenienii [24] și expresia „fiii voștri" din textul mai sus discutat este adecvată pentru a-i numi pe

[21] G. W. Mac Rae, *Exorcisme et guérisons dans les récits de Qumrân*, în *V.T.* suppl., 1960, pp. 240—261. Cf. J. Carmignac, E. Cothenet et H. Lignée, *Les textes de Qumrân*, vol. II, Paris, 1963, pp. 214, 231—235.

[22] J. Carmignac et P. Guilbert, *Les textes de Qumrân*, vol. I, p. 14.

[23] H. Graetz, *Geschichte der Iudäer*, Band III, Leipzig, 1906, p. 691. El numește pe asidei „părinții trupești ai fariseilor".

[24] Dr. Z. Frânkel, *apud* H. Graetz, *op. cit.*, p. 700.

esenieni coborîtori din asidei și farisei. Astfel *fiii voștri*, adică *fiii fariseilor* din *Matei*, XII, 27, care izgoneau demonii nu pot fi fariseii, ci esenienii, care se îndeletniceau mult cu exorcismele [25]. Dimpotrivă, fariseii se împotriveau vindecării maladiilor prin astfel de metode și nu admiteau izgonirea demonilor din posedați, căci în tratatul *Sanhedrin*, 90a, tratat talmudic scris desigur de farisei, se arată că un astfel de exorcist nu va avea parte de viața de apoi [26]. Dealtfel, în *F.A.*, XIX, 13—16, ca și în Iosif Flavius (*Antichitățile*, VIII, V, 2), cei care fac astfel de exorcisme nu sînt farisei și nu se afirmă cîtuși de puțin apartenența lor la această sectă.

Că este vorba despre esenieni, în versetele 27 și 29 din *Matei*, capit. XII, reiese în mod clar nu numai din o serie de deducții ce se pot face pe baza celor cuprinse în aceste texte, dar și din sensul și etimologia cuvîntului „puternic" ce este legat și jefuit în casa lui.

În prealabil, am vrea să trecem în revistă etimologiile propuse pentru a explica termenii grecești *essenoi* și *essaioi*. Termenul *essenoi* este o formație adjectivală, foarte probabil, dar nu pare a avea vreo relație cu verbul *șana'* (צנע), „a se ascunde", „a se umili", al cărui participiu pasiv ar fi צנועים „cei modești", „cei smeriți". Derivarea din verbul *sahah* (סחה , „a mătura", „a înlătura"), formație adjectivală, avînd sensul de „cei înlăturați", „cei eliminați", deși este admisă de H. Graetz (*op. cit.*, p. 703), nu pare a fi exactă. S-au propus numeroase etimologii care „apar monstruoase" lui H. Graetz, ca și viziunea ce s-a creat despre această sectă. Etimologia lui Filon din Alexandria care derivă pe *essaioi* din grecescul *osioi* este imposibilă. S-a propus ca etimologii derivarea numelui esenienilor de la numele unui oraș Essa, apoi de la Isai, tatăl lui David, apoi de la verbul *'asah*, „el a făcut" și anume o formă adjectivală cu sensul de „lucrător", apoi de la verbul *iešaʿ* (ישע), „a mîntui", „a izbăvi", — de aci o formație participială avînd sensul de „mîntuitor", „izbăvitor", pe urmă de la

[25] H. Graetz, *op. cit.*, p. 704; Iosif Flavius, *Antichități*, VIII, II, 5, chiar ne relatează cum un iudeu Eleazar, probabil esenian, scoate un diavol dintr-un demonizat.

[26] H. Graetz, *op. cit.*, p. 704.

verbul *hasah* (חסה), „a se repauza", „a tace", apoi de la *hasio* (aramaică), „cuvios", „cucernic", apoi de la prescurtarea formei substantivale *hasid* (חסיד), „cuvios", „bun", „mizericordios", pe urmă de la חזה , „văzător", apoi de la *asio* (אסיא) aramaic, „medic", „doftor", în fine de la *hazan* (חזן), „păzitor", „supraveghetor".

Trebuie să menționăm o ultimă etimologie care este propusă și acceptată de un părinte al Bisericii, care a cunoscut pe ultimii esenieni și cunoștea bine limbile ebraică și aramaică, Epifane din Salamina, descris de toți contemporanii lui drept *tetraglossos*, „om care vorbea patru limbi" (latina, greaca, ebraica și aramaica). Această etimologie, creată din vremea cînd mai existau încă esenieni, era poate aceea a esenienilor înșiși, în orice caz cunoscută de ei, nu reprezintă o etimologie modernă și tocmai de aceea pare să aibă o foarte mare valoare.

În opera lui Epifane [27] se menționează două secte eseniene, *ossenoi*, sectă la samariteni și *essenoi*, sectă la iudei. În ceea ce privește etimologia numelui acestora din urmă se scrie: „Acest neam al ossenienilor se traduce prin tălmăcirea numelui «neam puternic» "*(stibaron genos)*. Adjectivul grec *stibaros, e, on*, are sensul de „puternic", „tare", desigur în credința sa [28]. Dar aceasta înseamnă că termenul grec *stibaron* este o traducere a unui alt cuvînt ebraic sau aramaic, cel mai probabil fiind adjectivul ebraic *hasin*, „puternic" (*Ps.* LXXX, VIII, 9 textul masoretic), de la verbul *hasan*, „a fi puternic". În aramaică există substantivul *hesen*, „putere", „forță" și adjectivul *hasin* = st. emfatic „puternic", „tare" de la verbul *h'sen*, „a fi puternic," „tare" [29]. Din verbul ebraic *'wz* și aramaic *baz*, „a fi puternic", „tare" se formează participiul prezent (*'zo*), avînd sensul de „puternic", „tare". Dar este mai probabil că *stibaron* corespunde lui *hasin*, fiindcă este mult mai utilizat și mai apropiat fonetic de *essenos*.

[27] *Panarion*, Migne, P.G., vol. XLI.
[28] *Panarion*, Lib. I, tom I, VI, I.
[29] J. Brun, *Dictionarium*... citat, p. 163.

Astfel, constatăm că în *Matei*, XII, 29, expresia „cel puternic" a fost, foarte probabil, în originalul aramaic al lui *Matei hasino*, îl găsim în versiunea siro-aramaică a lui *Matei*, XII, 29, repetat de două ori, corespunzînd termenului grec *ishuros* și traducîndu-se prin „puternic". Dar *hasino* este o evidentă amfibologie intențională cu *essenos* și „cel puternic" din acest verset este în mod sigur un esenian, după cum reiese și din alte implicații evidente ale acestui verset. Trebuie accentuat că în aramaică guturalele nu se pronunțau și *hasino* era auzit ca *asino*, deci foarte apropiat fonetic de *essenos*.

Dar expresia „cel puternic" poate să se refere la statutul social și politic al acestui personaj și în acest caz „cel puternic" trebuie să fie un om din apropierea regilor irodieni, fiindcă acești regi dețineau *puterea* în timpul acela. Pe de altă parte, cei din apropierea regilor din familia lui Irod cel Mare erau *homines religiosi* pe care *Matei*, XXII, 16 și *Marcu*, XII, 13 îi numește *irodieni*. Prin simpla lor apelație *irodienii* erau niște oameni *puternici*, pe plan social și politic[30], iar prin faptul că stăteau și se aflau în casele regilor (*Matei*, XI, 7—8 și *Luca*, VII, 24—25), aveau desigur o mare influență și putere[31]. Trebuie deci să admitem că „cel puternic" din *Matei*, XII, 29 (singularul reprezintă un singular colectiv, deci un plural, ceea ce se întîmplă frecvent în limbile semite) este echivalent cu irodienii și cu cei care stau în casele regilor, adică cu esenienii.

O serie de corelații și corespondențe ne duc de asemenea la această concluzie.

S-a arătat mai sus ce ciudat apare faptul că în acest text cel care pătrunde în casa celui puternic nu este înfierat nici măcar printr-o apelație, disfemică, cum ar fi aceea de tîlhar, ci textul grec scrie în chip neutru *tis*, „cineva", „oarecare", ca și cel siro-aramaic *nor*, literal „un om", „careva". Explicația ar putea fi că acel „cineva", „oarecare" este și el un adept al unei secte iudaice, un *homo religiosus*, mai

[30] C. Daniel, *Les Hérodiens du Nouveau Testament sont-ils des Esséniens?* în RQ, No. 21, 1967, pp. 31—54.

[31] C. Daniel, *Les Esséniens et „ceux qui sont dans les maisons des rois"*, în RQ, No. 22, 1967, pp. 265—277.

exact este un zelot a cărui ură împotriva esenienilor apare în multe texte (*Imne*, III, 24—26; IV, 34—35; IV, 25—26; V, 9—10; VI, 20—21, etc.), unde zeloții sînt numiți tîlhari, briganzi [32]. Textul lui *Matei*, XII, 29 nu vrea deci să dea o apelație peiorativă, insultătoare zeloților, și de aceea preferă o apelație extrem de neutră *tis*, „oarecine", „careva".

Tot atît de ciudat este că acest om „puternic" nu are servitori, sclavi care să-l slujească și să sară în ajutorul lui. Știm că esenienii nu aveau sclavi, nu admiteau robia și în plus trebuiau să facă ei înșiși muncile lor manuale. Apoi acest „puternic" nu are o soție, o femeie care să locuiască alături de el și să-i sară în ajutor, iar în casa lui nu se află slujitoare. Explicația ni se pare evidentă: fiind esenian el nu se putea căsători [33] și deci nu putea avea alături de el o soție să-i sară în ajutor.

Trebuie să ne punem pe urmă întrebarea de ce acest om puternic stă să fie legat și nu luptă împotriva celui care vrea să-l jefuiască, de ce nu folosește armele spre a se apăra. Răspunsul este iarăși limpede: esenienii nu aveau voie să aibă arme; erau dezarmați, nepurtînd arme la ei decît în călătorie și atunci tot din pricina zeloților care îi atacau [34]. Ei nu fabricau arme, nu le era îngăduit să le producă [35]. Astfel se explică de ce omul puternic din *Matei*, XII, 29 nu pune mîna pe arme să se apere cu ele de atacul tîlharului. În *Luca*, XI, 21, spre deosebire de *Matei* și *Marcu*, se precizează că cel puternic are arme. Căci cum putea să fie cineva puternic dacă nu avea arme? Și aici se vede că *puternic* e luat în sens paronomasic.

De obicei tîlharii rănesc sau îi omoară pe cei pe care îi jefuiesc. De ce acest tîlhar care pătrunde în casa celui puternic nu îl ucide pe acesta? De ce îl leagă doar? De ce păstrează anumite reguli de conduită care nu se întîlnesc de obicei la tîlhari? Mult mai simplu era să-l ucidă pe cel puternic și apoi să-l fure în liniște. Dar în realitate acest „oarecare", acest „tîlhar" este și el un *homo religiosus*, adeptul unei secte iudaice, care este cea a zeloților, fiindcă păzește porunca din *Decalog*: „Să nu ucizi!" (*Exod*, XX, 13), iar

[32] Athanase Negoiță, *L'hostilité des zélotes envers les Esséniens et ses causes*, în SAO, vol. IX, 1977, pp. 91—107.

[33] C. Daniel, *Esséniens et eunuques*, în RQ, nr. 23, 1968, pp. 353—390.

[34] Iosif Flavius, *Războiul iudaic*, II, VIII, Nr. 125.

[35] Filon. *Fragmenta ex Eusebii, Praep. Ev.*, VIII, XI.

textul din *Matei*, XII, 29, nu îl califică de hoț, de tîlhar, deci el păzește porunca din Lege: „Să nu furi!" (*ibidem*, 15). Pentru că nu fură, ci ia înapoi cele furate de la poporul iudeu de către cei puternici, este o recuperare nu un furt și tot așa gîndeau desigur zeloții care trăiau din atacuri armate asupra celor bogați.

Tot atît de ciudat este faptul că acel „oarecare" care pătrunde în casa „celui puternic" nu-i fură banii, nu îi caută monedele pe care le-ar avea și îi ia, scrie textul, lucrurile, adică vasele și veșmintele sale. Dar dacă cel puternic era esenian, el nu putea strînge bani, el trăia „fără bani" cum afirma despre esenieni Pliniu cel Bătrîn (*sine pecunia*, „fără bani")[36] deci ei nu purtau bani la dînșii. Iar Ipolit[37] afirmă chiar că unii dintre esenieni nu aveau voie nici măcar să privească monedele, fără îndoială spre a nu se uita la „chipurile cioplite" de pe aceste monede, socotind că a le privi înseamnă o încălcare a poruncii din *Decalog*: „Să nu-ți faci ție chip cioplit și nici un fel de asemănare a vreunui lucru dintre cîte sînt în cer, sus, și din cîte sînt pe pămînt, jos..." (*Exod*, XX, 4). Dealtfel reiese din manuscrisele găsite că esenienii practicau un comunism de consum, lucru confirmat și de Iosif Flavius și de Filon din Alexandria. Acest comunism de consum este atestat în *Regula Comunității*, I, 11—12, dar și de Filon *(Quod omnis probus liber sit*, § 87*)*, care menționează că întreaga avere a membrilor sectei eseniene este pusă în comun. Așadar, individual, esenienii nu posedau bani, monede, ci acestea se strîngeau într-o visterie comună, astfel că un tîlhar nu ar fi putut căuta și găsi bani la un esenian.

La fel de ciudat este faptul că tîlharul, după ce îl leagă pe puternic, îi jefuiește *lucrurile* sale, adică veșmintele și vasele sale. Veșmintele esenienilor erau destul de valoroase, fiindcă erau de in. Îmbrăcămintea pare să fi avut o mare importanță pentru esenieni, deoarece în fiecare oraș din Palestina exista un supraveghetor dintre ei care distribuia celor care treceau prin acel oraș, haine curate și spălate proaspăt[38]. Tot așa Ipolit afirmă că veșmintele esc-

[36] *Naturalis Historia*, V, 17.
[37] *Philosophumena*, Migne, *P.G.*, vol. XVI, 3, col. 3403.
[38] Iosif Flavius, *Războiul iudaic*, II, VIII, § 4, 125.

nienilor erau elegante (*op. cit.*, col. 3399), iar Filon arată că terapeuții „se adunau înveșmîntați în alb și strălucitori" (*De vita contemplativa*, § 66). Aceste veșminte, care erau niște mantale ori robe de in aveau o valoare însemnată pe vremea aceea (sec. I e.n.), căci o haină confecționată din pînză de in, din orașul Scythopolis costa mai scump decît salariul pe un an al unui lucrător specialist, calificat [39]. Astfel că zelotul care a pătruns în casa esenianului i-a putut lua veșminte valoroase. Dar dacă ar fi fost vorba de un dregător al regilor din familia lui Irod, acest *puternic*, în casa căruia pătrunde un „oarecare", ar fi avut bani, monede și nu doar lucruri.

Se poate trage concluzia că în acest pasaj din *Matei*, XII, 29, corespunzînd lui *Marcu*, III, 27 și lui *Luca*, XI, 21, „cel puternic" este un esenian și lucrul acesta este indicat de paronomasia dintre apelația *puternic* (în siro-aramaică *hasino*) și *essenos*, „esenian", dar și de numeroase alte deducții ce se pot face din acest text, care demonstrează că acel *om puternic* era un *homo religiosus* esenian. Argumente cu privire la sensul real al termenului *puternic* din *Matei*, XII, 29 și *Marcu*, III, 27, precum și demonstrația că e vorba de un esenian se află în lucrarea lui Constantin Daniel, *Les noms cryptiques des Zélotes* [40].

Esenienii continuă însă să fie menționați în scrierile *N.T.* și școala română de orientalistică reușește să-i regăsească și în alte texte, dat fiind că esenienii erau cea de-a doua sectă iudaică importantă după farisei și fiindcă ei au intrat adesea în conflict cu învățăturile creștine.

[39] S. W. Baron, *Histoire d'Israël*, Paris, 1957, vol. I, p. 575, nota 10.
[40] În „Studia et Acta Orientalia", Nr. X, 1969, pp. 61—68.

Capitolul XI

APOSTOLII ÎMPOTRIVA ESENIENILOR DE LA MAREA MOARTĂ

Așa cum s-a arătat anterior, esenienii se considerau în scrierile lor *profeți*, dîndu-și numele de *văzători*, ceea ce corespunde ebraicului *hozeh* și arameanului *hazoia* și *hezwana*, termeni care la rîndul lor sînt foarte apropiați fonetic de grecescul *essaios* și *essenos*, ca și de latinescul *esseni*.

Cum este bine cunoscut, *profet* nu înseamnă numai „cel ce vede", „cel ce prezice viitorul", deci care face preziceri, dar înseamnă și cel care vorbește în numele divinității, care explică voința ei și care transmite mesajul ei. În I-*Regi*, IX, 9, se poate citi că profeții erau numiți pe vremuri „văzători", iar cele două apelații se găsesc confundate uneori, ca în *Amos*, VII, 12 și 14, alteori profetul Iehu este numit *profet* în III-*Regi*, XVI, 7, dar este numit „văzător" în II-*Cronici*, XIX, 2—3.

Pare sigur că esenienii făceau numeroase jocuri de cuvinte, prin apropierea apelației lor de un adjectiv sau de un substantiv laudativ. În felul acesta demonstrau incontestabila lor superioritate, întrucît însăși denumirea lor ar fi arătat virtuțile lor. Filon din Alexandria, care a fost esenian, afirmă că denumirea de esenieni (în greacă *essaioi*) este în legătură cu un termen grec *osioi*, „sfinți, puri" [1]. Trebuie să spunem că modul de gîndire esenian și ebraic în general cu privire la *paronomasii* pleacă de la versetele 20 și 23, capit. II din *Cartea Facerii*, unde se arată că numele au fost fixate de divinitate. Așadar, o apropiere fonetică între două substantive sau adjective nu poate fi întîmplă-

[1] A. Dupont-Sommer, *Les écrits esséniens découverts près de la Mer Morte*, pp. 31 și 38.

toare; ea are un sens mai adînc. De aci căutarea unei *analogii*, nume sau adjectiv *similar*, care să indice înrudirea dar și sensul criptic și ascuns al unui nume.

În ceea ce-i privește pe esenieni, paronomasiile cu numele lor au fost numeroase: astfel Iosif Flavius crede că numele esenienilor înseamnă *semnoi* [2], adică „sfînt", „pur" și corespunde deci termenului siro-aramaic *hasaia*, „sfînt", „pur", iar această similitudine fonetică este *esenian* și *pur*, *sfînt*, e o dovadă deplină — în gîndirea esenianã — a sfințeniei și a purității lor. În ceea ce privește apelația *therapeutes*, „medic", „vindecător" pe care și-o dădeau esenienii din Egipt, ea este un joc de cuvinte cu termenul siro-aramaic *'asaia*, „medic", „vindecător". Iar Sf. Epifane afirmă că apelația de esenieni *(ossenoi)* are sensul de *puternic*, *robust*, fiind un joc de cuvinte cu siro-aramaicul *hasin*, „puternic", „tare".

Apelația de *văzători* pe care esenienii și-o dădeau și în textele de la Marea Moartă și în unele din apocrife se regăsește sub forma *hazoiai* (care este un joc de cuvinte cu *essaioi*, „esenieni") într-un text siriac al *Apocalipsei* [3]. Această facultate pe care și-o atribuiau esenienii, de-a avea viziuni inspirate de divinitate se regăsește și în alt text din *N.T.*

I. Acest text este *Epistola lui Iuda*, care are relații strînse cu esenienii, întrucît în această compunere se citează cărți sigur scrise de esenieni.

Într-adevăr, *Cartea lui Enoh* este citată în *Epistola lui Iuda* (vers 14). Această carte a lui *Enoh* pare a fi fost una din lecturile cele mai iubite de către esenieni. Iar versetul 9 al textului *Epistolei lui Iuda* face aluzie la o altă carte apocrifă: „Mihail Arhanghelul, cînd a grăit cu diavolul, disputînd cu el pentru trupul lui Moise, n-a îndrăznit să rostească judecată ocărîtoare, ci a zis: «Domnul să te certe»". Din spusele lui Didim cel orb [4] și ale lui Clement din Alexandria [5] acest verset citează textul unui volum apocrif iudaic *Ascensio Moysi*. Totuși, în textul grec al

[2] *Războiul iudaic*, II, VIII, § 2 (119).

[3] C. Daniel, *Une mention des Esséniens dans un texte syriaque, de l'Apocalypse*, pp. 155—164.

[4] *In epistolam beati Iudae*, Migne, PG, XXXIX, col. 1815.

[5] *In epistolam S. Iudae*, Migne, PG, IX, col. 735.

acestui tratat, care a ajuns pînă la noi, nu se poate regăsi episodul cu această dispută. Dar, în textele slave și etiopiene (amharice) ale acestui apocrif se pare că disputa mai sus menționată se regăsește. S-a afirmat — fără probe serioase — că acest apocrif ar fi de origine zelotă. Dar în literatura rabinică unde se regăsește legenda ascensiunii lui Moise la cer (tratatul *Rabboth*, 302, b), nu există această dispută între cei doi. Omisiunea acestui episod dovedește că el este de origine esenian, eretică și nu putea fi inclus în literatura rabinică. Pe de altă parte, după Iosif Flavius, zeloții urmau doctrinele fariseilor[6], cei care au fost inspiratorii literaturii rabinice. În plus nu există nici un apocrif care să fie în mod sigur de origine zelotă și nu există nici o dovadă că zeloții au scris cărți apocrife.

Această luptă între arhanghelul Mihail și diavol, între reprezentantul binelui și cel al răului, între reprezentanții celor două Spirite, este atît de caracteristică pentru doctrina dualistă a esenienilor, încît este foarte greu să contestăm originea esenian a acestui tratat. Dacă adăugăm că Moise era foarte cinstit de către esenieni, care nu aveau voie nici să-i pronunțe numele său[7], atunci devine din ce în ce mai probabil că acest tratat *Ascensiunea lui Moise* este o carte esenian. Dealtfel, esenienii sînt singurii care au scris tratate apocrife în sec. I e.n. Drept urmare, pare verosimil că Iuda, în scrisoarea lui, menționează fapte și pasaje cuprinse în două cărți esenie: *Cartea lui Enoh* (*Iuda*, 14) și *Ascensiunea lui Moise* (*Iuda*, 9).

II. Iuda nu citează doar două tratate esenie în scrisoarea sa, ci menționează chiar pe esenieni. Într-adevăr, el afirmă că un grup de oameni au pătruns printre creștini cărora le trimite Epistola sa și că acești oameni neagă divinitatea lui Iisus Hristos: „căci s-au furișat printre voi niște oameni necredincioși, încă din vechime meniți pentru osîndă, care fac din harul Creatorului nostru pricină de desfrînare și tăgăduiesc pe Iisus Hristos" (*Iuda*, 4). În textul grec al lui *Iuda*, 8, acești oameni care neagă divinitatea lui Hristos sînt numiți în chip explicit: *Omoios mentoi kai outoi enyporiazomenoi sarka men miainousin kyrioteta de athetousin, doxas de blasphemousin*. În traducere literară: „De ase-

[6] *Antichitățile iudaice*, II, VIII, § 12 (159).
[7] Iosif Flavius, *Războiul iudaic*, II, VIII, § 9 (145).

menea și acei visători de vise care spurcă trupul, leapădă stăpînirea și hulesc slăvirile". Astfel, acești oameni care s-au introdus printre primii creștini sînt numiți de Iuda *enypniazomenoi*, iar verbul grec *enypniazein* are sensul de „a visa", „a avea vise", „a avea viziuni în somn" și în acest text participiul prezent mediu la nominativ plural are sensul verbului activ, întrucît verbul la mediu, pentru acest verb, are sensul activ după toate dicționarele. Drept urmare *enypniazomenoi* se va traduce prin „visători", „cei care au vise", „cei care au viziuni în somn".

Părinții Bisericii au admis că acești *visători* reprezintă un grup bine definit de eretici. Astfel Teofilact [8] admite că acești eretici sînt borboriții menționați de Epifane. Tot așa Oekoumenios, episcop din Trikkala(Migne, PG, CXIX, col. 709) crede că acești eretici sînt nicolaiți, valentinieni și marcioniți. Dar textul grec al *Epistolei lui Iuda* este fără îndoială o traducere a unui original aramaic sau ebraic, limbi în care a fost redactată inițial Epistola. Într-adevăr, pare puțin probabil ca Iuda să fi cunoscut atît de bine limba greacă spre a putea scrie în ea. Pe de altă parte, creștinii cărora le era adresată această epistolă citeau tratate apocrife redactate în ebraică, așa cum sînt *Cartea lui Enoh* și *Ascensiunea lui Moise*, căci Iuda citează pasaje din aceste cărți. Aceasta dovedește că lectorii acestei epistole citeau ebraica și vorbeau desigur aramaica, așa cum crede și Reicke [9].

Acestea fiind spuse, trebuie să considerăm traducerea în ebraică sau în aramaică a termenului grec *enypniazomenoi* care denumește pe acest grup de oameni care s-au introdus printre creștini. Aceasta fiindcă sensul exact al acestui termen pare destul de obscur. De fapt în *Septuaginta* verbul *enypniazomenein* are sensul de „a visa", „a avea vise" și are acest sens în forma sa medie, iar mai tîrziu, în epoca bizantină, a căpătat sensul de „a avea vise erotice" [10]. Dar în ebraică, după dicționarul lui W. Gesenius, *a visa* se exprimă prin verbul *hazah*, care verb are de asemenea sensul de „a vedea", fiind, firește, des folosit în acest ultim înțeles pe lîngă acela de „a visa", „a avea viziuni profetice". Tot așa în ebraică termenul *hazon* înseamnă „viziune în

[8] Migne, PG, CXXVI, 93.
[9] *The Epistles of James, Peter and Jude*, New York, 1964, p. 191.
[10] E. A. Sophokles, *Greek Lexicon*, N. Y., Leipzig, 1888 s.v.

vis", „apariție onirică" și acest cuvînt derivă din verbul ebraic *hazah*. În siro-aramaică „viziune profetică în vis" este *hezew*, la statul emfatic *hezwa'* (cf. *Daniel*, II, 28; VII, 20), termen ce derivă tot din verbul *hazah*, „a vedea", „a avea viziuni". În consecință, termenul grec *enypniazomenoi* din *Iuda*, 8, tradus în ebraică printr-o formă participială *qal* a verbului *hazah* va fi *hozim*, „visători", „vizionari în vis, în somn", în timp ce în aramaică termenul *hazoiai* care se regăsește în textul siriac al *Apoc.*, XII, 15 (menționat în articolul orientalistului român citat mai sus), pare să traducă exact grecescul *enypniazomenoi*, avînd sensul de „văzători", „visări în somn, în vis". Aceste două cuvinte *hozim* și *hazoiai* sînt foarte apropiate fonetic de cuvintele grecești *essenoi* și *essaioi*, ca și de apelația latină *esseni*, „esenieni". Termenii de mai sus, ebraic și aramaic, puteau fi traduși prin cuvintele grecești *orontes*, *blepontes* și Filon din Alexandria amintește foarte des de „văzător", *o oron*, *o blepon*, care pare a fi o apelație a esenienilor [11].

S-a arătat de Kurt Kahle [12] că mesajul divin este transmis adesea profeților în timpul nopții, deci în vis, după cum reiese din II-*Regi*, VII, 4; *Num.*, XII, 6; I-*Regi*, XV, 11 etc. Tot așa G. Hölscher [13] afirmă că absolut caracteristic la *văzători* era capacitatea lor de a primi mesaje divine în somn și în viziuni nocturne. Este cu neputință de-a distinge pe *profeți* de *văzători*, după H. Junker [14], pentru că amîndouă aceste categorii de *homines religiosi* primeau mesaje în vis, sau în stare de extaz aveau viziuni, iar extazul este o stare vecină cu visul.

III. Alte argumente temeinice vin să demonstreze că acești „văzători în stare de vis" din *Epistola lui Iuda*, 8, sînt într-adevăr esenieni. Știm că esenienii erau buni tîlcuitori de vise, iar cei care interpretau visele aveau și ei vise care preziceau viitorul, ca, de pildă, Iosif (*Gen.*, XXXVII, 6—11; XL, XLI). Astfel Iosif Flavius relatează cum un

[11] *De migratione Abrahami*, § 38; *De sobrietate*, § 3; *Quis rerum divheres*, § 15 etc.

[12] *The Prophetes of Israel*, tr. engl., Edinburgh, 1960, p. 17.

[13] *Die Propheten. Untersuchungen zur Religionsgeschichte Israels*, Leipzig, 1914, p. 125 sq.

[14] *Prophet und Seher*, Trier, 1927, *passim*.

esenian, Șimon, a reușit să interpreteze în chipul cel mai exact visul lui Archelau, fiul lui Irod cel Mare, căruia i-a prezis exilul și moartea [15]. Prorocirile făcute de alți esenieni, ca de pildă de către Iuda esenianul, par să fie rezultatul viziunilor sale [16]. Pe de altă parte, Filon din Alexandria a scris două cărți despre interpretarea viselor în *V.T.*, unde afirmă că visele sînt trimise în cea mai mare parte de divinitate (*De somniis*, I și II). Filon confirmă în chip decisiv că *visătorii* din *Epistola lui Iuda* sînt esenieni. Într-adevăr, vorbind despre terapeuți care pentru mai toți cercetătorii moderni sînt esenienii din Egipt sau un subgrup al lor [17], marele gînditor iudeu scrie: „Totdeauna își au cugetul îndreptat spre Creator, în așa fel că chiar și în vis nu își închipuie nimic altceva decît frumusețile virtuților și ale Puterilor. Căci mulți dintre ei, avînd vise în somnul lor, merg într-acolo încît descoperă învățăturile vrednice de minunare ale filosofiei sacre" (*De vita contemplativa*, § 26). Astfel, terapeuții văd în visele lor Puterile, care sînt o categorie de îngeri, iar, pe de altă parte, au revelații cu privire la doctrine teologice, pe care le comunică și altora la deșteptare. Vom fi de acord că apelația de „văzători de vise" ca și aceea de „visători", pe care le-o dă Iuda, se potrivește perfect cu această speță de esenieni contemplativi cum au fost terapeuții.

IV. În altă ordine de idei, scriind despre acești oameni care s-au furișat printre creștini, despre acești „văzători", „visători de vise", Iuda scrie (V, 4): *oi palai progegrammenoi eis touto to krima*, în traducere literală: „care din vechime au fost înscriși mai dinainte în această osîndă". Într-adevăr, propoziția accentuează că această condamnare a fost făcută din vechime. Această traducere a versetului 4 din *Iuda* este confirmată și de textul siro-aramaic: „care de la început au fost înscriși mai dinainte în această osîndă".

Cum trebuie să înțelegem acest verset din *Epistola lui Iuda?* Nu poate fi vorba de predestinare, care nu este admisă de învățătura creștină. Dar se pare că Iuda cînd și-a scris Epistola era cunoscută *Epistola* a II-a a lui *Petru*, căci

[15] *Antichități*, XVII, XII § 3 (114); *Războiul*, II, VII, § 3 (111–114).
[16] *Antichități*, XII, XI, § 2 (311–314); *Războiul*, I, III, § 5 (78–81).
[17] Esenienii contemplativi. Cf. Filon din Alexandria, *De vita contemplativa*, § 1.

Iuda foloseşte unele expresii din această Epistolă, ce se referă şi ea la un grup de oameni care răspîndeau o învăţătură eretică. În *Epistola* a II-a a lui *Petru* nu există nici o condamnare din partea sa, căci Petru arată că Creatorul va pedepsi pe nelegiuiţi în ziua judecăţii (II-*Petru*, II, 9). Dacă Creatorul va pedepsi pe aceşti nelegiuiţi Petru nu-i condamnă, mai cu seamă că, în versetul 11 al capitolului II din această Epistolă, Petru arată că îngerii înşişi nu pronunţă nici o osîndă şi nu condamnă pe nimeni.

Cine a putut deci să-i condamne pe aceşti „văzători de vise" într-o epocă veche deja? Ipoteza ce ni se pare cea mai probabilă este că osîndirea s-a făcut de către autorităţile Templului şi de către căpeteniile Sanhedrinului, care i-au condamnat pe esenieni într-o vreme de mult trecută şi Iuda face aluzie la aceste fapte. Dealtfel, dacă ar fi fost aceştia condamnaţi de către apostoli este greu de admis că Iuda ar fi trecut sub tăcere acest fapt şi nu ar fi făcut cunoscută această osîndire în termeni precişi şi lipsiţi de ambiguitate. Iuda ar fi arătat în *Epistola* sa că aceşti „văzători de vise" sînt nişte recidivişti care repetă erorile lor ce au fost condamnate odată de către apostoli. Iar dacă aceşti „văzători de vise" au fost condamnaţi de către autorităţile Templului, trebuie să tragem concluzia că este de reflectat mai întîi la esenieni, aceşti eretici prin excelenţă, care nu aduceau jertfe în Templu, urmau un alt calendar, nu se căsătoreau, poate nici nu dădeau zeciuială neavînd nici o avere personală.

Dealtfel, ar fi extraordinar ca esenienii, aceşti mari eretici, să nu fi fost condamnaţi de autorităţile Templului şi de Sanhedrin, de vreme ce pentru încălcări mult mai mici ale *Torei* alţi iudei erau excomunicaţi. Iar persecuţiile atît de puternice, despre care esenienii vorbesc atît de mult în scrierile lor, dovedesc fără putinţă de tăgadă că ei au fost condamnaţi de autorităţile Templului (cf. *Imne*, IV, 10; V, 17; II, 31—33, 12, 21, 22; VII, 11).

Astfel, în acest verset 4 al *Epistolei lui Iuda* se menţionează condamnarea esenienilor, într-o epocă anterioară.

V. Referindu-se la aceşti „văzători de vise", Iuda scrie în versetul 16: *thaumazontes prosopa opheleias harin*, în traducere cuvînt cu cuvînt: „admirînd persoane (importante) din pricina folosului". Aceasta înseamnă că acest grup de „văzători de vise", care s-a furişat printre creştini, cinsteau

și onorau personajele importante din acea epocă, din pricina avantajelor materiale pe care le puteau căpăta, căci numai cei bogați și cei puternici puteau să le ofere foloase. Filon scrie despre esenieni că au fost copleșiți de favoruri și de onoruri de către regi mari, iar singurii regi atunci erau cei din neamul lui Irod [18]. Iosif Flavius arată și el că Irod cel Mare a protejat și a cinstit pe esenieni, „cugetînd mai mult bine despre ei decît despre firea unui om muritor" (*Antichități*, XV, X (372)). Este evident că esenienii, la rîndul lor, *au admirat*, după expresia lui Iuda (v. 16), pe Irod cel Mare, pe regii din familia sa [19]. Prin urmare acest pasaj din *Epistola lui Iuda* corespunde în întregime unor fapte care se referă la esenieni și aceasta cu atît mai mult cu cît în versetul 11 al aceleiași Epistole, Iuda scrie: kai te plane tou Balaam misthou exehuthesan, „și de rătăcirea lui Balaam prin mită s-au adăpat". Ori Balaam fusese un profet, un văzător, ca și esenienii, care fusese plătit pentru serviciile sale (*Num.*, XXII, 5 sq.) de către un rege Balac, fiul lui Sephor rege al moabiților. Iar comparația cu el este foarte adecvată, fiindcă și esenienii erau profeți, văzători, și ei de asemenea erau recompensați de către Irod cel Mare și ceilalți regi din neamul lui. Și aici aluzia la esenieni este foarte evidentă.

VI. Dar Iuda compară pe acești văzători de vise care s-au furișat printre creștini cu niște nori fără de apă (V, 12), cu arbori fără fructe, cu valurile furioase sau cu niște stele rătăcitoare (versetele 13 sq.). Comparația cu norii se regăsește în *Epistola* II-*Petru* (2, 17) pe care Iuda pare s-o fi cunoscut așa cum s-a recunoscut [20], dar celelalte comparații nu se găsesc decît la Iuda și nu pot fi raportate la texte din *V.T.*, sau *N.T.* Însă comparațiile făcute de Iuda între acești *văzători de vise* și copacii, valurile și stelele rătăcitoare își au originea lor în scrierile esenieneNe. Această ipoteză este cu atît mai verosimilă cu cît după aceste comparații din versetele 12 și 13, în versetul imediat următor

[18] *Apologia iudeilor*, § 18; *Quod omnis probus liber sit*, §§ 89–91.

[19] C. Daniel, *Les Hérodiens du N.T. sont-ils des Esséniens?* pp. 31–54. Idem, *Les Esséniens et „ceux qui sont dans les maisons des rois"*,... pp. 261–277.

[20] Eusebie Popovici, *Istoria bisericească universală*, Buc., 1900, p. 157.

Iuda citează pasaje din *Cartea lui Enoh*, ceea ce dovedește că el cunoaște prea bine scrierile sectei eseniene.

În *Imnele* lor, esenienii se compară des pe ei înșiși cu arborii. Astfel, în *Imne*, VIII, 5, autorul numește pe esenieni „arbori ai vieții în jurul fîntînii tainice". Tot astfel în *Imne*, VIII, 6, 9 și 12, *esenienii* sînt numiți *arbori*, iar în *Imne*, VIII, 12, ei sînt numiți chiar „poporul etern al pomilor".

Care este rațiunea frecvenței acestui simbol al arborelui și a acestei identificări a esenienilor cu pomii? Se pare că numind pe esenieni *pomi*, scrierile găsite lîngă Marea Moartă le dă un nume, care prin amfibologie intențională este foarte apropiat de acela de *essenoi* și de *esseni*. Căci în ebraică „pom" se spune *eș* la plural, *eșim* (עֵצִים), termen foarte apropiat fonetic de *esseni* și de *essenoi*. Pare puțin probabil că această insistență a *Imnelor* de-a numi pe esenieni *pomi* să fie o simplă coincidență, căci jocul de cuvinte este prea evident. Totuși Iuda reia această apelație de *pomi* dată esenienilor în *Imne*, dar adaugă că acei eretici care s-au furișat printre creștini sînt „copaci tomnateci fără roade, de două ori morți și dezrădăcinați" (*Iuda*, 12). Esenienii sînt comparați cu niște arbori, dar cu arbori răi, care nu dau roade. Pe de altă parte, în Cuvîntarea de pe munte, prorocii mincinoși, despre care s-a arătat că trebuie să-i identificăm cu esenienii, sînt de asemenea comparați cu niște arbori: „Păziți-vă de prorocii mincinoși... Astfel tot pomul bun face roade bune, iar pomul rău dă roade rele" (*Matei*, VII, 15—20).

În același fel, esenienii se comparau în scrierile lor cu *stelele* sau cu o stea, iar în *Războiul fiilor luminii cu fiii întunericului*, XI, 6 se citează versetele din *Numerii*, XXIV, 17—19: „O stea răsare din Iacob". Și acest citat este reluat de către *Documentul de la Damasc*, VII, 18—19, unde se poate citi că: „steaua este tîlcuitorul Legii", deci Învățătorul Dreptății esenian. Iuda, care cunoaște scrierile eseniene, folosește și el aceeași comparație între *stea* și *esenieni*, adăugîndu-i însă calificative peiorative și scriind că aceste stele, cum pretindeau a fi esenienii, sînt: „stele rătăcitoare cărora li se păstrează pe veci negura întunericului" (*Iuda*, 13).

Tot așa imaginea valurilor unei mări agitate de furtună pare să fie luată din *Imnele* eseniene. În *V.T.* prea puține texte pot fi menționate, unde cei necredincioși sînt comparați cu valurile mării. Însă această alegorie este frecventă în *Imne* (III, 6, 11, 12, 14, 15, 16; VI, 22, 23 și IX, 4 etc.), unde cei nelegiuiți sînt comparați cu valurile furioase și cu furia apelor răscolite de furtună. Pare probabil că din aceste texte a luat Iuda această comparație între acei nelegiuiți care s-au furișat printre creștini și valurile unei mări furioase.

Aceste comparații par a-și găsi originea în scrierile esenieneе pe care Iuda le cunoștea — după cum dovedește citarea a două cărți eseniene — scrieri pe care Iuda le folosește împotriva esenienilor înșiși spre a dovedi într-un chip acablant vinovăția lor.

VII. În *Epistola* sa, Iuda menționează de mai multe ori *desfrînarea* acestor eretici (versetele 4 și 10) sau îi compară cu Sodoma și Gomora (v. 7), arătînd că își spurcă trupul (v. 8) și veșmintele lor sînt întinate („îngrețoșîndu-vă pînă și de haina care e spurcată de trup") (v. 23). Aceste expresii și aceste imagini trebuie luate în înțelesul lor obișnuit din *N.T.*, adică de păcate care spurcă pe cei păcătoși, căci doar păcatul spurcă pe om și trupul său în *N.T.* (*Matei*, XV, 11; *Marcu*, VII, 15). Așadar Iuda reproșează acestor eretici în general, păcate care îi prihănesc.

Acestea fiind spuse, Iuda dă poruncă creștinilor să urască chiar și veșmintele acestor eretici și să se îngrețoșeze pînă și de haina lor (*Iuda*, 23). Această poruncă a lui Iuda este un argument în plus pentru dovedirea faptului că cei care s-au furișat printre creștini erau într-adevăr esenieni. Căci trebuie să ne întrebăm pentru ce motiv oare Iuda pomenește de veșmintele acestor văzători de vise? Ori, știm că esenienii acordau o mare însemnătate veșmintelor lor, și Iosif Flavius scrie, de pildă, că „erau întotdeauna îmbrăcați în alb"[21]. Tot așa *Regula Comunității*, VIII, 14, prevede limpede următoarea poruncă pentru esenieni: „(cel ale) cărui veșminte vor fi zdrențăroase încît vor arăta goliciunea lui, va fi pedepsit timp de treizeci de zile" (prin excluderea de la masa comună). Această albeață a veșmintelor esenienilor

[21] *Războiul iudaic*, II, VIII, § 63 (123).

și această eleganță vestimentară (despre care scrie și Filon din Alexandria în *De vita contemplativa*, § 66) erau desigur consecințele dorinței lor de puritate, de neprihănire și puritatea rituală era realizată, în afară de băile lor cotidiene, de către această albeață și eleganță a hainelor lor. Se pare că așa se explică aluzia lui Iuda la veșmintele esenienilor. El arată că veșmintele lor sînt prihănite de păcatele săvîrșite de ei și că curățenia lor, albeața și eleganța lor, nu conferă cîtuși de puțin puritate ereticilor esenieni, așa cum cred ei. De aceea Iuda cere creștinilor să urască aceste veșminte albe și curate ale esenienilor eretici.

VIII. Mențiunea a două cărți apocrife sigur eseniene: *Cartea lui Enoh* și *Ascensiunea lui Moise*, alături de acești „văzători de vise", care s-au furișat în obștea creștină, ne confirmă că acești văzători sînt într-adevăr esenieni. Probabil că Iuda citează pasaje din aceste două cărți eseniene, pentru că erau citite și folosite regulat de acești *văzători de vise*, care, cînd puteau, le strecurau creștinilor să le citească și ei. Iosif Flavius [22] afirmă că înțelepciunea esenienilor *„este o momeală* pe care o întind și căreia nu îi rezistă cei care au gustat o dată din înțelepciunea lor". Prin această momeală conținută în cărțile lor, esenienii gîndeau să atragă pe creștini. Dar Iuda citează aceste pasaje din cărțile eseniene pentru a arăta că chiar cărțile, pe care esenienii le citeau cu atîta diligență și le studiau, tocmai ele condamnau pe acești *văzători de vise*, pe acești *vizionari*. De asemenea, patriarhii pe care esenienii îi cinsteau cel mai mult chiar și ei blamau conduita eseniană, cuvintele și faptele lor.

IX. Pare că *Iuda* indică încă o dată în *Epistola* sa, chiar prin numele lor, pe acești *văzători, vizionari* esenieni, cu ajutorul unei amfibologii intenționale. Căci, în scopul de-a răspunde numeroaselor jocuri de cuvinte pe care esenienii, se pare, că le făceau în jurul numelui lor [23], ei aveau drept țintă să arate excelența și pietatea lor. *Iuda*, dimpotrivă, în textul *Epistolei* sale pare a face un joc de cuvinte defăimător cu privire la numele esenienilor. Aceste jocuri

[22] *Războiul iudaic*, II, VIII, § 11 (158).

[23] Numele putea avea, rînd pe rînd, sensul de: cei pioși, vindecătorii, slujitorii Creatorului, văzători, etc.

de cuvinte difamatorii sînt bine cunoscute în *V.T.* și sînt numite de obicei *kakofemii* ori *disfemii*, întrucît au ca scop să arate păcatele sau defectele unui personaj, apropiind numele său de cel al unei crime sau al unui păcat grav [24]. În același chip, în versetul 19, al *Epistolei* sale, *Iuda* numește pe acești eretici, văzători (în textul grecesc: *Outoi eisin oi apodiorizontes*, „aceștia sînt cei care pricinuiesc dezbinări" sau „cei care dezbină, divid", întrucît verbul grec *apodiorizo* înseamnă „a separa", „a divide", iar *apodiorismos*, „diviziune", „separare", „schismă".

Întrucît textul grec al *Epistolei lui Iuda* reprezintă, fără nici o îndoială, traducerea unui original ebraic sau aramaic, avem tot dreptul să ne referim și la termenii ebraici sau aramaici care au sensul de „a diviza", „a separa", „a dezbina". Ori în ebraică termenul care corespunde foarte bine verbului „a diviza", „a separa", *apodiorizontes*, este *hasah* (חצה), „a tăia", „a diviza" sau „a împărți în două" și participiul activ al acestui verb, la plural, este *hoșim* (חוצים), „cei care fac diviziuni", „cei care dezbină". Dar *hoșim* este foarte aproape fonetic de *essenoi* grec și de *esseni* latin, adică de numele esenienilor așa cum îl cunoaștem azi în transcrierea sa greacă și latină. Aceasta fiindcă guturalele nu erau pronunțate în aramaica vorbită de galileeni. Astfel în tratatul *Bab. Erubin*, 53 b, iar în tratatul *Bab. Berakhot*, 32 a, un galileean care își striga marfa sa pe stradă este întrebat dacă vrea să vîndă lînă, un miel, vin sau un măgar, toți termeni care puteau fi confundați în aramaică, unde nu se pronunțau guturalele. Pe de altă parte, *Septuaginta* transcrie numeroși termeni ebraici a căror primă consoană este o guturală, fără să redea deloc o asemenea consoană. Drept urmare *hoșim* este un joc de cuvinte clar cu *essenoi* și pare că acest termen este o traducere a grecescului *apodiorizontes* și indică încă o dată pe esenieni în scrisoarea lui *Iuda*, de data aceasta prin joc de cuvinte, prin amfibologie intențională.

Iuda vrea deci să arate prin acest joc de cuvinte *disfemice* sau *kakofemice*, că însăși numele acestor eretici îi arată ca pe niște oameni nelegiuiți și nu ca pe niște credincioși și sfinți așa cum se pretind.

[24] *Jüdisches Lexikon*, vol. II, art. *Euphemismus*; *ibidem*, art. *Wortspiel*.

Verbul *haṣah* există și în aramaică, unde *heṣo* are sensul de „a vărsa", „a revărsa", în timp ce forma sa pael *haṣi* are sensul de „a tăia", „a despărți" ca în ebraică [25]. Așadar jocul de cuvinte de mai sus a putut să existe în *Epistola lui Iuda*, fie că ea a fost scrisă în aramaică sau în ebraică.

* * *

Dar nu numai apostolul Iuda este un adversar vehement al esenienilor, ci și apostolul *Petru*, în *Epistola a doua*. Apostolul Pavel se dovedește de asemenea un inamic hotărît al doctrinelor eseniene, după cum reiese din pasajul pe care-l vom comenta din *Fapte*. Adesea scrierile eseniene menționează vrăjmășia puternică pe care esenienii o întîmpinau de la adversarii lor (cf. *Imne*, IV, 10; II, 31—38; II, 12; III, 24—26) și suferințele pe care le-au avut de la inamicii lor. Dacă reflectăm la profundul atașament pe care iudeii îl aveau pentru Templul lor și pentru poruncile *Torei*, se poate înțelege ușor că cei care nu aduceau jertfele lor la Templu, cei care urmau un calendar special al lor și nu celebrau deci sărbătorile cu ceilalți iudei — așa cum făceau esenienii — trebuiau să fie urîți nu numai de farisei și de saducei, ci și de marea majoritate a poporului iudeu.

Pe de altă parte, dacă apelația de *esenian* avea sensul de *sfînt*, de *pur*, de *vindecător*, de *profet* sau de *slujitor* (al divinității) este întru totul improbabil că adversarii esenienilor au putut folosi aceste apelații spre a denumi pe esenieni. Căci numindu-i în acest fel ar fi recunoscut implicit sfințenia, puritatea, darurile lor profetice și într-un cuvînt ar fi fost de acord cu toate doctrinele lor eretice pentru iudei. Aceasta este rațiunea majoră a absenței apelației de esenian din tratatele literaturii rabinice dar și din *N.T.* Este probabil însă că ura împotriva esenienilor a avut și alte consecințe, dar mai cu seamă interdicția de a se pronunța numele lor ca fiind *nomen odiosum*, „un nume vrednic de dispreț". În literatura rabinică se regăsește formula de maledicție YMMH SMW WZQRWM, „fie ca numele și amintirea lui să fie șterse" [26]. Tot așa în sec. I e.n. numele ereticilor nu era pronunțat de către iudeii credin-

[25] J. Brun, *Dicț. citat*, p. 166.
[26] H. Strack und P. Billerbeck, *Das Evangelium nach Matthäus*, p. 64.

cioși: „Ferice de voi de vă vor urî oamenii, de vă vor despărți, de vă vor ocărî și vor socoti numele vostru ca un rău pentru Fiul Omului" (*Luca*, VI, 22). În acest verset *despărți* are sensul de a despărți de Templu, de-a *excomunica* deci, iar expresia „vor socoti numele vostru ca un rău" înseamnă că numele lor nu va mai fi pronunțat, fiind un *nomen odiosum*.

Și romanii (ca și egiptenii înainte) practicau acest obicei al *ștergerii numelui* din inscripții, numindu-l *errasio nominis* și aceasta se aplica în cazul unui criminal de stat sau al unui adversar politic. În ceea ce privește lumea iudeilor, Marele Preot se ferește să pronunțe numele lui Iisus, după condamnarea sa și spune prin perifrază „acest nume" (*F.A.*, V, 28) și „acest om". Tot astfel conducătorii Templului evită să pronunțe numele lui Iisus după condamnarea sa și spun și ei „acest nume" (*F.A.*, IV, 17). Iar cei care le dau numele de *esenieni* sectanților de la Marea Moartă sînt cu toți *apologeți* ai esenienilor, lăudători ai lor, așa cum sînt Filon din Alexandria, admiratorul lor, Iosif Flavius, care fusese ucenic al lor și Pliniu cel Bătrîn, care se extazia așa de mult în fața comunității eseniene [27]. Nici unul dintre adversarii esenienilor și mai cu seamă fariseii nu-i numesc *esenieni*, tocmai fiindcă această apelație are un sens elogios, apologetic, laudativ, de sfînt, de pur, de servitor al divinității, de vindecător (de suflete) și mai cu seamă văzător, profet. Această apelație trebuie să fi fost socotită drept uzurpată, falsă și mincinoasă de către toți iudeii care nu făceau parte din secta de pe malurile Mării Moarte. Drept consecință, adversarii esenienilor, care îi urau atît de mult și le pricinuiseră multe suferințe, trebuiau în mod logic să se îndepărteze și să se lepede de orice nume glorificator al esenienilor și să le dea apelații infamante. Acestea sînt atribuite unor persoane sau unor locuri în *V.T.* S-a arătat că o astfel de apelație infamantă era aceea de *irodieni*, dar Matei și Marcu nu folosesc această denumire insultătoare (pe care au considerat-o poate nedreaptă) și i-au numit pe esenieni cînd „oameni care stau în casele regilor", cînd „aluatul lui Irod". *F.A.* par să menționeze numele unui esenian pe care-l prezintă ca pe un adversar declarat

[27] Pliniu cel Bătrîn, *Naturalis Historia*, V, 17.

al apostolului Pavel și despre acest esenian și apelațiile lui vom vorbi in cele ce urmează.

1. Textul *F.A.*, XIII, 6—12 este următorul: „Iar dacă au străbătut insula (*Cipru*-n.n. *Ath. N.*) pînă la Pafos, au găsit un iudeu vrăjitor și proroc mincinos care se chema Bar Iisus și care era cu proconsulul Sergius Paulus, bărbat înțelept. Acesta dorind să audă cuvîntul lui Dumnezeu a chemat pe Barnaba și pe Saul. Dar Elymas vrăjitorul — căci așa se tîlcuiește numele de Bar Iisus — li se împotrivea căutînd să abată pe dregător de la credință. Saul însă — care se mai numește și Pavel —, umplîndu-se de Duh Sfînt și cătînd la el, a zis: «O fiu al diavolului, plin de toată răutatea și de tot vicleșugul și vrăjmaș a toată dreptatea, au nu vei conteni tu oare a abate pe oameni de la căile cele drepte ale Domnului? Și acum iată mîna Domnului e asupra ta: vei fi orb și nu vei vedea soarele un timp». Și îndată a căzut peste el ceață și întuneric și bîjbîind căuta povățuitor".

2. Textul din *F.A.*, XIII, 8, arată că Bar Iisus se traduce prin Elymas *(Elymas o magos outos gar methermeneuetai to onoma autou)*. Aceasta înseamnă că Bar Iisus (în greacă *Bariesous, Bariesou*) nu are deloc sensul de „fiu al lui Iisus", cum s-a putut crede, traducîndu-se prima silabă a acestui nume *bar* prin „fiu" (*bar* înseamnă în aramaică „fiu", cf. *ben*, „fiu", în ebraică), iar silabele următoare prin „Iisus". Căci în acest caz dacă Bar Iisus ar fi însemnat „fiul lui Iisus", textul *F.A.* n-ar fi avut nevoie să traducă acest substantiv *var* sau *bar*, căci lectorii *F.A.* trebuiau să știe că *bar* înseamnă fiu în aramaică. Apoi numele arameene începînd cu *Bar*, „fiu", nu sînt traduse în *N.T.*, cum este de pildă Barnaba în același text al *F.A.* (XIII, 7). Dar mai ales textul din *F.A.* nu traduce pe Bar Iisus prin „fiu al lui Iisus", ci printr-un alt substantiv, Elymas [28]. Dar Bar Iisus a putut fi înlocuit prin alt nume care să omită cea de-a doua componentă a acestui nume, poate pentru a nu se profana numele lui Iisus. Astfel în textul siro-aramaic al *F.A.* Bar Iisus este numit Barșumo. În acest nume, prima parte a numelui Bar Iisus este păstrată, dar cea de-a doua este *șumo*. Ori în această limbă *șumho* înseamnă „nume", deci Bar-șumho

[28] H. Strack und P. Billerbeck, *Das Evangelium nach Markus...*, p. 711.

sau Bar-șumo (fiindcă guturalele nu se pronunțau în aramaică) înseamnă „fiul numelui". Se știe că în literatura rabinică „Numele" este una din apelațiile divinității, întrucît numele său nu trebuia să fie pronunțat (cf. *Exod*, XX, 7), spre a nu fi luat în deșert. Totuși, dacă textul *F.A.* a tradus Bar Iisus prin Elymas, acest ultim nume trebuie să fie un substantiv comun, folosit ca nume propriu și trebuie să cunoaștem sensul lui spre a ști ce înseamnă Bar Iisus.

S-a încercat să se explice acest substantiv printr-un termen arab care are sensul de „cel înțelept" sau printr-un termen aramaic 'LYM', „cel puternic", „cel tare". Dar Bar Iisus fiind un cuvînt arameean, cum se dovedește prin prima parte a sa ce înseamnă „fiu", el nu poate fi tradus printr-un alt termen aramaic, ci printr-un cuvînt din altă limbă; ebraica ni se pare limba cea mai probabilă, căci evident araba nu poate fi admisă, nefiind în acea epocă o limbă de circulație. Astfel, aramaicul Bar Iisus este tradus în *F.A.* prin termenul ebraic Elymas, pentru ca cititorii *F.A.* să înțeleagă sensul exact al acestui cuvînt, care trebuie să aibă un sens exact și precis dar și destul de interesant pentru a fi tradus.

Care poate fi termenul ebraic, care transliterat în greacă să fie Elymas? În textul grec al *F.A.*, cuvîntul probabil ebraic Elymas este tradus la rîndul său în greacă și citim în *F.A.*: *Elymas o magos*, unde *magos* trebuie să reprezinte echivalentul grec al lui Elymas. Pentru că *magos* așezat în apoziție cu Elymas pare să explice în grecește acest termen străin [29]. Problema ce se pune — spre a se explica acest verset — este de-a găsi un cuvînt ebraic avînd sensul lui *magos*, iar de altă parte să poată fi transliterat în greacă prin Elymas.

Credem că Elymas este transcripția greacă a termenului ebraic חלמה *(halema)*, care are sensul de „visător", „interpret de vise", substantiv format plecînd de la verbul HLM, „a visa", „a avea un vis" (cf. *Deut.*, XIII, 1: HLM HLMWM, „visător de vise", „vizionar", „interpret de vise"). Cuvîntul există și în siro-aramaică sub forma *h'limo* și *helumo*, „cel care are vise divinatorii", „cel care interpre-

[29] *Ibidem.*

tează visele". Dar sensul primitiv și esențial al lui *magos* grecesc este tocmai „interpret de vise" [30]. Tot astfel Herodot (I, 107, 120 și 128) afirmă că magii, trib al mezilor și castă sacerdotală erau interpreți ai viselor. Tot așa în *Daniel*, II, 2, regele Nabucodonosor cheamă magii ca să interpreteze visele sale. Deci, pare probabil că termenul ebraic Elymas are sensul de „vizionar", „interpret de vise", fiindcă această speță de prezicători era bine cunoscută de iudei, iar literatura rabinică vorbește de ei ca trăind la Ierusalim [31]. În plus, viziunile profeților și ale falșilor proroci (ale profocilor mincinoși) erau adesea vise sau viziuni nocturne (hipnagogice sau hipnopompice).

Acestea fiind spuse, trebuie să ne întrebăm acum care este cuvîntul sau care sînt cuvintele arameene ce pot traduce un termen ebraic sau grec avînd sensul de „interpret de vise", „vizionar", „văzător de vise" și care începe cu expresia *bar*, „fiu"? Adesea în aramaică, la fel ca și în ebraică, termenul *bar* slujește pentru a marca apartenența la o categorie, la o speță, de ex. în ebraică: BN SNH, „avînd etatea de un an", BN MWT, „fiu al morții". Pare destul de verosimil că termenul aramaic חזוה *HZW'*, „viziune", „apariție" [32], precedat de termenul *bar*, poate să corespundă foarte bine din punct de vedere fonetic lui Bar Iisus. Adică sintagma aramaică *BR HZW'*, avînd sensul de „fiu al viziunii", „vizionar", „văzător" reprezintă termenul grecesc Bariisus și acesta din urmă este transcrierea în greacă a acestui nume aramaic, ce se pronunța probabil Barezu', deci foarte apropiat fonetic de Bariesous grec. Pe de altă parte, BR HZW', cu sensul literal de „fiu al viziunii", înseamnă „vizionar", „visător" și chiar „interpret de vise" [33]. Iar cei care interpretau visele aveau ei înșiși vise divinatorii, după regulile acestei mantice atît de vechi, onirocrația, disciplina divinației prin vise. Astfel grecescul *magos* și ebraicul *Elymas* care amîndouă au sensul de „vizionar", „interpret de vise" traduc un termen aramaic care are același sens și înseamnă

[30] M. A. Bailly, *Dictionnaire grec-français.*

[31] Cf. Tratatul *Ier. Berakhot*, 55 b; 56 b.

[32] G. Dalman, *Aramäisch-neuhebräisches Handwörterbuch*... s.v.

[33] Constantin Daniel, *La mention des esséniens dans le texte grec de l'epître de S. Jude*, pp. 503—521, unde se arată că personajele numite vizionari, visători de vise, în această epistolă sînt esenienii.

„fiu al viziunii", „vizionar", „interpret de vise", „văzător". Acest sens este confirmat de calitatea de proroc mincinos ce i se acordă lui Bar Iisus, pentru că prorocii aveau vise divinatorii și pentru că „prorocul era numit în vechime văzător" (I-*Regi*, IX, 9) la iudei. S-a demonstrat că apelația de *văzători* este foarte apropiată din punct de vedere fonetic, în ebraică și aramaică, de numele esenienilor așa cum este el transcris în greacă, *essaios*, căci *hozeh*, „văzător" în ebraică și *hazoia*, „văzător" în aramaică sînt foarte apropiați fonetic de *essaios*. Dacă esenienii își dădeau numele de *văzător*, *vizionar*, acest nume corespunde — dat fiind că văzătorul are viziuni în stare de vis mai ales — în ceea ce privește sensul, lui HLM', Elymas, „visătorul de vise", „tîlcuitorul de vise" și de asemenea lui BR HZW, „fiul viziunii", „vizionarului". Pe de altă parte și terapeuții aveau revelații în visele lor; ei visau mesaje ale îngerilor: „căci mulți dintre ei avînd vise în somnul lor ajung pînă într-acolo încît descoperă învățăturile admirabile ale filosofiei celei sacre" [34].

Pentru aceste rațiuni, Bar Iisus, vizionarul, văzătorul, interpretul viselor, pare a fi un esenian autentic și faptul acesta îl vom demonstra și în continuare.

3. Bar Iisus viețuia alături de un mare demnitar roman, proconsulul Sergius Paulus și exercita pentru el arta sa divinatorie. Dar tocmai esenienii, mai mult decît oricare *homines religiosi* iudei, trebuiau să fie în bune relații cu romanii.

Constantin Daniel a arătat în două lucrări [35] că irodienii din *N.T.* sînt esenienii. Bunele relații dintre esenieni și romani (cel puțin pînă la războiul din 66-71 e.n.) apar și în scrierile esenienilor de la Qumran. Căci devenind membru al acestei secte, fiecare esenian trebuia să jure „că va fi totdeauna credincios față de cei care dețin puterea, căci niciodată autoritatea nu i se dă cuiva fără voința divinității" [36]. Ori cei care dețineau puterea în epoca aceea în

[34] Filon din Alexandria, *De vita contemplativa*, § 26.

[35] *Les Hérodiens du N.T. sont-ils des Esséniens?*, în RQ, 21, 1967, pp. 31—54 și *Les esséniens et „ceux qui sont dans les maisons des rois"*, în RQ, 22, 1967, pp. 261—277.

[36] *Războiul iudaic*, II, VIII, 7 (140); Ipolit, *Migne*, PG, vol. XVI, col. 3399.

Palestina şi în Orientul de Mijloc erau romanii. Nu poate fi vorba de un jurămînt faţă de şefii sectei eseniene, căci termenii greceşti folosiţi de Iosif Flavius arată că e vorba de puterea politică, căreia esenienii jurau să-i rămînă fideli şi nu de cea religioasă. Mai mult, Irod cel Mare a dispensat pe esenieni să-i presteze un jurămînt de fidelitate [37], şi aceasta nu drept urmare a refuzului esenienilor de a-i jura credinţă (aşa cum au făcut fariseii). Nu putem explica această dispensă de jurămînt decît prin aceea că esenienii juraseră o dată că vor fi credincioşi celor care deţin puterea, iar pe de altă parte nu puteau jura de două ori pentru acelaşi legămînt.

Aşadar, esenienii par a fi refuzat să se arate ostili romanilor, aşa cum au făcut fariseii, dar mai cu seamă zeloţii. Pe de altă parte, în *Documentul de la Damasc* se poate citi un pasaj care confirmă că esenienii nu erau ostili romanilor: „Să nu se întindă mîna spre a se vărsa sîngele nici unui păgîn, din pricina bogăţiilor şi a cîştigului. Pe deasupra să nu se ia nici unul din bunurile lor, ca să nu blesteme şi să hulească, (ci aceasta să se facă) doar prin porunca sfatului obştei lui Israel" [38].

Păgînii erau fără nici o îndoială: romanii, grecii şi sirienii, iar cei care atacau pe romani şi pe protejaţii lor erau fără îndoială *tîlharii*, adică zeloţii şi această stipulare din *Documentul de la Damasc* este de fapt o poruncă de-a nu imita pe zeloţi în acţiunile lor anti-romane. Dealtfel relaţiile puţin ostile dintre esenieni şi romani sînt dovedite şi prin faptul că zeloţii, inamicii juraţi ai romanilor, erau în acelaşi timp inamici ai esenienilor, pe care-i şi atacau. Zeloţii, numiţi „tîlhari" de către Iosif Flavius [39], atacau pe esenieni cu armele în mîini, de aceea esenienii jurau atunci cînd intrau în secta lor să nu aibă nimic în comun cu aceştia. Este cu neputinţă de admis ca Irod cel Mare să fi protejat pe nişte sectanţi iudei care ar fi fost ostili romanilor. În plus, elogiile acordate de către Iosif [40] esenienilor şi enumerarea atîtor

[37] *Antichităţile iudaice*, XV, X, 4 (371).
[38] *Documentul de la Damasc*, XII, 6—8, în trad. lui A. Dupont-Sommer, *Les écrits esséniens découverts près de la Mer Morte*, p. 170.
[39] *Războiul iudaic*, II, VIII, 4 (125).
[40] *Ibidem*, II, VIII, 2 (110) şi 6 (135).

virtuți la ei avea ca scop să îndemne pe lectorii săi,— cei mai mulți romani sau cetățeni romani — să admire pe esenieni, arătînd cît de superiori sînt aceștia stoicilor și cinicilor greci.

Într-o carte destinată romanilor cu greu am putea admite ca Iosif Flavius să laude atît de mult pe vrăjmașii lor. Aceasta cu atît mai mult cu cît zeloții, care erau ostili romanilor, sînt ocărîți și defăimați de către Iosif în opera sa. Ceva mai mult, esenienii au avut o mare comunitate la Ierihon, oraș administrat direct de către procuratorul roman în sec. I e.n., iar în literatura rabinică esenienii par a fi numiți „oamenii din Ierihon" (Tratatul *Pesahim*, 56 a). Iar dacă Pliniu cel Bătrîn admiră atît de mult pe esenieni, aceasta este o dovadă că acești sectanți erau în relații bune cu romanii, fiindcă un amiral al flotei romane n-ar fi emis o judecată atît de laudativă asupra esenienilor dacă aceștia ar fi fost dușmanii romanilor. Într-adevăr, Pliniu cel Bătrîn atestă că esenienii trăiau pe lîngă Marea Moartă *după* războiul din 66—71, întrucît el a scris opera lui *(Naturalis Historia) după* acest război și înaintea morții sale, care a avut loc în timpul erupției Vezuviului la 79 e.n. Ori dacă esenienii ar fi fost ostili romanilor este puțin probabil că obștea lor ar fi continuat să existe *după* războiul din 66—71.

Este adevărat că Iosif Flavius afirmă că în timpul războiului din 66—71, unii esenieni au fost torturați de către romani (*Războiul*, II, VIII, 10, 152) și că una din căpeteniile răscoalei iudeilor împotriva romanilor a fost esenianul Iuda (*ibidem*, III, II, 1, 11), dar aceste fapte s-au petrecut cu aproape douăzeci de ani după întîlnirea apostolului Pavel cu Bar Iisus. Este probabil că un mic număr de esenieni a luat parte la răscoala împotriva romanilor. Așa, de pildă, Iosif Flavius care era fariseu a luat parte la răscoală, fiind comandantul unei cetăți a iudeilor, deși, în general, fariseii nu doreau și nu au fost de acord cu războiul împotriva romanilor. Așa că participarea lui Iuda esenianul și cei din jurul lui dintre esenieni nu este o dovadă peremptorie că întreaga sectă a luat parte la acest război. Așadar, dacă esenienii — mai mult decît alți *homines religiosi* iudei — erau favorabili romanilor, atunci se poate trage concluzia că un esenian, mai degrabă decît orice alt sectant iudeu, putea să beneficieze de încrederea lui Sergius Paulus, înalt demnitar roman și este verosimil ca Bar Iisus să fi fost

esenian mai curînd decît membru al oricărei alte grupări politico-religioase iudaice. Cum s-a amintit anterior în *Matei*, XI, 8, esenienii sînt numiți „cei care stau în casele regilor" și li se reproșează tocmai că locuiesc în casele celor mari și puternici ai lumii. Ori Bar Iisus făcea exact același lucru.

4. Textul *F.A.* numește pe Bar Iisus de două ori *magos*, cuvînt ce are sensul mai ales de „tîlcuitor", „interpret de vise", dar care poate să însemne într-un sens mai larg „prezicător", „ghicitor", pentru că nu poate fi vorba în acest pasaj de vreun mag persan. Desigur *magos*, în latină *magus*, poate să aibă sensul și de „vrăjitor", „magician" [41], dar în *N.T.* acest termen are sensul de „astrolog", „cititor în stele" (*Matei*, II, 1). Magii care au venit din Orient la nașterea lui Hristos nu erau nici vrăjitori, nici magicieni, ci astrologi, cititori în stele. Acești *magi* au și ei vise profetice și sînt deci visători de vise, interpreți de vise (*Matei*, II, 12). Deci pare mai probabil să acordăm lui Bar Iisus acest sens al grecescului *magos*, „astrolog", „visător de vise", iar nu „vrăjitor", „magician". Esenienii erau astrologi și foloseau astrologia pentru a prezice viitorul. Căci s-au descoperit la Qumran horoscoape, ceea ce dovedește că sectanții de acolo utilizau astrologia în mantica lor [42]. De asemenea, credem că jurămîntul esenienilor care îi oprea să nu descopere numele îngerilor (*Războiul*, II, VIII, 7, 142), grație cărora puteau să practice exorcisme și să prezică viitorul, dovedește că esenienii exercitau divinația. Totuși, utilizarea astrologiei este o practică interzisă de *V.T.* ca fiind o artă mantică păgînă (*Deuter.*, XVIII, 11—14; *Lev.*, XIX, 31, XX, 27; I-*Regi*, XXVIII, 3; IV-*Regi*, XVII, 17, XXI, 6). Este foarte posibil ca termenul *essetioi* negrecesc, înregistrat de Dicționarul lui Hesychius [43] și pe care lexicograful elin îl traduce prin „prezicători" îi indică pe esenieni. Învățații iudei, în tratatele literaturii rabinice, combat astrologia ca și celelalte arte divinatorii, cum reiese

[41] M. A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*, sub voce.

[42] J. Carmignac, *Les horoscopes de Qumrân*, p. 199 sq.; J. M. Allegro. *An Astrological Cryptic Document*, p. 291 sq.; M. Delcor, *Recherches sur un horoscope... de Qumrân...*, pp. 512—542.

[43] *Lexikon*, ed. Schmidt, Jena, 1867, sub voce.

din pasaje ale acestora [44]. Deoarece tratatele cele mai vechi ale literaturii rabinice sînt de inspirație fariseană reiese că practicile divinatorii erau interzise de către farisei.

Zeloții, care, după Iosif Flavius, urmau doctrinele teologice ale fariseilor (*Antichitățile*, XVIII, 23) trebuie să se fi opus și ei practicilor astrologice, iar saduceii, care ascultau cu minuție de poruncile *Torei*, nu puteau să admită și să practice astrologia interzisă de *V.T.* Rămîn doar esenienii printre *homines religiosi* iudei din acea vreme care utilizau astrologia.

Așadar, doar un prezicător esenian putea să fie un mag, un astrolog pe lîngă un proconsul roman, fiindcă această sectă era singura nevrăjmașă față de romani, și era singura ce practica și cultiva disciplinele divinatorii.

5. Totuși după textul *F.A.*, pare că Bar Iisus nu era un banal ghicitor oarecare, căci reiese că el avea o oarecare învățătură teologică, întrucît el încerca prin argumentele sale să întoarcă pe proconsulul Sergius Paulus de la credință (*F.A.*, XIII, 7). Ori proconsulul Sergius Paulus era *un om înțelept (andri suneto)*, ceea ce înseamnă că era cultivat și inteligent.

Cuvintele lui Bar Iisus trebuie să fi fost argumente și rațiuni ce se împotriveau doctrinei apostolului Pavel. Apoi Sergius Paulus cunoștea desigur elementele esențiale ale credinței mozaice, pentru că el a pus să fie chemați Barnaba și Pavel spre a asculta cuvîntul divinității (*F.A.*, XIII, 7). Se poate trage concluzia că Bar Iisus îl învățase pe Sergius Paulus principiile credinței mozaice, căci dacă n-ar fi fost așa acesta n-ar fi fost interesat de învățăturile lui Barnaba și Pavel și nu ar fi pus să-i cheme. Se poate infera de aici că Bar Iisus avea o cultură teologică, întrucît reușise să-l convingă pe Sergius Paulus de adevărul credințelor iudaice.

Deci Bar Iisus nu era un simplu ghicitor și înșelător ieftin, căci textul *F.A.*, numindu-l *fals profet* (XIII, 6), pare că confirme cunoștințele sale teologice și cultura sa, căci un proroc mincinos aparține altei categorii intelectuale decît un simplu ghicitor și trebuie neapărat să cunoască

[44] *Sifre* la *Deuteronom*, XVIII, 3, § 165; Constantin Daniel, *Scripta aramaica*, p. 213 sq.

V.T. dacă el face parte din lumea iudaică. Apostolul Pavel, cînd se adresează lui Bar Iisus, pare să afirme că acesta discuta și aducea argumente dar mai ales interpreta în felul său propriu *V.T.*, căci îi spune: „nu vei înceta să abați de la căile drepte ale Domnului?" (verset 10). Aceeași învinuire o face esenienilor apostolul Pavel [45], dar mai ales este obligat să facă un miracol spre a dovedi că are dreptate și că Bar Iisus minte și nu are dreptate.

Bar Iisus trebuia deci să știe cîte ceva despre filosofia greacă și să cunoască bine *V.T.* spre a discuta cu apostolul Pavel despre credința iudaică, pe care totuși o interpreta într-un chip cu totul fals.

Care era secta iudaică ce cultiva în același timp artele divinatorii (astrologia, onirocrația, etc.) și în același timp impunea o înaltă cultură teologică membrilor săi? Este cu totul imposibil ca aceste cunoștințe teologice ale lui Bar Iisus, care îl făceau în stare să țină piept într-o discuție apostolului Pavel, să le fi dobîndit singur ca un autodidact. În chip absolut necesar el trebuie să fi fost elevul vreunui învățat iudeu și deci să fi fost membru al unei grupări de *homines religiosi* care îi dăduseră cunoștințele necesare unei dispute doctrinale. Ori numai secta esenienilor, ai cărei membrii erau în același timp foarte instruiți în studiul *Torei* cunoșteau și foloseau artele divinatorii. Dealtfel Iosif Flavius scrie despre esenieni: „Se află printre ei unii care se socot în stare să prezică viitorul întrucît se exercitează în acest scop prin studiul cărților sacre, prin purificări variate și prin studiul profeților..." (*Războiul iudaic*, II, VIII, 12, 159). Exista așadar, după Iosif, un învățămînt al artelor divinatorii în secta esenienilor, iar, tot după el, Iuda esenianul, care a prorocit moartea lui Antigon, avea numeroși discipoli care învățau de la el artele divinatorii (*Războiul iudaic*, I, III, 5, 78).

6. Textul *F.A.* afirmă că Bar Iisus era un fals profet, un proroc mincinos și în același timp face aserțiunea că el era „prezicător" și „iudeu" *(euron andra tina magon pseudopropheten Ioudaion)*. Dar aceasta înseamnă că Bar Iisus care era *profet mincinos* făcea parte din grupul acelor. personaje împotriva cărora Cuvîntarea de pe munte cere disci-

[45] Constantin Daniel, *Une mention paulinienne des Esséniens de Qumrân...*, pp. 554–567.

polilor să se păzească („Feriți-vă de proroci mincinoși" — *Matei*, VII, 15—18), pentru că proroc mincinos era cu totul altceva decît *magos*, „prezicător", „interpret", „tîlcuitor de vise". Dacă prorocii mincinoși, care trăiau în sec. I e.n. sînt esenienii, atunci Bar Iisus este în mod sigur esenian.

7. În textul *F.A.* apostolul Pavel spune lui Bar Iisus: „Vei fi orb și nu vei vedea o vreme soarele". Care este rațiunea ce-l determină pe apostolul Pavel să insiste asupra vederii soarelui? Pare că este aici o aluzie polemică împotriva esenienilor și rolului pe care îl juca soarele în riturile lor. Într-adevăr, calendarul esenian așa cum este descris în *Cartea Jubileelor* este un calendar solar. Autorul acestei cărți merge pînă acolo încît suprimă din istoria Creației (I, 14—16) mențiunea lunii, și nu lasă decît soarele ca să indice diviziunea timpurilor [46]. Pe de altă parte, esenienii celebrau aproape un cult al soarelui, așa cum relatează Iosif Flavius: „Înainte de răsăritul soarelui nu pronunță nimic din cele profane și-l roagă (pe soare) cu rugăciunile tradiționale (ale lor), ca și cum l-ar implora să răsară" (*Războiul iudaic*, II, VIII, 5, 126). Și Filon din Alexandria vorbește de-o rugăciune a esenienilor dinaintea soarelui care răsare (*De vita contemplativa*, § 11). Tot așa *Imnele* eseniene (XII, 4—7) conțin, pe cît se pare, o rugăciune către soare: „Închinîndu-mă și implorînd de-a pururi din clipă în clipă cu apariția luminii". Iar esenienii se întorceau cu fața către soare cînd își făceau rugăciunile lor, în timp ce ceilalți iudei își întorceau fața către Ierusalim. Tocmai de aceea, făcînd, desigur, această interdicție în legătură cu ereticii esenieni, tratatul *Tosephta* la *Berakhot*, VII b, interzice categoric această rugăciune dinaintea soarelui. Această interdicție arată aluziv că ereticii esenieni nu ascultau de poruncile din *Deuteronom*, IV, 19 și XVII, 3, precum și din cartea lui *Iov*, XXXI, 26—28, care interzice rugăciunea către soare. În acest fel pare să existe o trăsătură polemică precisă contra esenienilor în cuvintele apostolului Pavel, care îl oprește pe Bar Iisus să mai vadă soarele. Într-adevăr, dacă rugăciunea esenienilor trebuie să fie făcută către soare și la răsăritul lui, faptul de-a nu vedea soarele făcea imposibilă rugăciunea lui Bar Iisus și aceasta era o pedeapsă în plus

[46] M. Testuz, *Les idées religieuses du Livre des Jubilées*, Genève, 1960, p. 126.

peste aceea de-a nu mai vedea deloc. Căci spre a se vindeca de orbire Bar Iisus trebuia să se roage, dar el nu putea face aceasta întrucît nu mai vedea soarele.

8. Dar adresîndu-se lui Bar Iisus, apostolul Pavel îi spune: „Vei fi orb şi nu vei vedea soarele o vreme" *(ese typhlos me blepon ton elion ahri kairou)*. Dar este probabil că folosirea expresiei „nevăzînd" *(me blepon)* nu este o tautologie în raport cu termenul *orb (typhlos)*. Căci utilizînd acest participiu precedat de-o negaţie *(me blepon)* apostolul Pavel pare să facă aluzie la calitatea de văzător, vizionar şi de proroc mincinos, ca şi de văzător de vise pe care şi-o atribuie Bar Iisus. Căci termenul de *blepon*, „văzător", este folosit în textul grecesc al *V.T.*, *Septuaginta*, pentru a indica tocmai pe vizionar, pe văzător, pe profet. Căci în *Septuaginta* se poate citi că profeţii erau numiţi pe vremuri *văzători* (I-*Regi*, IX, 9; I-*Cronici*, IX, 22 etc.). Iar Filon foloseşte şi el acelaşi termen *blepon* pentru a numi pe vizionar, pe văzător, pe cel care are viziuni *(De migratione Abrahami*, § 28: „văzătorul este cel înţelept, căci sînt orbi sau cu o vedere puţin limpede oamenii lipsiţi de minte; de aceea profeţii erau numiţi în vechime văzători"). Ori termenul grecesc *blepon* este tocmai traducerea exactă a cuvîntului ebraic *hozeh*, care pe deasupra pare a fi un joc de cuvinte sau etimologia veritabilă a numelui ce şi-l dădeau esenienii.

Pare deci că apostolul Pavel folosea în mod voit termenul *blepon*, „văzător", o aluzie la calitatea de „văzători" pe care şi-o atribuiau esenienii şi de asemenea o aluzie la etimologia reală a numelor Bar Iisus şi Elymas. Apostolul Pavel spune în fond lui Bar Iisus: „Vei fi lipsit de vedere şi nu vei fi deloc văzător sau vizionar, cum pretinzi şi aşa cum numele ce ţi-l dai pare să arate".

9. Să presupunem totuşi că nu s-a adus un număr suficient de argumente spre a dovedi că prorocii mincinoşi din acea vreme erau esenienii; să presupunem că ignorăm cu totul identitatea dintre prorocii mincinoşi şi esenieni. În acest caz trebuie să observăm că printre sectele politico-religioase iudaice din acea vreme, numai două dintre ele posedau proroci, căci fariseii şi saduceii nu puteau admite existenţa unor profeţi pînă la venirea *Profetului* care trebuie să vestească venirea lui Mesia. De aceea un proroc mincinos din vremea apostolului Pavel nu putea să fie *a priori* decît

zelot sau esenian, căci Bar Iisus nu era nici creștin (Biserica primitivă avea profeți) și nu era nici samaritean, întrucît textul din *F.A.* afirmă că el era iudeu. Apoi zeloții sînt menționați în *N.T.* fie prin numele lor, fie prin porecle destul de limpezi. Dacă Bar Iisus ar fi fost zelot, textul din *F.A.* l-ar fi numit prin una din aceste porecle.

Rezultă dar că Bar Iisus a fost esenian, întrucît nu putea să fie zelot, iar apartenența sa la secta esenienilor este neîndoielnică [47].

* * *

Și într-alta din epistolele sale apostolul Pavel reia polemica lui împotriva esenienilor, precum se poate constata din cele de mai jos.

Precum s-a arătat, manuscrisele de la Marea Moartă, *Regula Comunității*, *Regula Congregației* și *Războiul fiilor luminii împotriva fiilor întunericului*, precum și *Documentul de la Damasc*, arată că esenienii își dădeau un mare număr de apelații, porecle, denumiri și nume, printre care: „oamenii sfatului divin", „oamenii părții Creatorului", „fiii luminii", „oamenii care înțeleg", „membrii obștii", „surghiuniții din țara Damascului", „fiii adevărului", „fiii Legămîntului", „fiii lui Șadoq", „obștea celor săraci", „convertiții din pustie", „voluntarii", etc. Totuși numele cel mai des întîlnit pentru a indica pe membrii acestei secte era acela de *ha-Rabim* (RBYM), care este un termen tehnic spre a indica pe adepții sectei eseniene [48] și care a fost tradus în franceză prin „les Nombreux" sau în engleză prin „The Many" sau „The Great ones", în timp ce alți autori au tradus acest termen prin „members of the Community" ori „general Membership", dar „les Nombreux" este traducerea cea mai des citată. Această denumire a esenienilor *ha-Rabim*, „Cei numeroși", se regăsește de douăzeci și șapte de ori în *Regula Comunității*, în timp ce în *Documentul de la Damasc* se află

[47] Substanța celor expuse mai sus a constituit studiul publicat de Constantin Daniel, *Un essénien mentionné dans les Actes des Apôtres: Barjesu*, în „Le Muséon", Louvain, 1971, tome LXXXIV, 3—4, pp. 455—476.

[48] A. Dupont-Sommer, *Les écrits esséniens découverts près de la Mer Morte*, p. 100, nota 1.

de patru ori. Iar acest termen *ha-Rabim* face parte din titlul inspectorului membrilor sectei (*ha'Iș ha-Paqid bero'ș ha-Rabim*), ca și din titlul altor demnitari ai sectei. Titlul de *ha-Rabim* se regăsește în scrierile lui Iosif Flavius, tradus în același fel. Căci marele istoric iudeu scriind despre esenieni folosește același termen *oi pleiones* (care este comparativul adjectivului grec *polys* utilizat substantival, la nominativul plural masculin) spre a denumi pe membrii obișnuiți ai sectei și corespunde traducerii moderne „Cei Numeroși". Iosif Flavius folosește, de pildă, acest termen în pasajul următor: „spre a asculta de cei bătrîni și spre a da considerație celor Numeroși" [49]. Ori același termen „Cei Numeroși" care numește pe membrii obștei eseniene, termen folosit cel mai des de către asceții de la Qumran, se regăsește într-o epistolă a apostolului Pavel (II-*Corint.*, 2, 17). Textul grecesc este următorul: *ou gar esmen os oi polloi kapeleuontes ton logon tou Theou*, „căci noi nu sîntem ca cei Numeroși falsificînd cuvîntul lui Dumnezeu". Dar termenul grec *oi polloi* corespunde foarte exact adjectivului luat substantival la plural și precedat de articol *ha-Rabim*, întrucît adjectivul ebraic *rab* are sensul de „numeros", „mare". Pe de altă parte, contextul versetelor din această epistolă justifică în întregime traducerea lui *oi polloi* prin „Cei Numeroși", adică membrii sectei esenienilor. Expresia *oi polloi* este aici la nominativul masculin plural al adjectivului *polys*, luat substantival, dar în greacă *oi polloi* are sensul unui superlativ și înseamnă „masa, cei mai mulți, mulțimea" [50].

Totuși acest adjectiv luat substantival ar trebui să fie urmat de un genitiv singular sau plural (genitiv partitiv) care să explice despre ce persoane sau lucruri se afirmă că sînt numeroase sau foarte numeroase. Acest atribut care trebuie să urmeze în mod normal expresia *oi polloi* [51], nu poate să lipsească decît în cazul cînd contextul explică despre ce persoane este vorba; de ex., *polloi de ton akousanton*, „mulți din cei care ascultau" (*F.A.*, IV, 4), *polloi ton korinthion*, „mulți dintre corintieni" (*F.A.*, XVIII, 8).

[49] *Războiul iudaic*, II, VIII, 9, 146.

[50] M. A. Failly, *Dictionnaire grec-français*, sub voce.

[51] J. N. Madvig, *Syntaxe de la langue grecque*, tr. fr., Paris, 1884, p. 61 sq.

Dar în textul din II-*Corint.*, 2, 17, *oi polloi* nu este urmat de nici un atribut care să explice cine sînt aceste persoane numeroase, iar contextul nu dă nici o lămurire. Pe de altă parte, cum s-a putut constata, nicăieri în epistolele apostolului Pavel nu se regăsește această expresie *oi polloi* sau chiar *polloi* care să nu fie urmată de un atribut sau de un context explicativ. *Oi polloi* este același adjectiv folosit și de Iosif Flavius pentru a numi masa, obștea membrilor sectei eseniene.

Însă dacă *oi polloi* are în limba greacă vorbită în Atica, limba clasică greacă [52], sensul unui superlativ și înseamnă „mulțimea, cei mai mulți dintre oameni, multitudinea", apoi în textul discutat aici nu poate avea cîtuși de puțin acest sens. Căci apostolul Pavel nu putea afirma în chip logic că mulțimea creștinilor sau a iudeilor falsificau cuvîntul divin. Aceasta ar fi fost o acuzație extrem de gravă pe care ar fi trebuit s-o justifice. Dimpotrivă el pomenește despre această falsificare în trecere, ca despre un fapt binecunoscut de către toți. Pe deasupra „mulțimea, multitudinea" iudeilor nu se ocupa cîtuși de puțin cu exegeza și comentarea textelor sacre. Dealtfel, exegeza tradițională a acestui verset a înțeles foarte bine că acest termen *oi polloi* nu trebuia să fie tradus ca în greaca atică prin „mulțimea, multitudinea", și aceasta tocmai pentru că *oi polloi* nu era urmat de un atribut explicativ la genitiv, iar Părinții Bisericii afirmă că acest termen indică un grup de persoane bine determinat. Astfel Ioan Gură de Aur scrie că în acest verset se face o aluzie la falșii apostoli (Migne, *P.G.*, LXI, col. 431). Tot așa Oekoumenios, episcopul orașului Trikkala în Tesalia, care scrie pe la 990 e.n., afirmă că în acest verset se face aluzie la apostolii mincinoși (*ibidem*, CXVIII, col. 944). Aceeași opinie o are și Teofilact arhiepiscopul Bulgariei, care afirmă și el că aici sînt menționați falșii apostoli (*ibidem*, vol. CXXIV, 825).

Totuși apostolul Pavel nu menționează deloc pe acești falși apostoli în primele două capitole ale Epistolei sale, astfel că nu prea se poate deduce că *oi polloi* ar fi o mențiune la apostolii mincinoși, pe care, dealtfel, nu-i găsim

[52] Nu și în limba greacă vulgară, așa-numitul dialect *koine*.

menționați decît la sfîrșitul Epistolei (în capitolul XI, 13). Pe deasupra nicăieri în epistolele apostolului Pavel sau în *Faptele Apostolilor* nu se întîlnește acest adjectiv „cei mulți" cu privire la falșii apostoli și de nicăieri nu reiese că *polloi* s-ar putea referi la aceștia de mai sus. Dealtfel apostolii care au fost căpeteniile Bisericii primare (*F.A.*, XV, 23) nu au fost deloc „numeroși" sau „mulți" și chiar falșii apostoli nu puteau fi numeroși, pentru că ei trebuiau totuși să imite pe apostolii veritabili al căror număr nu era mare. Dar mai ales nu se putea afirma că acești oameni sînt „numeroși", „mulți" și apoi să vorbească despre ei abia după nouă capitole la sfîrșitul Epistolei.

Fără îndoială, exegeza primelor secole ale e.n. identifică pe *ha-Rabim* din Qumran cu apostolii mincinoși, căci amîndouă aceste grupări falsificau cuvîntul divin. Multe texte găsite în jurul Mării Moarte justifică în întregime cuvintele apostolului Pavel cu privire la acești *oi polloi*, adică la qumranieni. Marele număr de cărți apocrife găsite lîngă Marea Moartă, ca de ex.: *Spusele lui Moise*, *Rugăciunea lui Nabonide*, *Testamentul lui Levi* și mai ales felul cum era făcută exegeza *Torei* și a profeților, au determinat pe A. Dupont-Sommer să scrie pasajul următor, pe care îl citîm în întregime [53], spre a dovedi validitatea acuzațiilor aduse de apostolul Pavel împotriva acestor *oi polloi*, adică a esenienilor de la Qumran: „Aceste *Spuse ale lui Moise* ne arată în ce fel exegeții esenieni știau să regrupeze în mod ingenios pasaje risipite în *Biblie* spre a le explica și a le completa unele cu altele; ei nu se temeau să modifice mai mult sau mai puțin grav ordinea generală a textului biblic, nici să-i adauge termeni noi sau să suprime elemente vechi. Această cîrdată libertate pe care și-o luau față de textul biblic pe care o constatăm la ei, decurgea nu dintr-o lipsă de respect față de textul biblic, ci din convingerea naivă că exegeza lor studioasă, oricît de îndrăzneață ni s-ar părea, nu trăda deloc textul biblic; compozițiile cu adevărat noi la care ajungeau îmbrăcau în ochii lor o autoritate la fel de mare ca aceea a cărților inspirate, datorită faptului că însăși exegeza lor era inspirată.

[53] *Les écrits esséniens découverts près de la Mer Morte*, p. 323, n. 5.

Așa s-a născut *Cartea Jubileelor* care este o a doua Geneză, așa s-a născut cartea *Spuselor lui Moise* care este un al doilea *Deuteronom*. Tot așa, într-un studiu asupra exegezei la Qumran, J. van der Ploeg [54], savantul semitolog bine-cunoscut, arată că interpretările și explicațiile asceților de la Qumran erau fanteziste și cu totul inexacte. Pare deci că apostolul Pavel avea dreptate cînd afirma că cei de la Qumran falsificau cuvîntul divin. În ceea ce privește expresia din textul grec care arată că *oi polloi* falsificau *o logos tou Theou*, „cuvîntul lui Dumnezeu", trebuie să înțelegem prin aceste cuvinte *V.T.* și în special cărțile profeților, căci în ele se regăsește în mod constant această expresie, fiind absolut caracteristică modului cum profeții vesteau prorocirile lor (*Ezechiel*, I, 3; *Osea*, I, 1; *Miheia*, I, 1; *Iona*, I, 1; *Sofonie*, I, 1; *Zaharia*, I, 1 etc.). Pentru a numi *N.T.* apostolul Pavel folosește de obicei termenul de Evanghelie, „buna vestire" (II-*Corint.*, IX, 13; X, 14; X, 16; XI, 4; XI, 7 etc.). De aceea expresia *o logos tou Theou* se referă la *V.T.* și mai ales la profeți.

Pe de altă parte, expresia din textul grec ***kapelenontes***, ce exprimă ideea că acești *oi polloi* falsificau și alterau cuvîntul sacru, este o aluzie evidentă la un verset din *Isaia*, I, 22: „vinul tău a fost amestecat cu apă", fiindcă acel termen grec exprimă ideea falsificării vinului cu apă. Căci ***kapelenontes*** este un participiu al verbului ***kapeleno***, „a falsifica", „a altera"; verbul vine de la substantivul ***kapelos***, „cîrciumar," „debitant de vinuri".

S-a arătat mai sus că apostolul Pavel amintește doar în treacăt pe acești *oi polloi*, pe esenienii de la Qumran și nu găsește necesar să dea multe explicații cu privire la ei, pentru că presupune că cei din Corint cunoșteau prea bine aceste personaje cum și doctrinele lor. Într-adevăr, învățăturile eseniene par să fi fost foarte răspîndite la corinteni, așa că este verosimil că ei cunoșteau prea bine felul cum se falsifica de către esenieni cuvîntul biblic. În I-*Corint.*, VII, 1—2, apostolul Pavel expune doctrina creștină cu privire la căsătorie și la celibat. Dar el a scris acest capitol spre a răspunde corintenilor, căci scrie: „În privința celor ce mi-ați scris, vă răspund că e bine pentru om să nu se atingă de

[54] ***Bibelverklering te Qumran*** (Exegeza biblică la Qumran), Amsterdam, 1960, ***passim***.

femeie", deci corintenii scriseseră întrebîndu-l pe apostol dacă învățătura despre celibat este justă sau nu. Apostolul Pavel răspunde: „Dar ca pază împotriva desfrînărilor, fiecare bărbat să-și aibă femeia lui și fiecare femeie să-și aibă bărbatul ei". Drept urmare el se opune doctrinelor eseniene cu privire la obligația celibatului pentru fiecare om [55].

Doctrina celibatului la esenieni este absolut unică în iudaism, esenienii sînt singurii care au propovăduit celibatul în sec. I e.n. [56], deși după Iosif Flavius existau și esenieni dintr-o altă grupare care se căsătoreau. Cît despre primii gnostici cunoscuți, Dositheu, fost esenian, era însoțit de o femeie Elena sau Luna care mai apoi a devenit concubina discipolului său Simon Magul [57], astfel că este puțin probabil că primii gnostici au predicat celibatul, de vreme ce ei înșiși nu-l respectau. Dar gnosticismul propriu-zis nu apare la 56 e.n., epoca în care a fost scrisă *Epistola către corinteni* și gnosticii de mai tîrziu Menandru și Cerinth nu-și începuseră încă învățămîntul. Cît despre ereticii nicolaiți, menționați în *Apoc.*, II, 14—15, se știe că învățăturile lui Nicolaos fostul diacon, nu erau cîtuși de puțin ascetice, ci ele propagau chiar o desfrînare completă. Desigur, învățăturile lui Dositheu, ale lui Simon Magul și ale discipolilor lor erau cele ale unor foști esenieni, cum se poate constata prin cultul îngerilor pe care-l practicau, dualismul riguros și preocupările medicale ale lor. Celibatul obligator era o doctrină atît de extravagantă pentru lumea greco-romană și pentru iudei chiar (care o socoteau eretică, întrucît contravenea poruncii din *Gen.*, I, 28: („creșteți și vă înmulțiți"), încît desigur am fi avut știri scrise despre această învățătură la celelalte grupări religioase.

Din aceste motive vom conchide că tot esenieni erau cei despre care scrie apostolul Pavel în I-*Timotei*, IV, 3, care „interziceau oamenilor să se căsătorească". Dar că e vorba de esenieni, se vede și din continuarea versetului acestuia ce arată că acești eretici, care interziceau oamenilor să se

[55] Cf. Capitolul VIII *Enigma famenilor și adevărata lor identitate*, din prezenta lucrare.

[56] *Jüdisches Lexikon*, Band I sub verbo *Askese*.

[57] Pseudo-Clement, *Recognitiones*, II, 9, în Migne, *PG*, vol. I, col. 1251.

căsătorească, le interziceau de asemenea să mănînce orice fel de hrană, adică instituiau interdicții alimentare așa cum făceau esenienii, singurii dintre sectanții iudei care în afară de interdicțiile alimentare din *Levitic*, XI, 1—44, instituiseră alte opreliști și mai severe. Nu posedăm date exacte despre aceste interdicții alimentare eseniene, dar știm că undelemnul așa de folosit în Palestina era cu desăvîrșire oprit esenienilor, căci acesta îi spurca și trebuiau să se purifice după ce se atingeau de el[58]. Filon din Alexandria susține că esenienii erau vegetarieni (mîncau totuși mielul pascal), iar Iosif Flavius arată că în timpul războiului cu romanii, esenienii preferau să moară decît să se atingă de mîncărurile interzise (*ibidem*, II, VIII, 19, 152). Apostolul Pavel afirmă că aceste învățături sînt „ale demonilor" și poate că face aluzie la cultul îngerilor și la credința esenienilor în demoni și în duhuri.

În ceea ce privește interdicțiile alimentare ale esenienilor, Iosif Flavius ne spune că adeptul acestei grupări, exclus din ea, era silit — întrucît era legat prin jurămînt — să se hrănească cu ierburi și cu legume verzi, adică nefierte (*Războiul*, II, VIII, 8, 143). În *Epistola către romani* (XIV, 1—2), același apostol Pavel scrie însă: „Primiți cu bine pe cel slab în credință fără să stați să cercetați gîndurile lui. Unul are o credință să mănînce de toate, cel slab însă mănîncă legume" (în textul grec *lahana*). Pare că neofitul creștin, a cărei credință este slabă, care are alte opinii, deci alte credințe decît ceilalți creștini și care nu mănîncă decît legume, seamănă foarte mult cu un esenian care a părăsit gruparea sa sau a fost exclus din ea și a devenit creștin, dar care fiind obligat să respecte jurămîntul său nu mănîncă decît legume. Desigur, nu poate fi vorba de un legămînt (în latinește *votum*) făcut de un creștin care s-a obligat să nu mănînce decît legume, și iarăși este greu să admitem că acesta a fost un gnostic, pentru că la data scrierii acestei Epistole gnosticismul nu exista. Chiar discipolii lui Simon Magul — care ar fi făcut o călătorie la Roma după apostolul Petru — nu puteau fi foarte numeroși, dar mai cu seamă orgiile săvîrșite de această sectă a sa ne interzic să gîndim

[58] I. Flavius, *Războiul iudaic*, II, VIII, 3, 123; Ipolit, *Philosophumena*, IX, IV, 19. Migne, *PG*, vol. XVI, 3, col. 3395.

că ea ar fi fost vegetariană. Cît despre nicolaiți (*Apoc.*, II, 14) ei nu erau vegetarieni, fiindcă mîncau din carnea vitelor sacrificate de către păgîni. Știm că nici fariseii, nici saduceii nu erau vegetarieni. Trebuie să conchidem că acest neofit era un fost esenian care a devenit creștin.

Esenienii sînt încă o dată vizați în altă *Epistolă* a apostolului *Pavel*, în *Coloseni*, II, 18: „Nimeni să nu vă înșele pe voi, ținînd la smerenie și la slujirea îngerilor, umblînd cu vedeniile lui și îngîmfîndu-se zadarnic în închipuirea sa trupească". Cu privire la acest cult al îngerilor știm din *F.A.*, XXIII, 8, că saduceii credeau că nu există îngeri pe cînd fariseii, dimpotrivă, admiteau existența lor. Dar nici fariseii, nici creștinii nu aveau o slujire, adică un cult, o religie a îngerilor (în textul grec *threskeia ton aggelon*) iar tratatele *Talmudului* care exprimă doctrinele fariseilor nu admit un cult special al îngerilor, cu toate că există în ele o angelologie [59]. Care era, deci, acea grupare religioasă iudaică ce avea o religie, un cult special al îngerilor, considerați ca intermediari între divinitate și om? Manuscrisele de la Marea Moartă au confirmat ceea ce știam din izvoarele antice, anume că esenienii venerau în mod special pe îngeri. Într-adevăr, ceea ce frapează cel mai mult în *Imnele* de la Qumran este tocmai rolul însemnat al îngerilor și acest fapt constituie un contrast foarte izbitor cu *Psalmii* lui David. Citim, de pildă, în aceste *Imne* că armata „Vitejilor Creatorului" nu-și va găsi liniștea pînă la exterminarea finală a potrivnicilor lui [60]. În aceleași *Imne* aflăm că esenienii sînt asociați vieții îngerilor [61], care sînt numiți Vitejii cei puternici, Duhurile sfinte, Oștirea Vitejilor, etc. Tot așa în *Războiul fiilor luminii cu fiii întunericului* se pare că o luptă paralelă cu cea dintre oameni se produce între îngeri, căci este vorba de trimiterea îngerului Mihail pentru răsturnarea Domnului suveran al regatului pierzării (XVII, 5—6), iar, pe de altă parte, autoritatea supremă este exercitată de Mihail căpetenia îngerilor.

Tot astfel în *Cartea Jubileelor*, care este un tratat apocrif de origine esenian, îngerii au un mare rol în istorie și în relațiile oamenilor cu divinitatea [62]. Sînt descrise două cate-

[59] A. Cohen, *Le Talmud*, tr. fr., Paris, 1933, p. 192 sq.
[60] A. Dupont-Sommer, *Le livre des Hymnes* (1 HQ), p. 39.
[61] A. Mansoor, *The Thanksgiving Hymns*, Leiden, 1961, pp. 77—84.
[62] M. Testuz, *op. cit.*, pp. 75—79.

gorii de îngeri: îngerii Feței și cei ai Sfințeniei care sînt în ierarhia superioară, pe cînd în ierarhia inferioară sînt toți ceilalți. Îngerii din categoria superioară intervin în toate afacerile omenești ca mesageri ai divinității sau pentru a divulga taine și enigme necunoscute ori pentru a recompensa și a pedepsi[63]. Dar — și acesta este un lucru esențial — acești îngeri din ierarhia superioară lucrează în toate cazurile în care se afirmă că acționează divinitatea. După *Regula Congregației* îngerii se găsesc în adunarea esenienilor[64]. Acești îngeri sînt considerați ca mesageri dar și ca locotenenți ai divinității. De aceea, trebuie considerată ca o aluzie polemică la această doctrină eseniană și la acest cult al îngerilor, divinități intermediare, cele care sînt scrise de apostolul Pavel în *Epistola către romani*, VIII, 38—39, unde se arată că îngerii nu pot despărți pe credincios de divinitate. Iosif Flavius însă ne aduce la cunoștință un lucru mai important ce poate lămuri încă mai bine angelologia, doctrinele despre îngeri, profesate de către esenieni. Într-adevăr, cel care era primit în obștea eseniană trebuia să jure că nu va spune nimănui numele îngerilor (*Războiul iudaic*, II, VIII, 7, 142). Fără îndoială, acest secret absolut al numelui îngerilor dovedea că numele lor era tot atît de sacru ca și cel al divinității (al cărui nume nu trebuia pronunțat decît o dată pe an, la sărbătoarea Ispășirii *(Yom Kipur)* de către Marele Preot. Dar acest jurămînt rostit de către esenieni este o mărturie a faptului că numele îngerilor era utilizat în invocații și în exorcisme, adică în operații de magie de tip bine cunoscut.

Dealtfel, multe dintre numele de zei semiți erau secrete și zeul era numit *Ba'al*, „stăpîn" sau *Melek*, „rege", ori *Adon*, „domn" etc., în timp ce numele său real, cel folosit în exorcisme și în invocații nu era cunoscut decît de puține persoane. Acest lucru se datora faptului că cei care cunoșteau numele unui zeu puteau să-l cheme și să-i ceară unele favoruri sau chiar să-l silească să le presteze anumite servicii. Așa, bunăoară, papirusurile magice grecești aflate în Egipt acordă o mare însemnătate cunoașterii numelor reale ale divinităților egiptene — nume pe care le descriu în chip minuțios — fiindcă numai cei care le cunoșteau

[63] *Ibidem.*

[64] K. V. Starkova, *Apendice la Regula Comunității*, în „Palestinskii Sbornik", 68, 1960, pp. 22—31 (în lb. rusă).

puteau invoca pe zeii egipteni într-un mod eficient, astfel că secretul absolut al numelui îngerilor era datorat utilizării acestor nume în vrăji, exorcisme, descîntece, invocații și implorări (pe care *Talmudul* de inspirație fariseană le condamnă), precum și în felurite manopere magice.

Revenind la pasajul din *Epistola către coloseni*, II, 18, sîntem obligați să admitem că cei care voiau să înșele pe creștini prin cultul, prin religia îngerilor, erau fără îndoială esenieni sau niște foști esenieni, căci în epoca scrierii *Epistolei către coloseni*, doar esenienii puteau să aibă o angelologie dezvoltată, fiindcă gnosticismul nu exista încă în vremea aceea (circa 67 e.n.). Cît despre Dositheu, știm că el nega existența îngerilor buni sau răi [65], ceea ce pare a fi fost dealtfel și doctrina ucenicului său Simon Magul. Vom conchide deci că cei care voiau să-i înșele pe neofiții creștini, ademenindu-i să accepte asemenea cult al îngerilor, nu erau alții decît esenienii.

Pe de altă parte, tot doctrina esenianã despre îngeri este combătută de apostolul Pavel care vrea să dovedească superioritatea lui Iisus asupra îngerilor, dar face aceasta spre a arăta că învățătura esenianã cu privire la îngeri este greșită. Și apostolul Pavel demonstrează aceasta luînd mărturii din *N.T.* (*Evrei*, I, 4, 14; II, 5). Tot astfel în I-*Corint.*, VI, 3, Pavel scrie: „Nu știți oare că noi vom judeca pe îngeri, necum cele lumești?". Dar dacă oamenii vor judeca pe îngeri, doctrina esenianã care cerea un cult, o adorare a îngerilor era în mod sigur falsă. În ultimii douăzeci de ani au apărut de asemenea lucrări și studii care dovedeau că „evreii" din *Epistola* apostolului Pavel *către evrei* trebuie considerați a fi esenieni [66]. Nu rămîne nici o îndoială că se pot găsi încă multe pasaje în Epistolele apostolului Pavel

[65] Wetzer und Welte's *Kirchenlexikon*, Freiburg, 1884 sub voce.

[66] F. F. Bruce, *To the Hebrews or to the Essenes?*, în NTS, vol. 9, 1963, No. 3, pp. 217—232; J. Daniélou, *Les Manuscrits de la Mer Morte et les origines du Christianisme*, Paris, 1957, pp. 105—109; Y. Yadin, *The Dead Sea Scrolls and the Epistle to the Hebrews*, în „Scripta Hierosolymitana", IV, 1958, pp. 36—58.

care se referă la esenieni și la învățăturile lor pe care le cunoaștem acum mult mai bine grație publicării manuscriselor de la Marea Moartă. Dar mențiunea esenienilor în II-*Corint.*, II, 17, sub apelația de *oi polloi*, care corespunde denumirii ebraice de *ha-Rabim*, este certă mai cu seamă că învățăturile eseniene par a fi cunoscute de către corinteni cărora le era adresată Epistola [67].

[67] Versiunea franceză a acestui studiu, a lui Constantin Daniel: *Une mention paulinienne des Esséniens de Qumrân*, în RQ, No. 20, 1966, pp. 551—567; a apărut și în *Orientalia Miralilia*, Buc., 1976, pp. 170—196.

Capitolul XII

ESENIENII ŞI SENSURILE CRIPTICE ALE FAPTEI BUNULUI SAMARITEAN

Către sfîrşitul epocii celui de-al doilea Templu credincioşii iudei se găsesc descrişi în sursele noastre istorice ca fiind divizaţi în mai multe grupări politico-religioase, rivale şi care duceau o luptă mai mult sau mai puţin acerbă între ele.

Aceste fapte reies clar din *N.T.*, unde fariseii sînt adversarii saduceilor (*Matei*, XXII, 34; *F.A.*, XXIII, 7, 8 şi 9), iar fariseii sînt net ostili zeloţilor, după cum reiese din cuvîntarea fariseului Gamaliel (*F.A.*, V, 34—37) şi după cum se poate conchide din încercarea lor de-a dovedi că Iisus este zelot şi învaţă că nu trebuie plătit impozitul cuvenit cezarului roman (*Matei*, XXII, 16-17; *Marcu*, XII, 14; *Luca*, XX, 22). Tot aşa saduceii, partizani ai ordinei stabilite, erau puternic ostili zeloţilor, după cum rezultă din cuvintele Marelui Preot Caiafa, care în fond învinuieşte pe Iisus de a fi un agitator zelot (*Ioan*, XI, 48—49).

În ceea ce priveşte gruparea samaritenilor, *N.T.* arată de asemenea ura profundă profesată de *homines religiosi* iudei împotriva lor (*Ioan*, IV, 9; *Luca*, IX, 52—55). Tot aşa oamenii simpli fără o cultură teologică, numiţi *'am ha-'areţ* (*litt.* popor al ţării), care nu păzeau prescripţiile fariseilor, dar nici poruncile *Torei*, erau dispreţuiţi şi urîţi de către farisei, care nu se atingeau de ei, ba îi considerau ca necuraţi (*Luca*, XVIII. 11; *Matei*, IX, 11 şi *Luca*, V, 30).

Rivalitatea dintre farisei şi saducei nu diminuase prin aceea că amîndouă aceste grupări făceau parte din Sanhedrin şi prin faptul că uneori se uneau spre a combate o altă sectă, ca cea a zeloţilor [1] sau împotriva lui Iisus (*Matei*, XVI, 1).

[1] S. W. Baron, *Histoire d'Israël*, tr. fr., Paris, 1957, vol. II, p. 637.

În scopul de-a lupta împotriva acestuia fariseii se sfătuiesc nu numai cu saduceii dar și cu membrii unei grupări care *a priori* trebuiau să fie urîți în cel mai mare grad, cu *irodienii* (*Matei*, XIII, 13 și XXII, 16). Aceștia trebuie să fi întrunit dușmănia tuturor iudeilor, așa cum a fost dușmănit și regele de la care își trăgeau denumirea de irodieni. Căci data morții lui Irod cel Mare (2 Sebat) a fost consacrată ca o sărbătoare religioasă pentru toți iudeii [2].

Fără îndoială, scrierile neotestamentare insistă îndelung asupra ostilității fariseilor și saduceilor împotriva lui Iisus, pe care îl considerau fondatorul unei secte rivale (*Luca*, XIX, 47; *Matei*, XXI, 45, 46; *Marcu*, XI, 18 și *Ioan*, VII, 19), apoi împotriva apostolilor săi (*F.A.*, IV, 2; V, 17 etc.).

Operele lui Iosif Flavius reprezintă surse istorice însemnate pentru cercetarea disensiunilor profunde existente între *homines religiosi* iudei și a luptelor sîngeroase care au avut loc între membrii diferitelor grupări în timpul războiului cu romanii, dar și înainte de această epocă. Regele Alexandru Ianeu (104—76 î.e.n.) — ne arată Iosif — era prieten cu saduceii, din rîndul cărora recrutase un mare număr de demnitari și de sfetnici, dar el ucisese farisei prin pedepse crunte (*Antichitățile iudeilor*, XIII, XIV, 2, 380). După moartea lui, sub domnia soției sale Salomea-Alexandra (76—67 î.e.n.) fariseii recapătă influența și puterea lor anterioară și încep să ucidă, la rîndul lor, un mare număr dintre adversarii lor saducei (*ibidem*, XIII, XVI, 2, 411). Totuși, după moartea reginei Salomea-Alexandra, războiul civil între Aristobul, prieten al saduceilor, pe de-o parte și fratele său Hyrcan, susținut de către farisei, a mărit ura dintre cele două grupări, ce-a trebuit totuși să se micșoreze după cucerirea Ierusalimului de către Pompei (63 î.e.n.).

Irod cel Mare (37—6 î.e.n.) a oprimat însă tot poporul, deci și pe farisei și pe saducei, dar el a fost în mod special vrăjmaș al saduceilor dintre care a pus să fie executați un mare număr, chiar de la începutul domniei sale (*ibidem*, XV, I, 2, 6). Nici fariseii nu au fost cruțați de marele tiran și de aceea ei l-au urît (*ibidem*, XV, X, 4, 370; XVII, II, 4, 42). Dar Irod cel Mare proteja și copleșea cu favorurile sale — după expresia lui Filon din Alexandria — pe esenieni,

[2] J. Cohen, *Les Pharisiens*, Paris, 1877, vol. I, p. 374.

pe care îi cinstea și prețuia mai mult decît pe niște oameni muritori, după cuvintele lui Iosif Flavius (*ibidem*, XV, X, 4, 372).

Drept urmare, ura fariseilor și a saducеilor împotriva esenienilor, protejații acestui mare tiran, trebuie să fi fost din cele mai puternice, cu atît mai mult cu cît această ură data de multă vreme, chiar anterior domniei lui Irod, cum o dovedesc manuscrisele de la Marea Moartă. Lupta între partidele politico-religioase cu ajutorul armelor a început în ajunul și în timpul războiului cu romanii (66—71 e.n.) și Iosif Flavius ne relatează execuțiile partizanilor păcii cu romanii, la Ierusalim (*Războiul iudaic*, IV, III, 4, 139—142; IV, III, 5, 146), aceștia fiind, fără îndoială, saducei sau poate, de asemenea, farisei. Apoi marele istoric iudeu relatează cu multe amănunte luptele sîngeroase ce au avut loc între zeloți și sicari [3].

Tratatele celor două Talmuduri arată adesea rivalitatea și chiar ura ce exista între diferitele partide politico-religioase în primul secol e.n. Într-adevăr, tratatele literaturii rabinice, inspirate de farisei, arată dispretul lor față de saducei pe care-i numesc cu apelațiile cele mai infamante [4], iar membrii altor secte, dificil de identificat exact, sînt numiți cu porecle depreciative. Pe de altă parte, așa-zisul *'am ha-'areț*, este adesea considerat ca necurat și de evitat [5]. Tot așa numeroase pasaje ale *Mișnei* arată adversitatea față de samariteni, iar în cele 18 binecuvîntări *(șmone 'esre)* se vădește ostilitatea împotriva tuturor ereticilor. Dealtfel, chiar împărțirea în numeroase secte, înaintea cuceririi Ierusalimului de către romani, a fost învinuită de către mulți învățați iudei din vechime ca fiind cauza esențială a catastrofei naționale din anul 70 e.n. Astfel R. Yohanan ben Zakay afirmă: „Israel n-ar fi putut fi nimicit niciodată dacă nu s-ar fi creat douăzeci și patru de grupuri eretice" (*Jer. Sanhedrin*, 29 c). Tot așa R. Yohanan ben Topeta se întreabă cu tristețe: „Dar pentru aceia din timpul celui de-al

[3] *Războiul iudaic*, IV, IX, 5—514; V, I, 4, 21 sq; V, III, 1; 101 etc.

[4] J. Cohen, *op. cit.*, vol. I, p. 5; vol. II, p. 359. Cf. și E. Renan, *Vie de Jésus*, p. 226.

[5] De ex. *Berakhot*, 47 b, unde citim că este oprit a se pronunța rugăciunile și binecuvîntările la masă, dacă una din persoanele așezate la masă este un astfel de om.

doilea Templu, noi știm că studiau cu grijă *Tora*, că păzeau cu strictețe datoria zeciuielii, atunci pentru ce au fost oare surghiuniți? Pentru că îndrăgeau pe *mamon* și se urau unii pe alții" [6].

I. Manuscrisele eseniene găsite lîngă Marea Moartă și *Documentul de la Damasc* au venit să confirme în mod evident realitatea acestei sciziuni a credincioșilor iudei, deși Max Dienemann [7] pune la îndoială profunzimea acestor discordii și semnificațiile ei. Se știe că și manuscrisele de la Marea Moartă (la fel ca și literatura rabinică) numesc partidele politico-religioase rivale ale iudeilor prin denumiri mai mult sau mai puțin criptice, dar totuși destul de clare pentru ca noi, cei de acum, să putem înțelege despre cine este vorba. Într-adevăr, fariseii sînt numiți „cei care caută ușurări" (ale poruncilor *Torei*, se subînțelege) și aceste denumiri se găsesc în multe din aceste texte [8]. Că este vorba de farisei în această denumire reiese din aceea că *Peșer* la *Nahum*, I, 7—8, arată că cei care caută ușurări au fost atîrnați de vii, adică crucificați. Ori se știe că regele Alexandru Ianeu a răstignit opt sute de farisei (*Războiul*, I, IV, 6, 97). Alteori fariseii sînt numiți „interpreții ușurării" (subînțeles ai poruncilor *Tor i*) și tot așa „interpreții de aberație" (*Imne*, II, 14). Iar saduceii sînt numiți în scrierile eseniene cu nume și mai insultătoare: „interpreții minciunii" (*Imne*, II, 31—32) sau „adunarea oamenilor obrăznicie" (*Interpretarea* la *Isaia*, II, 10), pentru că aristocrații care se aflau printre saducei erau insolenți. Tot așa apelația de „ziditori de pereți", întrucît regii hașmonei susținuți de saducei au fost aceia care au înălțat zidurile Ierusalimului (*Documentul de la Damasc*, IV, 19—21; V, 59 și VIII, 18).

Zeloții și ei apar numiți foarte clar în *Imne*, căci ei sînt porecliți „tîlharii" (VI, 20—21; IV, 25, 20; III, 24—26; IV, 34—35; V, 9—10), așa cum îi vedem chemați în scrierile lui Iosif Flavius, dar și în *N.T.*

Cît despre samariteni, în *V.T.* numiți adesea Efraim, căci în Palestina ei ocupau teritoriul destinat lui Efraim,

[6] *Menahot*, 25, 533; cf. și *Yoma*, 9. Apud S. W. Baron, *op. cit.*, vol.II, p. 708.

[7] În *Jüdisches Lexikon*, vol. I, col. 277—278.

[8] *Interpretarea lui Isaia*, al. IV, ms, 10; *Imne*, II, 32; II, 15; *Peșer* la *Nahum*, I, 2, 7; II, 2, 4; III, 3, 6—7; *Documentul de la Damasc*, I, 18.

fiul lui Iosif, în unele scrieri eseniene ei par a fi numiți tot Efraim [9]. Dar pare îndestul de probabil că în alte scrieri eseniene, Efraim este un nume dat *casei lui Peleg*, „casei dezbinării, după sensul ebraic și aramaic al acestui verb *peleg*. Însă în alte scrieri eseniene trebuie înțeles acest nume Efraim ca un grup dizident esenian care s-a despărțit de „casa lui Iuda", cum se numeau înșiși esenienii, socotindu-se că numai ei singuri sînt adevărata casă a lui Iuda, în același fel în care Efraim s-a despărtit de regatul Iudeii după moartea regelui Solomon [10].

Aceste apelații difamatorii arată clar sentimentele esenienilor față de sectele rivale. Dar scrierile eseniene ne descriu de asemenea opresiunea, persecuția și suferințele de tot felul pe care acești eretici le-au avut de suferit din partea membrilor grupărilor rivale: saducei, farisei, zeloți și samariteni sau din partea casei lui Peleg, adică din partea unor dizidenți. Într-adevăr, în *Imne*, IV, 10, citim: „ei (interpreții mincinoși) și văzătorii de ușurări au uneltit împotriva mea (uneltiri) ale lui Belial". În acest pasaj este vorba de persecuțiile și de chinurile pe care esenienii le-au avut de îndurat din partea saduceilor și a fariseilor. Citim iarăși în *Imne*, V, 17: „Cei mai nelegiuiți dintre cei puternici s-au repezit împotriva mea cu chinurile lor și în fiecare zi ei au strivit sufletul meu". Cum cei „puternici", sub regii hașmonei, erau saduceii și chiar mai tîrziu sub Irod cel Mare, averea și apartenența lor la aristocrație justifică această apelație de „puternici"; de aceea este verosimil că în acest pasaj există o aluzie la persecuțiile saduceilor. Tot în *Imne* (II, 31—33) există următorul pasaj: „Tu m-ai scăpat de pizma interpreților mincinoși și de banda celor care caută ușurări. Tu ai izbăvit sufletul celui sărman pe care uneltiseră să-l suprime, vărsînd sîngele său din pricina slujirii tale". Pare că termenul „sărman" este aici un singular colectiv și că e vorba de toți esenienii care urmau doctrina Învățătorului Dreptății. Pe de altă parte, „cei care caută ușurări" sînt fariseii, iar „interpreții mincinoși" par să fie saduceii, întrucît nu există decît aceste două secte (în afară de esenieni) care puteau fi numiți interpreți (ai *Torei*, desigur),

[9] *Interpretarea la Osea*, al II-lea ms. 4, QpOs,a.

[10] Cf. *Interpretarea la Nahum*, II, 2; II, 8 și III, 5; IV, 1; *Interpretarea Psalmului* 37, I, 18—19.

avînd fiecare o învățătură religioasă aparte și deosebită de cea a esenienilor.

Desigur, în textele eseniene se întîlnesc alte apelații ale vrăjmașilor esenienilor, precum: „oamenii prăpastiei" (*Imne*, I, 21), „banda lui Belial" (*ibidem*, II, 22), „banda celor răi" (II, 12), „fiii vinovăției" (VII, 11), care sînt învinuiți că au pricinuit multe suferințe esenienilor. Dar este destul de greu să atribuim aceste apelații unor grupări politico-religioase bine determinate, căci pare mai probabil că aceste denumiri se referă la inamicii esenienilor în general, deci la toți *homines religiosi* ostili sectei eseniene.

Se pare că zeloții, adică răsculații iudei care au purtat cu atîta vitejie un război de partizani în pustiu împotriva romanilor înainte de apariția sectei zeloților propriu-zise (în anul 6 e.n. de către Iuda Galileanul și fariseul Șadoq), sînt menționați într-un mod mult mai limpede în mai multe pasaje din *Imne*, dat fiind că apelația ce li se dă este aceeași pe care o primesc și în scrierile lui Iosif Flavius și în *N.T.*, adică *tîlhari*. Astfel, în *Imnul* III, 24—26, se poate citi: „sufletul celui sărman a sălășluit în mijlocul a multor necazuri și nenorociri cumplite au însoțit drumul meu cînd s-au deschis toate cursele prăpastiei și s-au întins toate lațurile nelegiuirii și mreaja tîlharilor". În acest pasaj unde cuvîntul „suflet" este folosit, cum se întîmplă foarte des în ebraică și în aramaică, pentru „eu, persoana mea", iar „cel sărman" este un singular colectiv, cert este vorba de esenieni care își dădeau numele de *sărmani*, iar „tîlharii" sînt desigur aceiași despre care ne fac mențiune atît Iosif Flavius cît și *N.T.*, adică zeloții. Putem citi în *Imnul* IV, 34—35: „cînd s-au ridicat cei nelegiuiți împotriva legămîntului tău și tîlharii împotriva cuvîntului tău". În acest text „legămîntul tău, alianța ta" reprezintă, desigur, secta esenienilor care face un legămînt cu Divinitatea, iar tîlharii sînt zeloții sau luptătorii pentru libertate din pustiu, care au precedat pe zeloții propriu-ziși. Din aceste pasaje se înțelege că numeroși esenieni au fost uciși de către adversarii acestei grupări și că au suferit mult din partea membrilor grupărilor rivale.

J. Carmignac a îngrijit un poem alegoric special îndreptat împotriva fariseilor, unde autorul esenian prezintă secta

rivală sub trăsăturile unei prostituate [11]. Acest poem esenian vrea să inspire oroare faţă de farisei care ar „îndepărta pe cei slabi de Creator" şi care „apleacă paşii lor departe de drumurile dreptăţii". Tot aşa în *Regula Comunităţii*, IX, 21—22, citim că esenianul trebuie să nutrească „o ură eternă împotriva oamenilor pierzaniei, în duh de taină", adică în secret. Aceşti oameni ai pierzaniei, oameni pierduţi (se ştie că în limbile semite, unde adjectivele sînt foarte puţin numeroase, calificativele se formează cu ajutorul unui substantiv corespunzător, pus la genitiv) sînt *homines religiosi* rivali ca şi orice *'am ha'areţ*. Tot aşa se porunceşte oricărui ucenic intrat în gruparea esenianã să jure, „să facă Legămînt pe Alianţa şi pe viaţa sa, că se va despărţi de oamenii perverşi care umblă pe căile nelegiuirii" (V, 10 sq.). Tot *Regula Comunităţii* prescrie oricărui esenian „să urască pe fiii Beznei, fiecare după vinovăţia lui, întru răzbunarea divină" (I, 10—11). Apoi oamenii din „partida lui Belial", deci adversarii esenienilor, sînt blestemaţi într-un mod solemn de către leviţi (II, 4—10).

Ori, această ură atît de puternică împotriva celor care nu făceau parte din secta lor, ură pe care esenienii jurau să o aibă, nu putea fi logic motivată şi fondată decît de persecuţiile pe care ei le-au avut de îndurat de la membrii sectelor rivale.

II. Pare însă că parabola bunului samaritean (*Luca*, X, 30 sq.) ilustrează comportamentul şi atitudinea unor grupări politico-religioase faţă de esenieni şi confirmă pe deplin existenţa unei ostilităţi violente împotriva lor. În studiul său, Constantin Daniel [12] a prezentat tocmai această inamiciţie faţă de esenieni aşa cum se constată din textul din Luca, singurul în care există aceste pericope. Textul din *Luca*, X, 25—37, este următorul: „Ci iată un învăţător al Legii ispitind pe Iisus, s-a sculat şi a zis: Învăţătorule, ce să fac ca să moştenesc viaţa de veci? Iisus grăit-a către el: Ce este scris în Lege? Cum citeşti? Iar el, răspunzînd, a zis: Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta

[11] J. Carmignac, *Poème allégorique sur la secte rivale*, în RQ, Nr. 19, 1965, p. 361 sq.

[12] *Les Esséniens et l'arrière-fond historique de la parabole du bon Samaritain*, în „Novum Testamentum", Leiden, vol. XI, 1969, fasc. 1—2, pp. 71—104.

și din tot sufletul tău și din toată virtutea ta și din tot cugetul tău, iar pe aproapele ca însuți pe tine. Atunci Iisus i-a spus: Drept ai răspuns. Fă aceasta și vei fi viu. Dar el, voind să se îndrepteze pe sine, zis-a către Iisus: Și cine este aproapele meu? Dînd răspuns Iisus, vorbit-a: Un om mergea devale de la Ierusalim la Ierihon și a căzut între tîlhari, care, după ce l-au dezbrăcat și l-au rănit, au plecat, lăsîndu-l pe jumătate mort. Din întîmplare un preot cobora pe calea aceea, dar, văzîndu-l, a trecut pe alăturea. Tot așa un levit, ivindu-se pe acolo, a venit, a văzut și a trecut pe alăturea. Un samaritean, care călătorea, sosind în dreptul lui și văzîndu-l, i s-a făcut milă de el. Și a venit la el, i-a legat rănile, turnînd pe ele undelemn și vin, și, punîndu-l pe asinul său, l-a dus la un han și i-a purtat de grijă. Iar a doua zi, la plecare, scoțînd doi dinari, i-a dat hangiului și i-a zis: Poartă grijă de el și ce vei mai cheltui, eu, cînd mă voi întoarce, îți voi da înapoi. Care dintre acești trei ți se pare că a fost aproapele celui căzut între tîlhari? El a răspuns: Cel care a avut milă de el. Atunci Iisus i-a zis: Du-te și fă și tu la fel".

Aceste pericope din *Luca*, X, 25—37, cuprind un număr de enigme greu de explicat. Într-adevăr:

a. Pentru care motiv și din ce cauză preotul și levitul au refuzat și s-au ferit să vină în ajutorul victimei tîlharilor, cu toate că ei erau obligați prin poruncile *Torei* să-l ajute, întrucît ea obliga să-ți iubești pe aproapele ca pe tine însuți?

b. Pentru ce motiv victima tîlharilor nu era aproapele preotului și al levitului?

c. Care este rațiunea întrebării puse învățătorului Legii: care dintre acești trei ți se pare că a fost aproapele celui căzut între tîlhari? (*Luca*, X, 36).

d. De ce acest fel ambiguu și indirect de a-l instrui pe învățătorul Legii că victima trebuie considerată aproapele său, ca și al preotului și al levitului?

Constantin Daniel și-a propus să rezolve enigmele acestei parabole și să arate că ura tenace dintre grupările politico-religioase explică numeroasele puncte obscure ale acestor pericope.

III. În prima jumătate a sec. I și pînă la războiul cu romanii (66 e.n.) toată Palestina era bîntuită de așa-zișii

tîlhari. În scrierile sale Iosif Flavius aminteşte deseori de ei [13]. Astfel atacarea unui călător pe drumul care mergea spre Ierihon, de către tîlhari, pare un episod banal şi comun pentru secolul I e.n.

Totuşi tîlharii din aceste pericope sînt foarte ciudaţi. Într-adevăr, pe această cale, ei se feresc să atace şi să jefuiască pe preot, pe levit şi chiar pe samaritean; acesta din urmă, întrucît avea cu el un asin, poate că ducea cu el mărfuri şi bunuri de preţ şi ar fi fost o pradă valoroasă pentru tîlhari, mai cu seamă că era samaritean, adică dintr-un neam urît de toţi iudeii. Apoi, atît preotul cît şi levitul sau samariteanul erau călători izolaţi şi mergeau singuri pe acest drum, fără escortă şi însoţitori, deci puteau fi uşor jefuiţi. De ce oare tîlharii nu i-au atacat, de ce au trecut ei pe acest drum nevătămaţi? Iar în afară de aceasta, după ce l-au dezbrăcat pe călător, tîlharii l-au bătut (în textul grec *plegas epithentes*) şi i-au pricinuit răni atît de grave încît l-au lăsat pe jumătate mort. Care este motivul acestor acte de violenţă, căci, de obicei, tîlharii se mulţumesc să jefuiască avutul victimelor lor şi după aceea pleacă? De ce l-au bătut tîlharii cu atîta ură? Apoi dacă drumul acela era atît de primejdios, dacă exista riscul de-a fi atacat de tîlhari, cum se face că preotul, levitul şi samariteanul au avut curajul să călătorească singuri, fără să se gîndească la vreo primejdie?

Aceste fapte, ce par atît de greu de explicat şi ambarasante, sînt întru totul conforme realităţilor istorice din Palestina în sec. I e.n. Căci explicaţia atitor întrebări cu privire la atacul tîlharilor pe acest drum este că aceştia nu erau tîlhari aşa cum se înţelege prin această noţiune. Ei erau membrii grupării politico-religicase a zeloţilor, care luptau ascunşi în deşertul Iuda şi în alte locuri pustii, împotriva romanilor şi a slugilor lor. Mişcarea zelotă pare să fi fost puternică în Palestina secolului I e.n., fiindcă *N.T.* vorbeşte adesea despre ei, dar în chip acoperit şi criptic ori prin aluzii discrete, aşa cum se putea menţiona o grupare secretă ai cărei membri se ascundeau şi aşa cum trebuia

[13] *Războiul iudaic*, II, IV, 1, 50; 2, 57; 3, 60; II, VIII, 1, 118; II, XIII, 12, 253; 6, 264; II, XIV, 2, 227. Tot aşa de des tîlharii sînt menţionaţi şi în *N. T.*, cum de exemplu: *Ioan*, XVIII, 40; *Marcu* XI, 17; *Luca*, XIX, 46; *Matei*, XXVII, 44; XXVI, 55; XXIV, 43; *Luca*, XII, 39; *Marcu*, XIV, 48.

vorbit pentru a nu stîrni suspiciunile romanilor și ale conducătorilor Templului.

IV. Într-adevăr, în opera lui Iosif Flavius zeloții sînt numiți aproape întotdeauna „tîlhari", „furi", fie cu termenul grec *lestrikoi*, fie mai adesea cu acela de *lestai*. Pe de altă parte, Iosif identifică în mod clar pe zeloți cu tîlharii, briganzii (*Războiul iudeilor*, IV, III, 4, 138) și în scrierile sale citim cum au luptat romanii împotriva acestora, prin procuratorii lor din Palestina. Evident acești „tîlhari" nu puteau fi simpli hoți, dacă erau în număr atît de mare încît romanii au fost obligați să efectueze împotriva lor adevărate operații militare. Astfel, procuratorii romani Fadus, Felix și Festus au dat adevărate bătălii cu acești zeloți [14]. După moartea lui Irod cel Mare răsculații iudei sînt numiți clar tîlhari, briganzi, de către Iosif Flavius (*ibidem*, XX, VIII, § 10).

Dealtfel cei mai mulți istorici ai poporului iudeu admit fără discuție că acești „tîlhari" sau furi erau într-adevăr zeloții [15].

În *N.T.* zeloții sînt numiți în mai multe feluri, în afară de tîlhari, pentru că numele acestor eretici nu putea fi pronunțat și scris în mod deschis, el fiind un *nomen odiosum*, „nume vrednic de ură", iar menționarea lui ar fi arătat simpatie față de răsculați. De asemenea I. L. Teicher [16] arată că romanii considerau într-o anumită epocă drept o acțiune criminală faptul de-a menționa numele de creștin. Cu privire la denumirile criptice ale zeloților, Constantin Daniel a tratat pe larg această chestiune [17]. Alte date cu privire la apelațiile criptice ale zeloților au fost prezentate în lucrarea aceluiași [18].

V. Deșertul prin care trecea drumul de la Ierusalim la Ierihon era tocmai regiunea în care se aflau ascunși zeloții

[14] *Antichitățile iudaice*, XX, V, 1, 93; *ibidem*, 2, 102; cap. VIII, 6, 167—173; cap. VIII, 10, 186; XX, IX, 2, 204.

[15] S. Dubnow, *Weltgeschichte des jüdischen Volkes*, Berlin, 1925, B.2, p. 412; M. Margolis et A. Marx, *Histoire du peuple juif*, p. 181.

[16] *The Essenes*, în „Studia Patristica", Berlin, 1957, pp. 544—545.

[17] *Le nom cryptique des zélotes*, în SAO, X, 1930, 9. 61—68, Cf. și *Enigma smochinului și zeloții*, în St. Th. XXIV, 1972, nr. 1—2, pp. 45—58.

[18] Constantin Daniel, *Esséniens, zélotes et sicaires et leur mention par paronymie dans le N.T.*, în „Numen", vol. XIII. fasc. 2, 1966, pp. 88—115.

și unde se refugiau spre a scăpa de urmărirea trupelor romane și ale regilor irodieni. Așa, de exemplu, în operele lui Iosif Flavius se citește că zeloții se aflau în pustiu (*Războiul iudaic*, II, XIII, 4, 254—258), iar după moartea lui Irod cel Mare, Theudas, care a fost și el un zelot, s-a dus în pustiu unde a adunat o mare mulțime de oameni (*F.A.*, V, 36; *Antichitățile*, XX, V, 1, 97). Tot așa în timpul procuratorului roman Festus, un profet zelot a strîns poporul în același pustiu Iuda, făgăduindu-i că va fi liber și scăpat de toate relele (*Antichități*, XX; VIII, 10, 188). Dealtfel fuga și retragerea în pustie a început cu mult înainte, pe vremea persecuției de către regele seleucid Antioh Epifanes, cînd cei care nu au voit să se supună poruncilor acestuia au fugit în pustiu (I- *Macabei*, 2, 29 și 31). Tot astfel un iudeu din Egipt adunase patru mii de sicari, deci de zeloți (pentru că sicarii erau aripa dură a zeloților) în pustiu, ca să le arate semne divine (*F.A.*, XXI, 38).

Așadar, zeloții, acei „tîlhari" din pericopele de mai sus, se aflau în pustiu și ei l-au jefuit pe călător.

VI. Aflăm de la Iosif Flavius că zeloții jefuiau și casele oamenilor importanți, puternici și bogați (*Războiul*, II, XIII, 6, 265), deci și pe aceia care dețineau un rol politic oarecare. Dealtfel, în *N.T.* se face aluzie la aceste tîlhării ale zeloților, căci citim: „Cum poate cineva să intre în casa celui puternic și să-i jefuiască lucrurile, dacă nu va lega întîi pe cel puternic și pe urmă să-i prade casa?" (*Matei*, XII, 29). Fără îndoială cel puternic este omul bogat, cu influență politică, partizan al *statului quo*, al dominației romane, prieten al regilor irodieni.

Zeloții socoteau drept dușmani nu numai pe opresorii romani și pe partizanii lor, dar și pe toți iudeii care, din dorința de pace, erau dispuși să se supună romanilor. De asemenea, considerau dușmani pe toți iudeii care aveau o altă concepție despre Lege decît ei [19], adică pe toți ereticii care aveau alte credințe și rituri decît fariseii, a căror învățătură o urmau zeloții (*Antichități*, XVIII, 1, 6, 23). Pe de altă parte, pietatea zeloților și păzirea cu strictete a literii Legii a putut fi confirmată de săpăturile de la Masada, ultima fortăreață a iudeilor împotriva romanilor, unde mai multe

[19] M. Hengel, *Die Zeloten...*, Leiden-Köln, 1960, p. 88.

sute de zeloți și familiile lor au preferat să se sinucidă decît să se supună romanilor [20].

Era natural deci ca esenienii să fi fost dușmanii zeloților și ca aceștia din urmă să-i atace. Căci esenienii erau eretici prin excelență; ei urmau un alt calendar, nu se căsătoreau, nu aduceau sacrificii la Templu, întrucît nu aveau o avere personală, nu dădeau nici zeciuială, apoi disprețuiau pe preoți așa cum reiese și din scrierile lor. De aceea, cel puțin în prima jumătate a sec. I e.n., zeloții îi atacau pe drumurile Palestinei, așa cum arată și Iosif Flavius, care scrie că esenienii nu fabricau arme: „esenienii călătoresc fără să ducă nimic cu ei, dar din pricina tîlharilor ei poartă arme" *(dia de tous lestas enoploi)* (*Războiul iudaic*, II, cap. VII, 125). Și aici expresia „tîlhari" a lui Iosif Flavius indică pe zeloți. De asemenea, Filon din Alexandria confirmă că terapeuții erau atacați și ei de tîlhari, desigur de aceiași zeloți (*De vita contemplativa*, § 24). Așadar, este indubitabil că zeloții atacau pe esenieni pe drumurile Palestinei sau ale Egiptului, unde locuiau circa un milion de iudei, în primul secol al erei noastre.

VII. Trebuie să ne întrebăm acum, de ce oare tîlharii zeloți din parabola bunului samaritean au atacat pe călătorul care se ducea spre Ierihon. Cum zeloții nu atacau decît pe adversarii lor politici și religioși sîntem obligați să tragem concluzia că acel călător era unul din potrivnicii lor, căci este foarte probabil că zeloții se temeau să atace pe samariteni și, prin urmare, călătorul samaritean putea călători fără să fie primejduit. Într-adevăr, dacă samariteanul ar fi fost atacat de tîlharii zeloți, este sigur că samaritenii drept represalii ar fi atacat pe iudeii care, ducîndu-se la Ierusalim spre a aduce jertfele lor la Templu, erau siliți să treacă prin Samaria. Ori zeloții respectau Templul și niciciînd n-ar fi săvîrșit vreo faptă care să dăuneze Templului sau preoților săi.

Călătorul nu putea să fie nici un păgîn roman ori grec, pentru că este puțin probabil că el ar fi străbătut acel drum fără o escortă și însoțitori, riscînd să fie atacat. Tot așa dacă victima tîlharilor ar fi fost un păgîn, textul din *Matei*,

[20] Y. Yadin, *Massada. Herod's Fortress and the Zealots' Last Stand*, London, 1976, *passim*.

XII, 29, ar fi arătat aceasta, pentru că în acest caz refuzul preotului şi a levitului de a-l ajuta ar fi avut o altă semnificaţie şi ar fi fost oarecum justificat. Dar ca pretutindeni în *V.T.* şi *N.T.* „un om" sau „omul" este un om care face parte din poporul iudeu şi nu un străin, care ar fi fost numit *expressis verbis* străin sau de alt neam. J. Hastings [21] afirmă că victima tîlharilor era un păgîn şi de aceea preotul şi levitul nu i-au dat ajutor. Dar teza aceasta nu poate fi admisă şi s-a arătat de ce, însă confirmă convingerea noastră că un motiv foarte însemnat interzicea preotului şi levitului să-l ajute pe călător. Acest refuz nu reprezenta o transgresiune a Legii *V.T.* care poruncea iubirea aproapelui. De aceea victima nu era considerată ca aproapele lor de către ei, care, dimpotrivă, dacă l-ar fi ajutat ar fi transgresat un obicei, o cutumă sau o interpretare a *V.T.* de-a nu socoti pe eretici aproapele lor şi deci de-a nu le da ajutor. Nefiind un străin, ci un iudeu, trebuie să stabilim pentru ce motive a fost atacat de către iudei, care, aşa cum am văzut, nu atacau decît pe potrivnicii lor. Drept urmare, trebuie să stabilim din ce grupare politică sau religioasă făcea parte acel călător, grupare desigur ostilă esenienilor.

Fără îndoială, nici saduceii nu priveau cu ochi buni pe zeloţi, dar călătorul nu putea fi un saduceu, fiindcă în acest caz preotul şi levitul, care treceau şi ei pe acelaşi drum, i-ar fi sărit într-ajutor şi s-ar fi îngrijit de el. Nu putea să fie nici un fariseu, căci nu este de crezut că zeloţii să fi atacat un fariseu care avea aceeaşi doctrină religioasă şi aceleaşi sentimente puţin amicale faţă de romani ca şi zeloţii, apoi fiindcă fariseii erau preţuiţi. Cum în acea epocă, după Iosif Flavius, nu existau decît trei mari grupări politico-religioase la iudei în afara zeloţilor (*Antichităţile*, XVIII, I, 6, 23) nu mai rămîn decît esenienii care ar putea să fie implicaţi. Pare foarte verosimil că acel călător atacat de zeloţi era un esenian, dat fiind că esenienii — aşa cum s-a arătat — erau atacaţi adesea de către tîlharii zeloţi. Într-adevăr, acest călător mergea la vale de la Ierusalim la Ierihon sau, după textul grec, „în" *(eis)* Ierihon, ceea ce înseamnă că termenul ultim al călătoriei era oraşul Ierihon. Deci el nu trecea prin oraşul Ierihon spre a se duce prin Samaria

[21] *A Dictionary of Christ and the Gospels*, Edinburgh, 1927, vol. II, p. 28.

în Galilea, de pildă, ci el se ducea în Ierihon, care era ținta călătoriei sale. Fiindcă în aceste pericope, evanghelistul Luca afirmă despre preot: „cobora pe calea aceea", despre levit că „ivindu-se pe acolo" și despre samaritean scrie că acesta „călătorea" probabil ca să ajungă în Samaria. Deci nici unul din aceste trei personaje din urmă, preotul, levitul și samariteanul nu se duceau în Ierihon. Se pare că acest amănunt are o importanță pentru stabilirea apartenenței politico-religioase a călătorului atacat de către tîlhari. Și credem că auditorii și cititorii acestei parabole, care vieţuiau în Palestina, în prima jumătate a sec. I e.n., au înțeles imediat cine era acel om care se ducea în localitatea Ierihon și a fost atacat de către zeloți. Aceasta pentru că Ierihonul era locul unde se afla o mare obște eseniană, aproape tot atît de însemnată ca și acea de la Qumran. Săpăturile lui K.M. Kenyon [22] au reușit să regăsească la Ierihon un cimitir esenian tipic, asemănător celui de la Qumran, ceea ce dovedește existența la Ierihon a unei mari comunități eseniene.

În plus esenienii par a fi numiți în *Talmud* „oamenii din Ierihon", אנשי יריחון și faptul acesta a fost cunoscut de mult timp. Astfel tratatul *Pesahim*, IV, VIII, fol. 55 b-56 a, conține pasajul următor: „Șase lucruri făceau oamenii din Ierihon, trei le-au fost îngăduite, iar trei le-au fost interzise". Ori printre lucrurile pe care cei înțelepți, în tratatele *Talmudului*, desigur învățații farisei, le reproșau oamenilor din Ierihon ca fiind interzise, era faptul că mîncau sîmbăta (sabat) fructele căzute din arborii (palmierii) pe care îi cultivau. Așa cum remarcă Jean Carmignac [23] există o poruncă precisă: „Nimeni să nu mănînce în ziua de sabat altceva decît ceea ce a fost preparat (mai înainte) sau ceea ce a fost părăsit pe cîmpuri". Deci fructele căzute din palmieri, care evident erau „părăsite pe cîmpuri", puteau să fie mîncate, după învățăturile eseniene și acești oameni din Ierihon erau esenieni.

Pe deasupra înțelepții farisei reproșau oamenilor din Ierihon că nu lăsau celor săraci și străinilor un colț din ogorul pe care îl cultivau (după porunca din *Levitic*, XIX, 9 și XXIII, 22). Ori dacă luăm în considerare ura esenienilor

[22] *Digging up Jericho, The Results of Jericho Excavations...*, p. 264 sq.
[23] *Les textes de Qumrân*, vol. II, p. 193, nota 22.

faţă de cei care nu făceau parte din gruparea lor (cf. *Regula Comunităţii*, IX, 21—22) este de înţeles pentru ce oamenii din Ierihon nu voiau să lase nimic, nici săracilor, nici străinilor de gruparea lor. Esenienii chiar jurau să separe bunurile lor de cele ale nelegiuiţilor, deci de toţi care nu erau membrii ai grupării eseniene (*Regula Comunităţii*, V, 10—18; IX, 8—9): „Să nu amestece avutul lor cu cel al oamenilor uşurărilor". Deci esenienii nu puteau împărţi recolta cu cei săraci care nu erau membrii ai grupării lor [24].

E de amintit că esenienii cultivau palmieri (*gens... socio palmorum*, „neam... prieten al palmierilor") [25] şi după informaţiile din tratatul *Pesahim* al *Talmudului*, pe care l-am citat, „oamenii din Ierihon" par şi ei să cultive pomi fructiferi, care la Ierihon nu puteau fi decît palmieri [26]. Archelau fiul lui Irod cel Mare pusese să se construiască un mare apeduct pentru palmierii plantaţi în partea de miazănoapte a localităţii Ierihon (*Antichităţi*, XVII, XIII, 1, 340). Origen afirmă că la Ierihon s-au găsit vechi manuscrise ale *V.T.*, deci scrieri similare celor aflate în vecinătatea Qumranului. Iosif Flavius şi Filon din Alexandria au insistat îndelung asupra protecţiei şi onorurilor de care s-au bucurat esenienii din partea lui Irod cel Mare şi a urmaşilor săi. În acest caz este verosimil ca esenienii să fi trăit în vecinătatea celor care aveau nevoie de darurile lor profetice spre a-şi lua hotărîrile, dar mai ales de cunoştinţele lor medicale [27].

Favorurile acordate esenienilor de către Irod şi de urmaşii lui însemnau în acelaşi timp că esenienii se învredniceau de ura şi disprețul tuturor credincioşilor iudei, iar zeloţii îi puteau ataca. Se ştie că Ierihon a fost unul din oraşele în care a locuit cel mai mult Irod cel Mare; aici a şi murit în fortăreaţa pe care a numit-o Cypros, după numele mamei sale şi unde-şi construise, de asemenea, un superb palat. Acest palat, incendiat după moartea sa de către credincioşii iudei a fost apoi reconstruit de către fiul său Archelau,

[24] I.D. Amusin, *Spuren antiqumranischer Polemik...*, p.5 sq.
[25] Pliniu cel Bătrîn, *Naturalis Historia*, V, 17, 4.
[26] I.D. Amusin, *op. cit.*, p.5.
[27] Cu privire la cunoştinţele medicale ale esenienilor, cf. *Războiul iudaic*, II, VIII, 6, 136, iar cu privire la darurile lor profetice, *ibidem*, 12, 159.

care se pare că a locuit în el. Dar pe timpul lui Iisus, cetatea Ierihon era administrată direct de procuratorul roman.

Pe de altă parte, este cu neputință de negat că oamenii din Ierihon nu erau o grupare religioasă, pentru că același tratat *Pesahim* afirmă despre ei că recitau fără întrerupere rugăciunea *Șema Israel* („Ascultă Israele") (IV, VIII, fol. 55 b—56 a).

VIII. Alte argumente pot contribui și ele la dovedirea faptului că victima tîlharilor zeloți era cu adevărat un esenian. Într-adevăr, textul grec din *Luca*, X, 25 sq., afirmă că tîlharii „au dezbrăcat" victima lor; Luca, deci nu afirmă că i-au furat călătorului bani sau obiecte de valoare, cum ar fi bijuteriile și aceasta fiindcă acel călător (în mod uimitor, fiindcă cine pleacă la drum fără bani la el?) nu purta bani la el. Dar noi știm de la Pliniu cel Bătrîn [28] că esenienii nu purtau bani și nu aveau bani (*sine pecunia*, „fără bani", loc. *cit.*, V, 17, 4). Tot așa Ipolit [29] afirmă că esenienii nu aveau voie să privească piesele și monezile, adică banii din vremea aceea, fără îndoială spre a păzi porunca din *Decalog*: „Să nu-ți faci ție chip cioplit".

Pe de altă parte, textul afirmă că tîlharii l-au dezbrăcat *(ekdusantes)* și aceasta poate însemna două lucruri: fie că tîlharii l-au dezbrăcat pe călător spre a-i fura hainele lui care aveau o oarecare valoare, sau pentru că socoteau că victima n-avea dreptul să poarte astfel de veșminte. Este obiceiul ca cineva să nu plece în călătorie cu veșminte prea scumpe pe el, căci s-ar putea umple de praf sau murdărie, mai cu seamă dacă se face pe jos. Astfel că în ipoteza că acel călător era unul obișnuit, hainele sale n-ar fi trebuit să fie prea costisitoare și în mod logic n-ar fi putut tenta pe tîlhari.

Totuși, dacă acel călător era un esenian, el trebuia să fie îmbrăcat cu veșminte reprezentînd un preț ridicat și avînd o oarecare valoare pentru tîlhari. Grija pentru eleganța vestimentară a esenienilor este foarte vizibilă în *Regula Comunității*, VII, 14: „(cel) al cărui veșmînt este zdrențăros și va lăsa „să i se vadă goliciunea, va fi pedepsit timp de treizeci de zile" (prin excluderea lui de la masa comună).

[28] *Opera citată*, V, 17, 4.
[29] *Philosophumena*, Migne, *PG*, vol. XVI[3], col. 3404.

Aceasta contrazice afirmaţiile lui Iosif Flavius (*Războiul*, II, VIII, 4, 126) privitor la faptul că esenienii purtau veşmintele pînă se rupeau; aceasta e valabil doar pentru îmbrăcămintea de lucru, căci la masă şi la ceremoniile sectei acelaşi Iosif descrie pe esenieni ca pe nişte eleganţi şi „întotdeauna îmbrăcaţi în alb", ceea ce în timpul acela şi în climatul Palestinei presupune un efort remarcabil (*ibidem*, No. 123).

Dealtfel, problema veşmintelor pare să fi avut o mare însemnătate pentru esenieni, întrucît în orice oraş acela dintre esenieni, numit ca supraveghetor al lor şi al membrilor care treceau printr-un oraş, era îndatorat să le distribuie haine curate şi albe (*ibidem*, No. 125). Şi aceasta cu toate că într-o ţară caldă ca Palestina, problema veşmintelor *a priori* nu trebuia să aibă mare însemnătate. De fapt roba albă de in era semnul şi marca primirii unui iudeu în gruparea esenianâ (*ibidem*, No. 137). De asemenea, Ipolit afirmă că „veşmintele esenienilor şi alura lor erau elegante" (*op. cit.*, col. 3399), iar veşmintele lor erau din in (*ibidem*, col. 3398). Filon din Alexandria scrie şi el cu privire la terapeuţi că „se adună fiind înveşmîntaţi în alb strălucitor" (*De vita contemplativa*, § 66). Dar aceste veşminte erau scumpe, căci un astfel de veşmînt de in de Scythopolis costa cît salariul pe un an al unui lucrător specialist [30].

Aşadar, este foarte posibil ca zeloţii să fi dezbrăcat pe victima lor ca să le fure nu haine de călătorie, ci o robă de in foarte scumpă. Dar este cu putinţă ca zeloţii să fi dezbrăcat pe victima lor, pentru că socoteau că acesta nu era demn sau n-avea calitatea de-a se îmbrăca într-o robă de in, căci era o profanare şi o uzurpare întolerabilă din partea unui esenian eretic să se îmbrace în robă de in ca leviţii şi preoţii.

IX. Însă este un fapt care dovedeşte în chip de netăgăduit că tîlharii zeloţi urau pe acest călător în care vedeau un vrăjmaş. Într-adevăr, din textul parabolei aflăm că tîlharii au bătut victima lor, i-au pricinuit răni, lăsînd-o pe jumătate moartă. Aceste răni au trebuit să fie tratate de către samaritean şi de către gazdă. Cel dintîi l-a pansat şi i-a oblojit rănile cu undelemn amestecat cu vin. Aceasta înseamnă că zeloţii l-au bătut pe sărmanul călător cu ură

[30] S. W. Baron, *Histoire d'Israël*, vol. I, p. 575, nota 10.

și în mod sălbatec. Care a putut fi rațiunea acestor violențe fiindcă de obicei tîlharii se mulțumesc a-și jefui victimele și a pleca după aceea. În *Matei*, XII, 29, aflăm că tîlharii jefuiesc pe un om puternic, mulțumindu-se să-l lege doar și să-i fure cele ale lui. Dacă drumețul a fost bătut și rănit atît de grav, aceasta înseamnă că el era un vrăjmaș fățiș al zeloților. Și fără îndoială că contemporanii care au ascultat și au citit acest text au înțeles iute cine era drumețul care mergînd la Ierihon a fost atacat și dezbrăcat de către zeloți. Ei au priceput că era vorba de „un om din Ierihon", cum îi numește *Talmudul* pe esenienii de la Ierihon. Fără îndoială textul din *Luca*, X, 25 sq., menționează în mod criptic, acoperit, pe un membru al acestei secte urîte de toate celelalte grupări iudaice. Căci numele de esenian nu putea fi pronunțat, pentru unii, fiind un *nomen odiosum*, dar mai ales fiindcă era, pentru alții, o apelație laudativă, el avînd sensul de „cel cucernic" sau de „profet", „văzător" ori de „vindecător" și este de înțeles că nu-i putea numi în felul acesta pe esenieni, decît cei care îi lăudau, le recunoșteau meritele, cucernicia sau darul lor profetic. Așa se explică de ce în literatura rabinică nu se întîlnește apelația de *esenian*, ea lipsind și datorită faptului că este greu de admis ca esenienii să nu fi fost în cele din urmă excomunicați, „scoși afară din sinagogă" (așa cum arată dealtfel și aluzia la această excomunicare din *Epistola lui Iuda*) [31].

X. Totuși omul care se ducea la Ierihon nu avea ca dușmani numai pe zeloți, căci și alții s-au arătat ostili față de el, și faptul acesta ne ajută la identificarea lui și mai deplină. Într-adevăr, preotul și levitul care trec pe lîngă el i-au arătat aceeași adversitate. Căci ei nu i-au dat nici cel mai mic ajutor, ceea ce nu se poate explica decît printr-un profund sentiment de ostilitate față de victima zeloților.

În textul din *Luca*, X, 25 sq. se arată că „un preot cobora pe calea aceea", dar nu avea ca țintă orașul Ierihon, ci trecea mai departe. Și preotul, văzînd victima rănită și zăcînd pe jumătate moartă, a trecut mai departe (în textul grec este un termen care are sensul „trecu mai departe, depărtîndu-se de el"). Tot așa un levit văzîndu-l „trecu mai departe depărtîndu-se de el" (în textul grec același verb

[31] Cf. capitolul *Apostolii împotriva esenienilor de la Marea Moartă* din prezentul volum.

antiparelthen exprimă acţiunea de-a trece neluîndu-l în seamă). Ori ceea ce făcuseră preotul şi levitul era inuman în supremul grad. Un păgîn grec sau roman n-ar fi procedat niciodată asemenea acestora, căci orice om este înclinat în genere să sară în ajutorul semenului său. Dacă preotul şi levitul nu au dat ajutor victimei, aceasta se datorează faptului că aveau un motiv puternic ce justifica pe deplin comportamentul lor. Care este raţiunea acestei atitudini ostile ba chiar nelegiuite de-a nu sări în ajutorul drumeţului rănit?

Să observăm că aceste pericope din *Luca*, X, 25 sq. aveau de scop să răspundă la întrebarea: „Cine este aproapele meu?". Drept urmare se afirmă aici, în chip *implicit*, că preotul şi levitul n-au socotit pe drumeţul bătut şi rănit drept aproapele lor. De aceea ei nu sînt acuzaţi — cum ar fi fost raţional — că au călcat poruncile Scripturii. Căci aceasta poruncea, aşa cum arăta şi învăţătorul Legii, să-ţi iubeşti pe aproapele tău (*Levitic*, XIX, 18, 34; XXV, 35; *Exod*, XXIII, 4—5); şi tratatele *Talmudului* poruncesc iubire faţă de aproapele[32], iar unii rabini au cerut credincioşilor caritate şi faţă de străini şi de păgîni. Este cu totul neverosimil să presupunem că preotul şi levitul nu au atins drumeţul rănit spre a nu deveni impuri. S-a arătat anterior că drumeţul nu putea fi un străin, ci el era în mod sigur iudeu. Desigur, în unele tratate ale *Talmudului* un *'am ha-'areţ*, „profan, incult", era considerat ca impur şi chiar putea fi ucis[33]. Dar aceasta nu este o părere admisă de marea majoritate a învăţătorilor iudei, care consideră pe orice profan drept un aproape ce trebuie să fie cîştigat la păzirea Legii. În consecinţă, victima tîlharilor nu putea să fie decît un om detestat de către preoţi şi leviţi.

Preotul şi levitul trebuiau — dacă nu considerau pe victima tîlharilor drept aproape al lor, ci drept vrăjmaş cum erau esenienii — să se întoarcă cu dispreţ şi ură de la el, trecînd mai departe. Dealtfel aici se află întreaga dezlegare a enigmelor din parabola bunului samaritean care are ca scop unic să răspundă la întrebarea Învăţătorului Legii: „Cine este aproapele meu?" Şi răspunsul la această întrebare este dat prin parabola de faţă în care sînt înfăţi-

[32] A. Cohen, *Le Talmud*, p. 268.
[33] S. W. Baron, *op. cit.*, vol. I, p. 373.

șate trei personaje: preotul, levitul și samariteanul, în afară de victima eseniană a zeloților; adică sînt prezente aici — un singular colectiv desigur — cele cinci grupări politico-religioase din acea vreme: fariseii și saduceii, prin preot și levit, esenienii prin victima tîlharilor, zeloții prin tîlhari și în fine samaritenii.

XI. Pe de altă parte, întrebarea Învățătorului Legii voia în fond să precizeze dacă orice om este aproapele său: străinii, păgînii și ereticii iudei. Tocmai spre a răspunde la această chestiune: „orice om este oare aproapele meu?" a Învățătorului Legii, se arată contrastul între comportamentul unor *homines religiosi* iudei și cel al samariteanului. Căci samariteanul trebuia *a priori* să aibă aversiune față de toți iudeii [34], fără a face nici o distincție între farisei, saducei și esenieni. Dar aici se arată că această adversitate este mai mică în comparație cu ostilitatea dintre grupările politico-religioase. Pentru că adversitatea samariteanului față de iudei nu l-a împiedicat deloc să vină în ajutorul victimei tîlharilor, în timp ce ostilitatea preotului și a levitului față de victimă i-a împiedicat să-l considere drept aproapele lor. Tocmai aici este sensul întrebării puse Învățătorului Legii: „Care dintre cei trei ți se pare că este aproapele celui căzut între tîlhari?" Această întrebare înseamnă în fond: „Cine este cel care a judecat, care a considerat că victima este aproapele său?" sau „Care este acela dintre cei trei care a gîndit că victima este aproapele său?" Căci nu a fost întrebat Învățătorul Legii: „Nu ți se pare că preotul și levitul trebuiau să dea ajutor victimei, considerînd-o drept aproapele tău?" Tot așa textul din *Luca* nu afirmă direct și imediat că victima era cu adevărat aproapele preotului și al levitului. Motivul evitării acestei aserțiuni directe a textului era că Învățătorul Legii putea replica ușor și imediat că esenianul nu era aproapele preotului și al levitului și deci ei nu trebuiau să dea ajutor unui asemenea om, membru al unei grupări eretice.

De aceea parabola îl instruiește pe Învățătorul Legii, într-un chip deturnat și indirect, că și membrul unei grupări, eretice chiar, este aproapele Învățătorului Legii și are drept la compasiunea sa. Într-adevăr, după ce Învăță-

[34] *Ibidem*, vol. II, p. 635.

torul Legii a răspuns întrebării: „Care dintre aceşti trei socoteşti tu că este aproapele celui căzut în mîna acelor tîlhari?" (*Luca*, X, 36), spunînd: „Cel care a avut milă de el", primeşte ca răspuns: „Mergi de fă şi tu asemenea!" Desigur, aceasta înseamnă: „Du-te şi imită gîndul şi fapta samariteanului care a considerat că victima era aproapele său" sau „Du-te, imită pe samaritean şi consideră drept aproapele tău chiar pe un membru al unei grupări eretice".

În felul acesta se explică chipul indirect şi cu cuvinte acoperite prin care Învăţătorul Legii este instruit (prin prezentarea unei situaţii extreme cum era agresiunea tîlharilor) că victima zeloţilor, esenianul detestat, este aproapele său pe care trebuie să-l ajute şi să-l iubească chiar.

ÎNCHEIERE

Lucrările unor orientaliști români în elucidarea numeroaselor aspecte criptice legate de descoperirea manuscriselor de la Qumran s-au concentrat, așadar, mai cu seamă asupra prezenței esenienilor în *Noul Testament* și la raporturile esenienilor cu celelalte secte iudaice și cu creștinismul.

De fapt în aceasta a constat interesul major al aflării acestor manuscrise — cea mai mare descoperire arheologică poate a secolului nostru — în evidențierea relațiilor dintre ele și creștinism.

Lucrările școlii române de orientalistică, prin aflarea esenienilor în *N.T.* au demonstrat că esenienii erau adversarii creștinismului născînd, că ei încercau să se introducă în comunitățile creștine spre a cîștiga adepți pentru gruparea lor politico-religioasă și că ei răspîndeau doctrinele lor printre adepții primelor obștii creștine. Deși erau combătuți, totuși în scrierile neotestamentare nu este aprobată persecutarea esenienilor de membrii celorlalte grupări iudaice.

Pe de altă parte, în *N.T.* esenienii apar în calitate de contemporani unde, cum evidențiază lucrările școlii române de orientalistică, ei sînt foarte des menționați. Prezența frecventă în *N.T.* dovedește că aceste scrieri sînt anterioare anului 66 e.n., dată cînd începe războiul cu romanii, fiindcă citarea lor criptică în *N.T.* nu ar fi putut fi înțeleasă decît de iudei care trăiau în prima jumătate a sec. I e.n. și puteau pricepe aluziile și paronomasiile prin care erau numiți esenienii și zeloții.

Desigur, descoperirea unui limbaj criptic şi aluziv în scrierile neotestamentare este o realizare importantă a şcolii române de orientalistică dat fiind însemnătatea pe care le-au avut aceste scrieri în cultura europeană. Ideea esenţială a şcolii române de orientalistică a fost de-a căuta pe esenieni în textul aramaic (sau siriac sau caldean) al *N.T.*, comparat cu cel grec şi a cerceta în aceste texte eventualele paronomasii în apelaţiile atît ale esenienilor cît şi ale zeloţilor.

Nu rămîne îndoială că punerea în evidenţă a numelor esenienilor şi a zeloţilor, menţionate în mod criptic prin paronomasii, vor genera în viitor studii mai complete şi mai profunde asupra relaţiilor dintre aceştia şi creştinismul ce se năştea.

ANEXE

TABEL SINCRONIC AL LUMII ELENISTICE

ANII	EVENIMENTE ÎN EGIPT	ÎN PALESTINA	ÎN SIRIA
336 î.e.n.	Începe împărăția lui Alexandru cel Mare		
323	Moare Alexandru și Imperiul se împarte între diadohii lui		
312	Ptolomeu I invadează Palestina		Demetrios respinge pe Ptolomeu. Seleucos urcă pe tron.
300			Fundarea cetății Antiohia.
285	Ptolomeu I abdică. Urmează Ptolomeu II Filadelful, care construiește biblioteca din Alexandria.	Sub jurisdicție egipteană	
280			Antioh I Soter cedează Macedonia și Tracia lui Ptolomeu II.
278			E oprită invazia galilor în Asia Mică
262			Antioh este ucis în luptă Antioh II, succesorul tronului, în război cu Ptolomeu II.
250			Se încheie pace. Antioh se căsătorește cu fiica lui Ptolomeu II.
246	Ptolomeu III Evergetul cuprinde Siria		Seleucos II Kallinik devine rege.

ANII	EVENIMENTE ÎN EGIPT	ÎN PALESTINA	ÎN SIRIA
226			Seleucos III Soter urmează tatălui său. E asasinat după patru ani.
223			Antioh III cel Mare îi urmează fratelui său.
221	Ptolomeu IV Filopator devine rege al Egiptului.		
217	Biruința lui Antioh III în bătălia de la Rafia; cuprinde Libanul.		
203	Ptolomeu V Epifanes urmează la tron.	Palestina se află sub seleucizi.	
198			Antioh recucerește Palestina de la egipteni
192			El invadează Grecia, dar e învins de romani.
188			Este alungat din Asia de Roma.
187			Moare și e urmat de Seleucos IV Filopator.
181	Moare Ptolomeu V și e urmat de Ptolomeu VI Filometor.		
175		Încercarea seleucizilor de-a eleniza pe iudei și samariteni. Templul din Ierusalim e profanat.	Seleucos IV e asasinat de Heliodor și urmat de fratele lui mai mic, Antioh IV Epifanes.
170			Antioh cuprinde Egiptul, prinde pe Ptolomeu VI, dar e silit de romani să se retragă.
168		Revolta macabeilor. Sirienii alungați din Palestina.	
163			Antioh IV moare în Persia. Succesor Antioh V Eupator care e asasinat.

ANII	EVENIMENTE ÎN EGIPT	ÎN PALESTINA	ÎN SIRIA
162		Conflict între macabei și elenizanți. Tratatul cu Roma.	Urcarea pe tron a lui Demetrios I. Intervenția romană.
160		Iuda macabeul, urmat de fratele lui Ionatan	
157		Conflictul dintre Ionatan și elenizanți.	
152	Ptolomeu VI ajută pe Alexandru Balas	Ionatan acceptă postul de Mare Preot de la Balas și îi promite ajutor.	Alexandru Balas pretendent la tron, debarcă în Siria susținut de romani.
150			Demetrios I Soter e învins și ucis de Alexandru Balas.
146	Ptolomeu VI promite ajutor lui Demetrios II, dar e ucis în lupte.		
145	Ptolomeu VII Evergetul II urmează la tron		Antioh VI Epifanes așezat pe tron de către Trifon ca regent.
143		Ionatan e capturat de Trifon. Fratele său Șimon ia comanda. Începerea dinastiei hașmoneene	Trifon uzurpă tronul lui Demetrios II, care e alungat din Antiohia.
142		Tratatul cu Siria acordă libertate iudeilor.	
141		Șimon cuprinde Gazara și alungă garnizoana siriană din Ierusalim.	
140		Șimon guvernator, comandant al armatei și Mare Preot.	
139			Demetrios II Nicator prizonier la parți 10 ani. Trifon execută pe Antioh VI și ia el tronul, dar e ucis în luptă. Se urcă pe tron Antioh VII, Sidet, fratele lui Demetrios.
135		Șimon, soția și cei doi copii sînt uciși. Urmează la tron Iohanan Hyrcan.	

ANII	EVENIMENTE ÎN EGIPT	ÎN PALESTINA	ÎN SIRIA
129			Antioh VII e ucis în campania parților. Demetrios II se întoarce și ocupă tronul. Rivalitatea succesorilor. Declinul Imperiului seleucid.
126			Suirea pe tron a lui Seleucos V, urmat de Antioh VIII Gripos.
116	Urcarea pe tron a lui Ptolomeu VIII Soter II Latirus.		
108	Retragerea lui în Cipru. Urmează Ptolomeu IX, Alexandru I.		
105		Aristobul ajunge pe tron, închide pe Antigon și Alexandru. Murind, lasă la tron pe soția lui Alexandra.	
104		Alexandru Ianeu devine rege și se căsătorește cu Alexandra. Se aliază cu Cleopatra. Revolta națiunii.	
96			Urcarea pe tron a lui Seleucos VI Epifanes Nicator.
95		Alexandru Ianeu învins de Demetrios. Își refăce armata și alungă pe sirieni.	Ascensiunea lui Antioh IX, apoi a lui Filip I. Demetrios Eucerus invadează Palestina, dar e alungat.
88	Ptolomeu IX ucis în lupta pe mare. Se reîntoarce Ptolomeu VIII.		
86			Ascensiunea lui Antioh XII, Dionisios Epifanes.
80	Moartea lui Ptolomeu VIII. Ptolomeu X asasinează pe mama lui vitregă.		

ANII	EVENIMENTE ÎN EGIPT	ÎN PALESTINA	ÎN SIRIA
	E alungat de Ptolomeu XI Auletul, fiul nelegitim al lui Ptolomeu VIII Exilat între 58—55, va fi repus de către romani.		
76		Moartea lui Alexandru Ianeu. Este urmat de soția lui Alexandra. Hyrcan II devine Mare Preot. Este depus de fratele său Aristobul II. Antipater din Idumeea ia partea lui Hyrcan.	
66		Palestina cucerită de romani, sub Pompei.	Finele stăpînirii seleucide în Siria.
64		Pompei redă postul de Mare Preot lui Hyrcan. El cuprinde Ierusalimul. Aristobul și cei doi fii sînt luați prizonieri la Roma. Iudeea devine provincie romană.	
57		Revolta lui Aristobul și fiilor lui este înăbușită.	
55	Intervenția în Egipt a lui Aulus Gabinius, proconsulul Siriei.		
54		Templul din Ierusalim jefuit de Crassus.	
51	Moartea lui Ptolomeu XI. Este urmat de fiul lui Ptolomeu XII și sora Cleopatra.		
47	Cucerirea Egiptului de către Iuliu Cezar. Finele dinastiei. ptolomeice.		
46		Antipater idumeu devine procurator al Iudeei. Fiul său Irod e prefect în Galilea.	

ANII	EVENIMENTE ÎN EGIPT	ÎN PALESTINA	ÎN SIRIA
43		Moartea lui Antipater.	
40		Antigon guvernează Iudeea cu ajutorul parților. Irod fuge la Roma, unde este recunoscut ca rege peste iudei.	Expulzarea părților din Siria de către Ventidius Bassus.
37			
31	Bătălia de la Actium. Învingerea lui Antonius și Cleopatra de către Octavian. Roma anexează Egiptul.		
19		Reconstrucția Templului de către Irod cel Mare.	
4		Moartea lui Irod.	

ÎMPĂRAȚII ROMANI ÎN EPOCA SECTEI DE LA QUMRAN	
27 î.e.n. — 14 e.n.	Augustus
14—37	Tiberius
37—41	Caligula
41—54	Claudius
54—68	Nero
68—69	Galba
69	Otho
69	Vitellius
69—79	Vespasian
79—81	Titus
81—96	Domițian
96—98	Nerva
98—117	Traian
117—138	Hadrian

PROCURATORII ROMANI ÎN ACEEAȘI EPOCĂ	
6 e.n.	Coponius
10	M. Ambivius
13	Annius Rufus
15	Valerius Gratus
26	Pontius Pilat
36	Marcellus
38	Marilus
44	L. Cuspius Fadus
46	Tiberius Alexandru
48	Ventidius Cumanus
52	M. Antonius Felix
59	Porcius Festus
61	Albinus
65	Gessius Florus
80	M. Salvienus Flavius Silva
86	Pompeius Longinus

FAMILIA LUI IROD CEL MARE

Antipater prinț idumeu, căsătorit cu Cyparos, prințesă arabă, n. 43 î.e.n

	Fasael	*Irod cel Mare*	*Iosif*	*Pheroras*	*Salomea*
	omorît de parți 40 î.e.n.	mort la 4 î.e.n. Căsătorit de 10 ori. Cele mai de seamă soții.	m. 38 î.e.n.	m. 5 î.e.n.	m. 10 î.e.n.
Soțiile lui Irod	*Doris*	*Mariamna Hașmoneana* nepoata lui Hyrcan II	*Mariamna* fiica Marelui Preot Șimon	*Maltacea*	*Cleopatra*
Copiii lui Irod	*Antipater* executat în 4 î.e.n.	*Alexandru și Aristobul* executați împreună în 7 î.e.n.	*Irod Filip* primul soț al Irodiadei.	*Archelau și Antipa* m. 8 e.n. — m. 39 e.n. Soțul Irodiadei în a II-a căsătorie	*Filip* tetrarh de Iturea și Trahonitida m. 34 e.n.
Nepoții lui Irod	Agripa I m. 44 e.n.	Irod rege din Chalcis m. 48 e.n.	Irodiada soția lui Irod Filip prima căsătorie	Salomea fiica Irodiadei soția lui Irod	
	Agripa II m. 93 e.n.	Berenice	Drusila		

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Despre manuscrisele de la Marea Moartă s-a scris nebănuit de mult. În rîndurile de mai jos semnalăm numai cîteva opere din cele despre care critica a vorbit mai favorabil.

Allegro J. M., *The Dead Sea Scrolls. A reappraisal*, ed. II, Middlesex, 1964.

Amusin, I. D., *Rukopisi Mertvogo Moria*, Moskva, 1960

Bardtke H., *Die Handschriftenkunde am Toten Meer*, 1961

Betz O., *Offenbarung und Schriftforschung in der Qumransekte*, Tübingen, 1960.

Black M., *The Scrolls and the Christian Origins*, London, 1961. Idem, *The Dead Sea Scrolls and Christian Doctrine*, London, 1966

Brownlee W. H., *The Dead Sea Manual of Discipline*, New Haven, 1951.

Burrows Millar, *The Dead Sea Scrolls*, New York, 1955

Idem, *More Light on the Dead Sea Scrolls*, New York, 1958

Carmignac J., *La règle de la guerre*, Paris, 1958

Collier D., *New Radiocarbon Method for Dating the Past*, BA, 14 (1951), p. 25

Cross F. M., *The Ancient Library of Qumran and Modern Biblical Studies*, New York, 1958

— Dr. C. Daniel, *Une mention paulinienne des Esséniens de Qumrân*, în „ Revue de Qumrân", nr. 20, 1966, pp. 554—567;

Idem, *Une mention des Esséniens dans un texte syriaque de l'Apocalypse*, în „Le Muséon", Louvain, LXXIX, 1966, pp. 155—164; Idem, *Esséniens, zélotes et sicaires et leur mention par paronymie dans le Nouveau Testament*, în „Numen", vol. XIII, 1966, pp. 88—115;

Idem, *Les Hérodiens du Nouveau Testament sont-ils des esséniens?* în „Revue de Qumrân", nr. 21, 1967, pp. 31—54; Idem, *Les esséniens et „ceux qui sont dans les maisons des rois" (Math.*, XI, 7—8 et *Luc.*, VII, 24—25), în „Revue de Qumrân", nr. 22, 1967, pp. 261—277; Idem, *Esséniens et eunuques (Math.*, XIX, 10—12), în „Revue de Qumrân", nr. 23, 1968, pp. 353—390; Idem, *La mention des Esséniens dans le texte grec de l'épître de S. Jude*, în „Le Muséon", LXXXI, 1968, pp. 503—521;

Idem, *Les Esséniens et l'arrière-fond historique de la parabole du bon Samaritain* (*ad Lucam*, X, 30), în „Novum Testamentum", Leiden, vol. XI, 1969, pp. 71—104; Idem, *„Faux prophètes" surnom des Esséniens dans le Sermon sur la Montagne*, în „Revue de Qumrân", nr. 25, 1969, pp. 45—

79; Idem, *Un Essénien mentionné dans les Actes des Apôtres*; Barjésus, în „Le Muséon", LXXXIV, 1971, pp. 455—476;
Idem, *Un esenian menționat în Faptele Apostolilor: Var-Iisus*, în „St. Th.", XXI, 1969, nr. 9—10, pp. 661—685;
Idem, *„Irodieni", denumire a esenienilor în Noul Testament*, în „St. Th.", XXII, 1970, nr. 7—8, pp. 528—546;
Idem, *Enigma smochinului și zeloții în sfintele evanghelii*, în „St. Th.", XXIV, 1972, nr. 1—2, pp. 45—58.
Daniélou J., *Les Manuscrits de la Mer Morte et les origines du Christianisme*, Paris, 1957
Davies A. P., *The Meaning of the Dead Sea Scrolls*, New York, 1956
Delcor M., *Les Hymnes de Qumrân* (Hodayot), Paris, 1962
Driver, G. R., *The Hebrew Scrolls from the Neighbourhood of Jericho and the Dead Sea*, Oxford, 1951
Idem, *The Dead Sea Scrolls. The Problem and a Solution*, New York, 1965
Idem, *Myths of Qumran* (The Annual of Leeds University), VI, 1969
Dupont-Sommer A., *Aperçus préliminaires sur les manuscrits de la Mer Morte*, Paris, 1950
Idem, *Nouveaux aperçus sur les manuscrits de la Mer Morte*, Paris, 1952
Idem, *Les écrits esséniens découverts près de la Mer Morte*, Paris, 1959
Elliger K., *Studien zum Habakuk-Kommentar vom Toten Meer*, Tübingen, 1953
Farmer W. R., *Maccabees, Zealots and Josephus*, New York, 1956
Fritsch C. T., *The Qumran Community: its History and Scrolls*, New York, 1956
Idem, *Herod the Great and the Qumran Community*, in JBL, 74, 1955, p. 173 sq.
Gaster Th. H., *The Scriptures of the Dead Sea Sect*, London, 1957
Gärtner B., *The Temple and the Community of Qumran*, Cambridge, 1955
Graystone S. M., *The Dead Sea Scrolls and the Originality of Christ*, London, 1956
Haag H., *Die Handschriftenkunde aus der Wüste Juda*, Stuttgart, 1966,
Hempel J., *Die Texte von Qumran in der heutigen Forschung*, Göttingen, 1962
Howie C. G., *The Dead Sea Scrolls and the Living Church*, Richmond, 1958
Howlett D., *The Essenes and the Christianity*, New York, 1957
Hyatt I. P., *The Dead Sea Discoveries: Retrospect and Challenge*, în JBL, 1957, pp. 1—12
Jeremias J., *Der Lehrer der Gerechtigkeit*, Göttingen, 1963
Kahle P., *Die hebräischen Handschriften aus der Höhle*, Stuttgart, 1951
Koffmann, *Die Doppelurkunden aus der Wüste Juda*, Leiden, 1958
Lasor W. S., *Dead Sea Scrolls and the Christian Faith*, 2nd ed., Chicago, 1962
Idem, *The Dead Sea Scrolls and the New Testament*, Grand Rapids, 1972
Levy J., *Recherches esséniens et pythagoriciennes*, Genève-Paris, 1955
Libby W. F., *Radiocarbon Dating*, Chicago, 1952

Martin M., *The Scribal Character of the Dead Sea Scrolls*, 2 vol., Louvain, 1958

Michel, A., *Le Maître de Justice d'après les documents de la Mer Morte, la littérature apocryphe et rabbinique*, Avignon, 1954

Milik J. T., *Ten years of Discoveries in the Wilderness of Judaea*, 2nd ed., London, 1963

Molin G., *Lob Gottes aus der Wüste. Lieder und Gebete aus den Handschriften vom Toten Meer*, Freiburg im Breisgau, 1957

Moraldi L., *I manoscritti di Qumran*, Torino, 1971

Moscati S., *I Manoscritti ebraici del deserto di Giuda*, Roma, 1955

Mowry L., *The Dead Sea Scrolls and the Eearly Church*, Chicago, 1962

Murphy R. E., *The Dead Sea Scrolls and the Bible*, Westminster, 1957

— Dr. Ath. Negoiță, *Eleniștii din Faptele Apostolilor sînt oare esenienii?*, în GB, XIX, 1960, nr. 7—8, pp. 618—634;

Idem, *Cum se interpreta Scriptura acum 2000 de ani?* în GB, XX, 1961, nr. 3—4, pp. 308—320; Idem, *Manuscrisele de la Marea Moartă în studiile mai noi*, în MA anul V, 1960, pp. 333—343; Idem, *Descoperirile de la Marea Moartă, manuscrisele de la Qumran*, în MB, XII, 1962, pp. 51—76; Idem, *Organizarea și doctrina esenienilor*, în St. Th., XIV, 1962, nr. 3—4, pp. 202—220; Idem, *Problema învierii din morți în manuscrisele de la Qumran și în literatura rabinică timpurie*, în GB, XXI, 1962, nr. 3—4, pp. 267—279; Idem, *Manuscrisele de la Marea Moartă și studiile mai noi*, în MB, XXXVIII, 1962, pp. 244—254; Idem, *Dascălul Dreptății din manuscrisele de la Qumran*, în GB, XXI, 1962, nr. 5—6, pp. 473—495; Idem, *Manuscrisele de la Qumran și originea creștinismului*, în GB, XXI, 1962, nr. 7—8, pp. 678—689; Idem, *Dascălul Dreptății și cei doi Mesia din manuscrisele de la Marea Moartă*, în MB, XII, 1962, nr. 11—12, pp. 650—667;

Idem, *Preotul necredincios din manuscrisele de la Qumran*, în MB, XII, 1962, nr. 9—10, pp. 485—495; Idem, *Fortăreața Masada și manuscrisele de la Marea Moartă*, în MA, XI, 1966, nr. 7—8, pp. 475—485;

Idem, *Paralele între Biblie și manuscrisele de la Marea Moartă*, în MB, XVIII, 1968, nr. 7—9, pp. 387—401; Idem, *Descoperiri noi despre esenieni*, în MB, XXI, 1971, nr. 7—9, pp. 388—400; Idem, *Les esséniens après la destruction du deuxième Temple*, în „Studia et Acta Orientalia", vol. VIII, 1968

Idem, *Did the Essenes survive the 66—71 war?*, în „Revue de Qumrân", Tome VI, nr. 24, 1969; Idem, *Medicina din manuscrisele de la Marea Moartă*, în „Viața Medicală", XVI, 1969, nr. 7

Nötscher, F., *Zur theologischen Terminologie der Qumran-Texte*, Bonn, 1958 Idem, *Vom Alten zum Neuen Testament*, Bonn, 1962

Osten-Sacken P., *Gott und Belial... in den Texten aus Qumran*, Göttingen, 1968

Ploeg J. van der, *The Excavations at Qumran: a Survey of the Judean Brotherhood and its Ideas*, London, 1958

Rabin C., *Qumran Studies*, Oxford, 1957

Rabin C. — Y. Yadin, *Essays on the Dead Sea Scrolls*, Jerusalem, 1961

Ringgren H., *The Faith of Qumran. Theology of the Dead Sea Scrolls*, Philadelphia, 1963

Roth C., *The Historical Background of the Dead Sea Scrolls*, Oxford, 1958

Rost L. *Die Damaskusschrift*, Berlin, 1953

Rowley H. H., *The Zadokite Fragments and the Dead Sea Scrolls*, Oxford, 1952
Idem, *The Dead Sea Scrolls and their Significance*, London, 1955
Idem, *The Dead Sea Scrolls and the New Testament*, London, 1957
Idem, *Jewish Apocalyptic and the Dead Sea Scrolls*, London, 1957
Schechter S., „Documents of Jewish Sectaries". I. *Fragments of a Zadokite Work*, Cambridge, 1910
Schönfield H. J., *Secrets of the Dead Sea Scrolls*, London, 1956
Schreiden J., *Les énigmes des manuscrits de la Mer Morte*, Wettern, 1961.
Schubert K., *The Dead Sea Community, its origins and Teachings*, London, 1959
Siedl S. H., *Qumran. Eine Mönchsgemeinde in Alten Bund*. Vol. II, Roma, 1963
Smyth, *The Dead Sea Scrolls*, London, 1956
Sutcliffe Ed. F., *The Monks of Qumran*, London, 1960
Stendahl Kr. (ed.), *The Scrolls and the New Testament*, New York, 1959
Teeple H. M., *The Mosaic Eschatological Prophet*, Philadelphia, 1957
Toci F. M., *I manoscritti del Mar Morto*. Introduzione, traduzione e commento. Bari, 1967
Trever J. C., *The Untold Story of Qumran*, Westwood, 1965
Vaux R., de *L'archéologie et les manuscrits de la Mer Morte*, London, 1961
Idem, *Les manuscrits de la Mer Morte* (Bible et Orient), Paris, 1957.
Vermes G., *Les manuscrits du désert de Juda*, Paris, 1954
Idem, *Discovery in the Judaean Desert: The Dead Sea Scrolls and their Meaning*, New York, 1956
Idem, *The Dead Sea Scrolls in English*, 2nd ed., Middlesex, 1955
Wallenstein, *Hymns from the Judaean Scrolls*, Manchester, 1950
Wernberg-Möller P., *The Manual of Discipline translated and annotated with Introduction*, Leiden, 1957
Wilson E., *The Scrolls from the Dead Sea*, London, 1955
Woude A. S. van der, *Die messianischen Vorstellungen der Gemeinde von Qumran*, Assen, 1957
Yadin Y., *The Message of the Scrolls*, London, 1957
Zeitlin S., *The Zadokite Fragments: Facsimile... with Introduction*, Philadelphia, 1952

TABLA DE MATERII

Cuvînt înainte 5
Abrevieri 6

Partea I. MANUSCRISELE DE LA QUMRAN

Cap. I. Istoricul descoperirii manuscriselor de la Marea Moartă.. 9
Cap. II. Conținutul manuscriselor descoperite la Marea Moartă.. 21
Cap. III. Datarea manuscriselor 45
Cap. IV. Ale cui au fost manuscrisele de la Marea Moartă..... 56
Cap. V. Dascălul Dreptății și Preotul cel Rău..... 84
Cap. VI. Cine au fost kittim-ii?..... 96
Cap. VII. Doctrina și organizarea qumraniților 108
Cap. VIII. Creștinism și esenianism 133
Încheiere 149

Partea a II-a. CONTRIBUȚIILE ROMÂNEȘTI LA DEZLEGAREA ENIGMELOR MANUSCRISELOR DE LA MAREA MOARTĂ

Cap. I. Cîteva preliminarii 157
Cap. II. Primele luări de contact..... 164
Cap. III. Au supraviețuit esenienii după războiul din 66—71 e.n.? 174
Cap. IV. Esenieni și văzători 181
Cap. V. Ostilitatea zeloților față de esenieni și cauzele ei..... 186
Cap. VI. Enigma irodienilor 191
Cap. VII. Esenienii și cei ce stau la curțile împăraților..... 215
Cap. VIII. Enigma famenilor și adevărata lor identitate 233
Cap. IX. Prorocii mincinoși și apelația enigmatică a esenienilor în Cuvîntarea de pe munte..... 270
Cap. X. Alte mențiuni ale autorilor scrierilor de la Marea Moartă în Noul Testament 307
Cap. XI. Apostolii împotriva esenienilor de la Marea Moartă..... 327
Cap. XII. Esenienii și sensurile criptice ale faptei bunului samaritean 363
Încheiere 384
Anexe
Tabel sincronic al lumii elenistice..... 386
Familia lui Irod cel Mare 392
Bibliografie selectivă 393

Tehnoredactor: ANGELA ILOVAN
Coli de tipar: 25 Bun de tipar: 10.07.1992
Pag. planşe: 8 pagini alb-negru, 4 pagini color
Comanda nr. 815

Tiparul executat la „ROMCART" S.A.

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

Explorările efectuate în Orient în domenii ale spiritului au făcut cunoscute Europei civilizaţii şi culturi deosebit de interesante, au îmbogăţit evantaiul multicolor al lumii secolelor XVII—XX, deschizând noi orizonturi, dând posibilitate nu mumai de cunoaştere a culturilor unor ţări difere dar şi a unei mai bune auto-cunoaşteri, prin compareţie.

Legăturile din ce în ce mai strânse între toate ţările lumii, intensificarea şi a relaţiilor culturale ale ţării noaste cu statele din Orient, aportul specific al fiecărui popor la cultura universală pun într-o nouă lumină şi universalitatea raţiunii umane.

Editura ştiinţifică îşi propune publicarea, in cadrul colecţiei „Biblioteca orientalis“, a celor mai caracteristice şi mai reprezentative texte ale filozofiilor şi culturilor afro-asiatice, texte însoţite de studii şi bogat adnotate.

BIBLIOTHECA ORIENTALIS

ISBN 973-44-0098-4